

ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება

მოსწიბ
ჩხეიძე

თორე ქრისტიანის შესყაოზე

•
ვარიაციები
„ჩემი სავანის“
თემებზე

•
თბილისი
2011

„ორი მდინარის შესაყარზე“ დამოუკიდებელი წიგნი-ცაა და თავისებური გაგრძელებაც როსტომ ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანისა „აგვისტოს შვილები (მამაჩემი ოთარ ჩხეიძე)“.

ოთარ ჩხეიძე და გორის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრება, მისი ფასდაუდებელი ღვაწლი ამ ცხოვრების ასაღორძინებლად იმხელა თემაა, იმ — თუნდაც ვეებერთელა — რომანში ვერ ჩაეტეოდა ანდა ძალზე გაკვერით და ზედაპირულად თუ ჩაერთვოდა, რაც უნებურად დააკნინებდა ამ თემას.

ამიტომაც სჯობდა საერთოდ გამოტოვებულიყო იმ სიუჟეტიდან და ცალკე დამუშავებულიყო ან ამავე ავტორის, ან სხვათა მიერ.

ისევ როსტომ ჩხეიძემ მიიყვანა ბოლომდე დაწყებული საქმე და თავის მხატვრულ-დოკუმენტურ რომანთა სერიას კიდევ ერთი თხზულება შესძინა, ერთი პიროვნებისა და ერთი ქალაქის ირგვლივ მოქსოვილი საერთო-ქართული მოვლენები და სატკივარი.

ფასდაუდებელი ღვაწლიო...

ის, რაც XIX საუკუნეში უკავშირდებოდა 32-იანელთა — ელიზბარ და გიორგი ერისთავების — სახელებს, XX საუკუნეში ოთარ ჩხეიძის სახელს დაუკავშიდა — სულიერმა თანაზიარობამ ამგვარადაც იჩინა თავი.

წიგნის ქვესათაური — „ვარიაციები „ჩემი სავანის“ თემებზე“ — მკაფიოდ მიაჩვენებს, რომ ავტორს ხელთ უპყრია ოთარ ჩხეიძის ამ სახელწოდების რომანი, ხასიათებისა და პორტრეტების თავისებური გაღერება, და ახალი მასალებითა თუ ცნობებით ავსებს იქ ნაგულისხმევსა თუ თხრობის მიღმა დარჩენილს.

უამრავი საგულისხმო რეალიისა თუ ეპიზოდის, მოვლენისა თუ პერსონაჟის წარმოჩენასთან ერთად წიგნში თვალნათლივია ოთარ ჩხეიძის წინასწარმეტყველური უნარიც და მისი პოლიტიკური ესეისტიკის მნიშვნელობაც საქართველოს სახელმწიფოს დამკვიდრების გზაზე.

გორო, ქართლის შუაგულო
მეთაურო ქართლისაო!
ადრე ღირსად წამებულო,
დღესაც მთქმელო მართლისაო!
ძირს გორის-ჯვარი დაგყურებს,
მაღლით თვალი უფლისაო,
ერთგულო და საიმედო
ნილხვედრის ღვთისმშობლისაო
აკაკი წერეთელი

გორს მაინც ვერ მოვშვებოდი...
ოთარ ჩხეიძე

წინათქმის მაგიერ

საათი ეკიდა გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის შესასვლელთან, დიდი, ვეებერთელა ქუჩის საათი.

ინსტიტუტს ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელი მიკუთვნებოდა და მის ირგვლივ დაყრილი ხმები მიანიშნებდა იმ გარეგანი ძალის მოქმედებასა და სწრაფვას, „მერანის“ ყორანივით რომ მოსდევდა და მოჰყიოდა: ვითომ რად უნდა ამდენი პედაგოგიური ინსტიტუტი ამ პატარა რესპუბლიკას, სპეციალიზებული ინსტიტუტები არ გაგვაჩნია, პედაგოგიური კი თავს გადაგედისო, მასწავლებელთა კადრები დაგროვდა, ველარსად კი ველარ გაუნანოვებიათო.

საათის ისრები ერთსა და იმავე ადგილას გაყინულიყო, იდგა უძრავად. იდგა და იდგა.

წლები მისდევდა ერთიმეორეს, იმის გამოცოცხლებას კი არა და არ ადგებოდა საშველი. ხან თავისით ამოძრავდებოდა, ესეც მომხდარა, განა არა, მაგრამ რა აზრი ჰქონდა ასეთ ამოძრავებას, კაცმა არ იცის, რომელ დროს უჩვენებდა, ვიდრე კელავ თავის ძილს მინებდებოდა.

ნუთუ არასოდეს ემუშავა სწორად?

ოდესღაც იქნებ კიდევ, ისე, აბა, როგორ იქნებოდა... მაგრამ ეს დრო არავის ახსოვდა, მითოსში გადასული ჟამისა არ იყოს. ამიტომაც აღარავინ გამოჩენილიყო იმ დროის მომსწრე.

ვინ შესწევოდა საათის უმოძრაობას.

ვის ძალიანაც ანუხებდა და ვერაფრისდიდებით ვერ გაეგო, ან რატომ არ აამუშაებდნენ და ან რატომ არ გააშორებდნენ იქაურობას.

განსაკუთრებით მაინც ნიკოლოზ კანდელაკი განიცდიდა საათის უმოქმედობას, ქართული მჭევრმეტყველების ისტორიის მკვლევარი და თვითონაც საუკეთესო ორატორი, და ისე არ გაიმართებოდა ინსტიტუტის სხდომა, ის რომ არ გამოსულიყო და დიდი გულმოდგინებით არ მოჰყოლოდა მტკიცებას:

— საათი იმიტომ გამოუგონებიათ, რომ დრო უჩვენოს, ხოლო თუ დროს არ უჩვენებს, მაშინ ის საათიც აღარ არის, და როგორც უნდა ჰგავდეს საათს, აღარც აღარსად უნდა იდოს, აღარც აღარსად უნდა ეკიდოს საათის ნაცვლად.

ამ სიტყვებით იწყებდა ყოველ გამოსვლას და ამ სიტყვებითვე ამთავრებდა:

--- საათი უნდა მოიხსნას!

ლოგიკურ დასაბუთებას ეს მოთხოვნა მოჰყოლოდა და ისიც ისე მტკიცედ აგვირგვინებდა, მისებრ ორატორს როგორც შეჰფეროდა.

და ოთარ ჩხეიძეს ისეთი შთაბეჭდილება დარჩებოდა: კატონს დამსგავსებიაო. ის თუ კართაგენის დანგრევის მოთხოვნით ამთავრებდა ყოველ საჯარო გამოსვლას, ეს საათის მოხსნის აუცილებლობას იმეორებდა დაჟინებით, რა თემის ირგვლივაც უნდა ყოფილიყო ბჭობა. არ დაგიდევდა არაფერს, უსათუოდ თავისკენ შეატრიალებდა მსჯელობის გეზს და, ჯერ რომ განაცხადებდა, მისი უმოქმედობა მუშაობას გვიშლისო, გაუტევდა და გაუტევდა: რისთვის ჰკიდია ის საათი ინსტიტუტის კარებში?.. რა არის საათი?.. რისთვის გამოიგონა საათი ადამიანმა?.. რა როლი მიეკუთვნება ადამიანის ცხოვრებაში საათს?.. და როგორ შეიძლება რომ მოშალოს ადამიანი მოშლილმა საათმა?..

მიჰყვებოდა და ხსნიდა ამავე თანმიმდევრობითა და დანერვილებით, რომ არაფერს გამოტოვებდა, ერთხელ როგორც ეთქვა, იმავე წყობით იმეორებდა.

რექტორი არას მიუგებდა?

ერიდებოდა, თვით ისეთი მკაცრი და გავლენიანი რექტორიც, გოგი ხარაული რომ გახლდათ, მხოლოდ უბრალოდ ჩაურთავდა ხოლმე: ეგ საკითხი ქალაქის წინაშე დაეაყენეთ და კიდევ დაეაყენებთო.

ერთი-ორჯერ ფანდიც უცდია:

— აქ ეგ არ არის მთავარი, აქ ეს საკითხი დგას, სულ სხვა, და ამაზე ვილაპარაკოთ!..

გააჩუმებდა ვითომ?

თავის ხერხზე მოექცეოდა ნიკოლოზ კანდელაკი, ილაპარაკებდა და ილაპარაკებდა, ვიდრე მაინც იქამდე არ მივიდოდა, რომ წესრიგია საფუძველი ყოველგვარი საქმიანობისა, ყოველგვარი მოქმედებისა, ხოლო წესრიგი შეუძლებელია იქ, სადაც დროა აღრეულიო.

ეს ბურთსა და მოედანს დაინარჩუნებდა, რექტორი კი დაჰკარგავდა სხდომის სადავეებს და ჩაყუჩდებოდა იმის იმედად, ეგებ ვინმემ დაჰკარგოს მოთმინება და შეუძახოს დარბაზიდანო. კიდეც გამოჩნდებოდა დარბაზიდან შემძახებელი, მაგრამ ის თავისას არ დაიშლიდა და ბოლოს მაინც აქამდე მივიდოდა:

— უნდა ჩამოიხსნას!.. უნდა ჩამოიხსნას!..

თითქოს ბრძანებასავით გამოსცაო.

კატონი იყო, აბა, ვინ იყო!..

მე შენ გეტყვი, ორატორობაში ჩამოუვარდებოდა.

ოთარ ჩხეიძე თავისას ჩაინიშნავდა ამ ამბის გახსენებისას:

კართაგენი დაინგრა, მაგრამ ამ საათს არაფერი ეშველაო.

იდგა საათის ისრები ერთსა და იმავე ადგილას, იდგა და იდგა.

და ოთარ ჩხეიძე ერთმანეთს რომ შეუფარდებდა გაჩერებულ საათსა და ინსტიტუტის მოსალოდნელ ბედს, ძალდაუტანებლად განაზოგადებდა:

— დრო გაჩერებულა გორის ინსტიტუტთანა.

თან განაზოგადებდა და თან... კიდეც ინანებდა, უნებურად წამცდა, თორემ ამის დანერა არ მინდოდაო.

სანანებელიც რა იყო?

არ უნდოდა, რომ ვინმეს ყურადღება მიექცია გორში მისი ამ სიტყვებისათვის, არ უნდოდა, რომ ის საათი ვინმეს აემუშავებინა, ანთუ მოეხსნა, სულაც რომ მოეხსნა, არ უნდოდა და არა.

დაე ყოფილიყო გაყინული, მდგარიყო, მდგარიყო, როგორც სიმბოლო თუნდაც იმისა, დრო რომ არ გადის, უფრო კი იმისა — გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის, სახელმწიფო ინსტიტუტის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელობის ინსტიტუტის ყოფისა და იმ უფსკრულისა, საითაც მიექანებოდა აქაურობა შინაგანი რღვევის გამოისობითაც.

ბარათაშვილის ხსენებისას მწარედ გაჰკრავდა გულში: სხვა რაში ჰქონდა ბედი უბედურსაო.

არა, გაჩერებული საათი აუცილებლად უნდა ყოფილიყო საქვეყნოდ გამოდებული, მდგარიყო და მდგარიყო.

უკეთესი სიმბოლო რაღა გინდოდა.

მითუმეტეს, საამისოდ გარჯა არ დაგჭირებია.

თავისთავად გაჩერდა, თავისთავად გარდაისახა სიმბოლოდ იდუმალი კარნახით და ადამიანები რატომ უნდა ჩარეულიყვნენ მისი ხვედრის გადაწყვეტაში, იდუმალების ირგვლივ რატომ უნდა ეფათურებინათ ხელები. მაინც ვერაფერს მიაღწევდნენ, ეგაა, საბურველს თუ მოაფარებდნენ.

რა — ამითი ვითომ დაიძრებოდა დრო?

წყლულის დამალვით გაქრებოდა წყლული?

და ამიტომაც დაე გაშიშვლებულიყო ყველასათვის სახილველად — გაჩერებულ საათად გასიმბოლოებული.

თავი I

გაცრუებულ იმედთა სავანე

უფლისციხისაკენ მთავარი გზიდან სერგი მაკალათია მიუძღვის თავის სტუდენტებს და მის არქიტექტურას უხსნის, უხსნის ამ უძველესი ციხექალაქის გმირულსა და გასაოცარ ისტორიას, საქართველოს გამძლეობას, ქართველთა შემართებას; ხოლო თედო ჟორდანიას ფრიალოებიდან მიიბობლება სტუდენტებიანად და ხვრელებს ასწავლის ქვენარმავლებისას, ცხოვრებას უხსნის ქვემძვრომებისას; და მერე იქ, ზევით რომ შეიყრებიან თეატრისა თუ სამეფო დარბაზთან ან თამარის ეკლესიის ბანზე, სერგი დაყურსულია ისტორიით, თედო კი დატვირთულა ჯოჯოებით, ხელიკებით, ნაირნაირი რეპტილიებით.

ოთარ ჩხეიძის რომანშია ჩართული ეს უჩვეულო, გამაოგნებელი სურათი — „ჩემი სავანე“.

ეს ის შემთხვევააო, აღნიშნავს:

— ჩემი სოფლის ეტიუდებისათვის მინდოდა თავის დროზედა. ხან გადავდე, ხან მიმავინყდა, ახლა ალბათ მესამე წიგნში თუ გამოვიყენებ.

ასეთი რამ არაერთხელ დაუჩივლია — ეს ქარგა გადავდე და მიმავინყდაო. ზოგიერთი სიუჟეტი აღუდგენია და ჩვეული ხელოვნებითაც გამოუყენებია ნოველების ციკლში, ზოგი ველარ გაუხსენებია, ზოგზეც დანანებით უთქვამს: ნეტა თავის დროზე მომესწრო დანერა, თორემ ახლა ამ სიუჟეტის შესაფერისი ექსპრესია თუ იუმორი აღარ მომეცებო.

რომანებისათვის ექსპრესიაც მოსდევდა და იუმორიც.

სხვა მცირე სიუჟეტთათვისაც — გზადაგზა რომ ჩნდებოდა და საკმაოდაც.

ეტყობა, ყველაფერს თავისი დრო აქვს.

ის რომანი, ის ნოველა, ის ლექსი, ის ესეი მაშინ და მხოლოდ მაშინ უნდა შეიქმნას, როდესაც მისი ჟამია, თორემ მერე ამაო აღმოჩნდება ყოველგვარი მცდელობა.

„ჩემი სოფლის ეტიუდების“ მეორე ნიგნის დასაწერად რომ ემზადებოდა, წინასწარვე ჩამოწერა სია იმ სიუჟეტებისა, რომელნიც გაბნეოდა თუ ლამის გაბნეოდა, მაგრამ აღდგენა ჯერაც უხერხდებოდა. საგამომცემლო გეგმაში დაუბრკოლებლივ შეიტანეს ეს ნიგნი (ასეთი რამ იშვიათად მომხდარა მის ბიოგრაფიაში) და, ამ მოულოდნელი საჩუქრით ნახალისებულმა, სულ ცოტა ხანში იმხელავე კრებულს მოუყარა თავი, რასაც პირველი ნიგნის შედგენისას 30 წელი მოუწია.

უკვე ნოველების მესამე ნიგნზეც ფიქრობდა და ვარაუდობდა, რომ მასაც მალევე მოათავებდა.

რა გასაკვირია, ან ეს გადადება, ან ეს გაბნევა თუ მიეიწყება.

უჩვეულო ხელხევაიანობით გამოირჩეოდა და ერთბაშად განაზრამდენ სიუჟეტს შეასხამდა ხორცს?

მითუმეტეს, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში ახალი ამბებიც მოიწვედნენ და იკვროდნენ ახალ-ახალ ქარგად.

თანაც, ოთარ ჩხეიძეს კომპოზიციის იშვიათი უნარიც მომადლებოდა და ყოველგვარ ამბავს იოლად ჰკრავდა ნოველურ სიუჟეტად. დღიურების წერის დროს განსაკუთრებით იჩენდა თავს მისი ეს ნიჭი, რაკილა ამ შემთხვევაში კომპოზიციის შემორკალევაზე არავინ ფიქრობს და არც ოთარ ჩხეიძეს ექნებოდა განსაზღვრული, ცალკეულ დღეთა მხატვრულ-დოკუმენტური აღწერა მაინცდამაინც სიუჟეტურად შეიკრასო. სხვას ვის დაუმგვანებია წინასწარი განზრახვით დღიურები ნოველებისა და მინიატურებისათვის, მას რომ დაემგვანებინა. უბრალოდ თავისთავად ხდებოდა ასე — თუმც სჯობს ითქვას: თითქმის თავისთავადო, რაკილა მთლად ქვეცნობიერად ეს ვერ მოხერხდებოდა.

მისი მხატვრული წარმოსახვა გადავსებულიყო სიუჟეტებით და... ყველა და ყოველთვის ველარ ეტეოდა — ჯებირებს გადმოცილებული.

წარმოსახვის ეს სისავეს აკვირვებდა თამაზ ბიბილურსაც და ამ იშვიათ უნარს უშუალოდ ნოველების ციკლიდან განაზოგადებდა მწერლის მთელ შემოქმედებაზე:

— როცა „ჩემი სოფლის ეტიუდებს“ კითხულობ, სხვა მრავალთან ერთად, გაცეხს მწერლის სამყაროს უსაზღვროება. ეს სამყარო ამოუწურავია, ფსკერი არ ჩანს და, არამცთუ არ ჩანს, არც კი იგულისხმება. მე წამიკითხავს ზოგიერთი მწერლის კარგი ნაწარმოები და შევწუხებულვარ: რაღა უნდა დაწეროს ამის შემდეგ? აქ ყველაფერია ჩაყრილი, რაც იყო და არ იყო, რაც ჰქონდა და არც ჰქონდა მწერალს. ეტყობა, საკუთარი თავი გაქურდა და იმაზე მეტი წაიღო, ვიდრე სჭირდებოდა. ოთარ ჩხეიძეს არ ელის ამგვარი საშიშროება. ის მდი-

დარია, მისი განძი ჭეშმარიტად ულევია და ამ განძიდან ჭკვიანი მეურნის ხელით ხარჯავს მხოლოდ იმას, რაც სწორედ დღეს, სწორედ ამა თუ იმ ნაწარმოებისათვის სჭირდება.

უკვე ნოველების მესამე ნიგნზეც ფიქრობდაო...

და დანაპირები შესრულდებოდა და კიდევ შეიქმნებოდა ამ უკვე გამზადებული სიუჟეტის თარგზე „იშვიათი ნიმუში“.

ერთდროულად არასოდეს შესდგომიან უფლისციხის აღმართს სერგი მაკალათია და თედო ჟორდანია — ერთი მთავარი გზიდან და მეორე ფრიალოებიდან. არ შესდგომიან ყოფით რეალობაში, ასეთი რამ არავის ახსოვდა და არც ოთარ ჩხეიძეს, მაგრამ ხომ შეიძლება მათი ექსპედიციები ერთდროულად მომხდარიყო, და იქ, ზევით ორივე თავთავისი მონაპოვრით წარმომდგარიყო?

მხატვრული წარმოსახვა კიდევ შეასვედრებდათ უფლისციხის თავზე.

ბუნებისმეტყველი ტინკლდეზე აღიმართებოდა უხსენებლის უნიკალური ეგზემპლარით ხელში, ისტორიკოსი ციხის ქონგურებზე გადმოდებოდა და ახალგაზრდებს შეაგულიანებდა: იხილეთ მშვენიერებაო. და კიდევ მოიმზღლეოდა ტინკლდე და თვალსადახელშეა დაეკარგებოდა ბუნებისმეტყველს ის იშვიათი სახეობა.

ისტორიკოსის გამოჩენას დააბრალებდა ამ ეგზემპლარის დაკარგვას, ისტორიკოსი კი გაოგნებული იმეორებდა: რას სჩადიოდა, რომ დაგენახათ, წყეული აეყვანა და ახრჩობდა მზესაო:

„იგონებდა და არც ავინყდებოდა: თუ როგორ შემდგარიყო კლდის წვერზედა, თუ როგორ აღემართა მკლავები, თუ როგორ მოზნეჟილიყო წყეული იმ მკლავთა შორისა, თუ როგორ გამოეყო თავი მზესა, თუ როგორ მოსდებოდა გველი ყელზედა“.

ოთარ ჩხეიძისებური დახვეწილი ხელოვნებით, რიტმის გამკვეთრებით შემოცურდებოდა ღრმა სიმბოლიკა ყოფით სურათთა ფონზე, გველეშაპის მიერ მზის შთანთქმის მითოსური ხატი მისტიკურ იდუმალებასაც შეინარჩუნებდა და რეალისტურ თხრობაშიც ძალდაუტანებლად ჩაერთვოდა. ერის ბედისწერასთან გადაჯაჭვული მითოსური ხატი, ეს გამჭვირვალე გაიგივება კი კიდევ უფრო მძაფრს გახდიდა მზის შთანთქმა-ამობრწყინების მისტერიას.

სწორედ ეს ხილვა აღმოჩნდებოდა პირველბიძე მწერლისათვის. მთავარი მიგნებული გახლდათ და შემორკალული წყეულის შუაგულში მოქცეულ მზეს თავისთავად მოებმოდა სიუჟეტი, პერსონაჟთა პროტოტიპები კი ისეთი სახიერნი და კოლორიტულნი იყვნენ, დიდი

რამ გადამუშავება არც დასჭირდებოდათ მხატვრულ ხასიათებად გარდაქმნისას.

თავისას ბრაზობს და ჩხუბობს ისტორიკოსი:

— წყეულია და წყეულებს დასდევს. წყეულია და მიწაში დაძვრება. წყეულია და წყეულის გზაზეა, წყეულია და მეკვლე ბრძანდება წყეულებისა. იქამც ყოფილა, ზევით ნულამც ამოულწევია. იქამცა ყოფილა, იქამც ჩარჩენილა...

თავისას ბუზღუნებს ბუნებისმეტყველი:

— მაგას ისტორია ციხე ჰგონია, ციხის ნანგრევები ჰგონია. ეგონოს!.. ეს ჰო დღევანდელობაა? დღევანდელობაა!.. ადამიანის დღევანდელი დღეა. დღევანდელი ჰო ისტორია არ არის?.. არ არის ცხადია. ისტორია ისაა... ისაა... იქ არის, იქა!.. სოროებშია ისტორიამ... ისტორია იქიდან მოდის...

თედო ჟორდანია ერთხელ უკვე გამოეყენებინა პროტოტიპად რომანში „ნაკრძალი“ — სოფრომ ბროძელის სახე მისით გამოეძერწა.

თავისებური კაცი გახლდათ და ხმაც ისეთი თავისებური ჰქონდა, გამოარჩევდი ათას კაცშიც, დახვენილი სმენაც რომ არა გქონოდაო, — ამ ზოგად შეფასებას კმარობს „ჩემი სავანეში“ და ამ ზუსტი და ტევადი ფრაზის მეშვეობით ერთი მოსხლეტით წარმოგიდგენს მის განსხვავებულობას.

ნოველის ბუნებისმეტყველსა და „ნაკრძალის“ ბუნებისმეტყველს თავიანთი საქმისადმი ფანატიკური თავდადება აახლოებთ, რაღაც მინდობისებური ანარეკლი, და თუ რა არის მათ შორის საერთო და რა — თავთავისებურება, უთუოდ საგულისხმოა და კარგი თემაც მკვლევართათვის — ერთი და იგივე პროტოტიპი როგორ გადასულა ერთი და იმავე მწერლის ნოველასა და რომანში, ორივეგან წარმატებულად რომ შესხმია ხორცი; თუმც აქ დავეხსნათ ამის ძიებას და მხოლოდ ის აღვნიშნოთ, კოლორიტული ხასიათები იუმორით შეფერილნი რომ მოჩანან თუნდაც იმ „ჩემი სავანის“ ერთიბენო ფრაგმენტში, ხვალ ნოველადაც რომ გამზადდებოდა.

იუმორი იუმორად და ამ რომანს არც ირონია აკლია, არც სარკაზმი, არც სატირული ფონი, ოთარ ჩხეიძე ამ ყოველივეს ირონიად რომ განაზოგადებდა, ამ სიტყვაში მოაქცევდა იუმორის ყველა იმ ნაირსახეობას, რაც ამ მხატვრული ტილოს შესაქმნელად მოემარჯვებინა, და მცირე წინათქმაში აღნიშნავდა: „ჩემი სავანე“ ცოტა ირონიულიაო.

— ირონია ნიშანდობლივია ჩემი სტილისათვისა, ოღონდ აქ ეს ჩემს იმედგაცრუებასაც უნდა გამოჰხატავდეს, თვითირონიასაც უნ-

და გამოჰხატავდეს. სუბიექტური მხოლოდ ეს უნდა იყოს ამ ნაწარმოებში. ასეთი შთაბეჭდილება მრჩება ახლა, კორექტურისათვის რო გადავიკითხე.

ასე გაცხადდებოდა ირონიის ორი გამოკვეთილი ასპექტი: იმედგაცრუება და თვითირონია, — სხვა რომანებში უფრო მიფარებული ანდა სულაც შეუმჩნეველი.

თვითირონია, იმედგაცრუება როგორ მიესადაგება ისეთ ამაღლებულ სიტყვას, ზეციურის ანარეკლს მიწაზე, როგორიცაა სავანე?

„ჩემი სავანეო“ და... იმედები გაუცრუებია იმ გარემოს მწერლისათვის და ირონიას თვითირონიაც ამიტომ შემატებია.

თუკი ასეა, მაშ რომანის სახელწოდებაც ირონიზებული ხომ არ არის?

იგულისხმებოდეს არა მართლაც სავანე, არამედ სწორედაც მისი საპირისპირო ადგილი.

და რაც უფრო ამაღლებულთან შესახვედრად განენწყობა მკითხველი, მით მეტად შეუძრავს სულს ცხოვრების სისასტიკის შეგრძნება — უკანასკნელ თავშესაფრად რაც გეგულება, ისიც რომ გენგრევა და ნანგრევებიდან გინევს ამ ყველაფრის მხატვრული გააზრება.

ნეტა სინამდვილეში რომელი იგულისხმება — იქაურობა სავანეა თუ... ანტისავანე?

ვაი რომ სწორედაც ეს მეორე.

განა უილიამ ფოლკნერიც ამავე — საპირისპირო — შინაარსით არ გამოიყენებდა ამ სიტყვას, იოკნაპატოფას ციკლის ერთ-ერთ რომანს „სავანეს“ რომ შეარქმევდა?!. სათაურის გაცნობისთანავე მკითხველი ამაღლებულთან შესახვედრად განენწყობა. ცხადია, მოეხსენება, ფოლკნერი ადამიანის სულის ჯურღმულებსა და ცხოვრების ყველაზე ბნელ, ამაზრზენ მხარეებს რომ უკვირდება და იკვლევს, მაგრამ სავანის სიმბოლიკას ამ ჯურღმულსა და ამაზრზენ მხარეებს კი არ დაუკავშირებს, არამედ მწერლის ოცნებისმიერ ხატს, თავშესაფრად ნაგულებს — ან საერთოდ მიუღწეველს ანდა ფინალში როგორღაც მიღწეულს. ბოლოსდაბოლოს ოცნებას მაინც შეუძლია გაგარღვევინოს ყოფითი რეალობის მარწუხები.

და უეცრად აღმოჩნდება, რომ ამ სიტყვას მძაფრი ირონიული შინაარსი შეუძენია და სავანე ფოლკნერისათვის უშუალოდ ის დრამატული, მეტიც, ის ტრაგიკული სინამდვილეა, რომლის წიაღშიც თავზარდამცემი მოქმედებანი გაშლილა.

ოთარ ჩხეიძე რომანს „ჩემ სავანეს“ რომ შეარქმევდა, ძალდაუტანებლად წამოაგონდებოდა ფოლკნერის წიგნის სახელწოდება, მაგ-

რამ აღარაფერს შეცვლიდა — დაე გასჩენოდა მკითხველს ფოლკნერიული ასოციაცია. მითუფრო ჩანდებოდა ქართველი მწერლის მიერ შერჩეული სათაურის დაფარულ შინაარსს, მის სრულიად საპირისპირო დანიშნულებას.

თუკი ეს ასოციაცია არ გაუჩნდებოდა მკითხველს, აგერ თვითონვე შეეშველებოდა მწერალი: ირონიაო, თვითირონიაო, იმედგაცრუებაო...

რომანს ასეთ სახელს შეარქმევდაო...

თუმც თავიდან, მის წერას რომ ჩაუჯდებოდა 1984 წლის ზაფხულში, ყელქცეულში, ეს ჟანრი არც ჩაეთქვა და გაურკვეველი ფორმის თხზულებად უფრო ესახებოდა. მოგონებებს ჰგავდა და მთლად მოგონებანიც არ იყო. მაშ ხასიათებისა და პორტრეტების ციკლი? მაგრამ ერთიანი კომპოზიციური ქარგა რომ გამოძებნოდა? მთლად ისეთი მტკიცეც არა, როგორც საერთოდ სჩვეოდა, და მოზაიკურ ყაიდაზე აგებულს უფრო ჰგავდა... მაგრამ ქარგა ქარგა გახლდათ და მოზაიკური — მითუმეტეს, ერთგვარად მოზაიკური — ფორმა არავის არასოდეს მიუჩნევია კომპოზიციის არარსებობად.

ჩაფიქრებით ერთი ინსტიტუტის ამბად ჩაეფიქრებინა, გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის, სადაც 30 წელიწადზე მეტხანს დაეყო.

— მიუესწარი იმათა, ინსტიტუტს რო მოსდევდნენ დაარსებიდანა და დაეტოვე ისინი, ვისაც რო უნდა გაესვენებინა პედაგოგიური ინსტიტუტი.

ესეც მისი კომპოზიციური ჩარჩო.

„ჩემი სავანე“ სწორედ ამ ხალხის პორტრეტები და ხასიათები გახლდათ და ამ ფონზე უნდა გამოხატულიყო ინსტიტუტის სრული სურათი. მხოლოდ გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის? საამისოდ ოთარ ჩხეიძე, ცხადია, არ მოცდებოდა. აბა მაშ? საერთოდ ინსტიტუტს იგულისხმებდა, ადამიანთა დაჯგუფებას ერთი საქმიანობის გარშემო.

ინსტიტუტს მიატოვებდა 1980 წლის უკანასკნელ დღეს.

ეს რომ სასწავლო წლის მხოლოდ ნახევარი იყო?

ნახევარია თუ რაცაა, ველარ დალოდებოდა მის დასასრულს.

რა მოხდა მაინც ამისთანა?

მინიშნებითაც არ მიაჩნებებს უშუალო მიზეზს, ოღონდ ზოგადად ისეთ ფრაზას ჩაურთავს, ძალიან შეგაფიქრებინებს.

— ველარ მოვიცადე, ძალღონე აღარ მეყოფოდა.

60 წელი ის-ისაა შესრულებია, უკან მორჩენია ის ფიქრი, 50 წლამდე მიაღწევდა თუ არა, რომ ვერც წარმოედგინა. ძალ-ღონე ისეთი მოსდევდა, სასწავლო წლის ჩამთავრება რა არის, ან თუნდაც წლების

მანძილზე ლექციების კურსის გაგრძელება, მხატვრულ ნაწერებსაც უზომოდ დაახვავებდა და სოფლის მეურნეობასაც ძველებური ენერგიით გაუძღვებოდა, ყელქცეულის მამულს არამცთუ ხელს მოაკლებდა, კიდევ უფრო გააღამაზებდა და გაამრავალფეროვნებდა იქაურობას. მთლად ნალკოტად თუ ვერ აქცევდა, სანიმუშოდ კი გამართავდა.

მაშ რა შეიძლება მომხდარიყო?

არა, რამდენიმე თვეს მაინც გაეძლო და სასწავლო წელი ჩაეთავებინა?!

ძალ-ლონე აღარ მეყოფოდაო...

რისთვის — სულ რამდენიმე თვისთვისაც?

არადა, თვითონ უკეთ მოეხსენებოდა.

თურმე სწორედაც რამდენიმე თვისათვის.

ასე როგორ უნდა ეტკენინებინათ გული მისთვის?

ატკინეს კი და...

მას შემდეგ რამდენიმე წელი გასულიყო და ახლაც მოეკიდა ხელი იმ გარემოს მხატვრული გააზრება-წარმოსახვისათვის.

ეჩქარებოდა ამ წიგნის შექმნა, მაგრამ სულსწრაფობას არც ამჯერად აჰყოლია და ახლაც შესაფერის ჟამს დაელოდა.

— დრო გავიდა. უნდა გაეცლო ყველაფერს პირადულსა, სურათები პირუთენელი რო გამოსულიყო, ობიექტური რო ყოფილიყო ნაწარმოები. სწორედაც ნაწარმოები, — მე ამას მოგონებად არ მივიჩნევდი. მოგონებანი სხვა ხასიათისაა.

შემოჯარვით მაინც შემოეჯარებოდა მოგონებანი?

ჰა, თითქოს უნდა ჩაითრიონო?

ვერა, ისეც ვერ შთანთქმევდნენ, რომ თხრობის ძაფი გამოეცლიათ ხელიდან და კომპოზიცია მოერღვევინებინათ.

რაც უნდა მეძალეობდეს მოგონებანი, აღარ განვაგრძობ, — ყოველი შემთხვევისათვის თავსაც შეუძახებდა თხრობის მდინარებაში ჩართული და მკითხველსაც ამცნობდა, თუ რატომ უნდა შემოეტრიალებინა მსჯელობის გეზი, — აქ მოგონებანი ხომ არ განმიზრახავს, აქ ინსტიტუტია, მხოლოდ ინსტიტუტია, და ისიც მხოლოდ ნაწილობრივ, ყველას ვერც გავწვდები, ყველაფერს ვერც გავწვდები, ანთუ დავიდუმებო.

მთავარი მაინც ეს გახლდათ მისთვის, რომ:

— დაზოგვით დავზოგავ ყველასა, უარესს რო არც გამოვედევნები, უკეთესს ავჰყვები.

მაგრამ მთლად შენს ნებაზეც რომ არ ყოფილა და ოთარ ჩხეიძესაც რომ გამორეოდნენ უარესნიც, ისე გამოჰკიდებოდნენ, რომ ველარ გაქცეოდა?.. მაშინ რაღა უნდა ელონა?..

ამაზეც წინასწარვე ეფიქრა და დაბეჯითებითაც გადაეწყვიტა:
— ვეცდები ბოლომდის არ გავიმეტო. ვეცდები. ვეცდები.

აკი ასეც მოხდებოდა.

თავიდან რომანად არც ჩაეთქვა და გაურკვეველი ფორმის თხზუ-
ლებად უფრო ესახებოდაო...

ადვილად ვერც შეეჩვეოდა მის რომანობას.

და ეს მაშინაც, როდესაც თხზულებამ საკმაო ტანი შეიძინა და
ფორმით ოთარ ჩხეიძის სხვა რომანებს დაემგვანა. პირვანდელი ვერ-
სია მთლად ამხელა არ ყოფილა. თანდათან კიდევ იესებოდა — მოზა-
იკური კომპოზიცია მისწრებაა საამისოდ, რომ იქ სურათი ჩაემატოს
ძალდაუტანებლად, აქ ხასიათი თუ პორტრეტი...

მოგონებად არ ითქმოდა, რაკილა თვითონ ავტორი არ მოქცეული-
ყო თხრობის შუაგულში, მის ირგვლივ არ იქსოვებოდა ამბები და მარ-
ტოდენ გარეშე მონმის, დამკვირვებლის როლს კმარებდა. ამიტომაც
ხამუშ-ხამუშ თუ გამოჩნდებოდა, უფრო ზუსტად, გაიელვებდა ხოლ-
მე პერსონაჟად.

მოგონებებად არც „დროდადროს“ მიიჩნევდა, დღიურებად რომ
ინიშნავდა 1965 წლიდან მოკიდებული და დარწმუნებული გახლდათ,
მასალებს ვაგროვებ მემუარების წიგნისთვისო. ადრე თუ გვიან ჟამი
რომ მოაწევდა ავტობიოგრაფიული რომანის შესაქმნელად, მისი მთა-
ვარი ძარღვი და ძირითადი ქარგა ამ დღიურებიდან უნდა ამოსული-
ყო, დოკუმენტურად ზუსტი, უაღრესად სანდო მასალებიდან, შესა-
ფერისად გადამუშავების შემდეგ მოგონებათა წიგნად, სწორედაც ავ-
ტობიოგრაფიულ რომანად რომ შეიკვროდა.

— აღარც გამეგება თუ რატომ ვინერ ამ შენიშვნებსა თუ შემთხვე-
ვებსა, — ეს 1972 წლის 13 აპრილის ჩანაწერია, — თითქოს მემუარე-
ბისთვისაო, ასე ვგულისხმობდი თავიდანა, მაგრამ როგორაო, როცა
ბევრად მნიშვნელოვანი გამომრჩება ხოლმე ან დროს ვერ ვიშოვნო, ან
გადამქართულდება, ან სხვა რალაც მიზეზი გამომიტყვრება, ჰოდა
გამომრჩება ხოლმე, ხოლო უმნიშვნელოსა თუ უბრალო რამეს მაშინ-
ვე ამ ფურცლებში ვუკრავ თავსა, ჰო როგორაო და როგორი რა გამო-
მივა?!

მემუარებს ცალკე თხზულებად რომ აღიარებდა, დიდი ლიტერა-
ტურული განზოგადების ნაყოფად, მაშ წვრილმანებს ისე უნდა ეტივ-
ტივათ გონებასა და განცდაში, წინ არ უნდა წამოჩრილიყვნენ.

და უეცრად წარმოიდგენდა, რომ მანამდე კიდევ ბევრი რამ ჰქონ-
და დასაწერი.

— ვინ უნყის რამდენი რამა მაქვს დასაწერი, დაე რედაქტორებმა დამითარსონ გზები, დაე დამითარსონ, აღარცა ვჩქარობ გამოქვეყნებასა, ბევრი რამა მაქვს დასაწერი და კიდევაც დავწერ, მჯერა, რომ დავწერ, ისე ღრმადა მჯერა, საბედისწეროდაც მეჩვენება ეს ახირებული დაჯერებაი. იყოს, საბედისწეროც იყოს!..

რა გასაკვირია ეს სტრიქონები კაცისაგან, ვისთვის მწერლობა სწორედაც ბედისწერა გახლდათ და არა პროფესია.

სულ სხვა მოვალეობაც ამიტომ დაჰკისრებოდა.

და თუ მაინც მიუბრუნდებოდა ამ ფურცლებს, ალბათ მოცლილობისა თუ რალაც ამგვარების გამო:

— თორემ რომანს რომ ვწერ, როდისღა მახსოვს რა მოხდა თუ ვის შეეხვდი, რა მითხრა თუ რა ვუთხარი, როდისღა მახსოვს ან როდის რა მაღელვებს, — არასოდესა, არაფერი! ყველაფერი თითქოს ჩემს გარეშეა, ჩემთან რომანია მხოლოდღა ჩემი, იქა ვცხოვრობ და ვარსებობ იმითა. მაშინ ყველაფერი ადვილია, მთლად ეს ცხოვრებაც ჩემს რომანს ემსგავსება და ისევე შევყურებ ადამიანთა, ვითარცა პერსონაჟთა ჩემთა. ჰოდა მაშინ ადვილია ყველაფერი, როგორადაც უნდა აგაღელვოს პერსონაჟმა, მაინც შენს ხელთაა, მაინც მოუგრეხ კისერსა; ეს გაშმაგებული ცხოვრება სხვაა, ასე ვერავის დაიმორჩილებ, როცა თვითონვე დადიხარ კისერმოგრეხილი, ქედდადრეკილი და რაც უნდა ასწიო ქედი, უღელს მაინც ვერ გადაიგდებ. რას გადაიგდებ, — უფროც გაიმართება უღელი!..

მოცლილობის ბრალიაო, — ასე დაასკენიდა.

ვინიშნავ ასეო, — 1982 წლის 14 თებერვალს ჩაინერდა, — ვინიშნავ, როცა გამახსენდება, ანთუ დრო დამრჩება, ანთუ ხალისი მეყოფაო.

— ვინიშნავ და ვინიშნავდი მემუარებისთვისა, ცხელ გულზე ვინიშნავდი და მემუარებში დაიხვეწებოდა რალა თქმა უნდა, დაიხვეწებოდა თუ დაიხვეწება თუ მომიხერხდება, რო დავწერო მემუარები, — თუ არა, ალბათ ცხარე იქნება ცხელ გულზე ნათქვამი. დღიური ცხარეა, დღიური უშვალოა, უშვალოა და განუსჯელი, — ეს ნაკლი აქვს დღიურის ჟანრსა, ეს ღირსებაცა აქვს დღიურის ჟანრსა.

ინიშნავდა ასე, აგრძელებდა ასე, რომ უკან აღარ იხედებოდა, აღარ კითხულობდა ჩასასწორებლად, იმ დღეს ელოდებოდა, როდესაც მოიცლიდა დამშვიდებული ანალიზისთვის, ანუ მემუარებისათვის:

— ველოდები და თუ ვერ მოვიცლი, მიჯობდა ამერჩია ეპისტოლარული სტილი, წერილებად შემედგინა, ვითომდა ვინმესადმი, მაინც უფრო სხვაგვარი იქნებოდა, რაც რო ჩამინიშნავს, რასაც რო ვინიშნავ.

რაც არის, ეს არისო, -- დასძენდა.

და იმასაც მოადევნებდა, ბევრი რამ უფრო მნიშვნელოვანი მრჩე-
ბა ან უდროობის, ან უხალისობის, ანდა იმის გამო, მაინც რომ ვიმე-
დოვნებ, დავწერ მემუარებსაო:

— იქ აღდგება ყველაფერი თანმიმდევრობითა, უფრო მნიშვნე-
ლოვანი აღდგება და უფრო წვრილმიმდევრობითა მიყუჩდება ცხადია, უფრო მკა-
ფიოდ შეფასდება ყველაფერი და წარმოსდგება, — ვიმედოვნებ, —
რაც შეიძლება სრულყოფილი სურათი ჩვენი სალიტერატურო ცხოვ-
რებისა ამ საუკუნის მანძილზედა, — და არა მარტო ჩვენი სალიტერა-
ტურო ცხოვრებისა... ჩვენი ცხოვრებისა, ამა საბედისწერო ცხოვრე-
ბისა, — ვიმედოვნებ და ვიმედოვნებ; მაინც ვიმედოვნებ, თუმცა
გულმა მიმუხთლა, ყველაზე მეტად გულის იმედი მქონდა და გულმაც
მიმუხთლა, — მაინც ვიმედოვნებ: ეგება გამაფრთხილა, ეგებ არ მი-
მუხთლა...

იმავე წლის 3 დეკემბერს ერთ ეპიზოდს რომ გაიხსენებდა თავისი
ბიოგრაფიიდან და პარმენ ლორიას ლიტერატურულ პორტრეტსაც
წარმოსახავდა ესეიში „პროზის ბილიკებზე“, თავისთვის მიაწერდა:
თუ გამოდგება, გამოვაქვეყნებ კიდევაც, თუ არადა, დარჩეს „დრო-
დადროში“, მემუარებისთვის გამოვიყენებო.

და უეცარი შეჩქეფება:

„თუმცა...

როდისღა?!

ალარ ეგვიანება.

მაგრამ, რო ვერ ვიცლი... და რო მოვიცლი, ალბათ ალარ შემეძლე-
ბა. იყოს, რაც იქნება...”

1985 წლის 12 ივლისს სინანულით ჩაწერდა:

— რამდენი რამ ხდება და რამდენი რამ მრჩება აღუნიშნავი, —
ბევრი, ბევრი რალა თქმა უნდა...

იმავე წლის 30 დეკემბერს მანანა სალაძე რომ შეეხმიანებოდა ტე-
ლეფონით და სთხოვდა: უნგრეთში ქართული მოთხრობების კრებუ-
ლი გამოდის, თქვენი მოთხრობაც შედის, და ისეთი ავტობიოგრაფია
უნდა დაურთოთ, მხატვრულივით რომ იყოს და იუმორიც ახლდესო,
ოთარ ჩხეიძე იმ საგანგებოდ შედგენილ ავტობიოგრაფიაში ამასაც
აღნიშნავდა: თითქმის ყველა მხატვრული ჟანრისათვის მომიკიდია
ხელი, გარდა ლირიკისა, ოღონდ ბოლო ხანებში სტივენ კრეინისა და
ტომას სტერნზ ელიოტის ლექსები რომ ვთარგმნე, ჩემი მეგობრები
ერთობიან, მალე შენც დაიწყებ ლექსების წერასაო. არა მგონიაო, —

ლიმილით განაგრძობდა, — ლირიკა უფრო სიჭაბუკეს, უფრო ახალ-გაზრდობას შეეფერება, ჩვეულებრივ ლირიკით იწყებენ ლიტერატურაში და ამთავრებენ დრამით, თუ ტრაგედიით არაო. თუმცა ყოფილა შემთხვევები, ზოგს რომ სიბერეშიც შეუქმნია ლირიკული შედეგები, მაგრამ ისინი გენიოსები გახლდნენო.

და ფინალური აკორდი:

— უამისოდაც დამრჩენია კიდევ ერთი ჟანრი: მემუარები, — ეს უკვე სხვაა, ამისი დრო მართლაც დამდგომია.

ალარ ეგვიანებოდა, მაგრამ ჯერჯერობით მაინც სხვა თხზულებათა შექმნას ამჯობინებდა, ვიდრე დრო ელვისისისწრაფით არ აჩქარდებოდა და ოთარ ჩხეიძე ასეთი გაბედულებით ჩაუდგებოდა კვალში მის მსვლელობას, რათა მხატვრულად გაუაზრებელი არ დარჩენოდა.

ამისი დრო მართლაც დამდგომიაო...

არა და არ დასცალდებოდა ამ ნაგულვები თხზულების შექმნა.

დანყებითაც ვერ დაიწყებდა, არამცთუ ნახევრისათვის მაინც გადაეცილებინა.

სადაც განყდებოდა თვითონ დღიურიც — 2000 წლის აქეთ ერთი სტრიქონიც აღარ მიემატებოდა.

ისედაც უკვე კანტი-კუნტად, ძალიან იშვიათად ივსებოდა „დრო-დადროს“ ფურცლები და, რა გასაკვირია, ისე რომ მიტოვებულიყო, მწერალს სულ აღარ ეზრუნა ამ თხზულების სრულყოფისათვის.

1996 წელი (და მასთან ერთად 1995 წლის ორი უკანასკნელი დღეც) მაინც გადაინაცვლებდა დღიურის ჩანაწერებში. და კიდევ 2000 წელი (მასთან ერთად 1999 წლის 6 ნოემბრიდან წლის დამლევამდე), და ისიც იმიტომ, ნატო რომ საგანგებოდ მიუტანდა რვეულ-კალენდრებს: რისი ჩანიშვნაც გინდოდეს, აქ ჩაინიშნეო. არ გაანბილებდა შვილს და ჩანაწერებს ამ სტრიქონებით გახსნიდა:

— ეს კალენდარია, თურქული კალენდარი. ქალაღდი ისეთია, მელანი რო ჟონავს. „პასტა“ თუ გამოდგება. აზრებისა რა გითხრა, მაგრამ შემთხვევები შეიძლება რო ჩაინეროს. ერთხელაც ჰო ვწერდი!.. მივატოვე. ეგებ კარგი იყო, რო ვწერდი, ეგებ რო არცა ჰლირდა!.. რაც იყო, იყო, ყოველშემთხვევაში — ახლა მაინც არაფერს ვაკეთებ.

ეს თვალსაზრისი თუ განწყობილება ერთი-ორჯერ კიდევ გაიღვებდა დღიურის ჩანაწერებში. თუნდაც 1996 წლის 10 აპრილს:

— და არც რა უჭირს რაი. უმნიშვნელოს თუ ჩავინიშნავ. მნიშვნელოვანი თუ სადაც მიმრჩება და აღარც მომაგონდება: ორივე იგივეა, ორივე ჰო ადამიანურია: მნიშვნელოვანიცა და უმნიშვნელოცა?!

ორივე იგივეა, ყველაფერიც იგივეა... სხვებმა გაარჩიონ. ისე მაინც ისა სჯობიან: ყველაფრის ჩანიშვნა რო მოხერხდებოდეს. ისა სჯობიან. ბევრ რამეს ვერიდები. ბევრი მინდა რო უფრო სრულად დავნერო. ველარ ვიცლი. მცირედადაც აღარ აღინიშნება. რაც არის არის. ესეც არ იქნებოდა: ნატოს რო არ მოეტანა ეს რვეული. აღარც ვინიშნავდი. მომბეზრდა. ამ რვეულს მაინც შევავსებ. დღეები თუ გამომრჩა, — გამომრჩება რალა თქმა უნდა, — მივუბრუნდები და მაინც შევავსებ. იყოს ნატოსთვისა სახსოვრად. მეტს რას დაუტოვებ...

და ეს მაშინ, როდესაც ამ ჩანაწერის დასაწყისში დაბეჯითებით განაცხადებდა:

— ეს არ არის დღიურები. დღიურებიც ჟანრია, მხატვრული ჟანრია, მოფიქრება და გულმოდგინე დამუშავება უნდა. ეს ჩანიშნაა. ზოგჯერ რალაც მნიშვნელოვანსაც ჩაინიშნავ. ზოგჯერ მნიშვნელოვანი გაგებარება. რალაც უმნიშვნელოს ჩაინერ, თითქოს ხელები გეცმადუნებო.

ანდა იმავე წლის 27 ივნისს:

— გარდაიცვლება მწერალი და მერე იციან: გამოაქვეყნებენ იმის ჩანაწერებსა. ეს ჩანაწერები ან გულუბრყვილოა ან უხერხული. მაშ რაო: დიდი სიბრძნე რო იყოს, თვითონვე არ გამოაქვეყნებდა?.. მეც იგივე დამემართება. მაინცა ვწერ. ეს იმიტომ: ნატომ რო მომაჩეჩა ეს რვეული. მაგრამ მანამდე?!. რამდენი რამ ჩავინერე?.. მთავარი არა, — მოვერიდე, — რალაც წვრიშალები... გადაყრა სჯობს, თან რო მენანება?!. იყოს. წვრიშალიც რალაცის საბუთია. თუ არადა: მთელი ცხოვრება წვრიშალობა არ არის?!. მაშ რა ჯანდაბაა!.. იყოს...

დღიურის განახლება 1999 წლის 6 ნოემბერს თითქოს ასევე შემთხვევით მოხდებოდა:

— ამ რვეულს წავანყდი ძველ ქალაქებშია. ადამიანს იწვევს ჩანაწერებისათვისა. რამდენიხანია აღარაფერი არ ჩამინიშნია. არადა რამდენი რამ მოჰხდა ამ წლებში — საერთოდა თუ ჩვენს თავსა.

რა გასაკვირია მწერალს, სულ აღარ ეზრუნა ამ თხზულების სრულყოფისათვისო...

რალას მოიცლიდა.

ზედიზედ გამოაქვეყნებდა რომანებს, რომლებშიც მეოცე საუკუნის მიწურულისა და ოცდამეერთის გარიჟრაჟის საქართველოს დრამატულ ბედისწერას არამარტო მხატვრულად გაიაზრებდა იშვიათი სიღრმითა და შთამბეჭდაობით, არამედ დოკუმენტურადაც მრავალფეროვან სურათებს შექმნიდა — ისტორიკოსებს ისევე რომ წაადგებოდათ ამ

ისტორიული რეალობის აღსადგენად, როგორც ქართლის ცხოვრების ქრონიკებს ვეყრდნობით საუკუნეთა სიღრმეში მსვლელობისას.

მისი რომანების ციკლიც რა — განა ახალი ქართლის ცხოვრების მატიანე არ გახლდათ?!

მისგანვე ასევე ჩაფიქრებული.

საზოგადოებისგანაც ასევე აღიარებული.

უშუალო კვალზე მისდევდა დრამატულსა და აბურდულ მოვლენებს და სასაცილოდ არა ჰყოფნიდა სხვა მწერალთა გადამეტებული სიფრთხილე, ჯერ ყველაფერმა ჩაიაროს და შორიდან გამოვხედოთ ამ ხანას — უკვე დადგენილსა და შეფასებულს, რათა მხატვრული გააზრებისას არ შეეცდეთო.

ზოგს მართლაც სიფრთხილით მოსდიოდა, ზოგსაც ხელისუფლების წინაშე მაამებლობის სურვილით. ვაითუ ახალ მბრძანებელთ არ მოსწონებოდათ მწერლისეული ანალიზი და შემოსწყრომოდნენ?! ამიტომაც დაცდა უჯობდათ და გატრუნეა შესაფერისი დროის მოლოდინში. და თავის მოსატიყუებლად კი ლაჩრობასა და მედროვეობას კეთილგონიერებად ასალებდნენ.

ოთარ ჩხეიძე არამცთუ ხელისუფლების შეფასებას არასოდეს დალოდებია, მწერლისაგან ასეთი სიფრთხილის (თუნდაც სიფრთხილისა და არა ლაჩრობისა თუ მედროვეობის) გამოჩენა სათაკილოდ, სულაც მომაკვდინებლად მიაჩნდა.

მწერალს ვითომ რატომ უნდა დაეგდო ყური პოლიტიკოსებისათვის!..

დაე პოლიტიკოსებს ელთ ყურთ მწერლის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შეხედულებანი!..

ამის სანაცვლოდ დევნას გამოუცხადებდნენ?

რას იზამ, ესეც ამ ხელობის ერთგულთა ხვედრი ყოფილა.

ხელობისა თუ... უფრო ბედისწერის?

თუ თავი გადადებული გაქვს, მწერლობა სწორედაც ბედისწერად ითქმის, არჩევანის საშუალებაც რომ აღარ გრჩება, რაკილა იმთავითვე ამგვარად განსაზღვრულიყო — ასეთ ვითარებაში არჩევანის წინაშე არც დამდგარიყავი და მარტოდენ შენი მოვალეობის კარნახს მიჰყოლოდი.

კვალდაკვალ დევნა მოვლენებისა კი — ტრაგიზმი და დრამატიზმი რომ არა და არ ნელდებოდა, თორემ დაცხრომას ვინ ჩივის — დროს თითქმის აღარ დაუტოვებდა დღიურებისათვის. მითუმეტეს, რომ პირდაპირ გადაჰქონდა რომანების თხრობაში ყველაფერი, რასაც შეესწრებოდა, მისი სტილისტიკისათვის ნიშანდობლივი დოკუმენტური მა-

ნერთ, და დღიურები რატომღა შეედგინა — ვაითუ ზოგიერთი დეტალი დამავინყდეს, ჩანანერების მეშვეობით კი ადვილად აღვადგენო.

განა რა უნდა დავინყნოდა?!

„დროდადროს“ ისედაც მკვეთრად გამოსდევდა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ფონი. დღის შთაბეჭდილებანი რომ აღინერებოდა, არაერთი სანუხარ-სადარდებელი მულავნდებოდა ქვეყნის ბედითა და უამრავი რამის მოუნესრიგებლობით. საზოგადოებრივსა და პირად ტკივილებს დღიურის ფურცლებს ანდობდა და ეს ჩანანერები თავისებურ ფსიქოთერაპიადაც ამიტომ წარმოგვიდგება. ცნობიერად? ქვეშეცნეულად? ასე კი მოჩანს — თავისებური ფსიქოთერაპიაა.

ახლა ეს ყოველივე მხატვრული თხრობის ნაწილი ხდებოდა, დღიურებს რომანის სიუჟეტი ცვლიდა (უფრო ზუსტად — ისტორიული ფონი), მიუხედავად იმისა, რომ გარეგნულად ამ რომანთა ფორმას არავითარი საერთო არ გააჩნია დღიურთან.

„დროდადრო“ საბოლოო სახით მოზაიკური აღნაგობის ერთიან თხზულებად წარმოგვიდგება, განსხვავებულად სხვათა დღიურებისაგან — აქ მხოლოდ აღწერა არ გვხვდება, მხოლოდ იმ მხრივ არაა საგულისხმო, უამრავ უცნობ ან მივინყებულ რეალიასა თუ დეტალს რომ ამოვიკითხავთ. ბევრი ჩანანერი დასრულებული ნოველაა, ზოგიც მინიატურა, ესკიზი თუ ჩანახატი, პიროვნებათა სილუეტებიც ისე ხელშესახებად და კანთიელად წარმოისახება, მხატვრულ ან მხატვრულ-დოკუმენტურ თხზულებებს რომ სჩვევია და არა პირნ-მინდად დოკუმენტურს.

მაშ „დროდადრო“ ჩვეულებრივი დღიურის ფურცელთა კონა არა ყოფილა და ისიც რომანს ემსგავსება — ავტობიოგრაფიული ყაიდის რომანს, მოზაიკური სტრუქტურით.

„ჩემი სავანე“ მისგან იმით განსხვავდება, რომ მოზაიკური აღნაგობა ავტორის საბოლოო ნებით რომანად ჩამოყალიბდა.

„დროდადროს“ მიმართ ამგვარი რამ არც განეზრახა. თავისთავად გამოვიდა ასე.

ისე „ჩემი სავანე“ მთლად მოგონებანი თუ არ არის, ავტობიოგრაფიული ყაიდის თხზულება ისიც გამოდის.

* * *

და მაინც:

„ჩემი სავანის“ კომპოზიციური სტრუქტურის სანყისი იქ ძვეს, იმ იუმორისტული ყაიდის თხზულებაში, „კრიალოსანი“ რომ დარქმევია

და სახელწოდება იმთავითვე გვიმჟღავნებს მისი აგებულების თავისებურებას.

მართლაც კრიალოსანივით ჩამოიმარცვლება მინიატურებისა თუ იუმორესკების ეს ციკლი.

მინიატურებისა თუ იუმორესკების, რომელთა შინაარსის განმსაზღვრელი ჯერ პერსონაჟის ხასიათია და მერე მწერლის განწყობილება.

ოღონდ ხასიათი არა შეთხზული პერსონაჟის, არამედ რეალური ადამიანების, გორის ინსტიტუტის ლექტორების, ოთარ ჩხეიძეს გარს ვინც ეხვივნენ და მათ სახეებსა თუ ცალკეულ თვისებებს მანამდე მხოლოდ რომანებში, ნოველებსა და თანამედროვე დრამებში რომ მიმოფანტავდა ანდა წინასწარაც ივარაუდებდა, როგორღაც გულს დააკლდებოდა და თავთავიანთი სახელებითაც გადანყვეტდა მათ ჩამორიგებას პერსონაჟებად.

ამჯერად საგანგებოდ მოკრებდა სახალისო ამბებს და ამ ძაფზე აასხამდა თხზულებას, რომელსაც... თავისთვის შეინახავდა -- არც რედაქციაში წარადგენდა, არც პირდაპირ წიგნად გამოცემას შეეცდებოდა.

არც არასოდეს უხსენებია დანანებით: მიმრჩა, ველარ მოვუარეო.

მერეც არ დაუძრავს კრინტი, „ჩემი სავანე“ რომ გაასრულა.

ფრაგმენტებად აქვეყნებდა ამ რომანს სამწერლო გაზეთში, სრული სახით დაბეჭდავდა „მნათობის“ ფურცლებზე. ღელავდა, წიგნად გამოცემა რომ გვიანდებოდა. თან ერჩივნა ახალი რომანები — „არტისტული გადატრიალება“, „თეთრი დათვი“ თუ „ბერმუდის სამკუთხედი“ — დანიინაურებულისყო, თან გული ეთანაღრებოდა, „ჩემი სავანის“ წიგნად გადაქცევას რომ არა და არ დაადგა საშველი.

არაერთხელ გვისაუბრია ამ რომანზე, მის ჟანრულ თავისებურებაზე — გამოცემამდეც, გამოცემის შემდგომაც, ძალიან რომ დატრიალდა ლიტერატურულ წრეებში და ისე აიყოლია მკითხველი, თვითონ მწერალი რომ არ ელოდა. „არტისტულ გადატრიალებასა“ და „თეთრ დათვს“ დიდი აჟიოტაჟი რომ მოჰყვებოდა, არაჯანსაღი აჟიოტაჟი, წინასწარვე შეგუებოდა, მაგრამ „ჩემ სავანეს“?..

ასეა თუ ისე, რამდენჯერაც გვილაპარაკია ამ რომანზე, არასოდეს დასცდენია „კრიალოსანის“ არსებობა.

რატომ ნეტა?

სულაც მიავიწყდა თუ?..

ან ეგებ ხსენების ღირსადაც აღარ მიაჩნდა?

ასე შეუძლებელია ყოფილიყო. ამ მიზეზით არ მიაყრუებდა. უკვე სხვა თვალთა რომ შეეხედა და სუსტ თხზულებადაც ელიარებინა „ჩემ სავანესთან“ შედარებით, ამის აღიარებას არ მოერიდებოდა.

უთუოდ ისევე მოადევნებდა სიტყვას: მაშინ ვერ მოვერიე ამ თემა-სო, — როგორც „ვისია ვისისა“ და „თედორეს“ ხსენებისას არ დაუფარავს მათი პირველი ვერსიებით უკმაყოფილება, რედაქციული სწორების ნაცვლად საერთოდ რომ გადადო გვერდით ერთიც და მეორეც და ისე დაწერა თავიდან კომედიაც და ტრაგედია, თითქოს პირველად ახლალა დაინტერესებულისა ამ თემებით.

მითუმეტეს — ერთიც გამოქვეყნებულიყო იმ პირველი ვარიანტით და მეორეც, ერთიც დადგმულიყო სხვადასხვა თეატრში და მეორეც.

„კრილოსანზე“ ამის თქმას რალა ედგა ნინ.

თანაც, ის მხოლოდ ჩანასახივით გამოდიოდა — სად ერთთაბახია-ნი „კრილოსანი“ და სად თხუთმეტთაბახიანი „ჩემი სავანე“.

მაშ რალა რჩება?

მიადინყდა და ეგაა.

და „ჩემი სავანის“ წერას რომ ჩაუჯდა და ხასიათებისა და პორტრეტების მოზაიკური ასხმულა მოიფიქრა კომპოზიციურ სტრუქტურად, არა იმიტომ, რომ „კრილოსანს“ დაესესხა, არამედ ამჯერადაც უფრო აქეთ გაუნია გულმა, ეს მხატვრული მეთოდი მიიჩნია გორის ინსტიტუტის თემაზე გაშლილი რომანისათვის ყველაზე შესაფერის კომპოზიციურ ქარგად, და უნებურად დაემთხვა ეს არჩევანი მაშინ-დელ ჩანაფიქრს.

ეგაა, ის, რაც „კრილოსანში“ გამოკვეთილი აღნაგობაა, „ჩემ სავანეში“ უფრო ყაიდაა — ციკლი შენაცვლებულია ერთიანი სიუჟეტური მონახაზით, რაოდენ პირობითიც უნდა იყოს ეს მონახაზი და რომანის შინაგან აგებულებას სწორედ მოზაიკურობა ქმნიდეს.

ნეტა „კრილოსანი“ მწერალს დასრულებულად თუ მიაჩნდა?

ჩანანერთა წყების მიხედვით ამას ვერ მიხვდები — დამოუკიდებელი მინიატურებია, ქრონოლოგიური თანმიმდევრობის გარეშე, მწერალს როგორც ახსენდება ცალკეული შემთხვევები, ისეც ალაგებს. და მაშ შესაძლებელია კვლავაც წამოგონებოდა ესა თუ ის შემთხვევა ანდა ახალი კომიკური ამბავი გადახდენოდა თავს რომელიმე ლექტორს, ანკი კომიკურ ვითარებებს რა დაღვეს ინსტიტუტის კედლებსა თუ ლექციების შემდგომ გაშლილ სუფრებზე.

შესაძლებელია და ალბათ კიდევ შეივსებოდა, „კრილოსანის“ დაბეჭვდას უკვე რომ შედგომოდა. სიუჟეტი არა გზლუდავს და აგრძელებ

და აგრძელებს დაუსრულებელივ, ვიდრე თავისთავად განწყდებოდეს სადღაც — ან გაბეზრდებოდეს, ან იუმორი ამოგენურებოდეს ანდა ალ-სასრული დაგიდგებოდეს.

მინიატურები თუ იუმორესკები პერსონაჟთა გვარ-სახელებითვეა დასათაურებული.

და რაკილა ყოველი ნიმუში ერთი ამბავია, როდესაც ერთი და იგივე პერსონაჟი ორ-სამჯერ ჩნდება, სახელწოდებაში მწერალი მოიშველიებს ზმნიზებას „ისევ“ და „კვლავ“ (ამ ხერხისათვის „ჩემი სოფლის ეტიუდებშიც“ მიუმართავს: „დალლარა“ და „ისევ დალლარა“).

ამგვარი სულ რამდენიმე შემთხვევაა: თედო ჟორდანიას, შოთა ლოლობერიძის, მიხეილ გოცაძის, სიმონ გაჩეჩილაძის, სერგი მაკალათიასა და გიორგი ხარაულისადმი მიძღვნილი, სხვანი თითოჯერ გამოჩენას ყაბულდებიან: ნიკო მილორავა, ვახტანგ ჟღენტა, მანასე მიხელაშვილი, ბელა ზონენაშვილი, ზაკანჩურა (მეტსახელს ამჯობინებდა, ხელიდან არ გაუშვებდა „ჩემი სოფლის ეტიუდებში“ ხშირად გამოყენებულ ამ ხერხს, ალბათ უფრო მეთოდს — მეტსახელი სათაურშივე), გოგი ძიძიგური, შოთა ქურდაძე, მირიან ფერემიძე, თინათინ ჟორჟოლაძე, სევერიან ყალიჩავა, ტიტე სარიშვილი (თუმცა ის ერთადერთია, ვინც სახელწოდებაში მარტო არ არის დატოვებული), შოთა ასანიძე.

ამ იუმორესკებიდან ერთი-ორი თუ განმეორდებოდა „ჩემ სავანეში“, უფრო ზუსტად, ის დეტალები, რაზედაც ის ორიოდ მინიატურა ამოზრდილიყო, თორემ რომანში სულ სხვა მხატვრული ძალით გამოჩნდებოდა ეს ყოველივე, უპირატესად მაინც საერთო ფონი ქმნიდა მხატვრულ ეფექტს, თორემ დანარჩენი ნიმუშები — თუ შესადარებელი არაფერი გვაქვს მწერლისავე სხვა თხზულებებთან — თავისთავად ურიგო სულაც არ არის და მკითხველს იმ ღიმღის მოჰგვრის, იმ შევებას, რისთვისაც შეთხზულიყო „კრიალოსანი“.

თუმცა ოთარ ჩხეიძე ვერც ამჯერად იკმარებდა მარტოდენ გახალისებას მკითხველისა და სევერიან ყალიჩავას სილუეტს ალავსებდა იმ მწარე დრამატიზმით, რაც მოეტანა ქვეყანაში ამ ბუნებისა და ზნეობის ადამიანთა თავნებობას. მისი პორტრეტი აკი „ჩემ სავანეშიც“ მძაფრი სატირული ძალით ჩაიხატებოდა, მაგრამ ამ იუმორესკაშიც ხელშესახებია მისი შემზარავი ბუნება, თვითონ მის მიერვე გამხელილი უნებურად, კოლეგების ლალ, მხიარულ საუბარში ჩართვას ისიც რომ მოინადინებს და ჰყვება ამბავს თავისი ბიოგრაფიიდან, ნაცვლად სიცილისა, გაოგნებასა და გაგულისებას რომ გამოიწვევს. ქურდს

რომ ყური უგდო, დღეში ასჯერ გამოტყდებო, — ამ ანდაზას გაახსენებს მკითხველს მისი მონაყოლი და მწერალსაც რომ ეს ძველთაძველი სენტენცია წამოაგონდებოდა, სულაც ეპიგრაფად წარუძღვარებდა ამ ტრაგიკომიკურ მინიატურას.

კიდევ ერთია ტრაგიკომიკური მინიატურა, რომელიც ასეა დასათურებული „თვით მე“.

საგულისხმოა, არა, როგორ წარმოსახავს მწერალი საკუთარ თავს იუმორით შეზავებულ ვითარებაში? მძაფრ დრამატიზმს, ცხადია, ვერ ასცდებოდა, რადგანაც მისი ხასიათი ამგვარ დინებას მიჰყვებოდა, ბედისწერისაგან განსაზღვრულ ამ კალაპოტს, და ასეც უნდა ევლო სიცოცხლის დასასრულამდე.

ბერშუეთში სტუმრობის ეპიზოდს იხსენებს, შემოდგომის მზე რომ ათბობს ამ სოფლის კალთებს, ვაზის მნიფობის მზე. მწერლის თვალში უპირველესად ასე მოჩანს სამყაროს მნათობი, რადგანაც წინ შავად აფუებული მიწა გადაშლია, სავენახე მიწა, და უკვირს, რომ მის თანამგზავრებს მასავით არ აღელვებთ ასეთი მიწის ხილვა. მგონი... საერთოდაც ვერ ამჩნევენ.

და ოთარ ჩხიძე საყვედურით მიმართავს მასპინძელს: ამ ადგილს რად აცდენთ, ეს ხომ ვენახის ადგილია, აქ ისეთი ღვინო მოვა, ატენურს გაახუნებსო.

ის კი:

— ვაზი ავჩეხე, ყურძენი დამზადებაში მიაქვთ, ნიორი არა, ვაზი ავჩეხე და ნიორი მომყავს... იმითი ვცხოვრობ.

აქ ვენახი მართლაც ყოფილა გაშენებული და პატრონს საკუთარი ხელით აუჩეხავს!..

ამ ფრაზაში საკოლმეურნეო ცხოვრების სრული შემზარაობაა გამოხატული, საბჭოური ეკონომიკის სრული დაშლილობა და უპერსპექტივობა, ოღონდ ეს შემზარაობაც, ეს დაშლაც და უპერსპექტივობაც იმას მაინც ახერხებს, რომ ეროვნული საუნჯე გაგინადგუროს, კიდევ უარესი, შენივე ხელით გაგანადგურებინოს.

ვაზი ავჩეხე და ნიორი მომყავსო...

ეს რომ ერთი, ერთადერთი გლეხის გადანყვეტილება იყოს, სალაპარაკოდ არც ელირებოდა, მაგრამ უბედურება ისაა, რომ საყოველთაო მოვლენად გადაქცეულა, გლეხის ფსიქიკაც დარღვეულა დუხჭირი ცხოვრების შემყურე, და სოფლის ყოფა მიექანება უკვე აქეთ. და თუ არ შეჩერდება აგორებული ტალღები, ერთბაშად შთანთქავს ტრადიციულ ქართულ სოფელს, რომელსაც ძველი კოლორიტულობისა და

დიდების ზოგიერთი ნიშანილა შერჩენია, ისიც გაფერმკრთალებული, და იმასაც აღარ ანებებენ, რათა ბოლომდე მოისრას ყოველივე.

ვაზი ავჩეხეო...

და გაოგნებული რომ შეჰყვირებს ამ სიტყვების გამგონე მწერალი, გლეხმა კვლავ თავისმართლება უნდა გაიმეოროს:

— იმითი ვცხოვრობ...

და სიმწრის სიცილი უნდა აუტყდეს ოთარ ჩხეიძეს.

მერე კი ჯიხვის ყანები მოითხოვოს. და თუ მასპინძელს აღარ შერჩენია, უფროსი ძმისაგან ინათხოვრებს და ოთარ ჩხეიძე იმ ყან-ნით დალევს და სხვებსაც დააღლეინებს... ნივრის სადღეგრძელოს:

— ნიორს გაუმარჯოს... რამაც გვიხსნას სიმწარიდანა, სიმყრალი-დანა... გაუმარჯოს...

თუ ტრაგიკომედიაა, ტრაგიკომედია ყოფილიყო.

სადმე ვინმეს სმენოდა ნივრის სადღეგრძელო?

დაე ამასაც მოსწრებოდნენ.

ის კი არა, ბერშუელები ვაზის ნაცვლად წინაკაზეც გადასულიყვნენ.

და ახალი სადღეგრძელოც მზადაა:

— წინაკასაც გაუმარჯოს!..

მასპინძელსაც სიცილი უნდა აუტყდეს: ჯერ ასეთი სადღეგრძელო არ დამიღევიაო.

არადა:

ცდებოდა სავენახე მინა.

ცდებოდა მზე.

ყურძნის თაფლობის მზე ცდებოდა.

თვით მეო და:

განა შეიძლებოდა მზეს არ გაებრწყინა ოთარ ჩხეიძის ავტოპორტრეტის მონახაზში?

ყურძნის მტევანში ჩანურულ მზეს.

ნეტა „კრიალოსანი“ რომ გაგრძელებულიყო, გაჩნდებოდა იუმორესკებიც: „ისევ მე“ და „კვლავ მე“?

უფრო ვრცელ ასპარეზს შესაძლოა მართლაც მოეთხოვა ავტოპორტრეტული შტრიხების შევსება.

ხოლო იმ თხზულებას, რაც ხელთ გვიპყრია, რა ადგილი შეიძლება მიეჩინოს ოთარ ჩხეიძის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში?

აქვს თუ არა დამოუკიდებელი არსებობის უფლება?

ალბათ უკვე ნაკლებად „ჩემი სავანის“ გამოქვეყნების შემდეგ, ოლონდ მთლად ისეც არ უნდა იყოს, „ვისია ვისის“ ან „თედორეს“ პირ-

ველი ვარიანტები მხოლოდ მწერლის ტომების აკადემიურ გამოცემებში რომ მოხვდება. „კრიალოსანი“ მხოლოდ ტომებში კი არ უნდა შევიდეს, როგორც „ჩემი სავანის“ პირველმონახაზი, არამედ ამ რომანის ყოველ ცალკეულ გამოცემასაც შეიძლება დაერთოს — ასეთ შემთხვევაში უკვე თავისთავად მნიშვნელობასაც შეიძენს, თორემ ოთარ ჩხეიძის შემოქმედებით ლაბორატორიაში ჩახედვის მსურველთათვის ძვირფასი მასალა ხომ ისედაც არის.

ისე სახელწოდება „კრიალოსანი“ უფრო დრამატულ ასოციაციებს აღძრავს, არადა, მკითხველს ხელთ იუმორისტული თხზულება უნდა შერჩეს.

თუმც „ჩემი სავანეც“ ასევე არ არის?

დრამატულ ასოციაციებს უფრო მოიყოლებს სათაური, არადა, ირონია მსჭვალავს თავით ბოლომდე.

ამგვარი დამთხვევა უნებურად მოხდებოდა?

ასე გამოდის და ასე.

აკი მივინყებულს უფრო ჰგავს „კრიალოსანი“, არქივში ისე საიმედოდ გამოკეტილს, შემთხვევითაც რომ აღარ მოხვედრია მწერალს ხელთ.

არადა, „ჩემი სავანის“ გვერდით მის პირველსაწყისად მოჩანს.

კომპოზიციის მოზაიკური პრინციპი ჯერ „კრიალოსანისათვისაა“ ნაპოვნი.

მირჩენილში...

მიყრუებულში...

თურმე ქართული მემუარისტიკის ერთი თვალსაჩინო თხზულების შექმნა რომ უნდა განესაზღვრა.

და კიდევ...

დიახ, კიდევ რომანთა ციკლსაც ერთ-ერთ საყრდენად უნდა მოვლენოდა.

* * *

„ჩემი სავანე“ მთლად მოგონებანი თუ არ არის, ავტობიოგრაფიული სტილის თხზულება ისიც გამოდისო...

თავიდან ცალკე მდგარი მისი რომანების ციკლისაგან.

როდესაც „მატიანე ქართლისას“ რომანებს გადაავლებდა თვალს გუნებაში, „ჩემ სავანეს“ მათში არა გულისხმობდა. მათ ამოვსებაზე რომ ფიქრობდა, „ჩემი სავანე“ არც მაშინ დაეგულებინა ამ მხატვრული მატიანის ნაწილად. თვით „რომანი და ისტორია (ვასილ ბარნოვი)“ და

„იტალიური დღიურები ბაირონისა“ ესახებოდა ამ მატჩანის განუყოფელ ნაწილად, ერთგვარ შესავლად, „ჩემი სავანე“ კი ჯერაც განზე რჩებოდა, ვიდრე ერთ დღესაც არ აღმოაჩენდა, რომ ეს თხზულება ძალდაუტანებლად შეიძლება ჩართულიყო „მატიანე ქართლისას“ ციკლში.

მითუმეტეს, 90-იანი წლებიდან ძალიან გამკვეთრდებოდა მის რომანებში დოკუმენტური ფონი და ამ მხრივ ეს რომანი თვითონვე მიიწევდა სხვათა გვერდით მოსახვედრად. მართალია, არც ერთი ამბის ირგვლივ შეკრულიყო და არც სატრფიალო ზოლი მოეპოვებოდა, მაგრამ დაე ამ კუთხით დარჩენილიყო გამონაკლისად, მატჩანის ერთგვარ გამმრავალფეროვნებლად, თორემ — თუკი მაინცდამაინც აუცილებლობად მიიჩნევდი — მოგვიანებითაც შეიძლებოდა სატრფიალო ამბისა თუ ამბების ჩართვაც.

ამის თაობაზე ბევრს რომ იფიქრებდა და საბოლოოდ „ჩემ სავანეს“ თავისი მხატვრული მატჩანის ციკლში მიუჩენდა ადგილს, ფიქრის შეჯამებას 25-ე თავად განსაზღვრულ ეპილოგში გადმოუშლიდა მკითხველს, რათა ყოველგვარი ეჭვის საბაზი მოსპობილიყო.

— დაიწყო. გაიშალა. ბოლოც მოება. სისრულეცა აქვს საკმარისი... ამბავი ერთია. კონფლიქტი ერთიანი. ამ ერთის გარშემო დაჯგუფებულია ხასიათები, სრული, გამოკვეთილი. ფონი რეალურია, ეპოქალური. რომანიო, იტქმის.

მაგრამ... რომ აკლდა? — სწორედ რომანული ძაფი, სატრფიალო ზოლი.

აქ უფრო სძულდათ ერთმანეთი, ვიდრე უყვარდათ, ასე გაშლილიყო სიუჟეტი, მაგრამ, ცხადია, შეიძლება სატრფიალო ძაფიც ჩართულიყო.

— გამოგონილი არა. არ დაშავდებოდა არაფერი გამოგონილითაცა. არა, არა, არაფერი არ დაშავდებოდა, ოღონდ გამოგონება არ უნდოდა არც ამასა.

თავიდან მორიდებოდა ამ ხაზსაც, ბევრ სხვასაც მორიდებოდა — ზოგისა ხსენებაც არ უნდოდა, ზოგიც ამბავმა არ მოითხოვა და ხელოვნურად ხომ არ ჩატმასნიდა, თუნდ ცალკე ძალზე ეფექტურიც ყოფილიყო თვითეული მათგანი.

მკითხველი ამ თხზულებას რომანული ძაფის არარსებობის გამო რომანად ეგრე ადვილად ვერ მიიღებდა?

დოკუმენტური რომანი ხომ მაინც არისო, — შეაგონებდა მწერალი თუნდ გაჯიუტებულ მკითხველსაც და რომანთა სერიაში მისი ადგილი ასე განესაზღვრა: „მთაგრეხილს“ მოსდევს და მერე „ამაღლებს“ იქნებაო.

მაინც დაენანებოდა, სატრფიალო ზოლი რომ გამოეტოვებინა.

— ახლა დავნერდი ცოტა სხვაგვარადა, თავიდან რო დამანერინა. ეს ყველაფერი ასევე იქნებოდა, ოღონდ ელფერი გადაჰყვებოდა ცოტა სხვაგვარი, სიყვარული რო მაინც სხვა რამ გახლავს, მაინც ლაზათია რომანისა. ქალები ისედაც დამეჩრდილნენ. ნუ მიწყენენ. ახლა ველარაფერს გამოვასწორებ, ხელახლა ვერ დავნერ, სხვაც ბევრი რამაა დასანერი.

როდესაც უამრავი ახალი სიუჟეტი შემოგსვოდა, რა უნდა გეღონა — ისევ ძველ თხზულებასთან მიბრუნებას უნდა შელეოდი და იმ ახლების დამუშავებაში ჩაგეხარჯა მთელი ძალ-ღონე.

სურათები პირუთვნელი რომ გამოსულიყო, ობიექტური რომ ყოფილიყო ნაწარმოებიო...

საპირისპირო შეხედულების არსებობაც მოგეხსენებათ, ობიექტურობა მემუარული ყაიდის თხზულებისათვის ნაკლადაც რომ მიაჩნიათ და საკმაოდ მნიშვნელოვან ნაკლადაც.

თუნდაც ვახუშტი კოტეტიშვილი ნაიმძღვარებდა შეგონებად ამ მოსაზრებას ავტობიოგრაფიული რომანის „ჩემი წუთისოფელი“ შექმნისას და წინათქმაში საგანგებოდ შეუპირისპირებდა ერთმანეთს ობიექტურობასა და სუბიექტურობას, რათა დაბეჯითებით ემტკიცებინა მაინცდამაინც მის მიერ შემოთავაზებული მხატვრული მეთოდის ერთადერთობა და შეუმცდარობა.

აქ ეგრეთწოდებულ ობიექტურობას ნურავინ მომთხოვსო, — არც ირონიას მოაკლებდა და გულიანადაც იცინებდა მისი ხსენებისას.

თურმე რატომ და:

— ეს წიგნი არც საკანცელარიო დავთარია და არც კადრების აღრიცხვის ფურცელი. ეს ჩემი ცხოვრების წიგნია, უაღრესად პირადული, პიროვნული და უკიდურესად სუბიექტური. ობიექტურობაზე იოლი რა არის?! ამისთვის მხოლოდ გულგრილობა და ინდიფერენტიზმია საჭირო. ობიექტურობა ობიექტების მოგონილია, რომელთაც სუბიექტურობისა არაფერი სცხიათ, ვინაიდან პიროვნებები არ არიან. ობიექტურობამ „დუენდე“ არ იცის. „დუენდეს“ გარეშე კი არსებობას აზრი არა აქვს.

ამ იდუმალი, აუხსნელი და მხოლოდ გუმანითა თუ განცდით შეგრძნობილი ცნების — დუენდე — შემოტანა ქართულ სამყაროში ვახუშტი კოტეტიშვილის დამსახურება გახლდათ, ღია ლორიასთან ერთად რომ თარგმნა ფედერიკო გარსია ლორკას ლიტერატურულ-ესთეტიკური ესეი „დუენდეს თეორია და თამაში“ („ხომლი“, 1972, 8) და კიდეც სამუდამოდ დაამკვიდრა ჩვენს ენობრივ სივრცეში ეს ესპანური სიტყვა.

— თქვენ გაქვთ ხმაც და სიმღერის საკუთარი სტილიც, მაგრამ ვერასოდეს მიაღწევთ წარმატებას, ვინაიდან არ გაგაჩნიათ დუენდე, — ეთქვა დიდ ანდალუსიელ არტისტს მანუელ ტორესს რომელიღაც მომღერლისათვის, და როდესაც ლორკა ამ სიტყვის იდუმალების ამოცნობას შეუდგებოდა და გაიაზრებდა ერთ-ერთ თალად ანგელოზსა და მუზასთან ერთად, უფრო ზუსტ განსაზღვრებას ვერ მოუწახვდა, ვიდრე ეს ფრაზებია:

— ყოველივე, რისი წიაღიდანაც გამოიცემა უკუნი ხმები, შეიცავს დუენდეს.

— დუენდე ძალმოსილებაა და არა მზა საქციელი, იგი ბრძოლაა და არა აზრი.

— დუენდეს საძიებლად არ არსებობს არც რუკა და არც მოძღვრება. ჩვენ მხოლოდ ის ვიცით, რომ იგი სისხლს გვინვაკვს როგორც მინის ნაფხვენი, გელის და გექანცავს, უკუაგდება ჩვენს მიერ ნასწავლ გეომეტრიას, უარჰყოფს ყოველგვარ სტილს...

— დუენდეს გამოჩენა ყოველთვის გულისხმობს ძველ სტრუქტურაზე დაფუძნებული ყოველი ფორმის რადიკალურ შეცვლას. იგი იძლევა განუცდელი სიახლის განცდას; მას მოაქვს ახლად აფეთქებული ვარდისა და სასწაულის თვისებები და ინვეეს თითქმის რელიგიურ ექსტაზსა და ენთუზიაზმს.

— შეიძლება ითქვას, რომ დუენდეს უყვარს საგანთა კიდე, ჭრილობა, და იგი იქ ბუდობს, სადაც ფორმები ერთმანეთს ედულაბებიან ერთ ვნებიან ლტოლვად შენივთულნი, და როდესაც ეს ლტოლვა უფრო მეტია, ვიდრე მისი ხილული გამოვლენა.

ჩაიკარგეთ, არა, მეტაფორულ მინიშნება-განმარტებათა ტევრში?

მაგრამ გრძნობით ხომ იგრძენით, თუ რა ყოფილა დუენდე და უკვე ამ თვალითაც გადაავლეთ მზერა ხელოვნების ყველა იმ მოვლენას, რაც იმ წუთას თქვენს თვალსაწიერში შემოიჭრა. და ამიერიდან თქვენთვისაც ეს გახდება საზომი ყოველი მხატვრული თხზულების შეფასებისას, ყველაფერი რომ თითქოს რიგზეა და მაინც რაღაც აკლია, ეს „რაღაც“ დუენდეა და... მთავარიც ის არის.

ის მაინც ალბათ ყველაზე მკვეთრად ჩაგრჩათ ხსოვნაში: მოაქვს ახლადაფეთქებული ვარდისა და სასწაულის თვისებები და ინვეეს თითქმის რელიგიურ ექსტაზსა და ენთუზიაზმსო.

და ვახუმტი კოტეტიშვილი ლორკას ამ ესკით გულმოცემული ირწმუნებოდა, ობიექტურობამ დუენდე არ იცის, დუენდეს გარეშე კი არსებობას აზრი არა აქვსო.

ხომ ასე მკაცრად, სარკაზმით გამოხატავს საკუთარ თვალსაზრისს, უცთომელ ჭეშმარიტებად ნაგულეებს, ამასაც არ კმარობს და უხილავ ოპონენტებს ერთს კიდევ ნაჰკრავს: ნუ შემეკამათებით! ფუქსიტყვაობისათვის არა მცალია. ნინ დიადი აჩრდილები მელოდებიან! მოგონებათა რაში უკვე დარახტულიაო.

ეს რომ მართლაც უცთომელი ჭეშმარიტება იყოს, ნინასწარვე უნდა შევეგუოთ, რომ — „ჩემი ნუთისოფლისაგან“ განსხვავებით — „ჩემი სავანე“ გულგრილობითა და ინდიფერენტიზმითაა აღბეჭდილი, მისი ავტორი კი მოკლებულია პიროვნულობას და „დუენდეს“ ნასახივ არსად შეიმჩნევა თხრობისას.

თუკი ასეა, მაშ ის ექსპრესია საიდანაა, ის იდუმალი ძალმოსილება, ეს რომანი რითაც განმსჭვალულა თავიდან ბოლომდე და „დუენდეს“ აფეთქებანიც ისე ხშირად გაისმის, ოთარ ჩხეიძის სტილურ აღმაფრენას რომ შეჰფერის, შეტოლებულს თითქმის რელიგიურ ექსტაზსა და ენთუზიაზმს?!

მაგრამ შეიძლება კი ადამიანი პირნმინდად გაემიჯნოს სუბიექტურობას და თხრობისას პირადი განცდები სრულიად არ ჩარიოს?

ჯერ რომანშია ეს შეუძლებელი და მითუმეტეს — ავტობიოგრაფიული ყაიდის თხზულებაში.

ეგაა, ობიექტურობისაკენ უნდა ისწრაფოდეს, ცდილობდეს, რაც შეიძლება შეამციროს სუბიექტურობის ნაკადი, რათა მონათხრობმა სანდოობა შეინარჩუნოს, თორემ ფრთა თუ ჰკარი უკიდურესი სუბიექტურობის დარახტულ რაშს, ვაითუ სულ აგაცდინოს გზას — მოგიდუნოს სიფხიზლის ნერვი და შიგადაშიგ სიყალბეც კი შემოგეპაროს. და ეს თვით მაშინაც, როდესაც ჩინებული ხელოვნებით ქმნი „ჩემი ნუთისოფლის“ მსგავს ავტობიოგრაფიულ რომანს.

რაც ეპატიებოდა დღიურს, აღარ ეპატიებოდა მხატვრულ-დოკუმენტურ თხზულებას.

ამიტომაც უზიარებდა ოთარ ჩხეიძე მისი დღიურის წამკითხველს — თუკი მის გარდაქმნას ვეღარ მოახერხებდა ავტობიოგრაფიულ რომანად და პირვანდელი სახით შემორჩებოდა მის არქივს — მემუარებში აუცილებლად დაიხვეწებოდა და ცხელ გულში ნათქვამი რაც შეიძლება გამოირიცხებოდაო.

დღიურის უშუალოებას თავისი ხიბლიც ჰქონდა და მარტოდენ ნაკლადაც არ უნდა მიგვეჩნია?!

ეს ხიბლი აღარ გადაჰყვებოდა მემუარულ ქმნილებას.

ობიექტურობამ „დუენდე“ არ იცისო, — ეს ფრაზა ინგლისელ მწერალსა და კონსერვატორს კლაივ სტივლს ლუისს რომ ამოეკითხა, სა-

საცილოდაც არ ეყოფოდა: რას არ იტყვიან, „დუნდე“ ობიექტურობას სჩვევია თუ სჩვევიაო.

სუბიექტივიზმს სულაც შხამს ადარებდა და თავის ერთ საუკეთესო ესეის ასეც დაასათაურებდა -- „სუბიექტივიზმის შხამი“.

თვითონაც რალაცას ხომ არ აჭარბებდა, გადამეტებული სიმკაცრით ხომ არ მოსდიოდა?

ასე ცალკე ეგებ მართლაც სიმკაცრედ მოჩანდეს, მაგრამ ამერიკელი სწავლული თვალნათლივ რომ ხედავდა ამ ტენდენციის მოძალეობას და სულაც ერთადერთ თეორიად გადაქცევის საფრთხეს და ნუხილი შეიპყრობდა: თეორიულმა შეცდომამ შესაძლოა მოშალოს ბოროტების შემაკავებელი ჯებირები და კეთილ განზრახვებს ბუნებრივი შემწეობის უნარი მოაკლოსო, — საგანგებოდ ამიტომაც ჩაულრმავდებოდა სუბიექტურობის არსსა და მაცთუნებელ ხიბლს და ქრესტომათიულ ესეისაც შემოგვთავაზებდა ამ ძირითადი თეზისის ირგვლივ გაშლილს — ხელოვნური, ნაძალადევი რეფორმების მოჩვენებითი და მაცთუნებელი ხიბლი, ამოზრდილი სუბიექტივიზმზე.

ბიბლიური წინასწარმეტყველივითაც კი შეიძლება შეეგონებინა ხალხისათვის:

და თუ არ მიეუბრუნდებით ნორჩსა და ბავშვივით უმანკო რწმენას ობიექტური ღირებულებებისა, დავილუპებით. თუ მიეუბრუნდებით, ვიცოცხლებთ...

და კიდევ:

— თუ ობიექტურ თვალსაზრისს დაეუბრუნდებით, უნდა მოვითხოვოთ უფრო იშვიათი და უფრო კეთილისმომტანი თვისებანი — სიქველე, ცოდნა, სიბეჯითე და ნიჭი.

დაე მოდაში შემოსული სუბიექტივიზმი მალე გასცლოდა ასპარეზს და ადგილი კვლავაც დაეთმო მარადიულ ღირებულებათათვის.

ეჰ, გასცლოდა კარგია!.. თანაც მალე!..

კ.ს. ლუისი ამას განიცდიდა ისეთი მღელვარებით, რომ მოჩვენებითი ამჯერადაც ნთქავდა მარადიულს და ვაითუ ისე გადაეყლაპა, ველარც ვერასოდეს დაბრუნებოდა სამზეოს.

დავილუპებითო, — ამ შეგონების გაზიარების გარდა სხვა რა შეეძლო ინგლისელ მწერალსა და სწავლულს, — შხამი შემოჭრილა თქვენს არსებაში და დროზე თუ არ გააცნობიერეთ და თავდალწევა არ სცადეთ, მერე ველარას უშველით თავსო.

უნდა გაეელო ყველაფერს პირადულსაო, — ამ ფრაზის ამოკითხვა ძალიან გაახარებდა კ.ს. ლუისს, „ჩემი სავანის“ მსგავსი წიგნი

ხელთ რომ ჩავარდნოდა, — კიდევ დარჩენილა ხალხი ქვეყანაზე, არ ჩაძირულა ყველაფერი სუბიექტურობის მორევშიო.

არადა, ეგებ ძალიანაც აღარ გაგემტყუნებინა „ჩემი სავანის“ ავტორი, ამ გაცდას რომ ვერც მორეოდა თხრობისას, რაკილა ისე ატკინეს გული, სასწავლო წლის ჩამთავრებასაც ველარ მოუცადა.

ერთი სემესტრი რალა იყო, არა?!

ეტყობა, იყო!..

მაგრამ თვით ასეთ დროსაც უნდა შენარჩუნებულიყო მიუდგომლობის უნარი, პირუთვნელობის შეგრძნება, სუბიექტურობის შხამს შენშიც რომ არ შემოელწია. არა კმაროდა, ვინც ამ მორევში ჩაყურყურმელავებულიყო?.. არადა, რამდენი იყვნენ, სუბიექტურობა რომ გაეხადათ გზის მანათობელ შუქურად და თავსაც ირწმუნებდნენ და სხვათა გადაბირებასაც ლამობდნენ, სუბიექტურობის გარეშე პიროვნება ვერ იქნები და ნურც რაიმე ღირებულების შექმნის იმედი გექნებაო.

დაე ყველას თავისი შუქურა გაეძლოლებინა.

ოთარ ჩხეიძეს ყველა სხვა რომანში შეენარჩუნებინა პირუთვნელობა — იგულისხმება, რომ ნოველებშიც, პიესებშიც, ლიტერატურულსა და პოლიტიკურ ესეებშიც — და რალა მაინცდამაინც ამჯერად უნდა ემტყუნა მისთვის ობიექტურობის განცდას, როდესაც მემუარული ყაიდის თხზულებისათვის მოეკიდა ხელი და ვრცელი მემუარებისათვის კიდევ ცალკე ემზადებოდა: ამისი დრო მართლაც დამდგომიაო.

თავი II

იაკობ გოგებაშვილის მოღვაწეობა

1981 წლის 20 იანვრის დღიურში ჩაინიშნა, თუ როგორ შეიტანა ინსტიტუტის კანცელარიაში განცხადება და იხუმრა კიდევ:

— მე და კარტერი ერთად ვტოვებთ თეთრ სახლსა!

რექტორმა გაგასწროო, — მოუბოდიშებდნენ, — ზეგ ყრილობა იხსნება და გააცილესო.

გიორგი ხარაულის შემდეგ, საკმაოდ დიდხანს, რამდენიმე ათწლეულს რომ ეპყრა აქაურობის ხელმძღვანელის კვერთხი, ერთხანს შოთა ხანთაძე ჩაუდგებოდა სათავეში ინსტიტუტს, ისტორიკოსი, ვის სახელსაც არაერთი ჩინებული სამეცნიერო ნაშრომი უკავშირდებოდა, განსაკუთრებით საგულისხმო კი გახლდათ ალექსანდრე ბატონიშვილის ბიოგრაფიისა და ღვანლის ირგვლივ მისი ძიებანი, თემატიკისა, რომელიც, მაშინ, მოგვსვენებდა, დიდ პატივში არ ყოფილა და ვერც იქნებოდა. და, აი, კიდევ ახალი რექტორი გამოჩნდებოდა, ვინც — თავისი წინამორბედებისაგან განსხვავებით — მისელისთანავე დაიწყებდა ოთარ ჩხეიძის შევიწროებას და არანაირ ხერხს არ მოერიდებოდა, რათა მას ყოველმხრივ გართულებოდა იქ საქმიანობა.

ისედაც ამოვარდნილი გახლდათ იმ გარემოდან.

მაგრამ თავისი არსებობით — ერთ-ორ ლექტორთან ერთად — სრულ კონტრასტს რომ ქმნიდა დანარჩენებთან და ძალაუფლებურად რომ ამკვეთებდა ინსტიტუტის დაცემის სურათს?..

მის ფონზე უფრო შესამჩნევი გახლდათ დეგრადირების პროცესი.

ახალ რექტორს ძალიან, ძალიან შეეშლებოდა ხელი.

ამიტომაც ეს ორნი ერთ სივრცეში ვერ გაძლებდნენ ერთმანეთის გვერდით.

ერთ-ერთი აუცილებლად უნდა წამოსულიყო იქიდან.

გასაგებია, ვინც.

მიზეზი ცხადი იყო გახლდათ, საბაბად კი ყველაფრის გამოყენება შეიძლებოდა.

და ეს დღეც უნდა დამდგარიყო, ოთარ ჩხეიძეს ინსტიტუტის კანცელარიაში რომ ებოდიშებოდნენ, რექტორმა ყრილობაზე გაგასწოროთ.

ზარზეიმითა და გუნდრუკის კმევით მიაცილებდნენ, უკან დაბრუნებულს კი კიდევ ერთ საამო ამბავს დაახვედრებდნენ: უკვე ყველაფერი რიგზეაო.

და კიდევ შვებით ამოისუნთქებდნენ.

მანამდე კი...

— დიდი პატივია, — ირონიულად დასძენს ოთარ ჩხეიძე დღიურში, — ჩვენი ინსტიტუტის რექტორს არ ერგებოდა დელეგატობა ყრილობისა, ამან მოიპოვა, ქალაქკომის ბიუროს წევრობაც მოიპოვა, — დიდი პატივია, არა! ჰოდა გააცილესო: პრორექტორები, დეკანები, ბიუროს წევრები, აქ ინსტიტუტშია, სხვა და სხვანი მაჩანჩალანი და კუდისმდევარნი გაჰკიდებიან სადგურამდისა; სხვა დელეგატებიც იქ მოგროვდებიან თავთავიანთი კუდისმდევრებითა, ტაშითა, ყვავილებითა, ძღვენიტა და სხვადასხვითაო...

ის თავის გზას უნდა გაჰყოლოდა, ყინჩად, თამამად, ოთარ ჩხეიძის გამოძევებას ნატრობდა და აჰა, ამისთვისაც მიეღწია.

ეს — თავისას.

და იმ განცდებით, რაც მოსალოდნელი და ბუნებრივია ასეთ დროს.

— ვტოვებ ინსტიტუტსა და დავდივარ ინსტიტუტის წინა, ოცდაათ წელზე მეტი ხანი აქ დავდიოდი, ახლა საბოლოოდ დავდივარ, აუუვლი, ჩაუუვლი და წავალ, აღარ გამოვივლი აქეთ აღარასოდესა, ქუდიც რო შემიგდონ ამ ინსტიტუტში, გამოსატანადაც აღარ შევალ, როგორც იტყვიან, წავალ და წავალ; გორს არ ავცდები და ვერც ავცდები რაღა თქმა უნდა, ესაა რო ინსტიტუტსა ემორდები და დიდხანს ვეჩვეოდი ამ აზრსა, დიდხანია გადავწყვიტე და მაინც მიძნელდება...

გულისშემძვრელი სურათია ინსტიტუტის წინ ეს უკანასკნელი ავლა და ჩავლა... სიმწრის ეს განცდა — ქუდიც რომ შემიგდონო...

შეჩვეულებია ამ აზრს.

მტკიცედაც გადაუნწყევტია.

და აღარც გაჰკარებია იქაურობას.

უთვლიდნენ, მოგვეცი ნება, რომ ლიტერატურული შეხვედრა მაინც მოგინწყოთო.

გაგონებაც არა სურდა.

წლები გავიდოდა და მე მომინევდა ამ კედლებში სტუმრობა — ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება რომ დაარსდებოდა და თბილისსა და მთელ საქართველოში გაიშლებოდა მისი კულტურულ-სა-

განმანათლებლო მოღვაწეობა, გორი და ეს გარემო -- ან უკვე ეკონომიკის უნივერსიტეტად სახელდებული — ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კერა თუ რგოლი შეიქნებოდა ამ საზოგადოებისა. და ახალი ასწლეულის გარიჟრაჟზე, „ჩემი სავანის“ წიგნად გამოცემისთანავე ამ რომანის განხილვაც გაიმართებოდა ლიტერატურულ თავყრილობათა იმ ციკლში, ეს საზოგადოება რომ წარმართავდა მთელ საქართველოში.

ვიცოდი, რომ შორს დაიქვრდა, მაგრამ მაინც ვთხოვე, ფრთხილად, მინიშნებით, ეგება წამოსულიყავი-მეთქი. ვითომ არც გაეგონოს.

შთაბეჭდილებებს კი გულდასმით მომისმენდა -- გამომსვლელთაგან ვინ რა ილაპარაკა, პირადი საუბრისას ვინ რა მითხრა... თავის მხრივ არაფერს დასძენდა, არაფერს ჩამეკითხებოდა.

თუმცე ეს ორი ათწლეულის შემდგომ უნდა მოხდეს.

ჯერ უკანასკნელად აივლ-ჩაიელის ინსტიტუტის წინ და თუ რაიმე ენანება სტუდენტები და მხოლოდ სტუდენტები.

— აქ ყველაფერი და ყველა პო იმიტომაა, რო ჩააბნელონ გონება მათი, ახალგაზრდობის გონება ჩააბნელონ, -- ვილა გაუნათებთ, ვისი იმედი მქონდეს?! ღმერთო დიდებულო, რა გვეშველება!.. მენანებიან და გაჩერებაც აღარ შემიძლიან...

თითქოს იმათაც ენანებოდათ.

„თითქოსო“, თვითონ აღნიშნავს ასე, თორემ ენანებოდათ, როგორ არ ენანებოდათ.

ქუჩაში გამოფენილიყვნენ.

და დიდი მღელვარებითა და გულისფანცქალით მისჩერებოდნენ.

წავიდოდა თუ დაიშლიდა... წავიდოდა თუ დაიშლიდა...

კვირაში ორჯერ რომ მიადგებოდა მისი ავტომანქანა ინსტიტუტის შენობას, წუთის შემდეგ მთელმა ინსტიტუტმა იცოდა, ბატონი ოთარი ჩამობრძანდაო.

რაოდენ მოუთმენელი უნდა ყოფილიყო მოლოდინი!..

დიახაც, მთელი ინსტიტუტის.

მანანა ჩიტიშვილი ოდნავადაც არაფერს აზვიადებს, ხელოვნური ემოციით არ მსჭვალავს რეალობას, ერთი და ორი ახალგაზრდის გაცდებს არ განაზოგადებს ყველაზე. უბრალოდ, იხსენებს ისე, როგორც ჩარჩენია გონებაში.

— როგორ იცვლებოდა იმ ერთ წუთში ინსტიტუტის დერეფნები, რა მოწინება ეფინებოდა ირგვლივ ყველაფერს. შემოდოდა იგი აუჩქარებლად, დინჯად, თავისებური სიარულით, მეტისმეტად ქართული პროფილით, მეტისმეტად უცხო და ნათელი საერთო სიტუაციის ფონზე.

ხოლო ესენი, ახალგაზრდები, თავიანთი აღმტაცი და მოწინებულის განწყობილებით ერთბაშად რომ ცვლიდნენ ატმოსფეროს და გაყინულ, გამოშიგნულ შენობას ცოცხალ ორგანიზმად აქცევდნენ:

— უჩვეულოდ ჩაყურებულნი, ჯგუფ-ჯგუფად განფენილნი ველოდით მას, როგორც მოძღვარს, როგორც მკურნალს ჩვენი სულიერი ჭრილობებისა. ველოდით, როგორც ელიან სასწაულს, ან მას, ვისაც უდაბნოში მწყურვალთათვის წყალი მიაქვს.

ასე ელოდნენ სტუდენტთა თაობები ამ კურსამდეც და ამ კურსის შემდეგაც, და განსხვავებული სიყვარულით უყვარდათ იგი არამართო ისტორიკოსებსა და ფილოლოგებს, არამედ ფიზიკოსებსაც და მათემატიკოსებსაც.

და მანანა ჩიტიშვილი ასეთ სიყვარულს ადვილად ახსნიდა იმ გარემოებით, რომ სკოლის მერხიდან წამომდგარ ყმაწვილებს მეტისმეტად მძაფრად ეჯახებოდა ცხოვრება და იოლად უმსხვრევდა რწმენას ამაღლებულისა და მშვენიერისადმი, ხოლო რაკილა გორის ინსტიტუტი არსებული ვითარების ტიპური ანარეკლი გახლდათ და აქაც მძლავრობდა ძალა, „რომელმაც არაფერი იცოდა, მაგრამ ყველაფერი შეეძლო“ და აქაც უხვად იფურჩქნებოდა „ბოროტების ყვავილები“, ყმაწვილებისთვის განსაკუთრებით ძვირფასნი იყვნენ ისინი, ვინც გარიდებოდნენ „ჭაობის მშვენიერებას“ და თავიანთი სიკაშკაშით კვეთდნენ წყედიადს და თითქოს მეტი ძალმოსილებითაც ანათებდნენ.

— ჩვენ ხომ იმ დროს ჰაერზე მეტად გვჭირდებოდა ასეთი მოძღვარი, ვინც ჩადედებულ ჭაობს გვარიდებდა და მაღალი იდეალებისკენ, შორი მწვერვალებისკენ, ლიტერატურისა და პოეზიის სიყვარულისაკენ მიგვეზიდებოდა, ვინც თავისი ყოველდღიური ცხოვრების წესით გვარწმუნებდა, რომ ჯერ კიდევ ყოველი არ მოეცვა ბნელს, რომ ღვიოდა, არსებობდა რწმენაც, სისპეტაკეც სულისა, სიყვარულიც.

უჩვეულო იყო როგორც მთხრობელიო, — ასე დაამახსოვრებოდა მანანა ჩიტიშვილს მისი ლექციები, — თვითეული ფრაზა, თვითეული წინადადება გახლდათ ბრწყინვალე იმპროვიზაცია. დინჯი, მშვენიერი ქართული ძველისძველი, თავანკარა ღვინოსავით მოედინებოდა და სხვანაირ სურნელსა და ელვარებას დაიკრავდაო.

— გვაოცებდა ახლებური გააზრება, ღრმა წვდომა ცალკეული ნაწარმოებების, ლიტერატურული პროცესების და, რაც მთავარია, უჩვეულო სიყვარული ლიტერატურისადმი, მის სიდინჯეში რომ დაფარულად ცახცახებდა, თრთოდა და შეუმჩნევლად გვედებოდა. ოთარ ჩხეიძის ლექციებისთვის უცხო იყო ცეცხლის ალივით მობრიალე ზედაპი-

რული აღტაცება და ემოციები. ეს გახლდათ ჭეშმარიტად ნაგრძნობი, სულის უღრმეს ფენებში გამოტარებული პროფესიონალის საუბრები ლიტერატურაზე. შეგუბებული, დაოკებული, დინჯად მოზომილი სიტყვით მიგვიძღოდა ბატონი ოთარი მწერლიდან მწერლამდე, სხვა თვალთ, სხვაგვარი შრეებით გვაცნობდა თითქოს უკვე „ნაცნობ“ ლიტერატურას. ეს იყო დიდი მწერლის საუბრები გენიოს თანამოკალმეებზე და არავითარ შემთხვევაში — სტერეოტიპული ლექციები.

რა გასაკვირია, — და თვითონ მანანაც ძალდაუტანებლად აღიარებს, — რომ 16-17 წლის მოზარდებს თითქმის არ სცნობოდათ იგი როგორც მწერალი, თუნდაც ასაკის გამო ვერ შეძლებოდათ მისი შემოქმედების სათანადო განჭვრეტა, და მათთვის მწერალი ოთარ ჩხეიძე იყო მხოლოდ მასწავლებელი, მეგობარი, მკურნალი, მაგრამ მისი გამორჩეულობა მათთვისაც თვალნათლივი გახლდათ და თუნდ ლექციებიდანაც ასე ხელშესახებად შეიგრძნობდნენ სულ სხვა სიოს ქროლვას, სხვაგვარად ებეჭდებოდათ გულსა და გონებაში ყოველი სიტყვა და, ამ ლექციების შინაგანი ექსპრესიის შემცნობნი, უკვე ატყობდნენ, თუ რას ნიშნავდა ცეცხლის ალივით მობრიალე ზედაპირული აღტაცება და ემოციები, რაც მათ სულს სრულებით ველარ ეკარებოდა.

ის, რომ ლექცია მიჰყავდა დინჯად, ფიქრიანად, არ ეძებდა სიტყვებს, არ ცვლიდა რიტმს და ყოველი ფრაზა იყო გამოკვეთილი და მშვეიდი, არ ნიშნავდა, რომ ამ სანაქებო სიდინჯისათვის დროდადრო არ ეძლია პოეზიის ცეცხლს და უეცარი სიკაშკაშით არ ამოენათებიან.

თუნდ როდესაც ლორდ ბაირონზე საუბრობდა.

რამდენ მშვენიერ დეტალს გაუცოცხლებდა თვალნინ სტუდენტებს პოეტის ბიოგრაფიიდან.

რამდენ უბრწყინვალეს სტრიქონს ამ პოეზიისა გახდიდა მათთვის სამუდამოდ მახლობელს.

— აქ არ ჩანდა მარტო ღრმა ცოდნა გენიოსი პოეტის შემოქმედებისა, ეს იყო გულწრფელი სიყვარული, აღფრთოვანება დიდი პოეზიით.

და მხოლოდ მაშინ უნდა დაენახათ ახალგაზრდებს, რომ:

— ოთარ ჩხეიძის სიდინჯის უკან მღელვარე და ბობოქარი სული იდგა, სხვანაირად შეუძლებელი იქნებოდა ასე ჰყვარებოდა, ასე ღრმად ეგრძნო იმგვარი ბაირონი, როგორიც დაგვანახა და როგორსაც იმ ლექციაზე გვათაყვანა.

იმ ლექციაზე თუ რა ხდებოდა, და ყმანვილებმა უეცრად როგორ დაინახეს ოთარ ჩხეიძის მღელვარე და ბობოქარი სული, ყველა ადვილად დარწმუნდება, ვინც კი გაეცნობა მის ბიოგრაფიულ რომანს „იტალიუ-

რი დღიურები ბაირონისა" და ხელშესახებად შეიგრძნობს, თუ რა მდულარებითაა დაწერილი, რაოდენი მღელვარებითა და ექსტაზით.

დუენდე თუ რას ნიშნავს, მისი ამოფრქვევა სადამდე წედება, თუნდ ეს ბიოგრაფიული რომანიც განგვაცდევინებს ხელშესახებად.

და მანანას გული სწყდება, რომ ის და მისი თანატოლები მაინც არ იყვნენ ოთარ ჩხეიძის მსმენელები, სიღრმისეულად ვერ გაიაზრებდნენ და შეაფასებდნენ თუნდაც ამ ლექციებს („ვგონებ, სტუდენტთა არცერთი თაობა საამისოდ შინაგანად ჯერ კიდევ მზად არ იყო და ვერც იქნებოდა“).

იმ სინანულსაც ვერა ფარავდა, რომ იმდროინდელი ერთი ჩანანერიც კი არ შემორჩა, რაკილა მაშინ ამისთვის არ „ეცალათ“, რადგანაც:

— ოთარ ჩხეიძე არ იყო ის პიროვნება, ვის ლექციაზეც „ბუზის გაფრენას გაიგონებდით“. ფაქტიურად, მისი ლექციები იყო დიალოგები, შეკითხვები. ეს იყო ერთადერთი ადგილი, სადაც ლიტერატურის ნებისმიერ საკითხზე ვიღებდით მაღალ პროფესიულ დონეზე გააზრებულ პასუხს.

ვერავინ გაიხსენებდა ლექციაზე მის აწეულ ტონს.

ამას ყველა თაობის სტუდენტები ერთნაირად ადასტურებენ.

მაგრამ სტუდენტობა რომ მაინც სტუდენტობაა, თავისი გადაჭარბებული ემოციებით? და დროდადრო ძალიანაც რომ გაერთობოდნენ ურთიერთშორის საუბრითა და კამათით?

ოთარ ჩხეიძეს ერთხელ ლექციის კითხვა შეუწყვეტია, ორიოდ წუთი უტყვერია ყმანვილებისათვის და მოულოდნელად უთქვამს:

— მე ახლა ვგავარ ტყეში გამოკიდებულ რადიოს.

სტუდენტები შეცბუნდებოდნენ, მერე კი ყველა ერთხმად გადაიხარხარებდა, და სიცილში ლექტორიც აჰყვებოდათ.

ესეც ის ერთადერთი „კონფლიქტი“, რაც ამ კურსს შეემთხვა მასთან, და ისიც ისეთი იუმორითა და სიტბოთი გაჯერებული, რომ ალარასოდეს ამოშლიათ მეხსიერებიდან.

მერე რა, რომ არავის ენახა ოთარ ჩხეიძე გაბრაზებული, არც მისი აწეული ტონი მოესმინათ და მასთან კამათშიც საკმაოდ თამამად ებმებოდნენ.

— ჩვენს შორის ყოველთვის არსებობდა მონინების უხილავი ზღვარი, რომელსაც ვერასოდეს გადალახავდა ყველაზე თავხედი სტუდენტიც კი. ეს იყო დაუნერელი კანონი.

ლექციაზე ყოველთვის ჩვეოდა დროის მოტოვება:

— რას შემეკითხებით?

და ყველამ იცოდა, რომ ოთარ ჩხეიძესთან „ისეთი“ შეკითხვები არ არსებობდა და აქ შეიძლება ყველაფრით დაინტერესებულიყავი —

ლიტერატურით დაწყებული და პირადულთა დამთავრებული, და დაუფარავად გესაუბრათ, რა მოგწონდათ და რა არ მოგწონდათ. ზოგჯერ თვითონაც უამბობდათ ნანახზე, ნაკითხულზე.

— ჩვენ გვიყვარდა ეს წუთები, რადგან ოთარ ჩხეიძეს შეეძლო უჩვეულოდ მოენუსხა მსმენელი, ყოველი სიტყვა განსხვავებული სიმძაფრით და ელვარებით მოეტანა ჩვენამდე.

ახლა კი... ეს რა დრო დამდგარიყო... ახლა ისღა დარჩენოდათ, დიდი მღელვარებითა და გულისფანცქალით ედევნებინათ თვალი ინსტიტუტის წინ ეს მერამდენედ ავლილ-ჩაველილისათვის.

ჰა, მაინც რა მოხდებოდა — წავიდოდა თუ დაიშლიდა... წავიდოდა თუ დაიშლიდა...

— ევლარ დავიშლი რაღა თქმა უნდა.

და წარმოიდგენს იმ სურათს, თუ როგორ ჩამობრძანდებოდა გამარჯვებული რექტორი გამარჯვებულთა და ალტყინებულთა ყრილობიდან და ატყინებულებზე წაანერდა მის განცხადებას: გათავისუფლდეს პენსიაზე გასვლასთან დაკავშირებით. ოთარ ჩხეიძეს ასე ჩაენერა განცხადებაში და ისიც ასევე გაიმეორებდა.

პენსია მცირე გახლდათ, ხელფასი რაღაც ნუგეში იყო მისთვის, ახლა კი...

ჯერ საპენსიო რა გიჭირსო, შეახსენებდა თითოოროლა გულშემატკივარი, ანდა შენი ბავშვები მაინც დამდგარიყვნენ ფეხზედაო.

სტუდენტები მაინც შეიცოდნენ, — ამასაც დასძენდნენ.

— მახსენებენ და ვიცე, მაგრამ რას ვიზამთ, თავს ზევით ძალა აღარ არისო; ალბათ უნდა ვწერო და ვწერო, ლუკმაპურისათვისაც უნდა ვწერო...

ვითომ გამოსავალი მიგნებულია? წერა მაინც უშველის რაიმეს?

— მაგრამ რო ქალაქის ფონდი ასე შეამცირეს?!. კიდევ შემცირებითაც რო იმუქრებიან?! აქამდის რა ხეირი მეყარა... საითაც გავიქეცი, იქით წავიქეციო...

არაფერს აჭარბებს, არაფერს ადრამატულებს — რაც არასოდეს სჩვეოდა, ახლა რაღა დაემართებოდა, რომ გაზვიადება მოენდომებინა, განა მანამდე კი მოკლებოდა მწარე, გაუსაძლისი წუთები, დღეები, კვირები, თვეები, წლები?!

ისე ძალიან ძნელი კი არის, სამოცი წლისასაც რომ ვერაფერი შეგიცვლია შენს ცხოვრებაში და კვლავაც ისე გრძნობ თავს, როგორც საიდანღაც გადმოხვენილი, ფეხი რომ ვერსად მოგიკიდებია და ილუზიებისა და მირაჟების იმედად ყოფნაც გეთაკილება.

საითაც გავიქეცი, იქით წავიქეციო...

შინაგანი სიმტკიცე მაინც უნდა შეინარჩუნოს.

— რა ვუყოთ?.. არა მხოლოდ პურითა ერთითაო...

და სახალისოდ რამდენიმე ფრაზასაც ჩაურთავს ჩემი და ჩემი დის მოკლე დიალოგიდან.

მე ხუმრობას ვცდილობ: არა უჭირს რა, „ლიტერატურულ საქართ-ველოში“ ელიოტის ესეის დაბეჭდვას დამპირდნენ-მეთქი.

ნატო იცინებდა: ჰო, ჰო, ჰო... აგვაშენებს შენი ხუთგვერდიანი ელიოტიო.

მე ისევ: ფოლკნერის დიალოგს მივაყოლებ-მეთქი.

და ისევ ნატოს სიცილი: ეგეც ათი გვერდი, და ისიც შუაზე უნდა გაიყოთ შენ და პაატამაო.

ახლა ეულფიო, — ჩემსას დაეიჟინებდი, ტომასსაც ვიგულისხმებ-დი და ვირჯინიასაც.

მამას ისეთი შთაბეჭდილება დარჩებოდა, რომ მხნეობას არა ვთმობდი, და დღიურში ჩაინიშნავდა:

— ჰოდა ესაა, მხნეობაა ყველაფერი, ამათაც იციან, მხნეობა რო ყველაფერია.

ცაგო არაფერს ამბობსო, — ამასაც ამოიკითხავთ დღიურში. ცაგოს შინაურობაში დედაჩემს ეძახიან — მარიამ ზაუტაშვილს. მამას არასოდეს მიუმართავს მისთვის ცაგოთი, ყოველთვის: მარიამო! — ასე და მხოლოდ ასე. დღიურებში კი აქაც და სხვაგანაც ამ შინაურული სახელით იხსენიებს.

— უნდოდა ჩამეთავებინა ეს სასწავლო წელიცა, მაგრამ ატყობს, რომ აღარ შემიძლიან.

ხან ნიშნს მომიგებსო, — ესეც ჩაუნიშნავს, — ეგეც შენაო, წამოსულიყავი თავის დროზეო, ან რა გინდოდა, რა მიგარბენინებდა, თბილისში როგორ ვერ დაეტიეო.

საჯავახოური ხუმრობა, მოგეხსენებათ, სანახევროდ მართალი რომ არის.

სხვანი მის ჩარჩენას გორში იმით ხსნიდნენ, იქაურობს ვერა და ვერ შეეღიოაო.

ეს განწყობილება იჩენს თავს თამაზ ბიბილურის ლიტერატურულ პორტრეტშიც „კახნიაურები“:

-- წლების მანძილზე, კვირაში რამდენიმე დღეს, ის გამოდიოდა თავისი სახლიდან და გორის გზას დაადგებოდა. გორში თავისი საყვარელი სტუდენტები ელოდნენ, რომლებზე მამაშვილური ზრუნვაც მწერალმა გამოხატა თავის დიდებულ პუბლიცისტურ წერილში. გო-

რელ სტუდენტებს მწერალი ოთარ ჩხეიძე ინგლისურ ენასა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნების ლიტერატურას ასწავლიდა. ფართო ლიტერატურული განათლების მწერალს, ინგლისური ენის საუკეთესო მცოდნეს, რა თქმა უნდა, შეეძლო უფრო მომგებიანი ადგილის, უფრო ხელსაყრელი მდგომარეობის მოპოვება, ვიდრე თბილისიდან 80 კილომეტრზე სიარული იყო. მაგრამ აქაურობა განსაკუთრებული სიყვარულით უყვარს და არა მარტო უყვარს, გორელი გოგო-ბიჭების მართ საკუთარი პასუხისმგებლობის გრძნობითაცაა განმსჭვალული.

არამარტო 80 კილომეტრზე, არამედ ხშირად ავტობუსითაც და მატარებლითაც... და წვიმაშიც, სასტიკ ყინვაშიც, ქარაშოტშიც...

ნუთუ არ გაბეზრებულიყო?

ნუთუ არც დაღლილიყო ასაკის მომატების კვალობაზე?

ვისაც მასავით თბილისიდან უწევდა სიარული ლექციების ჩასატარებლად, ზოგმა მალევე, ზოგმაც ცოტა დაგვიანებით, მაგრამ საბოლოოდ ყველამ თბილისში გამოძებნა შესაფერისი სამსახური. იგი კი კვლავ და კვლავ იქ რჩებოდა, თუმც დაჩივლებით შინ რამდენჯერმე დაუჩივლია: ნეტა ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში გამოძებნილიყო ჩემთვის ადგილი, წლიურ თემას უცებ გავამზადებდი და მთლიანად მივეცემოდი მწერლობასო. კვირაში ერთ-ორ დღეს მისვლა ორი-სამი საათით ვერ მოაქცდებდა. ის კი არა, აუცილებელიც ხომ არის გარეთ გამოსვლა, ურთიერთობანი, ახალ-ახალი მთაბეჭდილებანი. მთავარია, შორს აღარ იწონიალებდა და აღარც ისე დაიქანცებოდა.

ანუხებდა, სულ ანუხებდა, სამსახურიდან გამოხსნა რომ არ შეეძლო, მთლიანად თავმიცემა შემოქმედებისათვის. გულში იკლავდა ხოლმე ამ ჯავრს, თუმც დროდადრო დაიჩივლებდა და დღიურის ფურცლებსაც გაანდობდა. ჯერ ისედაც დროს აკარგვინებდა და თუ ხელოვნურ სირთულეებსაც შეუქმნიდნენ, მაშინ ხომ რალა!..

ისემც კარგი დაემართოთ, კარგი ცხრილი ჩემთვის შეუდგენიათო, — ეს 1966 წლის ჩანაწერიდანაა, როდესაც შეიტყობდა, რომ კვირაში ოთხ დღეს ევალებოდა ინსტიტუტში ყოფნა.

— ეს დეკანების შეთქმულებაა კათედრის გამგეების წინააღმდეგ, ცხადია უფროსების ნაქეზებითა, მაგრამ ეტყობა, ჩემს მეტი ვერავინ დაუბრეყვებიათ...

და პერსპექტივას რომ წარმოიდგენს:

— ეს ახლა ყელის გამოჭრაა ჩემთვის, თუ მეტი არა, ყელის გამოჭრა მაინც არის.

„თედორეს“ ახალ ვარიანტს ჩაჯდომოდა, არსებითად ახალ პიესას წერდა — რწმენის ტრაგედიას.

ამას მოასწრებდა: იმდენიც არაფერიო, — მაგრამ „ტინის ხიდს“ რომ სჭირდებოდა კაი გვარიანი დრო და შრომა ხელახალი გამოცემისათვის?.. გადახედვის გარეშე, პირდაპირ იმავე სახით გულს დაეთანაღრებოდა.

— არ შეიძლება ამ რომანის დაკარგვა...

ისტორიული ქრონოლოგიის მიხედვით თუ „ბორიასს“ უნდა გაეხსნა „მატიანე ქართლისას“ ციკლი, მწერლის შემოქმედებითი ქრონოლოგიით — „ტინის ხიდი“ აღმოჩნდებოდა ამ გრანდიოზული შენობის საფუძველში, მწერლის პირველი მცდელობა რომანის ჟანრში.

გადამუშავების გარეშე დაკარგულად დაიგულებდა და ვერ შეეგუებოდა მის გამეტებას.

არადა, ხელახალ ვერსიას დრო და მოცალეობა ხომ სჭირდებოდა.

— ამათაც დრო უნდათ, უნდათ დრო წამართვან, მეტი არაფერი, — ოთხი დღის სამუშაო ინსტიტუტში არა მაქვს, თვითონაც იციან, მაგრამ იქ უნდა ვიყვე, დილასალამოს იქ უნდა ვიჯდე, დრო რომ არა მქონდეს რაიმე გავაკეთო.

თვითონ წერა არ შეეძლოთ, არც კითხვით იწუხებდნენ თავს და ვითომ სხვა რატომ შეწუხებულებოდნენ, ცოდო არ იყო?

— არა სჯობიან ყველა სხდომასა, თათბირსა თუ კრებას დაესწროს, გამოთაყვანდეს უამრავი ბოდვის მოსმენითა, თვითონაც იბოდოს და მართლაც გამოთაყვანდეს, გამოთაყვანდეს საბოლოოდა? როგორ არა სჯობიან! თვითონ თუ არაფერსა კითხულობენ, თუ არაფერი იზიდავთ, არაფერი აღელვებთ და არაფერი აფიქრებთ, ვითომ რაო, კაცნი არ არიან, ქუდი არა ჰხურავთ? კაცნიც არიან და ქუდიცა ჰხურავთ, აგერ აქა სხედან კვირიდან კვირამდისა და იმითი არიან კაცნიცა, ქუდიც იმითი ჰხურავთ. შენც მიუჯექი და დაიხურე ამათი ქუდი...

რამდენიმე სტრიქონი რაოდენ სახიერად აირეკლავს საბჭოთა სისტემის ერთ უმთავრეს — დაუსრულებელ, უთავბოლო კრება-თათბირებს, მართლაც გამოთაყვანებამდე რომ მიჰყავდა ადამიანი. დიდი რამ დავიდარაბა არა სჭირდებოდა ახალი ადამიანის, ჰომო სოვეტიკუსის ჯიშის გამოყვანას — აგერ სხდომები და აგერ გამანქურებული ორატორები.

ცხადია, ოთარ ჩხეიძის ბუნებისა და აზროვნების პიროვნებათათვის ყოველად მიუღებელი გახლდათ ამ ქუდის მორგება, თუნდაც დროებით და ტაქტიკური თვალსაზრისით, მაგრამ... ეს ცხრილი რომ საგანგებოდ შეედგინათ ასე უხეიროდ?!

— ჩვენი ჟურნალებისა და გამოცემლობების იმედით, ძნელია სამსახურს თავი რომ დაანებოს კაცმა, დიდი გაბედულება უნდა, ოღონდ თუ არ აღმომაჩნდება ამდენი გამბედაობა, ესენი დამავინწყებენ წერა-კითხვასა... ფერი ფერსაო, დავემგვანები და დამეხურება ამათი ქუდი...

ესეც იმ ნუხილისა იქნებოდა, 1967 წლის 20 აპრილის ჩანაწერი, მეორე დღეს სიმონ ჩიქოვანის ხსოვნის საღამო რომ განზრახულა მწერალთა სასახლეში და განიცდის, მოახერხებს თუ არა რაიმე ხეირიანი სიტყვის მომზადებას, მითუმეტეს, ბევრი აქვს სათქმელი.

მაგრამ...

— მოლლილი და მოდუნებული დავბრუნდი გორიდანა...

— ასე დავექანცულვარ და მოვშვებულვარ...

— როგორ მოვშვებულვარ და მოვდუნებულვარ!

მცირე ჩანაწერისთვის ბევრია ამდენი დაჩივლება, მაგრამ რა ილუნოს, ხანდახან მაინც არ გაუზიაროს სადარდებელი ფურცელს?!

თავშეკავენას ამჯობინებდა, მაგრამ მაინც მოჟონავდა ხოლმე ეს განწყობილება დღიურის წერისას.

აი, თუნდაც 1969 წლის 16 სექტემბერსაც იგრძნობოდა, რომ როგორღაც მოწყდებოდა, ძალიან მოწყდებოდა. დღის ლექციები დამთავრებულიყო, მოთავეებულიყო იმ დღის სამუშაო, დაცლილიყო ინსტიტუტი, მყუდროებას დაესადგურებინა ასე ექვს საათამდე, მერე ისეც გაგრძელდებოდა — საღამოს ლექციებით. მანამდე შეიძლება ცოტა შეესვენა ადამიანს. კაბინეტში დარჩებოდა, მაგიდას დააყრდნობდა თავს, რამე რომ შეეჭამა, ურიგო არ იქნებოდა, მაგრამ ადგომის თავიც რომ არა აქვს?!. გარეთ გასვლა არ შეუძლია, არცა ცდილობს, ისეთი გრძნობა გასჩენია, არ შემოიძლიაო, და ამიტომაც მაგიდაზე გადაწოლილა.

— რა მემართება, დაღლილობაა თუ რაიმე ავადმყოფობა გამიჯდა სხეულში?! ჯანდაბასა, რაც არის, არის, ოღონდ მაინც დაღლილობისა თუ არის, ვიქნები ასე გატვრენილი, ორი საათიც კაი დროა, დაღლილობა თუა, დაღლილობა გაივლის.

საგულისხმო ფსიქოლოგიური დეტალია:

ფეხის ხმა მოესმის, გრძნობს, ვიღაც ახლოვდება და ნატვრა აღმოხდება: ღმერთო ჩემო, ნეტავი მე არავინ დამეძებდეს, ღმერთო ჩემო, ნეტავი იქით, სხვა აუდიტორიებში ან სხვა კაბინეტებში შევიდესო.

სანატრელი რა გახდომია.

ეს უბრალო დაღლილობა აღარ უნდა იყოს, რაღაც საშინელ დაქანცულობას დაურევია ხელი მისთვის და აღარც ის გაუკვირდება, მოურჩენელი სენიც რომ ჩაბუდებოდეს სხეულში.

მაგიდისათვის რომ დაუდია შუბლი, გრილია მაგიდა და ის უგრილებს გაცხელებულ შუბლს.

— არა, ავადობა არ მინდა, დაღლილობა იყოს, დაღლილობა გაივლის, მაგრამ აღარც გაივლის, მომაბეზრებელია ყველაფერი, ამდენი წონილიც მომაბეზრებელია, სამსახურის მიტოვებაც შეუძლებელია, წარმოუდგენელია, რიღათი იცხოვროს ადამიანმა, რიღათი, ჰა?!

გამომცემლობის საქმეს გამართულს ვერ დაარქმევდი.

მისთვის მაინც.

და ძალიან რომ გააბეზრებდა და დაქანცავდა ეს წონილი, ამიტომაც აჰყევებოდა გიორგი ციციშვილის რჩევას: რას გადაეკიდე ამ გორს, აგერ აქ, ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში საზღვარგარეთთან ლიტერატურული ურთიერთობის განყოფილება გაიხსნა, დავით ლაშქარაძეა განყოფილების გამგე, მიდი, თუ გინდა ერთად მივიდეთ, როგორ, უარს როგორ გეტყვის, შენნაირ კაცს სად იშოვისო.

ეს წაყოლას სთხოვდა და კიდევ ხალისით ნაჰყევებოდა გიორგი ციციშვილი, დაიმედებული და გახარებული, ეს რა კარგი რამე ეურჩიეო.

დავით ლაშქარაძეც სიხარულით შეეგებებოდათ: მაგაზე კარგი რა იქნება, მხოლოდ ჯერ შტატები არ მოუციათ, ამ დღეებში მომცემენ, მოდი, ოღონდაც მოდიო...

ასეთი შეხვედრა ძალიან დაიმედებდა ოთარ ჩხეიძესაც.

საქმე უკვე გაჩარხულად წარმოუდგებოდა და... დაენანებოდა გორი, იქაურობა დაენანებოდა.

— მარტო ერთმა ღმერთმა უწყის, რად დამენანა, რა დამენანა, მაგრამ დამენანა და ეს წონილი, ეს გამთანგველი წონილი თუ დამენანა, — უბედურებამაც მიჩვევა იცისო!..

ფსიქოლოგებისათვის ნაცნობია ეს განწყობილება, შეჩვეულთან გამოშორება ისე უძნელდება ადამიანს, რომ თვით კატორლიდან გათავისუფლებასაც კი შეიძლება არ შეხვდეს დიდი ალტაცებით და მაშინვე სულაც არ გამოეჩქაროს მშობლიური კერისაკენ, სცილდებოდეს და ვერც სცილდებოდეს მავთულხლართებს, ემშვიდობებოდეს და ველარც ემშვიდობებოდეს მიწიერ ჯოჯოხეთს. თუ არა, აგერ ჩახედეთ ფიოდორ დოსტოევსკის მხატვრულ-დოკუმენტური რომანის — „წერილები მკედარი სახლიდან“ — ფინალს და ეს განწყობილება იშვიათი სიზუსტითა და ექსპრესიით გადაგეშლებათ თვალწინ.

წონილით დაქანცულობა იმასთან შედარებით რა არის!..

და უპირველესად დანანებას იგრძნობდა და არა სიხარულს.

საქმე უკვე გაჩარხულად წარმოუდგებოდაო...

მაგრამ ფაფუ იმედი — ერთი კვირის თავზე დავით ლაშქარაძე უმწეოდ გადაშლიდა ხელებს: ორი უმცროსი თანამშრომლის შტატი მომცეს, უმცროსად კი შენ არ გადმოხვალო.

არა, ცხადია.

ახლოვდებოდა სალამოს ლექციები, მაგიდა გრილი გახლდათ, გახურებული შუბლი ვერ ათბობდა და უფრო გრილდებოდა და გრილდებოდა...

— ნეტავი დაღლილობისა იყოს, ნეტავი... რისაც უნდა იყოს, რა ბედენაა!..

ავადობა არ მინდაო, აკი ორიოდ ნუთის წინათ შესთხოვდა ზეცას, მაგრამ სალამოს ლექციების მოახლოება სულ უფრო და უფრო უმძიმებს გუნებას და აგერ, ესეც წამოცდება, რა ბედენააო... თითქოს ამონურვია სიცოცხლის ძალებიო...

დამაფიქრებელია 1971 წლის 20 დეკემბრის ჩანაწერიც: ვზივარ უაზროდა და უგუნებოდა, კითხვამაც დამღალაო, — ასე რომ იწყება და დანაწებით დასძენს: ახლა კარგი იყო ეტიუდი დამეწერაო.

სათაურიც შეურჩევია — „სველი საღვინე“.

სიუჟეტიც უკვე თავით ბოლომდე უნდა ჰქონდეს გააზრებული, რაკილა მხოლოდ იმას ჩივის: მაგრამ დღეს რომ ვერ მოვასწროო?..

განა რა მოხდა ამისთანა, თუკი ერთი დაჯდომით ვერ მოთავდება?

— ხვალ უკვე გორში უნდა ვიყვე...

აი, მიზეზი უმთავრესი, აი, მიზეზი!..

— და თუ დღეს ვერ მოვასწრო, სულ მცირე ნაწილიც რომ დამრჩეს, აღარ ივარგებს, ეტიუდი ერთი ამოსუნთქვისაა, არ შეიძლება რაიმე ჩაეჩხიროს შუაში, მითუმეტეს ლექციები და რალაც ამგვარი მოვალეობანი, უნდა დაიწყოს და მოთავდეს ეტიუდი ერთი შემართებითა, ერთი გზნებითა, განწყობილება არ უნდა გატყდეს, არ უნდა გატყდეს სტრიქონი...

მრავალმხრივ საგულისხმო პასაჟია — შემოქმედებითი ფსიქოლოგიის თვალსაზრისითაც, ლიტერატურის თეორიის კუთხითაც, კრიტიკულ-ესთეტიკური თვალთახედვითაც.

მომდეგნო მონაკვეთი ღიმილით განათდება: ეს ასეა, ასეა, მაგრამ ეგება სიზარმაცეცაა, ეგება თავს ვიმართლებ, ჩემს თავთანვე ვიმართლებ თავსა?! ვინ იცის, ვინ უწყის, სიზარმაცე წამომენია და „თეორიებით“ ვანელებ ამ შიშსა, სიზარმაცის გახსენება რომ იწვევს ჩემშიო?! — ოღონდ ეს ღიმილი იმ სიმწარეშია გაზავებული, ამდენი ხანია რომ უკვე გაასავათა და სანუგეშო კი არც არაფერი მოჩანს თვალსაწიერზე:

— რაც უნდა იყოს, გამტანჯა ამ გაუთავებელმა წონიალმა დ უდროუდროს წამოხტომამ მაგიდიდანა.

და იქვე ესეც, დლიურის შედგენის მისეული მეთოდის გამამჟღავნებელი:

— ვინ უწყის, ესეც რამდენჯერ დავინუნუნე, რამდენჯერ ჩავნერე ამ ქალაღებში?! აღარ ვუბრუნდები, არაფერს ვასწორებ, აღარცა ვფურცლავ, როგორც ვალაგებ, დარჩეს ეგრედვე...

ეს იმიტომ, რომ ერთი და იმავეს ხსენებას, განმეორებას გაურბის, მაგრამ რაკილა დლიური განწყობილებისაა, აღარ ცდილობს ამ სანუხარის გამოხშირვას.

ერთი და ერთი ჩაითქვა, რომ აღარ მიუბრუნდეს წინა ჩანანერებს და რედაქციული თუ სხვა სახის შესწორებანი აღარ შეიტანოს. დავ დარჩეს ყოველივე ისე, როგორც იმ წამს ჩაინიშნა. ხოლო გადამუშავებით მხოლოდ მაშინ გადაამუშავებს, როდესაც ამ მასალას მემუარების წერისას მოიმარჯვებს.

უნდა დაიწყოს და მოთავდეს ეტიუდი ერთი შემართებითა, ერთი გზნებითა, განწყობილება არ უნდა გატყდეს, არ უნდა გატყდეს სტრიქონიო...

მკითხველი გულდასმით თუ გაჩხრეკს ოთარ ჩხეიძის ნოველების სამივე წიგნს, გულნაკლულად დარჩება, რაკილა იქ ვერ იპოვნის ეტიუდს ამ სახელწოდებით „სველი საღვინე“. როგორც ჩანს, მაშინ რომ გადაიღო, მერეც ველარ მიუბრუნდა და დარჩა ასე დაუნერელი.

ეს ერთი ნოველაც დასანანი იქნებოდა, და, ვინ მოთვლის, რამდენი ამგვარი ნოველა გადაიღო გორში წასვლის გამო და შემდეგ კი მირჩა და მირჩა... ასე რომ არ იყოს, ეს მწარე სტრიქონები ხომ არ ჩაინერებოდა დლიურში, თუ რარიგ გატანჯა ამ გაუთავებელმა წონიალმა და უდროუდროს წამოხტომამ მაგიდიდან...

* * *

აღარ ვუბრუნდები, არაფერს ვასწორებ, აღარცა ვფურცლავ, როგორც ვალაგებ, დარჩება ეგრედვეო, — 1971 წლის 20 დეკემბრის დლიურში რომ ჩაინიშნავდა, ეს მაშინ, თავს რომ შეუძახებდა: რამდენჯერ დავინუნუნე გორში გაუთავებელმა წონიალმა რომ გამტანჯაო, — მიაღვენებდა:

— დარჩება ზოგი გულმოსულობაცა, განრისხებაცა, ზოგი ისეთი და ყველაც ისეთი, მერე სიბრაზეს რომ გადაუვლია, უფრო სხვაგვარად რომ შემიფასებია, უფრო სხვაგვარადა, წუთისოფლის ამაოებისა

და ადამიანის უსუსურობის თვალსაზრისითა. მაშინ ზოგი შემბრალებია, ზოგისათვის მიმიტევებია, მაგრამ აქ მაინც ჩარჩებოდა ჩანანერი, დაე და ჩარჩეს, იყოს, როგორც აფეთქება ნუთიერი, დავინყება ნუთიერი სიცოცხლის ამოუებისა და ადამიანის უმწეობისა.

და იქვე ეს გაფიქრება: სჯობდა არც ნამომენყო ეს ჩანანერებიო. თურმე რატომ და:

— რამდენი რამ მანამდის გადამხდა, რაოდენ შმაგი და ულმობელი, არ ჩამინერია, რა მოხდა მერე?! არც არაფერი, რომ არც მახსოვდეს, ეგება უკეთესიც იყოს, ჰო უკეთესი მეგონება ადამიანი და ვირნმუნებ იმა ბრიყვულ ოპტიმიზმსა, დღენიადაგ რომ გვიჩიჩინებენ ბატონნი ამა ქვეყნისანი...

და კიდევ უნდა აჰყვეს ამ მსჯელობას ოთარ ჩხეიძის სიცილი, ღრმა ტკივილით გაჟღენთილი სილალე, რაც მისი სატირული ტილოების შინაგან ტონალობასაც განსაზღვრავს და სტილურ-ენობრივი ქსოვილის დინამიკასა და ექსპრესიასაც ქმნის:

— ო, რა გამორკვეული ბრიყვი ვიქნები!!!.. მწერლისათვის სახარბიელო სახეა... ბევრნიც იყვნენ ასეთნი, ახლა იმდენნი აღარა, მაგრამ ახლაც არიან, — სიბრიყვე ოპტიმიზმისა, აი თემა დღევანდელი მწერლობისა, ხელოვნებისა... კარგი თემაა, ივარგებს სატირისადაცა, ტრაგედიისადაცა, ყველაფრად ივარგებს, მაგრამ ვერ გაიტან, თავიც რომ გადასდო. ვაგლახ თავდადების საშუალებაც რომ არა გაქვს!..

თავდადების საშუალებაც აღარ გაქვსო...

კვლავ იმ ტკივილის გამჟღავნება, თვით გილიოტინასაც რომ მისტიროდა, ვაჟკაცური სიკვდილის საშუალებას მაინც გაძლევდა, ახლა კი ესეც მოგვისპეს და მთლად უსახელოდ დაკარგვისათვის გაგვნირესო.

და ეს დამაფიქრებელი სიტყვები, უთუოდ შეგონება, რაც სულისკვეთებაა ოთარ ჩხეიძის ცხოვრების სტილისა და მხატვრული სამყაროსიც:

— თავისგანწირვა თუ შეგიძლიან, უბედურიც აღარ უნდა გეთქმოდეს ამა ამოო ნუთისოფელში.

მარტვილობათა დაუსრულებელი ციკლის საერთო ეპიგრაფი!..

რწმენის საძირკველი.

ტრაგიზმით შეფერილი გზა ხსნისა.

მაგრამ სხვა გამოსავალსაც რომ აღარ გიტოვებენ?!

და ამ ტრაგიკულ სწრაფვას, თუნდ თავისებურ პერიფრაზს ბარათაშვილისეული სტრიქონისა („ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება...“), ძალდაუტანებლად უნდა მოჰყვეს თავი-

სუფლების დითირამბი იმ მგზნებარებით, მისი ყოველი ხსენება რომ იწვევს ამ რანგისა და სულის მწერალში:

— თავისუფლება სხვა არც არაფერი ყოფილა. ამაოების განცდა ბევრად მწარეა თავისუფლების გარეშე, თავისუფლება ყველაფერს ანელებს, თავისუფლება სიკეთეა, სხვა ყველაფერი ბოროტება. ახალს რას ვამბობ?! დიდიხანია ცხადია ესა და ამგვარები, დიდიხანია იცოდნენ ჩვენმა წინაპრებმა, მხოლოდ ეს იცოდნენ და იბრძოდნენ თავისუფლებისთვისა, იხოცებოდნენ, იჟლიტებოდნენ თავისუფლებისთვისა, ბედნიერებისთვისა, რამეთუ თავგანწირვა თავისუფლებისათვის ბედნიერება ყოფილა.

და შემდეგ:

-- ვაგლახ დავკარგეთ ეს ბედნიერება და მთელი ეროვნული შესაძლებლობა, მთელი სულიერი და ნივთიერი შესაძლებლობა იმასლა ეწირება, თავდაუზღუდვად რომ გავებათ მონობის ხაფანგშია, ჰო გავბმულვართ? კიდევაც გავებათ, გავიხლართოთ უარესადა. რამდენი გამოგვჩენია საამისო გმირი, ჰოი, რამდენი!.. აი ტრაგედია, სატირაიც ეს გახლავთ, — მერე საით მიბრუნებულა ჩვენი ლიტერატურა, ხელოვნება ჩვენი?! ველარაფერი შემოაბრუნებს?! ვაგლახ და ვაი!..

და ბარათაშვილის ის ტრიქონიც ხელშესახებად უნდა გამოჩნდეს, თუმც ამ მსჯელობაში ისედაც იგულისხმებოდა.

დლიურის წინა ფურცლებში ამასაც ჩავენერდო, — დასძენს, — რა ვუყოთ, ეს მანუხებს და ჩავენერდი, ისე ვერსად დამიწერია, ასე პირდაპირ ვერ დამიწერია, ირიბად ნაწერი კი ველარ გაუგიათ, არც გასაკვირია, ისე გამოათაყვანეს მკითხველიო.

— აქ მაინც იყოს, ეს ჰო ჩემთვისაა, მხოლოდლა ჩემთვისა...

თითქოს გული გიპყრია ხელთ, მწერლის მთრთოლვარე, მოცახცახე გული.

1973 წლის 21 სექტემბრის დლიურში კი წააწყდებით ჩანანერს, თუ როგორ უთხოვია გრიგოლ აბაშიძისათვის, იმჟამად საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარისათვის, შუამდგომლობა ლიტერატურის ინსტიტუტში ადგილის გამოსაძებნად. ის განცხადების დაწერას ურჩევდა და დაატანდა:

— ვიქტორია სირაძეს ვიცნობ, ვგონებ, მოხერხდეს.

ეს განცხადებას შეადგენდა.

— ეწერ სინანულითა, მაგრამ რა ვიღონო, ბევრი დრო მიაქვს ლექციებსა თუ ხეტიალსა, რა ვქნა, რა ვიღონო, როდისლა დავწერო, მიჰქრის დღეები!.. ან იქ რა დრო მექნება?! ვნახოთ!.. უცებ ვერც გამო-

ვეხსნები სამსახურსა, ლუკმაპური უნდა ადამიანსა, ლუკმაპური!.. ეგება დავთმო ლუკმაპურიცა, ეგება დავთმო, მიჰქრიან წლები, როდისღა რა დაენერო!..

18 ოქტომბრისათვის უკვე საკმაო ხანი რომ გავიდოდა, გადანყვებდა, დროა ვიკითხო თუ რა ბედი ენია ჩემს განცხადებასაო:

— გულიანად დამპირდა გრიგოლი, თავგამოდებაც იცის ხოლმე, თუ არ გამოვა, რა ამისი ბრალია, მაგრამ მე ჰო მაინც დამწყდება გული, ოღონდ აქ მაინც ეგება არაფერმა შემიშალოს ხელი, ბოლოსდაბოლოს რასა ვთხოულობ ისეთსა, — ვტოვებ კათედრის გამგის თანამდებობასა გორში, უფროსი მეცნიერი თანამშრომლის ადგილსა ვთხოულობ თბილისში, ბოლოსდაბოლოს ისეთს რასა ვთხოულობ, ჰა?! ერთ ქალაქში რომ იყოს, ადვილი მოსაგვარებელიც იქნება, არავის ჩარევა არც დამჭირდება, რამდენს მოუნდომებია კათედრაი, რამდენი დამითმობს ბევრად მცირე ადგილსა?! აქ სხვაა...

მაინც იმედიანად შეხედებოდა გრიგოლ აბაშიძე:

— ველაპარაკე, განცხადებაც გადავეცი.

იქვე მოიმარჯვებდა ტელეფონსაც, ცენტრალურ კომიტეტშიც დარეკავდა, სამეცნიერო აკადემიაშიც და გამოარკვევდა, რომ განცხადება უკვე აკადემიის პრეზიდენტთან იმყოფებოდა.

ახლახან „გოქსში“ კრებაზე შეხვედროდა და შენუხდებოდა: ნეტა მცოდნოდა, მოველაპარაკებოდიო. და დასძენდა: ევგენი ხარაძესაც უნდა მოველაპარაკოთ, იმას გადასცემსო.

— ეს მაინც გადანყვეტილება არ არის, ჯერ მაინც იმედის ანაბარადა ვრჩები, ჯერ მაინც ეგება კიდეც ვიფიქრო, ეგება საერთოდ გამოვეხსნა სამსახურსა, რა მოხდა, კარმიდამო თუ შემანარჩუნეს სოფელში, ეგება ის მეყოს ოჯახის სარჩენადა, მეყოს, — ცოტა მოთოხნე და მოხოხნეო, — თუ შემანარჩუნესმეთქი, მუქარას მუქარა მოსდევეს, ვინ იცის როდის გადაუბრუნდებათ ტვინი...

11 ნოემბრის ჩანაწერი გვამცნობს, რომ მიუღია 29 ოქტომბრით დათარიღებული პასუხი სერგი ღურმიშიძისა: ლიტერატურის ინსტიტუტში ვაკანტური ადგილების უქონლობის გამო და სხვა ამისთანანი.

ჩვეულებრივი ჩინოვნიკური პასუხი.

ეს ხომ ისედაც ვიცოდით, — მიაღვენებს ამ ოფიციალურ დოკუმენტს, რომელსაც ასე უნდა გავცრუებინა მისი მოლოდინი, — არც განცხადების დანერა ღირდა ამისათვის და არც არავის შენუხება, გაფიქრებადაც არა ღირდა, მაგრამ რალა ღურმიშიძე, ჩვენი ლიტერატურის ბედილბალი რომ აინტერესებს, ისეთ ვინმეს მაინც გავცა პასუხიო.

თვალს მიმოავლებდა მეცნიერთა საუფლოს და... გულისტკივილ-
თან ერთად მწარე საყვედური დასცდებოდა:

— ან ვის აინტერესებს ჩვენი ბედილბალი კოსმოპოლიტურ აკადე-
მიაში?!

მწერლებს მაინც დიდად რომ არა სწყალობდნენ ამ ჩვენს სასიქა-
დულო აკადემიაში, ჯერ მარტო იმით ჩანდა, სამად სამი მწერალი აკა-
დემიკოსი რომ გაერიათ თავიანთ შორის, სხვათათვის კი არაფერი
აღარ ემეტებოდათ.

— ალბათ ამათაც მოინელებდა და მორჩა. რიგითი თანამშრომლის
ადგილიც ვერ გაუმეტებიათ მწერლისთვისა, უამრავი უქნარი კი ახ-
ვევით სოკოსავითა, ახალ ნაწივმარზედა...

ამასობაში ევგენი ხარაძე გახდებოდა სამეცნიერო აკადემიის პრე-
ზიდენტი და ვახტანგ ჭელიძე — ვინც ძალიან იყო გულდანყვეტილი
მეგობრის განხილვებით და ლამის ძალით დაანერინებდა განცხადე-
ბას ხელახლა — პირადად ეახლებოდა ახალ პრეზიდენტს და იმ გან-
ცხადებას დაუდებდა მაგიდაზე: ისე იგულისხმე, თითქოს ჩემთვის
გთხოვდე ინსტიტუტში მეცნიერ-თანამშრომლის ადგილსო.

ის დიდი პატივისმცემელი გახლდათ ვახტანგ ჭელიძისა, მხურვა-
ლედ შეპირდებოდა: შენთვის ყველაფერს ვიღონებო, — და განცხა-
დებას იქვე დაადებდა რეზოლუციას შემდგომი მსვლელობისათვის.

ეს დაიმედებული წამოვიდოდა, ამაო დაპირება არ იქნებაო. და
ოთარ ჩხეიძესაც გულს გაუკეთებდა: ნახავ, ცოტა ხანში ალექსანდრე
ბარამიძე თუ არ დაგიბარებს თავისთან და შტატში არ ჩაგრიცხავსო.

დაბარებით მართლაც დაიბარებდა ინსტიტუტის დირექტორი,
მაგრამ... მხოლოდ იმისათვის, რათა მოჩვენებითი წუხილით ემცნო:
მეცნიერ-თანამშრომლის შტატის ვაკანსია არ გაგვაჩნია, თორემ
თქვენს მოსვლას ჩვენთან სიხარულით შევხვდებოდითო.

გაოგნებული დარჩებოდა ვახტანგ ჭელიძე ამ პასუხს რომ შე-
იტყობდა, მაგრამ რალა უნდა ენამეზინა!..

დიდი ხანი არ გაივლიდა მას შემდეგ და გაზეთ „ლიტერატურული
საქართველოს“ თანამშრომელი დოდო ჭუმბურიძე სთხოვდა, ეგებ
სიტყვა შეგენიათ ევგენი ხარაძესთან, რათა ჩემთვის შტატი გამოძებ-
ნილიყო ისტორიის ინსტიტუტშიო.

დოდო პოეტიც გახლდათ, ლიტერატორიც, აქამდე სულ რედაქცი-
ებში ემუშავა, მაგრამ მაინც ეოცნებებოდა ისეთი სამსახური, სადაც
მხოლოდ ერთ-ორ დღეს მოუწევდა მისვლა ორიოდ საათით და დრო
ბევრი ექნებოდა ოჯახისთვისაც და თავისი საქმისთვისაც. პროფესი-

ით ისტორიკოსი საკანდიდატო დისერტაციას რომ დაიცავდა, რა გასაკვირია, გაზეთის რედაქციიდან ისტორიის ინსტიტუტში გადანაცვლების სურვილი გასჩენოდა, შემწედ კი თავის რედაქტორს დაიგულეზდა.

ვახტანგ ჭელიძე გაუმხელდა, თუ როგორ გაანბილა აკადემიის პრეზიდენტმა: ოთარზე როგორ ვთხოვე და არ გამიგონა, შენზე მითუმეტეს არ გამიგონებს, ტყუილუბრალოდ უნდა დავურეკო, თორემ არ დაგზარდებო.

დარეკვა მართლაც არ ღირსო, — დოდომ, და მაშინვე გამოიხურავდა კარს.

რედაქტორი გაიფიქრებდა: რაკი მთხოვა, მაინც დავრეკავ, ამჯერადაც გამანბილებს, მაგრამ რატომ გამოვიდეს ისე, თითქოს დოდოს თხოვნა მივაყურისძირო.

დოდო კი მსგავსს არაფერს გაივლებდა გულში, რაკილა ის ამბავი შეიტყო, მაგრამ ვახტანგ ჭელიძის ბუნების კაცი ვერ მოისვენებდა, დარეკვა რა გამიხდა, ახლაც არაფრად ჩააგდებს ჩემს თხოვნას და ნუ ჩააგდებს, მე ჩემს ვალს მაინც მოვიხდო.

აკადემიის პრეზიდენტი კვლავაც მხურვალედ შეპირდებოდა: შენთვის ყველაფერს ვიღონებო.

ამას მწარე ღიმილი აეკიდებოდა სახეზე.

მაგრამ ის თვითონ შემოეხმიანებოდა ცოტა ხანში: იმ ახალგაზრდა ქალზე რომ მთხოვე, ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორს მიაკითხოსო.

ვახტანგ ჭელიძე ასევე გადასცემდა თავის თანამშრომელს, თან დაატანდა: მისვლით მაინც მიდი, რაკილა ასე გვითხრეს, თუმც ნინასნარ ილუზიები მაინც ნუ გაგიჩნდებაო.

დოდო ჭუმბურიძეც ამ განწყობით გამოცხადდებოდა ისტორიის ინსტიტუტში და... შტატშიც მაშინვე ჩაირიცხებოდა.

ვახტანგ ჭელიძე მადლობის გადასახდელად რომ დაურეკავდა აკადემიის პრეზიდენტს, ის შეაგებებდა: მადლობელი მე ვარ, საშუალება რომ მომეცა შენი თხოვნა შემესრულებინაო.

ველარაფერი გამიგიაო, — მხრებს იჩეჩავდა ვახტანგ ჭელიძე და ეს სიტყვები გულდანყვეტისა გახლდათ, თორემ მასზე უკეთ ვის მოეხსენებოდა, ოთარ ჩხეიძე მოჯადოებულ წრეში რომ მოქცეულიყო და რასაც სხვები გაურჯელადაც, იოლადაც, თამაშ-თამაშითაც აღწევდნენ, ამისათვის ძალზე საძნელო გამხდარიყო, ხან კი სულაც გადაულახავი. რალა ფრანც კაფკა და რალა ის!.. კიდევ კარგი ორივეს

მხატვრული წარმოსახვები დარჩენოდა თავშესაფრად, თორემ არ გინდოდა გაძლება ამ უმთენარო წუთისოფელში?! მარცხი მარცხზე, განბილება განბილებაზე...

კიდევ კარგი მხატვრული წარმოსახვები მაინცო...

უკანასკნელად აივლიდა და ჩაივლიდა ინსტიტუტის წინ.

ემშვიდობებოდა და ველარც ემშვიდობებოდა.

სტუდენტები გამოფენილიყვენ და მღელვარედ მისჩერებოდნენ, ნეტა გადაიფიქრებს თუ აღარ გადაიფიქრებსო.

და ოთარ ჩხეიძის თვალწინ კი იაკობ გოგებაშვილის ლანდი ამოჩნდებოდა, მდუმარი, გამტკნარებული, ოღონდ იმ სიჩუმითაც ანიშნებდა: მოხვეტე ყველა ოფიციალური საბუთი და ცეცხლში შეყარე, სამსახურში დასაბრუნებლად გზა ერთხელ და სამუდამოდ რომ მოგეჭრასო.

ეს ხილვა თავისებურად გადავა 1982 წლის 12 ივლისის ჩანანერში. დიპლომის ასლია საჭიროო, ეტყოდნენ, და ესეც ნოტარიუსის ძებნას შეუდგებოდა. და იქვე დასძენს, რატომ უნდა ვეძებდეო:

— ინსტიტუტიდან რო წამოვედი, გოგებაშვილი გამახსენდა, — აღარ მახსოვს, აღვნიშნე თუ არა სადმე, — გამახსენდა, მოვხვეტე დიპლომები თუ სხვა ოფიციალური საბუთები, ცეცხლში ვუბუცებ თავსამეთქი, რო აღარ დავუბრუნდე, სამსახურს აღარ დავუბრუნდემეთქი: გოგებაშვილი გამახსენდა. ოღონდ მაინც აღარ შეეყარე ცეცხლში საბუთები, — ეყარნომეთქი, — მე ჰო მაინც აღარა და აღარ დავუბრუნდები სამსახურშიმეთქი.

ერთი-ორი წლის შემდეგ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე ლიტერატურული კრიტიკისა და მხატვრული შემოქმედების განყოფილებას რომ გახსნიდნენ და მწერალთაგან ვერავის მოძებნიდნენ სემინარების ჩასატარებლად, იძულებული გახდებოდნენ ოთარ ჩხეიძისათვის მიეკითხათ და კვირაში ორი საათი შეეთავაზებინათ. ისიც უხელფასოდ. ეს იყო და ეს. ორი სემესტრი მოუწევდა იქ ყოფნა და იქიდანაც იძულებით გამოისტუმრებდნენ, ძლივს თავი რომ მოება რაღაცას, რამდენიმე ახალგაზრდის თავშეყრა მართლა განყოფილებას რომ დაემგვანა და პერსპექტივაც გამოიკვეთა, სწორედ მაშინ. საბაბს იოლად მოიდებდნენ და ამ საქმესაც ჩამოაშორებდნენ.

ახლა თითქოს მართლა გამოჩენილიყო სამსახური.

რევაზ მარგიანი, იმჟამად გამომცემლობა „მერანის“ დირექტორი, შეატყობინებდა: ჩვენთან მთავარი რედაქტორის მოადგილის შტატი გამოჩნდა და იქნებ მიხსნა, ცუდ დღეში ვარ და მომეშველეო.

— მე თვითონ ვარ ცუდ დღეში: ნიგნი გეგმიდან გეგმაში გადადის, ანუ უგეგმობიდან უგეგმობაში გადადის, ჟურნალები მათხოვრულ ჰონორარს იძლევიან, პენსია, ამდენი ხნის დამსახურების საზღაური, ეგრეთწოდებული რესპუბლიკური მნიშვნელობის პენსია, ასოცი მანეთია, — ნადი და იცხოვრე, იარსებე, ისუნთქე.

და კვლავაც იაკობის აჩრდილმა უნდა ამოაშუქოს:

— და რო დამენვა საბუთები თავის დროზედა, ვერც ვერავის მივეშველებოდი, ველარც ვერას ვუშველიდი ჩემს თავსა. დამენვა. ამომხდომოდა სული. ჭკვიანი იყო გოგებაშვილი. დასწვა. რო გასჭირებოდა, საშვალება აღარა ჰქონოდა. ჭკვიანი იყო. უნდა დამენვა.

თუმცა რა გინდა ილონო, როდესაც ასერიგად დაშორებია ერთმანეთს ორი ეპოქა და შენი საუკუნე არავითარ გასაქანს აღარ გიტოვებს:

— მაგრამ სხვა იყო დრო გოგებაშვილისა. შრომა შეიძლებოდა. მოღვაწეობა შეიძლებოდა. ვაგლახ, რა დღეში ვართ!..

ნოტარიუსი დიპლომს დიდხანს ატრიალებდა ხელში. დახედავდა და შემოხედავდა, დახედავდა და შემოხედავდა. ეს ვერ იგებს მისი მოუსვენრობის მიზეზს.

— ინგლისური იცით?! — ეკითხება გაკვირვებული.

— ნახევარი თბილისი ინგლისურადა ლაპარაკობს, — ეს მიუგებს ალექსანდრე ყაზბეგისა არ იყოს, ფრანგულის ცოდნით რომ გააოცა უცხოელები, თანაც არწმუნებდა, ეს ენა ყველა ჩვენმა მწყემსმა ჩემზე უკეთ იცისო.

— როგორ?! — გრძელდება იმისი გაკვირვება.

— როგორც ინგლისელები ლაპარაკობენ.

ის მხრებს იჩეჩავს, არა სჯერა, თუმცა თავის მოვალეობას ასრულებს — უმტკიცებს დიპლომის ასლს.

თითქოს ყველაფერი მოგვარებულია.

მთავარი რედაქტორის მოვალეობა რა მისი საფეროა, მაგრამ სხვა გზაც რომ აღარ რჩება?!

ასეა თუ ისე, დირექტორი თვითონ სთხოვს, ეს ადგილი დაიკავოს. საბუთები წესრიგშია.

ფორმალობაღა რჩება.

მაგრამ ფორმალობა სხვისათვის, თორემ ჩვენ ხომ უკვე ვიცით მის გარშემო მოქადოებული წრის არსებობა.

ამიტომაც აღარ გაგვაკვირვებს 13 ივლისის ჩანაწერის დასაწყისი:

— გინდა დასწვი და გინდა გელაგოს.

რატომ ასეთი მწარე სიტყვები და:

— ტყუილა ვაგროვებ საბუთებსა თურმე, თურმე ტყუილა... თურმე წინააღმდეგნი არიან. რეზო მარწმუნებდა, მაღრამე თანახმააო. აბა ეს ვილაა, მოადგილე ვარ კადრების დარგშიო; რაიკომის მდივნობიდან გამოუძევებიათ, პარტიაში რო უქრთამოდ არავის იღებდა და ახლა აქ კადრებს განაგებს; ისედაც გადაჭედილია კომიტეტი კადრებითა, ახალს ვერავის მივიღებთო, — აბა ეს ვილაა და აბა ეს რაღაა თუ თანახმაა თუ დათანხმდა, ვილაა თუ რაღაამეთქი?!

და კვლავ მეორდება:

— გინდა დასწვი და გინდა გეყაროს.

იმას დადგენილებები მოემარჯვებინა, გაზეთები, წესდებანი. წინასწარ მომზადებულიყო. ეს აღარ უსმენდა. წამოდგებოდა და კარისაკენ გაემართებოდა. — მოითმინეთო, — ის გაეკიდებოდა. განცხადებით რომ განუცხადა, თქვენი მიღების წინააღმდეგი ვარო, ეს არა კმაროდა თურმე, კიდეც უნდა დაერწმუნებინა ამ გადანყვეტილების აუცილებლობაში.

ოთარ ჩხეიძე შემოუტრიალდება:

— თქვენ ლიტერატურა არ იცით, ისე ლაპარაკობთ.

ის განაწყენდება და ჩამოეხსნება.

ასე მოთავდებოდა ოთარ ჩხეიძის ახალი სამსახური, დაწყებამდე უკვე ჩაშლილი.

* * *

ეს ეპიზოდი — გროტესკული რეალობის სურათად განზოგადებული — მის პუბლიცისტურ სტატიებში გადაინაცვლებდა: „თონე“ („ლიტერატურული საქართველო“, 1985, 25 ოქტომბერი).

ისედაც ფიქრობდა ამ თემაზე, ისედაც ძალიან აწუხებდა და ერთ ეტიუდში („მერე ავტობუსიც მოვა“) კიდეც მის გარშემო მოექსოვა სიუჟეტური ქარგა; პუბლიცისტურ წერილშიც აპირებდა მიბრუნებოდა, განა არა, მაგრამ რაღაც აკლდა ჩანაფიქრს, თუ არ შეივსებოდა, ნოველის გარდათქმა გამოვიდოდა პუბლიცისტიკის ენაზე. კიდეც ერთხელ შეხსენება მკითხველისათვის, ახლა სხვა ჟანრით. თავისთავად ეგებ ურიგო არც ყოფილიყო, მაგრამ ოთარ ჩხეიძეს გულს აკლდა და ეს ამბავი შეეშველებოდა.

თონე გამქრალიყო სოფლიდან.

თუ ადრე თონე ყველა ოჯახს ჰქონდა, ის კი არა, ოჯახის დოვლათიანობა სათონით გამოიცნობოდა, მერე და მერე შემცირდებოდა და სულაც ამოიძირკვებოდა, და ბავშვებს მუზეუმში თუ ნაიყვანდნენ, თონე რომ ეჩვენებინათ.

და როგორც იქნა ჯერ სხვა სოფლებს და შემდეგ ყელქცეულსაც ელირებოდა ერთი თონე. დიდი დავიდარაბა კი გადახდომოდან აქაურებს მის გასახსნელად, მაგრამ უღირდათ ეს ჭაპანწყევტა — აღარ უნებდათ „ბირუაზე“ დგომა ავტობუსის მოლოდინში, როდის ჩამოიტანს გორიდან გამომცხვარ პურსო, და რაც მთავარია, პურის სუნი დატრიალდებოდა სოფელში, ერთი თონის, ერთადერთის, მაგრამ დატრიალდებოდა კი — ახალთახალის, ცხელ-ცხელისა და დაბრანულის.

— კაცს თუ პური არა აქვს, საქმეც არა აქვსო, იტყვიან ხოლმე. პურიცა ჰქონდათ და საქმეცა ჰქონდათ და აღარც აფიქრებდათ პური, პური ჩვენი არსობისაო. აღარ აფიქრებდათ.

ამასობაში მექანიკური პურის საცხობი გაიხსნებოდა შინდისში და ყელქცეულში კიდევ გამოკეტავდნენ თონეს. სოფელი აღშფოთდებოდა, კვლავ რომ ურთულდებოდა პურის ჩამოტანა, თან უფრო მეტადაც, ვიდრე გორიდან, რადგანაც მაშინ ასე თუ ისე მთავრობა ზრუნავდა, როგორც შეეძლო, და თუ ხშირად აგვიანებდნენ, მაინც საგანგებო მანქანით ეზიდებოდნენ. ახლა კი სოფელს დაევალა ჩამოტანა, მეურნეობას კი საამისო ტრანსპორტი არ გააჩნდა და უკვე საძნელოდ ჩანდა ამ საქმის აწყობა. ისედაც ძლივს აუდიოდა მეურნეობა გემებს და ეს დამატებითი სიძნელეა აკლდა, თანაც ერთი კაციც უნდა გამოეთავისუფლებინათ, ვისაც მარტო პურის ჩამოტანა ჩაბარდებოდა. მე შენ გეტყვი, გამზადებულს დაახვედრებდნენ — იქ იმას გააბეზრებდნენ ლოდინით, აქ სოფელს ამოუვიდოდა ყელში ეს გაუთავებელი ყურყუტი, აი, ახლა გამოჩნდება და, აი, ახლაო.

ოთარ ჩხეიძეს ყველა გარემოება გაეთვალისწინებინა, გულდასმით აღენუსხა ყოველივე და დიდი ზარალი გამოდიოდა.

ყელქცეულებს ეს პერსპექტივა წინასწარვე ეგრძნოთ, როგორც კი შინდისში უფრო ძლიერი და თავგამოსადები საცხობის გახსნის ამბავი ჩაენვეთებოდათ, და მაშინვეც დაფაცურებულიყვნენ, ედავათ, ედავიდარაბათ გორში, შეგვანარჩუნებინათ ჩვენი თონეო, თანაც არგუმენტი არგუმენტზე მოემარჯვებინათ: ჩვენთან მიმოსვლა ადვილი არ არის, შარაგზიდან რომ შორსა ვართო, ზამთარში ზოგჯერ გამოვიკეტებით და გზა ველარსაით გაგვიგნიაო...

არ გაჭრიდა არაფერი.

და მხრებჩამოყრილნი რომ დაბრუნდებოდნენ სოფელში, უიმედონი და უსასოონი, ერთ სიტყვას მაინც ჩამოიტანდნენ: რენტაბელობას. თურმე — რენტაბელობა მოითხოვდა ამას.

იმას ბრალდებოდა ეს ყველაფერი.

რალაც ჯადოსნური სიტყვა ჩანდა, ყველა არგუმენტის თვალის-დახამხამებაში რომ მუსრავედა კოზირისაგან გაჭრილი კარტებივით.

ნეტა მისი ეს ჯადოსნური უნარი რას ემყარებოდა?

ამ შემთხვევაში — პურისმცხოვლის შტატის გამოთავისუფლებას, მისი ხელფასის გაუქმებით თითქოს სახელმწიფო რომ ხეირობდა.

განა ამას ხიური ერქვა?

ამდენ ზარალს ვინლა მოთვლიდა?

და მითუფრო ჯადოსნური გამოდიოდა ეს სიტყვა — რენტაბელობა — ამხელა ზარალსაც რომ არ ეპუებოდა, თორემ ადამიანი რომ არაფრად არ მიაჩნდათ ამ სიტყვის ასერიგად გამომყენებლებს, ეს ხომ ისედაც ცნობილი გახლდათ.

რენტაბელობის ხსენება კი ძალდაუტანებლად გამოიწვევდა იმ ეპიზოდის გახსენებას მწერლის ბიოგრაფიიდან, გამომცემლობაში ისეთი ადგილი რომ შეეთავაზებინათ, ბექდვითი სიტყვის კომიტეტი არც უნდა ჩარეულიყო მის დანიშვნაში, დირექტორსვე უნდა მოეგვარებინა სრულიად უმტკივნეულოდ. მაგრამ კომიტეტს ისე ჩაეკიდა ხელი ყველაფრისათვის, არც ამ დანიშვნას დაანებებდა გამომცემლობას და მიზეზად იმ მძლავრსა და ნაცად სიტყვას მოიმარჯვებდა: რენტაბელობა გვავალებს სხვაგვარი გადანყვეტილების მიღებასო.

იფიქრებდი: ეტყობა შტატის შემცირება უნდათო.

თუკი ასეა, დაე ოთარ ჩხეიძისათვის შეპირებული და აწ უკვე გაუქმებული ხელფასის ხარჯზე მიეცათ მოგება სახელმწიფოსათვის.

მაგრამ ამას უარით რომ გამოისტუმრებდნენ „რენტაბელობა, რენტაბელობის“ ძახილით, იმ ადგილას სხვას მიიღებდნენ.

ეს რაღა რენტაბელობა გამოდიოდა?

თუმც ამ სიტყვის ჯადოსნური უნარი ამ გაუგებრობასაც იქვე მოუღებდა ბოლოს: ასეა და გათავდა, რენტაბელობამ ასე დაისაჭიროვაო.

ხელშესახებად იხატებოდა დროება.

ხელშესახებად იხატებოდა პოლიტიკური რეჟიმი.

მწერლის ხელში ეს სიტყვა მართლაც ჯადოსნურად გადაიქცეოდა და პუბლიცისტური სტატიის სატირულ პათოსს „რენტაბელობით“ განმსჭვალავდა.

ამასობაში ყელქცეულში ცოტათი თითქოს გამოსწორებულიყო საქმე — გორიდანაც ჩამოჰქონდათ პური, შინდისიდან ჩვენი მალაზიის გამყიდველი ჩამოიტანდა ხოლმე საკუთარი ავტომანქანით, მაგრამ უთონოდ დარჩენილი სოფელი მაინც ძალიან დასანანი ჩანდა, და

სტატია ამ თხოვნით მთავრდებოდა, ამ გვიან მინანერით, იყოს ეს ერთი თონე, ვის რა უნდა აზარალოსო:

— ცომი იზილებოდეს სოფელშია, თონე ჰხურდეს, პური იკვროდეს თონეშია, იდგეს სუნი პურისა, პურის სუნი იდგეს სოფელშია, ვის რა უნდა შურდეს, ვისა, რა შესაშურია, ანთუ ვის რა ხელს უნდა უშლიდეს, რო იყოს თონეი, ერთი თონე რო იყოს სოფელშია?..

რალაც ნიშნები რჩებოდა ტრადიციული სოფლისა, რომელიც ოთარ ჩხეიძის თვალწინ თანდათან ქრებოდა, და ეს ნიშნებიც რალა იყო, მკრთალი, თითო-ოროლა, მისი შენარჩუნებაც რომ აღარ სურდათ?.. სამუზეუმო ექსპონატებად მაინც მიმოფანტულიყო იმ გარემოში, რომელიც მაინც ყველაზე თავგამოდებით იცავდა და ინარჩუნებდა ადათ-წესებსა და ოდინდელ წესრიგს. ამ ნიშნების სრული მოშლა კი ტრადიციებსაც მკვეთრად შეუყენებდა წყალს და მძლავრადაც დააქანებდა უფსკრულისაკენ.

რენტაბელობა რას შეაჩერებდა.

სწორედაც პირიქით — რენტაბელობა, ასეთნაირად გაგებული რენტაბელობა ექაჩებოდა ქვეყანას უფსკრულისაკენ... და ამიტომაც იყო, ემზარ კვიტაიშვილს რომ შეეხვდებოდი, ახალი პუბლიკაციის გაცნობას ვერავინ რომ ვერ მოასწრებდა ხოლმე, შორიდანვე მომადახებდა: რამდენი ვინმე და რამე ჩაჰკიდა ბატონმა ოთარმა იმ თონეშიო!..

* * *

ასე მოთავდებოდა ოთარ ჩხეიძის ახალი სამსახური, დაწყებამდე უკვე ჩაშლილიო...

და დღიურის ჩანაწერის ფინალი:

„დიდებულია.

დიდებულია.

ასე რო ეყაროს, მაინც დამწვარია; ტყუილად ვნანობდი, რატომ არ დავწვიმეთქი, — მაინც დამწვარია, დამწვარია, დამწვარი“.

* * *

იცოდა, როგორ არა, ძნელი რომ გახლდათ სამსახურის შოვნა თბილისში, ოღონდ... ამდენი მაინც არ იცოდა, თურმე არ იცოდა.

— ალბათ ესეც რო წიგნის თემაა, ცალკე წიგნისა.

თურმე რა ამბები უნდა გადახდენოდა.

და გენანება ეს დაუნერეელი წიგნიც, ერთგვარი გაგრძელება „ჩემი სავანისა“, სავარაუდოდ იმავე ზოგადსტილისტური მანერით აღბეჭ-

დილი, მოგონებებს რომ უახლოვდება, მაგრამ მთლად მემუარებიც არ არის და მხოლოდ გახსენებაა ზოგი იმათგანისა, ვინც თუ შეხვედროდა და რა ყოფაშიც შეხვედროდა, იმათი, თხრობის რკალსა თუ ფარგალში თავისთავად ვინც მოექცეოდა, ამბავი ვისაც დაისაჭიროებდა. და თუ ავტორიც შეჰყვებოდა ცოტაოდნავ, მხოლოდ მონმე თუ მხილველად, ამბავი როგორც შეიყოლიებდა.

რა ხასიათები და პორტრეტები ჩამორიგებულა, არა, „ჩემი სავანის“ ფურცლებზე?

იმ „ცალკე წიგნშიც“ არანაკლები მხატვრული ძალის ხასიათები და პორტრეტები ჩამომწკრივდებოდა.

სამსახურის ძებნა მარტოდენ საბაბი იქნებოდა საზოგადოებრივი ყოფის რეალური სურათის წარმოსაჩენად, მარჯვე საბაბი, ადამიანის ბედი დიდ ეროვნულ ტკივილამდე რომ განზოგადდებოდა.

რამდენი რამ ენანებოდა.

ესეც — მათ შორის ყოფილა თურმე.

არადა, ჯერ სხვა თემები წაიყოლებდა, „მატიანე ქართლისაის“ სხვა ეპიზოდები და სიუჟეტები, და მაინც ეგონა, საამისო დროს როგორ ვერ გამოვნახავ, ის თემაც შესაფერისად არ გავშალო...

* * *

ჯერ კი...

აუყვებოდა ქუჩას ინსტიტუტის წინ, ჩამოუყვებოდა, აუყვებოდა, ჩამოუყვებოდა...

ქუდიც რომ შემიგდონო...

სტუდენტები მისჩერებოდნენ გამტკნარებულნი, იმათაც იცოდნენ, გადამთქმელი არ იყო, მაგრამ ეგებ... იქნებ... ამ ერთხელ, ამ ერთხელ მაინც...

ენანებოდა, ჰოი რარიგ ენანებოდა ეს ახალგაზრდები, მაგრამ... მაგრამ...

* * *

მანანა ჩიტიშვილს საამაყოდ დარჩებოდა, რომ ოთარ ჩხეიძე მას შემდეგაც არაერთხელ ესტუმრებოდა ქსნის ხეობას, ეს რომ ინსტიტუტს დაამთავრებდა.

— მისი ყოველი ამობრძანება დღესასწაულს, ცის გახსნას უდრიდა ჩემთვის.

ერთხელ ახალგორში სტუმრობისას „ფიცის წიგნსაც“ დასდებდნენ: 2000 წელს ქსნის ხეობაში შევხვდებითო.

ფურცელზე ერთ-ერთი პირველი ხელმოწერა ოთარ ჩხეიძისა იქნებოდა.

და მანანა ლიტერატურულ პორტრეტს „ჩემი დიდი მასწავლებელი“ ამ სტრიქონებით დააგვირგვინებდა:

— მჯერა, როგორც ყოველთვის... ახლაც შეასრულებს თავის სიტყვას და აგერ უკვე რამდენი ხანია მოუთმენელი მღელვარებით ველოდები 2000 წელს, ველოდები სიხარულს — ქსანზე ოთარ ჩხეიძის ამობრძანებისა.

თითქოს ლექსის ან სულაც პოემის ფინალი იყოს, თავისებური სიმბოლური მინიშნებითაც შეზავებული.

იმ „ფიცის ნიგნს“ ოთარ ჩხეიძე ალბათ სიცილით ანერდა ხელს: იყოს ნება თქვენი, რაკი ასე მოგისურვებიათ და ჩემს დასტურსაც ითხოვთ, — თორემ არც ეიმედებოდა, ახალ ასწლეულამდე თუ მიატანდა... და სკეპტიკურად ჩაიქნევდა ხელს, ვინმეს რომ ეთქვა: გადასცილდები კიდეც ამ მიჯნას და, სხვა ნაწერებზე რომ აღარაფერი ითქვას, სამ რომანსაც შექმნიო.

რამდენი ხანია მოუთმენელი მღელვარებით ველოდებო...

და ჯერ მხოლოდ 1991 წელია.

ამ ესეიში ისიც გახსენებულია, რომ მანანა თვითონაც ჩააკითხავდა ხოლმე თავის მოძღვარს გორში სხვა კურსდამთავრებულებივით — სულის მოსათქმელად, ჭირთათმენად, ტკივილის გასაზიარებლად.

ერთ-ერთი ჩასვლისას კი ოთარ ჩხეიძეს ველარ მოინახულებდა და მის ნაცვლად ამბავს დაახვედრებდნენ: ინსტიტუტიდან ნავიდაო.

— თავზარი დამეცა. ვერ წარმომედგინა, როგორი უნდა ყოფილიყო გორი, ან ეს ინსტიტუტი ბატონი ოთარის გარეშე. რა უნდა ექნა სტუდენტობას, რითი უნდა ესაზრდოვა მათ სულს. ეს ხომ იმას ნიშნავდა, რომ გორის ინსტიტუტს გამოეცალა ნათელი, ბურჯი უმთავრესი.

გვიან მიხვდებოდა, რომ კანონზომიერად ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგანაც ყველა მანკიერება, რაც იმ დროს ინსტიტუტში მძლავრობდა, ასმაგად საშინელი, სამარცხვინო და საზიზღარი მოჩანდა ოთარ ჩხეიძის ფონზე.

გახსენებულია ისიც, რა გააფთრებით იბრძოდა მაშინდელი სტუდენტობა, გამწარებით, თითქმის თავგანწირვით იცავდა მოძღვარს, მიუხედავად ძალთა უთანასწორობისა.

ერთ-ერთ საუკეთესო სტუდენტს, კათედრაზე თითქმის ძალით აჭრილს, მაღლა აუწევია ოთარ ჩხეიძის ნიგნი და ამ სიტყვებით: თქვენ მისი წაკითხვის ღირსნი არა ხართო, — ტირილით დაუტოვებია დარბაზი.

ნაუცბათევად შეიკრიბებოდა სტუდენტობის რამდენიმე მეგობარი.

— წარმოდგენელი სიმწარე გვალაპარაკებდა ყველას, არ ვიცოდით, რა ეშველებოდა იმჟამინდელ სტუდენტობას ოთარ ჩხეიძის სულიერი საფანელის გარეშე.

ერთი მათგანი სასმისს ასწევდა:

— ბატონ ოთარს გაუმარჯოს!

და უცებ, შეუთანხმებლად, ყველა უნებურად დაიჩოქებდა.

* * *

ქუდიც რომ შემიგდონო...

მერე რა, რომ ხმამაღლა არ განეცხადებინა, გუნებაში ხომ გადაენწყვიტა და მისთვის ეს სავსებით კმაროდა, რათა ამ სიტყვას არ გადასვლოდა.

ცეცხლში შეყარე ყველა ოფიციალური საბუთიო, — თავისას ურჩევდა იაკობ გოგებაშვილის ლანდი.

შეეყრიო, — ეთანხმებოდა, — დავბრუნდები თუ არა თბილისში, ყველას ერთად მოვხვეტავ და ცეცხლში ვუბუცებ თავსო.

თუმც ის ფიქრიც გაჰკრავდა:

გინდ შეყარე და გინდ გელაგოს, მაინც დამწვარია და დამწვარიო.

თავი III

ლუარსაბ თათქარიძის საზოგადოება

ვახშამსაც, როგორც ყველაფერს ამ წუთისოფელში, ბოლო რომ მოელებოდა, გამაძლარსა და ტახტზე გადაგორებულ ლუარსაბ თათქარიძეს ახლა ხვალისათვის უნდა დაენყო ზრუნვა, როგორც ოჯახის კაცს შეჭფერის: ხვალ რალა ეჭამოთო.

და დარეჯანი მოსე გრძელაძის ასული და ამის ასე შესაფერისი თანამეცხედრე, ისე ჩაფიქრდებოდა, ვითომცდა ძნელი და გამოსარკვევი საქმე მიენდოთ მისთვის: ხვალ? დაიცა ერთი მოვიგონო... ხვალ? არტალაზედ როგორა ხარო?

და აღტაცდებოდა და რას აღტაცდებოდა მსუნაგსავით სულწასული თავადი:

— უჰ, უჰ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე, არტალაზედ? ვაცივი-თა ვარ, ვაცივით. ბარაქალა, დარეჯან! ერთი კარგი მსუქანი არტალა, ჩვენი თედოს მოხარშული, ნივრით, — ერთ სახელმწიფოდა ჰლირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეგ ძალიან კარგი.

დიალოგი გრძელდება ასეთივე გროტესკული მანერით, ფრანსუა რაბლეს „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ კულინარიულ პასაჟებს ოდნავადაც რომ არ ჩამოუეარდება არც იუმორის სილალით, არც მახვილგონიერებისა და ფანტაზიის დაუშრეტელობით და არც ექსპრესიით, მაგრამ ამჯერად ეს ამონარიდი ვიკმაროთ, რაკილა აქ გაისმის ის ფრაზები, რაც გორის ინსტიტუტის ლექტორთა ერთ წრეში თავისებურ პაროლად თუ დევიზად დამკვიდრდებოდა. ჯერ აქ და თანდათან უფრო შორსაც გადანედებოდა.

დამკვიდრების თაოსანი ყველას ახსოვდა, თუმც ის არც ამჯერად ჩემულობდა პირველობას და დევიზის გაჩენის სათავესაც ბურუსში ჰხვევდა.

ოთარ ჩხეიძეს შემოეტანა ეს სტრიქონები ამ წრის ცნობიერებაში, თავისთავად, ძალდაუტანებლად, თავიდან არავითარ ამგვარს რომ არც ფიქრობდა და უნებლიეთ მოადგებოდა ენაზე:

— არტალაზედ როგორა ხართ?

ერთხელაც ასე რომ მიმართავდა მეგობრებს სიცილით ლექციების დასრულების შემდეგ, ბჭობა რომ უნდა დაენყოთ, დღეს საით უჯობდათ სუფრის ირგვლივ შემოსხდომა, ისინი პირდაპირ მიიღებდნენ ამ სიტყვებს: კარგი არტალა გეგულება სადმო?..

გაცივებდა ოთარ ჩხეიძე:

— ნუთუ არაფერი გაგონდებათ?..

და კიდევ აპყვებოდა სიცილში ნოდარ ალანია:

— ვაცივითა ვართ, ვაცივითა!

გარშემომყოფთაგან ზოგი რომ გაიღიმებდა მიხვედრილობის ნიშნად და ზოგიც გაკვირვებით აახამხამებდა თვალებს, ეს „ვაცივით“ მაინც რაღას უნდა ნიშნავდესო, ნოდარი მოკლედ მოჭრიდა:

— ილია უფრო კარგად უნდა გვახსოვდეს!..

მეარტალეთა საზოგადოება ხომ არ ჩამოგვეყალიბებინაო, — ამას უკვე მაშინ შესთავაზებდა ოთარ ჩხეიძე თანამეინახეებს, მტკვრის ძველი ხიდის მიდამოებში მდებარე ნახევარსარდაფში რომ შემოუსხდებოდნენ სუფრას.

ჰოი, რას აღტაცებოდნენ: ეს რა კარგი რამ მოგიფიქრებია და ეს რა კარგი რამ მოგიფიქრებიაო!..

საზოგადოება, ცხადია, კარლია ვერ იქნებოდა და წევრები გულდასმით უნდა შეერჩიათ და შემოეკრიბათ. ლუარსაბის სახელით უნდა დაენყოთ და ლუარსაბის სახელითვე გაესრულებინათ თვითეული ასეთი სერობა, ხალისით დაენყოთ და ხალისითვე დაეგვირგვინებინათ.

განდობილთა თავისებურ წრედ წარმოდგებოდა.

არტისტულ-ბოჰემურ გუნდად.

რესტორან „ქართლში“ ნაირნაირი ხალხი რომ ირეოდა, ესენი ამიტომაც გარიდებოდნენ იქაურობას და მყუდრო ადგილის ძებნაში კი ეს ნახევარსარდაფი აღმოეჩინათ, პატარა სასაუზმე. აღმოაჩენდნენ და კიდევ შეეჩვეოდნენ. ოღონდ ეს მხოლოდ მისი სიმყუდროვის გამო არ უნდა ყოფილიყო. საამისოდ ოთარ ჩხეიძეს ერთი მიზეზიც ჰქონდა:

— „როტონდაც“ სადღაც აქ უნდა ყოფილიყო, — ეს გორის „როტონდაი“.

რას გულისხმობს?

რას და:

იმ ისტორიულ შენობას, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელი გახლდათ XIX საუკუნის გორი, რაკილა ის მოექცეოდა ქალაქის კულტურული ცხოვრების შუაგულში.

— მაზრის უფროსმა რევაზ ერისთავმა გაამართვინა ხის დიდი როტონდა, რომელსაც სამ კუთხივ განიერი ბალკონები ჰქონდა და სამივე მხრივ ამოსავალი. როტონდა იდგა მტკერის პირას, ბალკონებიც მტკერისაკენ ჰქონდა.

ამას სოფრომ მაგალობლიშვილის მემუარებში ამოიკითხავთ.

სოლომონ ხუციშვილი ხელიდან როგორ გაუშვებდა ამ თუ სხვა ცნობებს, რათა ან გამქრალი შენობის კვალისათვის მიეგნო და მისი კულტურულ-საგანმანათლებლო დანიშნულებაც წარმოესახა, როგორც გორის ისტორიის ერთი კოლორიტული ადგილისა, რომლის მივინყებაც არ ეგებოდა.

ამ ინტერესსა და ძიების ჟინს, როგორც საერთოდაც სჩვეოდა, სხვათაც გადასდებდა.

და ნიშანდობლივია, რომ ალმანახ „მერანის“ 1960 წლის გამოცემაში საგანგებო სტატია მიეძღვნებოდა როტონდას — ილია ბერძენიშვილის. და მკითხველი ყველა იმ ცნობას ამოიკითხავდა, რისი შეგროვებაც საიმდროოდ მოხერხდებოდა. ასეა თუ ისე, მკაფიო წარმოდგენა შეექმნებოდა ამ ისტორიულ შენობაზე, რომელიც ერთი დიდი დარბაზისა და სამი პატარა ოთახისაგან შედგებოდა, დარბაზი განკუთვნილი იყო საცეკვაოდ, ორი ოთახი — ბანქოს სათამაშოდ, ერთი — ქალების მოსართავად, ხშირად იმართებოდა ნადიმებიც, ცეკვის საღამოებიც, მეჯლისებიც და კონცერტებიც, და არანაკლებ ხშირად — თეატრალური წარმოდგენებიც.

1873 წელს სცენისმოყვარეთა წრეც შეიქმნებოდა.

შიო დავითაშვილი გვამცნობდა, რომ ამ წრეში მონაწილეობდნენ სოფრომ მაგალობლიშვილი და მისი მეუღლე ნინო, თვითონ შიო და მისი მეუღლე ქეთევანი. ჩამოთვლიდა ა. თუთაევსაც, შ. გულისაშვილსაც, ლ. ჯულაბოვსაც, პ. ბურჯანაძესაც. და განსაკუთრებით საგულისხმო გახლდათ, რომ აქ პირველად გამოსულიყვნენ სცენაზე ნატო გაბუნია-ცაგარელი და ბაბო კორინთელი-ყიფშიძე.

1974 წელს როტონდაში წარმოადგენდა სცენისმოყვარულთა დასი გიორგი ერისთავის კომედიას „ძუნწი“.

გაზეთი „დროება“ ქებით მოიხსენიებდა აქტივორთა თამაშს, შემოსავალი კი, 30 თუმანზე მეტი, წრის წევრთა მიერ დამშეულ სამარეულთა დასახმარებლად გაიგზავნებოდა.

ლარიბ ქართველ სტუდენტთა დასახმარებლადაც გაირჯებოდნენ, 1875 წლის აგვისტოში რომ წარმოადგენდნენ „ძალად ექიმსა“ და „უჩინაძის ქუდს“, 1877 წლის 3 მარტს კი დაიდგმოდა ზურაბ ანტონოვის ორმოქმედებიანი კომედია „ქმარი ხუთი ცოლისა“.

ბალში ყოველ ხუთშაბათს მუსიკა უკრავდა, კვირაობით კი ცეკვის საღამოები იმართებოდა.

გორი ტფილისიდან ჩამოტანილი ჟურნალ-გაზეთებით რომ არ იქნებოდა გადავსებული, იოლად მიხვდებით, მაგრამ ვერც წარმოიდგენთ, ვთქვათ, გაზეთ „დროების“ რამდენ ნომერს ლეზულობდნენ 1870 წელს როტონდის წრის წევრები?

რამდენს და... ერთადერთს!..

და ქალაქის ინტელიგენცია ხალხის გამოსატაცებლად ქეიფისა და ბანქოს თამაშისაგან სცენას მიმართავდა, რაკილა ჟურნალის ან გაზეთის დაარსება მიუღწეველ ოცნებად რჩებოდა გორში.

ვიდრე 1879 წლის წყალდიდობა ბალსა და როტონდას მოშლიდა, დასამახსოვრებელი შეიქნებოდა კომედია „ჯერ დაიხოცნენ, მერე იქორწინეს“, ხოლო რადგანაც ქალაქის მმართველობას მის აღსადგენად თითოც არ გაუნძრევია, ივანე მაჩაბელი გაიღებდა ამ საქმისათვის 150 მანეთს, ა. თუთაევი და ნ. დიასამიძეც შეეშველებოდნენ და სულ მალე აღორძინებულ როტონდას კლუბად თუ თეატრად გადააკეთებდნენ.

ასე გაიმართებოდა გორში მცირე თეატრი საკუთარი დასით.

წარმოდგენას ყოველ კვირა ახერხებდნენ.

სახელს მალე გაითქვამდა აქაურობა და ტფილისის მუდმივი დასიც ესტუმრებოდათ ხოლმე. რეპერტუარი გაინტერესებთ? „აყალმაყალი ცოლ-ქმარს შუა“, „ბნელ ოთახში“, „პეპო“ და „სხვა რიგი სიყვარული“.

სტატიის ავტორი მოიხმობდა აქესენტი ცაგარელის მოგონებიდან ერთ პასაჟს იმ ენთუზიაზმის, სიხარულისა და მზრუნველობის ნათელსაყოფად, გორელი მაყურებელი რასაც იჩენდა დედაქალაქელი მსახიობებისადმი:

— სტუმრები გორში თითქმის ერთ კვირას დარჩნენ. ყოველ ღამე მთელი დასი ხან ა. თუთაევის, ხან ნ. დიასამიძის ბინაზე იყვნენ ვახშმად და ღამის გასათენებლად. თბილისის დასი გორიდან ქუთაისს გაემგზავრა, სადგურამდე მთელმა ქალაქმა გააცილა ისინი.

1881 წლის 16 თებერვალს სცენისმოყვარულთა დასი აკაკი წერეთლის „კუდურ-ხანუმს“ რომ წარმოადგენდა, აკაკი ამ დადგმის სახანაყად საგანგებოდ ჩამოვიდოდა.

საგულისხმოა, რომ თურმე იგი ხშირად თვითონვე ხელმძღვანელობდა გორში თავისი პიესების დადგმებს.

1887 წლის 22 აპრილს ტფილისის დრამატული დასი როტონდაში „თამარ ცბიერს“ რომ ჩამოიტანდა, სპექტაკლის დამთავრების შემ-

დეგ აკაკი წერეთელს ხალხი თეატრიდან ხელით გამოიყვანდა და ისე ჩასვამდა ეტლში.

იმ ღამეს გამართულ ვახშამს დაესწრებოდა ილია ჭავჭავაძეც, ვისი სადღეგრძელოც ფეხზე ადგომითა და მრავალჯამიერის სიმღერით შეისმოდა.

აქ გამართულ სპექტაკლებს უმადლოდნენ ჟურნალ-გაზეთებისადმი ინტერესის გაზრდასაც. თუ 17 წლის წინათ გორი „დროების“ ერთადერთი ნომრის იმედად იყო, ახლა ჯერ მარტო „ივერიის“ 69 ცალი მოდიოდა.

დაამახსოვრდებოდათ ლადო აღნიაშვილის მომღერალთა გუნდიც.

ასე მიატანდა როტონდა 90-იან წლებამდე.

ეს უკვე მისი აღსასრულის ჟამი იქნებოდა.

წყალდიდობასა თუ ამგვარებს აღარ გადაუღეკავს იქაურობა, მაგრამ როგორღაც ისე მოხდებოდა, რომ ბალიც და როტონდის შენობაც თავს ამოწურავდა და თანდათან მოიშლებოდა.

დარჩებოდა შორეული ხსოვნა.

კიდევ კარგი ეს მაინც.

და თუ მისი აღდგენა შეუძლებელი გახლდათ, ის მიდამოები სხვაგვარად აღანთებდა გულსა და გონებას და ოთარ ჩხეიძე მეარტალეთა საზოგადოებისათვის შესაფერის გარემოს რომ შეარჩევდა, ცხადია, იმ გარემოებასაც მიაჩნებდა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, სადღაც ახლოს როტონდა რომ იდგა.

სულ სხვა განცდით შეისმოდა თუნდაც გორის ლიტერატურული და არტისტული ბოჰემის სადღეგრძელო.

სადღეგრძელოები არ შემოაკლდებოდა და ისეთ მოულოდნელსა და უჩვეულოსაც გამოურევდა, ხან მზამზარეული მინიატურა თუ სულაც ნოველა გახლდათ. და გადავიდოდა ეს სუფრული სიტყვები იდეებად, განწყობილებებად, სიუჟეტებად ხან ვის ლექსში და ხან ვის მოთხრობაში, რა გგონიათ, რომანებიც შთაგონებულია იმ სადღეგრძელოებით, უშურველად რომ ფანტავდა ოთარ ჩხეიძე, არ ენანებოდა, რაკილა შემოულეველი გახლდათ მისი მარაგი.

როტონდის ხსოვნა მაინც სხვაგვარად ელამუნებოდა გულს, მიუფრო — ლუარსაბ თათქარიძის სახელი გასდებდა ხიდს იმ გამქრალ კერასთან, რომელიც ნახევარი საუკუნის შემდეგ ამ სახით უნდა განმეორებულიყო.

მაშინ როტონდა წარმოდგებოდა გორის კულტურული ცხოვრების შუაგულად და წარმმართველად? ამჯერად ლუარსაბ თათქარიძის სა-

ზოგადობას უნდა ეთავე ეს მოვალეობა. იმჟამინდელ არტისტულ ბოჰემას ამჟამინდელი არტისტული ბოჰემა შენაცვლებოდა.

ჩვენი „როტონდა“ — უკვე ყველა ასე იხსენიებდა ამ ნახევარსარდაფს, საოცარი ინტიმის განცდაც რომ გაუჩნდებოდათ და სულ უფრო გაუღვივდებოდათ მის მიმართ.

მაგრამ... ერთ დღესაც გამოკეტილი დახვდებოდათ ის თავიანთი „როტონდა“.

ფირნიშიც ჩამოხსნილი.

და აღარც გაიხსნებოდა.

რა ჩარა იყო, სხვა ადგილი უნდა მოეძებნათ, თუმც დიდი თავისმტრევეა არც დასჭირდებოდათ — „ჯიგარხანაში“ გადაინაცვლებდნენ.

სახელს თვითონვე შეურჩევდნენ სადგურის უბანში მდებარე ამ სასაუზმეს, რაკილა იქ ჯიგარს ნვაენენ, ამ საფარქვეშ კი ჩუმად თევზს ჰყიდდნენ, უფაქტურო საქონლად მონათლულს. და ძალიან უხაროდათ ცნობილ პიროვნებათა სტუმრობა, რადგანაც თუკი რევიზია დაესხმოდათ თავს, ესენი აუცილებლად საკუთარ თავზე აიღებდნენ: გარედან შემოვიტანეთო. მათ ავტორიტეტს კი რევიზია ასე იოლად ვერ გადააბიჯებდა.

„ჯიგარხანა“ ერქვა თუ რაც ერქვა, თუნდ სადგურის უბანშიც ყოფილიყო, ამათთვის მაინც „როტონდად“ რჩებოდა.

ვერა, ვერ გააქრობდნენ იმ კულტურული კერის ხსოვნას.

და აგრძელებდა თავის კოლორიტულსა და მრავალფეროვან შეკრებებს არტისტულ-ბოჰემური საზოგადოება.

იუმორით იკლავდნენ გაუსაძლის სულიერ ტკივილებს, გარეგნული ხალისით სურდათ ჩაეხშოთ მძაფრი მისწრაფება საიდუმლო ორგანიზაციის შესაქმნელად. სიცილით მოენმინდათ ცრემლი და დალოდებოდნენ უკეთეს ჟამს ამ დიდ საპროტესტო მოქმედებათათვის, თორემ ჩუმ პროტესტად ესეც ითქმოდა.

ოთარ ჩხეიძეს საამისოდ უპირველესად ლიტერატურული ასპარეზი შემოეფარგლა, რათა კვალდაკვალ მიჰყოლოდა საბჭოურ-მარქსისტული იდეოლოგიური სისტემის ყალბ საფუძველთა მხილებასა და საქართველოს სახელმწიფოებრივი სურათის სრულყოფილ წარმოსახვას, ამ იდეალის დამკვიდრებას.

— არტალაზედ როგორა ხარ?

ეს სახალისო შეხმიანებაც გახლდათ და თანამოსაუბრისაგან იმის შეტყობის სურვილიც, ირიცხებოდა თუ არა ისიც მეარტალეთა საზო-

გადოებაში, იყო თუ არა ლუარსაბ თათქარიძის სახელით შეკრული არტისტულ-ბოქსერული წრის წევრი.

— ვაცივითა ვარ, ვაცივითა!

და უკვე მოგეხსენებოდა მისი განდობილობა.

ხოლო თუკი თანამოსაუბრე თვით არტალაზე გამოთქვამდა აზრს: უყვარდა თუ არ უყვარდა ანდა ვის სად დაეგულებინა უკეთესი არტალა, იცოდი, რომ უნდა გამოცლოდი.

ოთარ ჩხეიძე იმასაც აუხსნიდა თანამესუფრეთ, რომ ლუარსაბ თათქარიძე საკმაოდ რთული ხასიათი გახლდათ და არც ისე იოლად ხელნამოსაკრავი, როგორც ერთი შეხედვით მოჩანდა და საბჭოური კრიტიკა კი გულმოდგინედ ცდილობდა სწორედ ამ გარეგნულისა და მარტივის დამკვიდრებას მკითხველის ცნობიერებაში. არადა, ვისაც ყურნი ასხდა სმენად, დაე ჩაკვირებოდა იმ გადმოცემას, რაც ოთარ ჩხეიძეს თედო სახოკიას, შალვა დადიანის, გერონტი ქიქოძისა და პავლე ინგოროყვასაგან სმენოდა და ახლა მეარტალეთა საზოგადოების წევრებს უმეორებდა დაბეჯითებით:

— ილია ჭავჭავაძეს არაერთხელ უთქვამს თურმე, ლუარსაბ თათქარიძეში საკუთარი თავი გამოვხატეო.

სუფრა ახმაურდებოდა. ზოგი ჩაუკვირდებოდა ამ სიტყვებს, ზოგიც მტკიცებას მოჰყვებოდა: იხუმრა ალბათ, ანდა ტაქტიკური და მხოლოდ ტაქტიკური მოსაზრებით მოიმარჯვა. რაკილა ამ ტიპის შექმნით ბევრი გაანანყენა და საყვედურებით აავსეს, მათ მოსაგერიებლად თუ დასაშოშმინებლად ეს ხერხი გამოძებნაო.

ხუმრობა და ტაქტიკა აქ არაფერ შუაში არ უნდა იყოს, თედოსაც, შალვასაც, გერონტისაც და პავლესაც სჯერათ, რომ სავსებით გულწრფელი სიტყვებია და ლუარსაბის სახის შესწავლა ამ თვალთახედვით ძალზე საგულისხმო უნდა იყოსო, — ოთარ ჩხეიძემ.

შენ იციო, — შეაგულიანებდნენ, — მითუმეტეს, აგერ მისი სახელობის საზოგადოებაც ჩამოგვიყალიბებიაო.

ხალისი ხალისად და თედო უთურგაიძე ერთ დღესაც რომ იფიქრებდა, თითქოს თანდათან იუმორი და მხიარულება აკლდება ჩვენს გაერთიანებასო, მის გამოსაცოცხლებლად და გასამკვეთრებლად რაღაც ახალი საშუალების გამოძებნას მოინდომებდა.

დღედაღამ ამაზელა ფიქრობდა.

ნუთუ თეთრად გათენებულ ღამეებს სანუგეშო რამ არ უნდა მიეწიწებინათ?

და ერთ დილასაც საგანგებოდ რომ დაელოდებოდა ოთარ ჩხეიძეს,

ის შევიდოდა თუ არა შენობაში, მაშინვე ხელს მოაველებდა და იქვე, დერეფანშივე ფანჯრის რაფაზე დალაგებულ ფურცლებთან მიიყვანდა უჩვეულოდ ანთებული, გაცივებული, ეჩქარებოდა, ვიდრე ამასაც გულიანად გააცივებდა, მერე კი სხვებსაც გაუჩენდა საოხუნჯო მასალას.

— ნუხელის ძილი გამიტყდა და ნახე, აგერ რა შევადგინე!..

ამისთანა მაინც რა შეადგინა?

თურმე:

„ლუარსაბ თათქარიძის სახელობის მეარტალეთა საზოგადოების წესდება“.

თავში დიდი ასოებით გამოეყვანა და კიდეც მოეხატა და მოეჩუქურთმებინა.

სხვა ფურცლებს თან ხელში აჩეჩებდა და თან სული უსწრებდა, თვითონვე წაეკითხა საზოგადოების სტრუქტურაც და თვითეული წევრის ვინაობაც თავისებურად დაედასტურებინა: ესაო და — პრეზიდენტიო, ესაო და — მრჩეველთა საბჭოო, ესაო და — დავთარხანის გამგეო, ესაო და — მოლარეთუხუცესიო...

ოთარ ჩხეიძე ბოლომდე აღარც დააცდიდა, ისე აუტყდებოდა სიცილი.

იმხანად უკვე ფიქრობდა „ბორიაყზე“ და სიუჟეტიც გააზრებული ჰქონდა, თუ როგორ შეადგინა თავისი მოგზაურობის რუკა ახალგაზრდა კომპოზიტორმა: სად მისულიყო, მერე საიდან სად გადასულიყო — რომელი ოჯახიდან რომელ ოჯახში, ღამის გასათევიც რომ ეშოვნა და გამყოლებიც, რათა ხალხური სიმღერები შეეკრიბა და ჩაენერა, თუ როგორ ჩაუვარდათ ხელში ეს რუკა ხელისუფალთ და როგორ გამოიყენეს — სასტიკად დასაჯეს უდანაშაულო ხალხი აჯანყებისათვის მზადების ბრალდებით.

იცინოდა და სიცილითვე უამბობდა.

სიმწრისა გახლდათ ეს სიცილი, რაკილა ისეთი პოლიტიკური რეჟიმის პირობებში მოქცეულიყვნენ, ადვილი შესაძლებელი გახლდათ ეს სახალისოდ შედგენილი წესდება ტრაგიკულად დასრულებულიყო არამარტო ამ ადამიანებისათვის, რომელნიც თედო უთურგაიძის სიაში მოხვედრილიყვნენ, არამედ მათთვისაც, ვინც შორიდან ან სულაც არაფერი იცოდა მეარტალეთა საზოგადოებაზე. განუკითხაობა მაინც გაატარებდათ რკინის საცერში.

ხალისი ჩაუქრებოდა თედოს, ამ საზარელ პერსპექტივას რომ გაისიგრძელებოდა, ხმისამოუღებლად დახევდა ფურცლებს, დაკუნწავდა და დაახროვებდა ფანჯრის რაფაზე.

— რა ამბავია? — თავზე წამოადგებოდანთ ვალერიან რამიშვილი, ლუარსაბ თათქარიძის საზოგადოების კიდევ ერთი წევრი, იმ სიაშიც აუცილებლად რომ ეწერებოდა მისი გვარ-სახელიც, მაგრამ თედო ისე დაზაფრულიყო და გამტკნარებულიყო, მოყოლის გუნებაზე აღარ გახლდათ და მოკლედ მოჭრიდა:

— გამოთხოვება ბავშვობასთან...

— რა გეჩქარებოდათ?! — ის გაიკვირვებდა და სინანულსაც გაუჩვენა, მაგრამ თედოს წუთის დაკარგვაც აღარ უნდოდა, მოხვეტავედა ნაკუნებს, გააქანებდა და ურნაში გადაუძახებდა.

ოთარ ჩხეიძე შეეხუმრებოდა:

— შენ რომ უფრო გამოცდილი კონსპირატორი იყო, დანავადი კიდევ და აანრილებდა თედოს, მართლა დანვა ხომ არა სჯობდა, ეს ნაკუნები არაეინ ამოკრიფოს და გაამთლიანოს ბოროტი განზრახვითო. დრო გახლდათ ისეთი.

და ეს არ მოეშვებოდა და დროდადრო ღიმილით მიახედებდა იმ ურნისაკენ, თითქოს მიანიშნებდა, ვაითუ ჩვენი მოსალოდნელი დარბევის საფრთხე კელავაც იქ იმალებოდესო.

ის მერეც ვერ დანყნარებულიყო: ეს რა შარში გაგხვევდით ყველას, თორემ მე ჯანდაბას, ჩემზე ახიც იქნებოდაო.

ეს ეპიზოდი „ჩემი სავანის“ ფურცლებზეც გადაინაცვლებდა. სამაგიეროდ, სიუჟეტში ველარ მოხვდა სხვა ეპიზოდი, გარეგნულად არანაკლებ კომიკური, შინაგანად კი რამხელა ტრაგიზმით აღსავსე.

კიდევ კარგი, რომ ის სხვა ეპიზოდი ვერ მოხვდა — თუ როგორ წამოკრეფდნენ ამ არტისტულ-ბოჰემური წრის წევრებს „ბორიაციის“ პერსონაჟებივით და თბილისის გზას გაუყენებდნენ. გორის გზას გაუყენესო, — ეს ტრაგიკული სულით გაჟღენთილი იდიომური გამოთქმა თუ „ბორიაციის“ გმირებს გაუხდებოდათ საბედისწეროდ, თბილისის გზაზე გაყენება ამათ გადაკარგავდა მოუსავლეთში. გზაში დახვრეტა უკვე აღარ ხდებოდა, მაგრამ ციხე-კატორლა ვითომ რა საამური გახლდათ?!.

ამიტომაცაა, რომ დავით ჯოხაძე დავთარხანის გამგებლობას რომ ვერ შეეღეოდა, ზეპირ მემამტიანეობას იკისრებდა — დავთრებს არ შეადგენდა, კვალს არ დატოვებდა, მხოლოდღა დაიმახსოვრებდა.

იშვიათი მეხსიერება კი ჰქონდა და ამიტომაც გადანვდენოდა ბევრ სფეროს. თავის დარგში — ბიოლოგი გახლდათ — განსაკუთრებულ წარმატებებს რომ მიაღწევდა და მსოფლიო მნიშვნელობის აღმოჩენებსაც მოახდენდა, ალბათ იმ იშვიათ გამონაკლისთა შორის ისიც

მოხვდებოდა, მართლა ვისაც შეჰფეროდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრობა; და ამის გარდა — ლიტერატურა გნებავთ, მხატვრობა, მუსიკა... შეეძლო რამდენიმე ოპერა თავიდან ბოლომდე ემღერა თუ ელილინა, არ ავიწყდებოდა არაფერი, რაც მისი თვალთახედვის არეში მოექცეოდა და რალა ლუარსაბ თათქარიძის სახელით აღბეჭდილი სეროებში მიმოუფანტებოდა.

ახლაც კიო, — ელიმებოდა ოთარ ჩხეიძეს, „ჩემი სავანის“ წერას როდესაც უჯდა, — თუ შევხვდებით ან შევიყრებით, იგონებს და იგონებს ყოველ წერილმანს შეუშლელად, თვით ისეთებსაც, რომელთა დავინყება ეგებ სჯობდა კიდევაცო.

ელიმებოდა და... ამართლებდა თვით ასეთ დეტალიზებულ აღდგენასაც მაშინდელი დღეებისა:

— მაგრამ ისტორია ჰო ისტორიაა, — არაფერს არ ივინყებს, არაფერსა შლის, არც არას აღამაზებს, არც არაფერს ამახინჯებს. ისტორია ისტორიაა.

ეს ის ნამდვილი, ჭეშმარიტი ისტორია, გარიღებული ყოველგვარ კარნახსა და კონიუნქტურას, გამიჯნული ხელისუფლების ნებაზე დატრიალებას, და ხან სულაც ზეპირ მატყიანეებს შერჩენილი — დავით ჯოხაძის ჟამთააღმწერლობისა არ იყოს.

ჯერ მას მინდობოდა ამ ბოჰემურ-არტიტულ თავყრილობათა ბიოგრაფოსობა და პირნათლადაც მოიხადა თავისი ვალი.

მერე უკვე ფოლიანტებს უნდა შეფარებოდა იმ კაცის ხელით, ვისაც ეს ბუდე შეეძინა გორისათვის.

ლექტორთა ერთ წრეში თავისებურ პაროლად თუ დევიზად დამკვიდრდებოდაო...

ეს თავიდან, თორემ ლუარსაბ თათქარიძის სახელიც და ეს პაროლიც თანდათან აკი შემოიკრებდა თავის გარშემო რეჟისორებსაც, მსახიობებსაც, მხატვრებსაც, მუსიკოსებსაც, ახალგაზრდა მწერლებიც შეემატებოდნენ, ოთარ ჩხეიძის დაზრდილები და უკვე ამ მარაქაშიც გამორეულნი.

ომარ ჩუბინიძე არა მწერლობდა, თუმცა გატაცებულიყო ლიტერატურითაც, მხატვრობითაც, თეატრითაც, მუსიკითაც, ადამიანებთან დაახლოების იშვიათი უნარიც ჰქონდა და არაერთ სახელოვან პიროვნებასაც დაუმეგობრდებოდა — ცხადია, გორს ვერ იმყოფინებდა და თბილისშიც ხშირად უწევდა მისვლა-მოსვლა.

ლევან გოთუასაც დაუახლოვდებოდა — ეთაყვანებოდა როგორც მწერალს და როგორც გაუტყეხელ ადამიანს, ჯოჯოხეთგამოვლილს

ერთი მნიშვნელოვანი რომ არ მიცხებოდა და საქართველოს სახელმწიფოს აღდგენის მოლოდინში თავი არ ეზოგებოდა. თავისებური იდეალი გახლდათ ბევრისათვის და, მათ შორის, ომარისთვისაც, ვინც ერთ-ერთი სტუმრობისას ამცნობდა გორში ლუარსაბ თათქარიძის სახელობის საზოგადოების არსებობას, ბოჰემურ-არტისტული გაერთიანების, და იქ განევრიანებასაც შესთავაზებდა.

ექვთი არ ეპარებოდა, ოთარ ჩხეიძე სიხარულით შეხვდებოდა იმ წრეში ლევან გოთუას შემომატებას, და სიურპრიზს უმზადებდა — ლევანისაგან უეჭველ თანხმობას რომ მიიღებდა, მხოლოდ მერე ამცნობდა თავის მოძღვარს ამ საამაყო ამბავს.

ლევან გოთუა ხალისით, ღიმილით მოისმენდა მეარტალეთა საზოგადოების ჩამოყალიბების პერიპეტიებს და მხურვალედ შეპირდებოდა: აუცილებლად ჩამოვალ ხოლმე, ოთარის გვერდით სიამოვნებით მივიღებ მონაწილეობას ამ შეკრებებშიც, ეს რა კარგი რამ მოუფიქრებიაო.

და გამოცდილებისას დაადევნებდა:

— არტალაზედ როგორა ხართ?

— ვაცივითა ვართ, ვაცივითა! — შემოსცინებდა ომარ ჩუბინიძე და კიბეზე კისრისტიხით დაეშვებოდა, რათა ნუთიც არ დაეკარგა, ვიდრე ოთარ ჩხეიძეს მოუყვებოდა ამ ყოველივეს შექების მოლოდინში.

მაგრამ... მოძღვარი გაოგნდებოდა და გაუწყრებოდა კიდეც, ეგრამ მოგაფიქრაო.

— არ იცი, რა ცხოვრება გამოიარა?.. სამჯერ დააპატიმრეს და სასტიკ პირობებში უწევდა ყოფნა გადასახლებაში, და ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ფარულ ორგანიზაციებში მონაწილეობას სდებდნენ ბრალად. და ახლა შენ ჰხვევ სახიფათო ქსელში?.. შენ არ უკვირდები, არ უკვირდები, იმისი მიკვირს, ამხელა სატანჯველი გამოვლო და ისევ ბავშვივით არის, თორემ გაერთიანების ხსენებისთანავე ოჯახიდან უნდა გამოესტუმრებინე.

— ეს ყველაფერი ხომ ხუმრობითაა, ბოჰემური საზოგადოება განა ვის თვალში უნდა იწვევდეს რაიმე ეჭვს? — აბუტბუტდებოდა ჭაბუკი.

— ტყუილად გელაპარაკები, ასე გამოდის. უშიშროებას საბაბი სჭირდება ლევან გოთუას წინააღმდეგ და უკეთესი საბაბიც რაღა გინდა — რაღაც ფარულ ორგანიზაციაში განევრიანება. დანარჩენებს შესაძლოა უფრო მსუბუქი სასჯელი გვაკმარონ, მაგრამ ლევანს უსათუოდ მოუწევს ჩრდილოეთის ბანაკის კიდეც ერთხელ მონახულება. სასწრაფოდ წამოხვალ თბილისში, მოინახულებ ლევანს და

ეტყვი, რომ გორში არავითარი ბოჰემური გაერთიანება არ არსებობს და არც ლუარსაბ თათქარიძის სახელი დაურქმევიათ. შენ მხოლოდ გაეხუმრე და არავითარი აუცილებლობა არ არის, რომ ეს ხუმრობა მანაც იმეოროს.

ომარ ჩუბინიძე მაინც ვერ მიხვდებოდა, რატომ უნდა ყოფილიყო ასე საშიში სახალისო შეკრებები, მაგრამ რაკილა მოძღვარი მოითხოვდა, ვალდებული გახლდათ, მისი სიტყვები აღესრულებინა.

მოგვიანებით ოთარ ჩხეიძე რომ შეხვდებოდა ლევან გოთუას, რი-დით ჰკადრებდა საყვედურს: გასაკვირია, ამდენი დაჭერა-გადასახლების შემდეგ ასე იოლად რომ შეგიძლია თუნდ სახუმარო გაერთიანების წევრობას დაყაბულდეო.

გაიოცებდა ლევან გოთუა:

— რა მოხდა მერე?!

— შარი რომ მოგდონ, ისედაც ამომიზნებული ჰყავხარ!

— მაგდენი კი აღარ მიფიქრია.

აბა, რაღას ფიქრობო, ეს უკვე აღარ შეუკადრებია მისთვის ოთარ ჩხეიძეს, თავისთვის გაივლებდა გუნებაში: ბავშვად რომ რჩები ადამიანი, ეს დიდი ღირსებაა, მაგრამ ნამეტანი არაფერი ვარგაო.

და გორში ჩამობრუნებული ერთხელ კიდევ გაუმეორებდა ომარ ჩუბინიძეს: რას სჩადიხარ, არ უნდა დაფიქრდეო?.. და მომავალი რომანის ზოგად სიუჟეტს მას ახლალა უამბობდა.

სიცილით დასძენდა:

— წესდებაც კი არ შეადგინო თედო უთურგაიძესავით.

ის სულაც მხრებში ჩაძვრებოდა:

— რაღაც ეგეთს მართლა ვაპირებდი, ბატონო ოთარ!.. ვიფიქრე, ურიგო გასართობი არ იქნება-მეთქი...

— აბა, უყურე!..

ამიტომაც იტრიალებდა მეარტალეთა საზოგადოება მხოლოდ განდობილთა ცნობიერებასა და საუბრებში, და ხალისობდა ლუარსაბ თათქარიძის ლანდი, ხშირად რომ გაისმოდა მისი სახელი, თურმე ასერიგად დასაფასებელი: არ ვიყავი ღირსი ცალმხრივად, დაკნინებულად გააზრებისა, მოთმინებით ველოდებოდი ღრმა, ყოველმხრივ განსჯას და აჰა, კიდევო...

პირველ სიგნალად კვლავაც ის რჩებოდა, მოუცილებლად რომ გამოჰყვებოდა ამ არტისტულ-ბოჰემური საზოგადოების მთელ ისტორიას, განმსაზღვრელს გორის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების მთავარი დინებისა:

— არტალაზედ როგორა ხარ?

— ვაცივითა ვარ, ვაცივითა!

მეარტალეთა საზოგადოების ისტორიაც სადღაც უნდა მოთავე-ბულიყო, თუკი გამგრძელებელსა თუ აღმდგენელს ვერ იშოვნიდა, მოთავეების მიჯნად კი 1981 წლის 21 იანვარი დაიდებოდა, როდესაც ოთარ ჩხეიძე საბოლოოდ გამოიხურავდა გორის ინსტიტუტის კარს: ქუდიც რომ შემიგდონ, აქ შემომსვლელი აღარ ვარო.

უიმისოდ ერთბაშად ჩაკედებოდა ეს შეკრებები.

ნაშთები გადარჩებოდა, ცხადია, მაგრამ ის მთავარი ძარღვი გაქრებოდა და მხოლოდ შორეულ, ბუნდოვან ხსოვნად შემორჩებოდა.

რაკილა იმ თავყრილობათა სული და გული ოთარ ჩხეიძე გახლდათ, უიმისოდ არამცთუ ლაზათი მოაკლდებოდა, აგერ სულაც დაასრულებდა თავის არსებობას.

ნუთუ ჰაერში გამოეკიდა ჩემი ბედიო? — თავისას ნაღვლობდა ლუარსაბ თათქარიძის ლანდი, შაბლონსა და სტერეოტიპს შერჩენილი, — აქედან დამხსნელი ვინლა გამომიჩნდებაო...

ახალი ათასწლეულის დამდეგს მისი აპოლოგია რომ გამოქვეყნდებოდა გაზეთ „ჩვენი მწერლობის“ ფურცლებზე (2003, 21 თებერვალი) იმთავითვე ნავარაუდევი მონოგრაფიის „ნიკოლოზ ბარათაშვილიდან ლუარსაბ თათქარიძემდე“ ერთ-ერთ თავად, რა გასაკვირია, ეს აპოლოგია ოთარ ჩხეიძის საუბრებით ყოფილიყო შთაგონებული, ამოსავალი კი ის გამხდარიყო, ილია ჭავჭავაძე თავს რომ უიგივებდა ამ პერსონაჟს, თან ექილიკებოდა საკუთარ თავს, არც ირონიას იშურებდა, მაგრამ პირველ ყოვლისა კი იმ ტკივილებს გაჰხვევდა ლუარსაბის სახეში, თუ როგორ იკარგებოდა, თვალდათვალ ქრებოდა ყველაზე ძვირფასი და სანუკვარი, რაც გარშემო გეგულებოდა, ყველაზე შეჩვეული და ინტიმური, და შენ არაფერი შეგეძლო ამ დაუნდობელი პროცესის შესაჩერებლად.

ესეც ამ პერსონაჟის უაღრესად რთული, სხვადასხვაგანზომილებიანი სახის, მისი ტრაგიკომიკურობის უმთავრესი ხიბლი და შთამბეჭდაობის ძალა.

პატრიარქალური გარემო თავის განსხვავებულობას როგორღაც ჯერ კიდევ რომ ინარჩუნებდა, ლუარსაბ თათქარიძის ფილოსოფია სწორედ ამ გარემოს შესაფერისი გახლდათ — დიახ, მდორედ მედინი დროის, ერთი მთლიანის და არა ნუთებად და ნამებად დანანევრებულის, უპირველესად დადგენილი წესრიგისა რომ სწამს და ბუნებისა და ბუნებრიობისაგან მოწყვეტა ძალიან აშინებს, რაკილა ამ პროცეს-

ში ხედავს თვითმყოფადობის, თავისთავადობის ნიშნების თანდათანობით ნაშლის საფრთხეს... ხოლო თანასწორობის მოთხოვნა მისთვის ღვთაებრივი დადგენილების მოშლისაკენ სწრაფვაა, ადამიანისა და კაცობრიობის გამეტება ღმერთსმოკლებულ სამყაროში გადასატყორცნად, საიდანაც ეგებ ოდესმე აღმოჩნდეს თავდალწევის გზა და... ეგებ ველარც ვერასოდეს.

მისი უბოროტობა, მისი სიაღაღე და გულუბრყვილობა კიდევ ცალკე.

მისი უწყინარი გართობა ბუზების თვლით — ამ უჩვეულო სამყაროში თავისებურ აინშტაინადაც რომ წარმოგვიდგება, ყოველ შემთხვევაში მასზე ნაკლები არ გახლავთ.

და კიდევ და კიდევ...

ღრმა და მრავალფეროვნებით აღბეჭდილი შრეები და ნიუანსები საკმაოდ გამოვლინდება მის ხასიათში, თუკი ანალიტიკური განსჯა სადღაც ზედაპირზევე არ შეჩერდება.

არტალაზედ როგორა ხარო? — აქეთ გვკითხავდა ლუარსაბ თათქარიძის ლანდი, წინასწარვე აფოფინებული სასურველი პასუხის მოლოდინში.

როგორ იყავი და...

აპოლოგია აპოლოგიად და მისი სახება სულაც ლიტერატურული კონკურსის ემბლემად წარმოდგებოდა, ჟურნალი „ომეგა“ რომ გამოაცხადებდა იმავე წელს და ამ თაოსნობით საკმაო გამოცოცხლებასაც შემოიტანდა ჩვენს დამდორებულ სამწერლო ყოფაში.

ირაკლი ლომოური პატარა, ორიგინალური მასალების ძებნა-ჩხრეკისას ერთ საგულისხმო ჩანაწერსაც მიაგნებდა — „გასტრონომია ლიტერატურაში — ორმაგი სიამოვნება“ — „ჩვენი მწერლობის“ 13 იენისის ნომერში რომ გამოქვეყნდებოდა და ამ მახვილგონივრული იდეის განმეორებისაკენ გვიბიძგებდა.

რა იდეისა და:

ესპანელების, ცნობილ გურმანთა და კითხვის დიდ მოყვარულთა, მიერ დანესებული უჩვეულო ჯილდო — სენტ სოვის გასტრონომიული ლიტერატურის პრემია.

ეს პრემია ბარსელონის გამომცემლობა „დესტინოს“ მოეფიქრებინა, სახელწოდება კი შეერჩია XIV საუკუნის კულინარული რეცეპტურის კატალონიური კრებული საპატივცემულოდ, ევროპაში ერთერთ უძველეს კულინარულ წიგნად რომ აღიარებულიყო: „სენტ სოვის კათედრა კვებისა და ხმელთაშუაზღვისპირული სამზარეულოსი“.

კულინარული რეცეპტებისა და დელიკატესთა აღწერა თავისთავად ალბათ არც განეკუთვნება ლიტერატურის ჟანრს, მაგრამ გასტრონომია ამა თუ იმ სახით მრავალ მხატვრულ ნაწარმოებში გვხვდება და მნიშვნელოვანი საკმაზის როლს თამაშობს ძირითადი სათქმელისათვის, — ირწმუნებოდა ანონიმი ავტორი და დასძენდა, რომ სიტუაციაში, როცა საჭმელი ცხოვრების მიზანს კი არ წარმოადგენს, არამედ საშუალებას მის გასახანგრძლივებლად, ლიტერატურა კულინარული ელემენტებით გარკვეულ სიმძაფრეს ანიჭებს „მშრალსა“ თუ „უგემურ“ ყოფიერებას.

ჩანაწერი გვამცნობდა ახალდანესებული პრემიის პირველ ლაურეატთა ვინაობას და, ვიდრე თვითეულ თხზულებას ზოგადად წარმოგვიდგენდა, მხატვრულ ფორმულაში მოაქცევდა მათ უმთავრეს მნიშვნელობას: ზუსტად მოძებნილი თანაფარდობა სიმართლისა და გამონაგონისა, რაც ეხება საჭმლის თემას.

ამავე ნომერში ირაკლი ლომოური კიდევ ერთ მცირე მასალას შეარჩევდა ამავე თემაზე — „გემრიელი ლიტერატურა“, საიდანაც მკითხველი შეიტყობდა, რომ ფრანგულ გამომცემლობას დაესტამბა ექვსი წიგნისაგან შემდგარი სერია „ლიტერატურული რეცეპტები“, რომლებიც უბრალოდ კულინარული რეცეპტები კი არ გახლდათ, არამედ ნამდვილი, საფუძვლიანი გამოკვლევა გამოჩენილ მწერალთა და მათი გმირების გასტრონომიული გემოვნებისა თუ პრიორიტეტების. როდესაც გვამცნობდნენ, თუ რა კერძებსა და რა საკმაზებს ანიჭებდნენ უპირატესობას, ვთქვათ, მალარმე, პერეკი ან დიურასი, ეს შესაძლოა დაგვხმარებოდა უკეთ გაგვეგო, თუ რა ალაფრთოვანებათ ცხოვრებაში, რა აცვიფრებდათ, რა აყენებდათ ტკივილს...

ამ პატარა მასალაში კიდევ რამდენიმე საგულისხმო დეტალს გაცნობით, მათ შორის: დიდი ხანია შემჩნეულია, რომ ადამიანთა ხასიათზე მართლა შეიძლება იმსჯელო მათი კულინარული სიმპათია-ანტიპათიების მიხედვით, — და სანიმუშოდ კი მოხმობილია ფრაზა ემილ ზოლას ერთი რომანიდან, რომლის გმირი ქალიც ამბობს: მე მიყვარს მამაკაცები, რადგანაც მიყვარს ტრიუფელი.

ერთი კვირის თავზე გამოცხადდებოდა თუ არა ლიტერატურული კონკურსი, განცხადების თავშივე შეახსენებდნენ მკითხველს იმ ორ მცირე მასალას ამგვარი კომენტარით: უთუოდ გაგაკვირვებდათ საერთოს აღმოჩენა ლიტერატურასა და გასტრონომიას შორის, არადა, თურმე ორივე ეფუძნება განსხვავებულ ელემენტთა შეერთებას საუკეთესო შედეგის მისაღებად და ორივე უფლებას იძლევა თავისუფლად გადაუჭრიოთ ერთმანეთში შემადგენელი ნაწილები.

იქვე ისიც აღინიშნებოდა, რომ ეს სულაც არ არის და არც შეიძლება იყოს მხოლოდ იუმორისტთა კონკურსი. წარმოსახვას უსაზღვრო ასპარეზი ენიჭება და „გასტრონომიული“ თხზულება შესაძლოა ყოფილიყო გროტესკულ-აბსურდულიც, მელოდრამატულიც, ტრაგიკულიც. და ყურადღება მიექცეოდა იმ გარემოებას, რომ ესპანელთა კონკურსის გამარჯვებულის — ხავიერ ტომეოს — ნაწარმოები პოლიტიკურ იგავს წარმოადგენდა.

ესპანელებმა კონკურსის სახელწოდებად თავიანთი ორიგინალური თხზულების სათაური შეარჩიეს და ხელახლა შემოიტანეს მიმოქცევაში? დაე ჩვენ ჩვენი ბელეტრისტიკის ერთ-ერთი შედეგრისათვის მიგვენიჭებინა უპირატესობა.

XIX საუკუნეში რომ გაემართათ ჩვენს წინაპრებს მსგავსი კონკურსი, ცხადია, პირველობას ილია ჭავჭავაძის „კაცია-ადამიანი?!“ მოიპოვებდა.

ამჟამად კი მისი მთავარი გმირის სახელი ყველაზე მეტად დაშვებოდა ლიტერატურულ შეჯიბრს კულინარულ-გასტრონომიულ თემატიკაზე.

და აქვე საგანგებოდ გაახსენებდნენ მკითხველს ოთარ ჩხეიძის რომანიდან „ჩემი სავანე“ იმ მონაკვეთს, რომელიც იუმორით წარმოსახავდა 50-70-იანი წლების გორის საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში „ლუარსაბ თათქარიძის სახელობის მეარტალეთა საზოგადოების“ შექმნა-არსებობის პერიპეტიებს, არტისტულ-ბოჰემური გაერთიანების, რომლის პაროლი თუ დევიზი ასე ეფექტურად გამეორდებოდა გაზეთის ფურცლებზეც:

— არტალაზედ როგორა ხარ?

— ვაცივითა ვარ, ვაცივითა!

და კიდევ გახმაურდებოდა ლიტერატურულ წრეებში. რომანში ისე-რიგად ვერ მიექციათ ყურადღება, ყოველ შემთხვევაში მანამდე არა მსმენია ჩემს გარშემო ვინმეს ეთქვას: არტალაზედ როგორა ხარ? — ახლა კი წამდაუნუმ გაიგონებდი. მითუმეტეს, „ლუარსაბ თათქარიძის აპოლოგია“ ახალი გამოქვეყნებული გახლდათ და იმჟამად ლამის სხვა სალაპარაკო აღარც არსებობდა, გარდა ამ პერსონაჟის ხასიათისა. გამოხმაურება გამოხმაურებაზე მოჰყვა იმ ანალიტიკური ყაიდის პუბლიკაციას — მოწონებისა თუ კრიტიკული, და ახლა ლუარსაბ თათქარიძის სახელით ლიტერატურული კონკურსის გამოცხადებამ კიდევ უფრო გააცხოველა მსჯელობაც და ფიქრიც მის სულში ჩასახედად.

მაშ ასე:

თემა — გასტრონომია ლიტერატურაში.

ჟანრი — ნოველა და მხოლოდ ნოველა.

სტილური მანერა — ნებისმიერი.

ჟიური რომ შეიქმნებოდა (გია არგანაშვილი, ზაურ კალანდია, ირაკლი ლომოური, ნუგზარ მუზაშვილი, გურამ ოდიშარია, ნატო ჩხეიძე) თქვენი მონა-მორჩილის თავმჯდომარეობით, 1 სექტემბრიდან შეუდგებოდა მუშაობას — ასამდე ნოველა მოიყრიდა თავს და მართალია თანდათან გაიცხრილებოდა და ათი-თორმეტი ნიმუში დარჩებოდა საბოლოო განსჯისათვის, მაგრამ ერთი რამ იმთავითვე გამოიკვეთა — საკმაოდ კარგი დონის თხზულებანი მოგროვდა, და თუ თავიდან უფრო მცირე კრებულის გამოცემას ვვარაუდობდით კონკურსის სახსოვრად, ახლა მისი მოცულობა გაცილებით ვრცლად წარმოგვიდგა.

ტელეკომპანია „იბერია“ ენერგიულად მოჰკიდა ხელი კონკურსის გამუქებას და კარლო ფაჩულიას მიერ დახატული ემბლემა — გულ-გადაღელილი ლუარსაბი ერთ ხელში ყანწითა და მეორე ხელში ორი მწვადასხმული შამფურით — ტელევიზიის ეკრანზეც ისევე მონაცვლეობდა, როგორც „ჩვენი მწერლობის“ ფურცლებზე.

საგულისხმოა, რომ თუ თავიდან სამი პრემიის გაცემას ვაპირებდით, კონკურსის დონემ ხუთი საუკეთესო ნიმუშის გამორჩევა თავისთავად გვიკარნახა.

პირველი პრემია მიენიჭებოდა ნუგზარ შატაიძეს ნოველისათვის „სტუმარი ღვთისა“.

მეორე ჯილდოს გაიყოფდნენ ირაკლი სამსონაძე („მექათმე გაბრიელის ბალი“) და თამრი ფხაკაძე („ჟამი არს რისა?“). მესამე ვანო ჩხიკვაძეს ერგებოდა („იყო...“), ხოლო ვოვა კიკილაშვილის „გარდასულ დღეთა მოგონებანი“ ჟიურის საგანგებო პრიზით აღინიშნებოდა.

მეგონა ირაკლის მოთხრობა გაიმარჯვებდა, ძალიან დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზეო, — ნუგზარ შატაიძემ, როდესაც ალტკინება ჩაუცხრა ამ ორიგინალურ კონკურსში პირველი ადგილის მოპოვებით.

„ჩვენი მწერლობა“ დაიწყებდა ბეჭდვას არამარტო გამარჯვებული ნიმუშების, არამედ მონონებული ნოველებისაც და ისე ჩანდა, რომ ეს პროცესი კარგა ხანს გასტანდა.

კრებულიც გამზადდებოდა გამოსაცემად.

ირაკლი ლომოური საგანგებოდ ჩაუჯდებოდა მთელი ამ მასალის შესწავლას არამარტო მხატვრული, არამედ სოციოლოგიური კუთხითაც. ამ მხრივაც საგულისხმო დაკვირვებათა გამოთქმის საშუალება გეძლეოდა, თუკი ირაკლივით მწვავედ იმსჯელებდი ათასგვარ სატ-

კივარზე. ერთ ნარკვევს რომ გამოაქვეყნებდა, მეორესაც მალევე მო-
ამზადებდა დასაბეჭდად.

უკვე ახალი კონკურსისათვის ვემზადებოდით და ვხუმრობდით,
ამას ლუარსაბ თათქარიძის სახელს კი ნულა ვუნოდებო, არამედ და-
რეჯან გრძელაძე დავსახოთ მის შთამაგონებლად, ლუარსაბის ძვირ-
ფასმა თანამეცხედრემ რა დააშავა, სხვა თუ არაფერი, დევიზად გა-
დაქცეული კითხვა-პასუხი უიმისოდ ხომ ვერ შედგებოდაო.

ჩაიძლებოდა ეს განზრახვა.

ირაკლი ლომოურს ხელთ შერჩებოდა ის მეორე ნარკვევი.

ალარ გამოიცემოდა გამზადებული კრებული.

შენყდებოდა ნოველების გამოქვეყნებაც გაზეთის ფურცლებზე.
აბა, რა იქნებოდა —

აღკვეთილიყო გაზეთის გამოცემაც და მოშლილიყო ის კულტუ-
რულ-საზოგადოებრივი კერაც, რომელსაც სხვა სასიკეთო საქმეებ-
თან ერთად ამ ლიტერატურული კონკურსის გამართვაც ეთავა.

თუმცა... არ ავცდეთ თხრობის გეზს.

მხოლოდ იმის აღნიშვნა ვიკმაროთ, რომ ოთარ ჩხეიძეს თავი არ
დაუზოგავს ამ საზოგადოებრივ-კულტურული კერის აღსადგენად და
ლუარსაბ თათქარიძის სახელობის ლიტერატურული კონკურსის გა-
დასარჩენადაც.

მაგრამ გაინირებოდა „ჩემი სავანით“ შთაგონებული ნოველისტთა
ეს შეჯიბრი.

იქნებ მხოლოდ გადავადდა?.. ძალიან, მაგრამ მხოლოდ გადავადდა?..
დრო გამოაჩენდა.

მანამდე კი დანაღვლიანებულნი მწარე ლიმილით თუ შევეხმიანე-
ბოდით ერთმანეთს:

— არტალაზედ როგორა ხარ?

და პასუხი ველარ შეგვეგებებინა.

შუაზე განყვეტილიყო დევიზი.

მერე ისე მოხდებოდა, რომ ლუარსაბ თათქარიძე — თავისი რთუ-
ლი, ემბლემად დასახული ხასიათით — ზრესილის ზემოთ, მდინარის
პირასაც ამოჰყოფდა თავს 2010 წლის ზაფხულის იმ მომხიბლავ
დღეს, როდესაც ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება შეუსრუ-
ლებდა სურვილს ანდრია რაზმაძის სახელობის გიმნაზიის მოსწავლე-
ებს და ტყეში გაიმართებოდა საჯარო ლექცია, სახელწოდებით „ლუ-
არსაბ თათქარიძე და რევოლუცია“.

უცნაურია ამგვარი დასათაურება?

ძალიანაც უცნაური გაყინული სქემის, ამ ხასიათის ცალმხრივად გააზრების მიხედვით, თორემ ის ლუარსაბი, რომლის რელიეფური პორტრეტის კანთიელი წარმოსახვა ჯერ კიდევ მეარტალეთა საზოგადოების წრეში დანყებულიყო, სწორედაც ზუსტად შეესატყვისებოდა ამგვარ კონტექსტს.

კონსერვატიზმი ძალდაუტანებლად გასიმბოლოვდებოდა ამ სახეში. რევოლუცია ლიბერალიზმს განაზოგადებდა.

და მამ ეს დაპირისპირება, ეს შეურიგებელი ჭიდილი, რაც ამ ორიდეას შორის არსებობდა, დაე ხრესილის მიდამოებშიც გახშიანებულიყო, როგორც ჩვენი ერის ამჟამინდელი ყოფის შინაგანი დრამატიზმის გამომხატველი.

განა შეიძლებოდა ლუარსაბს ამხელა განზოგადება მოეპოვებინა?

შეიძლებოდა, თუკი სწორად წავიკითხავდით „კაცია-იდამიას“, საიდანაც თანდათან უნდა შემოტრიალებულიყო ილია ჭავჭავაძის პოლიტიკური შეხედულებანი და რევოლუციების აპოლოგეტი ყველაზე მტკიცე კონსერვატორად და რევოლუციათა უპირველეს მონინაალმდევედ გარდასახულიყო.

უამრავი სახელის შენუხება მომიხდებოდა იმ საჯარო გამოსვლისას მსოფლიო ისტორიიდან და მხატვრული და პოლიტიკური ლიტერატურიდან.

ეგებ ზედმეტადაც გადაიტივრთა მსჯელობა ამდენი სახელისა და მოსაზრების მოხმობით?

მაგრამ ყმანვილები სრულიად არ გაბეზრებულან და... ცოტა გულიც კი დასწყდათ, ლექცია ადრე ხომ არ მოთავდაო.

არადა, მეტი აღარ შეიძლებოდა.

და ლია კუხიანიძე დროს იხელთებდა და მომადახებდა მდინარისპირა ლექციის დასრულების ნიშნად:

— არტალაზედ როგორა ხარ?

და ჯერ ელგუჯა თავებერიძე დამასწრებდა და შემდეგ დიდ-პატარა ახმაურდებოდა:

— ვაცივითა ვარ, ვაცივითა!

და შემდეგ კი, ფეხით რომ ჩამოვუყვებოდით ბილიკს მთავარ გზამდე, უეცრად გამიელვებდა, რომ ლუარსაბ თათქარიძე რალაციით ისუ ნავესაც ჩამოჰგავდა.

რა რალაციით და:

ისიც ისევე ლამობდა შეეჩერებინა დრო, თუნდაც წამიერად, მაგრამ მაინც შეეჩერებინა, როგორც ისუ ნავეს დასჭირდა თხოვნა ზეცი-

სადმი მისი და მისი ხალხის ცხოვრების გადამწყვეტ ჟამს — დადგინ მზეო და მთვარეო გაბაონსა ზედაო...

-- რა გაბაონსა ზედა? — მომიბრუნდებოდა მაკა ჯოხაძე.

ნეტა მკაფიოდ ვჩურჩულებდი თუ... მაკა ხან ფიქრებსაც კითხულობს?

ასე გამიკვირდება, მართლა ასეც რომ იყოს — ხან ფიქრებსაც კითხულობდეს.

დადგინ მზეო და მთვარეო გაბაონსა ზედა! — ამას უკვე ლუარსაბ თათქარიძე შესთხოვს ზეცას, რატომაც არა, ისიც შესთხოვს, და კიდევ ისინი ვენუკით, ვისაც გენამს ამ ხასიათის ის სიღრმე, კოლორიტულობა და უჩვეულო ხიბლი, ილიასაც რომ აღარ გაემეტებოდა და მის სამოსელში გამონყობას მოინდომებდა.

იქ კი, ათწლეულთა წინათ ჯერ მხოლოდ ისახებოდა და თანდათანობით ძალას იკრებდა ბოჰემურ-არტისტული გაერთიანება, გორის სულიერი ყოფის ერთგვარი ფერისცვალება რომ ჩაეთქვა თავის მიზნად... და პროგრამაც საკმაოდ მკაფიო დაესახა, ეგაა, ოთარ ჩხეიძეს ის თხოვნა ჰქონდა მეარტალეთა საზოგადოების თვითეულ წევრთან, არაფერმა გაცდუნოთ და წესდების შექმნაც არ მოინდომოთ, არავითარი დოკუმენტი არ გეჭიროთ ხელთ, ფურცელზე მიჯღაბნილიც დოკუმენტი, თუკი მოინდომებენ, თორემ კომიკური წამოწყება ადვილად შეიძლება ტრაგიკულად დაგვიმთავრდესო.

ნიკუშა ჩაჩანიძის იმ ბედნავსი, საბედისწერო სამოგზაურო რუკისა არ იყოს, დიდებული, კეთილშობილური განზრახვა ხალხური სიმღერების შეკრებისა მოულოდნელ ტრაგედიას რომ გაუმზადებდა ისედაც საყრდენმოშლილ არისტოკრატიას.

დიდი სიამოვნებით გაწვევრიანდები ამ საზოგადოებაშიო, — ბავშვივით უხაროდა შეთავაზება ლევან გოთუას, ვის მიამიტ ბუნებაზე ოდნავი კვალიც ვერ დაეჩნია ვერც ციხესა და ვერც კატორლას.

* * *

ლუარსაბ თათქარიძეს თავისი უხაროდა:

ბოლოსდაბოლოს დასანახი შევიქნები იმ სახით, რისთვისაც შევიქმენი, თორემ ილია ამაოდ ხომ არ დამშვრალაო.

— არტალაზედ როგორა ხარ? — ბრუნავდა პაროლი, დიდხანს, დიდხანს, ვიდრე დროებით მიიკარგებოდა აღორძინების, ძველებური გასხივოსნების მოლოდინში.

თავი IV

მთხზაგათოგით, საღამოჟამსა

— თუ მივალნიე იმ ჟამსა, როცა ჩვეულებრივ მემუარების წერას იწყებენ ხოლმე, მოგონებებში ჩვენს ინსტიტუტზე დანვრილებით აღვწერ იმასაც, თუ როგორ გადაწყდა მხატვარ ლადო გუდიაშვილის მონევეა, რა მგზნებარებით გამოეხმაურნენ ყველანი, სტუდენტებიცა და პროფესორ-მასწავლებლებიცა; ჰო, დანვრილებით აღვწერ-მეთქი, ხოლო ახლა ერთს პატარა მონაკვეთს მოგახსენებთ, როგორ-ღაც თავისებურსა, დამახასიათებელსა...

თუ მივალნიე იმ ჟამსაო...

აკი ეეჭვებოდა და ძალიანაც ეეჭვებოდა, 50 წლის მიჯნას თუ გადალახავდა, და ამ სიტყვებით — დანვრილებით აღვწერო — მხოლოდ ამ მოვლენის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მიანიშნებს მკითხველს, არა მარტოდენ დაფასებას მადლცხებული ხელოვანის, არამედ თანადგომას მისთვის მწარე ჟამს — შევიწროებასა და დევნაში რომ მოყოლილიყო და მაინც ცდილობდა შეენარჩუნებინა პატიოსანი ყალამი, მხოლოდ ის წარმოესახა, მხოლოდ ის ეხატა, რასაც გული უკარნახებდა, თავის მხრივაც გადაერჩინა სულიერებისა და კულტურის უწყვეტობა და არაფრისდიდებით არ ჩაქედილიყო საბჭოურ მოთხოვნათა ჩარჩოებში.

ოთარ ჩხეიძისათვის ლადო გუდიაშვილი ზნეობრიობის ნიმუშიც გახლდათ და ამიტომაც მოინდომებდა მის მიწვევასა და მისი გამოფენის მოწყობასაც ინსტიტუტის კედლებში.

დაე ამჯერადაც გორსა და მის საგანმანათლებლო კერას გამოედო თავი.

როცა ჩვეულებრივი მემუარების წერას იწყებენო...

ვრცელი ავტობიოგრაფიული რომანი დაუნერული დარჩებოდა, მაგრამ ლადო გუდიაშვილის სტუმრობის ამბავი ეპიზოდად ჩაერთვოდა „ჩემ სავანეში“, როგორც ლიტერატურულ-კულტურულ თავყრილობათა ციკლის ერთ-ერთი გამორჩეული რგოლი. და თუ მაინც-

დამაინც დანერილებით არ არის აღწერილი ამ ეპიზოდის ყველა გარემოება, ეს იმიტომაც, რომ „ჩემი სავანე“ არც არის მემუარები ჟანრულ კანონთა მიხედვით.

შეხვედრის ყოველმხრივ მომზადებასა და გაძლოლასთან ერთად მოხსენებასაც ოთარ ჩხეიძე ითავებდა და მისი ეს საჯარო გამოსვლა დაედებოდა საფუძვლად ლიტერატურულ-ფსიქოლოგიურ ჩანახატს, რომელიც გორის ინსტიტუტის სალიტერატურო წრის აღმანახის ფურცლებზე გამოქვეყნდებოდა.

თუ მივალნიე იმ ჟამსაო...

თუ ვერა და ის ჟინი მაინც აღანთებდა, ის წყურვილი არ ასვენებდა, ისე როგორ იქნება, ღმერთი ისე როგორ გამწირავს, 1924 წლის ტრაგედია გამოუხატველი დამრჩესო.

იმ ჩანახატში კი გაიხსენებდა, თუ როგორ ეთხოვა სიმონ ჩიქოვანისათვის შუამდგომლობა და ერთად როგორ სწევოდნენ დიდებულ ხელოვანს, ვინც ამ სურვილის გაგონებისას უხერხულად შეიშმუშნებოდა და ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, თითქმის დარცხვენით მიუგებდათ: რატომა წუხდებით... აბა მე რა... რით დავიმსახურე ასეთი პატივისცემაო?!

— ახლა, როცა საფუძველი ეყრება ლადო გუდიაშვილის შემოქმედებით შესწავლას, უკვე შეიძლება გამოიყოს ორი წყარო, ორი საყრდენი ამ ძლიერი შემოქმედებისაო, — დაბეჯითებით რომ აღნიშნავდა, განა არ იცოდა, რომ ჯერ საფუძველი არ ჩაყროდა ამ ორიგინალური ნაღვანის შესწავლას? უბრალოდ წინასწარვე მიუთითებდა ამ პროცესის აუცილებლობასაც და გარდუვალობასაც, და თვითონვე გაჰკვალავდა გზას საამისოდ, როდესაც იმ ორ საყრდენს ასე ზუსტად განსაზღვრავდა:

— ერთია ქართული ფრესკა და მეორე — ქართული ზღაპარი, — ორი მკაფიო გამოხატულება ქართველი ხალხის სულიერი მშვენიერებისა და სიდიადისა.

სხვაც ბევრნაირი გამოძახილი თუ გადაძახილი და ახლებური სხივებიც თვალსაჩინოდებოდა ლადო გუდიაშვილის ქმნილებებში?

ოთარ ჩხეიძეს არ გამორჩებოდა მათი არსებობა და სახელდახელოდაც არაერთს ჩამოთვლიდა, მაგრამ ყველაფერი მაინც ამ ფესვებიდან საზრდოობდა, ასე ღრმად რომ გამჯდარიყო ქართულ-ხალხურ ნიადაგში.

ფრესკასთან მსგავსებას მხოლოდ ზოგადი თვალსაზრისით არ მიაკვლევდა. ეს სხვათათვისაც საჩინო გახლდათ, ეგაა, ასე ახდილად აღნიშვნასა და მსჯელობას ერიდებოდნენ, ოთარ ჩხეიძეს კი ამჯერადაც ხმამაღლა გაცხადება ერჩივნა გულში ჩაბრუნებასა თუ ჩურჩულს.

დღიურის ჩანაწერებში 1966 წლის 12 მარტით დათარიღებული ეს სტრიქონები რომ შეგხვდებოდათ:

— ლადო გუდიაშვილის „ფიროსმანის სიკვდილი“ ყოველთვის მაგონებს ატენის სიონის ფრესკას ჩრდილოეთის კართან მარჯვენა მხარესა... ახლაც შევყურებ და ეს უკვე „ფიროსმანის სიკვდილს“ მაგონებს...

რასაკვირველია, მიხედვით, რომ ეს ახალ-ახალი დაკვირვება სულაც არ არის და წლების წინათ უკვე უნდა ამოეცნო მწერალს ეს მსგავსება, მხატვრის გამჭვირვალე მინიშნება, რომ ფიროსმანის სახებას თუ რაიმე დაშვენებოდა, უპირველესად გახვევა რელიგიურ საბურველში.

დაე ასე ამალღებულიყო მისი აღსასრულიც, მარტივლთა ბედს შეტოლებული.

ისე გამჭვირვალედ ოთარ ჩხეიძისათვის მოჩანდა, თორემ სხვათათვის გასაიდუმლოებული რჩებოდა.

აკი არც არავის — არც ხელოვნებამცოდნესა და არც ხელოვნების მოყვარულს — არ აღუნიშნავს მსგავსება ატენის ფრესკისა „ფიროსმანის სიკვდილთან“.

თუმც აგერ მან ხომ მიაგნო და ყველასთვის ხელმისაწვდომიც გახადა ეს მსგავსებაც და მინიშნებაც.

ლადო გუდიაშვილი ასეთი მნახველის იმედად აბამდა ძაფს ატენის სიონის იმ ფრესკასთან.

„ჩემ სავანეში“ იმ შეხვედრის დაწვრილებითი აღწერის ნაცვლად იმ ეპიზოდს გაიხსენებდა, თუ როგორ იცეკვა ლადო გუდიაშვილმა ყარაჩოლლური სტუდენტების თხოვნით. ისინი სიმონ ჩიქოვანს შეეგულიანებინა, თორემ საიდან უნდა სცოდნოდათ, საუკეთესოდ თუ ასრულებდა ყარაჩოლლურს და მისი ეს ცეკვა ილიკო სუხიშვილსა და ნინო რამიშვილს რომ გამოეყენებინათ ამ ცეკვის დადგმისას. სხვა ანსამბლებიც მას დაესესხებოდნენ.

— ყველაზე დამახასიათებელი დეტალია ამ ცეკვაში. მხატვრის თვალმა შენიშნა. შემოინახა.

გამოფენის შემდეგ ორ სურათს უსახსოვრებდა ოთარ ჩხეიძეს.

ის... ინსტიტუტს დაუტოვებდა.

პირადად მას ეკუთვნოდა და მას, მაგრამ რაკილა გამოფენა ინსტიტუტში გაიმართა, შინ წამოღება არც უფიქრია.

ნიშანდობლივი შტრიხია მისი პიროვნული ბუნების, მთლიანი ხასიათის ამრეკლავიც.

— აფენდი კობერიძეს ეხსოვება. ჩანერით არსად ჩანერილა. ხსოვნასლა მივდობივარ, ხსოვნასა აფენდისა: სურათები რო იმის ხელით გამომიგ ზავნა. იმ დროს ბიბლიოთეკას აფენდი განაგებდა.

ლადო გუდიაშვილთან ეს დაახლოება იმისათვის გამოადგებოდა, რომ ალმანახის ყდა და თავფურცელი ამ დიდებული ხელოვანის მარჯვენიტ გაფორმდებოდა.

ერთბაშად ავარდებოდა ალმანახის მნიშვნელობაც და გავლენაც.

გორის ინსტიტუტის სალიტერატურო წრის გამოცემა გარეგნულად ნამდვილ ალმანახს დამგვანებოდა — „მერანი“ ერქვა და ყდაზე მერანით მიმქროლავი ნიკოლოზ ბარათაშვილი გამობატულიყო სულ სხვაგვარი მონასმით. ასეთი იერისა იქნებოდა ეს გამოცემაც და ასეთივე იერისა იქნებოდა ორი წლის შემდგომი გამოცემაც — ეს უკვე ამ სერიის მესამე წიგნი. და ასეც გაგრძელდებოდა, ეს სახელწოდება თბილისის იმ გამომცემლობას რომ არ მოსწონებოდა, მანამდე „ლიტერატურა და ხელოვნება“ რომ ერქვა, ამიერიდან კი — სულის დაღაფვამდე ახალი ასწლეულის მიჯნაზე — „მერანად“ წარმოდგებოდა...

წაართვეს სახელი და ეგაა...

ეს ორი წიგნი ამ მხრივ უნიკალურად დარჩებოდა — ლადო გუდიაშვილის ხელოვნებით გასხივოსნებული.

და იმ მხრივაც საგულისხმოა ლიტერატურის მომავალ მკვლევართათვის, რომ ორივე ნომერი მართლაც ალმანახია თავისი მრავალფეროვნებით, თორემ 1956 წელს გამოცემული პირველი კრებული ვერც გარეგნობით დაიკვეხნიდა დიდი სახიერებით და მისი ფურცლებიც მხოლოდ ლექსებს, მოთხრობებსა და პოეტურ თარგმანებს დაეთმო-ბოდა.

იმ პირველ წიგნს „ცისკარს“ შეარქმევდა ოთარ ჩხეიძე და, „მერანის“ სახით მალევე რომ მოიკრებდა ძალას და მრავალმხრივ საგულისხმო გამოცემად წარუდგებოდა მკითხველს, ამ ფონზე გამოიყურება ის პირველი ნიმუში შედარებით უფერული, თორემ სალიტერატურო წრის კვალობაზე ურიგო სულაც არ გახლდათ.

ეს პირწმინდად სამწერლო თვალსაზრისით.

თორემ მისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა კიდევ სხვაა და გარკვეულ მიჯნად თუ ნიშადაც დაიდება ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიაში.

დიახ — სწორედაც საერთოქართული, და არა მხოლოდ გორის კულტურული ყოფით შემოფარგლული.

50-იანი წლებია.

საქართველოში გამოდის ერთადერთი სამწერლო ჟურნალი „მნათობი“ და ერთადერთი სალიტერატურო გაზეთი.

არის ერთი ბჭობა და მისწრაფება, ერთი მოთხოვნა და მღელვარება მწერალთა წრეებში, რათა აღდგეს ახალგაზრდული ჟურნალი „ჩვენი თაობა“, რომელმაც თავისი საპატიო როლი შეასრულა 40-იანი წლების მიჯნაზე და არაერთი სახელი და მხატვრული ქმნილება ამოიზარდა იმისი ფურცლებიდან, მაგრამ სადღაც შორს დარჩენილიყო მისი არსებობა, შემცვლელი კი არა და არა ჩანდა. ჰა, თითქოს ახლოვდებოდა ახალგაზრდული ჟურნალის დაარსების ჟამი, მაგრამ ჯერ-ჯერობით მაინც ოცნებად რჩებოდა.

გორში სალიტერატურო გამოცემის შექმნა კი ოცნების მიღმა თუ იგულებოდა, თორემ რეალურად ოდნავი ხელმოსაჭიდი თუ იმედის ნატამალიც არსად ჭიატებდა. ვერც ითხოვდი პატარა ქალაქისათვის სამწერლო აღმანახს, თორემ მონადინებას რომ არ შეგისრულებდნენ არაფრისდიდებით, ეს ნათელი გახლდათ ყველასათვის და არც მომავალი დროის მკვლევარები დაეჭვდებიან, თუკი სწორი წარმოდგენა ექნებათ 50-იანი წლების შუა ხანების საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ სინამდვილეზე.

არა, თუ მაინცდამაინც დონკიხოტობა გასურდა, დაე მოგესინჯა საამისო ნიადაგი და... შეხლოდი ქარის ნისქეილებს. სხვა რა ხეირი დაგეყრებოდა.

სალი აზრი, ლოგიკა ამას გკარნახობდა.

მაგრამ რა გაუსაძლისი და გამაბეზრებელი იქნებოდა წუთისოფელი, მარტოდენ აზრი და ლოგიკა რომ განსაზღვრავდეს მის მდინარებას, და არა ირაციონალური, აუხსნელი, დაუჯერებელი სანყისიც. სადაც ფანატიზმი არა ყოფილა, მნიშვნელოვანი საქმეც არ აღსრულებულა, ფანატიზმს კი ყველგან და ყოველთვის ის იდუმალება შობდა, რომლის გადასახედინაც სალი აზრი თუ ლოგიკა გადამეტებულ სიფრთხილედ, სრულ მორჩილებად მოჩანდა.

ირაციონალური, აუხსნელი, დაუჯერებელი სანყისიცო...

თორემ:

განა დონკიხოტობად არ გამოიყურებოდა 1954 წელს „ბურუსის“ შექმნა?

და როდესაც „ბურუსს“ თავისი ბურუსი დაეხვეოდა ანუ ხელისუფლება და ჩეკისტური კრიტიკა ბდღვირს აადენდა ამ რომანს, განა სალ აზრსა და ლოგიკას რაიმე ანგარიშს უწევდა 1956 წელს „მეჩეჩის“ დანერა?

მარქსისტულ იდეოლოგიასა და საბჭოური ცხოვრების წესსა და რეჟიმს თურმე შეიძლებოდა მის სიერცემივე გამოსჩენოდა მკაცრი სატირიკოსი და მამხილებელი — ემიგრაციიდან კი არ მიეტანა იერიში, არამედ მავთულხლართების წიაღშივე ამომართულიყო სამწერლო ცხოვრებაში გარდატეხის შემტანად და მდინარების სასიკეთოდ შემომაბრუნებლად.

შენ დონკიხოტობა გეკიჟინებინა.

ოთარ ჩხეიძე კი აინუნშიც არ ჩააგდებდა მის ირგვლივ ატეხილ ქარაშოტს, ლამის ციხის კართან დგომას, და გზის ძიებას, რალაც სახსარის გამოძებნას შეუდგებოდა გორში ალმანახის დასაარსებლად.

უამისოდ აღარც თვითონ გაეძლებოდა, აღარც მის ირგვლივ შემოკრებილ ახალგაზრდებს და აღარც ამ ქალაქს, რომელიც თავის სამწერლო ჟურნალს ელიზბარ და გიორგი ერისთავების ამაო მცდელობის შემდგომ სულ ნატრობდა და სულ მოელოდა.

* * *

— ოთხშაბათობით, სალამოჟამს, როცა სიმშვიდე მოიცავს სტუდენტთა ქოთქოთისაგან გასაუვათებულ ინსტიტუტის დერეფნებსა და აუდიტორიებს, ლიტერატურის კაბინეტი ისევ შეიშმუშნება, ისევ გაჩაღდება, ისევ აღივსება გულანთებული ახალგაზრდებითა, ისევ ახმაურდება, აგუგუნდება.

ასე ოთარ ჩხეიძის ერთი მცირე სტატია იწყება, გორის გაზეთ „სტალინელის“ 1958 წლის 14 ნოემბრის ნომერში გამოქვეყნებული და დასათაურებული სწორედ იმ სიტყვით, რომელმაც ამხელა სიახლე უნდა შემოიტანოს ჯერ ინსტიტუტის და შემდგომ უკვე მთელი ქალაქის ცხოვრებაში და დადგინდეს დაუვიწყარ დღედ, თავისებური რიტუალის დამწესებლად: „ოთხშაბათობით“.

ეს იყო ერთადერთი სალამო, როდესაც ოთარ ჩხეიძეს გორში უწევდა დარჩენა და კიდევ გადააქცევდა იმ სალამოებს ერთგვარ სიმბოლოდ, რაკილა არაფრისაგან, სწორედაც არაფრისაგან შეუდგებოდა სამწერლო ცხოვრების შექმნა-დამკვიდრებას ამ ქალაქისა და მისი შემოგარენის სინამდვილეში.

იმთავითვე განსაზღვრავდა ამ დღის განსაკუთრებულ დანიშნულებას, როდესაც გაზეთის ფურცლებიდან გააცხადებდა იმ ახალგაზრდულ რომანტიკასა და ენთუზიაზმს, რომელსაც უნდა ეცოცხლებინა ეს დღე, როგორც თანამდევნი გორის სალიტერატურო ყოფისა, ჯერ რომ ეს ყმანვილები მოექცეოდნენ მის შუაგულში, დროთა ცვა-

ლებადობის კვალობაზე კი თაობებიც შეენაცვლებოდნენ ერთმანეთს და, უკვე ისეთი საძირკველი გაჭრილიყო, იმთავითვე ისე ღრმად გააზრებული, რომ პროცესის უწყვეტობა შენარჩუნებული იქნებოდა.

— ჯემალ ინჯია თავმჯდომარის ადგილს დაიკავეს და ბრძანებს, მალე დასხდნენ, მალე დაიწყონ; მალმალე საათს ისინჯავს და, თუმცა დათქმულ დროს კიდევ აკლია რამდენიმე წუთი, მაინც ვერ ითმენს, რადგან ახალგაზრდები ჯგუფუფგუფად ლაპარაკობენ, ხოლო მას უნდა ყველასი ესმოდეს, არაფერი გამორჩეს, არავინ დასტოვოს შეუპასუხებლად...

დასხედითო და: ისინიც უნდა დასხდნენ ამაყი მორიდებით, მოკრძალებით, დასხდნენ მიჩვეულ ადგილებზე —

ალექსანდრე ტაბატაძემ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სურათის ქვეშ უნდა მოიკალათოს, ოღონდ ვერ მოისვენოს, თვალები აქეთ-იქით გაექცეს და გადანაცვლება მოინდომოს;

ფირუზ ჯანაშვილი გალაკტიონ ტაბიძის სურათის ქვეშ დამკვიდრდეს, ისე, რომ იქიდან ფეხის მოცვლა აღარ დააპიროს;

(თქვენითაც მიაქცევდით ყურადღებას, რომ ჯერ 1958 წელია, გალაკტიონი ცოცხალია და მისი სურათი ოთარ ჩხეიძეს უკვე გამოუკიდია ლიტერატურის კაბინეტის კედელზე. ეს რომ შეეტყო პოეტს, ისევე აღფრთოვანებული დარჩებოდა, როგორც „ბურუსის“ კითხვისას ალტაცდა, თავისი გვარ-სახელი და მეტაფორა რომ აღმოაჩინა თხრობაში).

ლევან ფრუიძე ილიასა და აკაკის სურათებს შორის უნდა ჩამოჯდეს, თვალები მონუროს და ნავიდეს რალაც უჩვეულო თუ ჩვეულ გარინდებაში, თითქოს აქ არის და არც აქ არისო, მაგრამ უეცრად ჭრებალოური უნდა ამოიხუმროს და... კიდევ მიხვდებით, არსადაც არ წასულაო;

მინდია არაბული ვაჟას უნდა გაჰყურებდეს და მარჯვენა ხელი ისე შეემართოს, თითქოს ხმლის ვადაზე უდევსო, და თვალებსაც ისე აბრიალებდეს, თითქოს აი საცაა ვაჟას აუგის მთქმელს მოიხელთებს და თავსაც წაადგებიანბსო;

ლერი ბეგიაშვილი კარადას უნდა ამოეკროს, თითქოს ვინმეს ემალებაო, და როცა ლექსის ნაკითხვას სთხოვენ, წამოდგომა ვერც კი უნდა მოასწროს, ისე გაუთავდეს;

ლუიზა მაზიაშვილი და ციციჩო ჭუჭყიანი კუთხეში უნდა ჩაიკუნჭონ და იქვე ჩაიჭუკჭუკონ, მოენონებათ თუ არ მოენონებათ ვინმეს ნათქვამი;

აკაკი ბიძინაშვილმა ხელები უნდა მოიფშენიტოს და წინასწარ დატკბეს, ახლა კი კარგი მოხსენება გამომივაო;

ვაჟა დადიანიძე გულმოსული უნდა დავობდეს;

აპოლონ ჟორდანიას ადგილი ველარ უნდა ეპოვნოს, თუმც მოსვლით ყველაზე ადრე მოსულიყოს, ის კი არა, ინსტიტუტიდან არც გასულიყოს, მაგრამ სხდომაზე მაინც უნდა დაჰყვიანებოდეს და, მეტი რა ჯანია, ნახევარი სკამილა უნდა დაუთმონ;

გიორგი თათარაშვილმა და შერგილ სუხიტაშვილმა ყამირის ამბები უნდა მოჰყვენენ;

ხოლო ზაურ ნაქაძემ გაფაციცებით უნდა დაუგდოს ყური, მერმის ჩემი ჯერი დადგებაო;

დროდადრო კასპიდან გიორგი ხორგუაშვილმა უნდა ამოიაროს და ასჯერ უნდა სთხოვონ, ყველამ სათითაოდ უნდა სთხოვოს, თორემ ისე არ ჩამოჯდება;

ხან დავით ნავდარაშვილმა უნდა ჩამოიქროლოს მცხეთიდან და აბუზღუნდეს: ე „მერანი“ ჩემ დროს სად იყო, რატომ მაშინ არ გამოჩნდა, მე როცა აქა ვსწავლობდიო;

მურმან ძველაია სოხუმიდან ეგრე იოლად ველარ უნდა ჩამოვიდეს, ალბათ ზეცას თუ შედგომოდა ბურჯად, აკი ტრაბახით ტრაბახობდა: ცას შევედგი ცალი მხარი, გატეხილს რომ მივასწარიო...

ერთი მონასმით, ლაკონიური და ზუსტად მიგნებული დეტალებით რაოდენ ცოცხლად წარმოისახება ახალგაზრდა ლიტერატორთა სილუეტები, ხელშესახებად, კანთიელად, თითქოს შენც შემსწრე იყო რაღაც კარგის, რაღაც ახლის დასაწყისის და ყურში ხშიანებდეს პირველი ნაბიჯების ექო.

ოთარ ჩხეიძის რანგის ბელეტრისტიკათვის ასეთი სურათის წარმოსახვა სიძნელეს არც არასოდეს წარმოადგენდა და ნიშანდობლივია, ეს სურათი იუმორითაც რომ შეფერილა. სტატიის სულისკვეთებას არ შეეფერებოდა იუმორის მოძალება, მისი მოხდენილი გაელევებანი სავსებით კმაროდა, განსხვავებით, ვთქვათ, რამდენიმე წლის შემდგომ ნოდარ დუმბაძის მიერ „მზიან ღამეში“ წარმოსახული თბილისის უნივერსიტეტის ლიტერატურული წრის ერთ-ერთი შეკრების სურათისა, რომელიც — რომანის ტონალობის შესატყვისად — თავით ბოლომდე იუმორზე აიგებოდა და ერთ ყველაზე დასამახსოვრებელ ეპიზოდად დარჩებოდა მისი შემოქმედებიდან, ცალკეც რომ შეიძლება გამოქვეყნდეს ხოლმე ამა თუ იმ ყაიდის ანთოლოგიაში.

იქ, რომანში — და უნივერსიტეტის ყოფაშიც — სამშაბათია სტუდენტთა პარნასელობის (დაე ითქვას ასე, ამ თავის სახელწოდებიდან ნასესხებით) დღე.

გორის ინსტიტუტის ოთხშაბათობანიც რომ უკვე რიტუალად დამკვიდრდებოდა და წრის წევრებსაც კარგად მოეხსენებოდათ თავთავიანთი ადგილი, უფრო ხშირად წამომართვა ერჩიათ იქიდან, ხან სათითაოდ, ხანაც რამდენიმეს ერთად, და ეს მას შემდეგ, ახალ წანარმოებს რომ მოისმენდნენ, შეედავებოდნენ ერთმანეთს, შეკამათებოდნენ, სწორსაც იტყოდნენ და მცდარსაც, ხელების ქნევასაც მოჰყვებოდნენ და:

— პატარა კათედრა ზანზარებს იმათი სიმძიმის ქვეშა; აქვე დაიბერტყავენ გულის ბუხარსა, მოუწონარს ყურს არ მოუყრუებენ და მოსაწონზე აღტაცებას არ დაიშურებენ, მაგრამ უფრო ხშირად მოუწონარზე ლაპარაკობენ, არც გასაკვირია, ახლა სწავლობენ, წელში ახლა იმართებიან, ახლა ინაფებიან...

ძალაუნებურად მოტივიცივებს მათ გონებაში მინამგვანი სტრიქონები, ვილაცას უკეთ რომ უთქვამს, მერე სხვასაც გაუმეორებია და... კიდევ მოდის ღვარულები (ოთარ ჩხეიძე სწორედ ამ სიტყვას ამჯობინებს იმ ვითარების ყველაზე შთამბეჭდავად გამოხატვისათვის) რუსთველისა და ბარათაშვილის, აკაკისა და ვაჟას, ბაირონისა და გოეთეს და სხვა დიდებულთა პოეზიიდან.

— აქ დიდებულებზე დაბლა არც ჩამოდიან, ან რატომ უნდა ჩამოვიდნენ, თუ სწავლაა, სწავლა იყოს, დიდთაგან უკეთ არ ისწავლიან?..

მოთხრობებს აქ იშვიათად კითხულობენ, ამკარად ლექსი ჭარბობს, თავს კი იმით იმართლებენ: მოთხრობა ძნელიაო, ან კიდევ — პროზას მეტი განსწავლა და სიღინჯე ესაჭიროება, ვიდრე შეიძლება პქონდეს ოციოდე წლის ახალგაზრდასო. სხვასაც ამბობენ, მაგრამ მოთხრობა დროდადრო ხომ მაინც გამოჩნდება და კამათში ამჯერად გაისმის ვასილ ბარნოვისა და ვიქტორ ჰიუგოს, ალექსანდრე ყაზბეგისა და სტენდალის, შიო არაგვისპირელისა და ანტონ ჩეხოვის სახელები.

— ოღონდ ამ მღელვარე ახალგაზრდებს ბევრი რამ თავიანთებურად ესმით ან იქვე გადააბრუნებენ მოპირისპირეს გასამტყუნებლად.

მაშინ უკვე ნოდარ ალანიაშვილმა ვეღარ უნდა მოითმინოს, მათმა ერთერთმა უსაყვარლესმა ლექტორმა, და ერთი ისეთი შეუძახოთ, უკან დაახევინოს და ხმა დაანეწინოთ, ოღონდ მხოლოდ ცოტა ხნით, რაკილა დავამ თავისი სადინარი იცის, წისკვილის ღარისა არ იყოს, და კიდევ უნდა იდინოთ ამ დაქანებულ ღარში („ჰო, იდინონ, განა ცოტა ბრძოლები ელოდებათ დიდი ლიტერატურის ასპარეზზე, იდავონ, ამაშიც გაინაფონ, მზად იყვნენ მომავალი ლიტერატურული ბრძოლებისთვისაცა...“).

და გუგუნებს და ასე უნდა იგუგუნოს ლიტერატურის კაბინეტმა ოთხშაბათობით, სალამოჟამს...

ხოლო გვიან, როცა გორელები უკვე უნდა მიბინარდნენ, ქუჩებიც მიინაბონ და სადღაც მხოლოდ მთვრალმა თუ იბანცალოს, ამათ კამათი გარეთ უნდა გამოიყოლონ, ჩაიარონ და თან ნაილონ, დროდადრო შეჩერდნენ, წრედ შემოდგნენ, ხელები იქნიონ, ისე იქნიონ და ისე იდავონ, მთვრალს ეგონოს, ჩხუბობენ და ვინმეს ჩემი მიშველება დასჭირდებაო...

და თუკი ქუჩები ხალხითაა სავსე?

მაშინ მდუმარედ და ამაყად უნდა ჩაიარონ.

მათ ხომ უკვე იცნობენ და ვილაც-ვილაცანი თვალსაც მიაყოლებენ, სადღაც კუთხეში გოგონები ინაბებიან, მათთვის რომ მოუსმენიათ ლიტერატურულ სალამოებზე, წაუკითხავთ მათი ლექსები და მოთხრობები აღმანახ „მერანისა“ და გაზეთ „სტალინელის“ ფურცლებზე. და რადგანაც იცნობენ, ამიტომაც მიაბიჯებენ ისინი იმ ამაყი შეგნებით, რომ მეტი ისნავლონ, კარგად დაოსტატდნენ, ალიზარდონ და მერე სხვანი აღზარდონ.

ესეც მათი გაუნელებელი ფიქრი.

— ხოლო თავს რომ მოიყრიან ხოლმე, ის ოთხშაბათობითაა, სალამოჟამსა, ახალ ნაფიქრს, ახალ ნაწერებს მოიტანენ და კიდევ შეიბმებიან, გულწრფელადა, გულალალადა, მეგობრულადა, თავიანთი ქვეყნისა და პოეზიის სიყვარულით გულანთებულნი.

სტატია ერქვა და მინიატურასავით კი დაწერილიყო, იმ თვალსაჩინო სიახლეს რომ შეჰფეროდა, სალიტერატურო ცხოვრების მკვეთრ აღორძინებას რომ მოსდევს და მთელ ქალაქს აჩნდება — ხელშესახებადაც და იდუმალადაც. ვინც იცის, იცის ახალგაზრდების ამ გუნდის არსებობაც და მათი მღელვარება-ფუსფუსის მნიშვნელობაც, და ვინც არა, საერთო განწყობილების მიხედვით გრძნობს, რომ რალაც მნიშვნელოვანი ხდება და ცვლილებანი უსათუოდ გამოიწვევს სასიკეთო ფერისცვალებას.

სტატია ერქვა და მინიატურასავით კი დაწერილიყო...

ჯემალ ინჯიაც ასევე მოიხსენიებს მემუარული ყაიდის წიგნში „ოთარ ჩხეიძის აბრისი“: თითქმის მხატვრული ეტიუდიო.

და ამასაც დასძენს: ნანობდა თავისი წერილების წიგნში რომ არ შეიტანაო.

მე მიზეზიც მახსოვს მისი ესეებისა და ლიტერატურული პორტრეტების კრებულში („რკალი“) ამ სტატიის თუ უფრო მინიატურისა ან ეტიუდის შეუტანლობისა:

განზრახული ჰქონდა ვრცელი მინანერის დართვა, არსებითად კიდევე ერთი სტატიისა, ალბათ კვლავ რომ არ განირჩეოდა მინიატურისა თუ ეტიუდისაგან, მიამატებდა შემდგომდროინდელ ამბებსაც, ისეთივე ლაკონიურობითა და ზუსტი დეტალების შერჩევით, და საგრძნობლად შეავსებდა მკითხველის წარმოდგენას ამ სალიტერატურო წრის წევრებზე, უმთავრესად იმ რეალიზმზე დაყრდნობით, რაც არ შევიდოდა „ჩემი სავანის“ თხრობაში.

მაგრამ რატომღაც ვერ აეწყო ის ვრცელი მინანერი, უიმისოდ კი აღარ მოინდომა და „ოთხშაბათობის“ ხელახალი პუბლიკაციაც და მინანერიც შემდეგი კრებულისათვის გადადო. მისი ესეების ახალი კრებული აღარ გამოსულა და ის მინიატურა თუ ეტიუდი ასე ჩარჩა გორის საქალაქო გაზეთის ფურცლებზე.

არადა, მართლაც ენანებოდა იქ ჩატოვებული და ამიტომაც უთქვამს არაერთხელ: ნეტა მინანერის გარეშე შემეტანა კრებულშიო.

მითუმეტეს, თავისებურად შეავსებდა ესეებს ლადო გუდიაშვილზე, გიორგი ერისთავზე, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიძეზე, ნიკოლოზ კანდელაკსა თუ სიმონ გაჩეჩილაძეზე, აგრეთვე გორის თეატრის დირექტორისადმი გაგზავნილი ბარათების ციკლს.

ასე კი მოხდა და...

როდესაც ამ თხრობისას სტატიის ქარგა გავიმეორე, გამოვტოვე ერთი პასაჟი, სიმონ გაჩეჩილაძე რომ იხსენიებოდა: ხანდახან შემოიხედავს ლიტერატურის კაბინეტში და თავის ახალგაზრდობას მოიგონებს, მოიგონებს იმ დროს, როცა ისიც ამ ჭაბუკებივით თხზავდა მღელვარე ლექსებსო.

„ჩემ სავანეშიც“ გამოჩნდებოდა სიმონ გაჩეჩილაძე ერთ-ერთ კოლორიტულ, დაუვინყარ პერსონაჟად, თუნდაც: იოსებ გრიშაშვილისადმი მიძღვნილი სალამოს შემდეგ ვახშამზე იოსები კვლავ და კვლავ რომ კითხულობს თავის ახალგაზრდობისდროინდელ ლექსებს, აკი სიმონიც ჩაერევა და ისიც სტუმრის სიჭაბუკის ხანის პოეტურ ნიმუშებს გაიხსენებს. — შენიც წაიკითხეო, — უნდა შეათამამოს იოსებმა, — ჩემი აღარ მახსოვსო, — უნდა მიუგოს სიმონმა. — აღარცა წერო? — აღარცაო. — გალაკტიონის კვალზე იდევო. — ქალებში შენს კვალზე ისევა ვდგავარო. — ჰა, ჰა, ჰა, ჰა... ჰაო, — უნდა იცინოს იოსებმა. — ჰი, ჰი, ჰი, ჰი... ჰიო, — უნდა აჰყვეს სიმონიც.

— ლიტერატურაშიც ქალი ჰხიბლავდა და უსათუოდ ცოტა თავისუფალი ქალი. არჩევდა ასეთ პერსონაჟებსა, არჩევდა და შესთამაშებდა, თითქოს რო მართლაც გაცოცხლებულიყვნენ, თითქოს რო

მართლაც მოსულიყვნენ მასთანა, ისინიც თითქოს ეთამაშებოდნენ, ანთუ თითქოსაო, ანთუ მართლაო, ეგება ზღვარიც რო წაშლილიყო.

უამრავ, ერთიერთმანეთზე კოლორიტულ პერსონაჟთაგან განსაკუთრებით მაინც ფატმანი ხიბლავდა და შესტრფოდა კიდეც. „ფატმანხათუნ!..“ — ჟრუანტელიანად წარმოთქვამდა და წამოებერებოდა და წამოეზრდებოდა თვალები, თითქოს ნაპერწკლებიც დასცვივავო. სიფიცზე მალევე რომ გადაუვლიდა, თვალები ისე მიუნედლდებოდა, თითქოს ცრემლი წამოუყავო, მაგრამ არა, აღარ გადმოეღვრებოდა ცრემლი, ეგაა, მოუნყინრად იმეორებდა და იმეორებდა: ფატმანხათუნ!.. ფატი!.. ფატუნი!..

რა გასაკვირია, რომ ფატმანი მიაჩნდა „ვეფხისტყაოსნის“ უპირველეს გმირად, მშვენიერების იდეალადაც დაესახა და რუსთველის იდეალადაც მას გულისხმობდა, ქართული რენესანსის იდეალადაც და საერთოდ დასავლური რენესანსისაც, და ქართულ რენესანსს სულაც ამით იწყებდა — ფატმანით. ამას ამტკიცებდა ინსტიტუტის სამეცნიერო კონფერენციებზე, ბეჭდავდა „თეზისებში“, ეგაა, ნარკვევად ველარ მოუყარა თავი ორიგინალურ და ზოგჯერ ფრიად მახვილგონივრულ დაკვირვებებს და ველარ აქცია ისეთ მწყობრ თეორიად, რასაც ზეპირად ასეთი მღელვარე განცდითა და შთამბეჭდაობით აყალიბებდა და... მეგობრულ ლიმილსაც იწვევდა თავისი დაჟინებით.

თინათინს რომ შეახსენებდნენ, ყოველთვის ხელებს ასავსაევბდა და გამეტებითაც ასავსაევბდა მტკიცე უარის ნიშნად: მაგას რომანტიკული სიყვარული უნდა, მე კი ყველაფერი ფატმანური მხიბლავსო.

თვითონ რომ ხიბლავდა, ხიბლავდა, მაგრამ არც ის ეეჭვებოდა, რომ ავთანდილის ფარდი სწორედ ეს პერსონაჟი გახლდათ და მასაც ამიტომ იზიდავდა ფატმანური სიყვარული. ეს იზიდავდა, თინათინს კი გაუბრბოდა.

რუსთველი რომ თითქოს სულ სხვას გვამცნობდა და ავთანდილს თინათინის სიყვარულისაგან გონსგადასულად წარმოგვიდგენდა?

არა, საროსა მჯობი და მზისა და მთვარის მსგავსი სპასპეტი თინათინს რომ უტრიალებდა გარშემო და სიყვარულსაც უცხადებდა, ეს სიმონ გაჩეჩილაძისთვისაც თვალნათლივი იყო, მაგრამ ამ სწრაფვას გმირის ყოფითი სურვილებით ხსნიდა — ტახტის დაუფლების ჟინით. ეს სურვილი ხომ იმისთვის სამუდამოდ აღუსრულებელი დარჩებოდა, თინათინი რომ არა, და მხოლოდ ამიტომ უნდა მიტმასნოდა, მხოლოდ ტახტის გულისათვის აეტანა, თორემ მჭლე გახლდათ როსტევან მეფის ასული, არა მისი ეშხისა და გუნებისა, არა მისი ვნებისათვის გა-

მოსადეგი („ისე ვერ მოჰყვება მკლავში, ვერც რო მოეჭდობა ისე, თუ ვილაცაც არ ჩააყოლა“).

ცივი, ძალიან ცივი ეჩვენებოდა თინათინი და ყინულის ლოლუხასაც კი შეადარებდა, და ამით ხსნიდა მის მიერ ავთანდილის გაგზავნას უცხო მოყმის საქმზნელად და განზრახ ჩადებას უამრავ განსაცდელში, რომ ეს ნაკლებ ან სულ არ ენალელებოდა, იმ უცხო მოყმეს კი იმედით შეჰყურებდა, ეგებ იმან მაინც შემათბოსო.

ნესისა და ზნეობის ფარგლებს რომ არ გადაცდებოდა თინათინი, ამას აღიარებდა ყოველი მტკიცებისას სიმონ განეჩილაძე, მაგრამ ეს გარემოება არც არასოდეს მიაჩნდა ადამიანობის უმთავრეს საზომად. საამისოდ ბუნება ესახებოდა, უფრო ამაღლებულიც და ყოელის-მომცველიც და რუსთველსაც ბუნების შვილად გაიაზრებდა და ავთანდილსაც, ბუნება ხომ წვენი იყო, წვენი და ხორცი, და ფატმანიც სხვა რა გახლდათ, თუ არა წვენი და ხორცი.

ამიტომაც თავიდანვე აქეთ ისწრაფოდა ავთანდილი — ფატმანისაკენ. ქვეცნობიერად? ნურავინ გაიკვირვებდა — დიახ, თუნდაც... ან თუნდაც რატომ, სწორედაც ქვეცნობიერად, რადგანაც ქვეცნობიერი რუსთველის მიგნება იყო და სხვანი ტყუილად ნუ მიიკუთვნებდნენ.

თინათინიც მჭლე გახლდათ და უსენიც, ფატმანის ქმარი, ვინც თინათინს უფრო შეეფერებოდა, ვიდრე საკუთარ ცოლს, ისინი იყვნენ ერთმანეთის ფარდი და თინათინი ქვეცნობიერად უსენს ეძებდა, როგორც ბუნებრივსა და უშუალო ტოლ-სწორს, მაგრამ მათი შეერთება მხოლოდ მაშინ თუ მოხდებოდა, ზნეობრივი შერჩევის ნაცვლად ბუნებრივი შერჩევა რომ გაბატონებულიყო, თორემ ახლა, აბა!.. სამაგიეროდ, ავთანდილი ფატმანს და მხოლოდ ფატმანს რომ დაეძებდა ქვეშეცნეულად, ბუნებრივი შერჩევის აღდგენას ესწრაფოდა, ბუნება ბუნებას რომ მისადაგებოდა და არ დარღვეულიყო ბუნებრივი ჰარმონია.

ჰარმონიად ღამეს აღიარებდა ისედაც და ამ ძიებებში ჩაფლულიც და ამ შეხედულების დასტურად ფატმანის შემონათვალს მოიმარჯვებდა: მომისწრაფე შეყრა შენი, რა შელამდეს მოდი მალეო. თან ერთხელ მოხმობას კი არ იკმარებდა, მეტი დამაჯერებლობისათვის მაღიმალ გაიმეორებდა, ისევე, როგორც ამ სტრიქონს: ერთგან დასხედეს და დაიწყეს კოცნა, ლალობა წყლიანიო.

— გესმისო, გესმისო, ჰარმონია აი ეს არისო, ამტკიცებდა სიმონი. ამტკიცებდა და მოსწონდა მართლაცა სწორედ ეს „ლალობა წყლიანი“, მოსწონდა, წყლიანი, წვნიანი, მოსწონდა, მოსწონდა. წვენი და

ხორცი. ხორცი და წვენი. ქალი, ქალი. ფატმანი ანუ. მშვენიერება ფატმანური.

ასე მწყობრად და გამოკვეთილად ვერ ამოიკითხავთ სიმონ გაჩეჩილაძის მტკიცებებს მისი თეზისური მონახაზებიდან, ეგებ ბოლომდე არც ზეპირი გამოსვლებისას ჩამოეყალიბებინა, თორემ ადრე თუ გვიან უსათუოდ მოახერხებდა თავისი დაკვირვებების სრულყოფილ გადატანას ფურცელზე. მაგრამ ბედის წყალობით ოთარ ჩხეიძე გამოუჩნდებოდა მშველელად, იმის გაბნეულ დაკვირვებებს სიმწყობრეს მიანიჭებდა, შეჰკრავდა და ასე შემოუნახავდა შთამომავლობას, როგორც ორიგინალურ მიგნებას, რომლის ფონზე თვით მკვლევარის პიროვნული ხასიათიც ხელშესახებდა იკითხებოდა.

ამ პიროვნული ხასიათის რაც შეიძლება უკეთ გამოსახატავად და-ისაჭიროებდა ფატმანური თეორიის შემოტანასაც თხრობაში, ამასობაში კი ეს მონაკვეთი ქალისა და სიყვარულის თავისებურ საგალობლად გადაიქცეოდა, ჯერ ისედაც ეფექტურ ეპიზოდად, თუნდ სატოფილო ზოლი გამოკვეთილიც ყოფილიყო, ახლა კი ერთადერთი შემცველელი გახლდათ ამ არარსებული ზოლისა და ბოლომდე თუ ვერ იტვირთებდა ამხელა მოვალეობას, მინიშნებით ხომ მაინც მიაწინებდა მკითხველს ამ მოტივზე.

ფატმანს ყველგან რომ გამოურევდა სიმონ გაჩეჩილაძე, საყვედურობდა თედო ბეგიაშვილი, ვინც რუსთველოლოგიის კურსს კითხულობდა გორის ინსტიტუტში: ყელსა მჭრი, რა გადამირიე სტუდენტები იმ შენი ფაშფაშა ფატმანით, უმთავრესი გმირი ეგ როგორაა „ვეფხისტყაოსნისა“ ანდა მშვენიერების სიმბოლო, დაეხსენი, თუ არადა, მე რომ მოვრჩები, მერე ნაუკითხე შენი კურსიო. ის კი თავს ამით იმართლებდა: ისე ვახსენე, რენესანსული ქალების დახასიათებაში გამომერია როგორღაცაო. თუმც რაღა „როგორღაც“ ითქმის, როდესაც ლექციიდან ლექციამდე ფატმანის დითირამბად იღვრებოდა.

დითირამბი მეტი რა გინდოდა: ფატმანის ბადალი ქალი არ იცის ჩვენმა ლიტერატურამ, არც მსოფლიო ლიტერატურამ იცის მისი შესადარი, ფატმანია „ვეფხისტყაოსნის“ კვანძი, უიმისოდ ეს ეპოსი ვერ შეიქმნებოდაო.

და თავმომწონედ გახედავდა რუსთველის აჩრდილს: ხომ ამოვიცანი შენი ჩანაფიქრი, ამ ეპოსის შესაქმნელად რამაც შეგაგულიანა ყველაზე მეტად, შეუნიშნავი ხომ მაინც არ დარჩა და მე გამიღიმა ბედმა, ჩანაფიქრის სათავე რომ მიმეკვლიაო.

პოლიხრონ ცინცაძესთან მისი გულითადი მეგობრობისა და, ავის მოსურნეთა გამოისობით, გათიშვა-გადაკიდების ამბავი ნოველის სახეს შეიძენდა — არა მისი ქარგის, არამედ მზამზარეული ნოველის, ცალკეც რომ შეიძლება განმეორდეს ამა თუ იმ ანთოლოგიური ყაიდის გამოცემაში და ოდნავადაც არ შეეცყოს, რომანის ფრაგმენტი რომ არის და არა იმთავითვე ნოველად განზრახული.

უგულითადეს მეგობრებად იცნობდათ მთელი გორი, ერთად მიმოდრიოდნენ თბილისსა და ცხინვალს, მერე უკვე თბილისსა და გორს შორის ყმანვილურად შეთვისებულნი, უერთმანეთობა თითქმის რომ არ შეეძლოთ, ერთად სვამდნენ, ერთად ჭამდნენ, ერთ ჭერქვეშ ჩერდებოდნენ, საერთო ბინის ერთ დიდ ოთახში, სხვათა საწოლებიც რომ ჩარიგებულიყო და სიცივითაც საკმაოდ ციოდა. სიმონი ჯერ მეგობრის ლოგინის გათბობაზე იზრუნებდა, ჯერ იმის საბანქვეშ რომ შეაცურებდა თავის განთქმულ ნათურას და მხოლოდ მერე შეიყოლებდა თავის ლოგინში („რალაც ვეება ნათურა გახლდა, ბრიალებდა, ვარვარებდა, ლოგინს რო უთბობდა და უთბობდა, ისეც თან დაჰქონდა განუყრელადა, შესცივდებოდა და ჩართავდა, სადაც რო მოხვდებოდა, ჩართავდა და უსვამდა ხელებსა, უბეში შეიდებდა და შემოეხვეოდა, შემოეხვეოდა და კრუტუნებდა, კრუტუნებდა. სად თუ ეშოვნა, არავინ იცოდა, არც გამოტყდებოდა“).

პირველ ავტომობილსაც სიმონი შეიძენდა გორის ინსტიტუტის ლექტორთაგან და დააბრძანებდა თავის უგულითადეს მეგობარს, ვინც ყოველთვის სიმონის ქებას ალაგვლენდა: სულითა და გულით ესთეტიკოსია, მაგის ლექციებს არაფერი არ შეედრება, უნდა უსმინო და დატკბე, აზრს ხომ ნულა იკითხავთ, სრული სიახლეებია ჩვენს ლიტერატურაშიო. და არც სიმონი დაუდებდა ტოლს ამ მხრივ პოლიხრონს: სულითა და გულითაა ლექტორი, მოწოდებითაა ლექტორი, ფილოსოფიური სიღრმეებით შედის ლიტერატურაში, მაგისი ახსნილი ნაწარმოები არასოდეს არ დაავიწყდება სტუდენტსაო.

თურმე მათ ასეთ განუყრელ მეგობრობას ავი ბედისწერა ჩასაფრებოდა.

მწერალი სწორედ ასე ახსნის მათი დამდურების მიზეზს — ბედისწერის უღმობელოებითა და იმ თვისებით, იქ რომ იჩენს თავს, სადაც სრულებით არ მოელი.

ბედისწერის უღმობელობა კი შურმა განსაზღვრა — ვერაფრის-დიდებით რომ ვერ აიტანეს მათი ასეთი მეგობრობა, ალალი და უანგარო, გაიტანჯნენ მათი გადაკიდების მცდელობით და ბოლოს თით-

ქოს შური იძიეს, ამდენ ხანს რომ მოუწოდებდნენ მათ შორის მტრობის ჩამოგდებას და ვერა და ვერ აღწევდნენ თავისას.

კათედრის გამგეებს თანამშრომელთა ლექციებზე დასწრება და ანალიტიკური ჩანაწერის მომზადება ევალებოდათ და სიმონ გაჩეწილადეც ფორმალური აუცილებლობით რომ დაესწრებოდა პოლიხრონ ცინცადის ლექციას, იმ კითხვის პასუხად: როგორი იყო, რაც მოისმინეო? — დაბეჯითებით მიუგებდა: მშვენიერი, მის პროფესიონალიზმს რომ შეეფერებოდა, სულ ფილოსოფიურ განასერებში მიჰყავდა ლექციაო.

თვითონ პოლიხრონს კი სთხოვდა: შენვე უკარნახე ლაბორანტს შენი ლექციის ანალიზი და ოქმშიც შენვე შეატანიე, ჩემი მხრივ ყველაფერზე კვერს დაგიკრავო.

ყველაფერი რიგზეა, არა? ასეთი სიამტკბილობის ვითარებაში განა რა უკეთურება შეიძლება იყოს მოსალოდნელი? მაგრამ თუ ეშმაკი წყლისფერია?

ენა ეშლებოდა პოლიხრონს „ამწყოს“ ხსენებისას. საერთოდ ენა არ ეშლებოდა, მაგრამ ამ სიტყვაზე რატომღაც ყოველთვის წაიბორძიკებდა ხოლმე და „ამწყოს“ ამბობდა. იცოდა თავისი უბედურება, სიფრთხილით ფრთხილობდა, განა არა, მაგრამ ერთადერთი დასჩემდა და ველარ გამოხსნოდა. ზურგსუკან დასცინოდნენ, ქილიკობდნენ, ერთობოდნენ, მხოლოდ სიმონი იკავებდა თავს, ერთხელაც არ წამოსცდენია საქილიკო სიტყვა, მისი თანდასწრებით ვერც გაბედავდნენ პოლიხრონის აბუჩად აგდებას, მაგრამ დაბრალებასა და ცილისწამებას სად წაუვიდოდა. და კიდევ ჩაანვეთებდნენ პოლიხრონს: სიმონი ამბობს შენზე, ენა არა სცოდნია, გაუთავებლად „ამწყოს“ გაიძახოდაო.

და წამოიკიდებდნენ, რაკილა მალემრწმენი კაცი გახლდათ, მოიშლებოდა, მოიფუტკნებოდა, გაებუტებოდა თავის უგულისთადეს მეგობარს და ბოლოს უკვე სიტყვასაც შეახვედრებდა. რომ შეატყობდნენ, გადარევასაო, მეტი მონდომებით ჩაერეოდნენ მათ ურთიერთობაში და სიმონს მოუგონებდნენ, თითქოს სტენოგრაფიულად აღედგინა პოლიხრონის ლექცია (ისე სიმონის უჩვეულო მეხსიერება ისედაც სალაპარაკოდ ჰქონდათ) და ყოველი სიტყვის შემდეგ „ამწყო“ ჩაენერა. და თუ გულდინჯ კაცსაც გაუძნელდებოდა ასეთი ხმების მოსმენა, მითუმეტეს, ძალიან გაცხარდებოდა პოლიხრონი, ინსტიტუტს შეძრავდა და რექტორთანაც შეიჭრებოდა გამზადებული განცხადებით: მაგის მოთმენა აღარ შემიძლია, მირჩევნია გამათავისუფლოთო.

ამ განცხადების დანერა იმას გამოენვია, რომ მისთვის ესეც ჩაენვითებინათ: იმოქმედე, სიმონი მაინც ათვალისწინებულია, კათედ-

რის ამ არეულობას არ აპატიებენ და უთუოდ გაისტუმრებენ, შენ
ოღონდ იმოქმედე, იმოქმედე და იმოქმედეო.

იმანაც იმოქმედა.

და გაფითრებული გამოვიდოდა რექტორის კაბინეტიდან, როდესაც
გიორგი ხარაული სიმონ გაჩეჩილაძის გაძევების ან დაქვეითების ნაცვ-
ლად განცხადებას ასეთ რეზოლუციას დაადებდა: გათავისუფლდესო.

ამ ნოველაში ერთგან სიმონის ახალგაზრდობისდროინდელ ფსევ-
დონიმს რომ მოიხსენიებდა ოთარ ჩხეიძე, იქვე მოჭრიდა, მის პოეტურ
ნარსულზე უკვე დავენერე და აღარ გავიმეორებო. თავის იმ ესეის გუ-
ლისხმობდა: „პოეზიის ბილიკებზე“.

თქვენ კი გახსოვთ იოსებ გრიშაშვილი? პოეზიაში გალაკტიონის
კვალზე იდექიო.

და სტუდენტთა ლიტერატურულ შეკრებებს რომ ესწრებოდა,
მხოლოდ აღმზრდელად და მრჩეველად კი არა, თავისი სიჭაბუკე აგონ-
დებოდა და გუნებაში იმ დღეებსა და წლებს მისტიროდა, გამოსცლო-
და და ვერც გამოსცლოდა და... ეგებ ამიტომაც იცქირებოდა დანალე-
ლიანებული მისი ფოტოსურათი „გალაკტიონ ტაბიძის ჟურნალის“
ჩაყვითლებული ფურცლებიდან.

და ოთარ ჩხეიძე ცალკეულ სტრიქონებს ამოკრებდა მისი ლექსე-
ბიდან თვალსაჩინო დასტურად, რომ სიმონ წეველი არც კი განირჩე-
ოდა იმ პოეტთაგან, რომელთაც უკვე გაეთქვათ სახელი და კიდეც
წარმატებით შერჩებოდნენ სამწერლო პროცესს.

— სალამოვდება, სალამოვდება, ცა ბინდის ფერმა დანისლა უკვე
და ლამაზ სიკვდილს უახლოვდება ჩემი ბავშვობა და სიჭაბუკე.

ან კიდევ:

— მე მცივა... ღვინო, ღვინო მალე!.. ღვინო, მსახურო!.. ო, რა მწუ-
ხარეთ, რა მწუხარეთ ზუზუნებს ქარი!.. მე მცივა, გესმის!.. მცივა! კა-
რი ისევ დახურე, იყო სიზმარი... ვარ სიზმარი... ქრება სიზმარი...

არა, ნამდვილად არ გამოიტიოვება სიმონ წველის რამდენიმე
ლექსი ქართული პოეზიის ანთოლოგიებში.

— და მაინც გამოსცლოდა; სათქმელად ადვილია, გამოეცალო რო
ასპარეზსა, როცა ტაშს გიკრავენ, აღტაცებულნი გიკრავენ ტაშსა,
გიმლერიან დები იშხნელები, თავიანთი ცხოვრებისა და ხელოვნების
ბრწყინვალეების ჟამსა... სათქმელად ადვილია...

მაგრამ თუკი მრისხანეა ბილიკები პოეზიისა, დიდებულიც და
მრისხანეც ერთსა და იმავე დროს?

მამ სხვა გზაც აღარ გრჩება გამოცლის მეტი.

და გაუნელებული სევდით წამოგიტივტივდება ის წუთები შემოქმედ ახალგაზრდებს შორის ჩამჯდარს.

და გულს მოიოხებ ფატმანისადმი აღვლენილი ქება-დიდებათ და იმ ამაყი შეგნებით, რომ შენი და მხოლოდ შენი მიკვლეულია, უფატმანოდ „ვეფხისტყაოსანი“ რომ ვერ შეიქმნებოდა, მის მიერ მოხაზული კვანძის გარეშე ანკი რალა ეპოსი იქნებოდა.

რუსთველს მოეხსენებოდა ფატმანის განსაკუთრებულობა.

ავთანდილსაც არ ეეჭვებოდა მისი გამორჩეულობა და მხოლოდ ტახტის გულისათვის წირავდა ნამდვილ სიყვარულს.

და სიმონ გაჩეჩილაძესაც მათგანვე დაებეჯითებინა, რომ ფატმანის ბადალი ქალი სანთლითაც ვერ მოიძებნებოდა, და ევედრებოდა თავის სიჭაბუკეს, შემანარჩუნებინე მაშინდელი ცეცხლი და მდულარება, რათა ფატმანის შესაფერისად დამტკიცდეს მისი აზიდვა რენესანსის სიმბოლოს სიმალემდე.

...არა, ეს ოთხშაბათობები მაინც რა შევბად გამოუჩნდა, ისეთ ოაზისად, რომლის არსებობას ვერც ინატრებდა, არადა, აგერ რეალობად გამოცხადებოდა და მაშ სიჭაბუკის ეშხსაც შეინარჩუნებდა და ფატმანსაც უფრო თავმომწონედ და თავდაჯერებით გახედავდა: მე არ გამოგჩენოდი და ჩარჩებოდი მეორეხარისხოვან გმირად, პერსონაჟთა გალერეის შემავსებლად, ახლა სულაც შენს მხრებზე რომ შევაგდე „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნა და შენი ნამდვილი ფარდიც შეგიჩიე, ბუნების დიდ საგალობელს რომ გავუთანაბრე თქვენი შეხვედრა და კოცნა, ლაღობა წყლიანიო.

* * *

ოთხშაბათობით...

სალამოჟამს...

რიტუალად და ტრადიციად დადგენილი...

და უფრო მეტის მიმანიშნებელი...

რაკილა სალიტერატურო წრე ამოქმედებულიყო და წარმატებითაც მიიკვლევდა გზას, ეს კარგი დასაწყისი ადრე თუ გვიან უსათუოდ ჩაიხერგებოდა, წრის წევრებს თავიანთი გამოცემა თუ არ გაუჩნდებოდათ. აღმანახის გარეშე ჰაერში იქნებოდა გამოკიდებული მისი არსებობაც, ყოველ შემთხვევაში ვაივაგლახით თუ გაიტანდა თავს — თან ისულდგმულედა და თან ველარც ისულდგმულედა.

არადა, გორის კულტურულ ტრადიციას კი შეჰფეროდა და ყველაზე უკეთაც შეჰფეროდა ლიტერატურული აღმანახი.

თავი V

ბელნიერი იღეა: „ცისკარი“

კარგი დასაწყისი ადრე თუ გვიან უსათუოდ ჩაიხერგებოდაო...
თავიანთი გამოცემა თუ არ გაუჩნდებოდათო...
უალმანახოდო...

განა XIX საუკუნის 40-იან წლებში აქ, ამ ქალაქში არა ბჭობდნენ ჟურნალის გამოცემის ირგვლივ გიორგი და ელიზბარ ერისთავები? და კიდევ სხვანი — მათ ირგვლივ შემოკრებილნი. საამისოდ კიდევ გაირჯებოდნენ, მიდგებ-მოდგებოდნენ, ჟურნალს სახელწოდებასაც შეურჩევდნენ — „სინათლეს“ ამჯობინებდნენ, და დიდად იმედოვნებდნენ, რომ სოლომონ დოდაშვილის მიერ ოდესღაც დაარსებული ჟურნალი „სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი“ გორში ჰპოვებდა ახალ სიცოცხლესაც და 1832 წლის შეთქმულების სულისკვეთების გაგრძელებასაც.

ვერ მოებმებოდა თავი იმხანად პერიოდულ გამოცემას გორში, თუმც თბილისში რომ შეიქმნებოდა, ფესვი მაინც ამ პატარა ქალაქში არ ედგა? ვინ-ვინ და გიორგი ერისთავი ჩაუდგებოდა სათავეში ამ საქმეს და ისეთ მკვიდრ საფუძველს ჩაუყრიდა ქართულ ჟურნალისტიკას „ცისკრის“ დაარსებით, აღარც აღარასდროს მოიშლებოდა ეს მდინარეობა.

თბილისში ჩამოყალიბებულ თეატრალურ დასსაც ჯერ გორში წერთნიდა, იქიდან ამზადებდა ამ დიდ წამოწყებას, და რაკილა გიორგი ერისთავის ღვანლთაგან ორი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი — ჟურნალი და თეატრი — გორის საუბრებითა და წინასწარი სამზადისით საზრდოობდა, ყველაზე ღონიერ ფრთად თბილისისა და მთელი საქართველოს კულტურული ცხოვრების სასიკეთო ფერისცვალებითათვის ეს ქალაქი მოჩანს.

გარეგნულად მიყრუვდებოდა მისი დამსახურება ქვეყნის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების შემობრუნებაში, მაგრამ ვინც იმ

პროცესთა შუაგულში ჩაიხედავდა, ისე კანთიელად იკვეთებოდა გორის ძალმოსილება, ძალიანაც გაუკვირდებოდა, თვალი ასე როგორ აბმიათ, რომ ეს ცხადი სურათი ველარ გაურჩევიათო.

ოთარ ჩხეიძე დაბეჯითებით განსაზღვრავდა გორის მაცოცხლებელ სულს გიორგი ერისთავის საშვილოშვილო ღვანლის წარმოჩენისას, მაგრამ ეს მოგვიანებით მოხდება, ჯერ კი იმ მიკარგული ტრადიციის აღდგენას მოინადინებდა, ოდესღაც პირადი, ოლონდ საქვეყნო სულისკვეთებით განმსჭვალული საუბრებით რომ შემოფარგლულიყო, ოლონდ ისეთი ცხოველმყოფელით, დედაქალაქს გადანვდენოდა და იქ ეპოვნა ნოყიერი ნიადაგი დასაბადებლად.

მონადინება მონადინებად, გზის ძიება გზის ძიებად, მაგრამ რეალურად განა რა შეიძლება მომხდარიყო?

ეს აღარ იყო XIX საუკუნე, როდესაც გასაქანი კიდევ შეგრჩენოდა. და უნუგეშოდ აწყდებოდა აქეთ-იქით.

მანუხებდა და გამოსავალი ვერ მიმეკვლიაო, — მერე იოლად ითქმოდა ეს სიტყვები, როდესაც გამოსავალი მიიკვლეოდა, მაგრამ მანამდელი ის გაუნელებელი შფოთვა და გულისჭიდილი? ეს გაუთავებელი თავისმტვრევა და იმედგაცრუების შეგრძნება?..

ვითომ სხვა მხრივ მოგვარებულიყო მისი ყოფა. ეს სადარდებელი თვითონ რომ არ აეტეხა.

თუმც გაუნელებელი შფოთვა რომ არა, ეს გულისჭიდილი და თავისმტვრევა რომ არა, მთელი არსებით შთანთქმა ამ მისწრაფებაში, ის მახვილგონივრული გზა ვერაფრისდიდებით ვერ გამოიძენებოდა.

იტყვიან: შთაგონებამ გაკვესა, ღვთიურმა მადლმა გაანათა და ეს ოცნება იმან ჩამოიტანა მინაზეო.

რა არის მაინც ეს შთაგონება, მაინცდამაინც მაშინ უნდა გაკვესოს, როდესაც თავისტეხა ლამის არაქათს სულ გამოგაცლის.

აქ „გაკვესად“ ის ითქმის, რომ ერთხელაც სხვაგვარად მოხვდებოდა თვალში „თეზისები“: ერთი მხრივ, ინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო კონფერენციისა და, მეორე მხრივ, სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციისა.

თვითონ ამ სიტყვას ამჯობინებს თავისი განწყობილების გადმოსაცემად: ამეჩეჩაო.

ამეჩეჩა.

რაოდენ ტევადი გამოთქმამა მისი სულიერი ყოფისა და ქცევის განსაზღვრად, თვალში მარტო ეს რომ ეჩხირება სადაც უნდა იყოს და რა დროც უნდა იყოს.

წელიწადში თითოჯერ იმართებოდა ის კონფერენციები და „თეზისებიც“ თითოჯერ გამოდიოდა — პატარა კრებულებად და სტამბური ნესით.

რაკილა აეჩეჩებოდა და აეკვიატებოდა, ხშირად აიღებდა და ატრიალებდა ხელში, ჯიბეში ჩაიდებდა, სულ თან დაატარებდა, ამოიღებდა და ფურცლავდა მარტო იყო თუ სხვანიც ეხვივნენ.

— ვფურცლავდი, ვფურცლავდი, თითქოს რო პოეტური შედევერების ანთოლოგია მჭეროდეს ხელშია.

ახირებად მექცაო, — არ დამალავდა „ჩემ სავანეში“, — შემნიშნეს და ერთობოდნენო.

რა დიდი შემჩნევა უნდოდა, როდესაც ერთიანად ამ „თეზისებში“ ჩაფლულიყო.

მაინც რატომ ასჩეჩოდა თუ აკვიატებოდა?

ან იმათ, გარშემომყოფთ, როგორ განუმარტავდა „თეზისებში“ ასერიგად შთანთქმის მიზეზს?

— ასეთი კრებულებით, თუნდაც ასეთი, ამ მოცულობისა, რამდენიმე, ასეთი მცირე ტირაჟითამეთი, დასაწყისი იქნება, მაინც დასაწყისი იქნება, ყველაფერი მცირეთი ინყებათ.

ისინი... ერთობოდნენ თურმე. მეგობრულად, სიყვარულით, მაგრამ გასართობი გამოსჩენოდათ.

— არტალაზედ როგორა ხარ?

— ასეთი კრებული, თუნდაც ასეთი, ამ მოცულობისა...

— თამადობას შენზე უკეთესად ვინ გასწევს.

— მაინც დასაწყისი იქნება, ყველაფერი მცირეთი ინყება!..

თავის ოცნებას შეჰყურებდა და შესთამაშებდა.

სამეცნიერო შრომების კრებულიც რომ გამოდიოდა ინსტიტუტში, ის ცოტა მოზრდილიც იყო და თბილისის სტამბებში იბეჭდებოდა, რაკილა გორის სტამბა ვერ განვდებოდა, მაგრამ თბილისის სტამბებიც გადაჭედულიყო და ამიტომაც ჭიანურდებოდა გამოცემა და წლიდან წლებზე გადადიოდა. ის ფორმატი და ის მოცულობა არ ივარგებდა, სამაგიეროდ:

— მისწრება ეს იყო: „თეზისების“ ფორმატი, „თეზისების“ მოცულობა, „თეზისების“ ტირაჟი, უფლებანი „თეზისებისა“ — ხელნაწერის უფლებითა, უფასოდა, მისწრებაც ეს იყო, საიმედოც ეს იყო, თუ დაიძრებოდა, — აქედანა და მხოლოდ აქედან დაიძრებოდა. ნიმუშიც ეს იყო, მაგალითიცა, მისწრება გახლდათ.

როდესაც ეს მახვილგონიერული იდეა გაკვესავდა და „თეზისებს“ მიიკვლევდა გუნებაში სალიტერატურო კრებულის ბიძგად თუ სათა-

ვედ, მხოლოდ ხელისუფლებისაგან მოსალოდნელ წინააღმდეგობას კი არ ითვალისწინებდა, არამედ იმ დაბრკოლებებსაც, რასაც გამოიწვევდა ეს წამოწყება მისივე კოლეგებისაგან, არანაირი თაოსნობა რომ არ ეპიტნავებოდათ და ისედაც აბუზღუნებულიყვნენ ლიტერატურული წრის დაარსების გამო, იმ შეკრებებს თანდათან დიდი პოპულარობა რომ მოეპოვებინა, და არამცთუ ინსტიტუტის საზღვრებს გასცილებოდა, არამედ გორსაც, რაკილა ამდენი სტუმარი ჩამოდიოდა თბილისიდან და სულ უფრო და უფრო დარწმუნებით იმეორებდნენ საპატივსაცემოდ მიჩნეული პიროვნებანი: თბილისში არ გაგვაჩნია ისეთი სამწერლო ცხოვრება, როგორსაც ამ პატარა ქალაქში მიაღწიეთო.

ჯერ ეს როგორი მოსათმენი გახლდათ და ახლა კიდევ კრებული — ხელშესახები დასტური წრის მოქმედების, ლიტერატურაში საიმედო ახალგაზრდების შემომატებისა და ახალი პერსპექტივების დასახვის.

ოთარ ჩხეიძეს შეპლიმოდნენ, უცინოდნენ, ამ საქმიანობასაც უქებდნენ, ქადილითაც იტყოდნენ, თბილისი უკან მოვიტოვეთო, მაგრამ, როგორც ხდება ხოლმე, არც ფარულ დაბრკოლებათა შექმნაზე დაიხევდნენ უკან.

— არტალაზედ როგორა ხარ?

— თუ დაძვრაა, აქედან უნდა დაიძვრას!

— რაო, რა დაიძვრასო?

— არა, არაფერი, ვაცივითა ვარ, ვაცივითა.

ჯერი ინსტიტუტის რექტორზე მიმდგარიყო, აკი საბოლოოდ იმას უნდა გადაეწყვიტა გადასაწყვეტი.

გიორგი ხარაული დიდხანს უდგა სათავეში გორის ინსტიტუტს — დაარსებიდან მოკიდებული. მისი არაორდინარული ხასიათი ხელშესახებადაა გამოკვეთილი „ჩემ სავანეში“. მეტიც ითქმის — რომანის კომპოზიციური ქარგა სულაც მის ირგვლივ იყრის თავს, თუ როგორ ინარჩუნებს ხელმძღვანელობასაც და თვითონ ინსტიტუტსაც, თანდათანობით მისივე გამოზრდილნი რომ დაუპირისპირდებოდნენ და ბოლოს კიდევ გამოაცლიდნენ რექტორობას. ეგაა, ველარ შეინარჩუნებდნენ ინსტიტუტის ღირსებას, ველარც მის თავისებურ პროფილს — პედაგოგთა აღზრდა რომ განსაზღვრულიყო მის დანიშნულებად, და დაყაბულდებოდნენ მის გადაკეთებას ეკონომიკის უნივერსიტეტად.

უამრავი რამ რომ მოიშლებოდა და გადაგვარდებოდა, ეს კიდევ ცალკე. ისე გამოდიოდა, რომ გიორგი ხარაულის წასვლასთან ერთად არსებითი მხარე გამოეცლებოდა ინსტიტუტს და კულტურულ-საგანმანათლებლო კერა ერთბაშად მოირღვეოდა და დაქვეითდებოდა.

სადღაც დაიკარგებოდა ძვირფასი, სანუკვარი, მისანდობელი.

ამ ყველაფრის შენარჩუნება რომ შეიძლებოდა, ჯერ კიდევ მე შევინარჩუნებდიო, — თავისას განიცდიდა ლუარსაბ თათქარიძის ლანდი, რომელიც გორის ინსტიტუტის სახის დაკარგვასაც უნდა მოსწრებოდა, რაკილა მისთვისაც დაეთმოთ საუფლო ამ კედლებში არტისტულ-ბოჰემური საზოგადოების დაფუძნებით.

და თუ „ჩემი სავანე“ მთლად რომანადაც ვერ ითქმოდა, დოკუმენტური რომანი ხომ ნამდვილად გახლდათ და, ამ ყაიდის თხზულებასაც რომ ესაჭიროება კონფლიქტი, კონფლიქტის შუაგულში ერთი მხრივ გიორგი ხარაული მოექცეოდა და მეორე მხრივ მისი ოპოზიცია, რომლის სათავეშიც სოსო ხარშილაძე აღმოჩნდებოდა, ხარაულის გამოზრდილნი წინ რომ წამოსწევდნენ, როგორც უფროსი თაობის კაცს და როგორც დაურიდალსა და შეუპოვარს, უკან დახევა რომ არა ჩვეოდა და ან შეასკდებოდა მონიანალმდეგეს და ან გაიტანდა თავისას.

მის წამქეზებელთ ხელს აძლევდათ სოსო ხარშილაძის პიროვნული ხასიათის ეს თავისებურება — თუ გაიტანდა, ხომ კარგი და კარგი, თუ ვერა — ძალიან მაინც დააზარალებდა რექტორს. და თუ თვითონაც შეემსხვრეოდა, ამით ეს რატომ ენალვლათ — ახალ წინამძღოლს წამოსწევდნენ და, აი, მაშინ კი ბოლომდე მიიყვანდნენ უკეთურ წამონყებას.

ვის რა წამონყება აღელვებდა, ვინ რას შეჰხაროდა იმედიათი მზერით!..

კარგ გუნებაზე დახვდებოდა რექტორი, ხალისით შეეგებებოდა. ოთარ ჩხეიძეს ისეთი შთაბეჭდილება დარჩებოდა, რომ ის კიდევ ელოდა მის მისვლას. იმას ბევრი ლაპარაკი არ დაუწყია, მხოლოდ „თეზისები“ გაუნოდებია და უკითხავს:

— არ შეიძლება რო სტუდენტების სალიტერატურო კრებული გამოიცეს, სწორედ ასევე, აი, ამ „თეზისებივით“?

იმას კი მყისვე შეუგებებია:

— შეიძლება, რატომ არ შეიძლება?

თითქოს დიდი ხანია გადაეწყვიტოს?

ასეც იქნებოდა. რაკილა ყველას შეეცყო ოთარ ჩხეიძის განსაკუთრებული დაინტერესება „თეზისებით“ და ზოგი თუ ერთობოდა, ზოგიც მზურვალედ მოეკიდა მის ჩანაფიქრს, რექტორსაც აცნობებდნენ, ცხადია, და ის დიდ ბჭობას არც მოჰყვებოდა გუნებაში, რადგანაც ოთარ ჩხეიძეს ბოლომდე ენდობოდა და არც ამჯერად დაიშურებდა თანადგომას. ამისა გახლდათ ის ხალისიც, ის დაუყოვნებლივი პასუხიც და ის სიტყვებიც, მაშინვე რომ დაატანდა:

— სამაგისო ქალაღდი მოგვეძებნება, ხარჯებსაც აეუვალთ.

და მეტი დამაჯერებლობისათვის საანგარიშოსაც გაჰკრავდა და გამოჰკრავდა ხელს.

ასე გადანყდებოდა.

კრებული სულმოუთქმელად შედგებოდა.

აშკარაა, წინასწარვე ეზრუნა ოთარ ჩხეიძეს. თუნდაც ვერავინ დაეყაბულებინა, მასალები მაინც თავმოყრილი უნდა ჰქონოდა. ეგებ გამართლება ენერა მის მცდელობას — მერე ხომ არ დაინყებდა კრებულის შედგენაზე ზრუნვას.

რა გასაკვირია, „ცისკარს“ რომ შეურჩევედა სახელწოდებად.

ამით ხომ ხიდს გასდებდა გიორგის ერისთავის დიდ წამონყებასთან — მის სულიერ მემკვიდრედ გამოაცხადებდა თავს გორელი ყმანვილების ახალი თაობა.

დასაბამი ეს ახალი „ცისკარი“ გახდებოდა გორის სალიტერატურო გამოცემებისა.

თუმც ჯერ მოსაგვარებელია მისი გამოსვლა.

რექტორი თუ თანახმაა და ქალაღდსა და სხვა სასტამბო ხარჯებსაც ინსტიტუტი აუვა, ვითომ რაღა დაბრკოლება შეიძლება გამოჩხერილიყო?

კი მაგრამ მთავლიტი?

გადამწყვეტი ის უნდა ყოფილიყო თუ ყოფილიყო.

იმ ბეჭდის გარეშე ამოო გარჯად დარჩებოდა ყველაფერი.

— ამ მოვალეობას ჩვენი ყოფილი სტუდენტი ასრულებდა: „თეზისებს“ ურტყამდა ბეჭედსა, ხელწანერის უფლებითაო, ამასაც უთაქა ბეჭედი, ხელწანერის უფლებითაო, — „ცისკარსა“ ცხადია და რაღა თქმა უნდა. შეიხსნა ცისკარი, „ცისკარი“ ამოვიდა, ამოვიდა.

უთაქა ბეჭედიო...

ეს შალვა გიუაშვილმა — ის გახლდათ მაშინ მთავლიტი, და რაკილა ეს ინსტიტუტი დაემთავრებინა და ოთარ ჩხეიძის დიდი პატივისმცემელი იყო, აღარ გაუჯანჯლებია, აღარც თბილისში დაჰკითხვია არავის, რაღაც უცნაური ვითარება შეიქმნა და თქვენ რას მირჩევთ, როგორ მოვიქცეო. თავის შეკავებას ურჩევდნენ და ეგ იქნებოდა.

ახლა კი:

მართლაც ცისკარი კი შეხსნა და...

„უთაქაო“ — ეს გამოთქმა რაღაც სხვაგვარად ჩაეჭრებოდა გულში მის ვაჟს, ჯერ ამ მნიშვნელოვანი დეტალის აღნიშვნა გაახარებდა, „ჩემი სავანის“ კითხვისას რომ წაანყდებოდა, მერე კიდე თვითონ

სიტყვა მოხიბლავდა. მასთან შედარებით ყველა სინონიმი აშკარად ფერმკრთალდებოდა, ეს გამოთქმა კი მოქმედების დინამიზმსა და ექსპრესიას ერთდროულად გამოხატავდა. საამაყო იყო ვაჟისათვის მამის ის რისკი ფრიად მღელვარე, ათასგვარად დამუხტულ ჟამს, და სუფრიდან სუფრაზე იმეორებდა თავმომწონედ: მამაჩემი ის კაცია, ბეჭედი რომ უთაქა და დასაბამი დაუდო გორში სალიტერატურო გამოცემებსო.

რედაქტორსა და ახალგაზრდა ავტორებს ჯერ ისევ ცხელ-ცხელი კრებული რომ ეპყრათ ხელთ და იჯერებდნენ და... ვერც იჯერებდნენ, გიორგი ხარაული გაიხმოზდა ოთარ ჩხეიძეს და ამცნობდა: თურმე ამისათვის ცალკე ნებართვა ყოფილა საჭიროო. და ეს ივარაუდებდა, ალბათ შენიშნეს და ალბათ მოსწერეს ან დაურეკეს, ეგებ დაიბარეს კიდევაცო. ყოველ შემთხვევაში რექტორის ავტორიტეტი ამჯერადაც გაჭრიდა და მხოლოდ ზეპირ საყვედურს აკმარებდნენ, თანაც გააფრთხილებდნენ, ეს ერთი ასე იყოს და მომდევნო კრებულს უნებართვოდ აღარ გამოგაცემინებთო. არადა, ჭირდა, ძალიან ჭირდა ნებართვის აღება.

თუმცა ხვალისა ხვალეს ეკითხა.

„ცისკარი“ რეალობად ქცეულიყო. თურმე ამოდ არ ასჩეჩოდა თუ აკვიატებოდა ოთარ ჩხეიძეს „თეზისები“ — აგერ ხომ გამოიკვეთა ამ საფუძველზე გორის სამწერლო ცხოვრების აღორძინება, ლიტერატურის ცენტრს მართლაც გორში რომ გადაენაცვლებინა და ამის ხელშესახები დასტურიც უკვე მოეპოვებინა.

ოთხშაბათობებს უკვე აღმანახი ამოჰყოლოდა.

იმ დამწყებთაგან, „ცისკრის“ ეს ნომერი რომ გააცნობდა მკითხველს, ცხადია, ყველა ვერ შერჩებოდა სამწერლო ცხოვრებას. მხოლოდ — მინდია არაბული, ლერი ბეგიაშვილი, ჯემალ ინჯია, ალექსანდრე ტაბატაძე, მურმან ძველაია, ფიროზ ჯანაშვილი. ელგუჯა მერაბიშვილი აქ მიხაილ ლერმონტოვის ერთი ლექსის მთარგმნელად გამოჩნდებოდა, თუმც შემდგომ პროზაიკოსად დაიმკვიდრებდა ადგილს. ლევან ფრუიძე კი, პროზაიკოსად წარმომდგარი, სამეცნიერო გზას ამჯობინებდა და თვალსაჩინო სახელიც შეიქნებოდა ეთნოგრაფიაში, ნარკვევებსა და წიგნებს რომ დაახვავებდა და ამ დარგის ღირსებას ისიც შეინარჩუნებდა.

უდავოდ წარმატებული აღმოჩნდებოდა სერგეი ესენინის ცხრა ლექსის ჯემალ ინჯიასეული თარგმანი, მარჯვედ რომ დაიჭერდა რუსი პოეტის სტილურ თავისებურებას და ჩინებულ სამოსსაც გაუმზადებ-

და ქართულ ენობრივ სამყაროში. სალექსო ტექნიკა უკვე საკმაოდ დახვეწილი ჰქონდა ამ ახალგაზრდა კაცს და მკითხველი სრულიად ვერ შეატყობდა, დებიუტი თუ გახლდათ მისთვის ეს თარგმანები. და რაკილა იპოვნა ესენინის პოეტური აღმაფრენის მთავარი ძარღვი, ხელს აღარც შეუშვებდა მის ამეტიყველებას ქართულად და გორის გამოცემათა კრებულიდან კრებულში ამიტომაც გამოჩნდებოდა ესენინის ლექსებიც, პოემაც „ანა სნეგინა“, დრამატული პოემაც „პუგაჩოვი“.

ჯემალ ინჯიას დახვეწილი სალექსო ტექნიკა მისი რითმების ორიგინალურობასა და მრავალფეროვნებაშიც მკაფიოდ იჩენდა თავს და შეუძლებელია მისი ლექსების გადაკითხვისას ხსოვნაში არ ჩაგრჩენოდა ეს მახვილგონივრული მიგნებანი: ექსკურსანტიებთან — ლექსს გულს ანთებდა, შარა მანდედან — შარავენდედად, გამოვერკევი — გამო რეკვიემს, დავა კნეინებს — დავაკერევივინებ, ჩაიდანი — ჩაიდინე, და გიშრები — დაგიშრება, ტიხარს — აკროსტიხი, უსუდაროდ — რუსუდანი, ბეთჰოვენმა — ვეთხოვები, ვერც ასულებმა — ფერნასულეებმა, მურმანისებრი — გულმა ისრები...

სახელდახელოდ რაც ამოიკრიბა ამ ნიმუშთაგან. და თუმც სხვა მისი თანატოლნიც ანიჭებდნენ რითმას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, ამ მხრივ ჯემალ ინჯიას ვერ გაუტოლდებოდნენ, და თურმე მის ამ ძიებებს თავისი კვალი უნდა დაეჩნია ჩვენი პოეტური აზრის მდინარებისათვის.

ჯერ გორის განათლებულ წრეებში გადადიოდა ეს პატარა კრებული ხელიდან ხელში — სიხარულით და სიამაყით.

მალე თბილისიც აღარ დარჩებოდა გულგრილი.

ვასო ბაიაძე, იმუამად საკმაოდ ცნობილი და გავლენიანი კრიტიკოსი, მხურვალედ გამოეხმაურებოდა აღმანახის დაბადებას, განსაკუთრებით კი გაახარებდა მის თავფურცელზე სავსებით გარკვევით მიწერილი რომაული ციფრი: ! — რაც გულისხმობდა არა წამიერ გაელვებას, კარგი ტრადიციისათვის საფუძვლის ჩაყრას, რაკილა განზრახულიყო, რომ „ცისკარს“ არ შეეწყვიტა არსებობა.

მწერალთა სასახლეში აღმანახის განხილვაზე წარმოთქმულ ვრცელ სიტყვას არა რეცენზიის, არამედ საფუძვლიანი ლიტერატურულ-კრიტიკული ნარკვევის სახით გამოაქვეყნებდა, პროფესიულ და დეტალურ ანალიზად. და ჯერ მარტო ეს გულდასმითი განსჯის აუცილებლობა მოწმობდა, რომ აღმანახის გამოცემა რიგითი მოვლენა სულაც არ გახლდათ. და ამიტომაც მოიხსენიებდა მას კრიტიკოსი „უჩვეულოს“ ეპითეტით, და თვალს რომ მიმოავლებდა პედაგოგიურ ინსტი-

ტუტებს, დაბეჯითებით განაცხადებდა: სხვა არც გვეგულება ასეთი კრებულის გამომშვეები და „ცისკარი“ მართლაც უპრეცედენტოა.

გორის ლიტერატურული ტრადიციები ცნობილი რომ იყო, ეს უმთავრესად უკავშირდებოდა XIX საუკუნის მრავალი თვალსაჩინო მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის სახელს. მათგან კრიტიკოსი გამომარჩევა: ნიკო ლომოურს, სოფრომ მგალობლიშვილს, ეკატერინე გაბაშვილს, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიას... და მკითხველს შეახსენებდა, რომ ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაში გორი ერთ-ერთი მოზრდილი ოაზისის როლს ასრულებდა.

ოაზისს ყველასა და ყველაფერზე ვერ იტყვი, ცხადია.

და არც არავის უნდა გაუკვირდეს, არავინ უნდა დააყენოს ქილიკის გუნებაზე: ასეთი გაბუქვა რამ მოაფიქრათო.

გორის ოაზისობას ვერავენ დააყენებდა ეჭვქვეშ.

ისე ჩამოთვლა უფრო შორიდანაც შეიძლებოდა ანუ გიორგი ერისთავის გახსენებით დაწყებულიყო. არც ელიზბარ ერისთავი გამოტოვებულიყო. იგი თუმც მწერალი არა ყოფილა, მაგრამ ცოტა არ უღვაწია ამ ქალაქის კულტურული ცხოვრების გასაუკეთესებლად და მისთვის იმ მკვიდრი საძირკვლის ჩასაყრელად, აღარასდროს რომ აღარ უნდა მოშლილიყო.

მერე კარგა ხანს გორს ეს როლი რომ აღარ შეუსრულებია, ყველა დაინახავდა, და კრიტიკოსიც დაადასტურებდა ამ შთაბეჭდილებას, რომ ქალაქმა დაკარგა, ველარ განაგრძო ის ლიტერატურული ტრადიციები, რომელიც უახლოესი წარსულიდან მემკვიდრეობით გადმოეცა.

ნუთუ მართლა ისტორიას უნდა გადაბარებოდა ეს ყოველივე?

მხოლოდ საამაყო წარსულის მოგონებით მოეთქვათ სული?

რაც ხანი გავიდოდა, სულ უფრო გაძნელდებოდა ნაპრალის ამოვსება, ხიდის გადება იმ დღეებთან, როდესაც ეს ადამიანები ავსებდნენ სულიერებით ამ სივრცეს — არამარტო საქვეყნო გადანწყვეტილებებითა და უშუალო მოქმედებით, არამედ კერძო საუბრებითა და პირადული ფიქრებითაც... გარდა იმისა, რომ მათი პირადულიც საქვეყნოს გადაჯაჭვოდა, უკვე კულტურული ტრადიციის მდინარეებაც, მძლავრ ნაკადად გარდასახული, განსაზღვრავდა საერთო განწყობილებას.

მოქალაქეებმა იციან და კარგადაც იციან, თუ ვინ ტრიალებენ მათ გარშემო და, იმის მიუხედავად, მათ მიმდევრებად წარმოუდგენიათ თუ არა თავი, დაფასებით აფასებენ, და ძალიანაც ეამაყებათ, მათი თანამედროვენი რომ არიან. როგორც მორწმუნე საზოგადოებაში — ყველა ერთნაირად არაა განმსჭვალული რელიგიური განცდით, ვერც

ერთნაირად ერკვევა ღვთისმსახურების წესებში, ვერც მეტ-ნაკლები სიღრმით წვდება წმინდა წერილთა სიბრძნეს, მაგრამ ერთნაირი მონინებით კი აღესილან რელიგიის მსახურთა და უზენაესი უფლის მიმართ. საერთო განწყობილება მოიცავს ყოველივეს და ახალი თაობებიც ამ მდინარებას ერთვიან თავისთავად და ძალდაუტანებლად.

ეს მონინება არ უნდა გამქრალიყო კულტურისა და საზოგადო მისწრაფებებით შეპყრობილ ადამიანთა მიმართ.

არადა...

შთაბეჭდილებას (და არა შეხედულებას!) შინაგანი ტკივილის შესანელებლად არქმევდნენ, თავის დასარწმუნებლად, ეგებ ვცდებით და ის ნაკადი ინერციით მაინც განაგრძობს ფოჟიალსო.

ჰა, შეგუებოდი თუ არ უნდა შეგუებოდი ამის აღიარებას, გაქრა და... აღარც დაბრუნდება და მხოლოდ იმ დღეების მოლანდებით თუ მოვითქვამთ სულს, ოდესღაც ხომ ყოფილა გორი თანასწორი ზოგადქალაქური ცხოვრების, ქვეყანას თავის სხივსა და ლაზათს რომ სძენდაო.

არ შეეგუებოდი და... ილუზიებითაც როდემდე გესულდგმულა?!

მაგრამ უნუგეშოდ დაკარგვა არ ეწერა ერისთავთა მიერ სათავედადებულ ტრადიციას და მათთან ხიდის გასადებად კი გამოჩენილიყო კაცი, ვინც არამართო თვითონ შექმნიდა დიდ ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, არამედ ამ ქალაქსაც დაუბრუნებდა თავის ნამდვილ სახეს, ურომლისოდაც არსებობა ისედაც გახანგრძლივებოდა გორს და დრო აღარ ითმენდა.

აგერ საამისოდ საიმედო ნიშანი:

— „ცისკრის“ გამოსვლით ასეთი ეჭვებისათვის ადგილი აღარ რჩება.

ვასო ბაიაძისათვის, ისევე, როგორც საქმეში ჩახედულ სხვა ადამიანთათვის, ეს გახლდათ მეტყველი საბუთი და მოწმობა, რომ ამ ქალაქში კვლავ ღვიოდა ლიტერატურულ-შემოქმედებითი სული, რომელიც ამიერიდან სულ უფრო და უფრო გაძლიერდებოდა.

— ამდენად, „ცისკარს“ ჩვეულებრივზე, რიგით ლიტერატურულ მოვლენაზე მეტი... სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს.

იქვე დასძენდა, რომ საგანგებოდ უნდა წარმოჩენილიყო და ყველასათვის ნათელი გამხდარიყო გორის ინსტიტუტის ლიტერატურულ-შემოქმედებითი წრის ასეთი ფართო რეზონანსის უმთავრესი მიზეზი — კვალიფიციური ოსტატის კეთილისმყოფელი გავლენა.

— ჩვენ მხედველობაში გვყავს... ოთარ ჩხეიძე, რომელიც საკუთარ მოვალეობას ამონურულად როდი თვლის ამ ინსტიტუტის აუდიტო-

რიებში ლექციების კითხვით და ყოველნაირად უწყობს ხელს უნარიანი ახალგაზრდების გამომჟღავნებას, მათ მხატვრულ დაოსტატებას.

ამიტომაც აღარ უკვირდა, რომ თავის ძირითად ნაწილში „ცისკარი“ პროფესიული ლიტერატურული ოსტატობის დონეს ინარჩუნებდა და არაფრით ჩამოუვარდებოდა თბილისსგარეთ გამოქვეყნებულ უფრო სქელტანიან აღმანახებსა თუ კრებულებს. და საკუთარ მოვალეობად, როგორც კრიტიკოსისა, მიიჩნევდა, რომ „ცისკარში“ გაერთიანებული ავტორებისათვის ისეთივე მოთხოვნები წაყენებინა, როგორც მათივე თანატოლი თბილისელი მწერლებისადმი გამოიჩენდა.

უპირველესად აღნიშნავდა ავტორთა სიმრავლესა და ჟანრთა სხვადასხვაობას.

— მართლაცდა, რა ღირებულება ექნებოდა „აღმანახს“, მასში რომ 4-5 ავტორი ყოფილიყო წარმოდგენილი და ისიც მხოლოდ ერთ ან ორ ჟანრში.

განსაკუთრებით გამოარჩევდა მინდია არაბულის („ფშავ-ხეცსურეთის პეიზაჟები თუ ყოფითი დეტალები და ვაჟას პოეტური სამყაროდან მოტანილი სახეები ეგზოტიკურ სამოსელში კი არ ახვევს ნაწარმოებს, კოლორიტულსა და საგნობრივს ხდის მას. აი ლექსის ყველაზე უძლიერესი ადგილები...“), ლერი ბეგიაშვილის (მისი „სახეები აქ ბუნებრივად ჟღერს და ძალიან ახლოსაა მოქნილ, ელასტიურ ხალხურ მეტყველებასთან“, მას „ეკუთვნის მოხდენილი პოეტური გამოთქმები“, „უთუოდ შესამჩნევია ავტორის მიდრეკილება ლაკონიური მეტყველებისადმი, შემჭიდროებული, კონდენსირებული ფრაზისადმი. ეს სანაქებო თვისებაა“), ჯემალ ინჯიას („პრინციპულად გაურბის შაბლონს, პრიმიტივიზმს. იგი ცდილობს თავისებურად შეხედოს საგნებსა და მოვლენებს, ლირიკული გზნებით გახსნას თემები. მისი ლექსები რიტმულად ერთობ მრავალფეროვანია, რითმები — მოულოდნელი და თავისთავადი... იგრძნობა ახალგაზრდული წვა, შემოქმედებითი სითამამე, შემმართებლობა“, „დიდი მოქალაქეობრივი აზრი აქ მხურვალე გრძნობების ენაზეა გამოთქმული, და ორგანულ, განუკვეთელ მთლიანობაშია წარმოსახული პირადი, ადამიანური ბედნიერება და სამშობლოს კეთილდღეობა...“), ალექსანდრე ტაბატაძის („ყველაფრიდან ჩანს, რომ ავტორს სწორად ესმის პოეტის მაღალი მოვალეობა“, „სულიერად მდიდარი და ჯანსაღი ახალგაზრდა კაცის გულწრფელობა გამოსჭვივის ტაბატაძის რომელიც გნებავთ ლექსში...“ „ნათქვამია პირდაპირ, უბრალოდ, ვაჟკაცურად“, „ნამდვილი პოეტური შთაგონებითაა აღსავსე „ისეთი დღეა“, „გვინდა მკითხვე-

ლის ყურადღება შეეაჩეროთ ტაბატაძის ერთსტროფიან ლექსზე, რომელშიც ძალიან მახვილგონივრულად, ორიგინალურად არის გახსნილი რუსთაველის თემა. ავტორი მარჯვედ მიგნებული დეტალით თითქოს ჩვენ წინ აცოცხლებს, სასიცოცხლო ენერგიით ალავსებს რუსთაველის ფიგურას, „თვით სიყვარულის მოტივების გააზრებაშიც... საკმაო თავისთავადობას იჩენს და მკვეთრად ემიჯნება სულნასული ტრფიალების იაფფასიან პოეზიას“, მისი „ლექსები მდიდარია ბუნებრივი ასოციაციებით, ხალასი სახეებით. მას ეხერხება ბუნების ძალთა განსულიერებაც, როცა ეს მხატვრული აუცილებლობითაა გამოწვეული“, ფირუზ ჯანაშვილის („უეჭველი შემოქმედებითი მონაცემები მჟღავნდება მისი ლექსების მუსიკალობაში, ორიგინალურ პოეტურ თქმებში“, „თემის ასეთი ტრაქტოვკა ნამდვილად ეფექტურია და ღრმა აზრის შემცველი“, „პოეტური მუსიკის თვალსაზრისით წუნი არ დაედება... ლექსებს „საკვირველია და საოცარი“, „მას ჟამსა შინა“, „უსათაუროები“ და „პოეტის სიამაყე“), ლექსებს, ლევან ფრუიძის ნოველას „შემთხვევა ბაღში“ („მართალია... სტილი ჯერ კიდევ ისე დახვეწილი არ არის, როგორც, ვთქვათ, ინჯიასი, მაგრამ სამაგიეროდ მას პროზაიკოსის ნამდვილი ალლო აქვს და შეუძლია მოთხრობა-ნოველისათვის საჭირო დეტალების ოსტატურად მიგნება“, „ნოველის სიუჟეტურ გადანწყევტაშიც საკმაო გონებამახვილობა და სატირული სიმძაფრეა“, „ვინ იტყვის, რომ ეს სურათი ოსტატის ყალბით არ არის დახატული!“), „ამ ნოველის ავტორისაგან ჩვენ ახალ, კარგ ნაწარმოებებს ველით“), ხოლო რაც შეეხება სერგეი ესენინის პოეტურ ნიმუშთა ჯემალ ინჯიასეულ თარგმანებს, მათ შეაფასებდა როგორც:

— აღმანახის თავანკარა ფურცლებს.

რაკილა ერთჯერადად არ ჩათქმულიყო, მაშ დროულადაც უნდა მოჰყოლოდა პირველს მეორე.

მოჰყვებოდა კიდევ, ოლონდ იმავე სახელწოდებით — ველარ.

და ალტაცების მიზეზსაც ახსნიდა:

— ისინი შესრულებულია ამ დიდი თვითმყოფადი რუსი პოეტის შემოქმედების თავისებურებათა ზუსტად გათვალისწინებით, განწყობილებათა და ინტონაციის ოსტატური დაცვით, მაღალი სალექსო კულტურით. ზოგიერთი, ადვილად გადასალახავი ლაფსუსის გამოკლებით, ამ თარგმანებს ფართო მნიშვნელობა აქვს და ურიგო არ იქნება, თუ იგი სხვებთან ერთად ცალკე წიგნად გამოიცემა.

სანიმუშოდ თავიდან ბოლომდე მოიხმობდა ლექსის — „წერილი დედას“ — ქართულ ვერსიას, როგორც რიგითი თარგმანის ნიმუშს,

რომელიც იმავდროულად საკმაოდ ტიპური გახლდათ ჯემალ ინჯიას მთარგმნელობითი კულტურის წარმოსადგენად.

გზადაკარგული შვილის მძაფრი სულიერი დრამატიზმი ხელშესახებად მეორდებოდა ქართულ ვერსიაშიც, როგორც სრულფასოვან ორიგინალურ ლექსს შეჰფერის. ცხოვრებაზე უკვე გულაყრილი ეჭიდებოდა უკანასკნელ ძაფს, დედის სახებასთან დაკავშირებულს, რათა ეს ძაფიც, დამდნარი და თვალით უხილავი, მთლად არ გამქრალიყო და რაღაც სანუგეშო შერჩენოდა გაუხარელ, უმთენარო არსებობას. ბოლოსდაბოლოს, არც ისეთი ურცხვი ლოთი გამხდარიყო, რომ დედის უნახავად შეძლებოდა სიკვდილი. დაბრუნებით აუცილებლად დაბრუნდებოდა შინ, ოღონდ დედას ცისკარზე აღარ უნდა გაეღვიძებინა, როგორც რვა წლის წინათ სჩვეოდა.

და ფინალური აკორდები:

ნულარც ლოცვებში გამიკვეთ ენას,
არ დაბრუნდება წარსული ჩვენი,
შენა ხარ ჩემი ნუგეშიც, ლხენაც,
არგაგონილი სინათლის ჩქერიც.

მაშ, გადივინყე თუ რამ შიში გაქვს,
და ნურც ყოველ წამს მომიკლებ თვალში,
ნულარ გამოხვალ გზაზე ხშირ-ხშირად
მაგ ძველებური, დამდნარი თავშლით.

თავანკარა ფურცლებიო — უკეთესი ეპითეტი რაღა გამოეძებნა და უფრო მეტადაც როგორ შეეგულიანებინა ახალგაზრდა კაცი სერგეი ესენინის დასამკვიდრებლად ქართულ ენობრივ სამყაროში.

აგერ თბილისის სამწერლო წრეებიც აეფორიაქებინა ახალგაზრდების ამ გუნდის ერთბაშად მოვლინებას.

უპრეცედენტოო...

სიმბოლურიო...

თავი VI

„ვინც შუოთავდა ლიახვურად“

იმავე სახელწოდებით — ველარო...

„ცისკარი“ „მერანი“ უნდა შენაცვლებულიყო.

ხანგრძლივი მცდელობა თბილისში ახალგაზრდული ჟურნალის დასაარსებლად ბოლოსდაბოლოს წარმატებით დაგვირგვინდებოდა, და ვახტანგ ჭელიძე — მისი რედაქტორი — აღარ მოინდომებდა „ჩვენი თაობის“ სახელწოდების განმეორებას, მიუხედავად იმისა და პირვანდელ ოფიციალურ დოკუმენტაციაში სწორედ ასე ჩაწერილიყო, და „ცისკარს“ ამჯობინებდა. მანამდე კი ოთარ ჩხეიძეს სთხოვდა, თავის სიჭაბუკის მეგობარს: შენი აღმანახის სახელს უნდა შეელიოო, თბილისი მაინც თბილისია, გინდაც ლიტერატურული ცხოვრების ცენტრი გორში გეგულებოდეთო. ეს მაშინვე დაეთანხმებოდა: იყოს ნება შენი, ახალ სახელწოდებას გამოვძებნი, დიდი რამ ძებნაც არ სჭირდება, ინსტიტუტი ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელობითაა და ბარემ მისი საუკეთესო ლექსის სათაურს გავიმეორებო.

— მეორეს „მერანი“ დაერქვა, „ცისკარი“ რახან გამოგვეცალა ხელიდანა. თუმცა ეს მხოლოდ ისე თუ ითქმის, ხატოვანების გამოისობითა, თორემ ისინიც ეხმაურებოდნენ გიორგი ერისთავის „ცისკარსა“, ჩვენი არ იყოს. ეხმაურებოდნენ. ეხმაურებოდით.

ეს მეორე ზმნა მიანიშნებს, რომ ოთარ ჩხეიძე ახალდაარსებულ ჟურნალ „ცისკარშიც“ მონაწილეობდა — სარედაქციო კოლეგიის წევრი გახლდათ და კიდევ ერეოდა გამოცემის საქმიანობაში რედაქტორის თხოვნით, სარედაქციო კოლეგიის წევრს როგორც შეჭფერის სინამდვილეში, თორემ ეს სახელი ისე გაიგივებია ფორმალიზმს, ისეთი შთაბეჭდილებაც გრჩება, თითქოს სარედაქციო კოლეგიის წევრის მოვალეობა ის იყოს, რომ სათოფეზეც არ გაეკაროს ჟურნალისა თუ გაზეთის რედაქციას.

სახელწოდება შეირჩა.

უფლების მოსაპოვებლად სიარული რომ დასჭირდებოდა ოთარ ჩხეიძეს, ბოლოს იმასაც მიაღწევდა.

ამასობაში რალაც ცვლილება მოხდებოდა, ძალზე უამური — აღარც „შრომები“ გამოიცემოდა ინსტიტუტში, აღარც „თეზისები“, აღარც ქალაქი გამოეყოფოდა და აღარც ხარჯები გამოცემისათვის, რისგან გინდოდა ახალი კრებულნი გამოგეჭრა?..

სახელწოდება და უფლება რალას გიშველიდა, როდესაც საშუალება აღარ გქონდა?

— ვრჩებოდით ასე ხახამშრალები, — ხატოვანიც როა და სწორიც რო არის ამ შემთხვევაშია.

სამინისტროს იქით გზა აღარ რჩებოდა, მიმართვას რექტორი მოამზადებდა და ოთარ ჩხეიძეს ურჩევდა: სჯობს თვითონ ეახლო და პირადად მოელაპარაკო.

ეს ვერც წარმოიდგენდა, ასე იოლად თუ აენყობოდა საქმე, გულდაგულ მოემზადებოდა მოსალაპარაკებლად და დასარწმუნებლად, მაგრამ დიდი მოლაპარაკება არც დასჭირდებოდა, ორიოდ სიტყვას ეტყოდა თუ არა და თხოვნის ფურცელსაც გაუნვდიდა, დამხვდური მაშინვე წაანერდა: გაცევით ქალაქიო.

— ისე გამეხარდა, ენაც რო აღარ მომიბრუნდა მადლობის სათქმელად, არც რო გამახსენდა, ისე გამეხარდა, ისე გამოვიქეცი...

მაგრამ რეზოლუცია რას გიშველის, თუკი ქალაქი შენთვის ვერ გადარჩება, რადგანაც წინასწარ გეგმებში არსად ჩანერილა გორის ალმანახის გამოცემა. ჯერ გეგმიურ წიგნებსაც აკლდება ქალაქი და ახლა ეს კიდევ... დაპირებით დაპირდებოდნენ გეგმაში გათვალისწინებას, მაგრამ სინამდვილეში ეს მხოლოდ გადავადებას ნიშნავდა საკმაო დროით...

ავსუს, „თეზისები“ რომ გამოეცალათ ხელიდან!..

კარის შეხსნა ხომ მაინც მოხერხდა და ამჯერადაც რალაც სახსარი გამოინახებოდა, ვაივაგლახით, მაგრამ მაინც:

— და აღარ მოვჰყვები თუ როგორ შეგროვდა საბეჭდი ქალაქი, აღარ მოვჰყვები, ყდა თუ როგორ აღმოვაჩინეთ, აღარ მოვჰყვები, ცოდვის კითხვა იყო, მართლა რო ცოდვისა.

სადაც ფანატიზმი არა ყოფილა...

ყდად ოთარ ჩხეიძე სანერი მაგიდის საფენებს ივარაუდებდა და კიდევ გამოიყენებდა, აღმრიცხველები რომ ხმარობდნენ კოლმეურნეობაში. კი გამოდგა და... და გამოხატვითაც იმ საფენებზე გამოიხატა ლადო გუდიაშვილის ბარათაშვილი მიმქროლავ მერანზე. ეს ნახა-

ტია, სანერი მაგიდის საფენებსაც რომ ანათებს შიგნიდან და მაინც ჩვეულ შთაბეჭდილებას ახდენს, გუდიაშვილურს.

და იპოლიტე ვართაგავას მემუარული ჩანაწერიც „ჩემი პირველი შეხვედრა ვაჟა-ფშაველასთან“ სულ სხვა სხივით ანათებს კრებულს ჯერ მარტო იმ პასაჟით, სუფრაზე ხშირად რომ გაისმის ილია ჭავჭავაძის სახელი და ამ სახელთან დაკავშირებით ვაჟა წინადადებას მისცემს თამადას, ილია აგლაძეს, შესვას იროდიონ ევდოშვილის სადღეგრძელო:

— ეს ბიჭი, სამწუხაროდ, დღეს ჩვენთან არ არის, როგორც მითხრეს, თბილისშიც არ იმყოფება. თავისმა ამხანაგებმა ბოიკოტი გამოუცხადეს იმისათვის, რომ ილიას ვერაგულმა მკვლელობამ ის გამოაფხიზლა, ეროვნულ გზაზე დააყენა, შემოქმედება გაუფართოვა, გაუდიდა. დღეიდან ის დიდი შემოქმედი გახდება.

ამ სტრიქონებით ყველაფერი გაცხადებულია გამჭვირვალე მინიშნებათა წყალობით. საქმეში ჩაუხედავი ადამიანიც მიხვდება, რომ იროდიონ ევდოშვილის გადასვლა ეროვნულ გზაზე გულისხმობს მანამდე მის დგომას საპირისპირო მიმართულებით, საპირისპირო მიმართულება კი ეროვნულ-დემოკრატიული დოქტრინა გახლდათ. და რაკილა თავისმა ამხანაგებმა გამოუცხადეს ბოიკოტი, ძნელი ამოსაცნობი აღარაა, რომ იროდიონი ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიას გამიჯნვია. მიზეზი კი ისაა, რომ ილიას მკვლელობას გამოუფხიზლებია.

უფრო პირდაპირ როგორღა თქმულიყო საბჭოური რეჟიმისა და ცენზურის ძალმოსილების ჟამს და არა სადმე სხვაგან, არამედ ოფიციალურ გამოცემაში?

არადა, იპოლიტე ვართაგავა ხელს ადებს ილიას მკვლელობაში სოციალ-დემოკრატებს.

და ეს გორში, და 1958 წელს.

მოგვიანებით, 1976 წელს, იატაკქვეშა ჟურნალის — „ოქროს სანმისი“ — მეორე ნომერში ზვიად გამსახურდია გამოაქვეყნებდა იროდიონ ევდოშვილის ბარათს, სანდრო შანშიაშვილთან მოწერილს 1911 წლის 1 ნოემბერს გადასახლებიდან, ამ უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ და, რაც მთავარია, ზნეობრივ ნიმუშს, ქრესტომათიული რომ უნდა გახდეს და მასზეც აღიზარდნონ ყმაწვილები.

იროდიონი გულისტკივილს უზიარებდა მეგობარს: ვიცი, ისევ მლანძღავენ, მჭორავენ, თუმცა გამოვეცალე მანდაურობას, მაგრამ ჩემს ლანდს მაინც უყეფენ და მიპარვით ზურგიდან მჩხვლეტენ, კარგა ხანია, რაც ამ გველებმა სისინი დაიწყეს, და ეს მოხდა იმ დროიდან,

როდესაც იმგვარივე „გადამთხეულებმა“ ილიას ტყვია დაახალეს და ის ტყვია მეც მომხვდაო.

არწმუნებდა: ჩვენს შორის შემაერთებული ჯაჭვი განყდა, ათ წელიწადზე მეტხანს იდეურად რომ ვიყავი მათთან გადამბული და ჩემს გულში ბრძოლა გამართულიყო ორ აზრს შორის — რას ვემსახურო, საქართველოს ერს, როგორც პოლიტიკურად დაჩაგრულ ხალხს, თუ პროლეტარიატს, როგორც ეკონომიკურად დაჩაგრულ კლასს, ორივე ჩემთვის ძვირფასი იყო და დღესაც ძვირფასია, მაგრამ როდესაც ქართველმა ესდეკებმა საქართველოს ხსენებაც კი სათაკილოდ გაიხადეს, ჩემი აზრები გულში გადამიტრიალდა მათ წინააღმდეგო.

ეს ყოველივე ნაკადულივით მიედინებოდა მის გულში, ჩუმად, მართლმართო, რაკილა ადვილი არასოდეს არაა თორმეტ წელიწადს ნაჭედი ჯაჭვის განყვეტა:

— და აი ილია დამეხმარა მე თავის სიკვდილით. იმ დღიდან კი სამუდამოდ ვიბრუნე პირი ქართველი ესდეკებიდან და თუ მივბრუნდები დღეს მათკენ, მივბრუნდები მხოლოდ იმისთვის, რომ მივაფურთხო მათ.

რითი არ არის იპოლიტე ვართაგავას მოგონების ის პასაჟი იროდიონ ევდოშვილის ამ პირადი წერილის თავისებური რეზიუმე? დადასტურება ხომ არის და არის.

საოცარია, არა, როგორ გაიპარა ეს სტრიქონები ოფიციალურ გამოცემაში?

შენ შენი უნდა გეცადა, ცენზურას თავისი, და როგორღაც მაინც გააძვრენდი მართალ აზრს, გულწრფელ სჯას, მიუკერძოებელ განცდას თუნდ იმ საზარელ საცეცებში.

აგერ გამჭვირვალე მინიშნებით თედო სახოკიას მხატვრულ-დოკუმენტურ წიგნშიც „ჩემი საუკუნის ადამიანები“ (1969 წლის გამოცემა) ხომ მოხერხდებოდა წინამურის ტრაგედიის მთავარ ორგანიზატორებზე მინიშნება.

როდესაც სოხუმის ციხეში მყოფი პოლიტიკური პატიმრები შეიტყობდნენ ილიას მკვლელობას, თედო სახოკია შესთავაზებდათ, ყველამ სამძიმრის დეპეშა გავგზავნოთ გაზეთის — „ისარი“ — რედაქციაშიო.

— აბა, რას წარმოვიდგენდი, რომ ილიას სიკვდილი ერთნაირად საგლოვი არ იქნებოდა ყველა ქართველისთვის! სოციალ-დემოკრატებმა თუმცა ბოდიშით, მაგრამ მაინც უარი გვითხრეს: პარტიული მოსაზრებით ვერ შემოგიერთდებითო.

აჰა, ხომ მაინც გაიელვებდა ილიას ნამდვილ მკვლელთა ვინაობა.

და ეამაყებოდა იპოლიტე ვართაგავას, სოციალ-დემოკრატიის ეს უპატივებელი ცოდვა სამწერლო მიმოქცევაში რომ შემოეტანა, თორემ ამ პარტიის მამხილებელ წიგნს — კიტა აბაშიძის „ჯვარს აცუ, ჯვარს აცუ ეგე!“ — რევოლუციამდე რომ გამოცემულიყო, იატაკქვეშ ამოეყო თავი და თითო-ორიოლა პიროვნებას თუ მიუწვდებოდა ხელი.

ეამაყებოდა, ჯერ კიდევ როდის რომ განეცხადებინა საჯაროდ ვაჟა-ფშაველას დიდი ტალანტის შესახებ — 1912 წელს გამოქვეყნებულ ლიტერატურულ ნარკვევებში „სიმღერა მთისშვილის — ვაჟა-ფშაველასი“: როდესაც ზოგიერთი ცნობილი შემოქმედიც ვაჟას მხოლოდ ნიჭიერ საბავშვო მწერლად მიიჩნევდა, მე წამომცდა სიტყვა მის გენიოსობაზე და ჩემი სიტყვა ისტორიამ, დრომ გაამართლაო.

— ამ საკითხში პრიორიტეტი მე მეკუთვნის და ამას არც არავის დავუთმობ.

მართალია გრიგოლ რობაქიძე უცხოეთში გადახვეწილიყო და იმხანად ძალიან შევიწროებულიც გახლდათ ჰიტლერსა და მუსოლინიზე გამოქვეყნებული წიგნაკებისათვის, მაგრამ განა მასაც არ მიუძღოდა გამორჩეული წვლილი ამ მხრივ?

სამშობლოსადმი გამოგზავნილ ბარათში 1961 წელს განა ისიც არ ირწმუნებოდა:

— ვაჟას კულტი ჩემი ამ ლექციით იწყება.

იგულისხმებდა 1909 წელს „გველის-მჭამელზე“ ნაკითხულ საჯარო ლექციას.

იპოლიტე ვართაგავასათვის, რასაკვირველია, ცნობილი იქნებოდა ეს საჯარო გამოსვლა, მაგრამ მიაჩნია, რომ თავისი ნარკვევი გაცილებით უფრო კანთიელად, რელიეფურად წარმოაჩენს ვაჟას მხატვრულ სამყაროს და ამიტომაც ვერ შეეგუება, რომ პრიორიტეტი დათმოს.

აკი თავიდან ვაჟას ძალიანაც მოსწონდა ფელეტონებად დაბეჭდილი ეს კრიტიკულ-ესთეტიკური თხზულება: ბუნების განცდის ანალიზი, „აღუდა ქეთელაურის“ განსჯა, ერთადერთი ის სტრიქონი ეხამუშა, ამ პოემას თვით ლევ ტოლსტოიც მოაწერდა ხელსო.

ის უკვე აღარ ეჭამნიკებოდა, კრიტიკოსი მისი პოემების ხალხურობისა და ორიგინალობის საკითხს რომ წამოჭრიდა და კიდევ გამოეხმაურებოდა მწვავე პასუხით. კრიტიკოსის ის ფრაზები, მითუმეტეს, ნარკვევის აღმტაცი კილოს ფონზე, საწყენად ნამდვილად არ გაისმოდა, მაგრამ, ეტყობა, ვაჟას გული შეუღონეს ამ თემის ირგვლივ გაუთავებელი ლაპარაკით, თანაც, სურდათ საზოგადოებრივი აზრი ისე მოემართათ, თითქოს ვაჟა მთლიანად ფოლკლორს ეყრდნობოდა და თავისი ძალიან

ცოტა შეჰქონდა პოემებში. ვითომ ძვირფასი მადანისათვის მიეგნო და ხაპავდა და ხაპავდა უღმერთოდ, თავისას კი ცოტას თუ გაურევდა.

ასეთ დროს იპოლიტე ვართაგავას ნარკვევი კარგი საბაბი გახლდათ დარაზმულ ოპონენტათვის პასუხის გასაცემად, მიუხედავად იმისა, რომ ნარკვევის ავტორი იმათ შორის არ იგულისხმებოდა, როგორც ვაჟას ტალანტის მოთაყვანე. ეს ისეთივე საბაბი იყო, როგორც თავის დროზე ილია ჭავჭავაძემ გამოიყენა კოზლოვის „შეშლილის“ თარგმანი ენობრივი რეფორმისა და სხვადასხვა ლიტერატურულ-ესთეტიკურ შეხედულებათა თავმოსაყრელად და გამოსათქმელად. კი უკვდავყო რევაზ ერისთავის სახელი, მითუმეტეს, სათაურშივე გაიტანა, და ვაჟა-ფშაველაც ასევე უკვდავყოფდა იპოლიტე ვართაგავას სახელს ამ მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი ესეთი და ამ გვარ-სახელის აღნიშვნით სათაურშივე. ისე ბატონი იპოლიტეს დამსახურებაა, ვაჟამ თავისი შემოქმედებითი ლაბორატორია ასე თვალნათლივ რომ გადმოჟინა და ისეთი მოსაზრებანი და ნიუანსები გაგვიზიარა, რაც სხვაგვარად ეგებ არც არასოდეს დაწერილიყო და სამუდამოდ დაფარული დარჩენილიყო. გემტვრია მერე თავი და დისკუსიებიც გაგემართა, რა იყო საკუთრივ მისი და რა — ხალხური.

„ჩემი სავანის“ ერთ-ერთი კოლორიტული ხასიათი იპოლიტეცაა, მისი ჟანრობრივი თავისებურების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი. დიდებული მჭევრმეტყველი და ცოცხალი მატიაწე ლამის ასწლიანი ხანისა, დაკვირვების იშვიათი უნარის წყალობით უამრავი ძვირფასი რეალია თუ ცნობა რომ შემოენახა მის გამძლე მეხსიერებას.

ამიტომაცაა, რომ ჰყვება დაუსრულებლად ძველსა თუ ახალს, არც მოსაყოლი ელევა, არც იღლება და არც ბეზრდება.

ორიოდე შტრიხით მარჯვედ და სახიერად შემოიხაზებოდა მისი გარეგნული და შინაგანი პორტრეტი:

— ფანჯრიდან შუქი დასცემოდა, შუქი დასცემოდა და უღაჟღაჟებდა წამოზურცული ლოყები, გადატკეცილი სახე უღაჟღაჟებდა, უციალებდა პატარა წვერი ნიკაპზედა, ოღონდ მთავარი მაინც ის იყო, ის სახე გახლდა, ვარაყი სახისაი, რო ვერ იტყოდი თუ რა ხნისა იქნებოდა, ას წელსაც რო მიატანა, მაშინაც რო ვერ იტყოდი, და რო გეგონებოდა, რო აი კაცი, ვისაც რო ავი არ უნახავს ცხოვრებაშიო. იტყოდი. გეგონებოდა.

მემუარებსაც ჩაჯდომოდა, ცოტა გამომზეურდებოდა იმ ჩანანერებიდან, ბევრი კვლავაც მის არქივში რჩებოდა. გამოქვეყნებული ცოტა განსხვავებული გახლდათ, ვიდრე მოყოლილი — შესაძლოა შინაგანი

ცენზორი ამოქმედებულიყო ფურცელზე გადატანისას, შესაძლოა რედაქტორთა ხელიც ჩარეულიყო. ასეა თუ ისე, როდესაც ოთარ ჩხეიძე გონების თვალთ შუედარებდა ზეპირად ნაამბობსა და წიგნად გამოცემულს, სახელდახელოდაც არაერთ განსხვავებას დაიდასტურებდა.

აი, თუნდაც დავით სარაჯიშვილისა და აკაკი ხოშტარიას ნაქონი სახლის დანარჩუნება მწერლებისათვის, ამ დამსახურებას იპოლიტე თავის მარიფათსაც რომ მიაწერდა, თუმც, ცხადია, არ ავიწყდებოდა პაოლო იაშვილის ღვაწლი, ვინც ახალ ხელისუფლებასთან სიახლოვის წყალობით ოფიციალურად მოიპოვებდა რეეკომის ნებართვას მწერლებისათვის ამ სასახლის გადაცემის თაობაზე. ზოგადი ქარგა ორივე ვერსიაში ერთნაირი გახლდათ, თუმც ცალკეული დეტალების სხვაობა ძალდაუტანებლად წარმოაჩენდა, რომ გამოქვეყნებულ ფრაგმენტში ზოგიერთი პასაჟი ხელოვნურად გადაკეთებულიყო. „ჩემი სავანე“ ზეპირ მონათხრობს აღადგენდა, როგორც უფრო სანდო ვერსიას, და დაე იმას ეჩხრიკა სხვაობა, ვინც დაინტერესდებოდა დაცილებათა წარმოშობის ფსიქოლოგიური საწყისით.

ან იმ ეპიზოდს როგორ გაუშვებდა ხელიდან ოთარ ჩხეიძე, თუ როგორ გადმოიწერდა შალვა რადიანი — ახალი პოლიტიკური რეჟიმისაგან დიდად დაფასებული ადამიანი, ყველა თანამდებობას რომ გამოიცვლიდა და ლიტერატურის მკვლევარისა და კრიტიკოსის სახელსაც დაიმკვიდრებდა — იპოლიტეს ერთ ადრინდელ ნარკვევს რაფიელ ერისთავზე და თავისად გაასაღებდა ისე, რომ ერთ წერტილსა თუ მძიმესაც არ შეცვლიდა. მოკლე შესავალში იპოლიტეს მიაღანძლავდა კიდეც, წვრილბურჟუაზიულად აზროვნებდა და ვერ ჩანვდა რაფიელ ერისთავის პოეზიის თავისებურებებს, რაც მარქსისტული მეთოდის მომარჯვებით ასე დამაჯერებლად გამოვარკვევ და ავხსენიო.

და როდესაც იპოლიტე ხმაურს ატეხდა და თავისი საავტორო უფლების დაცვას მოინდომებდა, დიდად შეწუხებული მფარველები კი შალვა რადიანს საყვედურს ჰკადრებდნენ: ეს როგორ დაგემართაო, — ის თავს ამით იმართლებდა: გარდაცვლილი მეგონაო. მეტი უხერხულობა ვერაფერი დაინახა და თავსაც მხოლოდ ამისათვის გაუწყრა: რატომ ავჩქარდი, ჯერ კარგად დამედგინა, ცოცხალი იყო თუ არაო. არადა, იმან შეაცდინა, ვაჟა-ფშაველას რომ გაემართა იმასთან კამათი. აბა, ვაჟასთან მოპაექრე კაცი ცოცხალი რატომღა უნდა ყოფილიყო, თუ იპოლიტე ვართაგავასავით საუკუნეს არ შეეცოლებოდა და... საკუთარი თვალთ არ იხილავდა, რომ, სხვა მანკიერებისა არ იყოს, პლაგიატობასაც საზღვარი არა ჰქონია.

იცინოდა: ერთი-ორგან მძიმე მაინც შეეცვალა ანდა ბეჭდვისმიერი შეცდომები ჩაესწორებინაო.

„ნაკრძალში“ სოფრომ ბროძელის პროტოტიპად თედო ჟორდანია თუ გამოეყენებინა, მისი სამეცნიერო თხზულების — „საქართველოს ნაკრძალები“ — მითვისების ქარგა იპოლიტე ვართაგავას ბიოგრაფიის ამ ეპიზოდის გავლენით შესულიყო რომანში, ყველაფერი კი იმით დაიწყებოდა, რომ ერთ-ერთი პერსონაჟი არქივში წააწყდებოდა მტკერნაყრილ თუ ობმოდეზულ ხელნაწერებს, გადაბერტყავდა, გადაბეჭდვინებდა და ახალთახალ ნაშრომად გაასაღებდა. და როდესაც სოფრომ ბროძელი შეეცდებოდა თავისი საავტორო უფლების დაცვას, ეს პერსონაჟი მძიმე ყოფაში ჩაეარდებოდა და ავიშვიშდებოდა:

— ეგ მე რა ვქნა, თუ აქამდის უცოცხლია მაგ ოჯახდასაქცევსა?! თავი მომიკვდეს, თუ ცოცხალი მგონებოდეს, თავი მომიკვდეს, რასაც გინდა, დავიფიცებ, არა, აღარ მეგონა ცოცხალი. პაპაჩემის მასწავლებელი იყო, პაპაჩემისა, პაპაჩემისა ძვალი აღარ გადარჩენილა, ეგ რაღამ აცოცხლა ამდენხანსა? აბა!.. რა ვიცოდი!.. ან ამდენი მეხსიერება რაღამ შეანარჩუნა, რატომ არ გამოჩერჩეტდა და გამოთაყვანდა აქამდისა?! აბა, რა ვიცოდი!.. ბედისწერა, ბედისწერაა, მა რა დარდუბალაა?! აბა რაღა ძალმიძს ბედისწერის წინაშე, მითხარი, რა ძალმიძს?!

ბედისწერააო, — ალბათ შალვა რადიანიც გაიძახოდა და საბოლოოდ მაინც ისევე ჩაიფარცხებოდა ეს აყალმაყალი, როგორც „ნაკრძალში“ გაყურდა ყოველივე და გიტო გორდაძეს შერჩა მითვისებული ნაშრომიც და მეცნიერის სახელიც.

იპოლიტე მამხილებელ წერილს რომ დანერდა და ის სტატია შემოკლებით, მაგრამ მაინც აიწყობოდა გორის გაზეთში, თბილისში დაიბარებდნენ გაზეთის რედაქტორს თავისი ანაწყობიანად და... უანაწყობოდ დაბრუნდებოდა.

— არაფერს ამბობდა. გაგონებაც არ უნდოდა. ბანზე ააგდებდა სიტყვასა, ეახლებოდნენ თუ დაურეკავდნენ თუ რაც იქნებოდა და როგორც იქნებოდა, ბანზე აუგდებდა სიტყვასა.

ჯერ მარტო ეს დეტალი აირეკლავს ხელშესახებად იმჟამინდელ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ რეალობას, „ნაკრძალის“ ეპიგრაფი გულისშემძვრელად რომ ადასტურებდა იოანეს სიტყვებით: სად ნაყოფიერებაი ბოროტთაი, მუნ უნაყოფობაი კეთილთაიო.

ალმანახის გამოცემაც ამიტომ ჯანჯლდებოდა, თუმცა გაჯანჯლებას ვილა ჩივის, ეგებ ის საშუალება მაინც გამოჩენილიყო, რომ საერთოდ არ დასამარებულიყო. არადა, ვაივაგლახიც აღარ კმაროდა, შემწე თუ არ

გამოგიჩნდებოდა. გიორგი ხარაულს მხრების აჩეჩვის გარდა აღარაფერი დარჩენოდა და ელოდა და ელოდა გორის განათლებული საზოგადოება ახალ ნომერს კიდევ უკეთესი თხზულებებით დამშვენებულს.

მერე აკი „მერანიც“ აღარ შეარჩინეს სახელწოდებად.

ეგ კი არის, გამომცემლობამ რომ მიისაკუთრა ეს სახელი, თვითონ ის გამომცემლობა ეხმარებოდა შემდგომი კრებულების გამომზეურობაში. რევაზ მარგიანი მოსულიყო დირექტორად და ცოტას თუ ბუზლუნებდა და ჯუჯლუნებდა, დახმარების ხელს მაინც უწვდიდა: თავისი წიგნებისათვის ვერ მიუხედავს, რას გადაჰყოლია, ვინ დაუფასებს, ერთ მშვენიერ დღეს გამოაპანლურებენ, გზასაც ვერ გაიგნებს, საით წავიდესო.

თავისი მეგობრის დონკიხოტობას ნუხდა.

თავისი წიგნებისათვის მაინც როგორ უნდა მიეხედა ოთარ ჩხეიძეს, შერისხულიყო და კიდევ ამოეყარათ მისი წიგნები საგამომცემლო გეგმებიდან.

რევაზ მარგიანს გრიფი კი დაეთმო, ოღონდ ქალაქის შოვნას მთლიანად ოთარ ჩხეიძეს მიანდობდა, სტამბასაც, ჰონორარზე ხომ ლაპარაკიც არ უნდა ყოფილიყო.

ინსტიტუტს საამისო სახსარი უკვე აღარ გააჩნდა, ის კი არა, საერთოდ ვეღარ ჩაერეოდა ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა ამ საქმეში.

ხელი დაიბანა?

დააბანინესო, — სწორად იგუमानებდა ოთარ ჩხეიძე.

შემოცლით კი შემოეცალა ეს დასაყრდენი.

— იმედი მაინც არ დააგდებდა კაცსა, არა, არა, არ მიატოვებდა. მანამდე მაინც თვალდახუჭული მიედევდი მოვლენებსა, ბრმად მივდევდი ერთისიტყვითა. გამოჩნდებოდა შუქი რაიმე, სახსარი ხსნისა გამოჩნდებოდა. ესეც იმედია, ანთუ ნასახი იმედისა.

და კიდევ მოველინებოდათ მხსნელად კულტურისა და დასვენების პარკის (გორელები ყოველთვის ახალბაღად რომ იხსენიებდნენ) დირექტორი ვანო ვარძელაშვილი, დიდი, სულაც გრანდიოზული გეგმა რომ ჩაეთქვა — საბაგირო გზის გამართვა გორიჯვრამდე, რათა გორიჯვარიც და მთლად ბურეთის მთაც შემოეერთებინა, თეატრონი აეგო გორიჯვარზე, ტევრები ბილიკებით დაექსელა, ლამპიონები ჩამოერიგებინა, ფანჩატურებიც ჩაედგა და ისე აებრიალებინა, ვარსკვლავებამდე აეღნია, მტკვარი და ლიახვი შიგნით მოექცია, იქვე ნავსადგურიც აეგო, ლიახვის შესართავთან და აფრებიანი ნაევებიც ჩაეშვა, გართობა გართობად და საკავშირო და მსოფლიო შეჯიბრებანიც მოენყო.

კარგია ფრთაღალი ოცნებანი, მითუმეტეს, თუ მთლად ნაცარში კი არა ხაზავ ამ გაბედულ გეგმებს, არამედ რაღაც საწყისი მოგეპოვება საამისოდ და რეალური დახმარებაც გეიმედება.

ოთარ ჩხეიძე რამდენჯერმე შეხვდებოდა ახალბაღში, ლიახვის პირას, იმ რესტორანში, რომლისთვისაც „ლიახვი“ შეერქმიათ და თურმე აღმანახის ახალი ნომრის სახელწოდებადაც ამ მდინარის სახელი უნდა შერჩეულიყო. შეარქმევდა და მოისვენებდა ოთარ ჩხეიძე: ამას უკვე აღარავინ გამოგვაცლის ხელიდან, შეგვრჩება და შეგვრჩებაო.

იმედის შუქი აჭიატდებოდა ვანო ვარძელაშვილის გატაცებული საუბრის მოსმენისას.

მისი ის განზრახვა თუ ფანტასტიკური, დაუჯერებელი მოჩანდა, ერთი კრებულის გამოცემა მაინც არ უნდა გაჭირებოდა.

არც გაუჭირდებოდა და არც თავი გამოუდია, უცებვე დათანხმდა „ლიახვის“ გამოცემას, და მისი ღვაწლი რომ არ დაკარგულიყო — არადა, ფინანსური დახმარების აღნიშვნა იმხანად არაფრისდიდებით არ შეიძლებოდა — ოთარ ჩხეიძე მის გვარ-სახელს მოაწერდა კრებულს, როგორც ვითომ ტექნიკური რედაქტორისას. რედაქციის მისამართად ახალბაღის მისამართი ჩაიბეჭდებოდა და ტელეფონის ნომერსაც იმისას მიუთითებდა.

ასე გაიმართებოდა რედაქცია.

მეოთხე ნომერი კი გამოიცემოდა და...

ამასობაში პასუხისგებაში მისცემდნენ ვანო ვარძელაშვილს.

„რაღაც შეემთხვევაო“ — ასე ზოგადადაა აღნიშნული „ჩემ სავანეში“, დეტალურად აღარ ჩასდევს მიზეზ-გარემოებებს, და თუ ეს მაინცაა გახსენებული, იმ საგულისხმო რეალიათა შემოსანახად, ბრალდებული თავს რომ გამოიძებდა: ისეთი დამსახურება მიმიძღვის, ჯილდოზედაც წარმადგენთ, თორემ მადლობას რაღას მემართლებითო. სიცილით იტყოდა და სიცილითვე შეაგებებდა პროკურორი: რომელი ზაქარია ჭიჭინაძე და ექვთიმე ხელაძე შენ მყავხარ, წიგნის გამოცემას ვილა გეკითხებოდაო.

„ჩემ სავანეში“ მხოლოდ ეს ფრაზაა მოყვანილი, არადა, ძალაუწებურად გიჩენს ფიქრს: საიდან უნდა სცოდნოდა პროკურორს ან ზაქარია ჭიჭინაძე და ან ექვთიმე ხელაძეო. თუმც მისხედრითაც მისხედები, ოთარ ჩხეიძის ყოფნამ გორში თანდათანობით რომ გარდაქმნა და გადაასხვაფერა ეს საზოგადოებრივ-კულტურული გარემო და ისეთი ამბები და სახელები დატრიალდა საერთო ცნობიერებაში, მანამდე წარმოდგენაც რომ არ ჰქონდათ, ან უკეთეს შემთხვევაში ყურმოკვრით თუ იცოდნენ.

— ის კრებული ისედაც დაინახა.

და გვიამბობს „ჩემი სავანე“ როგორი თანდათანობითა და ნელნელაობით იბეჭდებოდა თვითეული თაბახი, რადგანაც სტამბა ძალიან მოძველებულიყო, ერთ პატარა გაზეთსაც ვერ ასდიოდა და ახლა კრებულს ტარაბუა დაეხვია მისთვის, ესენი კი არ აჩქარებდნენ, მაგრამ პირველივე თაბახი ჩამოიბეჭდებოდა თუ არა, მომჩივანნიც გამოჩნდებოდნენ: ბელადზე არაფერი იბეჭდებო. ეს უკვე პოლიტიკური ბრალდება გახლდათ და არცთუ ადვილად მოსაგერიებელი, და რედაქტორი შეეცდებოდა რალაცის დათმობით გადაერჩინა კრებული.

იმ დავიდარაბიდან და ორომტრიალიდან ყველაზე მკაფიოდ და თანადგომის დიდ გამოხატულებად ქალაქკომის მდივნის სიტყვები ჩარჩებოდა ხსოვნაში:

— ჰო იცით, რო ამ საქმეს ეს კაცი თაოსნობს, ჩვენ იმდენს ვერაფერს ვერ ვეშველებოდით, მოდით და ხელს მაინც ნუ შევუშლით.

არც მეგონა თუ მიცნობდაო, — დასძენს მწერალი, — მართალია რო ისიც გორელი გახლდა, მაგრამ არა გვექონია ურთიერთობა, პირისპირ არც შეხვედროდით ერთმანეთს, ის პირველი შეხვედრა გახლდათ. ხელს მაინც ნუ შევუშლითო, მეტი რა ელონა, მეტი როგორღა შეეჩერებინა ის მოდავენიო?

რამდენიმე განხილვაც გაიმართებოდა, ლიტერატურული განხილვა ერქვა, თორემ სინამდვილეში საბჭოურ-პოლიტიკური სულით გაჟღენთილიყო და ხალხის გახელებაც განეზრახათ: პიროვნების კულტიკი დაიგმო, მაგრამ ძეგლი ხომ მაინც დაგვიტოვეს, კრებულში კი არაფერია ნათქვამი ამ ძეგლზეო.

— სხვაგანაცა სცადეს. ცდები ცდებად დარჩა. ჩაიარა. მინელდა. მიყუჩდა.

საგულისხმოა ის პასაჟიც, რევაზ მარგიანის კიდევ ერთ გაგულისებას რომ გვამცნობს. გრიფი რომ მას მიეცა, იმის დარდიც ჰქონდა, მაგრამ თავის მეგობარზეც მოუვიდოდა გული და აღარ დაერიდებოდა ერთ-ერთი შეხვედრისას:

— რატომ არ გამოეცლები მაგ გორელებს. შენს მამა-ბიძას რა ხერი დააყარეს, შენ რალა სიკეთეს ელოდები. იცოდე, შენს მტრებს ზრდი და მტრები ისედაც არ გაკლია მწერალთა კავშირში. გამოეცალე. წამოდი, შენს თავს მიხედე.

კიდევ რომ მოენდომებინა, თურმე წამოსასვლელიც არა ჰქონდა. ხომ თვალნათლივი შეიქნა წლების შემდგომ, რომ სამსახურის გზა ჩახერგოდა თბილისში... თუმცა დამაფიქრებელი ისაა, რომ იმჟამად იქ

ერჩივნა, პატარა ქალაქში, რათა დედაქალაქს გარიდებოდა და თვალში ისერიგად აღარ მოხვედროდა ჩეკისტურ კრიტიკას, მასზე ასე დაუნდობლად დაგეშილს.

მასაც ეცნო საკუთარ თავში აკტიონი — გალაკტიონისა არ იყოს — და გორის ინსტიტუტიც და ყელქცეულიც გახიზვნას ნიშნავდა მისთვის. „ბორიაყიც“ შესაქმნელი გახლდათ, „მატიანე ქართლისას“ ციკლი შესავსები, ისტორიული პიესები და თანამედროვე დრამები დასაწერი, და კიდევ უამრავი ნოველა თუ ესეი.

აღარ ღირდა თვალში შეჩხირვა, გამომწვევი დაე მისი თხზულებანი ყოფილიყო და არა პირადი საქციელი. ამიტომაც ვერავის დაუჯერებდა, ვერც მეგობარს, ნამოდი, გამოეცალეო. ისე აენყო მისი ყოფა, რომ საკუთარი თავის მიხედვა გორში ჩარჩენით თუ მოხერხდებოდა, თორემ მამა-ბიძათა აჩრდილთა ხილვა აქამდეც რომ არ განელებოდა, ახლა უკიდურესადაც გაუმძაფრდებოდა — სულ უფრო რეალურად დგებოდა „ბორიაყის“ შექმნის ჟამი, თურმე საუკუნის რომანადაც რომ უნდა შერაცხულიყო ქართულ სივრცეში.

გორი გორად და თურმე თბილისიც უკეთეს დღეს არ დაანეცდათ:

— „ცისკარმა“ აიგდო „ლიახვი“, აბუჩად აიგდო და ლაფი გადაახა. ეს იმის შემდგომა, ვახტანგ ჭელიძე რო ნავიდა „ცისკრიდანა“. და მაინც ყოვლად მოულოდნელი, ყოვლად საშინელი, ყოვლად იქედნური რეცენზია დაიბეჭდა „ცისკარში“. აქ „იქედნური“ რეცენზენტისვე ნათქვამი გახლავს. მერე ამბობდა, ნლების შემდეგა, ახლა გადავხედეო და იქედნური რალაცები გამიშვიაო, ამბობდა ცოტა სინანულითა. ოტია პაჭკორია.

თითქოს არაფერს უნდა შეემფოთებინა „ცისკარი“.

შეშინებით მითუმეტეს არ უნდა შეშინებოდათ.

ანდა შესაშური რა ჰქონდა „ლიახვს“, ასეთი სიმწრით გამოცემულს?

— თვითონ კაბინეტებში ისხდნენ, მიერთმეოდათ ყველაფერი მზამზარეულადა, მხოლოდ ესაა, რო ხელი უნდა მოეწერათ, — მეტი არაფერი, მეტი არაფერი...

რაც მოასწრო ამ ჟურნალში ვახტანგ ჭელიძემ, სასიკეთო ზეგავლენა იქონია სალიტერატურო პროცესზე, სულაც გარდამტეხი, და რა გასაკვირია, იქ დიდხანს აღარ გაეჩერებინათ და „ცისკარი“ ჩაება-რებინათ კონსტანტინე ლორთქიფანიძისათვის, ძველი პროლეტკულტელისათვის, ახლაც ამავე სულით რომ უნდა განემსჭვალა სამწერლო ცხოვრება. ნიკოს კაზანძაკისს, თვალსაჩინო ბერძენ მწერალს,

საქართველოში ყოფნა რომ მოუწევდა და ღრმა და მრავალფეროვან შთაბეჭდილებებს რომანის — „ტოდა-რაბა“ — ფურცლებზე გადაიტანდა, სილუეტებსაც ჩამოარიგებდა და მათ შორის თავისთავად გამოერეოდა კონსტანტინე ლორთქიფანიძის გაბრაზებული სახე. ასეთი დაამახსოვრდა, ასეთი შემოინახა. და ეს სუფრაზე, მზიარულებისა და დროსტარებისას, და მისი გაბრაზება და მრისხანება მაშინ უნდა ენახა, როდესაც მის პატივმოყვარეობას შეეხებოდა რაიმე.

არა, „ლიახვს“ მაინც რითი უნდა ეჩხვლიტა მისი პატივმოყვარეობისათვის?

მისთვისაც და მწერალთა კავშირისთვისაც მიუღებელი გახლდათ გორში ამოქმედებული ლიტერატურული ცხოვრება, სამწერლო შუაგულს იქით რომ მიეზიდებოდა. ხოლო რადგანაც ამ შუაგულის ხელშესახებ დასტურს კრებული ქმნიდა, აგერ უკვე მეოთხე ნომერი, კიდევ უნდა ჩამკვდარიყო, ისეთ მკაცრ დარჯაკში გამოეტარებინათ, მისი განგრძობის ხალისი წართმეოდა ოთარ ჩხეიძეს. რომანისტობას არა თმობდა კრიტიკის ქარცეცხლში მიყოლილი, მაგრამ ეგებ კრებულს მაინც შელეოდა, კიდევ ერთ თავსატიხად გადაქცეულს.

ოტია პაჭკორია უარს ვერც გაუბედავდა, ვერც შეკადრებდა.

შეიძნლიან კატორლას დაეთრგუნა მისი ნებისყოფა და საბჭოთა იდეოლოგიის ერთ-ერთი ბურჯი, ვინც თავისი ნების შეუსრულებლობას არავის პატიობდა, იოლად აპკიდებდა ამ დავალებას.

ეს ის დროა, როდესაც ქართული კრიტიკა თანდათან აღწევდა თავს ჩეკისტურ-დამსმენურ მოვალეობათა აღსრულებას, მაგრამ ჯერაც გათანაბრებოდა შერისხვას, ჩაქოლვას, გარიყვა-გაძევებას.

კრიტიკის სახელით გამოქვეყნებული სტატია ჯერაც საბრალდებო განაჩენივით მოჩანდა.

ოტია პაჭკორიას თხზულებას კი სტატია აღარც ეთქმოდა, იმდენი ფურცელი გადაჭრელებულიყო, და ლამის მონოგრაფიას გათანაბრებოდა.

ეს უკვე ნიშნავდა, რომ გორში რალაც მნიშვნელოვანი ხდებოდა და „ლიახვი“ აღარ უნდა ეგულისხმა მკითხველს ახალგაზრდულ ნამოწყებად, რიგით მოვლენად, თორემ გამოსმაურება აღარც დასჭირდებოდა „ცისკარს“, ისედაც ჩაიჩუმქრებოდა, ანდა თუ მაინცდამაინც — მცირე რეცენზია სავსებით იკმარებდა მის გასანადგურებლად.

არადა, ოტია პაჭკორია მთელი თავისი კრიტიკული უნარის მოხმობას დაისაჭიროებდა, ირონიისა და იქედნურობის არსენალის გამოიშვლებას, რათა ერთბაშად მოეთავებინა ხელი არამარტო ერთი

კრებულისათვის, არამედ მთელი წამოწყებისათვის — გორი გამოთხოვებოდა სალიტერატურო კრებულს, მითუმეტეს, მისი პერიოდულ აღმანახად ან ეგებ სულაც ჟურნალად გადაქცევის ოცნებას.

ჟურნალს მთავრად მთავრად, როგორ არა!..

ამკარა ტენდენციურობითაა აღბეჭდილი კრიტიკოსის მსჯელობა-ანალიზი, რასაც ოდნავადაც ვერ ფარავს მოჩვენებითი კეთილგანწყობა, თითქოს გადამეტებულ სიმკაცრეს მომავალში უკეთესის შექმნის სურვილი ინვევდეს.

პირველ ყოვლისა ავტორთა ფოტოებს მიადგებოდა, უფრო სწორად, ამ ფოტოების ფონს, როგორც თვალშისაცემ უცნაურ პრინციპს, რომ: თითქმის ყველა ავტორის სურათის ფონი მის შემოქმედებასთან ან შემოქმედებით სიმპათიებთან დაკავშირებულიყო:

— ზაურ ნაქაძე ტბაში მოცურავე გედების ფონზეა გადაღებული (კრებულში დაბეჭდილია მისი მოთხრობა პირველ სიყვარულზე), ჯემალ ინჯიას ქონგურმორღვეული კოშკი აურჩევია (იგი გელათზე, პირამიდებზე და ფარაონებზე წერს), ვაჟა დადიანის სურათის ფონი ლიანდაგითაა დასერილი (მის ლექსებშიც „თრთის ლიანდაგი“ და მატარებლები „ბოლავენ აღმართზე“), ალექსანდრე ტაბატაძე დიდი სახლის ფონზეა გადაღებული (იგი გენერლებზე და ტროლეიბუსში შეხვედრებზე წერს ლექსებს) და ა.შ. ერთი სიტყვით, თითქმის ყოველ სურათს რთული კომპოზიცია აქვს, რაც გარკვეულ მიზანს ემსახურება.

ასეთმა „ქვეტექსტიანმა“ სურათებმაო, — დასძენდა, — ერთი ქართველი კრიტიკოსის მოხდენილი გამოთქმა — „საალბომო ნილა-დობილა“ გაგვახსენაო.

ეტყობა, ამ „მოხდენილ გამოთქმას“ უნდა დაეგვირგვინებინა ეფექტური შეძახილით ეს პასაჟი, თუმცა ძნელი სათქმელია, რატომ უნდა წამოჰგონებოდა ვინმეს ეს ირონიული სიტყვათშეთანხმება იმ უწყინარი ჩანაფიქრისათვის, რომ ფოტოებს მიენიშნებინა ამა თუ იმ ავტორის თხზულებათა განწყობილება. რედაქციას იმის საშუალება არ გააჩნდა, რომ ნახატებითაც შეემკო კრებული და ამიტომაც ნახატის დანიშნულებაც ერთგვარად ფოტოსურათებს დაეკისრა.

ვითომ შავდებოდა რაიმე?

მაშ ნახატიც უნდა აზიანებდეს თხზულებას და საალბომო ნილა-დობილის ასოციაციას ინვევდეს.

პოეტურ ნიმუშებს ვარჯიშის შთაბეჭდილებადაც შეაფასებდა და მიიჩნევდა, რომ „ზოგიერთმა ახალგაზრდა პოეტმა“ თვით ცნება „ლექსს“ და პოეტური კულტურის ბევრ მხარეს დაუსვა კითხვის ნიშა-

ნი, რადგანაც თვისობრივად ახალი ლექსი პირადი გემოვნების, მოძველებული თემებისა და თანამედროვეობის გარეგნულ „რეგალიათა“ მექანიკურ ნაზავად გარდაქმნა.

ბელეტრისტულ ნიმუშებს კი ამ საერთო თვისებას გამოუნახავდა ნაკლად — მოვლენისადმი გრძნობამოჭარბებულ და იმავე დროს ზერელე, ემპირიულ მიდგომას.

ერთადერთ პიესას მოიხსენიებდა კომიკურ „გაუგებრობათა“ ერთ უწყვეტ ჯაჭვად, სადაც პერსონაჟები ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ცდებიან, ერთმანეთს ვერ ცნობენ, უღეთოდ ტყუიან.

შედარებით გამოარჩევდა კრებულის პუბლიცისტურ ნაწილს: საინტერესო წერილებია დაბეჭდილიო, — მაგრამ მხოლოდ ჩამოთვლას იკმარებდა, ორიოდ საქებარ სიტყვას კი გაიმეტებდა მირიან ეფრემიძისათვის, ვის სტატიასაც — „ნაპოლეონის აგენტურა საქართველოში“ — მოიხსენიებდა, როგორც კარგად ნასაკითხს („მართალია, ის ფაქტი, ჰქონდა თუ არა ნაპოლეონს საქართველოში აგენტურა, ჯერ კიდევ დასამტკიცებელია, მაგრამ ავტორს სტატიაში თავისი დებულების დასასაბუთებლად რამდენიმე დამაჯერებელი საბუთი მოაქვს“).

ფინალში რევერანსს არ დაიშურებდა „გამოცდილი ბელეტრისტის“ ოთარ ჩხეიძის მიმართ („ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ მან დიდი ენერგია შეაღია კრებულში დაბეჭდილი მასალების შერჩევასა და გასწორებას“), მაგრამ არც საყვედურს მოერიდებოდა: იქნებ მეტი სიმკაცრე გამოეჩინა მასალების შერჩევისასო.

სიმკაცრის მოდუნებას კი ის ნაყოფი გამოელა, რომ: ავტორები მაინცდამაინც ნათლად ვერ გამოხატავდნენ ქართული ლიტერატურის განვითარების საერთო ტენდენციებს, მასშტაბურად ვერ ასახავდნენ თანამედროვე ცხოვრებისა და ადამიანის სულიერ მისწრაფებებს, ზნეობრივ მრწამსსა და მორალურ სახეს, ნაკლებად ფიქრობდნენ პოეტურ ოსტატობაზე, ზუსტ პოეტურ აზროვნებაზე, პროზის სპეციფიკასა და, რაც მთავარია, ჩვენი ეპოქის ადამიანზე.

ცალკეულ ავტორებს ბრდღვირს რომ აადენდა, განსაკუთრებით ამოიმიზნებდა ჯემალ ინჯიას და მრისხანედ დაატყდებოდა თავს: ყოველთვის „ლამაზი ლექსის“ დანერას ცდილობს. მისი აზრით, ამ სილამაზეს მხოლოდ სამკაული — რითმა — ქმნის, და იგი ხშირად ლექსის ნაცვლად „რითმებს წერს“. თითქოს უგულვებელყოფს განსჯას, ფიქრს, მისი პოეტური აზროვნება უაღრესად ბუნდოვანია, ყოველგვარ სისადავეს მოკლებულიო.

— ჯემალ ინჯიას პოეტური სამყარო უცნაურია, კაცი რომ შეეცადოს მის წარმოდგენას, იგი ფონეტიკურად მონათესავე ბგერების დიაგრამებად წარმოუდგება. ერთი შეხედვით, ინჯია მუსიკალობის პრინციპს იცავს და მკვეთრი ემოციების გამოხატვას ცდილობს, მაგრამ იგი ამას ვერ ახერხებს, რადგან დიდ ენერგიას ახარჯავს რითმების მიგნებას. როგორც ჩანს, ხუთი ან ექვსმარცვლიანი რითმის მიგნება მას საოცრად ახარებს, მაგრამ კარგად არ აქვს განვითარებული, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „პოეტური სმენა“. მისი ლექსების მელოდია ფიცარზე ფანქრის კაკუნით გამოღებულ ხმებს წააგავს, რაც შესაძლოა გარკვეულ რიტმულ კანონზომიერებას ქმნიდეს, მაგრამ ჯერ კიდევ არ არის მელოდია.

იმასაც უკიჟინებდა, რომ აზრს მსხვერპლად წირავდა რითმების ერთგვარ „ეკვილიბრისტიკას“. ნიმუშად იმონებდა რითმებს: ნასვლა მენადა — დას ალენავდა — დასალენადა, წყალდიდობისას — წალდით ოპიზარს, — და დასძენდა, რომ ასეთი რითმების გამოგონება ფრიად დამქანცველი შრომა გახლდათ, ავტორი უინტერესო და გაუგებარი აზრის დაფარვას ლექსის ტექნიკით ცდილობდა და ვერ ამჩნევდა, რომ იმ უკიდურესობამდე მიდიოდა, როცა ტექნიკა უკვე ტექნიკა კი აღარ არის, არამედ რაღაც ამოუხსნელი რებუსია, ხოლო რებუსი თავისთავად არ შეიძლება ლექსი ყოფილიყო.

სხვა არაერთ გამქირდავ თუ განმაქიქებელ გამოთქმასაც მოიშველიებდა, რათა ამ ლექსების სრული უსუსურობა ემტკიცებინა, სიტყვა ლიტონ, ყოველგვარ ემოციურობას მოკლებულ ფორმულირებად რომ გადაექცია და არაჩვეულებრივი ფორმების ძებნაში ბუნებრიობა სრულიად გამოცლოდა ხელიდან, მაგრამ განსაკუთრებით ორიგინალური რითმებით გატაცებას ვერ პატიობდა და აკი ასე საგულდაგულოდაც განუქიქა.

რიტმის სრულყოფილებისაკენ სწრაფვა მეოცე საუკუნის 10-იანი წლებიდან დაიწყებოდა და 20-იან წლებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მოიპოვებდა. რითმა შეიქნებოდა ლექსის ერთი უპირველესი სამკაულთაგანი და კიდევ შეეჯიბრებოდნენ პოეტები ერთმანეთს ახალ-ახალი და მახვილგონივრული რითმების გამოძებნაში, მისი დაფარული ფეექტის გამჟღავნებაში, მისი შთამბეჭდავი ძალის იდუმალი სანყისის მიკვლევაში, ყოველ შემთხვევაში — სწრაფვა აშკარაა ამ იდუმალების მისაკვლევად. შეჯიბრი შეჯიბრად, და დავა-კამათიც აუტყდებოდათ, არა, მე გამოვიყენე პირველად ესა თუ ის რითმა და სხვამ მიითვისა, და არა მეო. ეს კამათიც იმისაა, რითმას

გამორჩეული ფასი რომ დაედო, და კიდევ წარმოჩნდნენ რითმის ოსტატები, რომელთაგანაც ყველაზე თვალსაჩინოდ გალაკტიონი ბრძლეიალებდა, თუმცე ერთი-ორი პოეტი ცდილობდა მისთვის ტოლი არ დაედო.

საბჭოთა გემოვნება და მოთხოვნილებანი რითმასაც დაუკარგავდა მნიშვნელობას და რითმის სრულყოფისაკენ სწრაფვას ფორმალისტურ ძიებებს გაუთანაბრებდა, ფორმალიზმი კი იმ აკრძალულ ზონას გულისხმობდა, სადაც შესვლა ეკრძალებოდა შემოქმედს.

დიდებულ, ორიგინალურ რითმებს მხოლოდ გალაკტიონი კი არ შეინარჩუნებდა, სხვანიც აგნებდნენ მარჯვედ, მაგრამ საერთო ფონი მაინც აღარ აღბეჭდილიყო იმ სულისკვეთებით, 20-იანი წლებიდან რომ გვახსოვდა და რითმის გამრავალფეროვნება საამაყოდ მიაჩნდათ.

აი ჯემალ ინჯიასათვის მართლაც საამაყო შექმნილიყო, რითმას ისიც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მიანიჭებდა და იმ უნარსაც მოიძიებდა საკუთარ არსებაში, ორიგინალურსა და მახვილგონივრულ რითმებს რომ დაახვავებინებდა. დაე ზოგჯერ მართლაც შენირვოდა სტრიქონთა აზრი რითმას, დაე ლექსიდან პირველყოვლისა რითმები დაგმახსოვრებოდა და მხოლოდ შემდეგ მიბრუნებოდი მის შინაარსსა თუ ცალკეულ ნიუანსებს. რითმა პერსონაჟს ემსგავსებოდა, ლირიკულ გმირსაც კი ცვლიდა და ლექსის ყველა სხვა მხატვრულ კომპონენტს თავის გარშემო იკრებდა.

ოთარ ჩხეიძე აგულიანებდა: არ შეჩერდე, გააგრძელე, რითმა მთელი სამყაროა და ბარემ ბოლომდე განიცადე ეს სამყარო.

საბჭოური ნორმები უგულებელყოფდა ამ სამყაროს არსებობას?

მით უკეთესი — საშუალება გეძლეოდა რითმის გამომგონებლობითაც შენინააღმდეგებოდი სოციალისტური რეალიზმის მოთხოვნებს.

იმ პირველი სალიტერატურო კრებულის — „ცისკარი“ — განხილვა რომ გაიმართებოდა თბილისში, მწერალთა სასახლეში, და მომხსენებლისა და სიტყვაში გამოსულთა შემდეგ ჯერი გორელ პოეტებზეც დადგებოდა, ოთარ ჩხეიძე მიუბრუნდებოდა და ჩუმად ეტყოდა ჯემალ ინჯიას: ნაიკითხე რაც ყველაზე ფორმალისტური გაქვსო.

ქურდს რა უნდა და ბნელი ღამეო, — ამ ანდაზით გაიხსენებს მაშინდელ განწყობილებას ჯემალ ინჯია, ტრიბუნასთან მოკრძალებით მისული კი იმ ლექსს ამოაფრიალებს, „ზმანება არსენას ძეგლთან“:

რას დააკლებს ფარსადანი,
შუბლზე შიშის ოფლი არ აქვს.
პირი მოიპარსა დანით,
ხელი ჰკიდა თოფ-იარაღს...
ლამემ ირგვლივ განაბულმა
შათი თექა მიახურა,
ვინც ბორგავდა არაგვულად,
ვინც შფოთავდა ლიახეურად.

მოძღვარი კმაყოფილი დარჩებოდა, შეგირდი სულაც აღტაცებული და აღარ დაგიდევდა, რითმებს გადაყოლილი ფორმალისტის იარაღი თუ მიეწებებოდა.

აგერ სად წამოენია ეს შეფასება და ქვა-ქვაზე აღარ დაუტოვეს იმ სამყაროდან, რომელსაც ასე ელოლიავენოდა და ავსებდა და ამრავალფეროვნებდა.

ოთარ ჩხეიძე აგულიანებდაო...

ოტია პაჭკორია უსამარებდა.

გამოხდება სულ ცოტა ხანი და ჯერ ტარიელ ჭანტურია და შემდეგ ვახტანგ ჯავახიძეც იმ რაღაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მიანიჭებენ რითმას, რომ მათ გამოგონებასა და გამრავალფეროვნებას ლექსის ერთ-ერთ მთავარ საყრდენად აქცევენ, ხშირად — ერთადერთ საყრდენადაც, რაკილა რითმის მოულოდნელობას, ეფექტურობასა და მახვილგონივრულობას დაუმორჩილებენ პოეტურ ფიქრს ცალკეულ ლექსებში.

ახალი რითმის მოჭრისაკენ სწრაფვა ორივე პოეტს იმთავითვე მოსდგამდა და 50-60-იან წლებში გამოქვეყნებულ ლექსებში არაერთი ორიგინალური რითმით მოხიბლავდნენ მკითხველს, მაგრამ ეს მაინც სხვა იყო, სრულიად განსხვავებული ნაკადი, რაც მათ შემოქმედებაში გამოიჩინა 70-იანი წლებიდან და რითმა გამოჩნდა მათი მხატვრული ძიებების ერთ უმთავრეს ქვაკუთხედად, ლირიკულ პერსონაჟად.

ტარიელ ჭანტურიას „ახალი მთვარე“ და ვახტანგ ჯავახიძის „მემვიდე“ ის პოეტური კრებულებია, საიდანაც დაედო სათავე ამ ახალ ნაკადს, სალიტერატურო კრიტიკის მიერ ირონიულ-პაროდულ სტილად რომ მოინათლა და მწვავე დისკუსიაც გამოიწვია სამწერლო ცხოვრებაში ამ ნაკადის განსაზღვრამ, ანტიპოეზიის თქმასაც რომ არ მორიდებიან, თორემ რითმით თვითმიზნური გატაცება არაერთხელ უხსენებიათ. მომხრეთაც საკმაოდ შეიძენდნენ და საბოლოოდ

ორივე პოეტის ძიებანი შეფასდებოდა როგორც მონაპოვარი და ქართული პოეზიის მრავალფეროვნების დასტური.

აქებდნენ თუ აქიაქებდნენ, არავის ახსენდებოდა ჯემალ ინჯიას სახელი და წვლილი ამ ახალი ნაკადის დამკვიდრებაში. მართალია ამ გადასახედიდან მისი პოეზია ფერმკრთალი მოჩანს ტარიელ ჭანტურიასა და ვახტანგ ჯავახიძის ლირიკულ მილწევებთან შედარებით, მაგრამ სათავეში მაინც ის დგას, მისი ის გაბედული ცდები, ფორმალისტის სახელის შერქმევით სულაც გზას რომ უჭრიდნენ და არ ანებებდნენ მშვიდ გარემოში განეგრძო თავისი ძიებანი, პირწმინდად მხატვრულ წარმოსახვებს მისცემოდა და ყოველ წუთს მოსალოდნელი არ ყოფილიყო ეკიჟინებიანთ სოციალისტური რეალიზმის ნორმებიდან გადახვევა. მერე კი...

მურმან ძველაიას სამხედრო ბეგარის მოხდა მოსკოვის მახლობლად რომ მოუწევდა, გული როგორ გაუძლებდა, რედაქცია არ მოეძებნა და იქ არ შეეწლო. ლექსებს რომ შესთავაზებდათ დასაბეჭდად, დამხვდურები არ იუარებდნენ, ოღონდ სთხოვდნენ: ვიდრე ვათარგმნინებდეთ, ჯერ ქართულად გაგვაცანი, თქვენს ენაზე როგორ უღერსო. ესეც არ დაახანებდა და მგზნებარედ რომ დასჭექდა: ხმაში ტაში რაში მინდა, თვით გულია ტაშივითა, ბარის ერთი მდინარე ვარ, აშვებული რაშივითაო, — შეაჩერებდნენ: რა მიმართულების პოეტი ბრძანდებითო. — ფორმალისტი გახლავართო, — თავმომწონედ მიუგებდათ მურმან ძველაია, ფორმალისტს რომ ეძახდნენ, ქებად მიითვლიდა, რას წარმოიდგენდა, ნაფიც საბჭოურ წრეებში ხულიგნობასა და დანაშაულს თუ უთანაბრდებოდა ლიტერატურული ფორმალისტობა, ამოსაძირკე მიდრეკილებას, და მეორე შეკითხვაზე: იქ, გორში კიდევ გყავთ ფორმალისტებიო? — ელვისუსწრაფესად შეაგებებდა: როგორ არა, ოთარ ჩხეიძე და ჯემალ ინჯიაო. — და ძალიან შეაშფოთებდა დამხვდურებს: თურმე საქართველოში ფორმალისტთა მთელი ჯგუფი მოქმედებს, ჩვენ კი დოყლაპიობას ვიჩენთ და სათანადოდ არ ვებრძვით ამ მანკიერებასო.

თავი VII

თვალეზი ბერნარდ შოუსი

დღიურების 1965 წლის 21 დეკემბრის ჩანაწერი იმით რომ იწყება: გორში ვარ და ჩვეულებრივი დღეა — ლექციები, დავალებები და თათბირებიო, — იქვე მიდევნებულია: შიგადაშიგ ხუმრობასაც გამოფურევით და სულს ვითქვამთ ხუმრობით, ხუმრობაც რომ არ იყოს, რალა გვეშველებოდა, რა გაუძლებდა ამხელა კრებებს, ჩვენს ინსტიტუტში რომ იცინ, განსაკუთრებით სამეცნიერო საბჭოს სხდომაა, რაც არისო.

ალიკვალის ყველა სხვა სხდომისა, საბჭოთა ქვეყანა ამ საყრდენზეც რომ იდგა — უაზრო, გაჭიანურებული დამქანცველი თავყრილობების.

კარგი საყრდენი კი გამოეძებნათ:

— სამეცნიერო ჩვენ არაფერი გვაქვს გადასაწყვეტი და რალას ლაპარაკობენ ასე გაუთავებლად, ვერ გამოვიცა, მე არაფერი, ჯანდაბას, ნურც გავიგებ, ოღონდ ამათ გაიგონ, მიხედნენ, რომ სათქმელი არაფერი აქვთ და უაზრობაა რასაც ამბობენ, — ოღონდ გაიგონ!.. თუ ვერ გაიგებენ, დაილღებიან მაინცა და გვეშველებ...

იმ დღეს მეჯვრისსხევში მოუწევდა ორ ლექტორთან ერთად სტუმრობა და შესვლისთანავე ჯიხვებს რომ აჯახებდნენ უკვე შექეფიანებული ვეება შუშაბანდში თავითბოლომდე გადაჭიმულ სუფრაზე, აქეთ-იქიდან შემოუძახებდნენ: დალიეთ სტალინის სადღეგრძელო, დღეს ხომ 21 დეკემბერიაო.

თურმე მეჯვრისსხეველებს განეზრახათ სტალინის ან უკვე დაფლული ძეგლის ამოთხრა და ძველ ადგილას გამართვა მისი დაბადების დღის აღსანიშნავად. განეზრახათ და კიდევ აღესრულებინათ დანაქადები. მილიცია და უშიშროება საგანგებოდ ჩამოსულიყო, არიქა, არაფერი მოხდეს, ხალხი არ აჰყვეს და რაიმე არ გამოიწვიოსო.

არც არაფერი მოხდებოდა — ძეგლის დამდგმელები მაშინვე გაეცლებოდნენ იქაურობას, საგანგებოდ მოვლინებულნი კი, კმაყოფილნი მშვიდი ვითარებით, აქ შეიყრიდნენ თავს და დაილოცებოდნენ.

— საშინელი რამაა, რამ გააგიჟა ხალხი, რატომა თხრიან მტარვალის ძეგლსა, რატომა დგამენ, რა უნდათ, რა მოუნდომებიათ ან რა მოხდება?!

ფრიად შემაშფოთებელი ფიქრი გადაებმის ამ გაოგნებას უსიამოვნო ამბის შეტყობით:

— ხომ შეიძლება კიდეცა გამოჩნდეს მტარვალი, მართლაც აღადგინოს ეს ძეგლი და ხელახალი მტარვალობა დაიწყოს, დაიწყოს მასიური ჟღერა, ძარცვა, განადგურება ყოველივე ჭეშმარიტისა და ლამაზისა, განადგურება ჩვენი ერისა?!

შეიძლებოდა და ადვილიც გახლდათ, რაკილა მთლად კონსტიტუციაში ჩაენერათ დიქტატურის აუცილებლობა. პროლეტარიატის დიქტატურაო — ასე ზოგადად აღენიშნათ, არადა:

— სადისტიკისათვის გზა ხსნილია თუკი სადავეები ჩაიგდო ხელში.

და გაეგო და ველარც გაეგო, რატომ უხსნიდნენ გზას და რატომ აქეზებდნენ ვილაც სისხლამღვრეულს, ახალ ურჩხულსა და ახალ სატანას?!. ბრბო ვერას ახსნიდა, რადგანაც ბნელ ინსტინქტებს აჰყოლოდა, მაგრამ ცოტა გონებაგახსნილი ადამიანები რომ ირწმუნებოდნენ, ეროვნულ ამბებს უკავშირდებო?.. სამნუხარო ეს უფრო იყო, ცოტა გონებაგახსნილებიც რომ...

როგორ, რანაირადაო, — იქ იმათ უმტკიცებდა ხოლმე, აქ კი, დღიურში უხილავ ოპონენტებს შეედავებოდა და უმთავრეს საბუთსაც მოიხმობდა:

— ერის მკვლელი, ის, ვინც იქცა იარაღად, საქართველო კვლავ რუსეთის მონობაში რომ მოქცეულიყო, როგორ შეიძლება წმინდა ეროვნულ ამბებს უკავშირდებოდეს?! რა უკუღმართია წუთისოფელი ან რა ბნელია ხალხი, რა უგნურია, მართლაც ბრბოა.

იმას მარჯვედ აეღო ალღო ბრბოს ინსტინქტებისათვის, ხალხის სისუსტე შეემჩნია და სრულყოფილადაც გამოეყენებინა საკუთარი აღზევებისა და სრული ძალაუფლების მოსახვეჭად. ამ სისუსტის მიგნება იყო, რომ:

— ხალხისავე სახელით სჩადიოდა ყოველ დანაშაულს.

და რაოდენ თავზარდამცემიც უნდა ყოფილიყო ამ სიმართლის გაცნობიერება, სხვა გზა აღარ გრჩებოდა, უნდა გელიარებინა, რომ:

— ხალხი დამნაშავეა იმასთან ერთად.

ესეც მიზეზი, რაღაც გამართლებას რომ უძებნიდნენ იმ აურაცხელ ცოდვას, დაგვირგვინებულს სამშობლოს შემწყვედევით საბჭოთა იმპერიაში:

— და ალბათ როცა იმას ამართლებს, თავს იმართლებს ხალხი.
და კიდევ:

— თავისმართლება ყველაზე ძველი ინსტინქტია, ძველია და ძველთა ძველია, ველურობის დროინდელია, ცივილიზაცია არ შეჰხე-
ბია ამ ინსტინქტსა...

ძეგლის აღდგენის თაოსანთ უხაროდათ, ხომ მაინც მივალნიეთ ჩვენსასო.

მეფერისხეველთაგან ზოგი აღტაცებულყო ამ აქციით, ზოგიც, ცოტა გონებაგახსნილი, თავს იმით იმშვიდებდა, რაც უნდა იყოს, ეროვნულ გრძნობებს გამოაცოცხლებსო.

მილიციასა და უშიშროებას კმაყოფილება გადასდიოდა — საყვე-
დურს არავინ ეტყოდათ.

და იდგა მოქადაგე და მსასოებელი მართოდმართ უდაბნოში.

ჯიხვი მიირთვი, ჯიხვიო, — შემოსძახოდნენ აქეთ-იქიდან.

უდაბნოში... უდაბნოში...

* * *

სიტყვას ჩამოუგდებდა ვანო ურჯუმელაშვილი:

— გორელებს ძალიან უნდათ კონსტანტინე ლორთქიფანიძის სა-
ლამოს მონყობა და მე მთხოვეს.

ამას გული მოუვიდოდა:

— ნუ ცრუობ, მე თუ შემატყო ოდესმე სიცრუე, შენც გამიბედე,
თუ არა და!..

რალას გაუბედავდა, და გამოუტყდებოდა:

— რა ვქნა, ახლა ეგ „ნაკადულის“ დირექტორია, მაგის იქით გზა
არა მაქვს, უნდა მოვთაფლო.

ეს სიტყვას დაუგდებდა: მე არაფერში გამრიო, არსად მახსენო,
არც გავიგო მაგ სალამოს გამართვა, გორსაც გაუფრთხილდი, ლაფს
ნუ დაასხამ, ლაფის მონმენდა ძალიან ძნელიაო, — და ცივად გას-
ცილდებოდა.

ამ დიალოგს 1965 წლის 28 დეკემბრის დღიურში რომ ჩაინიშნავდა,
საბჭოური რეჟიმისა და იდეოლოგიის ამ ერთ-ერთი ბურჯის სილუ-
ეტსაც მოკლედ, ოღონდ რელიეფურად და გამომსახველად შემოხა-
ზავდა: ეს გადაბმული საიუბილეო საღამოები, ეს გაუთავებელი ხოტ-
ბანი ჟურნალ-გაზეთებში, სატელევიზიო თუ რადიოგადაცემანი არც
დასაწყისია და არც დასასრული კონსტანტინე ლორთქიფანიძის დი-
დებისა, ამ ყოველივეს თვითონვე აწყობს აგერ ორმოცი წელიწადია

და დიდადაც გამოცდილა ამ ხნის განმავლობაში, დედის საშოიდანაც დაჰყოლია საამისო ნიჭი და ხტუნავს დიდებისა და კეთილდღეობის ოკეანეში.

ამას არ ენალვლებოდა, რა კეთილდღეობასაც უნდა მოსწოდებოდა „კოლხეთის ცისკრის“ ავტორი. რამდენი ორდენიც უნდა ჩამოეკიდა და აღესებულებოდა მინიერი წყალობით, რადგანაც ზეცისაგან არ იყო კურთხეული, ვერაფრის დიდებით ვერ ეღირსებოდა ზეციურ წყალობას.

და, აბა, მაშ რას გაელიზიანებინა?

— კრიტიკოსები თუ მკვლევარები, ყველა ჯურის ჟურნალისტები თუ ბედისმაძიებლები ამ გაუთავებელ შესხმაში თვითონვე გადაიხარშნენ და დაიჯერეს, თითქოს მართლაც კონსტანტინე ლორთქიფანიძეა განმსაზღვრელი დღევანდელი ქართული პროზისა, დაიჯერეს და მოითხოვეს ასევე სჯეროდეს ყველასა, სჯეროდეს კიდევ იმდენი არაფერი, — ასევე წერდეს ყველა, ჰო, ამას მოითხოვენ და ეს არი საშინელი რამ, ამ საშინელებას უნდა მოეღოს ბოლო, ეს არის გარდაუვალი ქართული პროზის შემდგომი განვითარებისათვის.

და ასეთ დროს, ქართული რომანის ამ მძიმე ვითარებაში განაგორს იმის საღამო უნდა გაემართა?!

— სხვას ვის შეუძლიან ამხილოს სიყალბე კონია ლორთქიფანიძის აღზევებისა, სხვას ვის შეუძლიან გაჰფანტოს ეს ბურუსი თუ არაგორსა, — და აი გორში მიწყობენ სიყალბის აპოთეოზსა.

წინ რა დაუდგებოდა ამ თავყრილობის გამართვას — ვის საფერაო ჰქონდა „კოლხეთის ცისკრის“ ავტორთან, ვის მართლაც თანამედროვე ქართული პროზის განმსაზღვრელი ეგონა, ვის რა და ვის კიდევ რა.

მხოლოდ „ლიახველები“ არ გამოჩნდებოდნენ იმ შეხვედრაზე. იმათ კარგად მოეხსენებოდათ ამ მწერლის მონაგარის მნიშვნელობა, მისი ნამდვილი ადგილი, ზეცისაგან იმთავითვე განწირული, ოღონდ ეს ვერ აეხსნათ, როგორ უნდა სწევოდა გორს იმ აბუჩადამგდები სტატიის გამოქვეყნების შემდეგ, მხოლოდ გაკრიტიკებას, თუნდაც მწვავესა და შეუვალს, რომ არ გულისხმობდა და აღმანახის გამოცემის აღკვეთა განეზრახა და ამ ახალგაზრდა მწერალთა მიმოფანტვა და ჩაკარგვა...

რომელი ინსპირატორი დამალულა ისე საიმედოდ, რომ ადრე თუ გვიან არ გამჟღავნებულიყო, მაინცდამაინც კონსტანტინე ლორთქიფანიძეს რომ მოეხერხებინა დაფარვა?.. ვთქვათ და დასწრებოდნენ მის საღამოს, როგორ უნდა შეეხედა თვალებში ამ ახალგაზრდებისათვის, ბუდის მოშლას რომ უპირებდა?.. ჯერ არ იცოდნენ, რომ ეს

ის კაცი გახლდათ, რომელიც 1924 წლის აგვისტო-სექტემბრის საზარელი სისხლისღვრის შემდეგ ირწმუნებოდა: საყოველთაო ბედნიერების ჟამი დაგვიდგა, ყვავილი რა არის, ახლა საქართველოში ყვავილიც კი არ ითელებაო!..

და გულმშვიდად უსწორებდა თვალს მთელ ქვეყანას.

* * *

ესეც 66 წელი, — ეტყოდა რევაზ მარგიანს, 10 იანვარს რომ მიაკითხავდა.

— „ლიახვი“, — ის დაიფშხალებოდა.

ამას ვერ გაეგო, ასე რატომ ეწინააღმდეგებოდა. მანამდეც ათასი მიზეზი მოიძო და: მერმისაო, მერმისაო, — უმეორებდა.

ესეც ის მერმისი.

იმას შორს ეგულებოდა ის დრო, რალაც ძალიან მალე დამდგარიყო და ამიტომაც დაიფშხალებოდა. არა, არ ეჭაშნიკებოდა „ლიახვის“ გამოცემა და ოთარ ჩხეიძეს ვერ გაეგო, რატომ იკავებდა თავს. ეს ხომ არაფერს სთხოვდა: არც ჰონორარს, არც ქალაქს, არც სასტამბო ხარჯებს, საზოგადოებრივ საწყისებზე უნდა გამოცემულიყო, „მერანის“ დირექტორისაგან კი მხოლოდ ერთგვარ მფარველობას ითხოვდა.

— ჰო, მაშ რაო, დადგენილებაა ასეთი, გამომცემლობების გარეშე არავის არაფრის გამოცემის უფლება არა აქვს.

უამისოდ იატაკქვეშა გამოცემად და დანაშაულად ჩაითვლება და უსასჯელოდ ვერ გადარჩები, თუნდაც აშკარა პროტესტს არც გამოხატავდეს იქ დაბეჭდილი მხატვრული თხზულებანი. „ლიახვი“ ასეთს არაფერს გულისხმობდა, გამჭვირვალე ქვეტექსტები თუ მინიშნებანი ისეთი გახლდათ, ოფიციალურ გამოცემაშიც უნდა მოხვედრილიყო, თუნდ ზოგიერთ შემთხვევაში ცენზურასთან დავიდარაბაც მოსვლიდათ. და ის, რაც პოლიტიკურად სულაც არ გახლდათ საგანგაშო, რატომ უნდა გადაქცეულიყო დარბევის მიზეზად?!

არადა, „მერანს“ არც გეგმაში შეჰქონდა „ლიახვი“ და არც ასე შეფარვით ეხმარებოდა. ირაკლი აბაშიძე დათანხმებულიყო, მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე, წერილობითი მიმართვაც გაეგზავნა „მერანის“ დირექციაში, ბეჭდვითი სიტყვის კომიტეტის შუამდგომლობაღა აკლდა და „ლიახვის“ ახალი ნომერიც გაიჩარხებოდა. მაგრამ ბრკოლდებოდა, „მერანის“ დირექტორი ითრევდა ფეხს, ითათბირებდა ოთარ ჩხეიძეს, აყოვნებდა.

— ალბათ წავიკიდებით...

ამ ფრაზას უთუოდ გულმტკიცენული ჩანერს დღიურში, როგორია — ამდენი ხნის მეგობრობა დაუბრებით დასრულდეს, მაგრამ ამისთვის ძალზე მნიშვნელოვნად გადაქცეულა გორში სალიტერატურო კრებულის გამოცემის აუცილებლობა და ამ სასიკეთო წამოწყების ჩაშლას ვერაფრისდიდებით ვერ შეეგუება.

ჯერ კიდევ უთმობს, გამწვავებას ერიდება. ერთი თვე მაცალეო, — ის სთხოვს და ესეც თანახმაა ამ ერთი თვისა. ეგებ ორისაც და სამისაც... მთავარია, რალაც ეშველოს.

აღბათ ნავიკიდებითო...

ამ მოსალოდნელობას ისიც ხომ იგრძნობდა, და მაშ რატომღა ურთულებდა, როდესაც თვითონ არაფერს კარგავდა, მეგობარს კი წყენას აყენებდა. მითუმეტეს, რევაზ მარგიანის ბუნების ადამიანი — უბოროტო, თავშეკავებული, დიპლომატი. არ არის დამაფიქრებელი, თუ რა ხდებოდა იმხანად მის ფსიქიკაში? აშკარაა, ვილაცას ერიდება, რალაცას ერიდება, თუნდაც ზედმეტ ანგარიშს უწევს, მაგრამ მისთვის გასათვალისწინებელია. ხელისუფლება ამჯერად არაფერ შუაში უნდა იყოს. ამომიზნებული კი ჰყავთ ოთარ ჩხეიძე და არც ის ეჭაშნიკებათ, გორის სამწერლო ცხოვრება შესამჩნევად რომ გამოიკვეთა და მის გარშემო დატრიალდა, მაგრამ „ლიახვის“ გამოცემაში საფრთხეს ვერ ხედავენ. ცხადია, ჟურნალად არ გადააკეთებინებენ, არც ხშირი გამოცემა დაუჯდებათ ჭკუაში, მაგრამ ასე ლოლიალ-ლოლიალით თუ ივლის, დაე იაროს და იფოჟიალოს.

სამაგიეროდ, თბილისის სამწერლო წრეები ასტეხოდნენ და რევაზ მარგიანი იძულებული ხდებოდა, რომ სწორედ მათთვის გაენია ანგარიში.

„ცისკარმა“ ამხელა განმაქიქებელი სტატია, ლამის მონოგრაფია რომ მიუძღვნა და, თავიანთი ჭკუით, ხელი საბოლოოდ მოუთავეს, რასაკვირველია, მხოლოდ კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ახირება არა ყოფილა. ის კი არა, თავისით არც მოინდომებდა, ისე აღზევებულიყო და ისეთი დიდრავულობით გადმოჰყურებდა ყოველივეს, „ლიახვი“ არაფრად მოეჩვენებოდა და მის გასანადგურებლად თავს არ გაიცხებლებდა. ეგაა, ყური გაეფაციცებინა და, ყველაფერს რომ უკვირდებოდა, დაინახავდა, რომ „ლიახვის“ გამოცემას ბევრი გაელიზიანებინა და ძალიანაც გაელიზიანებინა. იცინოდნენ, ქილიკობდნენ, მალიმალ ახსენებდნენ პროვინციელობასა და გემოვნების დაიქვეითებას, მაგრამ ვერა და ვერ შეეჯერებინათ გული.

ეს ოთარ ჩხეიძე თითქოს შეერისხა და გაენაპირებინა ხელისუფლებას, მაგრამ ეს სადაური რა შერისხვა და განაპირება გამოდიოდა,

როდესაც სამწერლო კერას ქმნიდა თუნდაც პატარა ქალაქში და კრებულითაც ადასტურებდა მის არსებობას.

როგორ — ეს დასაყრდენიც არ უნდა გამოცდოდა ხელიდან? მის გარშემო რატომ უნდა ყოფილიყვნენ შემოკრებილნი ახალგაზრდები? და ეგებ ამ საყრდენის გამოცლასაც ისე გაეტეხა გული მისთვის, მკვეთრად დაჩნეოდა მის შემოქმედებას ეს გულგატეხვა და შეფერხებულიყო ის ნაყოფიერება, რაც თვალნათლივ არც ჩანდა, რაკილა გამოქვეყნებაში ძალიან ეშლებოდა ხელი, მაგრამ მისი გამომზეურებაც უხერხდებოდა, ისიც ბევრი მოჩანდა სხვათა შემოქმედებითი სიბერნის ფონზე.

— შევუთანხმდი მამია მეგრელიშვილს, — 1 მარტს ეტყოდა რევაზი.

„ლიახვის“ თაობაზე ამ გაჭიანურებულსა და გაუთავებელ შეთანხმებას ბოლოსდაბოლოს საშველი დაადგებოდა, და ახლა:

— დადგენილება მოგვივა და აანყე.

ამას ეს „მოგვივა“ შეაფიქრიაანებდა — ნეტა რამდენ ხანს გასტანდა დადგენილების მოსვლის პროცესი?

„შეთანხმებას“ წელიწადზე მეტი მოუწდა და „მოგვივას“ რალა დრო დასჭირდებოდა?

ველარ განეჭვრიტა, მაგრამ მეტი რა ჩარა იყო, რაც დასჭირდებოდა, დასჭირდებოდა, უნდა დალოდებოდა, ჭაში ჩავარდნილისა არ იყოს, უნდა დალოდებოდა.

— ზრდი პოეტებს, — ის ებუზლუნებოდა, — ვის უნდა ამდენი პოეტი?

— გორს უნდა... ჩვენ გვინდა... გორში ლიტერატურა უნდა იყოს... მე „ალაზანის“ გამოცემაც მინდა, ყველგან უნდა იყვეს სალიტერატურო ჯგუფები.

— ახლა „ალაზანი“... ახლა „ალაზანი“, — ის უკვე განყრებოდა.

4 მაისს კი ნიშნსაც მოუგებდა, მეგობრულად, მაგრამ მაინც:

— „ლიახვი“, „ლიახვიო“ და აჰაა, შენს თავს ველარ უგდე ყური!..

ორი წიგნის გამოცემას ვარაუდობდა 1967 წლისათვის — ერთს აქ, „მერანში“, მეორეს „საბჭოთა საქართველოში“. იქ 68-ისათვის გადაეტანათ და ახლა „მერანიც“ ამასვე ამცნობდა.

— ძნელი იქნება წელიწადის გაცდენა, რამდენი წიგნი მაქვს გამოსაცემი.

ამას თავისთვის განიცდის, რევაზი კი არწმუნებს: მაშინ კი აუცილებლად გამოვცემთო.

— იმედიანად მეუბნება და მეც ვიმედოვნდები, თუმცა არ მაინყდება თუ რა ფასიცა აქვს პირობასა ამ უპირო წუთისოფელში...

გიორგი შატბერაშვილის პანაშვიდზე ოთარ ჩხეიძე ეტყოდა გიორგი ხორგუაშვილს: რახან თათბირ-სემინარზე გამოუგზავნიხართ და ამ კვირას აქ იქნებით, ბარემ გიორგი ლეონიძესთანაც შეიარეთ, „ლიახველების“ გაცნობა მოინადინაო.

ეს ისედაც აპირებდა პოეტი-აკადემიკოსის მონახულებას, რადგანაც მამამისი, პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე ნიკო ლეონიძე, კარგა ხანს საქმიანობდა კასპის რაიონის სოფელ ქვემოჭალაში, ბევრი საგულისხმო პუბლიცისტური ნარკვევი დაენერა ამ მხარეზე და გიორგი ხორგუაშვილი აპირებდა ამის შესახებ კასპის მუზეუმისათვის მასალები ეთხოვა.

ლიტერატურის ინსტიტუტში მისვლისას დირექტორის კაბინეტში ჯერ ეს რომ შეჰყოფდა თავს, გიორგი ლეონიძე დაკვირვებით შეათვალიერებდა, მაგიდიდან წამოსწევდა განიერ მხრებს და მისებურად დაიბუხუნებდა:

— შენა ხორგუაშვილი არა ხარ?!

— დიახ, ბატონო გიორგი!

— მოდით, მოდით, რას მორცხვობთ, ესეც... ესეც... — ახლა მეორეს დააკვირდებოდა.

— ესეც ფირუზ ჯანაშვილი, — ეს წაეშველებოდა.

— მიეხვდი, „ლიახვი“ გამოჭიმული სურათებით გიცანით.

ესენი გაიოცებდნენ და აღტაცებითაც აღტაცდებოდნენ, ამ ბუმბერაზ ადამიანს ჩვენისთანა რიგითი მოქალაქეებიც არ დავიწყებია და სურათების მიხედვითაც კი გამოგვიცნოო.

ეს შეახსენებდა მასთან პირად შეხვედრას, გიორგი შატბერაშვილს რომ წარედგინა აკადემიური ნიგნის მაღაზიაში ორიოდ ნლის წინათ.

— არა, ის არ მახსოვს, — გულწრფელად მიუგებდა გიორგი ლეონიძე, — მაგრამ რაც „ლიახვი“ წაეკითხე, მას მერე ჩამრჩით მეხსიერებაში, აი ხომ ხედავთ, სურათით გიცანით.

და „ლიახვე“ რომ გაგრძელდებოდა საუბარი:

— საქართველოში ვინ გაგვაკვირვებს წერიტა, მაგრამ კარგი აღმანახი გაგიკეთებიათ, ყოჩაღ, გორელეხო!

— ოთარ ჩხეიძეს ვუმაღლით!

— ოთარ ჩხეიძე დიდ საქმეს აკეთებს, ნიჭიერი და მშრომელი მწერალია, — გიორგი ლეონიძეს არასოდეს დაუშურებია კეთილი სიტყვა მის მიმართ.

მერე სათითაოდ მოიკითხავდა გორში მოღვაწე ახალგაზრდა პოეტებსა და პროზაიკოსებს — ყველა გვარ-სახელი ახსოვდა. დაინტე-

რესდებოდა, ვინ სად მუშაობსო. შეპირდებოდათ: გორისაკენ გამოვ-
ლა მინდა და უთუოდ ყველას გინახულებთო. და თაოსნობასაც მოი-
წადინებდა: რას შერება ლიტერატურული საზოგადოება, „ლიახვის“
მომდევნო ნომერს რატომ აგვიანებთო.

და დასძენდა:

— როცა მასალებს შეაგროვებთ, მეც გამასინჯეთ ლექსები!

ეს ხომ ნიშნავს, თუ რამხელა მნიშვნელობს ანიჭებდა გიორგი ლე-
ონიძე „ლიახვის“ გამოცემას, მის მკვიდრ დაფუძნებას, მისი ავტორე-
ბი უთუოდ ჩვენი სამწერლო პროცესის მონაწილეებად მიაჩნდა და
დიდი იმედითაც შეჰყურებდა, თორემ, ცხადია, თავს ასე არ გამოი-
ღებდა, ლექსები მეც გამასინჯეთო.

მხოლოდ ლექსები რატომ?

და გიორგი ხორგუაშვილი თავის მხრივ შესთავაზებდა:

— მოთხრობებს არ წაიკითხავთ, ბატონო გიორგი?

და მისი პასუხი, თავმდაბლობასთან შეზავებული ფარული სიამაყე:

— მოთხრობებს... როგორ არა, მაგრამ მეც დამწყები პროზაიკოსი
ვარ!

ვის-ვის და გიორგი ლეონიძეს კარგად მოეხსენებოდა, „ნატერის
ხე“ ერთი აკვრით თავისივე პოეზიის სიმალლეზე რომ აიტანა და დე-
ბიუტანტი პროზაიკოსი პირდაპირ კლასიკას რომ შეემატა.

მარტო „ლიახვში“ ბანაობა არ ემარაო, — მეგობრულად არიგებდა
სტუმრებს, — რატომ თბილისის ჟურნალ-გაზეთებშიც არ შემოიჭრე-
ბით, მაგ დონის ლექსები და მოთხრობები არც აქ შეირცხვენენ თავ-
სო.

და მოუწყინრად გააგრძელებდა საუბარს გორის ლიტერატურულ
ტრადიციებზე.

— მამათქვენიც იქ არის მოღვაწის მირონით ცხებული, — თავს
გამოიდებდა გიორგი ხორგუაშვილი.

— მამაჩემი ვაჟა-ფშაველას კარგი მეგობარი იყო! — ეს ყოველთ-
ვის საამაყოდ ჰქონდა, როგორც თავისი პოეტური ნათლობა: როგორ
დამლოცა ვაჟა-ფშაველამ, დამსკდარი ხელი თავზე დამადოო.

მასალები თუ გაქვთ რამეო, — ეს თავისი სტუმრობის მიზეზს რო-
დის-როდის რომ გაუმხელდა, იმას მწარედ ჩაეცინებოდა: იმდენი
არაფერი, სხვისი მაზიარებელი დარჩა უზიარებელიო, მამაჩემზე ჯერ
კალამი არ მიცდიაო.

არამცთუ ფოტოსურათებით ამოეცნო, თურმე „ლიახველთა“
ცალკეული სტრიქონებიც დამახსოვრებოდა.

ამას უკვე ჯერმალ ინჯიას მოგონებაში ამოიკითხავთ, ბათუმიდან თბილისისაკენ მომავალი ერთი ღამით გორში რომ დარჩებოდა და „ლიახველთა“ ერთი ჯგუფი „ინტურისტის“ რესტორანში მიიპატიუებდა (ჩვენი „კეისარი“ ოთარ ჩხეიძელა გვაკლდა). და იქ:

— ჩვენეული სტრიქონებიც გაიხსენა, უზომოდ გავიხარეთ. ხუმრობა საქმე ხომ არ არის — საქართველოს სახალხო პოეტს ზეპირად ახსოვს შენი ფრაზა.

დიდი დრო აღარ რჩებოდა ამა ქვეყნიდან მის გასვლამდე.

ხოლო გიორგი ლეონიძის დაკრძალვის დღეს თბილისიდან გორში რომ გამობრუნდებოდნენ „ლიახველები“, ოთარ ჩხეიძე მცხეთაში შეაჩერებდა მანქანას.

— გიორგი ლეონიძეს გაუმარჯოს! — სასმისს მაღლა ასწევდა, თანამეინახეებს გადმოხედავდა და ამით აგრძნობინებდათ, რომ მეტად უხერხული იყო ღვინის დანვეთება პურზე, როდესაც სადღეგრძელო მეოცე საუკუნის საქართველოს სახალხო პოეტს ეძღვნებოდა.

და მოგონების მოხდენილი ფინალური აკორდი:

— და მართლაც რა ჰქონდა შესანდობარი?!

...არ დამცალდა, პროზაშიც როგორმე მომეკიდებინა ფეხიო, — ყრმობის სურათებს ღიმილით და თავმომწონედ გასცქეროდა და ისე აპირებდა ახლა უკვე რომანს შებმოდა, თითქოს „ნატურის ხე“ მოზაიკური აგებულების რომანი არ იყოს.

ლექსები მეც გამასინჯეთო, მის უნებურად რჩებოდა ამაო დაპირებად, თუმც სიტყვის გატეხვა არა სჩვეოდა.

გიორგი ლეონიძეს გაუმარჯოს! — სასმისი მაღლა აენია ოთარ ჩხეიძეს.

* * *

როდის-როდის დაადგებოდა საშველი „ლიახვის“ ახალ ნომერსაც. მრავალფეროვანსაც, მრავალმხრივ საგულისხმოსაც... უპირველესად მაინც მისი გამოჩენა ნიშნავდა, რომ გორის სალიტერატურო ნრე შეჩერებას არ აპირებდა, რაკილა ახალი სახელებიც ჩნდებოდნენ აღმანახის ფურცლებზე და უკვე ცნობილი პოეტებიც და პროზაიკოსებიც უფრო კანთიელად მოჩანდნენ.

სამწერლო ცხოვრება ჩქეფდა გორში, ერთ ადგილას კი არ ტრიალებდა, არამედ სწორედ ჩქეფდა და მკითხველი ამიტომაც ეცნობოდა გულისყურით ამ ახალ კრებულსაც.

მომხრეები გამრავლებოდათ.

მონინალმდეგენიც არ ისვენებდნენ.

და მაინც: როგორღაც მიიკარგა ეს, თავისთავად ჩინებული, ნომერი, „უბიოგრაფიო“ აღმოჩნდა. არ მოჰყოლია არც დიდად საქებარი რეცენზია და არც მწვავე კრიტიკა.

რა აუცილებელია აღმანახისა თუ სხვა გამოცემის ყოველ ნომერს ხმაური მოსდევდეს პრესაშიც?

არც არავითარი, და არც გამახვილდებოდა ყურადღება ამ მხრივ, იმ ორი კრებულის ბიოგრაფია რომ არა: ერთი ამ — 1966 წლის გამოცემის — უშუალო წინამორბედის, და მეორე — მისი მომდევნოსი.

ის აკი კინალამ დაასამარეს, წინამორბედი.

ეს მართლაც დასამარებად ითქმის, მომდევნოსი, რაკილა რვა წელიწადს „ლიახვს“ აღარ ელირსებოდა გამოცემა ბეჭდვითი სიტყვის კომიტეტისაგან შერისხვის შემდგომ.

მათ ფონზე მართლაც „უბიოგრაფიობა“ უჩუმრად ჩავლა.

გამორჩევით პუბლიკაციებიდან ალბათ მაინც იროდიონ ოქროპირიძის (1859-1933) მოგონებათა ფრაგმენტი („სიო ცხრაასხუთისა“) უნდა გამოირჩეს, ერთი ნაწყვეტი აღმანახის წინა ნომერშიც რომ დაბეჭდილიყო („საინგილოში“) და რედაქციის მინაწერში კი აღინიშნებოდა, რომ იროდიონის სიტყვას ანტონ ფურცელაძის დასაფლავებისას ისეთი შთაბეჭდილება მოუხდენია, რომ სოფრომ მგალობლიშვილს საგანგებოდ ჩაუწერია თავის „მოგონებებში“.

— მას შემდეგაც ხშირად უხდებოდა იროდიონ ოქროპირიძეს ხალხის წინაშე გამოსვლა და ყოველთვის ქადაგებდა სიყვარულის, სათნოების, მეგობრობის, თავისუფლების უკვდავ, მარადიულ აზრებს. ქადაგებდა გულში ჩამწვდომად, როგორც ძველი, დარბაისელი მჭევრმეტყველი. კარგადაც წერდა. არქივებში დაცული მისი მრავალი სამსახურებრივი მოხსენებითი ბარათები შეიცავს ბევრ ძვირფას მასალას საქართველოსა და ამიერკავკასიის უახლესი ისტორიისათვის. იროდიონ ოქროპირიძემ დატოვა ვრცელი მემუარებიც...

„ლიახვის“ სამ ნომერში ზედიზედ გამოქვეყნდებოდა ნაწყვეტები ამ მოგონებებიდან, და ისე მოხდებოდა, რომ მესამე ფრაგმენტი მოჰყვებოდა იმ კრიტიკის ქარცეცხლში, „ლიახვის“ მეექვსე კრებულს რომ დაატყდებოდა თავს.

თუმც იქამდე ჯერ აღრეა.

და ოთარ ჩხეიძე, უკვე საკმაოდ განამებული ცენზურისგანაც, საბაბად მოიღებდა ბერნარდ შოუს ცხოვრებისა და შემოქმედების ზოგიერთი გარემოების აღდგენას და „ლიახვის“ მეხუთე წიგნში გამოქ-

ვეყნებული ესეით გამჭვირვალედ მიანიშნებდა ქართველ მწერალთა ამ კიდევ ერთ მძიმე გასაჭირსაც, ისედაც სულისშემზუთავ სინამდვილეს ეს ათასთავიანი ჰიდრაც რომ ემატებოდა, კონსტანტინე გამსახურდიას როგორც შეერქმია მისთვის.

არადა:

გარეშე კაცს სხვა რა შთაბეჭდილება დარჩება, თუ არა ეს — ოთარ ჩხეიძე ბერნარდ შოუს პიროვნებასა და იუმორის თავისებურებებს პირნმინდად ესთეტიკური თვალთახედვით გაიაზრებსო.

ულრმეს შრეებამდე რომ ჩასდევდა ამ ხასიათს და შიგნიდან ახერხებდა მის გახსნას?

ეს ამ მხატვრული სამყაროს ყოველმხრივი ცოდნითა და ძიების იშვიათი უნარით, წარმატებით რომ მიგიძღვის მხატვრულ თავისებურებათა და ნიუანსთა ბილიკებზე.

დიდი ექსპრესიით რომ წარმოსახულა ახლებურ და მახვილგონივრულ დაკვირვებათა მთელი წყება?

ეს ესეისტის ოსტატობაა, საკითხავადაც მომხიბლავს რომ ხდის მეცნიერულ ძიებათა ნაყოფს.

გარეშე კაცს სხვა რა შთაბეჭდილება დარჩებაო...

ოღონდ ვინც ჩახედულა ოთარ ჩხეიძის პიროვნულ ხასიათსა და ბიოგრაფიაში, „იუმორი ბერნარდ შოუსი“ წარმოუდგება ლამის ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერად, ან რაღა ლამის — ავტობიოგრაფიული ჩანაწერია, საკუთარ მწერლურ მრწამსს რომ აცხადებს და ირლანდიელი დრამატურგივით დაურიდებლად ედავება ყველას, ვინც ლამობს ცხოვრების საშინელებათა მიჩქმალვას, შელამაზებას, გამზადებულ სტერეოტიპებზე მორგებას და დევნა-შევიწროებით ემუქრება იმ ადამიანებს, რომელთაც არაფრისდიდებით არა სურთ შეეგუონ სიცრუისა და სიყალბის გარემოცვას და თავსაც განირავენ, ოღონდაც სიმართლე გააცხადონ, მამხილებლად მოველინონ იმ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ სისტემასაც და ზოგადადამიანურ მანკიერებათაც, და ცრუმატიაზეთა გვერდით დატოვონ დროების პირუთვნელი სურათები იმ სარკედ, რომლის შექმნისთვისაც გამოვლეს ათასგვარი სატანჯველი.

შტრობლის მიერ გამოძერწილ სკულპტურულ პორტრეტში თვითონ შოუსაც ბაგეთა და თვალთა განსაკუთრებული ელვარება მოსწონდა თურმე. თვალები თითქოს მოღუშულიყვნენ, და იქიდან ისეთი მზერა გამოსჭვიოდა, შეატყობდი — ხედავდნენ იმას, რაც ბევრს არავის დაენახა, მათ არაფერი დაემალებოდათ, მათთვის ყველაფერი ნა-

თელი გახლდათ. ხოლო ბაგენი თუ გადაიხსნებოდნენ, შემბრალებდაც და მწარედაც, საცოდაობითაც და სიძულვილითაც.

ესეში გახსენებულია „უამური პიესების“ წინასიტყვაობის ის პასაჟი, თუ როგორ გაუსინჯინებია შოუს თვალები ექიმისათვის, ვისაც განუცხადებია: ჩემთვის საინტერესოს ვერაფერს ვხედავ, საესებით „ნორმალური“ თვალები გაქვსო. ამას გახარებია: მაშ ისეთი თვალები მქონია, როგორც ყველა დანარჩენსო. მაგრამ ექიმს ეს სიტყვები პარადოქსად ჩამოურთმევია და საჩქაროდ აუხსნია: თქვენ ბრძანდებით იმ იშვიათ და უაღრესად ბედნიერ ადამიანთაგანი, რომელთაც ძალუძთ საგანთა გარჩევა მკაფიოდ და ზედმიწევნით. ასეთია კაცობრიობის მხოლოდდამხოლოდ ათი პროცენტი, ხოლო დანარჩენი ოთხმოცდაათი პროცენტი „არანორმალურად“ ხედავსო.

შოუ იცინებდა ამ ეპიზოდის გახსენებისას, ამჯერად კი მის მხიარულებას ოთარ ჩხეიძის სიცილიც შეერეოდა, სიცილიც და თანაგრძნობაც, იმასაც რომ უცხადებდა გულშემატკივრობას „იქ, სივრცეებში“, და საკუთარ თავსაც მოაგონებდა კიდევ ერთხელ, კვლავაც ნაბიჯშეუშლელად უნდა მიჰყვე შენს მოვალეობასო:

— მისთვის ეს იყო დიდი აღმოჩენა, მისაგნები და გასაგები, თუ რად უშლიდნენ, ეთქვა ისე, როგორცა ხედავდა, ეთქვა იმაზე, რასაც ხედავდა, ისე ეთქვა, როგორიც იყო. — მაგრამ თურმე სხვანი ასე როდი ხედავდნენ, არცა ხედავდნენ და არც უნდოდათ სხვათათვის დაენახვებინათ, ვითომ რად უნდა დაენახვებინათ, როცა თვით ბუნებას არ უნდოდა ასე, არა, არ უნდოდა, რომ სდომოდა, ხომ ყველას დააყოლებდა საღ თვალებსა, ყველასათვის ნათელს გახდიდა ყველაფერსა; ვილაც იშვიათი გამონაკლისები, ეთქვათ შოუსნაირი უბედნიერესი მოვლენანი, ვითომ ვისი მეტიორები იყვნენ, რას გადასდგომოდნენ ბუნებასა, რა თავი გამოედოთ, რატომ ლამობდნენ თვალი აეხილათ უმრავლესთათვისა, თვით ბუნების მაღლით ამა ქვეყნის უძლიერესთა სანუგეშებლად დაბრმავებულთათვისა...

იშვიათი გამონაკლისები, შოუსნაირი უბედნიერესი მოვლენანიო...

ან თვითონ რა თავი გამოედო ოთარ ჩხეიძეს, რატომ ლამობდა თვალი აეხილა უმრავლესობისათვის?

თვითონაც რატომ იხედებოდა საფარველების, ბრჭყვიალებისა და ნისლების შიგნით?

ხომ თვალნათლივი გახლდათ, რამხელა ძალაუფლებისა და გავლენის გუშაგნი მოვლენოდნენ დამცველად ადამიანის სიბეცესა და უხილველობას, როგორც წმიდათანმიდა უფლებას თავისუფალი პიროვნებისა.

შოუ იქ იცინოდა ალალი და მწვავე სიცილით ამ აღმოჩენის გამო, ოთარ ჩხეიძე აქედან შეანევდა ცრემლნარევ მზიარულებას.

არა, ინგლისურ დრამატურგიასა და თეატრს მაინც რა მოსვლოდა ამისთანა, რომ დაქვეითებულიყო, დაპრეტილიყო და ძნელი სათქმელი გახლდათ, ოდესმე აღდგებოდა თუ არა შექსპირის, შერიდანის, ფილდინგის დიდი ტრადიციები, არადა, როგორი გადასატანი იყო ამ ტრადიციების თანდათანობითი განადგურებისათვის თვალის დევნება?

ვინ მტკივნეულად შეჰყურებდა ამ პროცესს და გულში იკლავდა მოწოლილ ჯავრს, ეგაა და ეგ.

შოუ გულში არ ჩაიკლავდა და მიზეზსაც ამოხსნიდა, თუ რას გამოენვია დრამატული ხელოვნების ასეთი დაქვეითება:

— სიცილი სალი ადამიანისა და სალი აზრის დიდი უნარია, — და სწორედ ეს დიდი სისალის განცდა აცვიფრებდა, აოცებდა და საგონებელში აგდებდა და მაინც ვერ გაეგო თუ როგორ შეიძლებოდა დაემერიტა ინგლისელთა დრამატურგიული ნიჭი ვილაცა თუ რალაცა უსასობასა, უმწეობასა, გონებაშეზღუდულობასა, ვილაცასა თუ რალაცასა, რომლისთვისაც სამეფო ცენზორი დაერქმიათ?..

სულს უმწარებდნენ ოთარ ჩხეიძესაც ცენზორები — მთავლიტის სახელით შენიღბულნი, რედაქტორებისა თუ კორექტორების, რედაქციებშიც, გამომცემლობებშიც, მზირებად ისხდნენ, გაფაციცებით ჩამყურენი მისი ყოველი სტრიქონისა და ცალკე სადავიდარაბო მათთან გახდომოდა, და რალაცას თუ გადაარჩენდა, რალაცა მაინც გაინირებოდა. შოუს უცხადებდა თანაგრძნობას და ანგარიშსაც გაასწორებდა ასე გამჭვირვალე ქარგმით ახალი დროის ჰიდრასთან, ყველაფერს რომ მოსდებოდა რკინის საცეცებიტ. ამხელდა მის საზარელ ბუნებას და არნახულ ზეგავლენას სამწერლო ცხოვრებაზე:

— მაშ ვილა იყო უფრო დიდი, უფრო შემძლებელი — შექსპირი თუ, ვთქვათ, „ვინმე ჯენტლმენი“, რომელსაც თეატრალური ცენზორის ადგილი ეჭირა 1893 წელს და რომელთანაც შოუს ჰქონდა უთანხმოება „მისის უორენის ხელობის“ დადგმის თაობაზე, ჰო, ვილა იყო უფრო დიდი, უფრო შემძლებელი?! — ეჰა, რა ძნელი გადასაწყვეტი გამხდარიყო, თოჯინები მორეოდნენ გმირებსა, უჭკუოები ამარცხებდნენ გენიოსებსა.

შოუსდროინდელ ინგლისში ბევრი რამ გახლდათ მოუნესრიგებელი, უთავბოლო, მძაფრი პროტესტის აღმძვრელი, მაგრამ მთლად ისეც არ უნდა ყოფილიყო, თოჯინებსა და უჭკუოებს ამხელა გავლენა მოეპოვებინოთ, სრულიად დაეთრგუნოთ გმირები და გენიოსები.

საამისოდ ფართო ასპარეზი კი მისცემოდათ, მაგრამ ისე უღმერთო-დაც ვერ დასცემდნენ ძირს, როგორც საბჭოთა რეჟიმის პირობებში, რომლის განუკითხაობაც ამ ფორმულაშიც თავისთავად თავსდება: თოჯინები მორეოდნენ გმირებს, უჭკუოები ამარცხებდნენ გენიოსებსაო.

კრიტიკოსები რომ ასტეხოდნენ შოუს და რას აღარ უთხზავდნენ და საიდან აღარ ცდილობდნენ თავს დაეარათ — ესაო და, გრძნობის ნატამალი არც თვითონ აქვს და არც პერსონაჟებისათვის დაუყოლები-ბიანო, ესაო და, არასოდეს გონივრულად არ დაფიქრებულა ადამიანის ბედზე და სულ სიცილის გუნებაზე ყოფილაო, ესაო და, მიზანთროპა-დაც ჩამოყალიბდაო, და სხვა ამგვარები — ოთარ ჩხეიძე მის დაცვას რომ შეეცდებოდა, თავის კრიტიკოსებსაც გადაჰკრავდა, მართალია შეურაცხყოფილი და დამცირებული მოჩანს ადამიანი შოუს კომედი-ებში, მართალია შემაშფოთებელია ამ სულისშემძვრელ სურათებს რომ შეჰყურებ, მაგრამ შოუს ხომ არ გამოუგონია ეს სახენი თუ მდგომარეობანი, შოუს ხომ არ გამოუჭედავს და ჩაუყრია ცხოვრება-ში, შოუს ხომ არ გაუხდია იძულებული ადამიანი, ეს ყოველივე და-მართნოდაო:

— რა სათქმელია, ის ხომ მხოლოდ მხატვარი იყო, ალალი, პირუთ-ნელი, მართალი მხატვარი, ის ხომ სალი თვალის ადამიანი იყო, იშვი-ათი გამონაკლისი ბუნებისა, სალი თვალი ჰქონდა და ყველაფერსა ხე-დავდა ნათლად, მკაფიოდა, ჰხედავდა, ხატავდა რაც იყო, როგორც იყო, ჰხატავდა ისე, რომ უმწეავეს სურათებშიც აქსოვდა სიცილსა — და განა უგრძნობელს ძალა ეყოფოდა სიცილისთვისა, განა უზრუნვე-ლი ჩადრს ჩამოგლეჯდა ბოროტებასა და უბედურებას, განა უზრუნ-ველი, მოძულე ადამიანისა ასე თავგამოდებით შეებრძოლებოდა თავ-გასულებსა, მატყუარებსა, მნამებლებსა, მკვლელებსა?

ვერ უარყვეს მისმა მოწინააღმდეგეებმა ბერნარდ შოუს მიერ წარ-მოსახული მხატვრული სამყარო?

ის ხომ მაინც შეეძლოთ, რომ ლაფი შეესხათ, დამუქრებოდნენ და ხშირად კიდევ შეესრულებინათ მუქარა.

შოუს რომ ვერ მორეოდნენ, ეს იმიტომაც:

— ის მოესწრო კრიტიკოსების რამდენიმე თაობის გადაშენებასა...

ცრუკრიტიკოსები იგულისხმებიან, ცხადია, დაქირავებულნი, სულგაყიდულნი, მინაში რომ მიჰქონდათ ჯავრი, ეს შოუ რა გაგვიხ-და, როგორ ვერ მოვსპეთ და გავანიადაგეთო. საუკუნეებიც გასული-ყო, შოუს მაშინაც ვერავინ ვერ დააკლებდა ვერაფერს, ამაო იქნებო-

და როგორც პირდაპირი შეჯახება, ისე არაპირდაპირი თუ გვერდითი შემოვლანი", მაგრამ სიცოცხლის გამძლეობის წყალობით საკუთარი თვალით რომ ეხილა კრიტიკოსთა თაობების გადაშენება, ოთარ ჩხეიძეს ეს ალაფრთოვანებდა, თითქოს შოუს სხეულში ჩასახლებულაო, და: ნეტა მეც ჩემი თვალით მეხილა ჩეკისტ კრიტიკოსთა ერთი თაობის გაქრობა მაინცო, — ფიქრობდა.

ეს ჯერ კიდევ ის დროა, როდესაც ოთარ ჩხეიძე დარწმუნებულია, 50 წელიწადს ან გადავაშორებ ან ისიც არაო. და რას წარმოიდგენდა, თვითონაც თუ მოესწრობოდა კრიტიკოსთა რამდენიმე თაობის გაქრობას.

გადაშენებასო, — თვითონ ეს სიტყვა ემჯობინებინა.

ჩეკისტური კრიტიკა ჩეკისტურ კრიტიკად, თუმც ესეც მარადიული სანუხარი გახლდათ, რომ: კრიტიკოსებს ყოველთვის დუნე გრძნობათა მოფერადენი, ჩლუნგი ვნებების მღებავნი და ბედნიერებაზე ლაშმორღვეული მოქაქანენი წამოუყენებიათ ნიშუშებად:

— ჰო, უბადრუკნი წამოუყენებიათ, მაგრამ მაინც თავიანთი გაუტანიათ, დაფნის გვირგვინებიც მიუღრთმევიათ, მაშ რაო, ზედაფენანი ამათკენ ყოფილან და ამათაც ზედაფენათა სურვილებისათვის ხელოვნების პრობლემები და თეორიები დაურქმევიათ, რისი განსახიერებაც უბადრუკთა ნაცოდვილეში აღმოუჩენიათ. ასე ყოფილა და არ შეიძლებოდა ბერნარდ შოუ ასცილებოდა ამ მძაფრსა თუ უცნაურ დაპირისპირებას, არ შეიძლებოდა ხშირად არ გამხდარიყო საკილავი და საქოლავი, როგორც ვითომც მძვინვარე მტერი თავისი საზოგადოებისა, თავისი სამშობლოსი.

შოუს ახსენებდა და ილია ჭავჭავაძისა თუ მიხეილ ჯავახიშვილის სახებანი თავისთავად ამოისვეტებოდა, განა ისიც მტრებივით არ გაენაპირებინათ არამარტო სიცოცხლეში, არამედ ტრაგიკული აღსასრულის შემდგომაც?!

განა მათი სიცილიც მწარედ არ ჩაესმოდა თავქვეზე დაშვებულ საზოგადოებას და მითუფრო გაფაცვიცებული არ იხედებოდა გარშემო, ახალი სატირიკოსი აღარავინ გამოჩნდეს, ისედაც გავებზრდით მათი სახელების ჩაქოლვითო.

შოუს ეპოქის ინგლისურ საზოგადოებას რომ ახსენებდა, იქვე საგანგებოდ დაურთავდა, რომ: დიდი მხატვრები არასოდეს შემოსაზღვრულიყვნენ არც თავიანთი საზოგადოებითა თუ თავიანთი დროის პოლიტიკური სისტემებით, არც თავიანთი სამშობლოთი და თავიანთი ხალხით.

რას იზამ, ეს გარემოებაც უნდა აღნიშნულიყო, რადგანაც ოთარ ჩხეიძე განაზოგადებდა დიდ ხელოვანთა მხატვრულ სამყაროს ადამიანის ბედისწერის გამომხატველად, და იმაზეც მიაწინებდა, რომ არც მისი შემოქმედება ეგულისხმა ვინმეს გარკვეული ჟამისა და პოლიტიკური სისტემის სურათებად, არც მისთვის ჩამოეკიდათ ხელალებით ასეთი აბრა.

მემატთანობაც ედო თავს საკუთარი ეპოქისა, მაგრამ ეს არ უნდა ყოფილიყო განმსაზღვრელი მისი მხატვრული სამყაროსი. დაე ისტორიკოსებსა და სოციოლოგებსაც ბლომად მასალა ამოეკრიბათ თუნდაც მისი რომანებიდან და ციკლის საერთო სახელწოდებაც — „მატიანე ქართლისაი“ — სავსებით გამართლებულად ელიარებინათ. მთავარი აქ მაინც ის გახლდათ, რაც არ იფარგლებოდა საბჭოური ხანითა და მარქსისტული იდეოლოგიით და ძალდაუტანებლად შეიძლება განზოგადებულიყო ყველა დროისა და ქვეყნის ადამიანზე. და თუ უპირველესად მცირერიცხოვან ერთა შვილებზე, დიდ სახელმწიფოთა მოქალაქეებსაც ბევრი რამ მოხვედროდათ გულზე და მწერალში საკუთარ განცდათა თანაზიარი და კეთილი მრჩეველი ეპოვნათ იმისა და მიუხედავად, გარეგნულად როგორი წარმოდგებოდა ეს მხატვრული შენობა — თუნდაც ადამიანის დაკნინების სურათები სურათებს მიჰყოლოდა და წამიერად ისიც მოგჩვენებოდა, ხომ არ სძულს ამ მწერალს ადამიანი, და თუ არა, ასე რატომ გაუმეტებიაო.

თუმც კარგი გული მაშინვე სცნობდა...

და თუ არაერთ სულიერ საერთოს დაიდასტურებდა ოთარ ჩხეიძე ბერნარდ შოუსთან, ამ ტრაგედიას მაინც გადარჩენოდა, რომ რუსულად არ უნევდა თავის თხზულებათა შექმნა, როგორც შოუ გამხდარიყო იძულებული — ინგლისურად ეწერა, დამპყრობლის ენაზე გამოეხატა მწარე გულისწუხილი, სიცილის მირონწაცხებული.

ირლანდიური ენა მგონი სამუდამოდაც განწირულიყო.

ქართული ენა ინარჩუნებდა საკუთარ იერს და იდუმალ დუღილს და შინაგანი მადლით ადვილად არ უტყდებოდა უსახურობის შემოტევასა და, რაც მთავარია, რუსული ენის უმძიმეს „პრესინგს“.

იქ კი, სასიკვდილო სარეცელზე ბერნარდ შოუ გრძნობის ბურანში რომ გაეხვეოდა, თითქოს პატარა ბერნარდს გაჰყურებდა აკვანში მწოლიარეს და მეუღლის ხელი რომ შეეხებოდა სახეზე, საოცარი განცდა აღავსებდა მის სულს: ოხ, რა კარგია შუბლზე რომ გეხება სათუთი ირლანდიური ხელი, ოხ, რა კარგია, როცა გესმის ბგერები ღბილი ირლანდიური ხმისაო!..

ასეთ შემძვრელ ეპიზოდს ხელიდან როგორ გაუშვებდა ოთარ ჩხეიძე, მითუმეტეს, მის ამ ესეისაც დაამშვენებდა ბელეტრისტული პასაჟები, და უთანაგრძნობდა ღმერთთან იობივით მოკამათე შოუს, სიკვდილისწინა ამ ფრაზებში რომ მოექცია ის ტკივილები, ყველაზე მეტად რაც სტანჯავდა, სულს უმწარებდა მთელი სიცოცხლე.

სულ სხვა რამ გახლდათ შუბლზე ირლანდიური ხელის შეხება და ლბილი ირლანდიური ბგერების მოსმენაც სულ სხვა რამ გახლდათ, მთელი ცხოვრების ნანატრ-ნაოცნებარი.

...კრიტიკოსთა რამდენიმე თაობის გადაშენებას ხომ მაინც მოესწარიო, — სხვა რითი გაეკეთებინა გული ქართველ მწერალს ირლანდიელი თანამოდმისათვის, განამებულისთვის, გატანჯულისთვის...

თავი VIII

პერისხვა „ლიახვისა“

როგორც იქნა გადაწყდებოდა, რომ 22 მაისს აღნიშნულიყო ნიკოლოზ კანდელაკის დაბადების სამოცი წლისთავი. ველარ დაეთვალა, რამდენი შეხვედრა, რამდენი თათბირი დასჭირებოდა ამას რექტორთან, და ბოლოსდაბოლოს გადაწყდებოდა. მაგრამ უეცრად აუწყებდნენ ოთარ ჩხეიძეს: ოცდაცხრისათვის გადაიდო. ის კი დღიურში ჩანერს შეფიქრიანებული: ხომ არ გადაიდო ისე, რომ აღარც ჩატარდესო?

ეს ეჭვი უსაფუძვლო არა ყოფილა.

აკი თავიდანვე ერიდებოდათ რექტორსაც და სხვებსაც: ვინ იცის, იქ, ზემოთ რას იტყვიან, თავი რომ მოიკლა, ეს ხომ პროტესტს ნიშნავსო.

მტკვარს ჩაეხვია ნიკოლოზ კანდელაკის ცხედარი, ქართული მჭევრმეტყველების მკვლევარისა და თვითონაც საუკეთესო ორატორის. აკი ივანე მაჩაბელზეც ეს ხმა გავრცელებულიყო — მტკვარმა შეიწოვა მისი უკანასკნელი ამოსუნთქვაო. მისი ნეშტისათვის ვერ მიეგნოთ, თუმც ლამის კასპიის ზღვამდე გაჰყოლოდნენ ძებნას, ნიკოლოზ კანდელაკისა კი აღმოეჩინათ, და თუმც უბედურ შემთხვევად ასაღებდნენ, ყველას მოეხსენებოდა, რომ თვითმკვლელობა გახლდათ, და მამ მართლაც პროტესტი გამოდიოდა საბჭოთა სისტემისა და სახელმწიფოს წინააღმდეგ.

ადამიანს მოშლის მოშლილი საათიო, — აკი ამ მტკიცებასაც გამოუჩენდა თავის უთვალავ ორატორულ გამოსვლაში ნიკოლოზ კანდელაკი, — და ამიტომაც უნდა ჩამოიხსნას ეს საათი ინსტიტუტის შემოსასვლელთან, ვიდრე მთლად მოუშლია ჩვენი ინსტიტუტის ცხოვრებაო.

გუმანი არ ატყუებდა.

„ჩემი სავანის“ თხრობაში მისი პორტრეტიც რომ შემოცურდებოდა, საკმაოდ რელიეფურად და კანთიელად წარმოისახებოდა ეს ხასიათი დიდებული მჭევრმეტყველის, საამისო აღარც სკოლა რომ აღარ არსებობდა, აღარც მასწავლებელი და აღარც მოწაფე და თვითონვე იქცა სკოლადაც, მასწავლებლადაც და მოწაფედაც.

რომ მოგვეკლებოდა ამგვარი ხელოვნება, აგერ ნიკოლოზ კანდელაკი აღადგენდა და განასახიერებდა ქართული ორატორული ხელოვნების ისტორიასაც და მის ნაირგვარობასაც, როგორც იმ ბრწყინვალე მჭევრმეტყველთა სისხლი სისხლთაგანი და ხორცი ხორცთაგანი, ორ კაცთანაც და ორასთანაც ერთნაირად რომ ორატორობდა. და, ცხადია, ამ ბუნებისა და ნიჭიერების კაცი მართოდენ საინსტიტუტო ლექციებს ვერ იკმარებდა და მთელ საქართველოს მოეფინებოდა მისი საჯარო გამოსვლები. ინსტიტუტში ხან პირდაპირ საჯარო ლექციებიდანაც მიდიოდა და ვერავინ ატყობდა ნამგზავრობასა და დაღლილობას, ისე ინარჩუნებდა სიმხნევესა და სიხალისეს.

— სადაც ის იდგა, სიტყვაც იმას ეპყრა, ანთუ ადვილადაც ვერავინ ჩამოართმევდა სიტყვასა.

თვითონაც იხიბლებოდა საკუთარი მჭევრმეტყველებით და სხვათაც ხიბლავდა მისი გატაცებული მსჯელობა.

ხმის კილოც საგანგებოდ დაეხვნა:

— ბუნებისგანაც მიჰნიჭებოდა ხმაი იმდაგვარი, მჭევრმეტყველური, მაინცა ჰხვენაედა, ზომავდა მახვილსა, სიმკვეთრესა და განლაგებასა მახვილებისა...

გარეგნობაზეც არანაკლებ ზრუნავდა:

— ირჩევდა დგომასა, ამონმებდა, ეკითხებოდა; და ხუმრობდნენ ლექტორი ქალები, რო ჩააცივდებოდა თურმე: ჰო მოგენონეთო, ჰო კარგად ვიდექიო, ეგება ცოტა პროფილითა სჯობდეს, ისე შემომხედეთ, ისე უფრო თუ მოგენონებითო, ჰალსტუხი თუ მოგნონთ, ხელეები თუ მოგნონთ, ჰო კარგად მიჭირავსო, ხუმრობდნენ ქალები, უნდა რო ვდნებოდეთ, ისე მოვიხიბლოთ რო შევხედავთო. ხუმრობდნენ ქალები.

სოლომონ ლიონიძეც ძალიან იტაცებდა ძველ ორატორთაგან და არამართო გამოსაცემად მოამზადებდა მის სამგლოვიარო სიტყვას ერეკლე მეორის ცხედართან, ვარიანტებისა და კომენტარების დართვით, არამედ ზეპირადაც წარმოთქვამდა და ზეპირადვე დაასწავლიდა თავის ახალგაზრდა მეგობრებს, მოთმინებით რომ უსმენდნენ ყოველთვის და ვარიანტულ სხვაობებსა და კომენტარებსაც იმახსოვრებდნენ.

ოთარ ჩხეიძესაც მანამდე დაესწავლა ზეპირად, ვიდრე სოლომონ მსაჯულის ეს სიტყვა ცალკე წიგნად გამოიცემოდა.

ყურში მერეც და მერეც ედგა ნიკოლოზ კანდელაკის ოქროპირობით აღბეჭდილი.

— წარმოსთქვამდა ყოველთვის სხვადასხვანაირადა, ალბათ რო ეძებდა მაშინდელ ხმასა, მაშინდელ კილოსა, ხმის დუღილსა სოლო-მონისა ერეკლეს ცხედართანა.

მაგრამ ის დღეც უნდა დამდგარიყო:

— უცებ დაიბნა, უცებ შეიპყრო მელანქოლიამა. კოლია და მელანქოლია!!! უეცრად გამოიცვალა კაცი. გამოიცვალა.

ივანე მაჩაბელივით ბედი კი ერგო?

იმისი ნეშტიც ვერ ეპოვნათ.

ამისას გამოიტანდნენ მტკვრიდან.

საიუბილეო თარიღი რომ მოანეცდა, ოთარ ჩხეიძე ჯერ კიდევ მაშინ წარმოსახავდა მის ლიტერატურულ პორტრეტს. მთავარ მოხსენებას ითავებდა და ესეისაც გაამზადებდა მისი ვითომდა მხოლოდ ორატორული ხელოვნების ზოგიერთი თავისებურების ირგვლივ, მაგრამ, როგორც სჩვეოდა, ბევრ რაიმეს მოიცავდა მისი მსჯელობა, ხასიათი ხასიათად წარმოდგებოდა და ფინალურ აკორდად კი შეარჩევდა, თუ როგორ განათებულიყო ამ გამოჩენილი მოღვაწის სახე ყოველთვის სიკეთის შუქით და ტუჩებიც ყოველთვის უღიმოდა:

— სწორედ ასე გამოუხატავს ქეთევან მაღალაშვილსა, კმაყოფილებაც მიუდევნებია, — თითქოს რაღაცა უპოვნიაო, სიტყვა უპოვნია დაკარგული უძველესი კოლხი ორატორისა, ანთუ ესაა საჯარო ლექცია დაუმთავრებიაო.

სამწერლო გაზეთში რომ გამოქვეყნდებოდა, რევაზ მარგიანი ნასიამოვნები აუწყებდა: მოენონათ შენი წერილიო.

10 მაისის დღიურშია ჩანიშნული ეს სიტყვები და იქვე მიდევნებულია:

— მე კი მერჩივნა, არ დამებეჭდა წინასწარა, მოხსენებაც იგივე რომ წავიკითხო, რალა მადლი ექნება, არა და ასე უცაბედად ისეთი რავთქვა, განსხვავებულიც იყოს და მოსაწონიცა? არც მინდოდა დამე-ბეჭდა, მაგრამ არც მომეშვნენ, ჩვეულებრივ ასე ხდებოა... ხდება თუ არა ხდება, უხერხულია, უნდა შეიცვალოს, ბევრად თუ არა, ცოტათი მაინც გადასხვაფერდეს.

თითქოს ხომ უბრალო დეტალია, მაგრამ თვალნათლივ აირეკლავს ოთარ ჩხეიძის პიროვნულ ბუნებას. მერე რა, რომ ჩვეულებრივ მოვლენად ქცეულა უკვე დაბეჭდილის წაკითხვა მოხსენებად. ზოგადმო-რალური თვალსაზრისით ასეთი საქციელი ხომ იწვევს თუნდაც სულ მცირე, უმნიშვნელო უხერხულობას? მაშ თვითონ აუცილებლად უნდა გაერიდოს.

ისტორიაში გადასულიყო ნიკოლოზ კანდელაკი.

ისტორიაში გადასვლისა ჯერჯერობით არაფერი ეტყობოდა გორის ინსტიტუტის შესასვლელთან ჩამოკიდებულ საათს, რომელსაც ისე მიყინვოდა ისრები ციფერბლატზე, მის ამუშავებაზე ველარც იოცნებებდი. ოთარ ჩხეიძეს კი იმჟამად აკი ის საფიქრალი გასჩენოდა, ეს გადადება რას ნიშნავს, ნეტა საერთოდ აპირებენ თუ არა საიუბილეო სალამოს გამართვასო?!

რექტორი გადავადებას იმით ახსნიდა: კარგად მინდა მოენყოს, სტუმრებს რომ სულ „ბარაქალა, გორელებო“ ვაძახებინოთო.

ოლონდ რალაც უცნაურად კი დაიგვეგმებოდა საიუბილეო დღე: სხდომა გორში ჩატარდებოდა, მერე ჩასხდებოდნენ მანქანებში, ჩავიდოდნენ თბილისში და, ღვინითა და სანოვაგით დატვირთულნი, ახლა საფლავს მიაკითხავდნენ, იქაც იტყოდნენ სიტყვას, მერე კი მის ოჯახს მიადგებოდნენ და სუფრაც იქ გაიშლებოდა.

ამ უცნაურობას ოთარ ჩხეიძე მოუხრიდებლად გადაუშლიდა რექტორს:

— ხალხს თბილისიდან ვინვევთ, მერე ისევ უკან ვაბრუნებთ, სხდომიდანვე ვაბრუნებთ, თბილისი და გორი ახლოს არის ერთმანეთთან, მაგრამ მაინც დრო უნდა, ადამიანიც ადამიანია, დალლა იცის, თავისი მოთხოვნილებანი აქვს; ამასთან, ოჯახიც ელოდება, რომ ჩვენ ვიხდით ყველაფერს, ჩვენ აღვნიშნავთ, თვითონ მხოლოდ სტუმრები არიან, და უცებ განამანიაში აღმოჩნდებიან.

— თუ ჩვენ ვიტანთ, იმათაც აიტანონო, — მიუგებდა რექტორი და სასწრაფოდ მოიწვევდა დეკანებს, რომელნიც დაუდასტურებდნენ, შესანიშნავი გეგმა შეგიმუშავებიათ და ნუ გადავუხვევთო.

ოთარ ჩხეიძე იმასლა შეძლებდა, რომ საიუბილეო სხდომას 29-დან 25 მაისს გადმოატანინებდა.

მარტოდენ ამ ეპიზოდის გასახსენებლად არ ჩანიშნულა ეს სტრიქონები, თუმც ნიკოლოზ კანდელაკს ძალიან აფასებდა და აკი შესანიშნავი ესეიც მიეძღვნა; და რა მოხდა, რომ მისი საიუბილეო სალამოს ზოგიერთი უცნაურობა აღედგინა. მაგრამ მთავარი მისთვის ამჯერადაც ამ მოვლენის განზოგადებული მხარეა, განსხვავება გარეგნულ ფუსფუსსა და საქმის ნამდვილად აღსრულებას შორის. და მწარედ ეცინებოდა, რომ, ვინ მოთვლის, რამდენი სალამო გაემართა, რამდენი შეხვედრა თვით ინსტიტუტის სახელითაც, სალიტერატურო საზოგადოების შეხვედრებისათვის თავიც რომ დაგვენებებინა, და არცერთხელ არ დაუსაჭიროებია ამდენი თათბირი — მხოლოდ ატყობინებდა რექტორს, ამას და ამას ვაკეთებო, ანდა მოსაწვევ ბარათს უგზავნიდა.

— ყველაფერი რიგზე იყო, არ ერეოდა ჩემს საქმეში და ყველაფერი რიგზე იყო...

ნიკოლოზ კანდელაკის ხსოვნის საღამოს გამართვაც ოთარ ჩხეიძეს მოენდომებინა სალიტერატურო საზოგადოების სახელით და აქამდეც ჩვეული თადარიგიანობით მოაბამდა თავს, მაგრამ რექტორს რომ აცნობებდა და სხვანიც გაიგებდნენ, იწყებდნენ: როგორ, ჩვენთან მუშაობდა ამდენი ხანი, ჩვენი მეგობარი იყო, ჩვენი სტუდენტები განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდნენ და იუბილეს აღნიშნავდა ჩვენი უპრიანიაო.

ეს დაჰყვებოდა და ახლა ნანობდა: გამემტყუნება, რომ დავყაბულდიო.

და აჰა კიდევ:

— ჩაერიეწენ და შეთანხმებებისა და თათბირების გარეშე არც შეუძლიან, არც წარმოუდგენიათ, მუშაობდა ამასა თვლიან და მუშაობენ, მუშაობენ აგერ მეორე წელიწადია და ძლივს საქმე საქმეზე მოვიდა, თუმცა ვინ იცის მოვიდა თუ არა? მუშაობენ... რა გაემტყუნებათ, სხვანიც ასევე მუშაობენ.

ჯერ მარტო იმის დასადგენად, თუ რომელ საათზე დაეწყოს სხდომა, ორსაათნახევარს ითათბირებდნენ.

და კვლავაც და კვლავაც:

— თათბირობენ, ღმერთო ჩემო, ნუთუ ვერა ხედებიან, რა საცოდაობაა ამათი თათბირი! არა, მუშაობენ, მთელის მონდომებითა მუშაობენ, იღლებიან, იქანცებიან, მუშაობენ ერთისიტყვითა.

ამხელა ენერგიის ყოვლად ფუჭი ფლანგვა იმისათვის, რასაც თუნდ ოთარ ჩხეიძე ერთბაშად შეასხამდა ხოლმე ხორცს, იწყებდა და იქვე ამთავრებდა... და ოდნავადაც ვერ მიახლოებოდა ამათი ნლობით ნათათბირევი თავყრილობანი იმის სახელდახელო შეხვედრებს, თბილისშიც რომ ეხსომებოდათ: მწერლობის ცენტრი გორში გაქვს გადატანილი და ეგააო.

* * *

24 მაისს რალაც ჩოჩქოლს წაანყდებოდა დერეფანში, ზედ მისი კათედრის წინ. იქ ენგელსის ბიუსტი იდგა და... ახლა ისევ დგამდნენ თუ ასწორებდნენ?

— რა მოხდა? — კითხულობს, — აქა დგას აგერ რამდენი წელიწადია, ადგილს უცვლით?

ცოტა არ იყოს ირიდებენ შეკითხვას, ცოტაც ეცინებათ და გამოუტყდებიან:

— თეატრში ახლა მარქსის 150 წლისთავის აღსანიშნავი საზეიმო სხდომაა, მარქსის ბიუსტი ჩვენ გეთხოვეს სცენის მოსანყობად და ჩვენც დავავლეთ ხელი და გავაქანეთ, ეს გავაქანეთ, ყველას მარქსი გვეგონა, ენგელსი ყოფილა, ახლა მარქსს ვეძებთ და ველარსად ვპოულობთ, ვინ იცის თავის დროზე ის ენგელსი ეგონათ და სტალინთან ერთად სადღაც გადააგდეს...

ფრანც კაფკა რომ მოსწრებოდა ოთარ ჩხეიძის დღიურის ამ ფრაგმენტს, შეეხარებოდა მზამზარეული სიუჟეტი და ხასიათები.

აბსურდის მიმდევარი მწერლებიც შურით გაიგუდებოდნენ.

ბერნარდ შოუც ძალიან ახლოს მიიჭანდა გულთან ასეთი სიუჟეტის დაკარგვას და ალბათ საკუთარ თავს შესცინებდა: ყოფითობის ესა თუ ის დეტალი ხან ყველაზე დიდსა და გაბედულ წარმოსახვებსაც გადააჭარბებს, მხატვრული გამონაგონი მასთან ხან არც არაფრად გამოჩნდება ხოლმეო.

ზეიმი უკეთესად მართლაც აღარ შეიძლებოდა!..

ადვილი მისახვედრია, თეატრში ძალისძალათი რომ შეყრიდნენ ხალხს, კარს გადაუქეტავდნენ და ცხვირსაც აღარ გამოაყოფინებდნენ გარეთ, ვიდრე ზეიმი არ ჩამთავრდებოდა.

რა უბედურია ადამიანო, — აღმოხდებოდა ოთარ ჩხეიძეს:

— როდემდის უნდა ამსხვრიოს კერპები ან ნუთუ იმიტომ უნდა ამსხვრიოს, რომ სხვა გაიხადოს სათაყვანებლად?! მაშ რაღას ამსხვრევს თუ არ შეუძლიან კერპის გარეშე?! მაგრამ ვაგლახ, რომ ადამიანს არ უნდა კერპები, მხოლოდ გაბატონებულებს უნდათ კერპები, ბატონობისათვის უნდათ, უნდათ რწმენისთვისა, აი, ასეთი რწმენისთვისა, სტალინის გადაგდება რომა ბრძანეს, ჩუმად ენგელსიც მიაყოლეთ თანაო, დაატანეს, ამათაც მიაყოლეს თანა, ენგელსი მიაყოლეს და თურმე მარქსი მიუყოლებით... უკეთესად აღარც შეიძლება რწმენა, არა, აღარც შეიძლება!

ბედი რომ მქონებოდა, მე უნდა გადავწყდომოდი რაღაც ამგვარ სურათს, რას დაამშვენებდა გნებავს „პროცესს“ და გნებავს „ციხე-კოშკს“, — დანანებით დაენანებოდა ფრანც კაფკას, თუკი მანამდე ბერნარდ შოუს ასცდებოდა და არც გაუშვებდა ხელიდან... და აბსურდისტებს საკბილოს ვილა დაუტოვებდა.

რა არის მაინც ყოფითობის ზოგიერთი ნამცეცხი!..

* * *

25 მაისს ვაკის სასაფლაოს მიაკითხავდა, ადრე მოუვიდოდა მისვლა და ვაკის პარკში ჩასული შადრევნის მოედანზე ჩამოჯდებოდა:

— უაზროდ შევეყურებ, თუმცა მინდა, რაღაც აზრი მივადევნო, ფიქრი მივადევნო, მაგრამ არ მოდის აზრი, არცა ფიქრი, იყოს, უაზროდაცა და უფიქრელადაც გაუძლიათ ამა უაზრო წუთისოფელში.

გულიკოს, ნიკოლოზ კანდელაკის მეუღლეს, ძალიან გაეხარდებოდა მისი მისვლა.

რამდენი ხანია ითხოვდა მეუღლის გადასვენებას დიდუბის პანთეონში, მაგრამ ვილაც-ვილაცანი ეწინააღმდეგებოდნენ, და რომ ცდილობდა შეექმნა საპირისპირო სანინააღმდეგო აზრი, დაერწმუნებინათ, ყველაზე უკეთ ოთარი დანერსო.

ეს გაიფიქრებდა, შეიძლება წერილად გამოყენება გორში წარმოთქმული სიტყვისა, მაგრამ აჯობებს, სხვებმაც მოაწერონ ხელიო. აჯობებს, ცოტა სხვანაირადაც დაინერსოსო.

ვახტანგ ჭელიძეც ურჩევდა: წერილი საქმიანი და ჩვეულებრივი საგაზეთო ხასიათისა იყოსო.

27 მაისს ვახტანგს რომ გააცნობდა საგანგებოდ შედგენილ ამ ტექსტს, ის ეტყოდა: კარგი წერილია, მეგონა ასე დანერდი, ამ დროს დაიბადა, ამ დროს ეს გააკეთა, ამ დროს ესაო, ამ დროს გარდაიცვალაო, ჩვეულებრივ რომ წერენ ხოლმე, ეს კარგი წერილია, შენი წერილია, უხერხულია ხელი მოვანეროო.

ეს არ დაეთანხმებოდა:

— წერილს ჩვეულებრივ ერთი წერს, სხვა თუ სხვები ეთანხმებიან და ამ თანხმობას აწერენ ხელსა. საქმისათვის ასე აჯობებს, შენც მოაწერო ხელი.

იმან:

— მაშინ სხვამაც მოაწეროს, აბა რეზოს უთხარი.

ამ დეტალში კი ვახტანგ ჭელიძის პიროვნული ხასიათი ირეკლება ხელშესახებად. ოფიციალური სტილით განწყობილ სტატიას ადვილად მოაწერდა ხელს, მაგრამ რაკილა წერილი ინდივიდუალიზმითაა აღბეჭდილი, ეუხერხულება ჩაზიარება.

არადა, სულისკვეთება წერილისა ისეთია, მართლაც რამდენიმე ხელმოწერა აჯობებს და ამიტომაც ყაბულდება რევაზ მარგიანთან ერთად.

* * *

იმავე წლის 26 სექტემბერს საბოლოო სახეს რომ მიანიჭებდა ალმანახის ახალ ნომერს, იმედიანად დააცქერდებოდა გადანომრილ ფურცლებს:

— ვგონებ, რაღაც გამოიკვეთა, ვგონებ, გამოვა ხეირიანი კრებუ-
ლი, ახალი კრებული „ლიახვისა“...

დახვევდა ხელს გადარჩეულ თუ ამორჩეულ ნაწერებს და ქალაქ-
კომისაკენ გაემართებოდა. ცოტა ხნის წინათ ქუჩაში შეხვედროდა
შალვა ბერიანიძეს და ეცნობებინა: ახალ კრებულს ვადგენთო. — ნახ-
ვა უნდაო, — მას შემდეგ რამდენჯერმე შეახსენებდნენ მისი ხელქვე-
ითები და აჰა, ენახა.

— ნახოს, მაგრამ მთავარი სხვაა, საბოლოოდ უნდა მოველაპარა-
კო სალიტერატურო საზოგადოების კლუბისა, დარბაზისა თუ რაღაც
ამგვარი საკრებულოს შესახება.

როდემდე ყოფილიყო სალიტერატურო საზოგადოება ბედის ანა-
ბარა, ადრე თუ გვიან თავისი ბინა ხომ უნდა გამოსჩენოდა. და ვისი
იმედი შეიძლება გქონოდა ასეთ დროს თუ არა იმ კაცისა, ვისაც
აღელვებდა გორის საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრება და
საკმაოდ ირჯებოდა, რათა ამ გარემოსათვის სასიკეთო კვალი და-
ეჩნია. ცოტა არ უმოღვაწეოდა და თუ რომელიმე ხელმძღვანელის
ხსოვნა დარჩენილა გორელთა ცნობიერებაში, უსათუოდ შალვა ბე-
რიანიძისაც, ასერიგად რომ განსხვავდებოდა პარტიული ნომენკლა-
ტურისაგან თავისი ეროვნული ინტერესებით.

დიდების მუზეუმის გადატანა რომ უნდოდათ, იმ შენობას გამოე-
ლოდნენ თავისთვის სალიტერატურო საზოგადოების წევრები, მაგ-
რამ ცხვირწინ აეცლიათ — განათლების მუზეუმი უნდა გავხსნათო,
და ახალი უნდა დაებეჭდებინათ უფრო საგულდაგულოდ და საიმედოდ.

ჯემალ ინჯია გაჰყვებოდა.

ქალაქკომის პირველი მდივანი ხალისიანად შეეგებებოდათ და გა-
ტაცებით ჩამოუთვლიდათ: ამას ვაშენებთ, იმას ვაშენებთო... და ამ
გატაცებაში ოთარ ჩხეიძე დროს იხელთებდა და ჩაუკრავდა: ჩვენთ-
ვის თუ გამოიჭრება რაიმე ამდენ მშენებლობაშიო. — აირჩიეთ პირვე-
ლი სართული სადაც გნებავთ ამდენ მშენებლობაშიო, — იმან, —
თუმცა ადგილიც გინდათ შესაფერისი, მოიცათ, მოიცათ, აგერ ავტო-
მატსასადილო რომ არის, უნივერსალის ქვემოთ, როგორღაც არ მომ-
ნონს, აგერ კაფე „თბილისი“ გავხსენით, ეგ აქვე რაღა მოხელეა, ნა-
დით, თუ გენებოთ, ახლავე ნახეთ, ახლავე გადავწყვიტოთ, თუ მოგე-
ნონებათ, გადმოგცემთო.

ესენი დაეთანხმებოდნენ.

ის გაიკვირვებდა:

— ასე გაგჭირვებიათ, რომ პირველივე წინადადებას თანხმდებით?

— ასარჩევი სადაა, სხვას რას შემოგვთავაზებთ, ეგ ერთია, პირველი და მკაფიო წინადადებაა, უარი რაღად გვეთქმის.

— მაინც ნახეთ.

ნახავდნენ. ტიხრები რომ აიხვეტებოდა და რესტორნის ჭუჭყიც გაიგვებოდა, მერე კი თავიანთ გემოზე გადააკეთებდნენ, გამოვიდოდა კარგი, მყუდრო დარბაზი, ადგილსაც არა უჭირდა... ისე იქ უჯობდათ, დიდების მუზეუმს რომ ეპყრა და ახლა გასულიყო...

რა ბედენაა თითზე კბენანიო, — ეს სტრიქონი დააბოლოვებდა იმ დღის ჩანანერს.

7 ოქტომბრის დღიური იუმორისტულად შეფერადდებოდა, გორიდან ის-ისაა ჩამოსულს მწერალთა კავშირის სამდივნოდან რომ დაურეკავდა იროდიონ ქაეჯარაძე: აზია-აფრიკის ტაშკენტის კონფერენცია რომ გაიმართა, უცხოელი დელეგატები დარჩნენ და ერთი აქაც გვეწვია, კარლო კალაძეს დაავალეს მისი ყურისგდება, ახლა კარლომ გორს წაიყვანა და, კარგი იქნებოდა, თქვენი გავლენა რომ გამოგვეყენებინათ და დაგერეკათო.

იქ რომ დავხვედროდი, სხვა საქმეაო, — ამას გაეცინებოდა, — ახლა გაბრუნება აღარ შემიძლია, ვინც რა უნდა თქვას და აღარ შემიძლია, აქედან კი რა გავლენა უნდა მოვახდინო, ან ჩემი რა დახმარება უნდა კარლო კალაძეს, ასი მანეთი უნდა ჩაედო ჯიბეში, ერთი სტუმრის მოვლას რა უნდა-მეთქი, ასი მანეთი თავს გადაუვა, მე სხვა რამ გავლენა იქ არცა მაქვსო.

იმაზეც ეცინებოდა, გორში სტუმრების ჩამომყვანები რომ აგულიანებდნენ: შენ იმიტომ მოგაკითხავთ ხოლმე, რომ ინგლისური იციო. ატენურით ნასიამოვნებნი ქებას არ იშურებდნენ.

არადა:

— რად უნდა გორს ინგლისური, გორში ატენური და ციმორიცა კმარა, ხოლო უცხოეთში გამგზავრებაზე რომ მიდგება საქმე, მაშინ არც ახსოვთ ჩემი ინგლისური, არც უნდათ, არც ეპრიანებათ...

18 ოქტომბერს კი კარლო კალაძეს მაგიდაზე დაუდებდა გატენილ საქალაღეს, „მერანის“ ახალ დირექტორს: „ლიახვია“, თქვენს გამომცემლობას მოაწერეს, ოღონდ ისე მხოლოდ გამოცემის ხარჯებს გაიღებთ და მერე შემოსავლით დაჰფარავთო. — დადგენილებათ? — ის იკითხავდა. — იყოო, — ეს რომ მიუგებდა, ის ისევ კომიტეტისაკენ მიუთითებდა: დააზუსტე, ვინ იცის ახალი დადგენილება გახდეს საჭიროო. — მანამდე თქვენმა რედაქტორმა მაინც წაიკითხოსო, — დრო რომ არ დაკარგულიყო. და გამომცემლობის რედაქტორად ნიკა აგიაშვილი შეირჩეოდა.

ეს ის ნომერია, ყველაზე დიდი რისხვა რომ უნდა დასტეხოდა თავს და ლამის მასთან ერთად დასამარებელიყო ალმანახი.

1969 წლის 19 მაისს როგორღაც შეფიქრიანებული შეეგებებოდა შალვა დემეტრაძე:

— არ გაგიგია, „ლიახვზე“ რა თქვეს?

— არა, ვინ რა თქვა?

— დამიანე გოგოხიამ, ცეკაში რომ გადაიყვანეს, თათბირი მოიწვია, გამოსამშვიდობებელი თათბირი, და იქ თქვა, არ უნდა გამოგვეცაო...

— რატომ?

— ისე რამდენიმე სხვა წიგნიც დაასახელა, არ უნდა გამოგვეცაო, და „ლიახვიც“ იქ მოიხსენია, — ცოტას დაფიქრდებოდა და დაუმატებდა, — პროვინციულიაო.

ეს ვერ მიხვდებოდა, შალვას შეევესო თავისი გუმანით თუ იქ მართლაც ეს ებრძანებინა დამიანე გოგოხიას, მაგრამ მაინც მშვიდად მიუგებდა:

— შენგან არ მიკვირს, გორში გამოცემული წიგნი პროვინციული იქნება, მაშ რა იქნება, აქ ნუ გამოგივით პროვინციული, თორემ გორის პროვინციულობა იმდენი უბედურება არ არის.

მშვიდად კი მიუგებს, დამამცირებლად ნათქვამ სიტყვას ირონიით აისხლეტს, მაგრამ უბრალო წამოცდენად სულაც არ მიიჩნევს, რაკილა იმხანად რაღაც ძალიან გავრცელებულიყო ეს გამოთქმა:

— პროვინციულს უწოდებენ ყველაფერსა, ქართულ ადამ-წესებსა, ეროვნულ თავმოყვარეობასა, თვით ქართულ ენასა, ასე გაშიშვლდნენ, ასე დაჰყარეს ხმები, ხმებად დაჰყარეს, ასე უფრო საიმედოაო; ხმად დაჰყარეს და ფეხის ამყოლნიც რა თქმა უნდა არ დაიღვეიან...

დიდ საშიშროებას დაინახავდა ამ ვითომდა წამოცდენაში.

ის, რაც რამდენიმე წელიწადში ზეავივით დაატყდებოდა თავს საქართველოს — ჩვენს ეროვნულ წეს-ჩვეულებებს დევნას გამოუცხადებდნენ და ეს პროცესი ბუნებრივად დაგვირგვინდებოდა საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციიდან ქართული ენის უფლების ამოშლის მცდელობით — თურმე აქ უკვე მოჩანდა, მკრთალად, გაელვებით, მაგრამ უკვე მიზანმიმართულად, და თუ სხვანი არამცთუ ახლა, წლების შემდგომაც ვერ აუღებდნენ ალლოს და მიახლოებითაც ვერ წარმოიდგენდნენ ქართული ტრადიციების წინააღმდეგ ბრძოლას გარდუვალად რომ მოჰყვებოდა ჩვენი ენის შერაცხვა შინაურ, მეორეხარისხოვან მოვლენად, ოთარ ჩხეიძის 1969 წლის დღიურში უკვე განჭვრეტილია და მკაფიოდაც აღნიშნული.

მისი ინტუიციისა და აზროვნების კაცს თუნდ მკრთალი მინიშნებაც არ გამოჩნებოდა მოსალოდნელი საქვეყნო უბედურებისა და აგერ, არც გამოჩნენია.

რამდენი ადამიანი მოტყუვდა, მათ შორის გონებადამჯდარი პიროვნებანიც, თვით სასახელო მოღვაწენიც, როდესაც ხელისუფლებამ ქორწილი და ქელები დრომოჭმულ ტრადიციებად გამოაცხადა, წრეგადასულიო, ასე შემოაპარა, მაგრამ თვალი არ უნდა აგბმოდა, „წრეგადასულის“ კიჟინა სინამდვილეში ქართულ ადათ-წესებს რომ უპირისპირდებოდა — უღმობლად და მიზანსწრაფულად.

მოტყუვდნენ, კიდეც აჰყვნენ გულუბრყვილოდ და... მაშინლა გამოფხიზლდნენ, როდესაც ქართული ენის კონსტიტუციური უფლება დადგა რეალური საფრთხის ქვეშ.

ეს ყოველივე ნაბიჯ-ნაბიჯაა აღდგენილი და წარმოსახული ჩემს მხატვრულ-დოკუმენტურ ქრონიკაში „ადათები ეშაფოტზე, ენა გილიოტინაზე“, და ამჯერად მარტოდენ იმ დეტალს დაუუკვირდეთ, „პროვინციელის“ ძახილში დიდი საშიშროება რომ არის ამოცნობილი.

არ არის ეს გამოთქმა შემთხვევით გავრცელებული.

საბედისწერო ჟამი კარსაა მომდგარი.

საბჭოთა იმპერატორი და მისი გარემოცვა თვალნათლივ ხედავს, რომ ამ იმპერიული განზრახვის აღმსრულებელი არ არის ვასილ მჟავანაძე, სუსტ პერსონად მიიჩნევენ ამ მართლაც გრანდიოზული ამოცანისათვის ხორცის შესასხმელად; და გამალებით ეძებენ მის შემცვლელს, ვინც თავის პარტიულ კარიერას პირველი მდივნის პოსტზე ნაციონალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლით დაიწყებს — გახსნის ეროვნულ წეს-ჩვეულებათა აღკვეთით და წერტილს დაუსვამს ქართული ენის სრული დაბეჩავებით, ირლანდიელებივით ოჯახებილა რომ შეინარჩუნებდნენ მშობლიურ მეტყველებას. ისიც, ვინ იცის, როდემდე!..

ფეხის ამყოლნიც რა თქმა უნდა არ დაილევინანო...

და ძალდაუტანებლად წამოუტივტივდებოდა მეხსიერებაში გიორგი მუხრან-ბატონის წიგნაკი, ასი წლის წინათ დანერილი, ქართულ ენას პროვინციულ ენად რომ აცხადებდა.

— რა გასაოცრად მიმგვანებიან ერთიმეორესა საუკუნის წინანდელი და საუკუნის მერმინდელი, მიმგვანებიან, შეტყუებებიან, შენივთებულან, შეკრულან ერთი აზრითა, ერთი რწმენითა...

ასეთი ხიდი მაინც რას გაუდევს ამ ასი წლის დასაწყისსა და დასასრულს შორის?

— რწმენა იგი კარიერაა, ყოვლად მაღალი, ყოვლად ზვიადი, ყოვლად აღმტაცი, ხოლო კარიერა შეუძლებელი გამბდარა თუ პროვინციულად არ გამოაცხადე შენი ენა, შენი ერი, ყოველივე შენი, შეუძლებელი გამბდარა და არც აყოვნებენ...

არ აყოვნებდნენ და ჰა, ვინ ვის გადაასწრებდა ეროვნულის დაგმობაში!..

ეს „პროვინცია“ და „პროვინციელი“ მაინც რა მონდომებით მიეკრათ ენაზე...

* * *

22 აგვისტოს სამწუხარო ამბავს ამცნობდნენ, თუ რა თავდასხმა განეცადა „ლიახვის“ ბეჭდვითი სიტყვის კომიტეტის დადგენილება მისულიყო ქალაქკომში, განქიქებულიყო ყველა და ყველაფერი. იმათ არ იცოდნენ, რა ელონათ, ოთარ ჩხეიძეს კი ეს კითხვა არ მოეშვებოდა: ვინ გვიმუხბოდა?..

ვისაც წაეკითხა, დაბეჯითებით უმტკიცებდა: იმ დადგენილებას ჰგავს, თავის დროზე „ზევზდასა“ და „ლენინგრადის“ შესახებ რომ მიიღესო.

1946 წლის იმ საბედისწერო დადგენილებამ ახალგაზრდა ოთარ ჩხეიძეც მოიყოლა თავის კლანჭებში, და ახლა მსგავსი დადგენილების სუსხი კვლავაც უნდა განეცადა.

ეჭვიც არ შეეპარებოდა, იმის ალი-კვალი იქნებაო:

— რა თქმა უნდა, იმ სტილისა თუ ხასიათის ადამიანები ბლომად შემორჩენილან, ის უსწავლიათ, ის იციან, მეტი არც არა გაეგებათ, ვერც გაიგებენ...

და ისევ ის ფიქრი: მაინც ვინ გვიმუხბოდა, ვის გაეჩხირა თვალში „ლიახვი“, რა თამაშისა თუ ვნების დასაცხრობად გამოუყენებიათ?!.

„მერანში“ შეივლიდა, უფრო დაზუსტებით რომ გამოეკითხა ყველაფერი, მაგრამ იქ არავინ დახვდებოდა ბულალტრის გარდა. თუმც იმას მაინც შეიტყობდა, რომ დადგენილება აქაც მისულიყო. და საერთოდაც — დაგზავნოდა ყველა გამომცემლობასა და რედაქციას („არიქათ, ჰა, მისდექით ახლა, დაუშინეთ ატომური ბომბები ჭიანჭველასა, აბა, თქვენ იცით, აბა ჰა, აბა თქვენი ბიჭობის ჭირიმე!..“).

ბატონ გოგოხიას რომ გამოეთქვა უკმაყოფილება და ცეკაში გადასელისა და დაწინაურებისას „ლიახვი“ ჩაენიხლა, ოთარ ჩხეიძეს მაშინ ეგონა, ამითი მოთავდებოდა:

— არა, არ მოთავებულა, ახალ ხელმძღვანელობას განუღრმავებია მითითება აგიტაცია-პროპაგანდის განყოფილებისა ან ეგება თა-

ვისთავადაც არ განუღრმავებია, ეგება მოღვაწეობა ამითიც დაიწყო პატივცემულმა დამიანე გოგოხიამა?! ჰო რატომაც არა, განახლებული კურსია, განახლებას თავისი სიძნელეებიც ახლავს, „ლიახვი“ განახლებისა თუ საწყისი სიძნელეთა გაადვილების საფეხურია, მერე მისდგებიან სხვათაცა და სხვათაცა, ჰა?! ჰო, რატომაც არა, სხვაგვარად არც შეუძლიან, ჰო უნდა უხელმძღვანელონ და როგორ უხელმძღვანელონ თუ არა სდევნეს? უნდა სდევნონ, უნდა ურტყან, შეუკრან ხელფეხი ან რაღა შეუკრან, როდის აქეთია შეჰკვრია ხელფეხი, უნდა მისდგნენ და ურტყან ხელფეხშეკრულსა...

ივარაუდებდა: კიდევაც წინ წაინეწვს დამიანე გოგოხიამ.

ოლონდ ისიც იცოდა, იმასაც მოესწრებოდა, სანატორიუმის ან პანსიონატ-სასტუმროს დირექტორად რომ გაამნესებდნენ. კარგად მოეხსენებოდა ამ ყალიბისა და ბუნებრივი ნიჭიერების ადამიანთა კარიერის დასასრულიც. თუმც იქამდე ჯერ შორს იყო და ძალაუფლებით დატკობა არაერთხელ უნდა გამოეცადა:

— შესდგა „ლიახვსა“, შესდგა და მოინელა, ჰა მოინელა?! ვილა დაგვიჭერს მხარსა?! არავინა, არავინა, ვიდრე არ გაამნესებენ სასტუმროსა თუ სასტუმრო-პანსიონატის დირექტორადა; თუმცა როდის გაამნესებენ?! ან როცა ამას გაამნესებენ, უკეთესობის მომქმედი ვინ გამოჩნდება?!

იგი წავა და სხვა მოვაო, — რუსთველი რომ ნუგეშისცემას ცდილობდა?

— ეჰ სულცხონებულო შოთა, ის კარგია, ტურფასა საბალნაროსა იგივე რომ მოვა, კარგია, ისეც გაგიხარია, კარგია და დიდებული, მაგრამ საღვარძლოსა და საშხამოშიც რომ იგივე მოვა, სააგებდო და საკენესარი აი ეს არის...

მოახლოებულიყო მეცადინეობის განახლების დრო ინსტიტუტში.

იცოდა, ქალაქის ხელმძღვანელნი გამოიძახებდნენ და ისე ეტყოდნენ: რა ვქნათო, — საყვედურს ემგვანებოდა, ეს რა დაგვმართეო.

ამათ რაღა უნდათ, არ ვიცეო, — წინასწარვე შფოთაჲდა, რაკილა შემოეთვალათ, აუცილებლად გვესტუმრეო.

— არაფერი, ოლონდ ამათ არ მოჰკითხონ პასუხი, მეტი არაფერი, ჰოდა დავამშვიდებ, მე ვაგებ პასუხსა-მეთქი, ასე დავამშვიდებ და აქ ამით მოთავდება ყველაფერი.

მაგრამ იქ, იქ რა ელოდა?

— პოლიტიკოსები მარცხს განიცდიან და მწერლობაზე იყრიან ჯავრსა, ჰმ!..

„ლიახვზე“ კი მართლა იყარეს ჯავრი... და ოთარ ჩხეიძეს ორი და სამი წელიწადი დაგვიანებად რომ მიაჩნდა, ვერა და ვერ ავანყე ისე საქმე, ყოველწლიურად მექცია და აღმანახს დამგვანებოდაო, რვა წელი ისე გადაიკეცებოდა, ახალი ნომერი ველარ გამოჩნდებოდა. რვა წელი დიდი დროა, განსაკუთრებით მაშინ, სალიტერატურო ცხოვრების გაცხოველებას თუ ესწრაფი — ასეთი ასპარეზის გამოცლა ხელიდან და ამდენი ხნით?! ეს სულაც დასამარებას ნიშნავდა — ჟურნალად გარდაქმნას ოცნებობ და ვაი-ვაგლახით გამომავალ კრებულსაც აღარ განებებენ, თანაც პარტიული სავარძლების სიმალლიდან.

...პროვინციული, პროვინციულიო, — რა უსიამოვნოდ დატრიალებულიყო ეს გამოთქმა, რა ავბედითად, ლამის საბედისწეროდ... მართლაც საბედისწეროდ...

14 სექტემბრის ჩანაწერში გახსენებულია ის დიალოგი, რევაზ მარგიანს რომ შეუვლიდა „ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქციაში, ის კი ამცნობდა:

— ცეკადან დამირეკეს, წერილის გამოქვეყნება დამავალეს იმ დადგენილების გამოსახმაურებლად.

და დაატანდა: იცოდე, იმ დადგენილების შემუშავებაში ალექსი გომიაშვილის ხელიც ურევიაო.

შეიძლება არ ერიოს, მაგრამ არც გასაკვირიაო, — ეს მიუგებდა და გაიცინებდა: რატომ ხდება არ ვიცი, მაგრამ რატომღაც გული არ მომდის ალექსიზე, სხვაც ვიცი, „მეჩეჩის“ გამო აურზაური რომ დამატეხეს, ბესო ჟღენტი ალექსიმ ნააქეზა, „მეჩეჩის“ ადგილები ჩაუხაზა და თვალებში სჩრიდა, შენზე წერიაო; ვიცი, მაგრამ მაინც არ მომდის გული, მისთვის არც მითქვამს, არც მიგრძნობინებია, ვერაგი რომაა, ბევრი მტკიცებაც არ უნდა, მაგრამ რატომღაც არ მაბრაზებსო.

— როცა იქნება გაგაბრაზებს, „ლიახვის“ ამბებშიც მაგისი ხელი ურევია, თუ გინდა ყელს გამოვიჭრიო...

ასეთი რამ არც არასოდეს მომხდარა, ალექსი გომიაშვილს ოთარ ჩხეიძე რომ გაებრაზებინოს, ის კი არა, ძალიანაც გამოიღებდა თავს მისი ტომების გამოცემისას. ეს შემთხვევით გაიგებდა, ალექსიმ მოინდომა, ისე მხურვალედ გიჭერდა მხარს თათბირისას, გაგვაოცაო. ოთარ ჩხეიძე მაღლობას რომ ეტყოდა, ის აირიდებდა: არც არაფერი, ჩემი მოვალეობაა, რომ ყოველთვის ნამდვილ მწერლობას გავეუნიო თანადგომაო. ეტყობა, ნანობდა „მეჩეჩისდროინდელ“ ამბავს, კიდევ უფრო ადრე სრულიად უწყინარი — არადა, მარქსისტულ ერესად მიჩნეული — ნოველის, „აკვანი“, წინააღმდეგ გალაშქრებასაც... ამჯერად ძა-

ლიან კი გამოუდევს თავი, ტომებთან დაკავშირებით კეთილი სიტყვა რომ შეუწევია. ნეტა „ლიახვის“ წინააღმდეგ მართლა მოქმედებდა?..

თუ რაიმეს ვაჭარბებ, ის ხომ მაინც შეეძლო, ეს ამბები არ ატეხილიყო ბეჭდვითი სიტყვის კომიტეტშიო, — თავისას აგრძელებდა რევაზ მარგიანი, — ასეთ-ასეთებს განგებ აკეთებინებს თავის განყოფილებებს, აქაოდა შემოგვხედეთ, ჩვენცა ვმუშაობთო...

ეს ეპიზოდი დღიურის ფურცლებზე რომ გადაინაცვლებდა, ამ ფიქრსაც მიადევნებდა: კარგია მე და ჩემმა ღმერთმა, კაი გვარიანი სამუშაო გამოუჩენიათ, ააშენებენ ქვეყანასაო!..

ცეკადან დარეკვა უამბოდ არ ჩაივლიდა.

და „ლიტერატურული საქართველო“ იძულებით გამოეხმაურებოდა „ლიახვის“ წინააღმდეგ მიღებულ დადგენილებას.

12 სექტემბრის ნომერშია დაბეჭდილი ის მასალა თავშეკავებული სათაურით: „ლიახვის“ გამო, ოღონდ არა დადგენილებად, არამედ სარედაქციო წერილის სახე მიუღია.

სტატიის შესავალში ერთი-ორი სავალდებულო კომპლიმენტი წამოცდებოდათ. ეს ალბათ უფრო ობიექტურობის ილუზიის შესაქმნელად, ვითომდა არც გარკვეულ ღირსებებზე ხუჭავდნენ თვალს და საერთოდ კი მიესალმებოდნენ გორში სალიტერატურო კერის არსებობას, მაგრამ დაიწყებოდა მისი განხილვა იდეურ-მხატვრული თვალსაზრისითაც და პოლიგრაფიული შესრულების მხრივაც და ერთადერთს, რასაც მოიწონებდნენ, ოთარ ჯიშკარიანის მიერ დახატული გარეკანი იქნებოდა.

განქიქება თავიდანვე, რა გასაკვირია, მაღალ რეგისტრში დაიწყებოდა:

— აღმანახის ძირითადი ნაკლი ისაა, რომ მისი ავტორების იდეურ-მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის შეგრძნება ძალზე მკრთალად ჩანს. ამის წილ მოჭარბებულია ლიტერატურული კომპნიაობა, ქარაგმებით მსჯელობა და გულუბრყვილო ფილოსოფია.

ეს კრიტიკული შენიშვნა აღარაა, ბრალდებაა, რომლის გამოცხადების შემდეგაც ცოტა ხნის წინათ ადამიანებს ციხე-კატორღა არ ასცდებოდათ.

იდეურ-მოქალაქეობრივი შეგრძნება ძალზე მკრთალად ჩანსო...

მოუღეს ბოლო და ეგაა, პირწმინდად მარქსისტული პოზიციიდან.

როგორი მოსათმენია — საბჭოური რეჟიმის პირობებში ვილაცებს გაუბედავთ და იდეურ-მოქალაქეობრივი შეგრძნების ძალზე მკრთალი გამოვლენით წარდგომიან მკითხველს.

ამიტომაც ეს ალმანახი არა ლიტერატურული, არამედ პოლიტიკური თვალთახედვით უნდა განისაჯოს.

ეს სარჩული ისედაც აშკარად შეიმჩნევა სტატიის ქსოვილში, მაგრამ ასე პირდაპირაც უნდა თქმულიყო და მითუფრო დაფასებულიყო ბეჭდვითი სიტყვის კომიტეტის სიფხიზლე და შეურყეველი დგომა მარქსისტულ-საბჭოური იდეოლოგიის სადარაჯოზე.

და მისდგებოდნენ და მისდგებოდნენ:

— პირველი შთაბეჭდილება, რომელიც ჟ. ვაშაგაშვილის ლექსის „ბუნების ტევრში“, ლ. ხაჩიძის „სიონის“, ი. ლუდუშაურის „ფიქრების“, ე. ველიჯანაშვილის ლექსების, ჯ. ინჯიასა და ფ. ჯანაშვილის პოემების ნაკითხვისას რჩება მკითხველს — სიყალბის გრძნობაა. თანამედროვე მკითხველს თვალში ეცემა ამ ავტორთა ენისა და სტრიქონების დაუხვეწაობა, „ფილოსოფიის“ სილატაკესა და პრიმიტივიზმზე რომ აღარაფერი ვთქვათ.

ცხადია, მკითხველს უნდა გადაბრალდეს კრიტიკული დამოკიდებულება და სიყალბის, დაუხვეწაობის, სილატაკისა თუ პრიმიტივიზმის კიჟინიც — ხალხის სახელით თუ არ განადგურდა ალმანახის ეს ნიგნი, ისე, აბა, რა ფასი ექნება კრიტიკულ თავდასხმას.

— ჯ. ინჯიას პოემა „ათმარცვლიანი მძივი“ შემოქმედის პესიმისტური მონოლოგია. პოემა პრეტენზიას აცხადებს გრძნობათა ტრაგიზმზე, ღრმა აზროვნებაზე, მაგრამ მკითხველი ვერც ავტორის გულწრფელობაში რწმუნდება და ვერც პოემის მრწამსს გაიზიარებს.

დღესდღეობით პესიმიზმის ხსენება თხზულების მხატვრულ თავისებურებას მიუთითებს, იმუამად კი ბრალდებად გაისმოდა, რაკილა შემოქმედს ალტაცებისა და უნაპირო ოპტიმიზმის გარდა არაფერი მოეთხოვებოდა, ანკი როგორ შეიძლებოდა კომუნიზმის მშენებლობის პროცესს პესიმიზმის მაგვარი გრძნობა გაეჩინა შემოქმედის სულში.

— პოემა „დინოზავრის ნატერფალი“ ფ. ჯანაშვილს ამ ოცდახუთი წლის წინათ დაუნერია... და, როგორც თვითონვე ამბობს, მეგობრების რჩევით გამოუქვეყნებია ალმანახში... გარდასული სიჭაბუკის გახსენება დიახაც კარგია, მაგრამ მკითხველს უჭირს გაიგოს, რისი თქმა სურს პოეტს. ბუნდოვანება და თითიდან გამონოვილი ასოციაციები მსჭვალავს მთელ პოემას.

ბუნდოვანებაც, საბჭოური კრიტიკის ენაზე, იმდენად მხატვრულ ნაკლს არ გულისხმობდა, რამდენადაც იდეურ ცთომილებას, ფხიზელი და ჯანსაღი მარქსისტული ხაზიდან გადახვევას, იქვე ფრაგმენტს რომ დაიმონებდნენ პოემიდან, მწვავედ დასძენდნენ:

— აქ მოვლენები და საგნები ულოგიკოდ, რეალური პოეტური კანონზომიერების გარეშეა ერთმანეთთან დაკავშირებული. ზუსტი რითმების თავგამეტებით, ხელოვნურად ძიება კი ავტორს ხელიდან აცლის სათქმელს, აზრს, იდეას.

იდეაგამოცლილი პოემა, თან თუ სათქმელიც და აზრიც არ გააჩნია, შავი ლაქაა სოციალისტურ საზოგადოებაში, მანკიერებაა, რომელიც უნდა აღმოიფხვრას.

აღმანახში ოთხი მოთხრობა რომ გამოქვეყნებულიყო:

— ეს მოთხრობები ვერ სცილდება პრიმიტიული, სენტიმენტალური ამბების გადმოცემის ფარგლებს.

ერთი იყო და:

— ე. მერაბიშვილს მოთხრობაში „მთის ტბა“ სურდა ეჩვენებინა, რომ ენერგიული, თავდადებული კოლმეურნეობის თავმჯდომარეების გვერდით, სამუშაოდ, ჯერაც გვხვდებიან უხეში, თავნება, ამპარტავანი თავმჯდომარეები. მაგრამ ავტორს არ ძალუძს ფსიქოლოგიურად დასაბუთებული, დამაჯერებელი სიტუაციების შექმნა. მით უფრო, ხასიათის ან ტიპის დახატვა. მოთხრობა გადატვირთულია „ფილოსოფიური“ სენტენციებით, ხოლო ამა თუ იმ აზრის „მხატვრულად“ გადმოცემისკენ სწრაფვას ლიტერატურული პროვინციალობის ელფერი დაჰკრავს.

მეორე იყო და:

— გ. ხორგუაშვილის მოთხრობაში „ბერძნული თამაში“ ამბავი ბუნებრივად და საინტერესოდ ვითარდება, მაგრამ თვით მოთხრობის მიზანდასახულება უმნიშვნელოა. აბა, რა საზოგადოებრივი მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს იმის ჩვენებას, თუ როგორ გააბრიყვეს პატიოსანი მგზავრები ქურდებმა, ყალთაბანდებმა, გაიძვერა ბანქოს მოთამაშეებმა.

მესამე იყო და:

— ზ. ნაქაძის ვრცელ მოთხრობაში „და ჰყვოდა ტყემლები იანვარში“ ყველაფერი გაშარჟებულია: სკოლაც, თეატრიც, მთავარი გმირის ახლობელი ადამიანებიც.

მეოთხე მოთხრობას — რევაზ გოცირიძის „მერე რა, რომ მგელია?“ — მოხსენიებისა და გაკრიტიკების ღირსადაც არ სცნობდნენ.

არც წერილების განყოფილება დარჩებოდა უყურადღებოდ.

— სუსტი და პრიმიტიულია ვ. პავლიაშვილის წერილი „პირველყოფილი ადამიანი და ცეცხლი“. ავტორი ასეთ „მეცნიერულ“ აღმოჩენებს გვთავაზობს... ერთადერთი „ახალი“ და „მეცნიერული“ ისაა,

რომ ავტორი გამოთქვამს მოსაზრებას, თითქოს ცეცხლი ძველად თამბაქოს ნევის საშუალებით გადაჰქონდათ.

ხელიდან როგორ გაუშვებდნენ შემთხვევას, რომ არ დაეგმოთ იროდიონ ოქროპირიძის მოგონებათა კიდევ ერთი ნაწყვეტი „ულელ-ტეხილზე“:

— გასაოცარია, რატომ, რისთვის დასჭირდათ აღმანახის შემდგენელთ, სარედაქციო კოლეგიას და გამომცემლობას ამ ნაწყვეტის გამოქვეყნება. გაუგებარია, ვინ იყო ი. ოქროპირიძე (როგორც ერთი-ორი გაკვრით ნათქვამი სიტყვიდან ირკვევა, იგი პროფესიით მღვდელი უნდა იყოს), რა როლს თამაშობდა იგი აღწერილ ამბებში, ვინ მოახდინა ბანკის ექსპროპრიაცია, რის შესახებაა ეს ნაწყვეტი, რითია იგი საინტერესო მკითხველისათვის.

ამ გაქიპებით ადვილად მიხვდებოდა გათვითცნობიერებული მკითხველი, რაღაც მნიშვნელოვანი მოგონებაა დაბეჭდილიო. იროდიონ ოქროპირიძის მღვდლობა, ცხადია, ძალიან ამძიმებდა რედაქტორის მდგომარეობას — უღმერთოდ დევნილ სასულიერო წოდებას მათი ღირსეული წარმომადგენლის წარმოჩენით რომ უცხადებდა თანადგომას.

და დასკვნა, მკაცრი და შეუვალი, და „ლიახვის“ მწარე ბედის განმსაზღვრელი, კინალამ სამუდამოდ, რედაქტორის დიდი ნებისყოფა და შეუპოვრობის უნარი რომ არა:

— ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო კომიტეტს საჭიროდ მიაჩნია აღნიშნოს, რომ აღმანახ „ლიახვის“ 1968 წლის ნიგნი ცხადყოფს მისი რედკოლეგიისა და გამომცემლობის პასუხისმგებლობის გრძნობის შენელებას. აუცილებელია, რომ მომავალში ლიტერატურული აღმანახების გამოცემისას გამოვიჩინოთ იდეური და პროფესიული მომთხოვნელობა და მკითხველს მხოლოდ ღირსეული კრებულები მივაწოდოთ.

რაღა სასამართლო განაჩენი და რაღა ეს ანონიმურად გამოქვეყნებული ტექსტი, რომელიც გზას უჭრიდა გორის სალიტერატურო წრეს, მიზანდასახულად მიჰყოლოდა თავის გზას და თვალსაჩინო ფრთად გამოკვეთილიყო ქართული მწერლობის მდინარეებში.

კიდევ კარგი, ნებისყოფა რომ მომადლებოდა რედაქტორს.

და არც შეუპოვრობა აკლდა.

ჩაკვდომა ამიტომაც არ ეწერა გორის სამწერლო ყოფას.

თუმცა ჯერჯერობით აგერ...

16 სექტემბერს თავის კაბინეტში მაგიდას რომ გადამხობოდა და ფიქრობდა: რა მემართება, დაღლილობაა თუ რაიმე ავადმყოფობა გამიჯდა სხეულშიო, — ფირუზ ჯანაშვილი შემოუღებდა კარს: კარგია რომ მოგისწარი, რუსუდან ცუცქირიძემაო...

ამას რატომღაც ეგონებოდა, რომ საქმე ეხებოდა რუსთაველის მემორიალს და ეტყოდა, რომ მწერალთა კავშირში უკვე მოელაპარაკა და მემორიალის გახსნა პოეზიის დღეს დაუკავშირდებოდა, ჯერ თბილისში აღინიშნებოდა, მერე აქ, გორში, შემდეგ კი გაგრძელდებოდა ზეიმი მესხეთისაკენ და რუსთაველის პატარა იუბილე კიდევ გამოვიდოდა.

ეგ პო კარგიო, — მიუგებდა ფირუზი, — მაგრამ ამჯერად სხვა რამისათვის გეახელიო.

რუსუდან ცუცქირიძეს შემოეთვალა, შალვა ბერიანიძის დავალებით „ლიახვის“ საჯარო განხილვა უსათუოდ უნდა მოეწყოს და წარმოადგინეთ გეგმაო, მომხსენებლებიო, მოკამათენიო, დროო, ადგილიო...

— აჰაა, საჯარო განხილვა გადაუწყვეტიათ, — ეს უკვე დღიურში ჩანიშნულა, — ჯერ ის დადგენილება ეჭირათ ხელში, მერე ეს „ლიტერატურული გაზეთის“ სარედაქციო წერილი დაემატა და ცხადია აუცილებელ მოვალეობად მიიჩნევდნენ გამოხმაურებასა.

და იქვე ეს ფრაზაც:

— ამ რეზოს რალა მოუვიდა, რალა სარედაქციო წერილს დაამგვანა?!

იცოდა, განა არ იცოდა, დადგენილებას სარედაქციო წერილის სახე რატომაც შეეძინა, მაგრამ გულიც როგორ არ დაწყევტოდა: ამასაც მაინცდამაინც არ დააძალბდნენ, რომ მკითხველს ველარც გაერჩია ოფიციალური დადგენილება სარედაქციო წერილისაგანო.

რა გამოდიოდა — სამწერლო გაზეთიც ეთანხმებოდა იმ განმაქიქებელ თავდასხმას?

ფირუზი უამბობდა, რომ ამ პუბლიკაციას ბევრი გაეხარებინა და ლამის ცას დასწოვდნენ სიხარულით, ისინი, ვისაც არაფერი დაუბეჭდეს ანდა იმდენი არ დაუბეჭდეს, რამდენიც წარედგინათ.

მაინც იცილებ პასუხისმგებლობასაო, — რედაქტორი შეეხუმრებოდა და ისიც იცინებდა, მოწყენით იცინებდა და დაატანდა:

— გაზეთმა მაინც მეტისმეტად გამიმეტა, კომიტეტის ოქმშიც არა ვარ კარგად მოხსენიებული, მაგრამ გაზეთს ნაუჭარბებია.

— ნაუჭარბებია, — ეთანხმება რედაქტორი და უამბობს, თუ როგორ სთხოვა რევზ მარგიანს, ვიქტორ პავლიაშვილზე რაც წერია, ეგებ ამოიღო, ვიქტორს ახლა დაძაბული ურთიერთობა აქვს ინსტიტუტის ხელმძღვანელობასთან და გამოიყენებენო. მაგრამ იმან არ გაითვალისწინა ეს თხოვნა.

რეზო ჰო შენი მეგობარიო?! — ფირუზმა.

რეზოც, ალექსიც, ყველა ჩემი მეგობარიო, — ჩაელიმებოდა ოთარ ჩხეიძეს, — შალვა ბერიანიძეც ჰო ჩვენი მეგობარია, მაგრამ აგერ აქამდის ერთი პატარა თავშესაფარი ვერ გამოგვიყო, ხოლო საჯარო განხილვა ჰაიჰარად დანიშნა და, თუ არა ვცდები, არც მოენონება, დადგენილებისა და სარედაქციო წერილის საწინააღმდეგოდ რომ წარიმართოს სხდომაო.

არ მოენონებო, — ის ეთანხმებოდა.

და ოთარ ჩხეიძემ:

— ყველა ჩვენი მეგობარია, ერთმანეთის მეგობრებიც არიან... ერთი სიტყვით, თავი დავანებოთ ამ ლაპარაკს...

განხილვის გეგმას უკარნახებდა.

ფირუზ ჯანაშვილი ჩაინერდა და გამოემშვიდობებოდა: მოვახსენებო.

* * *

17 დეკემბერს შეესწრებოდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ძეგლის დადგმის პროცესს, ჯერ ქვედა ნაწილი დაესვენებინათ კვარცხლბეკთან, ამნეც მოეტანათ, შესდგამდნენ, ზემო ნაწილიც ჩამოვიდოდა და მიუმატებდნენ. ასე რომ, ესწრებოდა დათქმულ დროს — ამ თვის ცხრამეტისათვის ვარაუდობდა შალვა ბერიანიძე და გახსნის ზეიმი...

ალბათ გადაიდებოდა.

ალარაფერს ამბობდნენ და აღარც ეს იკითხავდა, რაკილა ყური მოეკრა ხმებისათვის: ბარათაშვილის ძეგლის გასახსნელად მოინვევენ მწერლებს, ცხრამეტში არა, ოცდაერთში მოინვევენო... და ბარათაშვილის ზეიმი გადაიზრდებოდა და გადაიქცეოდა უფრო დიდ ზეიმად.

მოხსენებაც უკვე მზად არისო, — ირწმუნებოდა მოარული ხმები, — ძაძით მოსილი ქალებიც ელოდებიან ატარებასა და ჩამოტარებას და კიდევ რალაც-რალაცებიცაა განზრახულიო.

ეს წინდანიწვე შეატყობდა, ვერ გამართლდებოდა დაყრილი ხმები, ზემოდან მოაშლევიანებდნენ ამ ჩანაფიქრს, თუკი მართლა არსებობდა ეს განზრახვა, სხვა რამ განკარგულება მოვიდოდა: თვალყური გეჭიროთ, ემანდ არაფერი მოხდესო.

— საკმარისი განკარგულებაა, მეტიჩრობის ხალისი გამონელდე-
ბოდათ და ბარათაშვილიც გადარჩენილია...

თორემ მართლაც რა გამოდიოდა:

— ერთად გაიმართებოდა ზეიმი დიდი ჰუმანისტისა და დიდი ტი-
რანისა, ან უფრო მეტიცა, ალარც გაახსენდებოდათ დიდი ჰუმანის-
ტის სახელი, შეიშლებოდნენ დიდი ტირანისთვისა, -- უბედური ბარა-
თაშვილი, უბედური ერი, უბედური და დანყველილი.

რას მისტიროდნენ, რას დამთხვეულიყვნენ და გაგიჟებულებიყვნენ
დაგმობილი საბჭოთა იმპერატორისათვის?

აკი ეს საბუთი დაეხვიათ ხელთ: პატრიოტული გრძნობების გამო-
სახატავად ვიქცევით ასე, საამისოდ სხვა რამ საშუალება აღარ შეგე-
რჩენიაო.

და ოთარ ჩხეიძის ცნობიერებაში ძალდაუტანებლად ამოტივტივ-
დებოდა გიორგი სააკაძის სახელი, როგორც სტალინის თავისებური
არქეტიპისა, თუნდ მითოსური მოდელიც დაერქვას, ბოლოსდაბო-
ლოს სტალინმა არ აქცია თავისი ეს წინამორბედი საბჭოთა მითოსუ-
რი პანთეონის განუყოფელ ნაწილად?

იმას თუ სპარსეთისა თუ თურქეთისათვის შევეუფლიტეთ, ამან რუ-
სეთს შეგვაყლიტა.

— გადარეულან, გაუმარჯოსო, ვისაო, ვის გაუმარჯოსო,
მკვლელსაო, ჯალათსაო, გამანადგურებელს ყოველივე საუკეთესო
და ჭეშმარიტი ქართულისაო, რადაო, რისთვისაო, რატომაო, რატო-
მაო, ჰა?! ვაგლახ ერსა, ბრბოდ გადაქცეულა ერი, ვაგლახ და ვაი,
ბრბოდ გადაქცეულ ერსა!..

და კიდევ ერთხელ განიცდიდა უკიდურესი სიმძაფრით, თქმის სა-
შუალება რომ მოსპობილიყო ამ სიტყვისა და ბეჭდვის თავისუფლე-
ბის ქვეყანაში, ადამიანის შემოქმედებითი აღმავლობის არნახული
მასშტაბების ქვეყანაში, კრინტის დაძვრის უფლებაც წაგრთმეოდა,
თორემ:

— რალაცას აუხსნის ადამიანი, განუმარტავს, ჩააგონებს, ეცდება
ჩააგონოს, ეცდება გააგებინოს, ეგება გააგებინოს, ეგება ჩააგონოს,
თორემ ახლა რა გამოდის, ბრბო თავისთვის გამძვინვარებულა, გაგი-
ჟებულა და მორევია მძინვარება სიგიჟისა, ვისაც რაიმე გაეგება, ვი-
საც ძალუძს აუხსნას და გაუძღვეს, ცალკე დარჩენილა პირახვეული,
ხელფეხშეკრული, კეფაზე ცულითა და ეს იმისგანაა, იმისი ნაღვანია,
იმისი მოტანილია, ვისთვისაც მოუნდომებიათ ძაძვებით მოსილი ქა-
ლები ჩამოატარონო; ეს ძაძვები, აქამდის რომ ვერ გაუხდიათ, იმისგა-

ნაა, ძაძა იმან შემოახვია საქართველოსა და კიდევ უნდათ, ყმანვილები რომ წამოიზარდნენ, შესწირონ იმავე ჯალათსა, ჯალათსა სიცოცხლითაცა და სიკვდილითაცა.

წამქეზებელთა მოქმედების ვითომდა დაფარულ მექანიზმსაც გახსნიდა, რაკილა მისთვის დამალული არა ყოფილა, რომ ეს ყოველივე თავისთავად კი არა ხდებოდა, არამედ გარკვეული ჯგუფი მართავდა, ვისთვის — ნილაბმორგებულნი, ამისათვის — ნილაბჩამოხდილნი. ეს ისინი, პატარ-პატარა მსახურები, ვისი ხელითაც უღებდა, და სწორედ იმათი სურვილი გახლდათ, რომ კვლავაც პატივით მოეხსენებინათ მათი წამოქმედარი, დამსახურებად მიეთვალათ და მაღალ-მაღალი პენსიებიც მიეზოძებინათ, იუბილეებიც ხომ გაემართათ და გაემართათ:

— ამის სურვილებისგანაა, ამ პატივმოყვარული წყურვილისგანაა და პატრიოტულ გრძნობებს ამოჭფარებიან ეს ბოროტებანი პატრიოტიზმისა, ყოველივე ეროვნულისა და ადამიანურისა; მართლა პატრიოტები დაბნეულან და ვერ მიმხვდარან ამ ვერაგულ ზრახვებსა...

ორიოდე დღე დარჩენილიყო და როგორ არ შემფოთებულებოდა, ვაითუ რაიმე გაუგებრობა მომხდარიყო, ვაითუ პროვოკაცია გამოენვია... რა შეგეძლო ადამიანს?!

— რალა დაგვრჩენია, უნდა ვინამოთ ღმერთი, უნდა ვევედროთ ღმერთსა, ესა ყოფილა ნუგეში იარაღაყრილთა, პატივაყრილთა, ციხესიმაგრემორღვეულთა, წყევლა-კრულვაცა ყოფილა სულისმოსათქმელი, წყევლა და კრულვა იმათი, ვისაც აქამდის მიუყვანია ერი...

* * *

— ვერც მე გადვურჩი ლეიბის საფლავსო, — ჰაინრიხ ჰაინეს ეს მწუხარე მეტაფორა ახსენდებოდა ფიროზ ჯანაშვილს თავის უკანასკნელ, 1970 წლის 25 აპრილს დანერილ ლექსში „უჩვეულოა ჩემი სასჯელი“. „ლიახვის“ თვალსაჩინო სახელთაგან პირველს მას უწევდა ნუთისოფლის დატოვება და, უკვე გარდასულ აჩრდილთა შორის რომ აღიქვამდა საკუთარ თავს, ივედრებოდა: ოღონდაც გულიდან ეს მძიმე ლოდი ამხსენით და მეც უთუოდ დავემსგავსები შოპენს, ჰაინესს თუ მიქელანჯელოსო.

ეს მარტოდენ პირადი განცდები არ გახლდათ და ძალდაუტანებლად შეიძლებოდა ამ სტრიქონთა განზოგადება როგორც ადამიანურ შესაძლებლობათა უსაზღვროებისა — ყველა ადამიანში დიდი შემოქმედი თვლემდა, მთავარია თვითეულ მათგანს მიეკვლია საკუთარ არ-

სებაში ის ძარღვი, რომლის ამომზევებაც სულ სხვაგვარად გადახსნიდა მათ სულს და ფარულ დინებებს შესაფერის გასაქანს მიანიჭებდა.

ამ რწმენით აგულიანებდა ყველას და, ცხადია, საკუთარ თავსაც და არც სიმკაცრეს მოერიდებოდა: სჯობს ფსკერზე ჩარჩეს მარგალიტის მაძიებელი, თუ მარგალიტი ბოლოს მაინც ვერ ამოზიდაო!

ლეიბის საფლავიო...

და უკვე ნამდვილი საფლავიც ეზმანებოდა, და კიდევ ასე დაასათაურებდა გაზეთ „გამარჯვების“ რედაქციაში გაგზავნილ ლექსს: „ლოდი“.

შეგუებოდა გარდუვალობას.

მისი მეგობრები ეგუებოდნენ და ვერც ეგუებოდნენ, ყოველ შემთხვევაში „ლოდი“ ძალიან მოხვდებოდათ გულზე: რალა ამ სიტყვით დავამთავროთ მისი ლამაზი სიცოცხლეო, — და სახელწოდებას შეუცვლიდნენ, „ლოდის“ ნაცვლად „მამულს“ ამჯობინებდნენ.

ოთარ ჩხეიძე ჯემალ ინჯიასა და ალექსანდრე ტაბატაძესთან ერთად მოინახულებდა სიცხის ალში გახვეულს. ფირუზ ჯანაშვილი მადლობას გამოთქვამდა ლექსის დაბეჭდვისათვის, სათაურის შეცვლის გამო კი არაფერს იტყოდა. მისთვის ადვილი მისახვედრი გახლდათ ცვლილების მიზეზი და საყვედური როგორ დასცდებოდა.

ხრავდა ლეიბის საფლავი, ადნობდა და ისრუტავდა და იმასაც არ ანებებდა, რომ პირველი პოეტური კრებულის გამოსვლას მაინც მოსწონებოდა, უკვე შუახანს მიტანებული კვლავაც სიჭაბუკის მზეს რომ შეჰხაროდა და ამ მზის ათინათის მოფრქვევას ლამობდა ლირიკული ხილვებისათვის, მარგალიტის მაძიებელთა ბედსაც ამ სამზერიდან რომ გაჰყურებდა.

ლეიბის საფლავიდან კვერნაქის მთა ჩაიხუტებდა გულში ფირუზ ჯანაშვილის ცხედარს.

...„ლიახველებსაც“ უნდა გასჩენოდათ თავიანთი ნაადრევი საფლავი...

თავი IX

ნუ გარუსდები!..

1971 წლის 15 დეკემბერს დააფორიაქებდნენ კათედრის გამგეებს: სასწრაფოდ უნდა მოიტანოთ წლიური თემებიო, წინათ ასე იყო, თებერვალში წარვადგენდით ანგარიშს, ახლა ასეა, თხუთმეტი იანვრისთვის უნდა წარვადგინოთ, უკვე გვიანიც არის, ნუთუ აქამდის არ განგიხილავთ კათედრის სხდომებზეო?..

ოქმს იქვე შეადგენდა ოთარ ჩხეიძე, ვითომც რამდენიმე თემა უკვე განეხილათ, თვითონვე შეთხზავდა შინაარსებს სათაურების მიხედვით, განხილვასაც შეთხზავდა, დანარჩენს მერე მიადევნებდა, ზოგი მაინც დროულად მოიტანდა, ბოლოსდაბოლოს ხომ ყველაც მოიტანდა.

— ნეტა რა ეშმაკად უნდათ, რაში იყენებენ?!

მაგრამ ვალდებულნი არიან, რომ მოიტანონ, და უსათუოდაც მოიტანენ.

— მანამდე დავენერთ ოქმებსა, შევადგენთ უამრავ ქალღმერთსა, ასეო და ასეო, ყველაფერი რიგზე არისო, გეგმები სრულდებაო, XXIV ყრილობით აღფრთოვანებულიო და სხვა, — ისე ღმერთი უშველით!..

ამას მაინც უნდა მოესწრო დროზე თავისი თემა.

ალარც ახსოვდა, რა განეზრახა.

ლაბორანტი მოძებნიდა ძველ ოქმებსა და გეგმებს და ამცნობდა: „ნოველის საწყისები“ ჩაგინერიათ ამ წლის გეგმადაო.

— რა კარგი ფიქრები მქონდა მაშინა, მეგონა დროს მოვიტოვებდი, ვრცლად და საფუძვლიანად დავამუშავებდი, მეგონა, მხოლოდ მეგონა!..

ახლა რაღა — აქამდის რომ ვერ მოეცალა, ვერ მოეცალა, ახლა კი დრო რომ აღარ ემეტებოდა?! ტრაგედია უნდა დაენერა, მომავალი სეზონისათვის ახალი ტრაგედია უნდა მიეწოდებინა მესხეთის თეატრისათვის, ახალ თეატრში ახალი სეზონი უნდა გახსნილიყო და ახალი ტრაგედიაც სჭირდებოდა. მაგრამ როდისლა? რომ აღარ ეგვიანებოდა?!

სხვა გზა არ იყო, „ნოველის სანყისები“ ასე ხელდახელ, ასე ზერელედ, ასე ზეპირად თუ დაინერებოდა...

და პეროდოტეს „ისტორიას“ მოიღებდა გვერდით, უამისოდ არაფრისდიდებით არ ივარგებდა!..

თვითონ ნუხს ასე, ხელდახელო, ზერელეო, ზეპირიო, თუმც ვინც ამ თემას გაეცნობა, დარწმუნდება, ჩინებული ნარკვევი რომ გამოსვლია, მითუმეტეს, ქართული ნოველის ისტორიის კვლევა რამდენიმე წელიწადზე გადაენაწილებინა და სამი ნარკვევი — ორის დანერაც რომ მოუხერხდებოდა — ცხადია, გაცილებით შთამბეჭდავად მოჩანს.

ეგ კი არის: დიდი განზრახვა რომ ნამოენყო, მონოგრაფია ქართულ ნოველაზე, რომელიც შიო არაგვისპირელის სახელის ირგვლივ უნდა შენივთებულიყო და სულაც ბიოგრაფიული რომანის სახე შეეძინა, განუხორციელებელი დარჩებოდა. კარგ დასაწყისს შესაფერისი გაგრძელება ვეღარ მოჰყვებოდა და სიცოცხლის ბოლომდე სანანებელი ექნებოდა: რა იყო, არ მიმეტოვებინა შიო, ამხელა ნოველისტს პატრონი დროზე გამოსჩენოდა, თორემ როდემდე იყოს დაუფასებელიო... მაგრამ მაშინ სხვა თხზულებათა მიტოვება მოუწევდა და ახლა ისინი გაუხდებოდა სანანებელი.

არადა, ყველაფერს როგორ გინდა განვდე, თუნდაც იშვიათი შემოქმედებითი ნაყოფიერება მოგმადლებოდეს...

სხვებს ეხარბებოდეთ, შურდეთ, გულისწყრომას ვერ იოკებდნენ: რა არის, რამდენს წერსო! — თითქოს მწერლისაგან წერა რალაც უჩვეულო მოვლენა იყოს.

შენ კი სულ ამ განცდაში იყო: ვერაფერს ვასწრებ, ისე მიჰქრის დღეები, ისე ემატება წელიწადებს წელიწადებო.

თითქოს მემკვიდრეობით გადმოეცეს ჩემთვის შიო არაგვისპირელზე ზრუნვა.

ან რალა თითქოს —

მისი განზრახული მონოგრაფიის ნაწილები, არქივში ჩატოვებული, ძალიან წამადგებოდა ნოველის ჟანრობრივ თავისებურებაზე მსჯელობისასაც და ქართული ნოველის ისტორიის აღდგენისასაც, შიო არაგვისპირელის სახელის ირგვლივ რომ შეიკვროდა ეს ყოველივე.

ის სამი წლიური თემა, ის ფრაგმენტული მონახაზები რომ არა, მრავალმხრივი და საგულისხმო დაკვირვებანით სავსენი, ეგებ არც მეფიქრა შიო არაგვისპირელის შესახებ ბიოგრაფიული რომანის შექმნაზე და... გულნაკლული კი ვყოფილიყავი: რა ხდება, აქამდე რატომ

არ გამოუჩნდა შესაფერისი მზრუნველი ამხელა ნოველისტს, ერთხელ და სამუდამოდ რომ გამოეკვეთა მისი მონუმენტური სახეობა-მეთქი.

...რა კარგი ფიქრები მქონდაო, — ჰოი რარიგ ნუხდა ოთარ ჩხეიძე, დრო რომ უქრებოდა ხელიდან და ყველაფერს ველარ განვდომოდა.

ოდესმე მაინც როგორ ვერ მოვიცლი შენთვისო, — ჯერ მაინც იმედიანად გაჰყურებდა შიო არაგვისპირელის აჩრდილს.

* * *

— აჰა, დაიწყო ახალი წელი და შემოგვესივნენ დაუსწრებელნიცა, — 1973 წლის 28 იანვარს რომ ჩაინიშნავდა დღიურში, მეტი სახიერებისათვის ამ მოვლენას მონღოლთა შემოსევას გაუთანაბრებდა, სხვა შემოსევებსაც, და ამიტომაცაა, თავი რომ ვერ აეღოთ ვერც მას და ვერც მის კოლეგებს: ეს ლექციებიო, ეს კონსულტაციებიო, ეს გამოცდებიო, ეს საკურსო ნამუშევართა გასწორებანიო, და კიდევ ლექციებიო დღისა და საღამოს განყოფილებებთან. დრო რომ აღარ ჰყოფნიდათ, ამიტომაც უწევდათ ინსტიტუტში ყოფნა დილიდან გვიან ღამემდე... მაინც არა ჰყოფნიდათ... და ვითომ ეს ყოველივე არა კმაროდა, თათბირებიც რომ არ დამატებოდათ, ახალი მოთხოვნების შესაბამისად უნდა გარდავექმნათ მუშაობაო — ოთხ დღეს ინსტიტუტში უნდა ყოფილიყვნენ, მხოლოდ ორ დღეს უთმობდნენ სამეცნიერო მუშაობისათვის.

არადა, იმდენი საქმე მოსძალებოდათ, თავფეხიანად შიგ ჩანთქმულიყვნენ, ოთხი დღე კი არა, შვიდ დღე-ღამეს უწევდათ ინსტიტუტში ყოფნა და ეს ახალი მოთხოვნილებანი ვითომ რა იყო, ამით რომ აშინებდნენ, არიქა, ფეხი აუწყეთ, თორემ სულ განზე დარჩებითო.

— ინსტიტუტში „ტაბელს“ რა უნდა, რა წესების შემოღებას აპირებთ, ყაზარმა ხომ არა გგონიათ ინსტიტუტი, — ოთარ ჩხეიძე პირში მიახლიდა ვისაც ჯერ არს, და ისინი კი, მოსალოდნელი წინსვლით ალგზნებულნი — რექტორის თანამდებობა თავისუფლდებო, მაშინვე დემაგოგიურ ლოზუნგებს მოიშველიებდნენ:

— მთავრობის წინააღმდეგ გამოდიხართ!

— პარტიის წინააღმდეგ გამოდიხართ!

ველარ დაეთვალა, მერამდენე თათბირზე იწვევდნენ — ლექციებიდან გამოჰყავდათ ლექტორები, გამოცდებიდან გამოჰყავდათ და „დისციპლინის განმტკიცებასა“ და „ახალ მოთხოვნებზე“ ლაპარაკით უჭედავდნენ ყურებს.

და კიდევ გაუწყდებოდა მოთმინების ძაფი ოთარ ჩხეიძეს, თითქოს რაღაც მოეცო ყელში და დაიხრჩობოდა, რომ არ ეყვირა, და იყვირებდა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა:

— დემაგოგებო, პროვოკატორებო, რეგენებო, რა დისციპლინაზე ლაპარაკობთ, როცა ლექციები მიგვატოვებინეთ, გამოცდები მიგვატოვებინეთ, რა წესრიგს მოითხოვთ თვითონ უწესრიგონო, უსაქმურნო!.. აღარ დამიძახოთ უსაქმურსა და უაზრო თათბირებზე, აღარ მომაცდინოთ და არც გაბედოთ შეაეინროვოთ ვინმე ჩემი კათედრიდანა, ჩვენ საქმისათვის მოვსულვართ აქა, მოლაყბენი და უსაქმურნი ჩამოგვეცალონ!..

კარს გამოიგდებდა და გამოვიდოდა. დერეფანში სტუდენტები დახვდებოდნენ: გამოცდას ველოდებითო, — და ეს კიდევ იყვირებდა:

— სალაცოდ გვინვევენ უსაქმურნი და საქმეს გვაცდენენ.

აქამდე მიმიყვანეს მეტიჩრებმა და უსაქმურებმა, უგნურებმა და ინსტიტუტისათვის შემთხვევითმა ხალხმა, რეგენმა კარიერისტებმა და უნიგნურობისაგან გამომშრალმა ფიტულებმაო, — დღიურში ამ სტრიქონებსაც რომ მოადვენებდა, შეფიქრიანდებოდა: კიდევ სადამდე მიმიყვანენო?..

რამდენიმე დღის შემდეგ საგამოცდო ფურცელს რომ აიღებდა და აუდიტორიისაკენ გაეშურებოდა, მოულოდნელად შეეფეთებოდა გიორგი ხარაულს. არ ეჭაშნიკებოდა: თუ ჩამივლის ჩვეულებრივი ცივი საღმით, ხომ კარგი, თორემ არაფრად მეხალისება განმარტებანი თუ რაღაც ამგვარებო. იმასაც გაიფიქრებდა: ვაითუ ამჯერადაც ველარ შევიკავო თავიო.

მაგრამ... რექტორი მაგრად ართმევს ხელს, მერე მკლავში გამოსდებს და თავისი კაბინეტისაკენ ნაუძღვება:

— ბოდიში უნდა მოგიხადოთ იმდღევანდელის გამო, ცუდად გამოვიდა, შეურაცხყოფა მოგაყენეს, თქვენც, სხვებსაც, რა უნდა, არ ვიცი, საქმისათვის არ ვარგა ასეთი ურთიერთობა, თუ საქმე უნდათ, თუ არადა, რა უნდათ.

დამსახურება უნდათ ფარსადანივითაო, — ეს გაივლებდა გულში, მაგრამ თქმით აღარ ეტყოდა, რადგანაც ეს მიზეზი გიორგი ხარაულსაც დიდებულად მოეხსენებოდა.

ის სთხოვდა: მაინც მოვითმინოთ ეს ფუსფუსობანა, ვიდრე გადაივლიდესო.

— ბევრიც მოგვითმენია, მაგრამ ყველაფერს საზღვარი აქვსო, — ოთარ ჩხეიძემ.

— მაინც ბოდიშს გიხდით.

--- მეც ბოდიშს გიხდით, თათბირი თქვენთან იყო, მაგრამ თქვენ არაფერ შუაში ხართ, ერთად მოიყარა თავი.

— კათედრაზე მაინც რაღაც შეადგინეთ განრიგისებური, ცოტა ხანს, ცოტა ხანს.

— ვნახოთ, სტუდენტები მელოდებიან.

ორი დღის შემდეგ ფაციფუცი ატყდებოდა: ცუდადაა საქმე, აკადემიური მოსწრება დაბალიაო.

— არიქა, თათბირი მოიწვიეთო, — ოთარ ჩხეიძემ.

— შენ იცინი და ბიუროს გაფართოებული სხდომაა დანიშნული, უნდა დაესწრო.

— საბჭოს მეტს არაფერს დავესწრები, — და გუნებაში გაივლებდა, ან იმას რატომ უნდა დავესწროო.

მასთან ხომ ნიშანი ყველა სტუდენტმა მიიღო, ამიტომ სათათბიროც არაფერი ჰქონდა.

გახედავდა, მზეში როგორ ლივლიევებდა დათოვლილი გორი, დათოვლილი გორიჯვარი როგორ ლივლიევებდა მზეში, და ძალაუნებურად გაკეცსავდა ირონია: დიდი ნებისყოფა უნდა გქონდეს, ჩაჯდე დამხრჩვალ ოთახში და უსმინო ყბედებსა, დიდი, ჭეშმარიტად დიდი ნებისყოფა უნდა გქონდესო!

* * *

1973 წლის 20 აპრილს მწერალთა კავშირში მიმღები კომისიის სხდომის შთაბეჭდილებანი გადაუტანია ფურცელზე. თხოვნით ეთხოვათ, უსათუოდ უნდა დაესწრო, თორემ ქვორუმი ვერ მოიყრის თავს და მიღება კანონიერი არ იქნებაო.

როგორც ასეთი სხდომის წესია — შემოჰყავთ მწერალთა კავშირის წევრობის მონადინენი, კითხულობენ მათ ანკეტებს, მათ დამსახურებას, ყველას კარგად ახასიათებენ. ყველას ხომ თავისი მომხრე ჰყავს და სურთ ერთმანეთს წააჭარბონ თავთავიანთი პროტეჟეების ქებით. ამასობაში წევრობის მონადინენი ისეთი ნაქებნი თუ ნაქებზე ნაქებნი გამოდიან, რომ იმგვარი განცდაც გებადება, ეს არის, რაც არის, დიდი მომავალი ეს არის ჩვენი მწერლობისაო.

ოთარ ჩხეიძე სიტყვას შეანევდა ყველას, ვისი ნაწარმოებებიც მოსწონებოდა.

თვითონ, ცხადია, ასეთ რაიმეს არ ჩანიშნავდა, მაგრამ ვინც მას იცნობდა, ყველას ჩინებულად მოეხსენებოდა, რომ იმ კომისიაშიც,

და საერთოდაც, ერთადერთი კაცი გახლდათ, ვისაც ყველაფერი წა-
კითხული ჰქონდა, რაც კი გამოქვეყნებულიყო, და ყველა მწერალზე
საკუთარი აზრის გამოთქმა შეეძლო.

განსაკუთრებით „ლიახველებს“ დაუჭერდა მხარს.

ემაყებოდა ეს სახელი, თუმცა აღარსად ჩანდა ახალი ნომერი წინა
ნიგნის საბჭოური დამუშავების შემდეგ და სანუგეშოც ვერაფერი მო-
ეპოვებინა, რომ უახლოეს ხანში მაინც გამოჩნდებოდა, დამკვიდრე-
ბით ხომ ამ სახელით დამკვიდრებულიყვნენ და მინდია არაბულის,
ჯემალ ინჯიას, ვანო ჩხიკვაძისა და გიორგი ხორგუაშვილის შემოსე-
ლისას ხმამაღლაც განაცხადებდა: „ლიახველები“ არიანო.

ინწყება ფარული კენჭისყრა.

ამას საფიქრალი გაუჩნდებოდა და სხვანიც ალაპარაკდებოდნენ:
78 განცხადებაა, მთელი მწერალთა კავშირია, საგანგაშო თუ არა, სა-
ქილიკო მაინც გახდება ამდენის მიღება ერთბაშად, მართლაც ყველა
ხომ ერთნაირი ღირსებისა არ არისო.

ბათუმიდან ერთი გახლდათ — ხელი არ დაეკარებო.

ქუთაისიდანაც ერთი — არც ამასაო.

არც რუსებს დაეკარებოდათ ხელი, არც სომხებს, არც აფხაზებს,
არც ოსებს, ქურთებიც ეშოვნათ, ბერძნებიც — ხელი ვის დაეკარებო-
და, ხალხთა მეგობრობის ლოზუნგი დაიფარავდა თვითეულს.

ვილაცა ხელოვნურად თუ გაინირებოდა, და ოთარ ჩხეიძეს ძალაუ-
ნებურად გაჰკრავდა ფიქრი: საკვირველი არაა, სწორედაც „ლიახვე-
ლები“ განირონო.

და კიდევ ეტყოდა ყველას: ასე არ მოხდესო.

ეგონა, დაანამუსებდა.

— რას ამბობ?! — გაიოცებენ, ეს როგორ გვაკადრაო.

მაგრამ...

— მოდი და ენდე ამ კინტოებსა.

ჯემალ ინჯია გაშავდებოდა.

თერთმეტი ხმა იყო გამსვლელი და... ათს მოაგროვებდა.

ამას საყვედურის მეტი რაღა დარჩენოდა, და ყველა ისე გაიქნევედა
თავს სინანულით, თითქოს ცოდო თვითონ კი არ მიუძღოდეთ, არა-
მედ ვილაც სხვებს, ამ ოთახს გარეთ მყოფთ...

ეს ჯემალს დაამშვიდებდა: არც ვაპირებდი ამ კომისიაში გაჩერე-
ბას, მაგრამ შემდეგ მიღებამდე კიდევ დავიცდი, ვნახოთ, მაშინ რო-
გორღა მოიქცევიანო.

ის დაძმარებულიყო.

ვილაც გაექილიკებოდა და გაელექსებოდა: იმან ხომ არ გაგაცოფა, აქაც როა ძმაცაცობაო?!

ეს კი სულს იმითლა მოითქვამდა, ოთარ ჩხეიძის რეკომენდაციიდან რომ აღიდგენდა გონებაში ცალკეულ პასაჟებს:

— ჯემალ ინჯია მაშინვე გამოირჩეოდა მხატვრული გემოვნებით, პოეტური ძიებებითა და შრომისმოყვარეობით, მისი ლექსები ყურადღებას იქცევდა თავისებური ინტონაციებით, რიტმისა და რითმის დაუცხრომელი ძიებებით.

— იგი არის აღმანახ „ლიახვის“ პასუხისმგებელი მდივანი და თვალსაჩინო როლს ასრულებს აღმანახის შედგენისა და გამოცემის საქმეში; ისიც აღსანიშნავია, რომ გორის სალიტერატურო სალამოები, განხილვები თუ დისპუტები არა ტარდება მისი აქტიური მონაწილეობის გარეშე.

— ჯემალ ინჯია სულითა და გულით, მთელი თავისი ცხოვრებით პოეტური შემოქმედებისა და სალიტერატურო მოღვაწეობისათვის არის მოწოდებული.

გულს მოიოხებდა, სხვა რა...

„დროდადროში“ კი ეს სტრიქონები ჩაინერებოდა:

— ყოვლად უხეიროებს უხსნიან გზასა, საანგდოტოდ აქცევენ საქართველოს მწერალთა კავშირსა, საანგდოტო კიდევ არაფერი, ვინ უწყის თუ რად აქცევენ!..

გარეთ გაეყარათ ბევრი, დრამატურგები მაინც მთლად გაეშავებინათ, ერთის გარდა.

აქ სტრიქონებად გადადიოდა, იქ კი, კომისიის შეკრებაზე ოთარ ჩხეიძე და ანა კალანდაძე შესჩიოდნენ ერთმანეთს. ბიულეტენებს რომ ჩაყრიდნენ, ორივეს აღმოხდებოდა: ასეთ კომისიაში რა მინდაო.

და ხმა აუკანკალდებოდა ანას:

— ან გაზეთის კოლეგიაში რა მინდა, რა ხდება, არ ვიცი, არა, რა მეკითხება, რა მინდა. ეგება ჩემი ბრალიც არის, ეგება მაინც რამე ძალმიძს. და დაატანდა:

— არა, არ მინდა, არ მინდა...

* * *

წინა წელს ფერეიდნიდან თექვსმეტი ოჯახი ჩამოუყვანიათ და... ყველა ითხოვდა: უკან დაგვაბრუნეთო.

1972 წლის 7 აპრილს უკვე ჩაენერა დღიურში, რამდენიმე ოჯახი ჩუმად და უხმაუროდ რომ ჩამოეყვანათ ფერეიდანიდან, არც ვინ არა-

ფერი გაიგოს და არც ვინ არაფერი მოინდომოსო. არადა, მეტად მოხერხებული და ხელსაყრელი შემთხვევა რომ იყო საბჭოთა ანუ რუსული აგიტაციისათვის: ესაოდა საუკუნეობით დაკარგული ძმები დაგებრუნათ საბჭოთა ხელისუფლებამო, — რატომ ამჯობინეს დუმილი და გაუხმაურებლობა?..

ოთარ ჩხეიძეს ამოუხსნელი არ დარჩებოდა ამგვარი მოქმედების შთამაგონებელი მოტივი:

— იციან, მალე ჩაიკარგება ეს ზრიალი და ჭეშმარიტი ეროვნული ვნებები აიშლება, ამიტომაც ურჩევნიანთ შეელიონ იმა სააგიტაციო მასალასა, ოღონდ ეროვნული არაფერი მოჰყვეს, ოღონდ ქართული არაფერი გაისმას, და ჯანდაბას, შეელევიან ასეთ სააგიტაციოსა...

აგიტაცია აგიტაციად, მაგრამ დიდი რამ რომ იყო ფერეიდანი ჩვენს წარმოსახვაში?!

— შორეული, მიუვალი, ბევრი ფიქრისა და განცდის ამშლელი, დიდი რამ იყო და სჯობდა ისეთადაც დარჩენილიყო.

ახლა კი მიღწეული და ხელშეხებული განა ისეთადვე დარჩებოდა? მთვარისა არ იყოსო:

— „აპოლონ მეათეს“ რომ შეეცურებდით, მთვარის ქანებს რომ შეეცურებდით, მთვარეც გაშიშვლდა, შემოეძარცვა საბურველი ღვთაებრივი: ფერეიდანი დიდი რამ იყო, ვითარცა მთვარე, წყარო ჩვენი ეროვნული სევდისა და პოეტური მღელვარებისა... და შემოიძარცვა...

ეს ანუხებდა.

და კიდევ ის და უფრო მეტადაც:

— საუკუნოობით გაუძლეს და ქართველობა შეინარჩუნეს სპარსეთშია და ვაგლახ რა მალე გაარუსებენ აქა, ვაგლახ და ვაი!..

ასი ოჯახი კიდევ აპირებდა ჩამოსვლას, მაგრამ უკვე რაღას ჩამოვიდოდნენ.

ცენტრალურ კომიტეტში დაიბარებდნენ გივი გოგიჩაიშვილსაც, მწერალთა კავშირის პარტორგანიზაციის მდივანსაც და დაავალბდნენ: მიხედეთ, ორი კომლი მწერლებს მიამაგრეთო, სხვანი სხვათა და სხვათა, როგორმე მიხედეთ, შეეცდით, ისე არ გამოგვივიდა, მაგრამ ეს საქმე ხომ უნდა გამოვასწოროთო.

— ვის რა უნდოდა და რა გამოუვიდა, არ ვიცი, — ამას ოთარ ჩხეიძე იტყოდა, — მაგრამ ფარულად რომ ჩამოიყვანეს, არავინ არაფერი გაიგოს, ვითომც არაფერი მომხდარაო, ანუ ეროვნული გრძნობები არაფერმა გამოინვიოსო, ამას რომ შიშობდნენ და მართლაც ჩუმუ-

მად დაასახლეს და დაჰყარეს ბედის ანაბრად, ნაყოფიც შესაფერისი გამოიღო, მართლა ეგრე ჰო არ არის, აქ როგორც ხმა დაუყრიათ, იქ მაცხოვრებელს ძალიანაც გაუჭირდებოდა აქა, გაუჭირდებოდა და კიდევაც გასჭირებიათ.

შარშანვე შეეცყო, ახალჩამოსულნი რარიგ გაოცებულიყვნენ: ეს ჩვენ ჰო, მაგრამ თქვენ ისეთი რა დაგმართნიათ ამ რუსის ხელში, რომ ველარ გცნობილობთო.

ეს უბრალო გაკვირება არ არისო, — მაშინვე ამას გაიფიქრებდა, — თავისი ერის ტრფიალით გაოგნებულს გატიალებული ერი რომ დახვდებოდა, ამასლა იტყოდა, მაშ რაო, იტყოდა მართლაც გაოცებული და შეშფოთებული.

ამიტომაც აპირებდნენ უკანვე დაბრუნებას.

— ისევ იქ ურჩევნიათ, იმ დაკარგულში ურჩევნიათ, რახან სხვისი მორჩილნი უნდა იყვნენ, ისევ ის უჯობთ, სპარსთა მორჩილნი იყვნენ, ვიდრე რუსთა, ეს უფრო საშინელი გამომდგარა, რომ შეუდარებიათ.

შევცდითო, — აგერ უღიარებიათ უშუალო ჩამომყვანებს.

და ოთარ ჩხეიძეს გაეცინებოდა: ესენი რა, ესენი ქვევრები არიან, ისინი შეცდნენ, რუსი შეცდა, და რახან ამ თექვსმეტი ფერეიდნელ ოჯახს მისი სამოთხიდან გაქცევა მოუნდომებია, ამათთვის გადაუბრალეობიათ, ისე რატომ ვერ მოექცით, გაქცევა არ მოენდომებინათო.

ესენი დამფრთხალიყვნენ ბატონთა ნყრომით და თავში ირტყამდნენ და ვალალებდნენ: შევცდით და რა გვეშველებაო. მერე უეცრად გახსენებოდათ დამხმარენი — ისევ მწერლები თუ გვიშველიან, მხატვრებიც გამოიღებენ ხელს, კიდეც სხვანიც გამოიძებნებიანო, და დაამუნათებდნენ: თქვენი მამულიშვილობის იმედი გვაქვსო.

ვინ-ვინ და ოთარ ჩხეიძე კი ჩანვდომოდა ფერეიდნელთა ამ ჯგუფის გულისთქმას:

— ვაგლახ! ისინიც ამას აღუშფოთებია, ჩვენი თავი რომ ჩვენვე არ გვეყუდნის, ამას აღუშფოთებია, ამას გაურბიან, უცხოობას სამშობლოშია, უცხოეთში უცხოობა უმჯობინებიათ, ყველაფერი უმჯობინებიათ შეურყეველ ჭირსა...

ველიკოდერჟაველი შოვინიზმისათვის, ცხადია, დიდი პოლიტიკური მარცხი გახლდათ ამ თექვსმეტი ოჯახის აყრა, და ოთარ ჩხეიძე მწარე კილოთი დასძენდა: შოვინიზმით დაბრმავებულნი კიდეც ბევრს განიცდიან ამგვარ მარცხსაო.

— ღმერთო! ისემც დამარცხებულან, საბატონომც დაშლიათ და თავიანთთვისაც ველარ მოუყრიათ თავი!

ოცნებას კაცი არ მოეკლა.

მითუმეტეს, ისეთ ოცნებას, რომლის ახდენასაც ეგებ შენ ვერ მოსწრებოდი, მაგრამ ისტორიის გარდუვალობა სწორედ ამ განაჩენს გამოიტანდა.

მაგრამ იმ გულმოკლულ ადამიანებს ხომ უნდა განეცადათ ადამიანური ყურადღება და თანაგრძნობა, ერთ წელიწადს სადღაც მიყრილებს სანუგეშო სიტყვა ხომ მაინც უნდა მოესმინათ. და ოთარ ჩხეიძე ამ გარემოებასაც რომ ჩაუფიქრდებოდა, გივი გოგიჩაიშვილს შესთავაზებდა: გორში ხომ არ ჩავიყვანოთ და შეხვედრა მოვუწყოთ?!

— ძალიანაც კარგი იქნება, — ის მაშინვე დათანხმდება.

ეს კი გუნებაში სიტყვის შედგენას დაიწყებდა: სადღაც ვილაც ჩინოვნიკი ბრძანებს და წელიწადია საუკუნეებით დაკარგული მოძმენი რომ დაგვბრუნებიან, არც გაგვაგებინებს, ისეთ რამესა ბრძანებსო...

ამ „ჩინოვნიკში“ იგულისხმებდა რუსულ ბიუროკრატიულ აპარატსაც და სახელმწიფო პოლიტიკასაც — მკაფიოდ, გამჭვირვალედ, თუმცა მოდავებით ვერაფერს მოედავებოდა. ამას რომ იგრძნობდა, ღიმილიც აეკეროდა სახეზე: „ჩინოვნიკი“ კაი სალანძღავია და მეც ამას ამოვიდებ ფეხქვეშაო.

ეს 16 აპრილს ხდება.

4 მაისის ჩანაწერიდან კი შევიტყობთ, რომ ისე მხურვალედ აპყლიან გორელები მის შეთავაზებას, იგუმანებდა, ეგებ დიდი დარბაზიც დასჭირდეს და მიკროფონიც, ხალვათი საუბარი უკვე აღარ მოხერხდებო. ასეთ დროს გამოსვლაც ამაღლებული აჯობებდა, პატარა და ცოტა არ იყოს ამაღლევებელი. ორატორული გამოცდილება ამას უკარნახებდა და... იმასაც აგრძნობინებდა: სჯობს ჩაინერო, გამზადებული ტექსტი გქონდეს ხელთ, თუკი დაბეჯითებით გადაწყვეტ გამოსვლასო — ანტიკური ორატორებივით, დანერილს რომ კითხულობდნენ, რათა ერთი სიტყვა და ნიუანსიც არ გამორჩენოდათ.

ისეთ სიტყვას შეადგენდა, ლექსისაგან არც განირჩეოდა და ვერლიბრისტებს შეეხარებოდათ მისი რიტმიკა და ექსპრესია.

— ოცნება გამძლეობა ყოფილა სატანჯველში და სატანჯველიცა ყოფილა თუ დამსხერეულაო, — ისეთ კამერტონს მიაგნებდა, ისეთ სუნთქვას გაუხსნიდა მკვეთრ რიტმს, მერე თავისთავად აესხმოდა სტრიქონები და გამოიძერწებოდა ენის საგალობელი, გადაჯაჭვული უცხოობაში გადაკარგვის ტკივილთან:

— ოცნება ღონე ყოფილა ამტანობისა და აუტანლობაცა ყოფილა თუ გამოცხადებულა, ოცნება ნატერა ყოფილა, წყურვილი ყოფილა

ნატრულისა და შემფოთებაცა ყოფილა დამწყურვალეზული ნატრულობისა, სხვა რამეცა ყოფილა, გამძლეობა ყოფილა სიცოცხლისა, მშობლიურის სიყვარული ყოფილა, გაუნელებლობა ყოფილა მშობლიურისა, თრთოლვა ყოფილა მამულისა, ძრწოლა ყოფილა მამულისგან გადაკარგულისა, სხვა რამეცა ყოფილა, დიდი რამ ყოფილა და დიდი სულისკვეთებაც მოჰყოლია ძირგავარდნილ ოცნებასა, მაგრამ ძირი ძირეული მაინც სხვა ყოფილა, მამული ყოფილა ძირი ძირეული, ერი ყოფილა ძირი ძირეული, ენა ყოფილა ძირი ძირეული და ყველა ნატვრას, ყველა ოცნებას იქამც მოუყრია თავი, თავის ენასთან მოუყრია თავი, თავის მამულთანა, რამეთუ მამულია ენაი, მამულია ერი, ხოლო დაშლილი მამული დაშლილი ენაა, დაშლილი ენა — ერია დაშლილი.

ისეთი განცდაც შეიძლება გაგიჩნდეს, თითქოს ბიბლიის უცნობ ფრაგმენტს კითხულობდე — ის სიმძაფრე, ის შთამბეჭდაობა, ის ლაკონიზმი, ფორმულებად ჩამოქნილი, ის აღმაფრენა, თავგანწირვამდე ამალღებული, ის შეტოლება ღვთიურ მადლთან, ის სრული გადახსნილობა სამყაროს წინაშე, სულის ყველაზე მგრძნობიარე, ყველაზე ინტიმური სიმები რომ გაშიშვლებულა.

— და ამ დიდ ბრძოლაში, ენათა ბრძოლაში, ამ დიდ ასპარეზზე ქართული ენის წინაშე რომ გადაშლილა, მეცნიერების გაუგონარი წარმატებებისა, ლიტერატურის გასაოცარი წარმატებებისა, ხელოვნების აღმტაც წარმატებებისათვის ბრძოლაში, ეროვნული კულტურის გამძლეობისათვის ბრძოლაში, უბედურებაა დაკარგვა თვითეული მხედრისა, ბედნიერებაა შემომატება თვითეული მხედრისა, თვითეული ჯარისკაცისა, ქართული ენის ჯარისკაცისა, უცხოებაში გამობრძმედილი ჯარისკაცისა, საუკუნოებით გამობრძმედილისა, ბეჭდაუდებელი ფალავანისა, ბედნიერებაა, სიხარულია, ოცნებაა ძირი ძირეული და ამამალღებელი.

ეს სიმძაფრე, ეს ექსპრესია, ეს აღმაფრენა ეგებ მიუღწეველიც ყოფილიყო, რომ არა ხელშესახები შეგრძნება იმისა, უახლოეს ხანს რაღაც დიდი განსაცდელი მოელის ქართულ ენასო.

განა მართლაც მალევე არ აუხდა ეს ავი წინათგრძნობა?!

განა წარმოსახვაში შავი ღრუბლების ხილვამ ყოფით რეალობაში არ გადმოინაცვლა?!

ამიტომაც მოუჭირა გულზე ასერიგად ენის ბედისწერამ.

და გამორიცხა სხვაგვარი ფიქრის ოდნავი შესაძლებლობაც:

— სხვაგვარი ფიქრი მხოლოდ შეღონებაა, სხვაგვარი ფიქრი მხოლოდ საზიანოა, სხვაგვარი ფიქრი სიცოცხლეა უშელავათო...

და ჰეროიკულმა შეძახილმაც თავისთავად დაისაჭიროვა ამ სულისკვეთების გამოსვლის დაგვირგვინება, როგორც მოლანდება მშობლიური ენის დასაცავად აზვირებული ხალხისა:

— ჯარისკაცებო ქართული ენისა, ბეჭდაუდებელო ფალავენებო ქართული ენისა ქართველის მამულში, ქართულ მინაზე გაძლიერება მისურვებია...

იმპერიას თუ თავისი საერთაშორისო პოლიტიკური თამაშები ჩათქვა, შენ ეგებ შენთვის დაგენარჩუნებინა რაიმე, თუკი გარემოებებს მარჯვედ გამოიყენებდი, ფერეიდნელთა ჩამოსახლებასაც ქართული მოდგმის გასაძლიერებლად იგულისხმებდი.

ხელსაც შეუნყოფი მათი ეროვნული ცნობიერების გაღრმავებას. მოსამზადებელი სიტყვა მართალია ვრცელი არ ევარაუდა, მაგრამ ასე მოკლევ არა, ცხადია. ერთი ამდენი, თუ ცოტა მეტიც არა, უსათუოდ უნდა მიმატებოდა — სიმძაფრე და ექსპრესია ბევრად დიდ გამოსვლასაც განედებოდა, არამცთუ მცირე სიტყვას, მაგრამ...

იმჟამინდელი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ყოფა გაქანების საშუალებას ნაკლებ იძლეოდა.

შინ დაურეკავდა პარტორგანიზაციის მდივანი: ცეკაში რომ ვაცნობე, რაც განგვიზრახავს, დამიშაღეს, ზარ-ზეიმებს მოერიდეთ, შინაურულად მიიღონ, ვინმეს კაბინეტში, საპროფესოროში ან სადმე, ოღონდ აუცილებლად შინაურულადო.

ამას გაეცინებოდა:

— კვირაში ათი პარასკევი აქვთ!..

ის კი კვერს დაუკრავდა, მაგრამ ძალიან შეაშფოთებდა ოთარ ჩხეიძის ნათქვამი:

— აბა იქ განცხადება გამოვაკარით, მოსანვევი ბარათები დაებეჭდეთ, შესაძლოა ხალხი მოგვანყდეს.

— უიმე, არა, მოერიდეთ ასეთ ამბავს.

— გვიანლაა.

— არა, მკაცრად გამაფრთხილეს, — ხმაზე შეეტყობოდა, როგორ აცახცახდებოდა.

— ერთი გამოსავალი გამოიძებნება. შეხვედრა სამი საათისათვის გვაქვს დანიშნული. ისე იარეთ, ისე ჩამოდით, ერთი-ორი საათი წინ რომ მოვიგდოთ, ვინც შევხვდებით, შევხვდებით, შინაურულადაც შევხვდებით, სამამდისაც მოესწრება და იმ შეხვედრას კი დროებით გადადებულად გამოვაცხადებთ.

— კარგი, სხვა გამოსავალი აღარც იქნება.

და ეს კი ისევ:

— კვირაში ათი პარასკევი აქვთ და საქმეც ისე წარემართებათ...

სიტყვის მომზადებას შეწყვეტდა, რაკილა ამ ყაიდის სიტყვა აღარ შეეფერებოდა შინაურულ, ვინრო წრეში საუბარს.

სუფრაზე კი გაიხსენებდა იმ თქმულებას, ერთი ჩიტი რომ იყო და ნუგათათრდები ერქვა, ის ჩიტი მისძახოდა სამშობლოდან გადაკარგულ ქართველებს, ის ამხნევებდა, ახსენებდა, აგულოვნებდა, და ოთარ ჩხეიძე: იმ ჩიტის სადღეგრძელოს ვსვამ, იღღეგრძელოსო.

ასეთ სადღეგრძელოს მხოლოდ იგი თუ მოიფიქრებდა.

რასაკვირველია, მხოლოდ ამის თქმას არ იკმარებდა და მიაყოლებდა:

— ახლა სხვა მხარეს დაქოთქოთებს, ახლა სხვა მხარეს დასძახის: ნუგა..., ნუგა..., იღღეგრძელოს!..

გამჭვირვალე გახლდათ მინიშნება, ამოსაცნობად ადვილი, და გუნებაში ასეც დააბოლოვებდნენ: ნუგარუსდებიო.

„ნუგათათრდების“ ლეგენდა, ცხადია, „ნუგარუსდების“ მონოდებით უნდა ჩანაცვლებულიყო.

ინსტიტუტის ლექტორები ისე იცინებდნენ ჩიტის ამ ახალ ქოთქოტსა თუ დაძახილზე, ოთარ ჩხეიძე დაიბეჯითებდა, მიმიხვდნენო. ნეტა ფერეიდნელებს რალა აცინებდათ — ისინიც მიმხვდარიყვნენ, თუ სხვათა სიცილს აჰყოლოდნენ?!

თუმც: იღღეგრძელოს, იღღეგრძელოსო, — ისეთი ალტაცებით იმეორებდნენ, ეტყობა, ამოეცნოთ, ჩიტის ახალი სახელი რასაც გულისხმობდა. მერე კი თავისას დასძენდნენ:

— ის ჩიტი იმასაც დაგვძახოდა, აქ არ დარჩეთ, აქ არ დარჩეთო...

ნუგათათრდები შორეულ მოგონებად რომ გადასულიყო, ნეტა ნუგარუსდები როდისღა მიემატებოდა შორეულ მოგონებებს?!

* * *

31 მაისს მუშაობის განახლების ლოზუნგით მიიწვევდნენ კათედრის გამგეების რესპუბლიკურ თათბირზე. მანამდე დეკანებისა და რექტორების თათბირები ჩატარებინათ და, რახან განახლებაა, განახლება ყოფილიყო — კათედრის გამგეები რალად უნდა გამოეტოვათ.

როგორც ხდებოდა — ყველა გამომსვლელი ერთსადაიმავეს იმეორებდა ერთნაირი სიტყვებითა და ერთნაირი გამოწერებით.

— სხვაობა მხოლოდ ხმის კილოზე ეტყობათ, და ისიც იკარგება ამ

უხეირო, შესაძლოა სხვა რამისათვის გამოსადეგსა, მაგრამ სხდომისათვის ყოვლად უხეირო დარბაზშია.

აკაკი შანიძეც და გიორგი ახვლედიანიც მიეყვანათ.

ეგებ თვითონაც ველარ გაჩერებულიყვნენ შინ.

რაც უნდა ეთქვათ და როგორც უნდა ეთქვათ, განსხვავებული რომ არც არაფერი წამოცდენოდათ, მაინც კმაროდა გასახმაურებლად: თვით ასეთმა პიროვნებებმა მიიღეს მონაწილეობა, ღონისძიებანიც დაისახა და აშკარაა უმაღლესი სკოლების სამინისტროს მუშაობის გარდაქმნაო. პლენუმზე ჩვეული რიხით აღნიშნავდნენ და მიზანიც მიღწეული იქნებოდა.

— რაც შეეხება ჩვენს უმაღლეს სასწავლებელსა, — ღმერთიც ველარას უშველის ცხადია და ცხადზედაც ცხადია!..

ყველაფერს რომ დავანებოთ თავი, დროის მიერ ნაკარნახევ ნაკლოვანებებსაც ჩამოვეხსნათო, — მოადვენებდა, — აღმზრდელიც რომ იდეალური იყოს და აღსაზრდელიც, მაინც შეუძლებელია კარგი სპეციალისტების გამოშვებო, რადგანაც ეგრეთწოდებულ საბჭოთა უმაღლეს სასწავლებლებში ყველა სპეციალობაზე, გამოუკლებლივ ყველა სპეციალობაზე უსარგებლო საგნებს ეთმობა მომეტებული დრო, უსარგებლოსა და ყოვლად გამოუსადეგარს ამათუიმ სპეციალობისთვისაო.

ეს იდეოლოგიური საგნებო, ეს სამხედრო მომზადებო, ეს კიდევ ათასი ჯანდაბა და ჯახრუჯანაბო, და ველარ უძლებდნენ ახალგაზრდები.

— და პირველ ყოვლისა მეცადინები ტყდებიან, მეცადინები იფიტებიან. მხოლოდ სასწავლებრივად თუ გადარჩება თითოოროლაი, მხოლოდ თითოოროლა თუ გაუძლებს, სხვა დანარჩენნი ან დოცლაპიები გამოდიან, ან ცუღლუტნი, მაცდურნი სხვადასხვა ყაიდისა, — მაშ რაო, რა ჰქნან, როგორმე ჰო უნდა იცხოვრონ, როგორმე ჰო უნდა გაათრიონ ეს ბედშავი ნუთისოფელი!..

ტრიბუნაზე ერთმანეთს ცვლიდნენ წინასწარ გაფრთხილებულნი თუ დარიგებულნი.

დარბაზი ბუზღუნებდა, დუდუნებდა დარბაზი.

ჩვეული სურათია.

და ისიც ჩვეულია, ასე რომ ჩაინერებოდა თუ გამოცხადდებოდა სადმე: ჩაიარა ერთსულოვნებით და ღონისძიებანიც დაისახაო.

— ეს ერთი წელიც ჩათავებულა რის ვაინაჩრობითა, ისევე სხვა რომ ჩათავებულა, ისევე მერმისი რომ ჩათავებულა...

და მწარე ღიმილით შეკრული ჩანანერი:

— მაგრამ ეს მაინც დიდი მიღწევაა, კიდევ ერთი თათბირი რომ გამოიგონეს, — განახლება ესაა და აღმავლობაცა.

განახლების სიო ჰქროდა, სიოს ეძახდნენ მოფერებით, თორემ იმ-თავითვე ქარიშხალს დასდარებოდა და ქარიშხალი კი იმასაც გულისხმობდა, რომ იანვრიდან პირველ კლასებში რუსულ ენას შემოიღებდნენ. აქამდე მეორე მშობლიურად რომ იხსენიებდნენ, აქამდე ასე რომ არჩევდნენ, ახლა თანდათან ჩააგონებდნენ მოსახლეობას, რომ მეორე მშობლიური კი არა, სულაც უმთავრესი ენა რუსული უნდა ყოფილიყო.

უფრო და უფრო იკვეთებოდა განსაცდელის ჟამი ქართული ენისათვის.

— ეს ვითომ არაფერიო, ამათ ტვინში არაფერი არ შედის...

ეს გულმოსული ფრაზა იმას გამოუწვევია, ასეთ სახიფათო დროს ივანე მაჩაბლის იდუმალი გაქრობის ამბავი რომ წამოწიეს და სრულიად უკუღმართი ახსნანი მოიშველიეს — დუხობორებს გაჰყვავო, საკირეში ჩაყარდაო... იქ ილიას შეთამამებოდნენ და, თუნდაც უნებურად მოსვლოდათ ასეთი უკადრისობა, ოთარ ჩხეიძის თვალში ეს მოქმედება მტრის ნისქეილზე წყლის დასხმას უტოლდებოდა.

ეს ხატი მაინც შეგვრჩენოდა შეუბღალავი — ილიას ხატი!.. ამიტომაც სჭირდებოდა მკაცრი გამომხაურება ყოველ თავდასხმას ილიაზე, შეუნილბავსა თუ შეფარულს, ის შეფარულიც ნაკლები უბედურება რომ არ გახლდათ ეროვნული ცნობიერების მოშლის გზაზე, საითაც ასე ენერგიულად მიაქანებდა ქვეყანას ახალი ხელისუფალი.

* * *

თავის ფიქრებსა და ოცნებებს ასდევდა სტუდენტობა. ისტორიულადგილთა მონახულება, საქართველოს მთა-ბარის დავლა გულისთქმაც გახლდათ მათი და ერთგვარ მოდადაც დამკვიდრდებოდა, და ვინ ქვეყნის ბედით შეძრული და ვინ მოდას აყოლილი, შემთხვევას არ გაუშვებდნენ, უფრო მეტი რომ არ მოევლოთ და არ ეხილათ.

უფლისციხის აელა უფლისციხის ავლად მთავარი გზიდან თუ ფრიალოებიდან იმის მიხედვით, თუ ვის გაჰყოლოდნენ — სერგი მაკალათიასა თუ თედო ჟორდანიას, მაგრამ თვითონაც თაოსნობდნენ და იქით ეპატიუებოდნენ ლექტორებს, ოთარ ჩხეიძის გვერდით ყოფნა რომ მაინც განსაკუთრებით ახარებდათ.

აგერ მანანა ჩიტისფილიც მიიწვევდა თანაკურსელებს ქსნის ხეობაში თავის დაბადების დღეზე. ოთარ ჩხეიძესაც აიყოლიებდნენ, და იმ დღის შთაბეჭდილება, 13 ნოემბრით დათარიღებული, წირქვალის

ციხის ხილვით იწყება, ღრუბლები რომ მოსდგომია, და თუმც მზეც იქავეა, უკვე ღრუბლებში გამოხვეულა და ჩასავალსაა. მთები და ტყეები გაცრეცილა, და სტუდენტებს რომ ეტყვის: ოქტომბერში უკეთესი იქნებოდა აფერადებული კალთები მთებისაო, — მანანა დაუდასტურებდა: აგრე იყო.

თან ძალიან უნდა, რომ ხეობა მოუნონონ. ისინი ეთანხმებიან, აჩქარებით დაანევენ ხმას, თუმც... დაკვირვებულ თვალს არ გამორჩება, რომ ერთმანეთი უფრო მოსწონთ და ერთმანეთს შეჰხარებენ.

თითქოს აურჟოლებს წირქვალის ციხეს.

სადღაც საკირეც ხრჩოლავს.

ქსანი ჩაკარგულა თუ განენილა რიყეზე.

რიყეზე განენვა მხატვრული სახეა, პოეტური მიგნებაა, რაც იშვიათი სულაც არაა არც ამ დღიურებისათვის, მარჯვედ მოძებნილი სიტყვა თუ შედარება უეცრად სრული შთამბეჭდაობით რომ წარმოგისახავს სურათს.

მანანას... ცრემლები ჩამოსდის.

მოძღვარი ამშვიდებს: დაბადების დღე მოგილოცეს, აქ ამიტომაც ამოვიდნენო.

მაგრამ ვერ დაუმშვიდებია:

— მოვიდნენ, მაგრამ გოგოსთან არ მოვიდნენ, მე არავისთვის გოგო არა ვარ, არასოდეს არავის შემოუხედავს ამ თვალთ.

— ძალიან გაუსწარი, ვაჟებსაც გაუსწარი ჭკუით, ამიტომაც ვერ შემოუბედავთ.

მერე სთხოვს, შენი ლექსებიდან რჩეული ამომიკრიბე და გამომიგზავნეო.

და გოგონები და ყმანვილები რალაცაზე რომ შეედავებიან ერთმანეთს და ოთარ ჩხეიძეს სთხოვენ, გადაგვინყვიტეთ დავაო, ის მასპინძლისაკენ მიუთითებთ: მანანა გადაგინყვიტო.

შთაბეჭდილებათაგან კი განსაკუთრებულად ჩარჩებოდა ხსოვნაში საფლავის ქვა ერისთავთა კარის ეკლესიის ეზოში:

— აქ განისვენებს გამდელი. მიიცვალა 1879 წელსა. ნამკითხველო შენდობა.

განა მართლაც უცნაური არ გახლდათ? — არც სახელი, არც გვარი, მხოლოდდამხოლოდ გამდელი.

— რა უცნაურია და რა კარგია, რა კარგია!..

რა მიხვედრა უნდა, ეს „უცნაური და კარგი“ წარწერა რალაცას რომ შთააგონებდა მწერალს — რომანს თუ არა, პიესას ან ნოველას მაინც...

თურმე ნოველას... თუმც მაშინვე არა, საკმაო დრო უნდა გასულიყო, ლამის სამი ათეული წელი, ვიდრე ეს წარწერა სიუჟეტად გამოინასკეობოდა და სახელწოდებად კი, ცხადია, „გამდელი“ მოერგებოდა.

საფლავის ქვის წარწერა ნოველის სათაურად გადაინაცვლებდა, აი, დრო კი შეიცვლებოდა — ნაცვლად XIX საუკუნის შუა ხანებისა, სიუჟეტური ქარგისათვის XX საუკუნის 20-იანი წლების დამდეგი შეირჩეოდა, გაქცეული მთავრობის მომხრეებს რომ ანადგურებდა ახალი პოლიტიკური რეჟიმი, ბოლშევიზმი მუსრს ავლებდა მენშევიზმს, პარტია პარტიას უღებდა ბოლოს:

— არადა ერთ ფესვზე ამოსულიყვნენ. ანთუ: შვილნი ბრძანდებოდნენ ერთი მამისა. წინ დაედოთ ერთი მიზანი. ერთი. ერთადერთი. იგივეი. განუსხვავებელი — დაეხსნათ მონობისაგან პროლეტარიატი. როგორც რო ბრძანებდნენ. ან რად გაყოფილიყვნენ ან რას არგებდა პროლეტარიატსა მენშევიკებს თუ გაჟღეტდნენ ბოლშევიკები?!. ანთუ რა იყო, რა ბედი იყო ესა ისეთი, მეცნიერებმაც რო ვერ გაარკვიეს. კომუნიზმის მეცნიერებმა. — დაემხო ისე მშენებლობაი კომუნიზმისა.

ნიღბიანი კომკავშირლები შედი-გადიოდნენ თხრობისას და მათგან მოგვრილი ძრწოლა მხოლოდ გარდასული ჟამის სურათებს არ ალადგენდა, თანადროულობასაც არანაკლები სიზუსტით წარმოსახავდა, რაკილა რევოლუციებად სახელდებული პოლიტიკური მოვლენები ერთნაირად დაისაჭიროებდა ხოლმე ძალმომრეობას, რომელსაც, ფასადის მოსალამაზებლად, გინდ სოციალიზმს დაარქმევდი და გინდ დემოკრატიზმს, არსით ერთი გახლდათ და, ვინ იცის, შემდგომ და შემდგომ ამავე მიზნით რა სახელწოდება გამოენახათ.

ასე ძალდაუტანებლად განზოგადდებოდა ერთი კერძო ეპიზოდი, რომლის მსგავსიც იქნებ კიდევ მომხდარიყო ან იმ 20-იანი წლების დამდეგს და ან სხვა დროში... ბრუნავდა კაცობრიობა თავისი ტრაგიზმით, სიცრუე და სიმართლე კვლავაც მწვავედ რომ ეხლებოდნენ ერთმანეთს და ბრძენკაცნი ირწმუნებოდნენ, მათ წონასწორობაშია მოქცეული კაცთა მოდგმის ცხოვრებაო. ადამიანთა გასამხნეველად აცხადებდნენ ასე, რომანტიკული სწრაფვის შესანარჩუნებლად, თორემ ვინ, თუ არა მათ, უწყოდნენ რეალობის ავანჩავანი — სიცრუე რომ სძალავდა სიმართლეს, ბოროტება — სიკეთეს, და თავის მორევში ისე ითრევდა, ჰა, მთლად მოსპობს და გაანიორწყლებს თუ არაო!..

ჰოი, რამდენ ფიქრთა ამშლელი გახლდათ ეს ერთი სიტყვა — გამდელი, ვინ მოთვლის, რამდენჯერ განმეორებული, მაგრამ ასე უცნაურად და შთამბეჭდავად — არსად...

სტუდენტები შემოერთდნენ გარს ოთარ ჩხეიძეს, ასე რამ გაა-
რინდაო, ეგონათ, გამოჩენილი პიროვნების საფლავს წადგომია და
მის გახსენებას ჩაუფიქრებიაო.

არადა, გვარ-სახელიც კი არ ამოტვიფრულიყო, გამქრალიყო, ჩა-
კარგულიყო მოვალეობისა თუ ბედისწერის აღმნიშვნელ სახელწოდე-
ბაში, უფრო ალბათ ბედისწერის, თორემ ეს მოვალეობა რამდენს და-
კისრებოდა, მაგრამ მათ საფლავებზე არსად წარწერილიყო: გამდე-
ლობას შენიერეს თავიო. მითუმეტეს -- მათი ვინაობა არ გადაეცლაპა
ამ სიტყვას, რომელიც ამ ქვაზე უსათუოდ პოეტს უნდა ამოეტიფრა
და უამრავი განცდა ჩაეთია ამ უცნაურ წარწერაში იმის იმედად, ისე
როგორ იქნება, გამგები არ წაადგეს ამ ლოდს და არ მიმიხედეს, რა
ფიქრები მიტრიალებდა და ამ ადამიანის უჩვეულობაც არ იგრძნოს,
ვისი მტვერიც ლოდის ქვეშ მოქცეულაო.

უპირველესად კი გამდებლობის დითირამბად, გამდებლობის საგა-
ლობლად ითქმოდა ეს ეპიტაფია.

ერთსიტყვიანი დითირამბი, ერთსიტყვიანი საგალობელი გაგონილა?!

რატომაც არა, თუკი კონტექსტის იშვიათი ალლო მოგმადლებია
და იცი, სად რა დაშვენდება ყველაზე უკეთ.

შენდობას ითხოვდა ლოდქვეშ მოქცეული უცნობი.

გამდელი ივედრებოდა ნამკითხველის თანაგრძნობას.

რა უცნაური იყო და...

რა კარგი, რა კარგი!..

თავი X

ილიას ლექსი და საბჭოთა ცენზურა

— რაც ისურვოს, შეუსრულეთ! — პარტიული ხელმძღვანელი დავალებდა თავის ქვეშევრდომებს.

ვინ იყო მაინც ამისთანა და რა იყო მიზეზი, ყველაფერი რომ უნდა შეესრულებინათ მისთვის?

მასწავლებელი მირიან იორამაშვილი, ვინც სრულიად მოულოდნელად სულიერ თავშესაფარს ეკლესიაში ჰპოვებდა.

მანამდე დიდად არაფრად აგდებდნენ, უგულოდ ეკიდებოდნენ მის კეთილშობილებასაც, სიალალესაც, მუყაითობასაც, განსწავლულობასაც, ნიჭიერებასაც... ვინ იცის, რამდენი ღირსეული ადამიანისათვის დაუპირებიათ გარიყვა, მირიანი ამ მხრივ გამონაკლისი არა ყოფილა, მაგრამ რაკილა უკიდურესი სიმძაფრით განიცდიდა ყოველივეს, ისეთი გრძნობა გაუჩნდებოდა, საერო ცხოვრებაში აღარც დამედგომებო.

სულიერი შეჭირვება უბიძგებდა ეკლესიისაკენ, და თანდათან რომ ჩაუღრმავდებოდა წმინდა წერილსაც და წმინდანთა ცხოვრებასა და ქადაგებებსაც, ისე განიმსჭვალებოდა მაცხოვრის რწმენით, რომ ამსოფლიური ცხოვრების მიტოვებას მტკიცედ გადაწყვეტდა.

დაგმობდნენ როგორც პედაგოგსა და კომკავშირელს.

აინუნშიც არ ჩააგდებდა.

მოსყიდვასაც მოუწოდებდნენ.

ცთუნება თვალს ვერ აუბამდა.

მეგობრები რომ შენუხდებოდნენ, იმათ ეს ფიქრი ააფორიაქებდათ, ვაითუ ვერ გაუძლოს ბერულ ყოფას და, სულიერი განმტკიცების ნაცვლად, სულაც გატყდესო.

ურჩევდნენ: ვიდრე საბოლოოდ დაადგებოდე ამ გზას, ეგებ ჩვენს გამზრდელთან მივსულიყავით ერთად და მისგანაც მოგესმინა რჩევაო.

ეს იმ პიროვნებასთან, ვისადმი მიძღვნილი ლექსითაც ისეთი დი-თირამბი აღეწელინა, ამ ჟანრს რომ სჩვევია ყველაზე წრფელი და აღმ-ტაცი გამოვლინებისას.

ოლიმპიური სიმშვიდით და ლომის ფაფარით ჩვენს შორის დავი-თის ღმერთკაცით აზრებმაღალიო, — ამ ამაღლებული სტრიქონე-ბით რომ იწყებდა, ფინალი მხოლოდ ამგვარი თუ მოეზმოდა:

**სპეტაკი ტვირთი მწვერვალებზე ააქეთ ტიტანებს,
დაფნის რტოებმა ერს მარადი სიცოცხლე ამცნონ, —
ეს დიადემა შორ მწვერვალზე თქვენც აგეტანოთ —
ღიმილიანო, დიდებულო, კეთილო კაცო.**

მისგანაც მოგესმინა რჩევაო...

და კიდევ მოგვადგებოდნენ ყელქცეულში ზაურ ნაქაძე და ჯემალ ინჯია მირიანთან ერთად.

დიდხანს გასტანდა საუბარი მუხის ჩრდილქვეშ, ზაფხულის სიცხისაგან რომ იფარავდათ.

რაკილა ოთარ ჩხეიძე შეატყობდა, რომ მის ნასტუდენტარს მტკი-ცედ გადაეწყვიტა საეკლესიო გზა, მის გადარწმუნებას აღარ შეეც-დებოდა და ამასლა ეტყოდა:

— საერო ცხოვრება უფრო ადვილი და იოლია, ღმერთს შეწირული კაცის გზა კი არ იქნება ია-ვარდით მოფენილი.

ზაურ ნაქაძეს ყველაზე მეტად ეს ფრაზა ჩარჩებოდა ხსოვნაში უფროსი მეგობრის ნაუბარიდან. ისე ოთარ ჩხეიძე არც ამის თქმას მოერიდებოდა:

— თუ გგონია, რომ ეკლესია მხოლოდ ღირსეულ ადამიანთა საუფ-ლოა და სიკეთისა და უანგარობის გარდა იქ არაფერი სუფევს, ასე სულაც არ არის. ქვაბ-ავაზაკნი ყველა დროში ჩაბუდებულან ეკლესი-ის წიაღში და მითუმეტეს ახლა, როდესაც ხელისუფლებასა და უშიშ-როების სამსახურს შეგნებულად შეაქეთ გახრწნილება ამ წმინდა კედლებში. ძალზე მძიმე ჟამი უდგას დღეს ეკლესიას და პატიოსანი სასულიერო პირებისაგან არამარტო ქადაგებას, არამედ შეუპოვარ ბრძოლასაც მოითხოვს, რათა თავი გადაირჩინოს და ქვეყანაც იხს-ნას. იცოდე, იქ თავშესაფარს კი ვერ პოოვებ, არამედ ბრძოლის ველ-ზე გადიხარ და გაძლება გმართებს. თუ ამის იმედი არა გაქვს, მამ სჯობს ამთავითვე აიღო ხელი, რადგანაც პატიოსანი, ღირსეული კა-ცის გატეხვა სხვა წესიერ მღვდლებსაც გულს აუცრუებს. კარგად და-ფიქრდი ამაზე.

— დავფიქრდები, — დაპირდებოდა მირიან იორამაშვილი, — თქვენმა სიტყვებმა ძალიან შემაშფოთა, მაგრამ ასე მგონია, ჩემს თავში ვიპოვნი საიმისო ძალას, იოლად არ გავტყდე და ჩემი ვალი პირნათლად აღვასრულო.

მუხის ქვეშ დალოცავდნენ მის ამ საბოლოო გადაწყვეტილებას.

მირიანი ჩვენი ეზო-მიდამოდან გადაინაცვლებდა სასულიერო ცხოვრებაში.

და ამას ყოველთვის ისეთი სასოებითა და სიამაყით იხსენებდა: ეკლესიაში ოთარ ჩხეიძემ გამომაცვილაო.

მირიან იორამაშვილი თადეოზის სახელით შეუდგებოდა ბერულ გზას, რომელიც მთავარ ეპისკოპოსობამდე და მიტროპოლიტობამდე მიიყვანდა და არაერთ კეთილ და მნიშვნელოვან საქმესაც აღასრულებინებდა... და თუ რაიმე არ ეთმობოდა საერო ცხოვრებიდან, უპირველესად მაინც პოეზია, კვლავაც ერთგულად რომ მსახურებდა პოეტურ მუზას და მხოლოდ სასულიერო საგალობლებით სულაც არ შემოიფარგლებოდა, საკმაოდ მრავალფეროვანი თემატიკითაც რომ მიიქცევდა მკითხველის ყურადღებას.

საქებარი სიტყვა არ მოაკლდებოდა კრიტიკოსთაგან, და ზაურ ნაქაძეც ამ სტრიქონებით დააგვირგვინებდა მეუფე თადეოზის სილუეტს: საოცრად გულუბრყვილო და კეთილი, წრფელი შემოქმედი, ანკარა წყაროსავით წმინდაა მისი ლექსის ყოველი წვეთიო.

მართლაც ანკარა წყაროსავით წმინდა.

აღსრულებულიყო ღვთის ნება.

და ამ გადასახედიდან რაოდენ კომიკურად მოჩანდა პარტიული ხელმძღვანელის ამაო მცდელობა: რაც ისურვოს, შეუსრულებთ!..

რაც ყველაზე ძალიან სურდა, თვითონვე აღესრულებინა და იქ არავის ჩარევდა, მითუმეტეს, ამ გზაზე ოთარ ჩხეიძეს დაელოცა და მხნეობით აღვსილი გამოესტუმრებინა: ამ მძიმე ჟამს შენისთანა ადამიანები თუ იღონებენ რაიმე სასიკეთოს, თორემ თავქვეზე მიედინება საეკლესიო ცხოვრებაცო...

* * *

1975 წლის 28 თებერვალს გორის უშიშროების განყოფილებაში მოუწვედა მისვლა. ახალი უფროსი, რამზეს ჩალაური, შემოუთვლიდა: თქვენი გაცნობა მინდა პირადადო. პირადად, თორემ იმდენი ინფორმაცია მოეკრიბა, სრული წარმოდგენა შექმნოდა თუ ვინ იყო ოთარ ჩხეიძე და რას საქმიანობდა, ნაბიჯებსაც დაუთვლიდნენ, თუკი საჭიროდ სცნობდნენ.

ეს მიხედვებოდა, სალიტერატურო საზოგადოების გამო ვიქნები დაბარებულიო. აღმანახის გამოსვლა აგერ რამდენი ხანია დაბრკოლებულიყო, თუკი კიდევ ელირსებოდა გამოცემა, მაგრამ ლიტერატურული საღამოები მაინც გრძელდებოდა და უშიშროებას უნდა ეგრძნობინებინა, საგანგებოდ ვართ დაინტერესებულნიო.

ვინც გადასცემდა იმის დანაბარებს, ფერიფურიც ნაუვიდოდა, როდესაც ეს სიცილით ეტყოდა: მართლა რამზესია თუ ტუტანჰამონიო, — ვაითუ არ მივიდეს და ამისათვის პასუხი მე მომთხოვონო. შემუდარებოდა: თავის კაბინეტშია და გელოდებათო.

კაბინეტში კოპებშეკრული და ქვეგამხედვარი კაცი დახვდებოდა, ცივად რომ შემოხედავდა.

ეს მოახსენებდა, ვინც იყო.

დამხვდური ოდნავ გაშლიდა სახეს, სულ ოდნავ, წამოდგებოდა და ხელსაც გაუნვდიდა. მერე თავის მოადგილეს გამოიძახებდა და ფურცელს მიაწვდიდა, ის კალამს მოიმარჯვებდა.

— რალა იქით და რალა აქეთაო, დაკითხვაა რალა!.. ანთუ სხვა რა უნდა ყოფილიყო, მაგრამ მოულოდნელიც არ უნდა იყოს...

შორიდან მოუვლიდა განყოფილების ახალი უფროსი: რატი ტატიშვილი რა არის თქვენიო, თბილისში ბინა რომ გაგიძარცვეს, ქურდები თუ აღმოაჩინესო, გორშიც თუ გაქვთ ბინაო... ააა, სოფელშიო? სოფელი კარგიაო...

მოადგილე მოქუშული ადევნებდა თვალს. ჯერ დასაწერი არაფერი ჩანდა.

და, აი:

— აი, ახლახან ტელევიზიით მოვისმინეთ, მანამდისაც გვინდოდა გაგვეცანით, მაგრამ მას მერე უფრო დავეშურეთ, სალიტერატურო საზოგადოება გქონიათ, სალიტერატურო საღამოები, აღმანახი... თუ შეიძლება გაგვაცანით, გვინდა ვიცოდეთ.

კეთილიო, — მიუგებდა, და გააცნობდა ამ საზოგადოების საქმიანობის ზოგად სურათს, საღამოებიან-აღმანახიანად... მრავალი ჩართული შეკითხვა მოჰყვებოდა მის თხრობას, ჯვარედინი და სხვა ამგვარი შეკითხვა.

— თავიანთი წესები აქვთ ამათა, ხერხები თავიანთი, მოშვებულია თავის ხერხზედა, ოღონდ რაც უნდა იყოს, ვითომ რა მნიშვნელობა აქვს ამათ ხერხებსა თუ მცდელობასა, რა საღამოებიცაა, რა საზოგადოებაცაა, რა აღმანახიცაა... ესაა და მოვახსენებ, არც დამალულია არაფერი და არც დასამალა.

მაშინ ის უფრო პირდაპირ იკითხავდა:

— განხილულ მასალებში ჰო არ შეგხვედრიათ რაიმე საწინააღმდეგო, არაჯანსაღი, ნაციონალისტური.

ეს ვითომ ვერ გაიგებდა ამ კითხვის მიზანს:

— თუ ვიტყვით, რომ ძველი კულტურის ძეგლებზე დანერილი ნაწარმოებები ნაციონალისტურია, ასეთი შემხვედრია და დაგვიბეჭდავს კიდეც, ხოლო თუ ამას ნაციონალიზმს არ დავარქმევთ, სხვა მხრივ, რაიმე არაჯანსაღი, რაიმე საწინააღმდეგო, რაიმე ანტიგანწყობილების ნაწარმოები არც შემხვედრია და არც შეიძლება იყოს.

არაფერს შეედავებოდნენ, მხოლოდ უსმენდნენ და ეს ვერ მიხვდებოდა, რაიმე ეჭვი გასჩენოდათ თუ მხოლოდ ინფორმაცია ენებათ, არაფერი ემჩნეოდათ, სახეები კარგად დაემუშავებინათ, მღვრიე ნილაბი გადაჰკეროდათ, არც მთლად შავი, არც მთლად ნაცრისფერი, თითქოს ნაცარი და მური აერიათ ერთმანეთში, განგებ კარგადაც არ აერიათ, ისე გადაესვათ სახეზე.

ისევ რამზესი ალაპარაკდებოდა:

— ჩვენც გვიყვარს ლიტერატურა, პოეზია, ხელოვნება გვიყვარს, სიამოვნებით დავესწრებით თქვენს სალიტერატურო საღამოებს.

ვითომ ფარულად არ ესწრებოდნენ და ვერც დაესწრებოდნენ, ნებართვა რომ არ ეთხოვათ!.. საგანგებოდ აფრთხილებდნენ. შიშს უნერგავდნენ თავიანთი ჭკუით.

ეს... ვითომ კვლავაც ვერ მიუხვდებოდათ:

— სასიამოვნო იქნება... კეთილ შეხვედრამდე.

ამათი ყურადღების გარეშე რომ არ ვიქნებოდით, ეს ისედაც ვიცოდი, მაგრამ აქამდე ასე აშკარად რომ არასოდეს უგრძნობინებიათო?

— ეს ფიქრი აეკვიატებოდა კაბინეტიდან გამოსვლისთანავე. იცვლებოდნენ უფროსები, მიდიოდნენ და მოდიოდნენ, პატარა ქალაქში ეს ცვლილებანი არ იმალებოდა, ამათაც ეცნობოდნენ, ცხადია, ოთარ ჩხეიძესა და მის გარემოცვას, ოღონდაც ისე — სხვა გზებითა და არხებით, ასე თავზე არავინ დადგომოდა...

კიდეც ამოიცნობდა მიზეზს და სახელმწიფო პოლიტიკის გამკაცრებასაც ამ მიზეზს დაუკავშირებდა.

— „ნაციონალიზმი“ აუხირებიათ და იმისგანაა, „ნაციონალიზმი“ უნდა ამოშანთონ და იმისგანაა, უნდა ამოშანთონ ენაი ჩვენი და კომუნიზმი დაამყარონ, მეცნიერული კომუნიზმი!.. რას იზამ, უნდა დამყარონ კომუნიზმი...

წუთებოდა რჩება ახალ განსაცდელამდე.

ნაციონალიზმს აღარ უნდა დარჩეს სულისმოსათქმელიც, არამც-
თუ ასპარეზი სრულიად გამოეცალოს და იატაკქვეშეთში გადაინაცე-
ლოს.

უკვე გამოცხადებულია სასტიკი ბრძოლა დრომოჭმულ და მავნე
ნეს-ჩვეულებათა წინააღმდეგ.

სულ ცოტა რჩება რეპრესიების ახალ ტალღამდე, თუნდაც პელ-
სინკის ჯგუფის განადგურებამდე და მის თაოსანთა ციხეგადასახლე-
ბაში გამწესებამდე.

ყულფი უკვე მჭიდროდ ჩამოცმია ქართულ ენას... თუმც ამის და-
ჯერება ჯერ კიდევ არ უნდათ თავგადაკლულ პატრიოტებსაც:
მთლად ასეც როგორ გაგიჟდებიან, რომ ჩვენს მშობლიურ ენას შებე-
დონ დამცირებაო.

მაგრამ როდესაც კომუნიზმის დასაწყარებლად — ანუ სინამდვი-
ლეში ველიკოდერჟავული ოცნების აღსასრულებლად მსოფლიო ბა-
ტონობის მოსაპოვებლად — ნაციონალისტური მისწრაფებანი და
ეროვნული ენებია გასანადგურებელი, უკან რატომღა დაიხევ და ამ-
დენი ხნის ჟინს ბოლოსდაბოლოს რატომ არ მოუნდომებ შესაფერის
დაგვირგვინებას!..

აჰ, არა, ენის წართმევა გამორიცხულიაო...

აი, თუ გამორიცხული გახლდათ.

და უშიშროების განყოფილებიდან გამოსული ოთარ ჩხეიძე კვლავ
ქართული ენის მოსალოდნელი ბედით ამიტომაც შეშფოთებულა.

ჯემალ ინჯიას მაინც ეტყოდა: მოსანევეი ბარათები გაუგზავნე
ხოლმეო.

იმან: ამასწინათ გავლანძღე, რომ იცოდეთ.

მოსანევეი ბარათები მაინც გაუგზავნეთ, — გაუმეორებდა.

გაუგზავნიო.

გაგზავნა ადვილი გახლდათ, მითუმეტეს, უშიშროების აგენტურა
გაშიფრული სჯობდა გაუშიფრავს, ზვიად გამსახურდიას კალამბუ-
რისა არ იყოს, ტრიუმფული ზეალსვლისას რომ დაცდებოდა გათამა-
მებულს, იმჟამად კი შავი ღრუბლები შემოგრაგნოდა თავზე და
იატაკქვეშა გამოცემებს მაინც არ ეშვებოდა: ახლა თუ მოვასწარიტ
რაიმე, თორემ მერე ეგებ აღარც იყოს საშველიო.

ენის ბედი რომ ბენვზე ჰკიდია, ერის ბედიც ზედ გადაეჯაჭვება
ხოლმე და საქართველოც ამ საბედისწერო რკალში მოყოლილიყო მე-
რამდენედ.

18 მარტს „ლიახვისათვის“ შეივლიდა „მერანში“, ეგება ყდა მაინც დაგვაბეჭდინონო. ჩვეულებისამებრ — არც ქალაღდს აძლევდნენ და არც ჰონორარს, მარტოდენ გრიფს იმეტებდნენ, დანარჩენი რედაქტორს უნდა ეხალა თავში, და იმის მოლოდინშიც ყოფილიყო, აღმანახის ახალი ნომრის გამოსვლას გახელეული მტრების გამოჩენაც რომ მოჰყვებოდა. თუმც ეს არც არასოდეს აფრთხოდა:

— არა უჭირს რა, საჭიროა გამომჟღავნება მტრებისა...

ნეტა ყდის დაბეჭდვაში მაინც შეშველებოდნენ...

ნაპრილს უსიამოვნო ამბავი დახვდებოდა.

ჯერ ისედაც როგორ განელეს „ლიახვის“ ნებართვა, ხან რა ამოაღებინეს და ხანაც რა, ახლა კი... ილია ჭავჭავაძის სტრიქონების ამოღებასაც მოითხოვდნენ.

მთავლიტში გავგზავნეთო, — აუნყებდნენ გამომცემლობაში, — ვნახოთ, რას გვირჩევენო.

და გამომცდელად შეხედავდნენ: მაინც რად გინდათ, ილია რა შუაში არისო. თავიანთი ეჭვის დადასტურება ენებათ. და ესეც მიუგებდათ მიუკიბ-მოუკიბავად: დაე დაიდასტურონ, სულერთია აღარაფერი ეშველება, რახან გაგზავნეს, ამოგვალებინებენ კიდევაცაო.

კარგი რამა ხარ, ჩემო ქვეყანავ,
ლამაზად მორთულ და მოკაზმული;
მაგრამ რამდენადც მშვენიერი ხარ,
იმდენად უფრო მიკვდება გული.

ეს განცდა უჩენდა კითხვას ილიას, ამ მშვენიერების შემხედვარეს გული ვითომ რატომ უნდა მიკვდებოდესო. თუმც შეკითხვავე გულისხმობდა პასუხს, პარადოქსული დატრიალება აზრისა გაცილებით უფრო ღრმად ჩააგდებდა გულისხმაში მკითხველს, ვიდრე პირდაპირი გამოთქმა ამ სატიკივარისა. შენი სამშობლოს მშვენიერება გულს რომ გიკლავდეს, ეს მხოლოდ დაპყრობილ ქვეყანაში შეიძლება ხდებოდეს, მშვენიერება საბედისწეროდ რომ გადაგქცევია და სწორედ ამიტომ არ გეშვებიან, გჯიჯგნიან, გფლეთენ, სულის ამორთმევას ესწრაფიან, და სხვა რალა დაგმთენია ამ უღმობელი პროცესის შემყურეს, გარდა გულისშემძვრელი გოდებისა და... ზარების დარისხების, ეგებ ჯერ ყველაფერი არ იყოს განწირული და რალაცის შემობრუნების იმედი კიდევ იყოს დარჩენილიო.

ეს ლექსი მეორდებოდა ილიას ტომებშიც და ცალკეულ კრებულებშიც, არასოდეს ყოფილა გამოცხადებული კანონგარეშედ და აღმანახის გარეკანის მეორე გვერდზე მის გატანას ვითომ წინ რა უნდა გადადგომოდა?!

მაგრამ... ილიას პოეზიის გამოცემებში „კითხვა-პასუხი“ ჩაკარგული გახლდათ საერთო ფონზე, აქცენტი მასზე არ გადადიოდა, და მთავლიტი ზედმეტად მიიჩნევდა უხეშ ჩარევას, მაგრამ ცალკე გამოტანა, როგორც კრებული თავისებური ეპიგრაფისა, როგორც მისი სულისკვეთების გამომხატველი, უკვე სულ სხვაგვარად აღაქმევენება მკითხველს მის მხატვრულ მრწამსს.

აღმოჩენა მოხდებოდა ამ ლექსის.

მისი მხატვრული მრწამსის სრულყოფილად ამოცნობა და მისი მისადაგება ჩვენი ყოფისათვის.

ამიტომაც უტრიალებდნენ დაეჭვებულნი და, თუმცა ერთხანს იჭოჭმანებდნენ (ილიას ლექსის ამოგდებას მითქმა-მოთქმა მოჰყვებოდა!), ბოლოს მაინც ამოლებას ამჯობინებდნენ.

ოთარ ჩხეიძე მიმხედარიყო მათ გულისთქმას და რაღად ეძებნა მოიარებითი პასუხი, პირდაპირ მიუგებდათ:

— დიდებულად ეხმაურება თანამედროვე განწყობილებას.

— ჰოოო, — მრავალმნიშვნელოვნად გადაიქნევდნენ თავს, და გამოთქმის კილოსა და თვალეზზე შეეტყობოდათ: ჩვენც ეგ გვაეჭვებსო.

ასე ამოაგდებდნენ ილიას ლექსს, ორ წელიწადში კი დიდ იუბილეს გაუმართავდნენ, ვითომდა ასე ვაფასებთ მის სახელსა და ღვაწლსო.

ლექსის ამოგდება სხვა მხრივაც დააზარალებდა „ლიახვს“ — მთელი თაბახის გამოცვლა დასჭირდებოდათ, მატრიცაზე გადაღებულის. ხარჯი იზრდებოდა და რედაქტორმა აღარც იცოდა, რითი დაეფარა. ჯერ ქალაღიცი ვერ ეშოვნა, კომიტეტი არაფერს აძლევდა, გამომცემლობასაც არაფრის თავი არ ჰქონდა, ეგაა კარლო კალაძე ხელს არ უშლიდათ: თანახმა ვარ, ყველაფერზე თანახმა ვარო, — იმეორებდა.

ესეც კარგიაო, — ჩაინიშნავდა დღიურში, — თუმცაღა რაო, მაინც იმდენი რა ბედენაა, თანახმა როა და არც არაფერს გვარგია?! რაც არის, არის, მაინც რაღაცაა, უარს რო იყოს, არც გამოვა „ლიახვი“, — კომიტეტში არავის უნდა, გამომცემლობაშიც მხარს არავინ უჭერს კარლოს, მწერალთა კავშირშიც მხოლოდ ელიმებათ, ერთი ესაა, კარლოლა მოგვცახის, თანახმა ვარო, და მოვჭიდებივართ ჩვენცა, წყალწალღებული ხავესს ეჭიდებოა...

პირველი შემოტევა იმით გამოსცადეს, რომ ილიას ლექსი გადაუშალეს.

კიდეც იმ შარს მოსდებდნენ: ტიტული ისე გაგინყვიათ, თითქოს პერიოდული გამოცემა იყოს. ესეც აუცილებლად უნდა დაშალოთ.

ღმერთო დიდებულო, ღმერთო დიდებულოო, — რომ აღმოხდება და თავშიც შემოიკრავს ხელს, დასძენს:

— ნეტავი თუ რაითლა გაუძლია ჩვენს მწერლობასა თუ კიდეც გაუძლია!..

მძიმე გაზაფხულად აღიქვამდა ნელინადის ახალი დროის შემობრძანებას და სულის მოსათქმელად ესლა რჩებოდა: ისევ სოფლად თუ გადავევადები, ისევ მინა თუ მომცემს ღონესაო.

მაგრამ რამდენადაც მშვენიერი ხარ, იმდენად უფრო მიკვდება გულიო...

ხოლო 1977 წლის 19 ნოემბერს მორის ფოცხიშვილს რომ ეტყოდა ხუმრობანარევი კილოთი, მწერალთა კავშირის პარტიუროს მდივანს: თქვენი ორგანიზაციიდან გაგირიცხივართო, — ის უაზროდ თუ ბედნიერი კაცის მიზანთროპული განწყობილებით მიუგებდა: წესდება ირლვეოდა და ახლა გამოსწორდა, პარტიის წევრი იმ ორგანიზაციაში უნდა იყოს, სადაც მსახურობსო. იმასაც დასძენდა: თქვენ მაინც მოვალე იქნებით დაესწროთ მწერალთა პარტორგანიზაციის სხდომებს, მონაწილეობა მიიღოთ მის მუშაობაშიო...

— მომიგებს მგზნებარედა, მხურვალედა და კაჭკაჭურადა, როგორც შეუმუშავებიათ ოფიციალური პასუხი თუ ვინმე რაიმე უკმაყოფილებას გამოთქვამსო.

თუმც ოთარ ჩხეიძისათვის დაფარული არ დარჩებოდა მწერალთა კავშირის პარტორგანიზაციის დაშლის ნამდვილი მიზეზი, თორემ რა წესდების გამოსწორება და რომელი წესდების გამოსწორება:

— ბოლხოხანებში რო ზოგი რამ თამამი და მართალი ითქვა სწორედაც მწერალთა პარტიულ კრებაზედა, მართალი და ეროვნული ითქვა, ერის ტკივილისა, ერის განწირულებისა ითქვა; სხვა ყველა სახის კრებები თუ დისკუსიები აკრძალეს მწერალთა კავშირში, გააუქმეს და ისე აკრძალეს, ეს ერთილა დარჩა, პარტიული კრებალა დარჩა და იქ გადაინაცვლა ყოველგვარმა უკმაყოფილებამა, იქ დაირღვა დადგენილი შტამპი, ამათი პარტიული შტამპი, ბრმა მორჩილების შტამპი დაირღვა და აი მოშალეს ესეცა, მოშალეს ეს საკრებულოცა, დაფანტეს მწერლები სამსახურისდა მიხედვითა, ხოლო სამსახურით ჰო ყველა მსახურობს, უსამსახუროდ ჰო შიმშილით ამოსძვრება სული ქართველ მწერალსა...

თამამიო, ერის ტკივილისაო, ერის განწირულებისაო...

პირველ ყოვლისა ის თავყრილობა იგულისხმება, რომლის შუაგულშიც აკაკი ბაქრაძე მოქცეულიყო და ქართული ენის გადასარჩენად დიდად გამოიღეს თავი მწერლებმა. აბა, მაშ ვის უნდა გამოედო!.. მაგრამ ძალიან რომ გაიბრძოლეს და 14 აპრილის მომზადებასა და ტრიუმფშიც საგრძნობი წვლილი შეიტანეს, ესეც თვალნათლივი გახლდათ. და ეს მღელვარება სწორედ პარტიულ კრებაზე ატყდა. როგორი მოსათმენი იქნებოდა ცენტრალური კომიტეტისათვის -- ყველაზე საიმედო საყრდენად რაც ეგულებოდათ, უშუალოდ იქიდან დაემუქრა საფრთხე მათ კეთილდღეობას, და შესაძლო პერსპექტივაც რომ გაითვალისწინეს -- აქაურობა კიდევ ბევრი მღელვარების შუაგულად გადაიქცევაო -- შესაფერისი გადანყვეტილებაც მიიღეს: ცენტრალიზაციის ასეთმა დიდმა მომხრეებმა ამჯერად მისი მოშლა ამჯობინეს, მწერალთა დატოვება ამ პატარა საკრებულოს გარეშეც, პარტიული კრებები რომ ერქვა.

ოთარ ჩხეიძეს გორში უკრავდნენ თავს და ამით ძალიან შეაფიქრინებდნენ:

— ახლა ამისთვის კიდევ დამატებით უნდა ვეთრიო გორსა და თბილისს შუა, ველარ შევძლებ და ალბათ მართლა გამრიცხავენ პარტიიდან.

ამასაც ხუმრობანარევი კილოთი ეტყოდა მორის ფოცხიშვილსაც და გიორგი ჟორჟოლიანსაც, მწერალთა კავშირის მდივანს, პარტიის თვალსა და ყურს ამ გარემოში („თითქოს ჰკლებოდეთ თვალი და ყური“). და იმას ისე გაეხარებოდა, რომ ისედაც პარპალა და ფუჩფუჩა სახე კიდევ უფრო წამოუპარპალდებოდა:

— აი მხედავთ, ყველას პირადული ანუხებს, ისე სხვას ამბობს.

დღიურში პასუხად ეს სტრიქონები ჩაინერება: ალბათ გააგონებთ რასაცა ფიქრობენ, ალბათ ამხილეს და ეს უხარია, მე რომ ვნუხვარ, კიდევ ამხელა გზა უნდა ვიარო-მეთქი; უხარია და დაე გაეხარდეს, იმის უარსაც რომ ვეუბნები, ივლით და მონანილეობას მიიღებთო. სადაც ვიქნები, მონანილეობასაც იქ მივიღებ-მეთქი, — ამასაც ხომ ეს უნდა, ჯანდაბამდისაც გზა გქონიათ, ოღონდ აქედან მოგვმორდითო, ასე მომიგებს გუნებაში, თვალეზიც ისე აუყვავდებაო...

ის გაგიკვირდება ადამიანს, 1976 წელს ილიას ლექსმა ასე როგორ შეაშინათ, რომ მისი ამოგდება იკადრესო, და აგერ მთლად თავიანთი ორგანიზაცია დაანაკუნეს მწერალთა კავშირში:

— აქამდე თუ რაიმე ნებაჲდა ცენტრალურ კომიტეტსა, დარბევა ვისიმე, განადგურება ვისიმე თუ რისამე, ამით აკეთებდა, ამის საშუა-

ლებითა, პარტიული ორგანიზაციის საშეალებითა, და უმტყუნა ამ სა-
უცხოო საშეალებამა, ამ საუცხოო საფარმა ყოველგვარი სიცრუისა
და დანაშაულისა, უმტყუნა, შემოუბრუნდა, გადაიქცა მამხილებლა-
და, — საგულისხმო ესაა, საგულისხმო და დამაფიქრელი!..

* * *

იქ, კათედრაზე მომჩივანი გამოუჩნდებოდა.

ჯერ მალულად იმოქმედებდა, ანონიმური წერილების ნაკადს დაძ-
რავდა ცენტრალური კომიტეტისაკენ, მერე კი, როდესაც გამჟღავნ-
დებოდა მისი ვინაობა, აღარც ხელმოწერას მოერიდებოდა ყოველად
უგვან, სიმაღლისაგან სრულიად დაშორებულ ტექსტებზე და
აღარც სირბილს აღმა-დაღმა, ოღონდაც როგორმე მყარად მოეკიდე-
ბინა ფეხი იქ, სადაც მისი და მისთანათა ადგილი არ უნდა ყოფილიყო
მონესრიგებული ქვეყნის პირობებში.

ამ ქვეყანაში კი ყველგან შეღწევის საშუალებანიც ჰქონდა და
მფარველთა და მომხრეთა გამოძებნისაც.

მითუმეტეს, ოთარ ჩხეიძეს ასტეხოდა, ეს ატეხვა კი დიდადაც ეამებო-
და ყველას, ვისაც ეკლად ესობოდა თვალში მისი მუხლწაუხრელი და შეუ-
პოვარი გარჯაც სამწერლო და პედაგოგიურ ასპარეზზე და მძაფრი ეროვ-
ნული და პროტესტანტული სულის გასაღვივებლად თავგამეტებაც.

აკი ყოველნაირად ცდილობდნენ ხელი შეეშალათ მისთვის,
მსხვილმანსა თუ წერილმანს ერთნაირი მონდომებით მოჭიდებოდ-
ნენ, რათა გაუთავებელ უსიამოვნებებში ჰყოლოდათ.

კათედრაზე ყველაფერი მონესრიგებული ჰქონდა და ერთ დარღ-
ვევასაც ვერავინ ამოუჩენდა?

განა ასევე მონესრიგებული არა ჰქონდა ყველაფერი თავის დრო-
ზე იაკობ გოგებაშვილსაც, ისე რომ გაანანებდნენ კომისიების გამოგ-
ზავნით, რომ კინალამ თვითმკვლელობამდე მიიყვანდნენ?.. იქით გა-
დააბრალებდნენ: წერვები არ უფარგოდაო. არადა, მტკიცე წერვების
პატრონსაც შეიძლება დააკარგვინოს წონასწორობა უსაფუძვლო და
დაუსრულებელმა შემონმებებმა, ერთ კომისიას რომ გაისტუმრებ და
მეორე მოგადგება იმავე მოტივით: თქვენზე საჩივარია შემოსულიო.

ახლა ოთარ ჩხეიძის გამწარება ენებათ ამ მეთოდით.

ის კი სიმტკიცეს ინარჩუნებდა და კომისიებსაც ადვილად იგერი-
ებდა, რაკილა ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა მას ედგა მხარში.

მაგრამ განა როდემდე უნდა გაგრძელებულიყო ეს ერთი და იგივე
შემონმებანი?

როდემდე უნდა ეთამაშა მის ნერვებზე?

ამასობაში ისეთი რექტორი მოველინებოდა ინსტიტუტს, ისედაც მზად რომ იყო, როგორმე გაესტუმრებინა იქიდან ოთარ ჩხეიძე.

მომჩივანიც კიდეე უფრო გააქტიურდებოდა და კომისიებიც უფრო შემანუხებელნი გახდებოდნენ.

1977 წლის 20 მაისს ბოლოსდაბოლოს მისწერდა გიორგი ჯიბლაძეს, გაბეზრდებოდა და მისწერდა არა როგორც მინისტრს, არამედ როგორც მწერალს:

— ამ გაუთავებელმა კომისიებმა ეჭვი აღმიძრა, რო ეს მხოლოდ ცილისმნამებლური განცხადებების შედეგი როდია, ამასთან ერთად ვილაც უნდა ჩანდეს დაინტერესებული, როგორმე რო ჩაშალოს ინსტიტუტის საბჭოს გადაწყვეტილება ჩვენი კათედრის ერთი ყოვლად უღირსი თანამშრომლის მიმართ... თუ ეს მხოლოდ ჩემი ეჭვი არაა, თუ ეს ასეა, მაშინ მე იძულებული ვიქნები დავტოვო ინსტიტუტი, ოღონდ ისიც გაითვალისწინეთ, საყოველთაოდ ცნობილი გახდება თუ რამ მაიძულა.

ამ მცირე ბარათში ყველაფერია ნათქვამია, და ის ხლართიც მინიშნებულია, თუ რას შეუგულიანებია ცილისმნამებელი, იმედოვნებდეს თავისი მიზნის მიღწევას და ამიტომაც აღარ ეშვებოდეს მისთვის შესაფერის ამ ერთადერთ საქმიანობას. ადვილად გამოსჩენია ის მძლავრი მფარველები, რომელთათვისაც ოთარ ჩხეიძის პიროვნება ყოვლად მიუღებელია და, თუკი მის გამოძევებას ვერ მოახერხებენ, სიცოცხლეს ხომ მაინც გაუმწარებენ.

ინსტიტუტში მოვიდოდა წერილი, რომელიც ოთარ ჩხეიძეს ამცნობდა: თქვენი განცხადების პასუხისათვის გამოცხადდით ქვლივიძესთანაო.

ეს იქვე მიანერდა:

— მე მხოლოდ პირადი ბარათი ვაახლე ბატონ მინისტრსა. ეს არ შეიძლება განცხადებად ჩაითვალოს. არც არავითარი პასუხი, ანთუ განმარტება არ მითხოვია.

და ამავე ფურცელს უკანვე გაუგზავნიდათ.

ეს დეტალიც რა კომიკური იერით აღიბეჭდებოდა:

მომართვა ამის სახელზე მოსულიყო, მაგრამ რექტორს გაეხსნა და რეზოლუციაც დაედო: ო. ჩხეიძეს...

და ამ დეტალს დღიურში ეს სტრიქონები მოჰყევებოდა:

— კარგია მე და ჩემმა ღმერთმა!.. გიორგი ჯიბლაძის საქციელი მაინც უნდა აღემატებოდეს!..

რაკილა მინისტრი მწერლობაზე დებდა თავს, ამის იმედად რომ მოენდომებინა მასთან შეხმანება, აგერ, განზილებული დარჩენილიყო, რექტორის რეზოლუცია კი საბჭოურ სტილში აგვირგვინებდა ამ ისედაც უცნაურ პასუხს და მოასწავებდა ოთარ ჩხეიძის წამოსვლას ინსტიტუტიდან. არც არასოდეს ელოდა, რომ მადლობით გამოაცილებდნენ, მაგრამ არც ის ეგონა, შეურაცხყოფილს მოუწევდა იქაურობის მიტოვება.

* * *

1979 წლის 15 თებერვალს ოთარ შალამბერიძე რომ შეატყობინებდა: ისეთნაირად დააბრუნა „ლიახვი“ ხუტა ბერულავამ, აღარ ვიცი, რა ვიღონო, — ოთარ ჩხეიძე ძალიან განაწყენდებოდა:

— ჩაშალეთ. შედი და მოახსენე ხუტას, რო ჩაშალოს; მთავლიტი ჰო უკვე გაიარა, მთავლიტს შენიშვნები არ მოუცია, ეგ რა მთავლიტის მთავლიტი გამომიჩნდა!..

ინანებდა, „მერანიდან“ აქ რომ გადმოინაცვლა, „განათლებაში“, თუმც მაშინვე გაახსენდებოდა, რომ არც იქ დაუყრიათ ხეირი. თანაც „განათლების“ დირექტორი ისე კარგად შეხვდა: ყოველწლიურად გამოვცეთ, ერთი კი არა, ორი გამოვცეთ წელიწადშიო, — და არამცთუ ოთარ ჩხეიძე, მასზე უფრო დაეჭვებული ადამიანიც რომ შეგულიანდებოდა და დაიმედდებოდა.

— და ვნანობ რა თქმა უნდა, ვნანობ ასე გაუთავებლად „ლიახვის“ ბედსაცა. რა უბედურებაა, რა ადვილი საქმე ძნელდება, რა უაზროდა ძნელდება?!

და მწარედ ჩაეცინებოდა:

— ან ვითომ რა გამკვირვებია, ყველაფერი ჰო ასე გაძნელებულა, სწორედაც რო უაზროდ გაძნელებულა, ადვილია და გაძნელებულა, მთელი ცხოვრება გაძნელებულა და გამწარებულა, აბურდულა, გართულებულა?..

ნანობდა.

გაგულისებულებო.

მაგრამ... ეს ნომერიც ხომ უნდა გამოსულიყო, როგორმე უნდა გამოეღნია მზის სინათლეზე.

— დიდი რამ ბედენა თუ არ იქნება, სიცოცხლე ჰო მაინც შერჩება „ლიახვსა“?.. — სიცოცხლე თუ შერჩება, მერე ვნახოთ თუ რას მოგვიტანს წუთისოფელი.

უკან დარჩენილიყო მწვავე თავდასხმები. წინა ნომრისა არ იყოს, ამასაც მღუმარედ ჩაატარებდნენ ზემოურნი. რაკილა ჩაკვლით ვერ

ჩაკლეს, შეეგუებოდნენ მის არსებობას, მითუმეტეს, ასე ხანგამოშვებით გამოსვლა „ლიახვის“ ზეგავლენის არეალს ძალიან ზღუდავდა და ის იმედიც იშრიტებოდა, ეს აღმანახი ოდესმე ჟურნალად გარდაიქმნებოდა.

როდისღა?

1979 წლის გამოცემის დონეს კი ერთბაშად აამაღლებდა ოთარ ჩხეიძის ტრაგედიის გამოქვეყნება — „თედორესი“, როგორც მესხეთის თეატრის რეპერტუარის ნიმუშისა.

ზემოურნი კი მდუმარედ ჩაატარებდნენ, მაგრამ მთლად ალუნიშნავიც არ დარჩებოდა პერიოდიკის ფურცლებზე.

„სახალხო განათლება“ (1980, 13 თებერვალი) მცირე სტატიით გამოეხმაურებოდა: „ლიახვი მოითხოვს სივრცეს“, — ოლონდ ეს სათაურიც მიანიშნებდა მკითხველს, თუ რა თანადგომას უცხადებდა გაზეთის რედაქცია აღმანახს, რომელსაც მიიჩნევდა ისტორიული ქალაქის დიდი ლიტერატურული ტრადიციების გამოცოცხლებისა და აღორძინების მაცნედ. ამით იგი იზიარებდა ლიტერატურული საზოგადოების მიერ აღიარებას ამ გამოცემის მნიშვნელობისა და ამ ფონზე სინანულით აღნიშნავდა იმ შეფერხებებს, რაც წესითა და კანონით არ უნდა შემთხვეოდა ამ რანგის აღმანახს.

გამოხმაურებაში ჩამოთვლილი იყო „ლიახვის“ ბოლო ნომრის ცალკეული ავტორები, კრებულის მშვენივრად კი მოიხსენიებოდა ოთარ ჩხეიძის ტრაგედია „თედორე“: მარტო ამისათვისაც კი ღირს გაფაციცებით ეძიოთ ეს კრებული.

— შთაბეჭდილება იმდენად კარგი და ძლიერია, რომ ძალაუნებურად გაიფიქრებთ: რა იქნება, ამ აღმანახის პერიოდულობა გაიზარდოს, მის ავტორთა წრეც გაფართოვდეს, და იგი გვერდში ამოუდგეს „რინას“, „ჭოროხს“, „განთიადს“ (თუნდაც კვარტალში ერთხელ). მითუმეტეს, როცა საკუთრივ გორში არცთუ ცოტა მწერალი და სერიოზული ლიტერატორი მუშაობს და მასთან ასე ახლობელი და სიმპათიური დამოკიდებულება აქვს მთელ ქართულ მწერლობას! ეს წინადადება „არახალია“, ძველია და თავის დროზე დიდად ავტორიტეტულ აუდიტორიაში თვალსაჩინო მწერლების მიერ წამოყენებული. თუ შესაფერისი მონდომება იქნა, ამ საქმეს, ალბათ, წინ არაფერი დაუდგება!

დიდად ავტორიტეტულ აუდიტორიაში თვალსაჩინო მწერლების მიერ...

მოიხსენიებოდა კრებული „ცისკარიც“, როგორც „ლიახვის“ უშუალო წინამორბედი.

ეს დეტალები და მხურვალე მხარდაჭერა, რითაც გაუღენთილია ეს პანია წერილი, მიგვანიშნებს, რომ „ვ. ქართველიშვილის“ ფსევდონიმს ამოფარებული ავტორი ღრმად არის ჩახედული აღმანახის ბიოგრაფიასა და ცხოვრებაში.

დიახ, ეს ის ვასო ბაიაძეა, ვინც პირველი შეეგება სიხარულით გორის ლიტერატურული ტრადიციის აღორძინებას და ვრცელი და პროფესიული სტატიაც მიუძღვნა „ცისკრის“ მიმოხილვას. მისმა ენთუზიამამაც განსაზღვრა, რომ მწერალთა სასახლეში სხვებმაც გამოთქვეს სურვილი და იმედი კრებულის პერიოდულობის გაზრდისა, და ახლა კრიტიკოსი იმ პირველ საჯარო განხილვას ამ კუთხითაც იხსენებდა, როდინდელი წადილი ახლა მაინც შეიქნას რეალურიო.

ამხელა ბიოგრაფიას, ასერიგად შთამბეჭდავს, შესაფერისი დაფასება აღარ უნდა მოჰყოლოდ?! სხვა რა, ოფიციალურად თუ არ ანებებდნენ პერიოდულობის გაზრდას, ისე მაინც ნულა აბრკოლებდნენ, რომ ასერიგად გაიშეიათებულებო მისი გამოცემა.

* * *

13 აპრილს ინსტიტუტის საბჭოს სხდომა გაიმართებოდა და რექტორი განაცხადებდა: ლიტერატურისა და ისტორიის სპეციალობებზე სესერეკას ისტორია რუსულად უნდა იკითხებოდესო.

— რატომ? — ოთარ ჩხეიძე ვერ მოითმენს და ადგილიდანვე შესძახებს, — ქართულად ვერ გაიგებენ?!

რექტორი დაიბნეოდა, სხვაგვარი შეკითხვებისა თუ სხვაგვარი რეაგირებისათვის ეგებ მზადაც გახლდათ, მაგრამ ამის პასუხი ცოტა ძნელი იყო — ვერ გაიგებენ ქართულადა?!

— ცოტა ძნელია და ძალიანაც ძნელია, მერე ასეთი „გონებამახვილი“ კაცისაგანა, ეს ჩვენი ბატონი რექტორი რო ბრძანდება.

დაიბნეოდა და დადგენილებასა თუ ბრძანებას წამოავლებდა ხელს, თვითონ ასე იტყოდა: აი ელიუტინის ბრძანებაო, — და ჩაიკითხავდა:

— ერჩიოს ეროვნულ უმაღლეს სასწავლებლებს თითო სპეციალური საგანი რუსულად წაიკითხონო.

ამის შესაბამისად გიორგი ჯიბლაძის ბრძანებასაც მოიშველიებდა და სითამამესაც მოიკრებდა:

— თქვენ კიდევ აქ რანაირად მელაპარაკებით!

— ბრძანებაა თუ დადგენილება, ერთი კაცი გამოსცემს, ჩვენ ერი ვართ!.. — ისევ ოთარ ჩხეიძე შესძახებს გულმოსული და თვალს მო-

ავლებს საბჭოს წევრებს, რამ გააქევათ, რატომ არავენ ამყვებო. ამას იმ გზნებისა თუ გაცხარებისას გაიფიქრებს, თორემ მერე საკუთარ თავზე გაეცინება: განა არ ვიცი, რომ არავენ ამყვებოდა, დაულუწიათ თავი და ყველაფერზე თანხმდებიან, ელიუტინი და ჯიბლაძე რაო, რექტორმაც რომ თქვას სიგიჟე, რა დაუშლის, უარს არ არიან არაფერზედაო.

რექტორი რაღაცას აბლუყუნდებოდა, იმუქრებოდა თურმე: აი, მოვლენ შემონმებაზეო. და შემონმების ხსენებაზე ტანში რომ გაცრიდათ საბჭოს წევრებს, მთლად ენაჩავარდნილებს დაემსგავსებოდნენ.

იქ კი, ოთარ ჩხეიძის დღიურში:

— მეტი გამოთაყვანება აღარც შეიძლება, მაგრამ კაი გაქნილებიც რო ბრძანდებიან, თავიანთ ტყავს რო გაუფრთხილდნენ?! — გამოთაყვანებაც ალბათ ესაა, მხეცური ინსტინქტია და მეტი არაფერი.

და მადლობას შესწირავდა ღმერთს, რომ აქ თუ არა, სხვაგან ხომ მაინც გადარჩენილიყო ხალხი, ვინც მორჩილად არ შეხვდებოდა საკავშირო მინისტრის ამ უმსგავს ბრძანებას და იძულებულს გახდინენ ხელი აეღო უკეთურ განზრახვაზე.

არადა: რჩევაო... თითქოს სხვა მეტი არაფერი.

...სადღაც ხომ მაინც დარჩენილიყო ხალხი.

14 აპრილის ჩანაწერი კი ამ სიტყვით დაიწყებოდა:

— წლისთავია...

ერთი წელი გასულიყო გრანდიოზული საპროტესტო გამოსვლის შემდეგ.

და კიდევ ბევრი წელი რომ გადაიკეცებოდა, 1978 წლის 14 აპრილი კვლავაც და კვლავაც დარჩებოდა ერთ-ერთ ნიშანსვეტად დამოუკიდებლობისა და სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის ბრძოლის გზაზე, ერთ-ერთ გადამწყვეტ დღედ ეროვნული გამოფხიზლებისა და თავმოყვარეობის შეგრძნების, საკუთარი მეობის შენარჩუნებისა და რწმენის განმტკიცების.

ხელშესახები გამხდარიყო ეროვნული ენერგიის არსებობა, რაც უკვე აღარ გაძლევდა ნიჰილიზმის საბაბს და დიდი სულიერი ფერისცვალების მოლოდინსაც უფრო ძალუმად განგაცდევინებდა.

ხელისუფლებასაც კარგად მოეხსენებოდა 14 აპრილის განსაკუთრებული მნიშვნელობა საზოგადოებრივი ცნობიერებისა და სიმხნევისათვის.

ამიტომაც იყო:

— ყველაფერი იღონეს, რო წლისთავი არ აღნიშნონ, ხალხი არ გა-

მოვიდეს ქუჩებში, თავიანთი კონსტიტუციისაც ეშინიანთ, რა დღეში არიან, რა ყოფაში არიან?.. — ანალიზი უნდა ამას თავისი.

უპირველესად მხატვრულ გააზრებას გულისხმობს, რომანი რომ ჩაუთქვამს ამ თემაზე და სახელწოდებად პირდაპირ „14 აპრილი“ უფარაუდია, იქ აპირებს ამ მოვლენის მთელი სიგრძე-სიგანით განს-ჯასა და შესაფერისი დასკვნების გამომზეურებას. ჩანანერში კი ამ გარემოებას რომ აღნიშნავს: ყველაფერი ილონესო, — იმ დეტალსაც ამ მცდელობის ნაწილად მიიჩნევს, ის ბრძანება თუ დადგენილება (იმ-პერიულ-ბიუროკრატიულ ენაზე „რჩევის გაზიარება“ რომ ერქვა) ჯიბლაძეს რომ გადააბრალეს, თვითნებურად მიიღო ელიუტინის ბრძანების შესაბამისად, და ისიც თვითნებური გახლდათ, ჩვენ კი ამის ნებას როგორ დავრთავდით, პარტია ამის ნებას როგორ დარ-თავდაო... დააბრალეს თუ მართლა ასეთ საშინელ დანაშაულს სჩადი-ოდა და ამხილეს? ყოველ შემთხვევაში, ზნეობრივი კანონების მიხედ-ვით, ან თავი უნდა მოეკლა, ანდა ჩაქოლილიყო.

— შენც არ მომიკვდე, აი აჰაა, ტელევიზორშიც გამოდის და ვი-თომც აქ არაფერიო, ჩვენი სამინისტროო, ასე და ასეო, ასეთ წარმა-ტებებს აღწევსო, ასეთსა და ასეთსა და ასეთს სხვასა გპირდებითო, — აფურთხე რამდენიც გინდა, ოლონდ ნუ მოხსნი, ოლონდ მინისტრი ერქვას, რაც გინდა დააბრალე, თავზე უყავი, ჩამოეწუნება და მოი-ლოკავს, იფ, რა გემრიელიაო... დააბრალე, — ეგ არაფერი, თვითონ რო სჩადის და თან მწერალი რო პქვიან?! ასეთი დაცემა, ასეთი ღალა-ტი ქართლის ცხოვრებაშიც არ აღნიშნულა, რა გვეშველება, რა გვეშ-ველება...

ცხადია, აქ მხოლოდ ერთი კაცი რომ იგულისხმებოდეს, ასეთი მწარე არ იქნებოდა ოთარ ჩხეიძის სიტყვები, კერძო შემთხვევა ძალ-დაუტანებლად განზოგადდება მთელ ნომენკლატორულ პერსონალი-აზე, მთელ საბჭოურ ბიუროკრატიულ სისტემაზე და ამიტომაცაა ეს გულისმომკვლელი დაჩვილებაც: რა გვეშველება, რა გვეშველებაო...

ხელისუფლებას ისიც ელონა მოჩვენებითი მზრუნველობით, რომ სასწრაფოდ შეეთხიპნა (მართლაც შეეთხიპნა!) დადგენილება ქარ-თული ენის განვითარებისათვის.

შესაძლოა ვინმე მართლა დამშვიდებულიყო, ხელისუფლება გონს მოეგო და სასიკეთოდაა შემობრუნებული ჩვენი ენის ბედიო, მაგრამ მწერალს ზემოურთა ხრიკები როგორ გააცურებდა:

— თვალისახვევაა რაღა თქმა უნდა, კიდევ მეტი სიფრთხილე გვმართებს.

არამცთუ „კვლავაც სიფრთხილეო“, არამედ სწორედაც „მეტი სიფრთხილეო“!..

ადვილად არ მოგეშეებოდნენ და თვალთმაქცობისა და ფარისევლობის ბევრგვარ გზას მოსინჯავდნენ.

არ უნდა მოტყუებულყავი.

ცხოვრების დინებისათვის არ უნდა მიგენდო მშობლიური ენის ბედი გულდაარხინებულს: ენის წაგლეჯას მაინც ველარ გაბედავენო.

აკი მაშინაც გვეგონა: ყველაფერი რომ გაბედონ, ამას მაინც ვერ გაბედავენ, ქართული ენა დაგვიმცირონ და საშინაო მეტყველებად გადაგვიქციონო.

ხომ გაბედეს!..

მზაკერული ტაქტიკის შეცვლა განზრახულზე ხელის აღებას არ ნიშნავდა.

მეტი სიფრთხილე, მეტი სიფრთხილეო, — მწერლობას საამისოდ უნდა განეწყო ხალხი.

თავი XI

„საათი უნდა მოიხსნას!..“

1980 წელი მისთვის მხოლოდ იმით არ დაინწყებოდა, რომ ინსტიტუტიდან წამოსვლას მტკიცედ გადანწყვეტდა და ფორმალობის მოგვარებასლა დაელოდებოდა.

ბოლოსდაბოლოს ხომ უნდა მოგვარებულიყო გორში მწერალთა კავშირის განყოფილების გახსნა.

სალიტერატურო საზოგადოებად არსებობა აღარ კმაროდა, რალაც მეტი იყო საჭირო, მითუმეტეს, ინსტიტუტს უნდა გამოთხოვებოდა და ლიტერატურული თავყრილობებისათვის სხვა მუდმივი თავშესაფარი გახდებოდა აუცილებელი.

„ლიახვის“ პერიოდულობაც უფრო საიმედო იქნებოდა და შესაძლოა ახლა მაინც გადაკეთებულიყო ჟურნალად, მითუმეტეს, ქუთაისში პერიოდული აღმანახის „განთიადის“ დაარსება საამისოდ უფრო თავდაჯერებით განგანყობდა.

საქართველოს მწერალთა კავშირი მოვალე იქნებოდა ყოველმხრივ შეეწყო ხელი თავისი ამ ახალი განყოფილებისთვისაც — რამდენიმე შტატი გამოეყო, ხოლო განყოფილების მდივანი შესაფერისი უფლებებითაც აღჭურვილიყო და გორელი მწერლებისათვის ყველა თუ ვერა, ზოგიერთი პრობლემა მაინც მოეგვარებინა.

ამ მცდელობისას ოთარ ჩხეიძეს ოდნავადაც არ უზრუნია საკუთარი თავისათვის, რათა მდივნობა თვითონ მოეპოვებინა, მიუხედავად იმისა, ეს სურვილი მხოლოდ რომ მიენიშნებინა, საკმარისი აღმოჩნდებოდა მისთვის ამ ახალი სამსახურის გამოსაძებნად. იგი იმთავითვე ჯეშალ ინჯიას ვარაუდობდა ამ თანამდებობაზე, მოძღვართან ხშირი ყოფნითა და ლიტერატურულ საღამოებსა და აღმანახის გამოცემაში ენერგიული მონაწილეობით სათანადო გამოცდილებაც რომ შეეძინა და კეისრის წამონყებასა და ამდენი ხნის ნაჯაფარს სიცოცხლეს არ გაუქრობდა.

თვითონ კი არ უზრუნია, მაგრამ დააჯერებდი ვინმეს — განსაკუთრებით იმათ, ვისაც საკუთარი თავი ეზმანებოდა განყოფილების

მდივნად — რომ ოთარ ჩხეიძე თავისთვის არ ქმნიდა ამ ახალ განყოფილებას? და იქ ქალაქკომს აიკლებდნენ და აქ მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს, და რომ გესმინა, ისეთი შთაბეჭდილება დაგრჩებოდა, თითქოს ვილაცას მათთვის ერთნაირი ტექსტი დაერიგებინა:

— ოთარი შესანიშნავი მწერალიცაა და ღიღებული პიროვნებაც, ჩვენთვის საამაყო კაცი, ყველა აღმატებული ეპითეტი რომ დაშვენდება, ერთი ეგაა, რომ... რომ... აი, ორგანიზატორი ვერ არის... თუმც ანკი რატომ უნდა იყოს, ამხელა მწერალი რატომ უნდა მოცდეს ჩინოვნიკური წვრილმანებისთვის!.. თქვენი საქმე თქვენ უკეთ მოგეხსენებათ, ოლონდ, გთხოვთ, ჩვენი აზრიც გაითვალისწინოთ, როგორც მისი უახლოესი ადამიანების, მეტიც შეიძლება ითქვას, მეგობრების, და ზედმეტი და უსარგებლო საზრუნავით არ დატვირთოთო.

თურმე ორგანიზატორი არ ყოფილა კაცი, ვინც არაფრისაგან სამწერლო ცხოვრება შექმნა ამ პატარა ქალაქში და ლიტერატურული ცენტრი თბილისიდან გორში გადმონაცვლა. ნეტა ვისი უნართა და თავგამოდებით მოხერხდა ეს ყოველივე, და განყოფილებაც ვისი გაველენით უნდა გახსნილიყო?!

თავისას ცდილობდნენ.

არა, ეს ერთნაირი ტექსტი საიდან მოეპოვებინათ!..

ზედმეტი და უსარგებლო საზრუნავით არ დატვირთოთო.

ამხელა მწერალი არ ემეტებოდათ საამისოდ, თორემ თვითონ მზად იყვნენ შებმოდნენ ამ ზედმეტსა და უსარგებლო საზრუნავს.

გთხოვთ, გაითვალისწინოთო...

ოლონდ ეს ცოტა მერე უნდა მოხდეს.

ჯერ კი, 16 იანვარს გრიგოლ აბაშიძეს უნდა შეხედეს და დაბეჯითებით მოითხოვოს:

— დროა, მგონი, მწერალთა კავშირის განყოფილება რო გაიხსნას გორში.

— დროა, — დათანხმებით უცებ დათანხმდებოდა ისიც, მაგრამ მერე შეყოყმანდებოდა:

— ქალაქმა მოგვენეროს... მე აქ მოველაპარაკები...

და ოთარ ჩხეიძეს ისეთი შთაბეჭდილება დარჩებოდა, თითქოს ახალა მიხვდა მთელ მნიშვნელობას ამხელა ამბისაო, ისე ალაპარაკდებოდა — უფრო მხნედა და მონდომებით: კარგი იქნება, კარგი იქნებაო.

მდივნებს მოუხმობდა და აიყოლიებდა — იოსებ ნონეშვილსაც მთელი მგზნებარებით, ჯანსუღ ჩარკვიანსაც მთელი მგზნებარებით,

გიორგი ჟორჟოლიანი თითქოს ვერ გაიგებდა თუ წინააღმდეგობას შეეცდებოდა („მხოლოდ ღმერთმა უნყის თუ რა უნდა მწერალთა კავშირში“ — ამ ერთ ფრაზაში ყველაფერია ნაგულისხმევი). ნოდარ დუმბაძე და გიორგი ციციშვილი ადგილზე არ აღმოჩნდებოდნენ, ოღონდ მათი აზრი წინასწარვე მოეხსენებოდა: ორივე აყვებოდა ამ განზრახვას. იქვე ამიტომაც დასძენს: წინასწარვეც რომ არა მცოდნოდა, ეჭვი არ მეპარებოდა, ორივე როგორ აგვყვებოდა და ყოველ ღონესაც იხმარდაო.

— მაინც ჯერ წინაა, საჭირო იქნება თავგამოდება იმათიცა.

მდივნად ჯემალ ინჯიას კანდიდატურას შესთავაზებდათ.

ის დღე ოთხშაბათი რომ აღმოჩნდებოდა, თავისებურ სიმბოლურ მინიშნებად აღიქვამდა, შინაგან კანონზომიერებად და არა უნებურ დამთხვევად.

— არ ვიცი, რა დღე დაემთხვევა დამფუძნებელ სხდომასა, მაგრამ დღეს რო გადააწყდა და დღეს რო ოთხშაბათია, როგორღაც დაემთხვა, გორის სალიტერატურო შეკრებები ოთხშაბათობით რომ იმართებოდა ხოლმე, — ოთხშაბათობითა, საღამოჟამსა, — ერთხელ წერილიც გამოვაქვეყნე გორის გაზეთში.

„როგორღაც“ აქ სულ სხვა მნიშვნელობით დაიტვირთებოდა.

ახალი წელი იკრებდა ძალას.

სასონარკვეთის ახალი წელი?

დიახ, სწორედაც ასე შეიგრძნობდა — სასონარკვეთას უტოლებდა.

განყოფილების დაარსება რაღაც იმედად აბუჟტდებოდა და ჩანაწერიც ამ განცდით დაბოლოვდებოდა:

— ეს მაინც კარგია...

ხოლო 4 თებერვალს სიხარულით ჩაწერს: დღეს უკვე სიცხე აღარა მაქვს, გამოვმჯობინდები ალბათ 9-მდისაო.

9 თებერვალს დამფუძნებელი კრება დანიშნულიყო, საქართველოს მწერალთა კავშირის გორის განყოფილების დამფუძნებელი.

კარგად წარმართულიყო ყველაფერი.

ახლა აღმანახის საკითხიც აღიძვროდა — მართლა აღმანახის, პირობითად კი აღარ, აღმანახი რომ ერქვა და ვაივაგლახით ეღირსებოდა მზის სინათლეს წლების დაგვიანებით.

წელიწადში ოთხი ნომერი დანესდებოდა.

— კარგი სამუშაოცაა და კარგი საქმის გაკეთებაც შეიძლება.

მითუმეტეს, სამუშალება ეძლეოდათ, რომ აცდენოდნენ სავალდებულო თარიღებს, საბჭოთა ზეიმების გამოსმაურებას.

— ესეც კარგია, აუცილებელიცაა, არ უნდა აგვემღერეს წმინდა საქმეი ჩვენი ერისა და ჩვენი ლიტერატურისა, სხვა დანარჩენი ჭირსაც წაუღია, — უშველონ უჩვენოთა თუ ეშველება.

ნაოცნებარი ახლოვდებოდა თუ... კელავაც ჰაერში გამოეკიდებოდა ფუჭი დაპირებების აკიდოზე?!

წელიწადში ოთხი ნომერი შთამბეჭდავად კი გაიულებდა გონების თვალთა წინ.

და იმედიაანად შეხედავდა ამ ლამის მაგიურად გადაქცეულ ციფრს — არ უნდა აგვემღერეს წმინდა საქმეო.

* * *

10 მარტის დღიურში ვრცელ ჩანანერს ჩაინიშნავდა, როგორც წინასწარვე მომზადებულ სიტყვას, რომლითაც აპირებდა მიემართა კათედრისათვის და კიდევ დაეტოვებინა ეს თანამდებობა.

ცოტა ხნის წინათ, როგორც იქნა, ჩატარებულიყო არჩევნები კათედრის ინგლისური ენის მასწავლებლის ვაკანტური შტატის დასაკავებლად. ეს შტატი თავისუფალი იყო 1976 წლიდან, და დიდად სასიხარულოდ დაურჩებოდა ყველას, რომ ინგლისური ენის მასწავლებლად და კათედრის სრულუფლებიან წევრად არჩეულ იქნა სწორედ მანანა ჩიკვაიძე და არა ის სხვა ვინმე, ვინც ამ ადგილს ეძიებდა ან არა თმობდა.

— არ იქნება გადაჭარბებული თუ ვიტყვით, რომ მ.მ. ჩიკვაიძე ბრწყინვალედ გავიდა კანდიდატთა შემფასებელ კომისიაზე, შორს ჩამოიტოვა თავისი მეტოქენი საგნის ცოდნითა და პედაგოგიური ხელოვნებით. კათედრამ ეს იცოდა და ამიტომ აძლევდა რეკომენდაციას, ამიტომ ემხრობოდა მხოლოდდამხოლოდ მ.მ. ჩიკვაიძის კანდიდატურას. კათედრა მიესალმება მ.მ. ჩიკვაიძის არჩევას და აღნიშნავს როგორც ერთ-ერთ სასიხარულო ფაქტს ჩვენი კათედრის ისტორიაში.

სასიხარულო ეს იმიტომაც ყოფილა, რომ ამით დამთავრებულიყო შემზარავი ოდისეა, რაც აწ განდევნილ, კათედრის ერთ ყოფილ წევრს დაეტეხა კათედრისათვის. ოთარ ჩხეიძე შეცდომად მიიჩნევდა, რომ ეს ყოფილი წევრი თავიდანვე არ ამხილა როგორც ენის უცოდინარი, როგორც უტიფარი, არაკოლეგიალური და არაპედაგოგი.

— პირადად მე შევცდი, რომ ვცდილობდი, არავისგან არ განმესხვაებინა, ანთუ პირიქით, ყველაზე მეტი დახმარება აღმომეჩინა, რათა როგორმე დაეძლია თავისი აკადემიური თუ ადამიანური ნაკლი, საშინელი და მიუტყევებელი ნაკლი...

კათედრის გამგეს მოეხსენებოდა მისი გაუთავებელი კონფლიქტები ხაშურის განათლების განყოფილებასთან, ამავე ქალაქის სალამოს სკოლის დირექციასთან, სადაც ასწავლიდა და სადაც ბევრ ნაკლებზე მიუთითებდნენ; კონფლიქტები თბილისის უცხო ენების ინგლისური ენის მეთოდის კათედრასთან, სადაც წარედგინა ვითომ დისერტაცია, თავიდან ბოლომდე პლაგიატი, რასაც უმტკიცებდნენ და რისი აღიარებაც არ უნდოდა; კონფლიქტები ჟურნალის „უცხოური ენები სკოლაში“ რედაქციასთან და სხვა მრავალი, ერთიმეორეზე საშინელი და შეშზარავი, ადამიანის ყოველგვარ სიმდაბლეს რომ შორდებოდა.

მაშ რის იმედად დაყაბულდა მის მიღებას?

— მაინც მეგონა, ჩვენი კათედრა შესძლებდა შეუძლებელსა, კეთილ ზეგავლენას მოახდენდა, აიყოლიებდა და სწორ გზაზე დააყენებდა.

მიამიტობამდე მისული სიკეთე, რომელიც სანანებელი გახდომოდა.

— ეს იყო შეცდომა, გულუბრყვილობაც ეს იყო კათედრისა და პირადად ჩემი და, რაც რომ გადაგვხდა, ლოგიკური შედეგი გახლდათ ამ შეცდომისა.

ასე აღმოჩნდნენ არა რალაც აფექტური ხასიათის, რალაც ფსიქოლოგიური ანომალიის წინაშე, მოსარევი, დასაძლევი ანომალიის, არამედ ჩამოყალიბებული, გამობრძმედილი თაღლითის, რომელსაც ჩინებულად მოეხსენებოდა თუ რა აკადემიური დონეც ჰქონდა, და ცდილობდა სიგითის, სიმულაციისა და პროვოკაციის საშუალებით დაემალა თავი.

დაახლოებით მსგავსი ხასიათები ოთარ ჩხეიძის რომანებშიც გამოკვეთილიყვნენ, ოღონდ ასეთი შემზარავი არცერთი არ მოჩანდა. იმგვარი შთაბეჭდილებაც შეიძლება დაგრჩეს, რომ ეს ადამიანი პერსონაჟი უფროა, სატირული თხზულების გმირი, და ყველა უკუღმართი თვისებითაც ამიტომაც შემკულა, თორემ როგორ შეიძლება მართლა არსებობდეს მისი მგვანი რეალურ ყოფაშიო.

არამცთუ მგვანი, თურმე შეიძლება ასეთმა ადამიანმა მაინც მიაღწიოს თავისას და ზნეობით სავსე, ყველასათვის საყვარელ პიროვნებას თუ დაუპირისპირდება, შეძლოს მისი დამარცხებაც, რაკილა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური რეჟიმი მის და მისთანათა მხარესაა და ასპარეზიც მისთვის დაცლილა.

ამ მხრივაც სწორედ საგულისხმო და დამაფიქრებელი ოთარ ჩხეიძის დღიურებში ჩართული ის წინასწარი სიტყვა, როგორც კიდევ ერთი სავალალო დასტური ჰამლეტური გოდებისა, ამაოდ რომ ეხლები

უმეცრების, ძალმომრეობის, უზნეობის კედლებს და გასაქანი ვერ გიპოვნია.

უშუალო საბაბი ეს ამბავი აღმოჩნდებოდა ოთარ ჩხეიძის წამოსვლისა ინსტიტუტიდან.

დაე დანანებოდა და ძალიანაც დანანებოდა ამ კედლების სამუდამო მიტოვება.

დაე გამოსტირებოდნენ სტუდენტები.

დაე ძალიან განეცადათ კოლეგებს.

დაე ყოფილიყო ცამდე მართალი.

სხვა გამოსავალი აღარ დარჩებოდა.

სად ნაყოფიერებაი ბოროტთაი, მუნ უნაყოფობაი კეთილთაიო, — იოანე მწარედ რომ მოთქვამდა წუთისოფლის გაუტანლობას, „ნაკრძალი“ აკი ამ სულისკვეთებით განიმსჭვალებოდა, სხვა რომანებშიც გადადიოდ-გადმოდოდა ეს განწყობილება და მწერალსაც ბოლომდე უნდა გამოეცადა უმწეობის ეს შეგრძნება, თითქოს ტკივილი, შეურაცხყოფა, დევნა ჰქვებოდეს.

არადა, აგერ გორის ინსტიტუტში ხდებოდა ის სასწაულებრივი ამბავი, რომ ინგლისურ ენას ასწავლიდა ამ ენის უცოდინარი, განა სუსტად მცოდნე, სრულიად უცოდინარი და გაუგებარი პიროვნება, „ასწავლიდა“ და ათასგვარ ანგარებას მიმართავდა („აქ ის, ანგარებაში, შეუდარებელი გახლდათ, სწორუპოვარი ოსტატი გახლდათ, და იგივე სიგიჟისა, სიმუღიაციისა და პროვოკაციის საშვალებანი დიდად არგოდა“).

მისი მოთმენაც შეუძლებელი გახლდათ და... მისი მოცილებაც.

— საოცარია, მაგრამ ფაქტია, უცოდინარობისთვის არავის რომ არ ანთავისუფლებენ, მითუმეტეს, მასწავლებელსა...

ამ ფრაზით ზედმიწევნითაა წარმოსახული საბჭოთა საგანმანათლებლო სისტემა.

თანაც, იმას წინასწარვე მიღებული ჰქონდა ზომები, ეგრეთწოდებული „ანანიშკების“ ამ მოზღვაებაში მოესწრო და რამდენჯერმე გაერია ეს კათედრაც. ეს მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ ფარულად მოქმედებდა, გარეგნულად ანგელოზობანას თამაშობდა და ცდილობდა ამ ხერხებით გაეტანა თავისი.

მხოლოდ მერე გამომჟღავნდებოდა მისი დაოსტატება ანონიმურ წერილებში, როდესაც იმავეს წერა დაიწყო თავის უტიფარ განცხადებებში და იმავესვე მოახსენებდა იმ პასუხისმგებელ მუშაკებს, რომლებთან შეღწევის საოცარი უნარიც აღმოაჩნდა.

მაგრამ... ფაქტები სხვას ღალადებდა და თავისთავად ამხელდა მის

ყალბისმქნელობას. საბუთები ისე გაეყალბებინა, რომ თვითონაც ვე-
ლარ გაეგო თავბოლო და, ვთქვათ, ერთი ქალაღლით ხაშურში მეთათე
კლასში რომ სწავლობდა, თურმე იმავდროულად რუისის საბავშვო
ბაღის მასწავლებელიც ყოფილა.

— ამითი ინყება მისი პედაგოგიური კარიერა და ამ ნიადაგზეა და-
შენებული მთელი მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა.

ამის შემდეგ ვიღას უნდა გაკვირვებოდა, რომ არა და არ გა-
მოცხადდა უმაღლესი სკოლების სამინისტროს მიერ მონვეულ ინგ-
ლისური ენის მასწავლებლებთან გასასაუბრებლად, რასაც კათედრა
დაჟინებით მოითხოვდა.

ხოლო ხელმძღვანელ ამხანაგებთან ინგლისური არა სჭირდებოდა,
შეეძლო თავიც შეეცოდებინა და ემტკიცებინა კიდეც: მდევნიან რო-
გორც პარტიულსა და პრინციპულ პიროვნებასო.

მათი თანადგომა იმხანად ვერ მოეპოვებინა და კათედრამ ამიტო-
მაც შეძლო შეუძლებელი — მოიცლია უვიცი მასწავლებელი და ზნე-
დაცემული ქალი.

კათედრის გამგე ემადლიერებოდა ინსტიტუტის სამეცნიერო საბ-
ჭოს, რომელმაც გაიზიარა კათედრის მიერ წარდგენილი მამხილებე-
ლი ფაქტები და ორჯერ გააშავა ის, ვისი ხსენებაც კი ოთარ ჩხეიძეს
დამამცირებლად მიაჩნდა.

ორჯერ რატომ?

ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს ინტრიგებში განაფული ადამია-
ნისაგან.

სამინისტროს კოლეგიაც სწორად სცნობდა ინსტიტუტის სამეც-
ნიერო საბჭოს გადანყვეტილებას და დაადგენდა, რომ იმისათვის
მხოლოდ ტექნიკური სამუშაო გამოეძენათ. მაგრამ მოხდებოდა და-
უჯერებელი რამ — ადგილს მიუჩენდნენ ცხინვალის პედაგოგიურ ინ-
სტიტუტში, თითქოს ეს ინსტიტუტი გასამეტებელი ყოფილიყოს.

— მაინც აღმოაჩნდა საამისო ენერგია, მაინც გაიტანა თავისი; უც-
ნაურიც სწორედ ესაა, უვიცობა რომ მოურეველია, უტიფრობა რომ
მოურეველია, თავხედობა რომ აულაგმავია, კადნიერება რომ თა-
ვანყვეტილია, უცნაურიცაა და უბედურებაცა...

და ძალდაუტანებლად განზოგადდებოდა მთელ რეალობაზე:

— ლოგიკურია ის დაბალი პროფესიული დონე, ყველგან და ყველა
დარგში რომ შეინიშნება, უმაღლეს მასწავლებლებშიც რომ შეინიშნე-
ბა, არათუ მხოლოდ შეინიშნება, აშკარაა და კატასტროფამდის მიჰ-
ყავს სტუდენტის მომზადების საქმე.

რათა საეკლესიო, სამსახურო ვითარება შეუფერადებლად წარმოჩენილიყო:

— ეს ერთ-ერთი უმძიმესი მოვლენაა ჩვენი დროისა, ჩვენი ქვეყნისა, ჩვენი ერისა.

ამ კათედრაზე როგორც იქნა გამოსწორებულიყო მდგომარეობა უფიცი და ანგარებიანი პიროვნების მოცილებით და ღირსეული პედაგოგის არჩევით, მაგრამ ის მძიმე დამლა რომ კვლავაც გაპყვებოდათ, ხაშურის ღამის სკოლიდან უვარგისობისათვის გამოძევებული ადამიანი ამ ინსტიტუტში მასწავლებლად რომ გამწესდა და ამდენი უსიამოვნებაც მოიტანა?..

— რაც იყო დამთავრდა, ჩვენთან მაინც დამთავრდა, შეიძლება ჯერჯერობითა, მაინც დამთავრდა... ოღონდ ვინ უწყის კიდევ რაა მოსალოდნელი?.. მოულოდნელისგან არავინ დაზღვეულა.

ამ პასაჟში მკაფიოდ ჟონავს ეჭვი, რომ ასე ადვილად არ დასრულდებოდა იმგვარი მორალის ადამიანის მცდელობანი, რაკილა ქვეყანა მისთანათა საპარპაშოდ გადაქცეულიყო, აუცილებლად გამოძებნიდა თანამდგომებს, აუცილებლად აღადგენდა თავს, მიუხედავად იმისა, რომ ოთარ ჩხეიძე ულოცავდა კათედრას მძევინვარე სენისაგან გათავისუფლებას და ასეთი საუკეთესო პედაგოგის შეძენას, მანანა ჩიკვაძე რომ გახლდათ.

დროებითი აღმოჩნდებოდა უკეთურების განდევნა.

რაც იყო თუ როგორც იყო, ოთარ ჩხეიძე მაინც შეურაცხყოფილად გრძნობდა თავს და უძნელდებოდა მუშაობის გაგრძელება.

— ეტყობა ხანაც წამომენია, ეტყობა კიდევ რალაც მოქმედობს და გადაწყვიტე, კათედრას რომ გამოვეთხოვო.

შესაძლოა ნახევარი შტატი დაეტოვებინა, ისიც დაუსწრებელ განყოფილებაზე.

თუკი რექტორატი შემინყნარებსო, — დასძენდა ცოტა შეფიქრებულნი და ცოტა ირონიულად, რადგანაც დიდად არა ჰქონდა ახალი რექტორისა და მის კუდიმდევართა იმედი.

ყოველ შემთხვევაში კათედრის გამგეობას მაინც ტოვებდა.

ეს შიში არ განელეობოდა, ჭირი კიდევ არ მოგიბრუნდეთო.

— ვშიშობ, ოღონდ ვიმედოვნებ, აღმოჩნდება ძალა, რომ ენის უცოდინარი და სულმდაბალი პიროვნება აღარსაიდან შემოძვრეს უცხო ენებისა და ლიტერატურის კათედრაზე, ვიმედოვნებ და აღარცა ვშიშობ.

თითქოს წინააღმდეგობრივი პასაჟია, და ეს იმიტოა გამონეული, რომ ერთმანეთს მწვავედ შეხლია კეთილშობილური სწრაფვანი და

ყოფითი სინამდვილის სრული მოუწესრიგებლობა. უკიდურესობამდე მიუღწევია შეუსაბამობას თუნდ ყველაზე მარტივ მიზანსა და მის აღსრულებას შორის. ის, რაც ასე აფორიაქებდა დავით კლდიაშვილს, მონაგონიც აღარ იყო ახალ დროებასთან.

შეიძლება აღარც იმ ნახევარ შტატს გამოვეყიდოო, — დასძენს განზრახული სიტყვის ჩამონერის შემდეგ. ამას უკვე თავისთვის ბჭობს, რადგანაც მართლა დაუქანცავს ლექციებს.

— ლექციები სპორტივითაა და კარგმა სპორტსმენმა უნდა იცოდეს, როდის რო დასტოვოს ასპარეზი... და დროა, დროა...

ეგაა, საბაბად უკეთური ადამიანი რატომ უნდა გახდომოდა, შეურაცხყოფილს რატომ უნდა დაეტოვებინა ჯერ კათედრა და მერე სულაც ინსტიტუტის კედლები?!

* * *

4 ივნისს ბეჭდვითი სიტყვის კომიტეტს მიაკითხავდა „ლიახვის“ ახალი ნომრის თაობაზე. მდივანს გაუძნელდებოდა მოეხსენებინა თავმჯდომარისათვის, გელოდებიანო. ამისათვის საყვედურს მიიღებდა. ამას ეგონა გავუიოლებო, და ეტყოდა: მაშინ შევალბე კარს და შევალო. ის დაფრთხებოდა: გამინყრებაო. აბა, ასე როდემდე უნდა გაგრძელებულიყო?! ან საყვედური უნდა აეტანა, ან წყრომა. ისევ საყვედურს ამჯობინებდა და ზღაზენით შევიდოდა და გამოვიდოდა კაბინეტიდან.

ელგუჯა მალრადე უგემურად დახვდებოდა, ბორჯომის ბოთლს მიწვდებოდა, დაისხამდა და დალევდა, დაისხამდა და დალევდა... ან წუხანდელი ნაბახუსევი გახლდათ, ანდა ამის სტუმრობა არ ეჭაშნიკა. ბოლოს მაინც ჰკითხავდა: რაზე გარჯილხარო.

— „ლიახვზე“ ისევ უარს გვეუბნებიან, ჯერ გამომცემლობამ გაგვიჭიანურა, ახლა კომიტეტმა დაარტყა უარი.

— მე დაგრთავ ნებას, რას მიზამენ, — თავს გამოიღებდა დამხედური.

— არაფერს.

— საყვედურს თუ გამომიცხადებენ, გამომიცხადონ, გამომაფხიზლებს, — დიდ გულზე დადგებოდა.

— თუ აგრეა, გამოფხიზლებას რა სჯობს.

უგულავას გამოუძახებდა: მოამზადე ბრძანება „ლიახვის“ გამომცემის თაობაზეო.

— მერე არა თქვან, ქალალდი არა გვაქვს, — ის ამ მიზეზს მოეჭიდება, ეს არ იქნება, სხვას მოიღებს.

— აბა, ქალაღდი მე ვინ მომცა, — მიუგებს ოთარ ჩხეიძე.

— სადაა ქალაღდი, — იმას უხარია, ხელმოსაჭიდი რომ იშოვნა, — ესენი კი, აქეთ გორიო, იქით რუსთავიო, იქ საჩხერე ნამოდგა, ზუგდიდი, მახარაძე, სიღნაღი, რა ამბავია.

მხარდაჭერას ელოდება თავმჯდომარისაგან, მაგრამ ის უეცრად:

— იცი რა გითხრა, აქეთ და იქით არ ვიცი მე, გორი გორია და ოთარი ოთარი, გააკეთე... მაღლი ჰქენ და მარილი მოაყარე.

ეს ადგებოდა. თავმჯდომარეს გაუკვირდებოდა, თავისთვის რომ არაფერს სთხოვდა, ან გაეხარდებოდა, მეტი რომ არაფერი სთხოვა, კმაყოფილი ნამოდგებოდა და კმაყოფილნი გამოემშვიდობებოდნენ ერთიმეორეს.

ისევ ის განამანია, ისევ ის დავიდარაბა აღმანახისათვის, თითქოს მწერალთა გორის განყოფილება არც ჩამოყალიბებულყოფს.

ნიავეს მიჰქონდა ოცნება: წელიწადში ოთხი ნომერიო.

ერთსაც კი, ერთსაც... რამდენიმე წელი უნდებოდა.

* * *

გორის ინსტიტუტის სტუდენტთა ერთი ნაწილი, უფრო სპორტსმენები, ჩვეულებრივ მილიციაში რომ გადადიოდნენ სამუშაოდ, ლექტორები ხუმრობდნენ: მილიციის სკოლა გვაქვსო. ოთარ ჩხეიძესაც ეს ჰქონდა სახალისოდ. და ერთხელაც — 1980 წლის 15 ოქტომბერს — დიღომში სატვირთო მანქანას რომ გადაუსწრებდა, ინსპექტორი გააჩერებდა და საბუთებს მოსთხოვდა, იმდენ დარღვევას მოსდებდა შარად, ექვსს ასცდებოდა, და ჯარიმასაც შესაფერისს გამოუწერდა, ამასაც ჰკითხავდა: სად მუშაობო?

— მილიციის სკოლაში, გორის მილიციის სკოლაში.

ის თან განყრებოდა: რა გორი, რის გორი, როდისაა გორში მილიციის სკოლაო?! — თან ცოტა შეფიქრიანდებოდა, ვაითუ მართლა არისო, — როდის გაიხსნა?

— აგერ ორმოც წელზე მეტია.

— რას ამბობ! — ახლა მართლა გაუნყრებოდა.

— რასა და ნახევარი მილიცია ჩემი გაზრდილია.

უეცრად იორამ ჩადუნელი ნამოადგებოდათ, გორის პროკურორი და დეტექტიური მოთხრობებისა და რომანების ავტორი. ოთარ ჩხეიძე აქედან იცნობდა, თუმც ამჯერად ინსპექტორს განუცხადებდა:

— ესეც ჩემი გაზრდილია!..

და ძალიანაც შეაჩქვიფებდა. ხოლო პროკურორი რომ გაუბრაზდებოდა: შენც დამნაშავე აღმოგიჩენია, არ უნდა იცოდე, ვინ გააჩე-

როო?! — ის თავისმართლებას მოჰყვებოდა: რა ვიცი, ზედ ხომ არ აწერიათო. საბუთებსაც ცივცხელად დაუბრუნებდა და ჯარიმის თუმნიანსაც. და ოთარ ჩხეიძე რომ გამობრუნდებოდა, თან ამასაც გაიფიქრებდა, მთლად დაენაცვება დღევანდელი დღე თუ პირიქით აუხდებაო?!

* * *

ზაურ წაქაძის არქივს შემორჩებოდა იმ ბარათის ასლი, რომელსაც ოთარ ჩხეიძე საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანს გურამ ენუქიძეს გაუგზავნიდა 1980 წლის 15 ოქტომბერს და საყვედურთან ერთად დიდ გაოცებასაც გამოთქვამდა, რომ იმას გადაეწყვიტა გამოსარჩლებოდა ადამიანს, რომელსაც აქამდე თურმე არ იცნობდა.

დაე თავისი საქმისა თვითონ სცოდნოდა, ოღონდ ვიდრე გამოე-სარჩლებოდა, ეგებ ზოგიერთი გარემოება გაეთვალისწინებინა:

ის ადამიანი უკვე გაეშავებინა ინსტიტუტის საბჭოს, ხოლო ინსტიტუტში არ შეიძლება დანიშნულიყო მასწავლებელი, საბჭო თუ არ აირჩევდა;

კათედრას ანუ ინსტიტუტს ჰქონდა ინგლისური ენის მასწავლებლის მხოლოდ ორი შტატი და იმ ორი შტატის სრული დატვირთვაც უკვე ჭირდა. და კიდევ უარესი მდგომარეობა იყო მოსალოდნელი მომავალი სასწავლო წლიდან;

თუ ცენტრალური კომიტეტი მაინც მას ენდობოდა და მოითხოვდა მის დანიშვნას ინსტიტუტში, ეს გაუმართლებელი იქნებოდა უმაღლესი სასწავლებლების დებულებით და ამის ჩადენას, წესითა და კანონით, უნდა მორიდებოდნენ, ხოლო თუ მაინც მოინდომებდნენ ჩარევას, ოთარ ჩხეიძე მაშინვე დატოვებდა ინსტიტუტს ყოველგვარი გახმაურების გარეშე, მაგრამ ინსტიტუტსაც და ქალაქსაც მაინც ეცოდინებოდა ამის მიზეზი, და იმ ადამიანს კი ისე იცნობდნენ აქ, რომ საჩოთირო იქნებოდა ცენტრალური კომიტეტის მდივნის ავტორიტეტი-სათვის;

გურამ ენუქიძეს რომ განეცხადებინა, ოთარ ჩხეიძეს დავიბარებ ამ საკითხთან დაკავშირებითო, ეს სთხოვდა: ესოდენ შეურაცხყოფას ნუ მომაცენებთ, რომ მასზე მელაპარაკოთო.

ის თავისას არ დაიშლიდა და მაინც დაიბარებდა?

ეს პირდებოდა: მაშინვე დაეტოვებ ინსტიტუტსო.

და ბარათის ფინალი:

— ჩანს, ბოროტებას დაუღუეველი ენერგია გააჩნია.

მხარში არავინ ამოსდგომია, ენაც არავის დაუსველებია და, როგორც თვითონ იტყოდა ხოლმე, წავიდა და წავიდაო, — დასძენდა ზაურ წაქაძე ამ ბარათის პუბლიკაციისას.

იმათ გულისხმობს, რომელთა ჩარევასაც შეეძლო ყველაფერი სასიკეთოდ დაელაგებინა, თორემ სტუდენტობა აკი გააფთრებოდა იბრძოდა და თითქმის თავგანწირვითაც იცავდა მოძღვარს ყოვლად უთანასწორო პირობებში.

გახსოვთ მანანა ჩიტიშვილის სიტყვები?

— ყველა მანკიერება, რაც იმ დროს ინსტიტუტში მძლავრობდა, ასმაგად საშინელი, სამარცხვინო და საზიზღარი მოჩანდა ოთარ ჩხეიძის ფონზე.

აი, მიზეზი, სულო ჩემო, აი, მიზეზი!..

საბაბად კი ყველაფრის დახვევა შეიძლებოდა ხელზე და მისი ისეთი შევინროება, თვითონვე გასცლოდა იქაურობას.

* * *

დრო რომ აღარ რჩებოდა წერა-კითხვისათვის, ეს ვითომ კიდევ არაფერი, ის განცდაც გაუჩნდებოდა: მგონი ფიქრისთვისაც აღარ მყოფნის დროო...

ჯერ როგორი გადასატანი გახლდათ, ზედ ის უცნაური სენიც რომ არ დართვოდა:

— უცნაური, ჩემთვის უცნაური, ანთუ განუცდელი მანამდისა: ყნოსვა გამიმწნავდა თუ გამიმძაფრდა, შემაზრზენი რამ სუნი მეცემოდა, რო შევდიოდი ინსტიტუტშია, მეცემოდა და მახრჩობდა. უნდა გამოვსულიყავი, მალე, მალე უნდა გამოვსულიყავი გარეთა.

გამოვიდოდა და... კიდევ ამოისუნთქებდა.

შევიდოდა და... ისევ ახრჩობდა სუნი, რომელიც ვერაფრისათვის შეედარებინა. შემზარავი კი იყო, გამანადგურებელი.

ერთადერთი წამალი მოეპოვებოდა ამ სენს — ინსტიტუტიდან უნდა წამოსულიყო.

— მოთავდა ხალისი, რომანტიკა მოთავდა. მე იქ აღარ მინდოდა და ვილაც-ვილაცასაც აღარ ვუნდოდი. შემომეფეთებოდა გაავებული თვალი. შემომეფეთებოდა. მომერიდებოდა. გაფრთხებოდა. მართალ კაცს ადვილად ვერ გაუსწორებენ თვალსა მრუდნი და ქვემხედვარნი. ყველა ყველას გადაჰკიდებოდა, ყველას ყველა აეჭვებდა. მე მეგონა საამისო მიზეზი არ უნდა მიმეცა არავისთვისა. ამაოდ მეგონა.

თვითონ რომ მიხვდებოდა, ამიტომაც იკითხავდა მიზეზს იმ თვალის გაავეებისა.

აუხსნიდნენ:

ერთხელ ხომ უკვე შემოგთავაზეს რექტორობა, გიორგი ხარაულის მერე რექტორები ისე იცვლებიან, ვინ იცის, კიდევ შემოგთავაზონო.

ამას რომ უარი განეცხადებინა რექტორობაზე? არა კმაროდა ვილაც-ვილაცათა დასამშვიდებლად?

თურმე ეს უარი იმდენს არაფერს ნიშნავდა — მაშინ კი არ მოენდომებინა, მაგრამ ხელახალ შეთავაზებას რომ დაჟაბულებოდა?

ვილაცას თავისთვის ეგუमानა ეს ადგილი, კიდევ ვილაცას, კიდევ ვილაცას. და ოთარ ჩხეიძე ძალიან ეჩხირებოდათ თვალეში.

ცალკე კიდევ — ინსტიტუტის პროფილის შეცვლა რომ განზრახულიყო.

ცალკე კიდევ — მისი კათედრის ხელში ჩაგდებაც ეზმანებოდათ. მოთავებულიყო ხალისი.

რომანტიკა მოთავებულიყო.

ეს მაინც, ეს უცნაური სენი, გამწვავებული, გამძაფრებული ყნოსვა, ამ შენობაში ფეხის შედგმისთანავე რომ ეცემოდა და ახრჩობდა და გასანადგურებლად არ დაინანებდა.

კიდევ კარგი, შენობიდან გამოსვლისთანავე ჩამოეხსნებოდა ხოლმე. აი, მიზეზი, სულო ჩემო, აი, მიზეზი!..

* * *

მერეა, ერთ-ერთი საუკეთესო სტუდენტი, კათედრაზე თითქმის ძალით აჭრილი, მაღლა რომ ასწევდა ოთარ ჩხეიძის ნიგნს და ამ სიტყვებით — თქვენ მისი ნაკითხვის ღირსნი არა ხართო — ტირილით დატოვებდა დარბაზს.

მერეა, უკანასკნელად რომ უნდა აიაროს და ჩაიაროს იმ ქუჩაზე ოთარ ჩხეიძემ, ეთხოვებოდეს და ველარც ეთხოვებოდეს აქაურობას, ენანებოდეს, ჰოი რარიგ ენანებოდეს სტუდენტები: რა ეშველებათ ამათ ხელშიო, — მაგრამ წამოსვლა უკვე ისე გადაენწყიტოს, ველარაფერს შეებრუნებინოს.

ქუდიც რომ შემიგდონო...

მარტო ახლა არა, ცხელ გულზე, საერთოდ აღარ იყო იქ შემსვლელი.

მერეა, რამდენიმე მეგობარი, მისი ყოფილი სტუდენტები, სახელდახელოდ რომ შეიკრიბება და ერთი სასამისს რომ ასწევს: ბატონ

ოთარს გაუმარჯოსო, — უცებ, შეუთანხმებლად ყველა უნებურად დაიჩოქებს.

ინსტიტუტის შესასვლელში კელავაც ძველებურად გაჩერებულიყო საათი, და სადღა იყო ნიკოლოზ კანდელაკი, ციფერბლატზე მიყინულ ისრებს კელავინდებურად რომ აღეშფოთებინა და მოჰყოლოდა მჭევრმეტყველებას, თუ რა იყო საათი, რისთვის გამოეგონებინა ადამიანს, რა როლი მიეკუთვნებოდა ადამიანის ცხოვრებაში საათს და როგორ შეიძლებოდა, რომ მოშლილ საათს ადამიანიც მოეშალა, რათა ძველთა ორატორთა შესადარი სიტყვა კატონივით დაემთავრებინა:

— საათი უნდა მოიხსნას!..

მოეხსნათ კი არა, ისეთი პირი უჩანდა, გზის გამკვლევად სწორედ ეს საათი დაეგულებინათ, რათა ჭაობის გარეგნულ ზიზილ-პიპილებზეც აღარ ეზრუნათ, ისე მისცემოდნენ იქ ცხოვრების სიამტკბილობას. და ლუარსაბ თათქარიძეც კი დაეზაფრათ, ეს სადამდე მისულან, ნუთუ ზღვარი არ გააჩნია ადამიანის დაცემასო?!

* * *

ნოველაში „ის“ ოთარ ჩხეიძის ცხოვრების სხვადასხვა ეპიზოდები გაერთიანდებოდა, რათა განზოგადებულიყო და ეპოქის სულიც ხელშესახებად წარმოსახულიყო; „მესამეკლასელისა“ არ იყოს, ესეც ავტობიოგრაფიული ნოველა გახლდათ, მის კომპოზიციურ ჩარჩოს კი ახალი რექტორის გამოჩენა ქმნიდა და მისი ენერგიული მოქმედება და მკაცრი მოთხოვნა: ამიერიდან ლენინისა და პუშკინის ენაზე უნდა წაიკითხოთ ლექციები, მსოფლიო ენაზე, მსოფლიო ახლა აქეთ ისწრაფისო.

აქამდე გზის მაჩვენებლებს დატყობოდა მძიმე დროების დადგომის სუნთქვა: საკმარისია ბილინგვები, რა მოხელეა ამდენი წარწერა ორ ენაზე, სადაც ერთია, იქ მეორე ზედმეტია, ამიტომაც ერთ ენაზე უნდა იყოს, ერთზე, ერთზე, ლენინისა და პუშკინის ენაზე, მსოფლიო კომუნიზმის ენაზეო.

— ვერაფერს იტყოდი. ლოგიკა სხვაგვარად ვერ დაბრუნდებოდა. სოფისტებიც ვერაფერს გააწყობდნენ.

ქართული ენა უნდა გამოძევებულიყო სახელმწიფო დანესებულებებიდან.

და აგერ ახალ რექტორიც და მისი შეუვალი ბრძანებაც სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე: ამიერიდან მხოლოდ ლენინისა და პუშკინის ენაზეო.

ახალ ტალღას შემოჰყოლია და თავგადაკლულა ახალი წესის დასამკვიდრებლად.

მთხრობელი უნდა ადგეს და კარისაკენ გაემართოს.

— ის ვინ არის? — უნდა იკითხოს ახალმა რექტორმა. ნეტა მართლა ვერა სცნობს თუ საბჭოს წევრებს სურს მოაჩვენოს ასე: ოთარ ჩხეიძეს ვერა ვცნობო? უნდა იკითხოს კი. და რომ მოახსენებენ მის ვინაობას, ახალი შეიკითხვა მოადვენოს:

— სად მიდის?

და მთხრობელი:

— განცხადებას დაეტოვებ კანცელარიაში.

— მოიცა, — სიმონ გაჩეჩილაძე უნდა ჩაერიოს, — ჩვენ პოკითხულობთ ლექციებსა ლენინისა და პუშკინის ენაზე?..

მაგრამ ახალმა რექტორმა მკაცრად უნდა მოუჭრას:

— აქ ლაპარაკი არ არის რუსულ სექტორზე, არამედ ქართველზე!.. — და კიდევ დამარცვლოს, რათა საექვო და საორჭოფო არავის არაფერი დარჩეს. — ქარ...თულ...ზზზზზზზზზზზე!..

— ჩემი ნაბიჯიც ამას აენყო. მერე დუმილილა მომყვა თანა. რექტორს კიდევ უთქვამს: „ლენინი და პუშკინი“, „პუშკინი და ლენინი“. რამდენჯერმე უთქვამს. სხვას არავის დაუძრავს კრინტი. ჩუმად დაშლილან. მალე დაშლილან.

ურთულესი, მძაფრი განცადებით სავსე ნოველაა „ის“, საბედისწერო უამის განწყობილებათა ამრეკლავი, ჩვენი ისტორიის შორეული ფესვების მოლანდებაც რომ უნდა გაგრძნობინოს და კოსმიურ ხილვათა თანაზიარიც გაგხადოს, და ამ მოლანდებათა და ხილვათა ფონზე ამოიმართოს იაკობ გოგებაშვილის მონუმენტური სახეება, როგორც ჩვენი თანამდევი სულის, კვლავაც მისი მადლით რომ უნდა გვეხსნა ქართული ენა ლენინ-პუშკინური მოძალებისაგან.

თითქოს მარტოდენ ყოფითი დეტალია — გორიდან ყელქცეული-საკენ ფეხით მიმავალი მწერალი (ავტომანქანა აკი ინსპექტორს მიუგდო, „განახლების სიოთი“ გადიდგულებულმა მისი დაჩაგვრა რომ სცადა, თუმც მერე სანანებლად გაუხდა საქმე კანონის ვითომ დამცველს!) იაკობის წყაროსთან უნდა ჩამოჯდეს სულის მოსათქმელად, მაგრამ ყოფითობა ძალდაუტანებლად განზოგადდება და გასიმბოლოვდება, ისე მძავრად შემოიჭრება თხრობაში მზის ბრდღვიალება, ოთარ ჩხეიძისათვის ასერიგად მახლობელი ხატი, და მისი მხატვრული სამყაროს ჰელიოცენტრული აგებულება ამ ნოველის ამ პასაჟითაც უნდა შეივსოს:

— ქვის კიბეზე ვზივარ. მთელი დღე მზე ადგა ალბათ რო საფეხურებსა, კიბესა, კიბესა. მზით აღვსილა კიბეი. ქვა აღვსილა მზითა. ქვა რო ქვაა, ქვაც მზით აღვსილა და ქვიდან ჩემში გადმოდის მზეი. წასულა. და. მე ჩამრჩენია. არა: — ქვასა. მზე ქვაშია. მზე ქვისაა, ჩხრიალიც ქვისაა. წყარო ჩხრიალებს ქვის კედლიდანა. რკინის მიღებითა ჩხრიალებს. მზე ქვაში. ქვაში რკინა. რკინის წყარო. ჩხრიალებს. ჩხრიალებს. იაკობის წყარო ჩხრიალებს.

ყოფითი სურათი სიმბოლურ ხილვას ერწყმის და აღარც ის უნდა გაგიკვირდეს, თუ შეირყევინან და შებარბაცდებიან ვარსკვლავებიც.

კოსმიური გაქანება, აბა, უამისოდ?!. ვარსკვლავთა შეუბარბაცებლად?!

თვალსა ჭრის მზე, ახალი მონესენი კი მონდომებულან, მზეზე უფრო თვალისმომჭრელი დაფები აღმართონ, ყოფამიც და, რაც მთავარია, ადამიანთა სულშიც — ნარწერები ჭრიდეს მზერას, ლენინისა და პუშკინის ენა ბრდღვიალებდეს და გაბრმავებდეს, დახუჭო — გჭრიდეს, გაახილო — გჭრიდეს.

— არ არის საშველი. არა და რა კარგია პუშკინი თავისთვისა!.. ყველა თავისთვისა... თავისთვისა.

ამასობაში მოსკოვი დროებით, ტაქტიკური მოსაზრებით უკან რომ დაიხედა, დამატებითი განმარტებანი უნდა მოსულიყო იქიდან: ნურც ავჩქარდებით, ნურც დავაყოვნებთ. ვისაც როგორ უნდა, ისე წაიკითხოს ლექციები. ჯერჯერობით. ჯერ-ჯერ-ობი-თაო...

ყულფი ოდნავ, სულ ოდნავ მოეშვებოდა...

გორის ინსტიტუტის რექტორიც ახალ ტალღას მოერგებოდა, მოჩვენებით კურსს დაადგებოდა და, საბჭოს ახალ სხდომას რომ მოინვევდა, ბრძანებდა:

— როგორც გინდათ, ისე წაიკითხავთ!..

ამოისუნთქავდა საბჭო.

პროტესტი ვერ გაებედათ, თორემ ყველასთვის, ერთი-ორი გამოწაკლისის გარდა, თავზარდამცემი გახლდათ ის მოთხოვნა, ქართული ინსტიტუტის ერთბაშად რუსულ ინსტიტუტად რომ უნდა გადაკეთებულიყო და მსოფლიო კომუნიზმის ენას საბოლოოდ გაესრისა ჩვენი მშობლიური მეტყველება, ერთხანს ოჯახები რომ შეინარჩუნებდნენ, ეგაა და ეგ.

— ის სად არის?.. — ესეც უნდა ეკითხა რექტორს და სწორედ ასე, სახელი არც ეხსენებინა იმ პიროვნების, ვისაც ძალიან გაეგულისებინა თავისი მკვეთრი პროტესტით.

— ის დაბრუნებას აღარ აპირებს, — პრორექტორს უნდა მიეგო და შვებით გაელიმებინა რექტორი:

— მითუკეთესი!..

და შემდეგ საკითხზე რომ გადავიდოდნენ, დაადგენდნენ:

— ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭო იწონებს საკავშირო და საქართველოს კომუნისტური პარტიის განუხრელ კურსს მექრთამეობასთან ბრძოლაში.

დაადგენდნენ, რა დაუშლიდათ, ის კი არა, ამ დადგენილების ქვეშ უფრო ააყვავებდნენ მანკიერებას, არნახულ მასშტაბს რმო მიაღწევდა იმ კედლებში, ოდესღაც სინმინდის კერად რომ აღიარებულყო, ისეთი პიროვნებანი ტრიალებდნენ და განსაზღვრავდნენ მის სულიერებას.

თითოროლაღა ინარჩუნებდა ამ სულიერების უწყვეტობას.

ერთი აგერ გასცლოდათ.

და ნოველა იმ სტრიქონებით ბოლოვდებოდა, „ჩემი სავანის“ მხატვრულ მრწამსს რაც დასდებოდა მთავარ მუხტად:

— წყალს ნაფოტი ჩამოჰქონდა. ინსტიტუტის წყალს მიჰქონდა. ნაფოტი.

სატირა მსჭვალავდა ნოველის მხატვრულ ქარგას, და თუ დრამატიზმიც მკაფიოდ იჭრებოდა, ესეც სჩვევია სატირას, ყველა განწყობილებას მოირგებს, ყველა იდეურ ნაკადს შერწყავს და იმ ტკივილით აღივსება, ზარის შორეულ რეკვას რომ მოგაგონებს და ველარ გაგიგია, საით სჯობს დაძვრა, რეკვას რომ მიუახლოვდე... და ძალიან, ძალიან უნდა აფორიაქდე, გზასავალი რომ იპოვნო... შენით იპოვნო... სატირა ესაა — მზამზარეულს არაფერს გთავაზობს, მხოლოდ გთანგავს, გულს შეგიძრავს და, ძალ-ლონე თუ გერჩის, ბედისწერასაც შეგაჭიდებს...

* * *

ხოლო შენუხებით თუ ვინმე შენუხდებოდა ოთარ ჩხეიძის წამოსვლით გორის ინსტიტუტიდან, თუ ვინმეს დააჩნდებოდა ჭრილობად, ერთ უპირველესს ომარ ჩუბინიძეს.

ცხადია, წამოსვლაც არის და წამოსვლაც!.. გამოძევება უფრო ერქვა, თუკი იმ ამბებს არ შევალამაზებდით.

თავმოყვარე ადამიანი იქ აღარ გაჩერდებოდა, და როდესაც შეგნებულად გიქმნიან ისეთ პირობებს, თავმოყვარეობა შეგილახონ, ჩვეულებრივი პენსიაზე გასვლა როგორღა იქნება იქაურობის მიტოვება.

ამხელა ამაგი არამარტო ერთ ინსტიტუტზე, არამედ მთელ ქალაქზე, ამდენი წლის თავგადადებული გარჯა და... სანაცვლოდ დამცირება და შეურაცხყოფა, და ამით ჩახერგილი გზა სულაც ამ ქალაქისაკენ.

ამის გამოსწორება უკვე შეუძლებელია, მაგრამ ის ხომ მაინც მოგვიხერხდება გორელებს, გულთბილი საღამო მაინც გაეუმართოთ და გატეხილი გული როგორღაც გაეუნედლოთო, — თავისას ბჭობდა ომარ ჩუბინიძე და გადანყვეტდა ამ შეკრებაში მონაწილეობისათვის თბილისიდან მოენვია ლია სტურუაც, ელგუჯა ამაშუკელიც, ზაზა ალექსიძეც... საღამო ატენის სიონის ტაძარში უნდა გამართულიყო და ოთარ ჩხეიძის მოღვაწეობისა და შემოქმედების საფუძვლიანი შეფასება თავს ედოთ აკაკი ბაქრაძესა და ზურაბ კიკნაძეს. ორივეს აზრი მოეხსენებოდა ოთარ ჩხეიძეზე და დაიმედებული მოინახულებდა ერთსაც და მეორესაც შესათანხმებლად. ორივე სიხარულით დაჰყვებოდა: მაინც გვინდოდა ამ პიროვნებაზე ჩვენი შეხედულებანი გამოგვეთქვა, გვანუხებს მისი ასეთი დაუფასებლობა და ბარემ მარჯვე საბაბიც მოგვეცემა ჩვენს უსაყვარლეს მწერალზე სალაპარაკოდო.

გორელებიც მხურვალედ აჰყვებოდნენ და ომარ ჩუბინიძე უკვე კმაყოფილი იფშენებდა ხელებს: ყველაფერი მოგვარებულია და ჩინებულადაც წარიმართება, მართლა საქვეყნო საღამო იქნება, ვინ გაბედავს ხელი შეგვიშალოსო.

თურმე ვინ და... ოთარ ჩხეიძე.

მართალია სამზადისი მისგან ფარულად მიმდინარეობდა და, რაკილა ომარ ჩუბინიძეს კარგად მოეხსენებოდა თავისი მოძღვრის პიროვნული ხასიათი, ბოლო წუთამდე არც არაფერი უნდა გაეგებინებინათ, ხოლო სიონის ტაძარში მდგარი უკვე ველარაფერს ჩაშლიდა, განა რა დამალულა, ეს სამზადისი რომ დამალულიყო... და როგორც მოსალოდნელი გახლდათ, ოთარ ჩხეიძე მკაცრად აღკვეთდა ამ მცდელობას, არ იყაბულებდა თუნდაც მოკრძალებით გამართულ საიუბილეო ყაიდის შეკრებას.

იქნებ შენ მაინც დაითანხმოო, — მეხვეწებოდა ომარი.

აზრი არა აქვს ჩემს ჩარევას, თორემ როგორ დაგზარდებოდიმეთქი, ვებოდიშებოდი, თუმცა ძალიან კი მწყდებოდა გული, ეს საბაბი რომ გაქრება, ვინ იცის, აკაკი ბაქრაძესაც და ზურაბ კიკნაძესაც გამოუთქმელი დარჩეთ თავიანთი მოსაზრებანი ოთარ ჩხეიძის სამწერლო ღვანლზე-მეთქი.

აკი ასეც მოხდებოდა...

დოდო ჭუმბურიძე „ლიახვის“ ახალ ნომერს რომ აიღებდა ხოლმე ხელში, ძალაუნებურად ახსენდებოდა ხალხური სტრიქონები: ლიახვ-მა თქვა, ავდიდდები, არაგვს არ დავედარებო, — და მეტაფორულ მნიშვნელობასაც ანიჭებდა: ეს ხომ ის იმედია, გორელ მწერალთა შემოქმედება რომ გვისახავსო.

და თუ აქამდე ამგვარი ფიქრი ეგებ ავანსი უფრო გახლდათ, 1985 წლის კრებული ამ იმედს კიდევ უფრო რეალურს გახდიდა და გაზეთის ფურცლებზეც („ლიტერატურული საქართველო“, 1985, 22 ნომბერი) უკვე დაბეჯითებით განაცხადებდა მცირე რეცენზიასა თუ ვრცელ ანოტაციას.

კრებულის თემატური მრავალფეროვნება თუ მხატვრული ღირსებაანი ნამდვილ ლიტერატურასთან შეხვედრის შთაბეჭდილებას რომ ქმნიდა, ეს იმიტომაც, რომ „ვინრო, ადგილობრივ ჩარჩოში“ არ მოქცეულიყო, მთელი ქართული ლიტერატურისათვის საჭირო უამრავ საკითხს აშუქებდა და ამით სავსებით ამართლებდა მისი გამოცემის აუცილებლობას.

„ლიახვის“ მთავარ ძარღვად მაინც ამ მასალებს მიიჩნევდა:

— მართლაც რა გულშიჩამწვდომი ინტიმითა და პოეტურობითაა სავსე ოთარ ჩხეიძის უბრალო მოგონებები კი არა, ბრწყინვალე ესეები სიმონ ჩიქოვანსა და გიორგი შატბერაშვილზე, გაიოზ იმედაშვილის ჩანაწერები ნიკო სამადაშვილზე, ერემია ქარელიშვილის „მცირე მოგონება დიდ მწერალზე“ — ნიკო ლორთქიფანიძეს რომ ეძღვნება, ლადო ავალიანის „ვინა სთქვა“ — სიმონ ჩიქოვაზე, ქეთევან ბოჭორიშვილის „შეხვედრა ვასილ ყუშიტაშვილთან“. წერილებიდან შთაბეჭდავია კლასიკური ესეი „ებრაიზმი და ელინიზმი“ მეთიუ არნოლდისა, პროზის განყოფილებაში დაბეჭდილი უილიამ ფოლკნერის მოთხრობა „ჩამოვედ, მოსე“ (თარგმანი პაატა ჩხეიძისა).

მეთიუ არნოლდის ესეის მთარგმნელის ვინაობა არ ეწერა, რაკილა ფოლკნერის მოთხრობაზე აღნიშნულიყო. „ებრაიზმი და ელინიზმი“ პაატასი და ჩემი ერთობლივი ნამუშევარი გახლდათ, რომელმაც მაინცდამაინც ვერ დაგვაკმაყოფილა, საფუძვლიანი გადამუშავებისათვის კი ველარ მოვიცალეთ და ამიტომაც ინგლისელ და ამერიკელ მწერალთა ესეების კრებულში აღარ შეგვიტანია (მიუხედავად იმისა, რომ არაერთმა მკითხველმა მოგვიწონა), უკეთესი დროისათვის გადავდეთ მისი ხელახალი შედარება ორიგინალთან და ქართული ვერსიის დახვეწაც, ეს დრო კი ვერა და ველარ დადგა.

მაგრამ მთავარი მაინც ის სიტყვებია: უბრალო მოგონებები კი არა, ბრწყინვალე ესეებიო, — და „ჩემ სავანეზე“ რომ მოხდომოდა საუბარი დოდო ჭუმბურიძეს, მაშინაც ამასვე დაიბეჯითებდა: უბრალო მოგონებები კი არა, ბრწყინვალე რომანიო. სატრფიალო ზოლიანად იქნებოდა თუ უიმისოდ, ეს უკვე მწერლის საქმე გახლდათ, მემუარულ ჟანრში ასე ადვილად რომ ვერ ეტეოდა.

თავი XII

ხეთური იეროგლიფური დამწერლობა და... მრუდე ხელი

1986 წლის 2 იანვარს სტამბაში რომ იხმობდნენ, ეს იმიტომ, ორ გვერდს სულ ცოტა გადადის და ეგებ როგორმე მოგვეშველო. უნდა შეეკეცა, მიშველებაც ეს გახლდათ.

„შავი კატა“ — ასე დაესათაურებინა ის ფრაგმენტი, მოთხრობასავით რომ ამოეღო „ჩემი საფანიდან“. საგანგებოდ მოენდომებინა ეს სახელწოდება — ედგარ პოს ნოველის ერეკლე ტატიშვილისეული თარგმანის ხათრით. ის-ისაა აღმოჩენილიყო ეს თარგმანი პავლე ინგოროყვას არქივში, „კავკასიონის“ განუხორციელებელი ნომრის მასალებში და ექვსი ათეული წლის შემდგომღა ღირსებოდა მზის სინათლე სამწერლო გაზეთის ფურცლებზე.

ამ დასათაურებით შეეხმიანებოდა მოძღვარს ოთარ ჩხეიძე, და პავლე ინგოროყვას აჩრდილსაც თანაგრძნობას მიანიშნებდა „კავკასიონის“ ჩაშლილი ნომრის გამო.

დასაწყისში წაენერა: კიდევ ორიოდ ამბავს გამოვაქვეყნებო.

„ორატორი“, „მეციხოვნე“ და ესეც „შავი კატა“ — ნიკოლოზ კანდელაკის, სერგი მაკალათიასა და სიმონ გაჩეჩილაძის პორტრეტები. ორი წლის შემდეგ იპოლიტე ვართაგავას პორტრეტიც გამოჩნდებოდა.

ალარ ჩანდა ის ფრაზა, ეტყობა, რედაქტორს ამოეღო. ისედაც გადაჰკრა: გორს ხომ არ გადავყვებითო.

კეთილი, ნუ გადავყვებით გორსაო, — გაიფიქრებდა და გასამეტებელ ადგილებს დაუწყებდა ძებნას — ლამის ერთი მტკაველი გამხდარიყო ამოსაყრელი.

ზოგისათვის იოლი გახლდათ ასეთი შემოკლება და ძალიანაც იოლი, მაგრამ ამას ყოველთვის უძნელდებოდა, რადგანაც არამცთუ ფრაზა, სიტყვაც არასოდეს ჰქონია ზედმეტი და ერთი ფრაზის ამოშლითაც საკმაოდ ზიანდებოდა თხრობა.

რას იზამ, გაზეთს თავისი მოთხოვნები უჩნდებოდა, როდესაც მცირე ტექსტი გადადიოდა ხოლმე ერთი გვერდიდან მეორეზე, და ისიც უნდა დამორჩილებოდა გაზეთის მოთხოვნას.

16 იანვარს ვალიკო რამიშვილს გადაეყრებოდა პეტრიაშვილის ქუჩაზე, ცოტა შეხალისებულს, ქურთუკი მოეცვა და ბერეტი ეხურა, ჭაბუკივით გამოიყურებოდა.

ახალი რექტორი მოგვიყვანეს, ძველი განათლების მინისტრად დაანინაურეს, ახლა ეგ მოუვლის ამონაშვილებს, მე ველაპარაკე, გული მოსდის და მაგ საქმეს მიხედავსო, — მიახარებდა.

— საერთოდ თუ მიხედავს საქმეს?

და კიდევ მოინყენს ვალიკო რამიშვილი:

— განათლების საქმეს რა მიხედავს, არა, ეგ საქმე წასულია, ეგაა, ამონაშვილებს თუ მოუვლის და მაგგვარ მასხარებს, ამ ეტაპზე ეგეც დიდი საქმეა.

— ასეთ ყოფაში მასხარას ისევ მასხარა მოჰყვება, გვარები თუ შეიცვლება, დიდი შეღავათი არ არის, — ვერ გაიზიარებდა იმის იმედოვნებას.

— არა, არა, აი, ნახავ.

— ღმერთმა ჰქნას. სკოლა ჰო სკოლა აღარ არის, მასწავლებელი ჰო მასწავლებელი აღარ არის და მასწავლებელთა აღმზრდელებსაც დიდებულად იცნობთ.

— როგორ შეიძლება რო მაგათ მასწავლებლის აღზრდა ენდოს, — ნუხილი გაისმის იმის ხმაში, — როგორ, როგორ, რანაირად. გახსოვს გორში, ხალხი იყო, სადაა, სადაა, აქ ის ხალხი სად არის.

— ბოლო დროს იქაც ნახდა და ძალიანაც ნახდა, — ვალიკო ადრე წამოსულიყო გორის ინსტიტუტიდან, ჯერაც ღირსეული პიროვნებანი საკმაოდ რომ დააბიჯებდნენ მის კედლებში.

— ინსტიტუტი მაინც არ უნდა გაენიროთ. ვილუპებით. სკოლა გველუპება და ერი გველუპება.

— მე მაინც იმედი მაქვს, — მიუგებს ოთარ ჩხეიძე.

მაინც რას ეჭიდება იმედის შესანარჩუნებლად?

იმ ზოგად კანონზომიერებას, რაც გარდუვალი ყოფილა კაცობრიობის არსებობის მანძილზე და ამით ბევრ რაიმესაც შევლებია:

— ამდენ დაძაბულობას ველარ გაუძლებს. ჰო უნდა შეიცვალოს, რახან რომ ყველაფერი იცვლება.

კიდევ კარგი, სასიკეთო ცვლილებანიც შეიძლება გაჩენილიყო, აბა, უკუღმართი გზით როდემდე ივლიდა ჩვენი წილი წუთისოფელი.

— უსათუოდ, უსათუოდ, — ის გახალისებული გაუყვებოდა გზას, თუმცა უეცრად შემობრუნდებოდა:

— ემელიანე თუ გახსოვს?

— როგორ არა.

— შენ ძალიან გაფასებდა. ერთხელ იმის კაბინეტში გქონია ლექცია. ცოტა ხანს შერჩა თურმე და უნდა გამოსულიყო, მაგრამ გაჩერდა, აღარ გამოვიდა, ვითომ რალაცასა წერდა, დარჩა ბოლომდისა, მოგისმინა ბოლომდისა და გაოგნებული გამოვიდა, აღტაცებული გვიყვებოდა, რა შესანიშნავი ლექტორი ყოფილაო, აღტაცებული გვიყვებოდა, ჰო გახსოვს რა აღტაცება იცოდა, არ დაგავინყდეს, ემელიანე არ დაგავინყდეს.

ეს იმის გამოძახილად მიიღებდა, „ლიტერატურული საქართველოს“ პუბლიკაციების — „ჩემი სავანიდან“ ამოკრებილი რამდენიმე ფრაგმენტისა.

თქმით არ ეუბნება, რომ არ დავინწყნია.

ვალეკო თავისას განაგრძობს:

— მე ეუთხარი, მაშ რა გგონია, ჩემი მონაფე იყოო.

ოთარ ჩხეიძისათვის მაშინ პირადად არაფერი უთქვამს ემელიანეს, ოღონდ დაუახლოვდა, რამდენადაც შეიძლებოდა გორის პირობებში. სხვებისაგან შეიტყო იმისი ნათქვამი: ოთარი „ფაუსტზე“ ლაპარაკობდა და სულ ახლებურად გახსნაო. ზოგს უხაროდა მისი ეს აღტაცება, ზოგიც ძალიან გაღიზიანებულიყო: იმდენი დანერილა „ფაუსტზე“, ნეტა ამან რალა გახსნაო.

მაგრამ მთავარი მისთვის ის გახლდათ, რომ ასეთი აღტაცება სჩვეოდა ემელიანე გოგინავას... ცხადია, არ დავინწყებოდა მისი სახება, ოღონდ ისე ვრცლადაც ვერ შეხებოდა „ჩემ სავანეში“:

— სიუჟეტმა არ მოითხოვა და ეს იმიტომ, ადრე რო გარდაიცვალა, რო არ მოჰყოლია კონფლიქტებში ინსტიტუტისა... ოოო, რა აღტაცება იცოდა... ოოო, როგორი სევდაც იცოდა...

ამ ორი ფრაზით ხელშესახებად წარმოისახება ამ პიროვნების სილუეტი.

ისე გასაკვირი სულაც არ არის, ახლებურად რომ გაეხსნა „ფაუსტი“ — არასოდეს გაჰყოლია გაკვალულ გზებს, ყველაფერს ღრმად გაიაზრებდა და საკუთარი აზრი მოეპოვებოდა, მითუმეტეს, საკაცობრიო ქმნილებებზე. რასაც დანერდა, დანერდა, რასაც ველარ ასდიოდა და ასე უშურველად ფანტავდა, ანიავებდა სუფრებსა და ლექციებზე, გულუხვად აბნევდა მარგალიტებს, ვითომც აქ არაფერიო.

„ფაუსტის“ იმ ახლებური გახსნიდან ემელიანე გოგინავას აღტაცება-
ლა შემოგვრჩენია, უფრო ნიშანდობლივ და დაბეჯითებით ვერაფერს
შევიტყობთ. არადა, ანუხებდა და ძალიანაც ანუხებდა ეს პოლემიკა
— ფაუსტური ძიების ჟინი და მისი ათასგვარი ვარიაცია, გოეთეს ეპი-
კური ქმნილებით დაგვირგვინებული.

მიხეილ კვესელავას „ფაუსტურ პარადიგმებს“ რომ გაეცნობოდა,
მთლიანობაში მოეწონებოდა დიდძალი და უცნობი მასალის თავმოყ-
რა, მაგრამ შენიშვნაც არაერთი გაუჩნდებოდა, განსაკუთრებით ვა-
სილ ბარნოვის რომანს — „მიმქრალი შარავანდედი“ — მოისაკლი-
სებდა, ამის გამორჩენა როგორ იქნებოდა, ქართულ მხატვრულ სამ-
ყაროში აქ დასტურდება თუ დასტურდება ფაუსტური პრობლემაო.
ვრცელ გამოხმაურებასაც აპირებდა, თუმც ველარა და ველარ მოიც-
ლიდა საამისოდ, და დაკვირვებანი კი მიმოიბნეოდა ლექციებზე, თვი-
თონ „ფაუსტიც“ სრულიად ახლებურად რომ წარმოდგებოდა და
ოთარ ჩხეიძეს ჯერ მაინც ეიმედებოდა, საამისოდ მაინც როგორ ვერ
მოვიცლი, ერთი რომ ჩავუჯდე და მთლად მონოგრაფია თუ ვერა,
ვრცელი ნარკვევი შევქმნა ამ მასალაზე, ვასილ ბარნოვი რომ მოექ-
ცევა მის შუაგულშიო.

...ყოველთვის გული გენურება, აღუსრულებელ ჩანაფიქრთა შემს-
წრე რომ ხდები, თუმც ის მაინც განუგეშებს, თემა თუ იდეა რომ მა-
ინც დარჩენილა და ოდესმე იმ განზრახვასაც მოებმის თავი, ყველა-
ფერს გამოუჩნდება თავისი პატრონი, მითუმეტეს, „მიმქრალი შარა-
ვანდედი“ ევროპული რანგის რომანია და ფაუსტური პარადიგმების
გზით თუ გააღწევს დასავლეთში, პოპულარობასაც მოიპოვებს
მკითხველთა წრეებში და სალიტერატურო კრიტიკაც ძალიან დაინ-
ტერესდება ამ რომანის შესწავლითაც და მისი ავტორის შემოქმედე-
ბის უკეთ გაცნობითაც.

ისე მაინც რა ბედი დაჰყვა ვასილ ბარნოვს, მისმა პიროვნულმა
თვისებებმაც რომ შეუნყო ხელი — უზომო მორიდებამ და მოკრძა-
ლებამ, უჩინარობისაკენ სწრაფვამ, თორემ მიხეილ კვესელავას —
ვინც იცნობდა მეთაუხარისხოვან თხზულებებსაც ამ თემაზე, თუნდ
გაკვრითაც რომ ეხმაურებოდნენ ფაუსტურ სულს — როგორ უნდა
გამორჩენოდა ამ რანგის მხატვრული ქმნილება თავის ძიებებში?
არადა, არამცთუ ცალკე თავი არ დათმობოდა „მიმქრალ შარავან-
დედს“ „ფაუსტურ პარადიგმებში“, გაკვრითაც არ იხსენიებოდა, ვი-
თომც ყოფილა და ვითომც არაო.

1972 წლის 10 მარტს დღიურს მიანდობდა ამ განზრახვას:

— და აქ უცებ მახსენდება, რომ თავის ვეებერთელა „ფაუსტურ პარადიგმებში“ ვასილ ბარნოვისათვის ადგილი არ აღმოაჩნდა მიხეილ კვესელავასა, არ იცოდა და იმიტომაც ცხადია, რა თქმა უნდა, მსოფლიო მწერლობის მცოდნედ მოაქვს თავი და ვასილ ბარნოვი არ იცოდა ანუ არ იცის, რა უბედურებაა, არც სხვამ იცის, რა უბედურებაა, ჩემმა ნიგნამაც ვერაფერი უშველა... და შეიძლება თვალი გადავავლო „პარადიგმებსა“ და შეიძლება ვიხელთო დრო და საშუალება ბარნოვიად რომ წამოვიწყო ხელახლად... მერე რამხელაა ეს „პარადიგმები“, რა გადაჰხედავს ხელახლად...

ხოლო 28 მარტს გიორგი ნაცვლიშვილი რომ შემოხედებოდა, ის პირველად ამას ჰკითხავდა: გორს ხომ არ მიდიხარო.

დიდი ხანია აღარ შეხვედროდა, აღარც აღარაფერი სმენოდა მისი და... ველარც მოეკითხა. რაღაც საოცარი განცდა უჩნდებოდა მისი გახსენებისას: ვინ იცის, აღარც არისო.

ფსიქოლოგიურად დამაფიქრელი დეტალია და ამ ჩანანერში საგანგებოდ აღნიშნავს: ძველი ნაცნობი რომ გადამცდება თვალთაგან, ველარ მომიკითხავს, თითქოს მეშინია, არ მითხრან, გარდაიცვალაო. ურჩევნია, კვლავაც ცოცხალი ეგონოს და ყოველი ადამიანის გასვლა ამა სოფლიდან არ აგრძნობინებდეს, რომ ზღვარი ახლოვდება და უკვე ყოველ წუთასაა მოსალოდნელი ამ აქლემმა შენს კართანაც დაიჩოქოს.

ახლა გაეხარებოდა, არამცთუ საღსალამათს რომ იხილავდა, არამედ მოცინარსაც, ჩვეული რიხით რომ ეკითხებოდა, გორში ხომ არ აპირებდა წასვლას.

— რა ამბავია? — ეს დაინტერესდება.

— იუბილე.

— ვისი?

თურმე ინსტიტუტს უხდიდნენ 50 წლის იუბილეს.

— რომელ ინსტიტუტს, რო მოკლეს და დამარხეს? ქელებია თუ ზეიმი?

რაოდენ მწარეც უნდა ყოფილიყო ამის შეგრძნება, კვლავაც სიმართლისათვის თვალის გასწორება სჯობდა. კიდევ ერთხელ გაცდა ამ საგანმანათლებლო კერის სავალალო ბედისა.

— ეგენი ზეიმს ეძახიან, — ქვეტექსტი გამჭვირვალეა, გეთანხმები, სინამდვილეში ქელებიაო.

— ალბათ ჯილდოებსაც მიიღებდნენ.

— ჰოო... დაურგიტებით.

— ჯალათებსაც აჯილდოებენ, — შეახსენებდა ცხოვრების მწარე სიმართლეს.

იმას ეს უკვე აღარ დაუჯდებოდა გონებაში, რაკილა გორში წასვლას ეშურებოდა, ზეიმში მონაწილეობას და... არ გინდა ამ განწყობილებით ჩაერთო საიუბილეო თავყრილობაში?

— კეთილად იმგზავრე, — ეს დალოცავდა, — მე არც არავის მიუწვევია და არც ვიზიემებ ინსტიტუტის სიკვდილს.

ისიც შეფიქრიანდებოდა, მეც მარტო მეზარება, ეგებ აღარც წავიდეო.

ამას შეეუხერხულებოდა, ჩემი სიტყვების გამო ნუ გადაიფიქრებ, თუკი გენადა, რატომ არ უნდა წახვიდეო.

* * *

8 სექტემბერს ამცნობდნენ, რომ „ლიახვი“ გურამ გვერდნითელს გაეჩერებინა. მიზეზი თურმე სერიოზული ჰქონია: პავლე ინგოროყვას „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობა“ რად იბეჭდებო.

ეს უკვე მეათე წიგნია.

მეცხრე ნომრის — 1982 წელს რომ გამოცემულიყო — საჯარო განხილვა ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში გაიმართებოდა და ოთარ ჩხეიძეს სულ პირველი ნომრის, „ცისკრის“ სახელწოდებით გამოსულის, განხილვას გაახსენებდა. ესეც საქმიანი განსჯა აღმოჩნდებოდა, კრიტიკული შენიშვნებიც გამოითქმოდა, მაგრამ უმთავრესად მოწონების სიტყვები ისმოდა, რაკილა კეთილგანწყობილ გარემოში ტარდებოდა. დავით თევზაძე თაოსნობდა ამ შეკრებას. თანამედროვე ლიტერატურის მკვლევარი ამ ინსტიტუტში რომ მუშაობდა, ლექციები გორის ინსტიტუტშიც ეშოვნა, ხშირად უწევდა იქ სტუმრობა, „ლიახველებსაც“ იქ დაახლოებოდა, დაინტერესებაც მაშინ გამოეჩინა ამ აღმანახით და, რომ ჩაითქვამდა, თბილისში გავმართავ ახალი ნომრის განხილვასო, კიდევ წარმატებით მოაბამდა თავს.

თავყრილობაზე ხშირად ახსენებდნენ მეთიე არნოლდის ესეის „ებრაიზმი და ელინიზმი“, თავისებურად საპროგრამო თხზულებას, მცირე ქარგა მონოგრაფიის თემატიკას რომ მოიცავდა და იდეას იდეაზე და თეზისს თეზისზე ახვავებდა, ოღონდაც გაგრძელებულიყო აქ წამოჭრილი საკითხების შემდგომი შესწავლა და გააზრება; უილიამ ფოლკნერის მოთხრობას „გარდავედ, მოსე“, და კიდევ გაიოზ იმედაშვილის ნარკვევს „სიცოცხლეში ადრე დაღამებული პოეტი“, ნიკო სამადაშვილს რომ ეძღვნებოდა და აღიარებული მკვლევარი ქარგა ხანს

დაატარებდა რედაქციიდან რედაქციაში, მაგრამ ამაოდ, ყველა გაუზრბოდა მის გამოქვეყნებას, რაკილა ვერ იჯერებდნენ ნიკო სამადაშვილის დიდ პოეტობას, უზომო გადაჭარბებად მიიჩნევდნენ აღმატებულ ეპითეტებს და... ეშინოდათ პოეტების რისხვისა, როგორ თუ ასე აამაღლეთ ეს საშუალო უნარის პოეტი და მოვლენად გამოგვიცხადეთო. თან გაიოზ იმედაშვილის ავტორიტეტსაც ანგარიშს უწევდნენ და ემუდარებოდნენ: ცუდად ნუ გაგვიგებთ წერილის უკან დაბრუნებას, ამას ვერ გიბეჭდავთ, თორემ სხვა რაც გენებოთ მოგვიტანეთ და დაუბრკოლებლივ გაუშვებთ სტამბაშიო.

არადა, იმას ყველაზე ძალიან ამ ნარკვევის გამოქვეყნება ენადა და კიდევ კარგი, ოთარ ჩხეიძე რომ მოეცლინებოდა მშველელად.

აქამდე ასევე უიმედოდ შეჰყურებდა ნარკვევს ტერენტი გრანელზე — „პოეტი ფიქრის და ღამეების“, რომელსაც იმ ნარკვევით მოველო რამდენიმე რედაქცია და ახლა მკვლევარის არქივში თვლემდა. არადა, არც ის დაინუნებოდა, თუკი წრფელი თვალთ შეხედავდი და არა მოშურნის მზერით. და კიდევ დაბინავდებოდა „ლიახვის“ მომდევნო ნომერში.

ეგ კი არის, გაიოზ იმედაშვილი შეჩივლებით შესჩივლებდა ოთარ ჩხეიძეს: როგორ მიხარია „ლიახვში“ წერილების გამოქვეყნება და მწყინს, რომ თქვენი აღმანახი პოპულარული ვერ არის, ჩვენს ინსტიტუტში ცოტას აქვს ნაკითხულიო.

— მე ეგ ცოტაც მიკვირს, ეს ნიშნავს, რომ სწორედაც პოპულარობა მოუპოვებია, თორემ აგერ გამოკითხვა ჩაატარე, თქვენი რამდენი თანამშრომელი ადევნებს თვალს „მნათობს“, „ცისკარსა“ და „ლიტერატურულ საქართველოს“.

გაივლიდა რამდენიმე ხანი და გაიოზ იმედაშვილი ტელეფონით შეეხმიანებოდა.

რა გგონიათ, გამოკითხვა მართლა ჩაეტარებინა და... გაოგნებულიყო.

— სულ რამდენიმე კაცი კითხულობს გაზეთსა და ამ ჟურნალებს, „ლიახვს“ თურმე მეტი მკითხველი ჰყოლია.

და ეს ხდებოდა ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში, სადაც ორი განყოფილება იყო გახსნილი თანამედროვე სამწერლო პროცესთა საფუძველზე. და წლიურ თემებსაც უკლებლივ აბარებდნენ. იმდენ ადამიანს შეეყარა თავი ამ განყოფილებებში, შეუფასებელი ერთი ნიგნიც კი არ უნდა დარჩენილიყო და საგაზეთო და საჟურნალო პუბლიკაციებსაც კვალდაკვალ მიჰყოლოდნენ.

არადა, ცალკე არსებობდა ეს განყოფილებები და ცალკე მიედინებოდა სალიტერატურო პროცესი.

ერთი და ორი ადამიანის თავგამოდება პირად მიღწევებად რჩებოდა და კოლეგებზე ვერავითარ ზეგავლენას ვერ ახდენდა, რათა დიდად თუ არ ამოძრავდებოდნენ, ოდნავ მაინც გატოკებულყვნენ.

ისე ასეთივე გამოკითხვა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა თუ სხვა სასწავლო ინსტიტუტებშიც რომ ჩატარებულიყო, არანაკლებ გულდასაწყვეტი სურათი წარმოდგებოდა.

უკან მიმაქვს ჩემი სიტყვებით, — ბოდიშობდა გაიოზ იმედაშვილი და მომდევნო ნომრისათვის კიდევ ერთ ნარკვევს სთავაზობდა: „ეროვნული სტილისა და სინამდვილის პარადოქსები“.

თვითონ რედაქტორს „ლიახეში“ ორი მცირე თხზულება გამოექვეყნებინა, როგორც ნაწყვეტები მემუარებიდან, მაგრამ ორივე ისე დანერვილიყო — ერთი კუმურდოს მონახულებას ეძღვნებოდა და მეორე გიორგი შატბერაშვილთან პირველ შეხვედრას — რომ ნოველებად წარმოდგებოდა და კიდევ შეიტანდა „ჩემი სოფლის ეტიუდების“ ციკლში.

მეცხრე ნომრის შემდეგ კიდევ რამდენიმე ნელს ჩაველო.

„ხეთური იეროგლიფური დამწერლობა“ რად იბეჭდებო...

ვითომ აკლდა პავლე ინგოროყვას სიცოცხლეში დევნა და შევინროება, ახლა მისი გარდაცვალების შემდეგაც რომ არ გაგრძელებულიყო?!

ოთარ ჩხეიძე რომ მიაკითხავდა და მის გადარწმუნებას შეეცდებოდა, ის თავისას დაიჟინებდა: თამაზ გამყრელიძეს გაეუგზავნოთ დასკვნისათვისო.

ეს შეგონებას დაუწყებდა, რომ ამ შემთხვევაში ზედმეტი იყო დასკვნები, რომ აქ არ არის და არც შეიძლება ყოფილიყო იდეოლოგიური თუ პოლიტიკური შეცდომები, და სხვა რაიმეს შიში, ვთქვათ ის, თუ მაინც ვინ იცის რას იტყვიან, უკვე მეტისმეტი შიში გახლდათ.

ამაოდ.

თავის გამართლებას იმით მოიხდომებდა: ასე მოითხოვენ, მიკრძალავენ მეცნიერული ლიტერატურის გამოცემასო.

და „მაცნეში“ მიასწავლიდა.

ოთარ ჩხეიძეს მწარედ გაეცინებოდა:

— ალექსანდრე ბარამიძე ამას დაბეჭდავს?

ჰოი, რარიგ სძულდა პავლე ინგოროყვა, მისი ხათრით „რუსთველიანას“ შემოქმედის სახელს შოთა რუსთველის მკვლევარებისადმი

მიძღვნილ ნიგნშიც არ გააჭაჭანებდნენ, იქ, სადაც ის მეცნიერებიც კი მოხვდებოდნენ, ოდნავ რომ შეხებოდნენ „ვეფხისტყაოსანს“. მარტო პავლე ინგოროყვა უნდა გაექროთ რუსთველოლოგთა წრიდან.

გურამ გვერდნითელი ბარამიძის სახელს გაუყურებოდა და ისევ თავისას გაიმეორებდა: მე არ შემიძლია, დასკვნის გარეშე არ შემიძლიაო.

მაშინ ეს დაუსახელებდა ზურაბ კიკნაძეს, სარგის ცაიშვილს, ზურაბ სარჯველაძეს: ამათ გაუგზავნეო.

შეასმენ?

— არა, ინსტიტუტს უნდა გავუგზავნოთ, დაწესებულებას უნდა გავუგზავნოთ, თამაზ გამყრელიძე აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტია, ამხელა სახელი აქვს, ამხელა სახელი, ამერიკაშიც ამას ამბობენ.

— კეთილი და პატიოსანი, ოღონდ იმასაც ამბობენ, რომ პავლე ინგოროყვას შავი ჩაუგდო, როცა წყდებოდა საკითხი უნივერსიტეტში, წარედგინათ ინგოროყვა აკადემიის არჩევნებზე.

— რა იცი? — ის გაღიზიანდებოდა.

— ამბობენ, — და ამასაც მოადევნებდა, — თურნავაც აირჩიეს რემბოს საზოგადოების წევრად და ჩვენში მგონი ამ საზოგადოების პრეზიდენტ-წარმომადგენლად.

ტიტულები და ჯილდოები ამასაც მოეხვეჭა, სერგი თურნავას, თუმც აბუებული ჰყავდათ და იცინოდნენ მასზე, ესეც მეცნიერი და საერთაშორისო ფიგურა გამოგვივიდაო. ზოგს რა ბედი აქვს!.. სხვა მისნაირთ პატივისცემა და მოწინება არ აკლდათ და ოთარ ჩხეიძე ახლა ამას შეახსენებდა გაჯიუტებულ დირექტორს, ვისაც სულაც არ ეხებოდა აღმანახის — მითუმეტეს შეკვეთის წესით გამოცემულის — შინაარსობრივ მხარეზე პასუხისმგებლობა.

ამას წესით და კანონით მთავარი რედაქტორი წყვეტდა. თუ მაინცდამაინც — მას უსაყვედურებდნენ, მაგრამ დირექტორი გახლდათ, ხელის შეშლა შეეძლო და ვითომ რატომ არ უნდა გამოეყენებინა ეს უფლება?!

მითუფრო — ოდნავადაც არ შეცვლილიყო პარტიულ ზედაფენებში პავლე ინგოროყვას სახელისადმი მძულვარება და თუნდაც ხეთური იეროგლიფური დამწერლობის გაშიფვრის მისეულ მცდელობას, ვინ იცის, როგორი გაღიზიანება გამოეწვია... ეგებ სასაცილოდაც არა ყოფნოდათ, მაგრამ, მოგეხსენებათ, შიშს დიდი თვალები აქვს და დირექტორსაც საორჭოფოდ რატომ გაეხადა საქმე?.. ფიქრში სასაყვედუროდაც არ უნდა დაეტოვებინა ვინმესთვის რაიმე. ასეთი სიფრ-

თხილე და უნარიანობა რომ არ გამოეჩინა, იმდენი წელი ხომ ვერ იქნებოდა „მერანის“ მპყრობელი და ეელარც... თუმცა დანარჩენი სცილდება ამ თხრობის გეზს, რომელიც თავის კალაპოტს მიჰყვება და პავლე ინგოროყვას სახელიც იმდენად ამოჩნდა, რამდენადაც „ლიახვის“ თავგადასავალმა მოითხოვა, ამ დავიდარაბებში თურმე ეს დიდებული სახელიც რომ უნდა მოყოლილიყო და... ვერც გაელნია რკინის სალტეებში.

ესეც „გიორგი მერჩულეს“ პირველი ნაწილი ხომ არ იყო, საქართველოს ტერიტორიული საზღვრების ზუსტი, ეჭვმუქი სურათი, ასერიგად რომ აღაშფოთებდა საბჭოთა პარტიულ ნომენკლატურას, განსაკუთრებით მაინც აფხაზეთის მხარის ქართული წარმომავლობის დამტკიცების გამო, პავლე ინგოროყვას მეცნიერული არგუმენტაცია გაუბათილებელი რომ გახლდათ და წიგნის აკრძალვის გარდა სხვა აღარაფერი დარჩენოდათ?! დიდი ამბავი, თუკი „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობა“ გამოქვეყნდებოდა — წიგნადაც არა, აღმანახის, თანაც გორის აღმანახის ფურცლებზე... მაგრამ არა, არა და არა... სჯობდა ისიც არქივში ჩარჩენილიყო.

ვერც გაელნია რკინის სალტეებშიო...

ოთარ ჩხეიძე ჯერაც იმედს ეჭიდებოდა და გურამ გვერდნითელს უხსნიდა:

— მე მიჭირს ვინმეს ჩავუგდო ხელში ხელნაწერი, ვიდრე გამოქვეყნდებოდეს, მიჭირს გადავცე ვინმეს, მითუმეტეს, ამ საკითხებით დაინტერესებულ პირს.

— თამაზზე ეგრე არ შეიძლება ლაპარაკი, — იმას ჰგონია სიტყვა მოუჭრა, მაგრამ ეს:

— მე მიჭირს, მე ჩემს თავზე ვლაპარაკობ... გარდა ამისა, დაისწავლეთ და დაიხსომეთ: თავის დროზე სწორედ ამ საბაბით ებრძოდნენ პავლე ინგოროყვას, როცა აცხადებდა, ხეთური სამყარო, ხეთური წარწერები ქართველური ენების ძირებით აიხსნებაო, ამაზე იცინოდნენ, ლაზლანდარობდნენ, და ამით უტეხდნენ სახელს. და თუ ხეთოლოგია აქამდის მივიდა, პავლე ინგოროყვას დამსახურება გახლავთ. ხითხითი ხითხითად დარჩა, ჭორები ჭორებად დარჩა, დარჩა და გრძელდება, პავლე ინგოროყვას ისევ ხელს უშლის, ხოლო სხვებისთვის სასარგებლო გამოდგა.

გრიგოლ გიორგაძის მონოგრაფიას იგულისხმებდა, ხეთოლოგიის თანამედროვე სურათს რომ წარმოსახავდა და ქართული სამყარო ამ წრეში ძალდაუტანებლად მოქცეულიყო. პავლე ინგოროყვას მრავ-

ვალნლიან ძიებებს ამ სფეროში 40-იან წლებში რომ ღირსებოდა გამოგზიუერება, მისი სახელიც და წიგნიც ხომ ბუნებრივად იქნებოდა ჩართული ამ თხრობაში და ისევე დაამშვენებდა გრიგოლ გიორგაძის მონოგრაფიასაც, როგორც ყველა იმ გამოკვლევას, რომელიც ამდენი ხნის გასვლის შემდეგ ადასტურებდა მის დაკვირვებათა, მიგნებათა და მტკიცებათა უტყუარობას, მისი ინტუიციის უჩვეულობას.

გურამ გვერდნითელს აშკარად დააბნევდა ოთარ ჩხეიძის პასუხი და მოგერიებას იმით შეეცდებოდა: არ ვიცი, მე მაგეებში ვერ ვერკვე-ვი, ვერც დათო მჭედლური ერკვევაო.

ამის პასუხად ცნობილი ფრაზა არსებობს, მახვილგონივრული და გამძლე თავისი გაუხუნარი ეფექტურობით: ვინც ვერკვევით, გაგვატარეთო. მაგრამ ოთარ ჩხეიძე სხვაგვარად ამჯობინებდა:

— ნაიკითხეთ და გაერკვევით.

— ვერა... მაინც დასკვნა მინდა სამეცნიერო დაწესებულებისა, — და გულს მოიცემდა, — როგორ, აკადემიას არ ეენდობით?

— ძალიან მყლერი განცხადებაა, აკადემია არა სჭირდება ამის გამოქვეყნებას და საქმეს ნუ გაართულებ. შევრცხვებით.

— ვისთან? — იმას თითქოს გულიც მოსდის, წამოჭარხლდება.

შთამომავლობა და ამგვარები დიდად არ ანალელებს, მაგრამ ამაზე გადაკვრაც არ სიამოვნებს. ოთარ ჩხეიძე ხვდება, რომ აზრი ალარა აქვს ამგვარ საუბარსა და კამათს და გამოდის იმის კაბინეტიდან.

— ჩავდე რუსთაველსა, რო აღარ ვიცი რა ვიღონო.

არადა, რამდენი ეწვალა, რამდენჯერ ჩავიდა და როგორ აწვალა ქუთაისის სტამბა, რათა კარგად გადაღებულიყო ლადო გრიგოლიას ხელით გადანერილი ხელნაწერი, დასაბეჭდად გამზადებულიყო და აი... თუმც წვალებას ვილა ჩიოდა.

მე არ ვიცოდით, — უარზე დადგებოდა გურამ გვერდნითელი.

— იცოდით, როგორ არა, მე გითხარით, — შეახსენებდა ოთარ ჩხეიძე, მაშინ კიდევ გაეხარდებოდა, ახალი დანიშნული გახლდათ დირექტორად და თავისებურად სენსაციური მასალის გამოქვეყნება მისი გამომცემლობის გრიფით ვითომ რატომ უნდა ყოფილიყო ურიგო?..

დღიურის ჩანაწერში კი:

— მერე რალაც-რალაც უკმაყოფილებანი შეჰხვდა და ფაფისგან დაშინებული დოს უბერავდაო. ვუთხარი კიდევაცა. მგონი ვერც გაიგო თუ რა ვუთხარი: ანდაზები ჰო აღარავინ იცის, ფაფა ცხადია ეცოდინება, ოღონდ დო მაინც არა, არ ეცოდინება; ყოველ შემთხვევაში

ანდაზას ვერ მიმიხვდა, თუნდ მიმიხვდეს, რა მნიშვნელობა აქვს, — დასკვნა მინდაო, გამყრელიძის დასკვნა მინდაო.

ჩაჰყვებოდა, ჩაჰყვებოდა რუსთაველს, მერე მაჩაბელზე აუხვევდა, მწერალთა სასახლეს მიაღებოდა და მაშინლა მოაფიქრებოდა: რა იქნება გიორგი ციციშვილს მოველაპარაკო.

მღივანი ამცნობდა, მოსკოვშია და ხვალ მობრძანდითო.

12 სექტემბერს მოუწევდა მასთან შეხვედრა და პავლე ინგოროყვასა და მის ხეთურ ძიებებს უხსენებდა თუ არა, ისეთი შთაბეჭდილება დარჩებოდა, თითქოს სატყვარი ეშიშვლოს და მისთვის დაეპირდა-პირებინოს.

— რას ამბობ, ეგ ხომ ბლეფია, — ის იყვირებდა.

— შენ თვითონ რას ამბობ, ვის ნათქვამს იმეორებ, — განყრებოდა ოთარ ჩხეიძე, — შენ არ წაგიკითხავს და არც არავის წაუკითხავს, ვინც მაგას გაიძახის; ეს მხოლოდ ჭორებია, ჭორებით ბრძოლა როდემდის უნდა გაგრძელდეს.

— მეცნიერება არ არის, — ათასგზის გაცვეთილ ფრაზას მოიმარჯვებს, პავლე ინგოროყვას წინააღმდეგ რომ დაეხვიათ ხელზე იმ მეცნიერებს, რომელთა გასაგისიც აღარ დარჩებოდა, მაგრამ მაშინ კი ბევრ რაიმეს განაგებდნენ და რაც შეეძლოთ, იმან სწადიოდნენ — სულს უხუთავდნენ ნამდვილ მეცნიერებს, არ აკლებდნენ დევნა-შევიწროებას.

ამჯერად თუნდაც არ ახირობოდა ოთარ ჩხეიძე:

— ფანტაზია იყოს, ბელეტრისტიკა იყოს, ფანტასტიკური რომანი იყოს, მწერლის არქივიდან იბეჭდება.

ამ არგუმენტს მაინც რალა უნდა გადაუდგეს წინ, მაგრამ...

— შენ არ იცი, რა ამბავი მოჰყვება, ატყდებიან ეს ბაქრაძეები, ასეთი არაფერი შექმნილაო... შენ არ იცი, რა მოჰყვება...

აკაკი ბაქრაძეს გულისხმობდა და კიდევ მის მიმდევართ, რომელნიც, მოსალოდნელი გახლდათ, ალტაცებულნი შეგებებოდნენ ამ თხზულების გამომშუვრებას და მარჯვედაც გამოეყენებინათ ეროვნულ გრძნობათა გასაღვივებლად, პავლე ინგოროყვას სახელის აღსაზევებლად. ეს აშინებდა გიორგი ციციშვილს, აღმანახის ფურცლებზე რომ არ ჩაიკარგებოდა „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობა“ და გამოხმაურება უსათუოდ მოჰყვებოდა. აკაკი ბაქრაძის ახალ გააქტიურებას წყრომით შეხვდებოდა ცენტრალური კომიტეტი და, რომ დაინტერესდებოდნენ, თუ სად ემოვნა ეს ახალი საყრდენი მღელვარე მსჯელობისათვის, ძალდაუტანებლად მიაღებოდნენ „მერანსა“ და

მწერალთა კავშირსაც. „ლიახვი“ შესაძლოა კიდევ ერთხელ მიეკეტათ და ეს ამათ არ ანალელებდათ, მაგრამ საყვედური?... არა, იქნებ არც არაფერი, და არც აკაკი ბაქრაძეს გამოედო ძალიან თავი და აღარც ცენტრალური კომიტეტი გაფაციცებულიყო ამ მხრივ, მაგრამ შიშს რომ დიდი თვალები აქვს და ფაფით შეშინებული რომ დოს უბერავს...

კამათი უაზრო ხდება მწერალთა კავშირის თავმჯდომარესთანაც.

— მხარს არ დაუჭერ, გვერდნითელმა გადაწყვიტოს.

ის ასე რომ მოკვეთს, არამცთუ კამათი ხდება უაზრო, მისამართიც ფუჭია.

ამასაც დასძენს:

— გვერდნითელი შეიძლება სულაც გავისტუმროთ მანდედან, ვინ იცის, რა ბრალდებებს წამოგვიყენებს, ეს ბრალდება აღარ მინდა.

თურმე ბრალდებად შეიძლება გამოიყენოს ისიც, იძულებით დამაბეჭდინა პავლე ინგოროყვას „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობა“, თორემ ჩემით ამას როგორ დაეთანხმდებოდით.

— შენ რას იტყვი? — ჯანსულ ჩარკვიანს მიუბრუნდება დარწმუნებული, მე მომემხრობაო.

მაგრამ იგი დაბეჯითებით:

— მე უფრო ადვილად მეგონა ეგ საქმე.

ნიშანდობლივია ეს თავგამოდება, და აღარც ის იქნება შემთხვევითი, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ, გამომცემლობა „საქართველოს“ დირექტორად ყოფნისას მხურვალედ დამიჭირა მხარი, როდესაც შევთავაზე პავლე ინგოროყვას ჩაშლილი შეიდტომეულის აღდგენა-განახლება — გამოცემა გამოტოვებული მეორე ტომისა, აფხაზეთის თემის მიუკერძოებელი გააზრების გამო რომ განდევნილიყო სამეცნიერო-საზოგადოებრივი მიმოქცევიდან, და პროექტის ბოლომდე მიყვანა... ეგაა, დიდხანს არ დასცალდებოდა იქ ყოფნა, რათა განზრახვა რეალობად ქცეულიყო. მთავარია, რომ წამითაც არ უყოყმანია, იმ შემთხვევისა არ იყოს, როდესაც ვერ გაეგო, რატომ უნდა გახიანებულიყო პავლე ინგოროყვას დაკვირვებათა გამომზეურება ჩვენი ისტორიული ფესვების ირგვლივ.

მე უფრო ადვილად მეგონაო...

და შეჩქეფდებოდა გიორგი ციციშვილი:

— რას ამბობ, იცი რა ამბავი მოჰყვება?

ოთარ ჩხეიძე წელმოწყვეტილი გამოვიდოდა იმის კაბინეტიდან („კამათი უაზროა, ამჯერად უაზროა და აქ მაინც მთლად უაზრობაა. მეგონა, გაიარა იმ განწყობილებებმა, მეგონა, ეს მაინც შეურიგდა-

მეთქი. სიკვდილმა იცის შერიგებანი. თურმე სიკვდილიც ყველაფერს ვერ ანელებს“).

დღიურში ისიც აღნიშნულა, მე თუ როგორ შევწუხდები ამ ამბის შეტყობით და მამა როგორ მამშვიდებს, რაც შეუძლია. მაგრამ როგორ გინდა დამშვიდდე, როდესაც ამ ოცნებას ასე ველოლიავენოდი, უკვე მოგვარებულად მესახებოდა, თვითკმარ მოვლენადაც და ერთ-ერთ რგოლადაც პავლე ინგოროყვას გამოუქვეყნებელ თხზულებათა გამოცემის გზაზე, მისი დაცემული სახელის აღდგენისა და მთელი სიდიადით გამობრწყინების გზაზე, და აგერ შეცრაღ... —

— ვაჟკაცობაზე თავსა დებენ, მამულიშვილობაზე თავსა დებენ და უბრალო ამბავი ვერ გადაუწყვეტიათ.

მამა კი ამას მიმეორებდა:

— რას იზამ, მოვითმინოთ და კიდევ ვცადოთ...

არ იციან თუ რა ცუდად იქცევიან, არ უწყიანო, — ძალდაუტანებლად ჩნდებოდა დღიურში სახარების ასოციაციები, რაკილა ამ თხზულების ამოგდება ეროვნულ სინამდინეთა ხელყოფისაგან ძალიანაც კი აღარ განსხვავდებოდა — ფესვების ძიება რატომ უნდა აღკვეთილიყო, მითუმეტეს, ქვეყნისათვის კიდევ ერთ საბედისწერო ჟამს?..

— ვერ ითვალისწინებენ თუ რა ლაქა მოეცხობათ, როგორ გადაეცემა შთამომავლობას, ვერ ითვალისწინებენ; ჰგონიათ, რო მართლები არიან და ვერ გაუგიათ თუ რა საქმეს აფუჭებენ, — ვერც გაუგიათ და ვერც გაიგებენ. ვაგლახ!..

რა სიამაყით ელოდებოდა „ლიახვის“ ახალ კრებულს.

თუ რაიმე მონაპოვარი ჰქონია აქამდე ამ გამოცემას, შარავანდად უნდა დადგომოდა თავზე პავლე ინგოროყვას მონოგრაფია — მისი კიდევ ერთი შერისხული თხზულება, რომელიც გორის სამწერლო კრებულიდან უნდა შემოსულიყო სალიტერატურო მიმოქცევაში.

და აგერ მცდელობა როგორი მარცხით დასრულდა.

თანაც, როდის — როდესაც აღარაფერი უკლდა პავლე ინგოროყვას ნაოცნებარის ახდენას.

ზედ ზღვარზე ამოაგდეს კრებულიდან და ოთარ ჩხეიძეს ეს მწარე იმედგაცრუება ათქმევინებდა 14 სექტემბერს:

— დროა დავანებო თავი „ლიახესა“. დროა.

და ფიქრი გაჰკრავდა, აქამდისაც ხომ არ უნდა დამენებებინაო.

თურმე აქამდე გულუბრყვილოდ ეგონა, მაინც გულუბრყვილოდ ეგონა, ეგებ მოხერხდეს და რალაც მნიშვნელოვანი გამოვაქვეყნოო („ეგება, ეგება, ეგება მეთქი“).

დრო გადიოდა.

არაფერი იცვლებოდა.

ეგება რჩებოდა ეგებადა.

— არაფერს არ დაგანებებენ, სიკეთეს არ დაგანებებენ. რამ გააბოროტათ ასე?..

აქამდეც ბევრჯერ ეფიქრა და ახლა დღიურის ფურცლებზეც გადაინაცვლებდა ის შთაბეჭდილება, თუ რატომ იყვნენ სხვადასხვანი ადამიანები, როდესაც ჩვეულებრივ გესაუბრებოდნენ და როდესაც საქმე საქმეზე მიდგებოდა?!

— არავის ვეკითხები რაღა თქმა უნდა, ვიცი თუ რატომაც არიან სხვადასხვანი, მაგრამ როდემდის უნდა გასტანოს, არ შეიძლება გამოერიოს მცირე დრო მაინცა, ასე რო არ გახლეჩილიყოს კაცი, კაცი რო კაცი იყოს და მეტი არაფერი?..

რა ცოტას ითხოვდა: კაცი რომ კაცი იყოსო.

თურმე არ შეიძლებოდა.

„იქ“ რომ გავიდოდნენ, უკვე აღარ შეიძლებოდა.

და კვლავ მისთვის ასერიგად გულსატკენი ფრაზა:

— უნდა დავეხსნა „ლიახესა“...

ახსენდებოდა, როგორ უთხრა გიორგი ციციშვილმა: ჩვენ ეს ალმანახი იმისთვის გვინდა, ახალგაზრდობას შეეუწყოთ ხელი. რა დროს ისტორიააო.

მაგრამ ახალგაზრდობისათვის ხელშეწყობა ისტორიის გარეშე? თანაც ვის მიერ აღდგენილი ისტორიული სურათების, უშორესი წარსულიც ხელშესახები რომ უნდა გაეხადა და ეროვნული თავმოყვარეობისათვის მალამო წაეცხო.

აი, „კრიტიკიდანაც“ მოვხსენით ხალხი მაგ ისტორიების გულისათვისო, — ამასაც რომ დასძენდა, ოთარ ჩხეიძე გაიფიქრებდა: არ ვიცი, მუქარაა თუ ცოდვა არ ასვენებსო. კარგად მოვხსენებოდა ამ ჟურნალიდან თეიმურაზ დოიაშვილისა და ლევან ბრეგაძის გამოძევების მიზეზებიც და გარემოებანიც და მიხვდებოდა, რომ ისტორია აქ არაფერ შუაში არ იყო.

— ისტორიის დამმახინჯებლებს ებრძოდნენ ისინი, ყალბისმქმნელს ამხელდნენ... ყალბისმქმნელს გადაეფარნენ...

ამ სტრიქონებში უპირველესად ნაგულისხმევია თენგიზ მირზაშვილისა და ზურაბ კიკნაძის ვრცელი სამეცნიერო ნარკვევი საქართველოში პირველი ქრისტიანული ეკლესიის თაობაზე, სრულიად განსხვავებულად რომ წარმოსახავდა ისტორიულ რეალობასაც და იმჟა-

მინდელ ხელოვნებასაც, ვიდრე გიორგი ჩუბინაშვილსა და მის სკოლას დაედგინა. ის, რაც ეჭვმუქვალ ჭეშმარიტებად გამოცხადებულიყო, ეს ორი მკვლევარი თავდაყირა აყენებდა, ოღონდ მთავარი ისაა, რომ ჩუბინაშვილის თეორიის მკვეთრი გადასინჯვით ქმნიდნენ ხელსაყრელ პირობებს დისკუსიისათვის. თუკი ცდებოდნენ და მათი გადასინჯვის მცდელობა გაუმართლებელი გახლდათ, დაე პოლემიკას გაერკვია მტყუან-მართალი, პარტიული ზედაფენა კი არ ჩარეულიყო აკრძალვის მოთხოვნით.

„კრიტიკის“ რედაქცია ადგილს დაუთმოდა მათ განსხვავებულ შეხედულებებს მეცნიერული პაექრობის გაშლის იმედით, რაკილა კამათი ჩვენი ისტორიისა და რელიგიური ყოფის უმნიშვნელოვანეს პრობლემატიკას მოიცავდა, ეს ნიშნავდა, რომ ახალ სადინარებს გახსნიდა და საზოგადოებრივი ცნობიერებისათვის ნოყიერ საზრდოს მისცემდა. მაგრამ ამდენს ვინ დააცლიდათ. ისტორიისაკენ გახედვას საბაბად მოუდებდნენ უცნაური, თუმც საბჭოური აზროვნებისათვის სწორედაც შესაფერისი ფორმულირებით: ისტორიისა და თანამედროვეობის ათქვეფაო, — ერთ-ორ ბრალდებასაც დამატებით წააქცევდნენ და იქ აღარ დააყენებდნენ, რადგანაც სინამდვილეში ძალიან ალიზიანებდათ და ალაშქოთებდათ მათი პრინციპულობაც და ყველგასულ თუ სულაც ყალბ თვალსაზრისთა გადასინჯვისაკენ მიზანმიმართული სწრაფვაც.

და კიდევ ერთხელ:

— უნდა მივატოვო „ლიახვი“...

როგორ განცდებში უნდა იყოს, რომ ერთ მცირე მონაკვეთზე უკვე მესამედ განმეორდა ეს სიტყვები.

იმისთვის გვინდა, ახალგაზრდობას შევუწყოთ ხელიო...

— უნდოდეთ ბატონო. შევქმენი და ინებონ. დაე მუქარა იყოს, — ინებონ.

ის ფრაზაც უსიამოვნოდ ჩარჩენოდა მწერალთა კავშირის თავმჯდომარისა: მე მაგ „ლიახვიში“ არაფერს მეკითხებიანო.

აგერ ხომ ჰკითხა... და ასერიგად გააცხარა.

— ან რა უნდა მეკითხა: ერთი წელიწადიც არაა, რაც რო თავმჯდომარეობს და სამი წელიწადია სტამბაშია „ლიახვი“, ქუთაისის სტამბაში. რა უნდა მეკითხა?.. ინებონ ბატონო, თუ მიეპატრონებიან, ინებონ. მე არ ჩამოვეკიდები, რახან რო არაფერს დამანებებენ. ინებონ ბატონო!..

აჰა, კიდევ ერთხელ...

მაგრამ მიზანი როგორღაც ხომ მაინც მიღწეულია:

— ბოლოსდაბოლოს არსებობს „ლიახვი“, გორის აღმანახი, არსებობს, ეს მინდოდა, ეს აღსრულდა...

ხომ მაინც ღინღილებს, თავისი ისტორიაც ხომ აქვს ქართული ჟურნალისტიკისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიაში, ქალაქში სამწერლო და კულტურული ყოფა ხომ ასულდგმულა და მწერალთა კავშირის განყოფილებაც მოიყოლა თან.

და კიდევ ერთხელ:

— ახლა ინებონ, რახან თუ კიდევაც იმუქრებიან. ინებონ...

ოთარ ჩხეიძე მისი კაბინეტიდან რომ გამოსულა, გიორგი ციციშვილს სასწრაფოდ დაურეკავს გურამ გვერდნითელისათვის, გაღიზიანებულს, გაბრაზებულს ულაპარაკია, ჩემამდე რატომ მოვიდა ეგ საქმე, მანდვე რატომ არ მოათავეთ, ხეთები რა იცის პავლე ინგოროყვამ, ისეთი ხალხი მუშაობს ამ დარგშიო. ეს ოთარ ჩხეიძესაც რომ უთხრა, იმან პასუხად შეაგება: ისინიც ჰიპოთეზებს ვერ გასცილებიანო, — და ველარაფერი რომ ვერ ანამა, აღმურილა აეკიდა. ახლა ამ სიტყვებს „მერანის“ დირექტორიც რიხით რომ გაუმეორებდა თავმჯდომარის მხარდაჭერით კიდევ უფრო გულმოცემული, და პასუხად ოთარ ჩხეიძე იმავეს შეაგებებდა: ის მეცნიერებიც ჰიპოთეზებში ტრიალებენო, — ესეც აილანძებოდა.

— არ უნდა შეჰბედო არაფერი. უყურე ერთი!.. ხელს გიშლიან და არც არაფერი არ უნდა ჰკადრო.

და კიდევ ერთხელ:

— ინებონ ბატონო!.. ალალი იყოს ჩემი ამაგი... ეს ჰო მართლაც მე შევექმენი სიცარიელეში, — სიცარიელეში შევექმენი!.. ალალი იყოს ჩემი ამაგი... ოღონდ ნუ დაღუპავენ, ოღონდ ნუ...

ესაა სწორედ, შენ წარმართვა არ უნდა დაგანებონ უხეში ჩარევებით, წართმევაც მოგინდომონ, მაგრამ თუკი გამოგაცალეს ხელიდან, მერე მიაგდონ ბედის ანაბარა.

დღიურის ეს ჩანაწერი მარტოდენ ნამიერი განწყობილების ნაყოფი არ უნდა იყოს. ოთარ ჩხეიძე ბევრ რამეს გრძნობდა წინასწარ იშვიათი ალღოთი, ზოგად კანონზომიერებათა ცოდნითა და მოვლენათა ლოგიკის გააზრებით, და ამჯერადაც გული უნდა უგრძნობდეს, „ლიახეს“ რომ არ დაანებებენ.

აკი აუხდება კიდევ რამდენიმე წელიწადში, სულ სხვა თავმჯდომარის გადაწყვეტილებით, მაგრამ საამისო გარემოებანი უკვე მზადდებოდა, ეგაა, ის ძალზე სულსწრაფი აღმოჩნდებოდა, თანაც გულ-

მოცემული — ჩემს ხელშია ყველაფერი და რასაც მოვინდომებ, ჩემს ნებაზეც დავატრიალებო, — და ერთი დაკვრით მოინადინებდა „ლიახვის“ ჩამორთმევას ოთარ ჩხეიძისათვის.

მაგრამ ეს მოგვიანებით უნდა მოხდეს.

ჯერ ამ კრებულის ორი წიგნია კიდევ გამოსაცემი.

ერთი აგერ უღმერთოდ უნდა შემოკლდეს.

და კიდევ ერთხელ ის რეფრენივით დატრიალებული ფრაზა:

— რაც იქნება, იქნება, მე მხოლოდ ეს ვიცი, დროა, რო გამოვეცალო... ღმერთმა ხელი მოუმართოთ!..

და გაელიმებოდა, ის სიტყვა რომ წამოაგონდებოდა „კრიტიკის“ რედაქტორსა და მის მოადგილეზე: მოვხსენითო.

— ნეტავი მე როგორღა უნდა მომხსნან?... როდის დამნიშნეს, რომ მომხსნან?... ვინ დამნიშნა და ვინ უნდა მომხსნას?... მენება და ვაკეთებდი, რილაცის იმედი მქონდა და არ ვეშვებოდი, გაჰქრა იმედი ყოველგვარი და ჩამოვეხსნები, მორჩა და გათავდა...

ნეტა მართლა როგორ უნდა მოეხსნათ, როდესაც არც არავის დაენიშნა „ლიახვის“ რედაქტორად და ამ კრებულებს ისე აქვეყნებდა, თითქოსდა მისი წიგნები ყოფილიყოს. რალა ავტორობიდან მოხსნა და რალა „ლიახვის“ რედაქტორობიდან.

გინდა „ტინის ხიდი“ ჩამოერთმიათ, გინდა „ლიახვი“, გინდა „ბურუსი“, „მეჩეჩი“, „კვერნაქი“, „ბორიაყი“, „ჩემი სოფლის ეტიუდები“, „თევდორე“, „ვისია ვისი“ და გინდა ეს კრებული.

სასაცილოდ გამოიყურება, არა?

და ოთარ ჩხეიძეც იცინებდა... თუმც სიცილში ეჭვი და ნალველიც ჟონავს: ამათგან არაფერი უნდა გაგიკვირდეს, ისეთ ქვეყანაში ვცხოვრობთ, რომ მოინდომონ, კიდევ გაიტანენ თავისასო.

აკი რეალობად გადაიქცა ეჭვი.

შენ გეცინა.

ყოფა უფრო იცინებდა — გაუგებარი და აბსურდული.

ჯერ კი „მერანის“ გამომცემლობაში „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობის“ ამოგდებას უკმარად მიიჩნევდნენ და გააჩერებდნენ, რათა ხელახლა დაესხათ თანამშრომლები და გამადიდებელი შუშები ეკითხინებინათ მთელი ნომერი.

16 სექტემბერს რომ შეიტყობდა, ჯერაც არ დაუბრუნებიათ კრებული სტამბაში, კითხვა გრძელდებაო, ძალდაუტანებლად ივარაუდებდა გამადიდებელ შუშებს და კიდევ ერთხელ იგრძნობდა, გასაქანს რომ არ უტოვებდნენ.

— აკითხონ. ისემც უქნიათ, რო სულაც გაუჩერებიათ, კიდევ უფრო გამოამჟღავნებენ თავსა. ანთუ რა გამოამჟღავნებენ, — ვითომ ნათელი არ იყოს თუ რანი ბრძანდებიან: როგორ გაჰყიდონ ყველა და ყველაფერი, ყველა და ყველაფერი როგორ რო გაჰყიდონ, — მეტი არაფერი არა ბრძანდებიან.

თავს რომ ამით იმართლებდნენ, ეს მხოლოდ სიფრთხილეაო?!

სიფრთხილე რა მოსატანი გახლდათ, როდესაც ასე აჭარბებდნენ უფლებებს და ცენზურისაგან ნებადართულ კრებულს უკირკიტებდნენ და შიგნავდნენ.

— არადა, სულითა ბრძანდებიან ასეთნი, — სულითა ბრძანდებიან. და ბევრნი ბრძანდებიან, აურაცხელნი. ამიტომამა რო მცირენი ბატონობენ და ადვილადაცა ბატონობენ უამრავზედა. ყველა ყველასა ჩაგრავს და მცირენი ბატონობენ.

ესეც საბჭოური — და ყველა ძალმომრე — პოლიტიკური რეჟიმის ფორმულა:

ყველა ყველასა ჩაგრავს და მცირენი ბატონობენო...

და კვლავაც ის განცდები დარევდა ხელს:

— იკითხონ. ამოიღონ. დაშალონ. მიშარონ. მაინც გვიანლაა: კრებული არსებობს. გააფუჭონ. ხელი შემიშალონ. ჩამომაცილონ. ჩამომაცილონ. ერთი რამ შესრულებულია, — არსებობს კრებული, გორის კრებული. იარსებოს და ვინმე გამოუჩნდება, როცა იქნება გამოუჩნდება.

და იქვე:

— არ იციან, რო უკვე ჩამოვცილდი. არ იციან.

არც განუცხადებ, დაე თვითონ ჩამომაშორონო, — დასძენდა და სიცილსაც მიაღვენებდა:

— როგორ რას მოიმოქმედებენ, ვნახოთ, კარგი რამ არიან, ვნახოთ, ვნახოთ... რას იღონებენ.

ესენი ვერაფერს, ხელის შეშლის გარდა.

წართმევის მცდელობა მერე უნდა მომხდარიყო, მართლაც სასიერო რომ შეიქნებოდა.

ჯერ „ლიახვი“ მაინც ამოჩნდებოდა მზის სინათლეზე...

* * *

ივანე ამირხანაშვილის მისთვის ჩვეულ საფუძვლიან რეცენზიაში „ლიახვის“ თვალსაწიერი“ („ლიტერატურული საქართველო“, 1987, 28 აგვისტო) აღმანახის ახალი ნომრის ერთგვარ უთანაბრობას რომ აღნიშნავდა, ამ უთანაბრობასაც გარკვეულ მნიშვნელობას მიანიჭებ-

და პირწმინდად ლიტერატურული თვალსაზრისითაც: მკითხველს საშუალება ეძლევა, გამოცდილი მწერლის პროფესიონალიზმს შეუდაროს დამწყები ლიტერატორის პირველი ცდებიო.

გამოარჩევდა ნიკო სამადაშვილსი უცნობ ლექსთა პუბლიკაციას, პოეტის, ვინც სრულიად დაუმსახურებლად მოქცეულიყო ჩრდილში, არადა, მისი პოეტური მემკვიდრეობის გარეშე შეუძლებელი გახლდათ XX საუკუნის ქართული ლირიკის სრული სურათის წარმოდგენა, და რამდენიც უნდა ეკიჟინათ მისთვის სტრიქონის დაუხვეწაობა, ხოლო ენობრივი ქსოვილის ხაოიანობა და გაურანდაობა, კრიტიკოსი საგანგებოდ დაუკვირდებოდა და წარმოაჩენდა იმ უცნაურობას, რომ: სწორედ დაუხვეწაობა ანიჭებდა პოეტის ლექსებს მიმზიდველობასა და განუმეორებლობას, და, შეიძლება ითქვას, ეს თვისებაც განაპირობებდა მკითხველის ნდობას სამადაშვილის გულწრფელი სტრიქონებისადმი, ღრმა პოეტური უშუალობით რომ გაჯერებულიყო.

ყველაზე გულდასმით ჩაუკვირდებოდა გაიოზ იმედაშვილის ნარკვევს ტერენტი გრანელზე, ჯერ მარტო იმიტომ, რომ მკვლევარი იხსენებდა ტერენტის ცხოვრების ისეთ უცნობ ეპიზოდებს, რომლის უშუალო მხილველიცა და მონაწილეც თვითონ იყო, ამასთან, „თავიდანვე სწვდებოდა პოეტის პიროვნულ ხასიათს, გრძნობდა მის განსხვავებულ დამოკიდებულებას ცხოვრებასთან და ცდილობდა მისი ტრაგიკული ბედის მოზიარე ყოფილიყო“. ამიტომაც გვხვდებოდა უხვად ამ სტატიიში სავესებით ზუსტი დაკვირვებანი, პოეტის ცხოვრების წესისა და ლირიკულ ხილვათა გადაკვეთაზე რომ ცნაურდებოდა და უჩვეულო განცდათა დაუსრულებელი ნაკადის ფსიქოლოგიურ სარჩულს განსაზღვრავდა:

— მართალია, ტერენტი გრანელს მთელი ცხოვრება სიკვდილი აბოდებდა, მუდამ ამქვეყნიდან გასვლის ფიქრში იყო, მაგრამ ხიბლავდა არა იმდენად რეალური სიკვდილი, რამდენადაც სიკვდილის იდეა, სულის ხორცისაგან გათავისუფლების იდეა. არსებობის წამიერების, აღსასრულის განცდა ბუნებრივი თვისებაა და ადამიანს დაბადებიდან დაჰყვება. ადამიანი სიცოცხლის ბოლომდე ამ განცდის ტყვეობაშია და მისგან მხოლოდ სიკვდილის მერე თავისუფლდება. ამდენად, ტერენტი გრანელის პოეტური სამყაროს ეს მოუცილებელი ზმანება სრულიადაც არ წარმოადგენს რალაც ავადმყოფური უტრიების საგანს, პირიქით, პოეტს იგი ესთეტიკური განცდის რანგში აჰყავს. მითუმეტეს, თუკი ის თავის პოეტურ მრწამსს ასე აყალიბებს: არა სიცოცხლე, არა სიკვდილი, არამედ რალაც სხვა.

საგულისხმო მოსაზრებას გამოთქვამდა ივანე ამირხანაშვილი ერეკლე ტატიშვილის ესეიზეც „საკია-მუნი“, რომელიც ჟურნალ „კავკასიონის“ ფურცლებიდან განმეორებულიყო ექვს ათეულზე მეტი წლის შემდგომ და დაბეჯითებით გვიდასტურებდა, რომ აუცილებელი გახლდათ თვალსაჩინო სწავლულის ესეების კრებულის გამოცემა, როგორც ამ ჟანრის ძვირფასი მონაპოვრისა ქართულ რეალობაში.

მის სხვა მცირე თხზულებათა მსგავსად, „საკია-მუნიც“:

— წარმოადგენს ნიმუშს ქართული ენის ფორმოზოგი და შინაარსოზოგი პოტენციის გახსნისა, იმ ენერგიისა, რაც მუდამ არსებობდა ქართული ენის წიაღში და რისი წვდომაც მხოლოდ ერთეულთა ხვედრი ყოფილა. ერეკლე ტატიშვილის წერის მეტად ლაკონიური, ექსპრესიული სტილი გაჯერებულია ინტელექტის ზომიერი პრიმატიით და ყოველივე ეს საოცრად ესადაგება ბუდას ცხოვრების, მისი მოძღვრების მშფოთვარე და, ამავ დროს, დინჯ, მორალისტურ ხასიათს.

დიდხანს ველოდით „ლიახვის“ ამ ნომრის გამოსვლასო, — ამ სიტყვებით ბოლოვდებოდა რეცენზია, — მაგრამ სასიამოვნოა, რომ კრებულს კვლავ ვხედავთ მზის სინათლეზე, რომ არსებობს, ცოცხლობს და თავის ხმას უერთებს ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებასო.

სოლიდური გამოცემა ნამდვილად იწვევდა ამგვარ იმედოვნებას.

მითუფრო — სასიკეთო ცვლილების ნიშნები ჰაერში ტრიალებდა და რალაც დიდ შემოტრიალებას უქადდა ქვეყანას.

დაბრკოლებანი ძველებურად გადაულახავი ანდა ძლივძლიოვით გადასალახი აღარ უნდა ყოფილიყო და მაშ სამწერლო ცხოვრების ერთ კოლორიტულ უბანსაც — გორის სალიტერატურო კრებულს — ამიერიდან მეტი გასაქანი უნდა მისცემოდა.

კრიტიკოსი რას წარმოიდგენდა, თუ „ლიახვის“ არსებობის დღეები დათვლილი გახლდათ.

ან ის როგორი განსაჭვრეტი უნდა ყოფილიყო, რომ უხეში ჩარევით კინაღამ გაუქმებული კრებული უეცრად ახალ სიცოცხლეს შეიძენდა და... აღმანახიდან ჟურნალად გარდაიქმნებოდა — „ლიახვი“ „კლდეკარად“ გარდაისახებოდა!..

თუმც ეს ყოველივე თანდათან.

ჯერ „ლიახვის“ ახალი ნომერი გვიჭირავს ხელში და გვიხარია, რომ ისევ სულდგმულობს და სულ უფრო იკრებს ძალას, რაკილა მის ფურცლებზე გამოჩენას თბილისელებიც ძალიან ესწრაფიან, „ნაკადულის“ რუბრიკით გამოქვეყნებული ახალგაზრდების უმეტესობა კი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან მოდის, ოთარ ჩხეიძეს შე-

მოქმედებითი სემინარის ხელმძღვანელობა სადაც დავალებია და იმ გარემოდან არჩევს ნიმუშებს, რათა პირველივე ნაბიჯები რალაციით დასამახსოვრებელი იყოს.

ჰაერში ტრიალებდა სასიკეთო ცვლილების ნიშნებიო...

რა იქნებოდა?! ნეტა რა იქნებოდა?! რას მოასწავებდა ყრუ გუგუნი, უცნაურად რომ მოსდებოდა ყველასა და ყველაფერს?!

* * *

ამოჩენით კი ამოჩენილიყო „ლიახვის“ ეს ახალი ნომერიც მზის სინათლეზე და მოწონებითაც ძალიან მოწონებოდა მკითხველს, მაგრამ...

უხეთურიეროგლიფებოდ.

და ოთარ ჩხეიძეს გულზე რომ აწვა მისი გამოქვეყნების ჩაშლა, შემთხვევა მიეცემოდა თუ არა — 1987 წლის 1 ნოემბერს — არჩილ სულაკაურს ჩამოუგდებდა სიტყვას პავლე ინგოროყვას ამ ნაშრომზე. „მნათობის“ რედაქციაში „გამოცხადებას“ რომ წარუდგენდა, 14 წლის წინათ დაწერილ და ოდესმე გამოსამზეურებლად ნაგულისხმევ რომანს 1956 წლის 9 მარტის ტრაგედიაზე, ახლა რალაც იმედი რომ გამოქვატდებოდა მის დასაბეჭდად, „ხეთებსაც“ მაშინ უხსენებდა. არჩილ სულაკაური აკადემიკოსებზე გაგულისებულიყო, მკაცრი სიტყვებით იხსენიებდა და ეს დროს იხელთებდა.

— მე ვერ მოვახერხე „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობა“ „ლიახვში“ დამებეჭდა და ეგებ შენ არ გაგიჭირდეს.

— მოიტანე. დაებეჭდავ, — თამამად მიუგებდა.

— როსტომი მოგიტანს.

რა მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ იმ დღის ჩანაწერი 1 ნოემბრით რომ არის დათარიღებული, ეს ხომ პავლე ინგოროყვას დაბადების დღეა.

სამწუხაროდ, ვერ გადაიქცეოდა კარიბჭედ მისი ხეთოლოგიური ძიებების დასაბადებლად.

წლის მიწურულისათვის არჩილ სულაკაური ხელს აიღებდა ამ თხზულების გამოქვეყნებაზე. ცდით ეცადა, მაგრამ...

— იეროგლიფების გადატანა ვერ მომიხერხდა, სტამბამ მხარი არ ამიბა, ამხელა რო არ იყოს, კიდევ ჰო...

ეს შესთავაზებდა: დავებეჭდოთ ერთი ნაწილი, თუნდაც მცირე ნაწილი.

თითქოს დათანხმდებოდა, მაგრამ ამაზეც ხელს აიღებდა.

მერე იყო, მე რომ შემომთავაზა (დღიურში ეს დეტალებიცაა აღ-

ნიშნული): შენს წერილს დავბეჭდავ, დამინერე პავლე ინგოროყვას მხოლოდ ამ ნაშრომზეო.

მე უკვე გამზადებული მქონდა ამ თხზულების წინასიტყვაობა, ჯერ კიდევ „ლიახვისათვის“, აბა, ისე ხომ არ გამოქვეყნდებოდა. ახლა ეს შემოთავაზებაც ძალიან გამახარებდა, ვამცნობდი, რომ მცირე სტატია უკვე არსებობდა და კიდევ განვაგრცობდი, თუკი ჟურნალი საკმარისად გილს დამითმობდა.

— იყოს ერთი თაბახი, თუნდ ცოტა მეტიც, — ხელგაშლილობას გამოიჩინდა რედაქტორი.

— ოღონდ ეს მაინც, „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობის“ დაბეჭდვა მაინც აუცილებელია.

— რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა, — მაშინვე მიდასტურებს არჩილ სულაკაური, — ოღონდ რა ვუყოთ, „მნათობში“ მაინც ვერა ხერხდება...

— ნაწყვეტი მაინც...

— სტამბა...

სულ არარაობას მაინც სჯობდა ჩემი ნარკვევის გამოქვეყნება და ამისთვისაც მაღლობელი ვიყავი, რაკილა „მნათობის“ ფურცლებზე გამოჩნდა პავლე ინგოროყვას ამ დასამარებული თხზულების ვრცელი შინაარსი, დეტალური დახასიათება, მისი შექმნის გარემოებანი, მისი დაწერის მნიშვნელობა ისტორიული ქრონოლოგიის კონტექსტშიც და დღევანდლობისა და მომავლის გადასახედიდანაც...

მაგრამ, აი, თვითონ ნაშრომი...

— ის რა ჩაიდინა გურამ გვერდნითელმა, ძლივას მოვაგვარეთ, როგორ გავწამდით და როგორ ჩაგვიგდო! შევრცხვებითმეთქი, — ვერც რო დაეაშინე!.. ვისთან შევრცხვებითო. შთამომავლობის წინაშემეთქი. არაფრად ჩამიგდო. შთამომავლობა არაფერია ამათთვისა, თვითონ არაფერმა შეაწუხოთ. მაინც ეს რა ჰქნა!..

არჩილ სულაკაურს თუ სტამბამ მოაჩვენა შეუძლებლად მისი გამოქვეყნება, ქუთაისის სტამბაში ხომ მოხერხდა — დიდი ძალისხმევის შედეგად, მაგრამ ხომ მოხერხდა — ხელნაწერის გამზადება ტირაჟისათვის... ტირაჟი ვინ დაანება თორემ!..

ფრაგმენტები მაინც გამოქვეყნდებოდა ოთარ ჩხეიძის ხელით — ორი მცირე ნაწყვეტი ხეთოლოგიური ძიებებიდან — ეს უკვე „კლდეკარის“ ფურცლებზე, გორის სალიტერატურო ჟურნალის, ეს ოცნება რომ მაინც აუხდებოდა.

რამ გამოიწვია მისი დაარსება?

იმ სასეირო ამბებს კი მოჰყვა, რაც „ლიახვისა“ და მისი რედაქტორის თავზე გაიმართა, სასეირო და დაუჯერებელი... მაინც გაიმართა...

ოლონდ ჯერ „ლიახვის“ კიდევ ერთ ნომერსაც უნდა ეხილა მზის სინათლე და თავგადასავალი მასაც გადახდენოდა.

თავიდან ისეთიც რა — ჩვეულებრივი დაბრკოლებანი. 1989 წლის 15 მარტს მის მდგომარეობას რომ იკითხავდა: ქალაქის ამბავი გამოირკვეს, აპრილ-მაისში წავალთ ციმბირს ქალაქის ქარხნებში, ეგებ რაიმეს ვენიოთ, მოვიცადოთ მანამდისაო.

— მოვიცადოთ, — ამას მეტი რა ჩარა ჰქონდა.

მაგრამ ჯახირჯახირით ხომ მოაწევდა მისი გამოქვეყნების დრო და ოთარ ჩხეიძეს რომ ეგონა, საცაა გამოვა მისი ბოლო ნომერიო, უეცრად აღმოჩნდებოდა — 1990 წლის 7 მარტს — რომ სანარმოო განყოფილებამ არ იცოდა, სად იყო დედანი. აქამდე ამხნევებდნენ: მალე იქნებაო, ახლა აღარ უწყოდნენ, ტექნიკური რედაქციის მერე სად გამქრალიყო. იქ წყდებოდა და კვალი აღარსაით ჩანდა. თვითონაც გაკვირვებას გამოთქვამდნენ: ასეთი შემთხვევა არა გვექონიაო. ამა-საც არ გაეგონა. არადა, სად უნდა მიფარებოდა თვალს?! ვის რად უნდოდა, თუ არა სტამბაში გასაგზავნად.

ძებნას დაუწყებდნენ სტამბებში და... თურმე ტყუილუბრალოდ. გამომშვებებს არ წაელოთ. არც თვითონ ახსოვდათ და არც სადმე აღნიშნულიყო.

ალექსანდრე ტაბატაძე დარწმუნებით განაცხადებდა:

— აქ მრუდი ხელი ურევია.

ოთარ ჩხეიძეს უკვირს:

— შესაძლოა, მაგრამ ვის რაში გამოადგება?!.

ის თავისას იმეორებს:

— ეს ამათ უნდათ, „ლიახვი“ რო აღარ გამოვიდეს, თვითონ თავს ვერაფერს აბამენ და „ლიახვიც“ რო ჩაიშალოს, ეს უნდათ.

და ოთარ ჩხეიძეც ჩაუფიქრებოდა ამ ეჭვს და დამაჯერებელი რომ მოეჩვენებოდა, დღიურშიც ამიტომ ჩაინიშნავდა:

— თუ ეს აქამდის არ მომხდარა, თუ ეს ერთადერთი შემთხვევაა, თუ დაინტერესებული პირების გარდა სხვას არავის არაფერში ეს არ გამოადგებოდა, ხოლო დაინტერესება თუ ის იქნება, რასაც რო ალტა ამტკიცებს, ლოგიკური უნდა იყოს მტკიცებაი მისი... ლოგიკური, მაგრამ ჩემთვის დამარწმუნებელი მაინც არ არის: ასეთი სულმდაბლობა ძნელი დასაჯერებელია.

— აქამდე ჰო არც იმ ვერაგობას დაიჯერებდით, — ალექსანდრე ტაბატაძე, მეგობრების წრეში ალტად სახელდებული, არ დათმობდა თავის ვარაუდს.

— ახლა ის ნათელია, ეს მაინც ბნელითაა მოცული, — არაფრის-დიდებით არა სურს ოთარ ჩხეიძეს ამ სულმდაბლობის დაჯერება.

ზოგიერთი სიტყვა თუ ფრაზა ცოტა ბუნდოვანია?

ეს იმიტომ, რომ აქ ჯერჯერობით გამოტოვებულია ერთი მღელვარე ამბავი თავისი შენაკადებით, აბსურდისტიკისათვის მისწრება, უცვლელადაც რომ გადაიტანდნენ მოთხრობისა თუ პიესის ქარგაში.

„ლიახვის“ ბოლო ნომერიო...

თვითონ თავს ვერაფერს აბამენ და სურთ „ლიახვიც“ ჩაიშალოსო...

არც იმ ვერაგობას დაიჯერებდითო...

ახლა ის ნათელიაო...

ბარემ მოთავდეს კრებულის ამ — როგორც აღმოჩნდებოდა — უკანასკნელი ნომრის თავგადასავალი და... იმ მღელვარე ამბის გარეშე წარმოუდგენელიც იქნება „ჩემი სავანის“ ვარიაციები, თანაც დეტალურად წარმოსახულის, ცხარე კამათიც რომ მოიყოლა კულუარებშიც და პერიოდიკაშიც — როგორც თბილისში, ასევე გორში.

— რაც უნდა განათდეს, დაკარგული დაკარგულია...

ეს ფრაზაც ხომ გაჩნდა „ლიახვის“ მისამართით, მისი დრამატული ბიოგრაფიის შემავსებელი.

არადა, ელოდა ამდენი ადამიანი, როდისაქეთია ელოდა, უკვე დღედღეზე ეპირებოდა მის გადაშლას და... დარჩებოდა პირდაღებული.

— მერე ეს ყველაზე კარგი კრებული იყო.

თავისი შრომაც ენანებოდა, ამათი განბილვებაც ანუხებდა. თუ მართლა ვერაგობის შედეგი გახლდათ, კიდევ უფრო შესანუხარი იქნებოდა.

— მაინც იმედი მაქვს, რო უნდა აღმოჩნდეს... ვნახოთ... ვნახოთ...

საბედნიეროდ, ამჯერად არ გაუმტყუნდებოდა იმედი.

თავი XIII

ორი პოლუსი: მწერალთა კავშირი და ქართული მწერლობა

გახსოვთ?

ნეტავი მე როგორ უნდა მომხსნანო?!

და მართლაც სასეირო რომ მოჩანდა ამისთანა განზრახვაც კი — რომანების ჩამორთმევის მცდელობასთან გაიგივებული.

საამისოდ კი ვის უნდა გაეპამპულეებინა თავი!..

არადა, ხომ მაინც უგრძნობდა გული ოთარ ჩხეიძეს, რომ „ლიახვს“ არ დაანებებდნენ და რაღაც გზებით წართმევას მოუწოდებდნენ?!

თან აკი ეცინებოდა: რანაირადო?!

მწერალთა კავშირის ახალი, 1988 წლის, ყრილობა კიდევ ერთ სპექტაკლად წარმოჩნდებოდა, ცენტრალური კომიტეტის მიერ მარჯვედ დაგეგმილად, მოჩვენებითობა და გარეგნული ზიზილ-პიპილეები რომ არ აკლდა. დემოკრატიული არჩევნები ერქვა და მოჩვენებითობაც ეს გახლდათ, საქმეში ჩაუხედავ ადამიანებს კიდევ რომ აუბამდნენ თვალს ამ სატყუარათი, თორემ ყველაფერი — ყველა ნაბიჯი და მოქმედება — დადგენილი სცენარის სქემას გაჰყვებოდა და შესაფერისადაც დაგვირგვინდებოდა.

ახალი თავმჯდომარე მუხრან მაჭავარიანი გახდებოდა, წლების წინათ „დანიშნულ დისიდენტობას“ რომ შეიფერებდა, ამ თანამდებობისათვის კი კომუნისტური პარტიისაგან სიკეთენი არ მოაკლდებოდა. ეს იმგვარი ტიპია, იმგვარი ხასიათი, გურამ დოჩანაშვილს რომ გამოუხატავს გრეკ რიკიოს სახით რომანში „სამოსელი პირველი“ — ვითომდა დაუმორჩილებელი ხელოვანი, ხალხის თვალში გაბედულების შარავანდით მოსილი, სინამდვილეში ხელისუფლების კარნახს რომ ემორჩილება და ნებადართულ პროტესტანტობას ერთი ნაბიჯი-

თაც არ გადაუხევეს, თორემ მისი მხრიდან თუ დაირღვა ფარული შეთანხმება, ცხადია, ხელისუფლების მხრიდანაც დაირღვევა და ერთბაშად დაპყარგავს ყველა იმ წყალობას, რომლის გულისთვისაც ასე გულმოდგინედ უმოღვაწია.

ასეა თუ ისე, უბირი ადამიანების თვალში მისი გათავმჯდომარება დემოკრატიული პრინციპების გამარჯვებად და ეროვნული სულისკვეთების გაძლიერებად გამოიყურებოდა.

ეგაა, ის უბირი ადამიანებიც ეჭვში ჩავარდებოდნენ, მდივნებად ხუტა ბერულავას, ენვერ ნიჟარაძესა და გურამ ფანჯიკიძეს რომ იხილავდნენ, სამ საბჭოთა ნომენკლატურულ მუშაკს, რომელთანაც ხუტა ბერულავა და ენვერ ნიჟარაძე სულაც საბჭოთა იდეოლოგიას გაიგივებოდნენ, მაგრამ მუხრან მაჭავარიანის სახელი მაინც გადაფარავდა ყველაფერს და ეს ადამიანებიც თავს იმით ინუგეშებდნენ: აბა, ახლა ცენტრალურ კომიტეტს, რაოდენ დავრდომილდაც უნდა მოჩანდეს, ასე ერთი დაკვრით მთლად ხომ ვერ გამოვაცლიდით ხელიდან სადავეებსო.

უფრო ღრმად, ცხადია, ვერ ჩანვდებოდნენ მოვლენათა მდინარეებს და ვერც ნილაბთა კოლექციაში გაერკვეოდნენ.

სამწუხარო რეალობას ასე შთამბეჭდავად გამოხატავს პოლ ვალერის სენტენცია: ძალაუფლება მთელ თავის მომხიბვლელობას კარგავს მისი ბოროტად გამოყენების გარეშე.

მუხრან მაჭავარიანისთვისაც მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეობა მთელ თავის მომხიბვლელობას დაკარგავდა, რომ არა...

მთარგმნელობითი კოლეგიის წინააღმდეგ შეტევა — არცერთ უკეთურ ხერხს რომ არ მოერიდებოდა — თვალნათლივი ნიმუში გახლავთ თავმჯდომარის ამ მისწრაფებისაც და მწერალთა კავშირის ბოროტებისაც, ძალმომრეობისაც და დრომოჭმულობისაც.

სულ სხვა ცხოვრება ისახებოდა, საბჭოური ყოფის წესიც და მისი ორგანიზაციებიც ისტორიას უნდა ჩაბარებოდნენ და გზა მისცემოდა იმ ტენდენციებსა და მიდრეკილებებს, რაც წაადგებოდა საქართველოს სახელმწიფოს, რომლის ამოგების ჟამიც მოახლოებულიყო და თუ რომელიმე გაერთიანებას უნდა მოემზადებინა შესაფერისი პირობები ეროვნული სახელმწიფოს დასაფუძნებლად, უპირველესად მწერლობას, დიახ, მწერლობას და არა მწერალთა კავშირს, რომლის შენარჩუნების მცდელობაც საბჭოური ცხოვრების წესის ამოადარჩენად მოჩანდა, დროებით დაბრკოლებად აზროვნების გასათავისუფლებლად საბჭოური არტახებიდან, ოლონდ ეგაა, რამდენ ხანს გასტანდა ეს დროებითი — რაც ცოტას, მით უკეთესი.

მწერლობას ამ რეალობის დანახვა არ უნდა გასჭირებოდა, ნამდვილ მწერლობას, რასაკვირველია, და არა საპამპულოდ გამხდარ 500-კაციან ორგანიზაციას, მწერალთა კავშირად მონათლულსა და უამრავი ბოროტების ჩამდენს თავისი არსებობის მანძილზე. სხვაგვარად რომ ვერც ამიერიდან იარსებებდა. უფლებანი შეკვეცოდა და საკმაოდაც შეკვეცოდა, მაგრამ სადამდეც განვდებოდა, იმ უკეთურობათა ჩასადენად უკან არ დაიხევდა და ისიც შეეძლო, ადამიანი სიკვდილამდეც მიეყვანა.

რაც ოთარ ნოდias დამართეს, მთარგმნელობითი კოლეგიის დამაარსებელსა და თავმჯდომარეს, სხვა არაფერია, თუ არა პიროვნების უღვთოდ განირვა, როგორ თუ ჩვენს ნებას მონურად არ ემორჩილები, როგორ თუ დამოუკიდებელი არსებობა გნადია და არა მწერალთა კავშირის ყველგასულ ორგანიზაციაში ჩარჩენა რიგით უჯრედად, ჩვენს ხუმტურზე რომ გატრიალოთ.

შენიანალმდეგებას ამ ძალმომრეობის წინაშე გაუგონარ კადნიერებად ჩამოართმევდნენ, კადნიერება კი აუცილებლად უნდა დასჯილიყო, და პროკურატურაც შეესიათ მთარგმნელთა და ლიტერატორთა ამ გუნდისთვის, რომელთაც ოთარ ნოდias ხელმძღვანელობით არაერთი სასიკეთო საქმე აღესრულებინათ და არაერთიც წინ ეგულებოდათ, ისე შემართულიყვნენ საამისოდ.

1990 წლის 10 ნოემბრის დღიურში ოთარ ჩხეიძე ჩაინიშნავდა ცალკეულ შთაბეჭდილებებს მთარგმნელობითი კოლეგიის კრებიდან, თანამშრომლები დარბაზთან და საზოგადოების წარმომადგენლებთან ერთად რომ გამართავდნენ და თვითონ საზოგადოების წარმომადგენლად მოხვდებოდა კრებაზე.

თხოვნა შეედგინათ, სტამბასა და გამომცემლობას ითხოვდნენ, რათა შეძლებოდათ თვითდაფინანსებით არსებობა. აქ უნდა განეხილათ თხოვნის წერილი, თუ საჭირო იქნებოდა შეევსოთ, საერთო მხარდაჭერა მოეპოვებინათ და ისე გაეგზავნათ მთავრობისათვის.

ამას თვითონ ოთარ ნოდია ელაპარაკა და დასწრებაც სთხოვა.

შეუჩივლია: მაჭავარიანი გადამეკიდა, ვილაც თავისიანის გამოგზავნა და კოლეგიის ხელში ჩაგდება უნდაო. იმასაც დასძენდა: დარბაზის ამასწინანდელმა სხდომამ უარყო ეს ცდები, მაგრამ დარბაზის ის წევრები, მწერალთა კავშირის წევრებიც რომ ბრძანდებიან, დაუბარებიათ სამდივნოს სხდომაზე, განრისხებიან და დამუქრებიანო.

იქ იმათ პასუხის საშუალებაც არ მისცემიათ და ახლა ამ სხდომაზე გამოდიოდნენ შეურაცხყოფილნი და გაგულისებულნი: რა უფლებით გაგვთათხესო.

ვახუშტი კოტეტიშვილი განაცხადებდა: ასე მოგემართა მაჭავარი-
ანმა, — ან მე, ან ოთარ ნოდიაო, შეჰყვირა და მუშტიც დაარტყა მაგი-
დასაო. არადა, თუკი ასეა და თუ არჩევენებზე მიდგება საქმე, ჩვენ
ოთარ ნოდია გვირჩევენიაო.

დარბაზი ტაშს დასცხებდა და ხმებიც გაისმოდა: გვირჩევნია,
გვირჩევნიაო.

წერილის პროექტს რომ ჩაიკითხავენ, მთავრობასთან გასაგზავნის,
იკამათებენ და შეთანხმდებიან: უფრო კატეგორიული უნდა იყოსო.

ბოლოს კი დაადგენენ: ჩვენ დამოუკიდებელი ორგანიზაცია ვართო.

კენჭს უყრიდნენ, ერთხმად მიიღებდნენ, ტაშსაც დასცხებდნენ და
ისე იზიჟებდნენ, შთაბეჭდილება დაგრჩებოდა, თითქოს გველეშაპი-
სათვის დაელწიათ თავი.

კრება რომ დაიშლებოდა, ოთარ ნოდია მცირე ხნით შეყოვნებას
სთხოვდა და კვლავ შესჩივლებდა: გადამეკიდა და არ ვიცი, რადაო.

— აქ არ გიჯდათ ვითომ „საუნჯის“ რედაქტორად?

— აბა, სინეკურად გვიჯდა, რისი რედაქტორი, რისი გამკეთებე-
ლია, არც რო არაფერი არ გაეგება არც დასავლეთის ლიტერატური-
სა, არც ურუნალისა არაფერი არ გაეგება.

— სადაც მოხვდა, იმისიც არაფერი არ უნდა გაეგებოდეს.

— ეგრე გამოდის.

და ოთარ ჩხეიძე შეახსენებდა, არა ნიშნისმოგებით, მაგრამ შეხსე-
ნებით შეახსენებდა:

— თქვენც მხარს უჭერდით, მთელი კოლეგია.

— ხმა მივეცი, — დაუდასტურებს, — ოღონდ მე სულ სხვასა
ვფიქრობდი. ახლა გეტყვი, ის დრო ხომ წასულია.

და უამბობდა თუ როგორ იმართებოდა მუხრან მაჭავარიანის კა-
ბინეტში — „საუნჯის“ რედაქციაში იმისი სინეკურობისას — სულ რა-
ღაც ფარული თათბირები, ფარული თავყრილობანი, სულ რაღაცას
ანყობდნენ და ყოველი ინტრიგა, მწერალთა კავშირში რაც იქმნებო-
და, აქედან მოდიოდა. ოთარ ნოდია ყურს არ უგდებდა ამ ოთახის ამ-
ბებს, თავისი საქმე ჰქონდა და თავის გზას მიუყვებოდა. როგორ შე-
ვიდა ერთხელ შემთხვევით იმის კაბინეტში სწორედ იმ წინახანებში,
გიორგი ციციშვილს რომ აუტყდნენ. თუ როგორ მიუმართავს მისთ-
ვის ტარიელ ჭანტურიას: ციციშვილი უნდა ჩამოვადგოთ და შენ ვის
უჭერ მხარს თავმჯდომარის ადგილზეო. თუ როგორ მიუგია პასუხად:
ოთარ ჩხეიძე მიმაჩნია ყველაზე შესაფერისადაო. თუ როგორ გადას-
ხმია ცივი წყალი ყველას და გაქვავებულან. თუ როგორ გაფითრებუ-

ლა მუხრან მაჭავარიანი, ნამომდგარა, დამჯდარა, ნამომდგარა, დამჯდარა, დამჯდარა და აბუზღუნებულა დათვივით. თუ როგორ ვერ მიმხვდარა ეს ვერაფერს და მტკიცებას მოჰყოლია, დაცვა დაუწყია თავისი აზრისა.

ოთარ ჩხეიძე მასაც განუმარტავდა და თავისთვისაც მიხედებოდა:

— აბა, მაშ რალა გიკვირს, რო გადაგკიდებია. და ახლა მეც აღარ მიკვირს, შური რო იძია ჩემზედა, „ლიახვი“ რო ნამართვა.

— მაგის უქნარობას რო შევეყურებდი, საიდან მეგონებოდა, ასეთი სურვილები თუ ჰქონდა.

— სწორედ მაგიტომ უნდა გგონებოდა.

სიმწრით გაიცინებდა ოთარ ნოდია:

— ახლა მეცოდინება.

კარგი დროსი იყო!..

მოგვიანებით მუხრან მაჭავარიანის სილუეტი სწორედ ამ კუთხით წარმოისახებოდა ტარიელ ჭანტურიას ჩანაწერების ციკლში „დინოზაურიდან დიზაინამდე“. ერთ-ერთი ნიმუში, ავტორის ჟანრობრივი განსაზღვრებით — ესკიზი, „პოეტი“ რომ ჰქვია, ისე გამჭვირვალედ მიანიშნებს ამ პიროვნებას, სახელდება სრულიად ზედმეტიცაა.

ეს მცირე, ოღონდ საკმაოდ ტევადი ნიმუში, გარკვეულ ხასიათს, სულაც ტიპს რომ გამოკვეთს ბელეტრისტული ხელოვნებით, ისე მარჯვედ განზოგადდება და მაშინდელ რეალობასაც ხელშესახებად წარმოგვიჩენს და ზოგადადამიანურ პრობლემამდეც მალღდება, რომ უთუოდ ღირს მისი დამონება თავიდან ბოლომდე, მითუმეტეს, მკითხველისათვის კიდევ ერთხელ გახდება საცნაური, თუ რა შეიძლება მოიმოქმედოს ამ ბუნებისა და ამ ცხოვრების წესის მიმდევარმა პიროვნებამ, თუკი რაიმე ძალაუფლება იგდო ხელთ და შემჩერებელი კი არავინ გამოუჩნდება.

ესეც ესკიზი „პოეტი“:

„პოეტს გარს ერტყა უნიჭო თანამოკალმეთა წრე. პოეტი ძვირად აფასებდა თავის მეგობრობას და ყოველ უნიჭო თანამოკალმეს აიძულებდა, ამ მეგობრობის საფასურად რალაც გაეღო. მართლაც, ვის აგური მიჰქონდა მის აგარაკზე, ვინ სუფრას შლიდა მისი დაბადების დღის აღსანიშნავად, ვინ სატელეფონო საუბრების წლიურ ქირას იხდიდა, ვინ კიდევ სტამბაში იყო დილიდან საღამომდე და მუდამ გამოცემული ერთტომეულის ბეჭდვას ხელმძღვანელობდა. თავის მხრივ პოეტიც არ რჩებოდა ვალში და, როცა სუფრა გაიშლებოდა — თამადა, როგორც წესი, მუდამ თვითონ იყო — ყოველ მათგანს შეანევდა

თითო ეპითეტს, ოღონდ ისე არა, რომ კოლეგა გათამამებულიყო და თავს გასულიყო. ვთქვათ, ასეთს: „მე მომეწონა“, „არა უშავდა“, „არ არის ურიგო“, „გვარიანია“ და ასე შემდეგ.

პოეტს არ უყვარდა ნიჭიერი ადამიანები.

პოეტს მისი ამაღლა მხოლოდ სახელით იხსენიებდა, როგორც, ვთქვათ, აკაკის!"

ისედაც ყველაფერი ნათელია, მაგრამ აკაკი წერეთლის გახსენება, გარდა იმისა, რომ პაროდოულ კონტრასტს ქმნის, დამატებით გახაზავს ესკიზის გმირის ვინაობას — იგი ხომ აკაკის მხრიდანაა, არგვეთი ზედ მიდგმია სხვიტორს, და გუნებაში ეგებ მის მემკვიდრედაც მიიჩნევდა თავს. რატომაც არა — თუ არაფერი გზღუდავს, შენს წარმოდგენებს დეზი უნდა ჰქრა და შოთა რუსთველსაც თამამად შეეთამაშო: ხომ ვიცი, ჩემთან და მხოლოდ ჩემთან გადმოდიხარ ალავერდსო.

ამ გადმოსახედიდან თავისი ამაღლის წევრები აგურის მიმტანებად, სუფრის გამშლელებად და სატელეფონო ქირის გადამხდელებად რომ დაეგულებინა და შესაფერისადაც მოქცეოდა, რა გასაკვირია.

მუხრან მაჭავარიანი ტარიელ ჭანტურიას კიდევ ერთ იუმორესკა-შიც ამოჰყოფდა თავს.

ამჯერადაც დაუსახელებლად.

თუმც რა დასახელება სჭირდება იმას, რაც იქ წერია — ასე გამჭვირვალედ.

იუმორესკის სათაურია „შედარება“.

მოცულობით კიდევ უფრო მცირეა, თუმც არანაკლებ მეტყველი. ყოველ შემთხვევაში კიდევ ერთი საგულისხმო შტრიხით ავსებს დისიდენტად გამოცხადებული პოეტის ნამდვილ პორტრეტს.

„შედარებაც არის და შედარებაც. ერთმა ქართველმა მწერალმა ფერშალდნაძე აღმაშენებელს შეადარა და ამ შედარებისთვის ხუთოთახიანი ბინა მიიღო ქალაქის პრესტიჟულ რაიონში. ბევრად უფრო ძვირფასი შედარებების ავტორს — ვაჟა-ფშაველას — ქართველებმა სული შიმშილით ამოხადეს!

არადა, პირველი შედარების ავტორი მეორე შედარების ავტორთან შედარებით...

მოკლედ, როგორც არი!"

იუმორესკა დათარიღებულია 1982 წლით. ეს სწორედ ის წელია, როდესაც მუხრან მაჭავარიანმა ედუარდ შევარდნაძე დავით აღმაშენებელს გაუტოლა შატილში, ერთ-ერთი კომუნისტური დღესასწაულისას.

„დისიდენტის“ ეს დითირამბი, ცხადია, დაუფასებელი არ დარჩებოდა.

მარჯვე დროს ნათქვამ სიტყვას მადლობის გამოხატვაც შესაფერისი მოჰყოლია.

ეს სამნუხარო დეტალიც უთუოდ „გამორჩებათ“ ამ შედარების ავტორის დითირამბიკოსებს თავიანთი გმირის პორტრეტის მოწმენდამოლამაზებისას, მაგრამ რეალური ეპიზოდები ნაკლებად ითვალისწინებენ ცალკეულ ადამიანთა სურვილებს, არად აგდებენ ხელოვნურ ჩარევებსა და ხშირად ამკარა ძალადობასაც და ყველაზე უკეთ წარმოსახვენ იმ ჭეშმარიტებას, რის აღიარებასაც არაფერი სჯობს, თუკი სიცოცხლის მიზნად ის დაგვისახავს, რომ ყოველივე ისე შემოეუნახოთ შთამომავლობას, როგორც სინამდვილეში იყო.

ჩვენი ბიოგრაფია ჩვენი ბიოგრაფია უნდა იყოს და არა რალაც ზოგადი თარგის ერთ-ერთი ვარიაცია.

ხან აღარც გინდა ჩაიხედო ცნობილ ადამიანთა ბიოგრაფიებში... მაგრამ თუკი ჩაიხედავ, კეთილი ინებე და ნურაფერს მოარიდებ თვალს — სიყალბე არ აკლდა საბჭოურ ეპოქას და დაე ამ ყაიდის დიდი და მცირე ცოდვანი მასვე დაეუტოვოთ.

...ჩვენს თვალწინ განმეორდა დავით აღმაშენებელიო! — არავისგან ესწავლებოდა მუხრან მაჭავარიანს შედარების ფასი..

ვაჟა-ფშაველამ კი მხოლოდ შედარებები იცოდა, მათი ფასი კი — არა. მოგეხსენებათ — ასეა, ვის როგორ...

ოთარ ჩხეიძის ის სტრიქონები თითქოს ამ ესკიზისა და ამ იუმორესკის თავისებური რეზიუმეა, ანდა ეს ესკიზის „დროდადროს“ იმ სტრიქონთა გაშლა.

ახლა მეც აღარ მიკვირს, შური რომ იძია ჩემზედაო...

გაახსენდებოდა, ყრილობაზე არჩევნები რომ გაიმართებოდა და თავმჯდომარეობის კანდიდატებს წინასწარ დაასახელებდნენ, ოთარ ჩხეიძის სახელსაც ამოიკითხავდნენ. ეს ითხოვდა, ამოეღოთ მისი კანდიდატურა სიიდან, და აღარც დარჩებოდა დარბაზში. მერე შეიტყობდა, რომ სწორედ ამათი, მთარგმნელობითი კოლეგიის ინიციატივით დაესახელებინათ მისი კანდიდატურა.

— არა, არ აპატიებდა რალა თქმა უნდა. ჯერ ამას თუ მოჰხსნიდა, ოთარ ნოდიასა და თავის ძმაბიჭს თუ დანიშნავდა, მერე დაერეოდა სხვებსაც...

აქაც კოვზი ნაცარში ჩავარდნოდა და იქაც, „ნაკადულის“ გამომცემლობაში, ვახტანგ ქელიძეს რომ უპირებდა მოხსნას („ვერ ჩამოა-

რიგა თავისი ძმაბიჭები, ანთუ ისინი, ვინც რო გაიყვანეს თავმჯდომარის პოსტზედა...").

„ცისკარში“ მაინც გაუმართლა, რაკილა ჯანსულ ღვინჯილიამ დათმო რედაქტორობა.

— გამოიგონა ვითომც რალაც გამომცემლობა, კიდევ ერთი საგუბერნატორო დონ კიხოტისა, ვითომც იმის დირექტორადაც დანიშნა. მიდის თურმე მწერალთა კავშირში, ზის, ზის, მანქანაც შეუნარჩუნა თითქოსაო, ხელფასიცა, მანქანა „ცისკრისა“, — როდემდის შეანარჩუნებენ?.. — ხელფასი სამივლინებო ფონდიდანა, — რამდენხანს გაუგრძელებენ?

ჯერ მაინც ეს ერთი ცვლილება მოეხდინა.

— მოლვანეობს...

ამჯერად ამ სიტყვაში ჩაეტეოდა მთელი სარკაზმი.

მართლაც, ვისთვის რას ნიშნავს მოლვანეობა!..

იქ კი, მთარგმნელობითი კოლეგიის კრებაზე ერთ ახალგაზრდა პოეტს რომ წამოეძახა: ეტყობა, ბატონმა მუხრანმა არ იცის, რას აკეთებსო, — ოთარ ჩხეიძე ხმას შეანევდა: მართალსა ბრძანებო.

ერთი რამ მაინც იცოდა:

— თავის ძმაბიჭებს მიუჩინოს თბილი ადგილები. მბრძანებლობდეს. არ გასდის და გულს ასკდება.

ერთიც იცოდა:

— ჩაჯდეს ხშირხშირად იმ ძმაბიჭებში, დათვრეს, გამოტყვერეს და აგინოს ყველასა, ყველასა, ვინც რო სძულს, და როგორც ამბობენ, ყველა სძულს თურმე, თვით ისინიცა, გარს რო ახვევიან და ვისთვისაც რო ასე იკლავს თავსა, თვით ისინიცა, ოღონდ ისინი მაინც ურჩევნიან, მონებად რო ჰყავს და ბატონპატრონივით რო შესცქენავიან.

დეკლარაციაც რომ შეედგინათ საქართველოს დამოუკიდებლობისა!..

— სანყალი საქართველო, სანყალი!.. — მართლაც შესაბრალისი გახლდათ ქვეყანა ამ ცრუქაქუნების ხელში.

ვითომ საქართველოს მწერალთა კავშირიც რომ გამოეყოთ საკავშირო მწერალთა კავშირიდან!..

ყოვლად გაუგებარი ადამიანებით გადატენილიყო მწერალთა კავშირი და ოთარ ჩხეიძე უფაღს თუ რაიმეს შესთხოვდა: გვიხსენი სიცრუისა და სირეგვნისაგანო...

10 დეკემბერს ოთარ ნოდია და ვახუშტი კოტეტიშვილი ესტუმრებოდნენ.

მათი სტუმრობაც მოულოდნელი აღმოჩნდებოდა და წინადადებაც:
— უნდა გამოვიდეთ მწერალთა კავშირიდან, ცალკე ასოციაცია
უნდა შევქმნათ.

ეს დაურთავდა:

— თავისუფალ მწერალთა ასოციაცია.

მყისვე დათანხმდებოდნენ:

— სწორედაც რომ თავისუფალი. თქვენს მხარდაჭერას ვიმედოვნებთ,
ისე არაფერი გამოგვივა. თქვენს თავმჯდომარეობასაც ვფიქრობთ.

მასპინძელი შეანყევეტინებდათ:

— ეგ არ გაიმეოროთ და საერთოდ მოერიდეთ თავმჯდომარეებს.
თავისუფალი თავისუფალი უნდა იყოს.

— აბა როგორ, — ახირდებოდა ვახუშტი კოტეტიშვილი, — სუფრა
არ არის ჩვენში უთამადოდ.

ოთარ ჩხეიძე განუმარტავდათ:

— სუფრა თავისუფალი არ არის და არც შეიძლება იყოს, მწერლო-
ბა თავისუფალი უნდა იყოს. არავინ არ უნდა მართაუდეს, მითუმეტეს,
თავისუფალ მწერალთა ასოციაციას. საორგანიზაციო საკითხების
მოსაგვარებლად შეიძლება იყოს გამგეობა ან კომიტეტი ანთუ სა-
თათბირო, რომელიც მორიგეობით გამოჰყოფს თაოსანს, მორიგეო-
ბით და უხელფასოდ, ყოველგვარი პრივილეგიის გარეშე... თუმცა
ჯერ მთავარი.

და ამცნობდა ოთარ ნოდია:

— დამფუძნებელი კრება აუცილებელი იქნება და რაც შეიძლება
მალე უნდა იქნას მოწვეული, მომზადდეს წესდების პროექტი და ყვე-
ლა ოფიციალური დოკუმენტი... ჩვენ ამ ყოველივეს მოვამზადებთ და
თქვენი თანადგომის იმედი გვექნება, თუ ვახტანგ ჭელიძესაც დაე-
ლაპარაკებით.

— რახან აგყევით, ნიშნავს რო თანაგიგრძნობთ, ვახტანგსაც მო-
ველაპარაკები.

და დღიურში ამასაც ჩაინიშნავდა იმ იმედით, რომ ეს მხოლოდ აღ-
ტკინება არ უნდა ყოფილიყო და მართლაც მოგვარებულიყო თავისუ-
ფალ მწერალთა ასოციაციის დაარსების საქმე:

— ასეთი მწერალთა კავშირი უკვე ანაქრონიზმია, დამყაყდა, თა-
ვიდანვე რო დამყაყებული შეიქმნა პროლეტარული მწერლობის სა-
ფუძველზედა...

17 დეკემბრის ჩანაწერი კი ილიასეული ასოციაციით დაიწყებოდა:

— არსაიდამ ხმა...

აღარ შეეხმაურებოდნენ და ეს ხომ არ ნიშნავდა, ან გადაეფიქრებინათ ან საქმე ვერ აენწყოთ? ორივე საგულვებელი გახლდათ და მართლაც არ ივარგებდა, უკან თუ დაიხევდნენ. თუკი მოფიქრებული არა ჰქონდათ ყველაფერი, არც უნდა წამოეწყოთ.

— ან ეგება არცთუ წამოუწყიათ, აფოფინდნენ, მოვიდნენ, ჩემი აზრი გაიგეს და ამით დამთავრდა ყველაფერი.

და უკვირდა, რა გაგება უნდოდა ჩემს აზრსაო:

— მე განზე ვდგევარ მწერალთა კავშირისაგანა, არავითარი ურთიერთობა. არავითარი ურთიერთობა იმათთან არა მაქვს, არცა მწამს და არცა მწამდა არასოდეს მისი სასიკეთო როლი, როგორც რო ბრძანებენ ხოლმე, სიცრუე იყო და სიცრუედა რჩება ჩემთვისა, მხოლოდ უნიჭოთა, უხეიროთა, გამომძალველთა, უნმინდურთა სათლელ დუმად რჩება, რაც იყო, რჩება ისევ იმად... მათთან ურთიერთობა სირცხვილიცაა — მწერალთა კავშირთანა, მწერალთა კავშირთანა, თორემ რას ვერჩი მწერლებსა?..

და ისევ იმას გაიმეორებდა: ან არ უნდა წამოიწყონ ან არ უნდა მიანებონ თავიო.

მწერალთა კავშირი არ მოეშეებოდათ, და ამათ ამაოდ არ უნდა ჰგონებოდათ, მოგვეშეებიანო, და ამის იმედად არ უნდა აეთრიათ ფეხი.

— მე ჩემდა თავად, ქუდიც რო შემიგდონ, გამოსატანადაც არ შევადგამ ფეხსა მწერალთა კავშირში. არც აქამომდის ამიტალახებია და არც ამიერიდან ავატალახებ. გორს იმიტომაც მომიხდა წასვლა, იმიტომაცა, შორს რო ვყოფილიყავი მწერალთა კავშირისაგანა... თუ რო მივკარებოვარ, სიცრუე მახსოვს უფრო მეტი, თვალთმაქცობა მახსოვს უფრო მეტი, მცირედი ნუგეში — ისიც არა მწერალთა კავშირისაგანა რალა თქმა უნდა, არა, — ადამიანებისაგანა, ადამიანური ადამიანებისაგანა, მწერალთა კავშირი რო ვერ გასვრიდა ერთბაშად.

გამოერკვეოდა ამ ფიქრებიდან, რალა დროს ესაა, რაც იყო, იყო... მაგრამ ამათი შეყოვნება საგონებელში რომ აგდებდა?..

ერთი რამ მაინც ცხადი გახლდათ მისთვის:

— მხარი უნდა დაუჭირო, დააყოვნებენ თუ აჩქარდებიან სულერთია, მე მხარი უნდა დაუჭირო: მწერალთა კავშირი უნდა დაიშალოს, მწერლობა უნდა გამოეყოს მწერალთა კავშირსა... გარდაუვალია!..

რასაკვირველია, სულ სხვაა ქვეყნის სასიკეთოდ წარმართული პროცესი და სულ სხვა — პირადი გამორჩენისათვის, რისი გულისთვისაც მწერალთა კავშირი კიდევ კარგა ხანს იბოგინებდა — კბილებჩამტვრეული, ძირმომპალი, მაგრამ მაინც იბოგინებდა და ცოტა ბო-

როტებასაც არ დათესდა — საბჭოური ეპოქის ხელშესახებ ხსოვნად და ოდიოზურ მოვლენად, მწერლები რომ აღარც შერჩებოდნენ იქაურობას, როგორც წუმპეს, და თავით ბოლომდე არამწერლურ გარემოდ ჩამოყალიბდებოდა.

საბოლოოდ გარდუვალობა თავისას გაიტანდა, მაგრამ ეს ორი ათეული წელი რატომღა უნდა დაკარგულიყო სრულიად ფუჭად, როდესაც თავისუფალ მწერალთა ასოციაციის პირობებში უამრავი სასიკეთო საქმის აღსრულება გახლდათ შესაძლებელი.

გორს იმიტომაც მომიხდა წასვლა, შორს რო ვყოფილიყავი მწერალთა კავშირისაგანაო...

ახლა იქაც აღარ აყენებდნენ, რაკილა „ლიახეს“ ერთი ხელის დაკვრით წაგლეჯდნენ.

თუ სანეკრე რომ ნახეს და ნახტომი ველარ მოზომეს, ეს მარტოდენ ოთარ ჩხეიძის შეუპოვრობის გამო კი არ მოხდებოდა, არამედ დროის სასიკეთო შეტრიალების წყალობითაც, საბჭოთა ეპოქას ყავლი რომ გასვლოდა და მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობა ხელისუფლების ზეგავლენას ველარ გამოიყენებდა ძალმომრეობისათვის, თორემ მათი ხელიდან წართმეული გახლდათ და, ძველი ინერციით გულმოცემულნი, სულაც აბუჩად აგდებას მოუნდომებდნენ ამ აღმანახის დამაარსებელსა და უცვლელ რედაქტორს.

თუ არა, აბა, ეს რას ნიშნავდა, 1989 წლის 8 აგვისტოს „კომუნისტის“ ნომერში ინტერვიუ რომ გამოქვეყნდებოდა მწერალთა კავშირის მდივანთან ხუტა ბერულავასთან და ის კი მკითხველს ამცნობდა, რომ ამიერიდან პერიოდულ ორგანოდ გადაკეთებულ „ლიახეს“ სათავეში ჩაუდგებოდა მერაბ ელიოზიშვილი, მისი გარედაქტორება კი ოთარ ჩხეიძის შეთავაზებით მომხდარიყო.

ისე გამოდიოდა, რომ რედაქტორს, ასაკისა თუ სხვა რაიმ მიზეზით, ველარ გაენია თავისი ჭაპანი და შემცვლელად თვითონვე გამოეძებნა ყველაზე შესაფერისი პიროვნება, ვინც ღირსეულად შეინარჩუნებდა ამ საქმეს.

ოთარ ჩხეიძე, გაოცებული, გაოგნებული, მერამდენედ კითხულობდა ამ ფრაზას.

ფანტაზია და ასეთი!..

შენ სასიერო გეძახა, გეცინა და აბსურდისტა სახელებიც მოგეშველიებინა და გგონებოდა, რომ „ლიახის“ წართმევა იმავეს ნიშნავდა, რასაც შენივე ორიგინალური მხატვრული ქმნილების ჩამორთმევა და ვინმესთვის გადაცემა.

ნაგლეჯასაც აღარ კმარობდნენ, შენვე უნდა დაგბრალებოდა ეს უცნაური ცვლილება. საბჭოთა ეპოქას როგორც მოსდგამდა — ნაგართმევდნენ შენს კუთვნილებას და გაიძულებდნენ შენვე დაგედასტურებინა ეს ძალმომრეობა, როგორც... კანონიერი აქტი, სიხარულით რომ ხვდებოდი მის აღსრულებას.

დამპატიჟესათვის გზის გახსნა შენი და მხოლოდ შენი დასტურით უნდა მომხდარიყო, იმის მუქთახორობისა და პარპაშისათვის.

არ დაადასტურებდი და!..

მოულოდნელი ცნობა მოულოდნელ ცნობად და... ახალი რედაქტორი ერთბაშად უნდა წარმოჩენილიყო როგორც „მესვეური დედაქართლის ლიტერატურული ცხოვრებისა“.

9 აგვისტოს ამ სიტყვებს თავისთვის რომ ჩაინიშნავდა („ვიცი ცხადია თუ რა მუხთალი ხალხია მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობაში, მაგრამ ეს „ჩემი წინადადებით“ რალა ფანდია, სხვა რამ ფანდი რატომ არ იხმარეს?!“), დაუყოვნებლივ შეადგენდა საპროტესტო გამობმაურებას „კომუნისტის“ რედაქტორის სახელზე.

„თქვენი გაზეთის ა.წ. 8 აგვისტოს ნომერში გამოქვეყნებულია ინტერვიუ მწერალთა კავშირის მდივან ხუტა ბერულავასთან მჟღერი სათაურითა, „სადიდებლად სრულიად საქართველოსი“. მართლაც რომ მჟღერი სათაურია!.. და ერთი სადიდებელი ისიცა ყოფილა თურმე, რომ აღმანახი „ლიახვი“ ჩემთვის ჩამოურთმევიათ თურმე!.. ამაზე რა მეთქმის თუ ჩამოურთმევიათ, იმდენ უმადურობას შეესწრებივარ ამქვეყნადა, ესეც დიდად არ გამიკვირდება. მაგრამ მე მაოცებს ის განცხადება მწერალთა კავშირის პატივცემული მდივნისა, თითქოს ჩემის წინადადებით „აღმანახ „ლიახვს“ სათავეში ჩაუდგება...“ და სხვა.

ეს სიცრუეა, სიყალბეა, ცილისწამებაა. რა მიზანს ისახავს, ეს მე არ ვიცი, ანთუ ვხვდები: ალბათ უნდა, ან უნდათ დააბნიონ საზოგადოებრივი აზრი.

ეს მათი ნებაა, ხოლო ჩემთვის კითხვით არავის არაფერი უკითხავს, არც მე არავითარი წინადადება არ მიმიცია, ეს ყველაფერი თქვენი გაზეთის საშუალებით შევიტყვე. ხოლო თუ მართლა მკითხავდნენ, ვურჩევდი ისეთ პიროვნებას, ვისაც სათანადო უნარი და ერუდიცია გააჩნია ჩემის აზრით რალა თქმა უნდა.

ვფიქრობ, ადგილს დაუთმობთ ამ ჩემს განცხადებას თქვენს გაზეთში, ხოლო თუ დააყოვნებთ ან გადასდებთ რაიმე მოსაზრების გამო, უფლებას ვიტოვებ სხვა საშუალებებს მივმართო“.

ჯერ იფიქრებდა: გავგზავნიო.

მერე გადანყვეტდა: არა, სჯობს მე თვითონვე ჩავეიტანო.

10 აგვისტოს რედაქტორი შევებულებაში დახვდებოდა.

მოადგილესთან შევიდოდა. ის კარგ შთაბეჭდილებას დატოვებდა მასზე.

— უნდა დავბეჭდოთ სხვა გზა არ არის. ოლონდ მაინც მოველაპარაკები ინტერვიუს ავტორს.

იმასაც დასძენდა: მოგეხსენებათ რომაული სამართლის კანონი — მოვეუსმინოთ მეორე მხარესაც. ყოველთვის ამ პრინციპით ვხელმძღვანელობ და, ნება მიბოძეთ, ამჯერადაც არ ვუღალატო ჩემს პრინციპსო.

— ამ სიცრუის პატრონი რას გეტყვით ისეთს, თქვენთვის რომ დამარწმუნებელი იყოს?..

ის გაიცინებდა:

— არა... უბრალოდ იცოდეს, რომ ზურგსუკან არაფერს არ ვაკეთებ. თან ჩემი თავის წინაშეც მართალი ვიქნები. ბოლოსდაბოლოს მოსმენას წინ რა უნდა დაუდგეს.

— კეთილი, ოლონდ მე მინდა თქვენი მჯეროდეს.

ოთარ ჩხეიძეს არაფრისდიდებით არ უნდა, რომ გაუმტყუნდეს ის პირველი შთაბეჭდილება, რომელიც ამ პიროვნებაზე დარჩა. დაე ეს იყოს წრფელი საუბარი და არა დიპლომატიური სვლები გასაჭიანურებლად.

ის მტკიცედ მიუგებს:

— მე მჯერა ჩემი.

— კეთილი. მეც დაგიჯერებთ.

დაახლოებით იგივე შინაარსის განცხადებას გორის გაზეთშიც დატოვებდა — ოლონდ მიმართავდა არა მწერალთა კავშირის გორის განყოფილებას (მის მიერ დაარსებულს!), არამედ ქალაქის საკრებულოს — ანუ: ომარ ჩუბინიძეს და არა ჯემალ ინჯიას.

იმედიანად კი გამოვიდა „კომუნისტის“ რედაქციიდან, მაგრამ ეგებ იქ მაინც არ დაბეჭდილიყო. ამიტომ გორელებს იქნებ აქედან მაინც შეეტყვოთ, რომ ოთარ ჩხეიძემ არ იცოდა თუ რას თამაშობდა მწერალთა კავშირი და რომ იგი ამ თამაშში არ ერია.

„კომუნისტის“ რედაქტორის მოადგილე მინდია უგრეხელიძე — პროფესიით იურისტი და ამიტომაც მიმდევარი იმ რომაული შეგონებისა, მოუსმინეთ მეორე მხარესაცო — მართლაც დაურეკავდა ხუტა ბერულავას და ჰკითხავდა: მართლა ოთარ ჩხეიძის წინადადებით დანიშნეთ ახალი რედაქტორი თუ არაო?

როგორ გითხრათო, — უხერხულ დღეში კი ჩავარდებოდა, მაგრამ ველარაფერს ანამებდა, — ბატონი ოთარის წინადადებით არ მომხდარა, მაგრამ ჩემს ინტერვიუში ის სტრიქონები მხოლოდდამხოლოდ ოთარ ჩხეიძის მიმართ ღრმა პატივისცემის გამო ჩაინერაო.

სიცრუეაო? — დააზუსტებდა.

არა, რა სიცრუე, — ის ძალიან ითაკილებდა, — მართალია ეგრე არ მომხდარა, მაგრამ ასე სჯობდა თვითონ ბატონი ოთარისთვისაცო.

რანაირადაო? — ეს გაოგნებოდა.

ახლა ახსნა მიძნელებდა, მაგრამ, მერწმუნე, ნამდვილად ასეა, მე დაუუკავშირდები ბატონ ოთარს, ყველაფერს ნათლად განვუმარტავ და იგი თვითონვე წაიღებს უკან თავის რეპლიკასო, — ის დაიჟინებდა.

ეს საუბარს აღარ გააგრძელებდა.

მეორე მხარე საკმარისად იქნა მოსმენილი.

16 აგვისტოს ოთარ ჩხეიძის განმარტება — სათაურით „ჩამოურთ-მევიათ...“ — მზის სინათლეს იხილავდა „კომუნისტის“ ფურცლებზე.

29 აგვისტოს მუხრან მაჭავარიანი გამოეხმაურებოდა.

— თვით მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე აწერს ხელსა. ალბათ მდივნის ავტორიტეტი აღარ ექმარებათ, ანთუ რახან თავმჯდომარეა, ვითომ უფრო დამაჯერებელი იქნება პასუხი..

წაიკითხავდა და:

— საცოდაობაა, წინააღმდეგობაა, სიყალბეა...

და იქვე:

— იყოს. ამით უფრო ამჟღავნებენ თავსა. ვითომ სიმახვილისათვის ჩემგანვე აუღიათ ერთი სიტყვა — მჟღერი... იყოს. გამოიყენონ...

და გადანყვეტდა, რომ უფრო ვრცელი პასუხის დაწერა ხდებოდა საჭირო, მწერალთაკავშირული ყოფა დაე ბოლომდე წარმოჩენილიყო და მისი დრომოჭმულობაც და ოდიოზურობაც თვალნათლივ გადაშლილიყო.

ისედაც აფიქრებდა ეს ყოველივე, ისედაც აპირებდა მის განსჯა-შეფასებას და უკეთესი საბაბიც რალა გამოსჩენოდა, რათა აღარ გადაედო და სწორედ ეს სატკივარი დაენინაურებინა.

სტატიას ღია წერილის ფორმით დანერდა, სათაურს ხუტა ბერულავას ინტერვიუდან ისესხებდა — „სადიდებლად სრულიად საქართველოსი“ — და დასაწყისშივე აღნიშნავდა: ჩემი შენიშვნები „გამარჯვებასა“ და „კომუნისტში“ უეცარ გულმოსულობას მოჰყვა, ახლა მინდა გულმშვიდად მოგესაუბროთო.

გაუზიარებდა თავის შთაბეჭდილებას, რომ ინტერვიუს მხოლოდ გარეგნულად მისცემოდა ეს ფორმა, თორემ სინამდვილეში ერთი კა-

ცის დანერილსა ჰგავდა კითხვებიც და პასუხებიც, ხოლო სტილი მეტად პათეტიკური, ამაღლებული რომ შეერჩია, ეს არ შეუფეროდა არც ჩვენი უბედური ქვეყნის დღევანდელ ყოფას და არც მწერალთა კავშირის საერთო ვითარებას. და თუმც მთელი ეს „ინტერვიუც“ და მისი ცალკეული აბზაცებიც მხოლოდ ირონიულ შენიშვნებს იწვევდა პირველ ყოვლისა თავისი პათეტიკით, ოთარ ჩხეიძე ამჯობინებდა ესაუბრა ყოველგვარი პათეტიკის გარეშე და დრამატიზებულ კილო-საც მორიდებოდა, მხოლოდ ობიექტური რეალისტური თვალთ შეეხედა იმ ყოველივესთვის, თუ რა დაესახა მწერალთა კავშირს „სადიდებლად სრულიად საქართველოსი“.

თურმე ეს სადიდებელი უნდა ყოფილიყო მწერალთა კავშირის ახალ განყოფილებათა შექმნა თელავსა და ზუგდიდში ახლავე, მალე რუსთავსა და ოზურგეთშიც, მერე კი სხვა ქალაქებსა და რაიონულ ცენტრებშიც, და ყველას თავთავისი ალმანახი ექნებოდა. აქვე იგულისხმებოდა გორის უკვე არსებული განყოფილებაც და ალმანახი „ლიახვიც“, არაპერიოდული გამოცემა, რომლის გადაკეთებასაც აპირებდნენ პერიოდულ გამოცემად.

ოთარ ჩხეიძის თვალსაზრისით კი ეს სხვა არაფერს ნიშნავდა, თუ არა მწერალთა კავშირის მიერ თავის სატიელიტთა გამრავლებას, შტატების გაბერვასა და დანოლას ისედაც გამოფხეკილ საღაროზე ჩვენი რესპუბლიკისა, რადგანაც ხელოვნურად შექმნილ განყოფილებებს ბენვისოდენა სარგებლობის მოტანაც არ შეეძლოთ არც სრულიად საქართველოსათვის და არც იმ ქალაქებისა და რაიონებისათვის, სადაც ქმნიდნენ თუ შექმნას ეპირებოდნენ.

კი მაგრამ, გორში რომ ჩამოყალიბდა სალიტერატურო გაერთიანება და შემდეგ, მის საფუძველზე, მწერალთა კავშირის განყოფილება?

ეს ხომ სულ სხვა დრო გახლდათ.

— მაშინ ჯერ კიდევ თავისუფალი თავშეყრანი დაუშვებლად ითვლებოდა, დანაშაულად ითვლებოდა, და ყოველნაირად იდევნებოდა, ყოველნაირადა. აუცილებელი იყო, როგორმე ოფიციალური სახე მისცემოდა თავისუფალ თავშეყრასა, თავისუფალ საუბრებსა და სალიტერატურო გაერთიანება, ხოლო შემდგომ განყოფილება ამის საშუალებას იძლეოდა.

ახლა ეს უკვე ნებადართული გახლდათ თვით პოლიტიკურ გაერთიანებათათვის, და თუმც ხელისუფლება არაფორმალურს უწოდებდა, მაგრამ დევნით აღარ დევნიდნენ და აღიარებდნენ მათ არსებობას. მითუმეტეს, ხელი არ შეეშლებოდა სამწერლო თუ სალიტერატუ-

რო გაერთიანებებს, სადაც ამისათვის შესაფერისი ნიადაგი მოიპოვებოდა, ოღონდ:

— ის იქ თვითონ უნდა წარმოიშვას, თვითონ უნდა აღმოცენდეს ყოველგვარი ემისრებისა, მისიონერებისა და მისიონების გარეშე. არც არავის არ უნდა ექვემდებარებოდეს, არც არავის განკარგულებებს არ უნდა ელოდეს. დადგა ეს დრო, გაჩნდა ეს საშუალება და არ შეიძლება უარყოფა ამ საშუალებისა.

ეს გახლდათ თავისუფალი, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შესაფერისი სამწერლო ცხოვრების ზოგადი სურათი, მსგავსი დასავლური სამწერლო ცხოვრებისა და თავდალწეული ყოველგვარ შეზღუდვას, არადა, ხელოვნურად შექმნილი განყოფილებანი, თბილისიდან რომ წარიგზავნებოდნენ იქ საცხოვრებლად სახელმძღვანელო მწერლები, მხოლოდ შემზღუდავი ორგანოები იქნებოდა ამჟამინდელ პირობებში.

— თვით მწერალთა კავშირიც იმიტომ ჩამოყალიბდა თავის დროზე, რომ ჩაეხშო ჭეშმარიტი ლიტერატურულ-მხატვრული აღმავლობა და გაემრავლებინა მეხოტბენი ვითომ ახალი, ვითომ პროგრესული, ვითომ ამაღლებული საზოგადოებისა, ვითომ სწორუპოვარი სისტემისა, ვითომ რაზეც ოცნებობდნენ უდიდესი ადამიანები კაცობრიობის ისტორიაში.

ეს თავის დროზე, მაგრამ ახლა?

ამჟამადაც იმავეს განაგრძობდა საბჭოური სისტემის ნაშთად შენარჩუნებული, რადგანაც — როგორც სახელმწიფო დაწესებულება — სახელმწიფოსვე დაკვეთას ასრულებდა.

ოთარ ჩხეიძე საგანგებოდ მიუთითებდა, რომ გორის განყოფილება ადგილზევე ჩამოყალიბდა, გორშივე აღიზარდნენ ის მწერლები, რომლებიც შემდგომ განყოფილებაში გაერთიანდნენ, აღმანახ „ლიახვის“ ფურცლებზე აღიზარდნენ, ხოლო ეს აღმანახი არამარტო არაპერიოდული გახლდათ, არამედ თვითნებურიც, მითუმეტეს, როდესაც ის დაარსდა — 50-იან წლებში — არ არსებობს არავითარი დადგენილება მისი დაარსების შესახებ, არც არავითარი ბრძანება არ არსებობდა მისი რედაქტორის დანიშვნის შესახებ, ახლა რომ მისი მოხსნა ენებებინათ მწერალთა კავშირის ახალ თავკაცებს.

— აღმანახი გამოდიოდა ერთი ადამიანის ნებისყოფით, დროდადრო მხარში რომ ამოუდგებოდნენ თანამგრძნობელნი, სხვადასხვა დროს სხვადასხვანი, ვისაც საამისო დახმარება შეეძლო, გამოცემის თვალსაზრისითა რაღა თქმა უნდა.

მადლიერებით მოიგონებდა, რომ ერთი ნომერი ხუტა ბერულავას დახმარებითაც გამოსულიყო, გამომცემლობა „განათლებას“ როდესაც დირექტორობდა.

და თუ სიკეთის დავიწყება არ ეგებოდა, არც სიავე უნდა დავიწყებულიყო.

ხოლო რაკილა „ლიახვის“ რედაქტორი არავის დაენიშნა, არც მისი გათავისუფლებისა თუ მოხსნისათვის უნდა შეენუხებინა ვინმეს თავი, მაგრამ ხუტა ბერულავა, როგორც ჩანს, მწერლურ პასუხისმგებლობას აეძულებინა, ერთი-ორი ქათინაურით მოეშორებინა თავიდან ოთარ ჩხეიძე, ახალი რედაქტორი კი, მერაბ ელიოზიშვილი, ცამდე აემალლებინა, დედაქართლის ლიტერატურული ცხოვრების სადავეებით ხელში რომ წარმოიდგენდა.

და როგორ არ გაცუებულიყო ოთარ ჩხეიძე, როდესაც ამხელა მოვალეობას აკისრებდნენ კაცს, რომელიც ისე დაბერებულიყო, რომ ჩხირიც არ გადაებრუნებინა საზოგადოებრივ სარბიელზე. იმაზე კი ეცინებოდა, ის ხმები რომ მოაღწევდა მის ყურამდე ინტერვიუს დაბეჭდვამდე საგანგებოდ გავრცელებული მწერალთა კავშირში: „ლიახვის“ აქამდელი რედაქტორი დაბერდაო. თუკი მართლა ასე იყო და ოთარ ჩხეიძეს აღარ შესწევდა აღმანახის გაძლოლის უნარი, ეს რა ახალგაზრდა გამოეძებნათ!..

იმის გამოცხადებისაგან თავი შეეკავებინათ, თუ ვინ გაემნესებინათ კახეთის, კუხეთის, ჰერეთისა და კამბეჩოვანის ლიტერატურათა მესვეურებად, თავი შეეკავებინათ, რადგანაც იქ სუფთა გზა ედოთ, ხოლო აქ ცოტა უხერხულობა ექმნებოდათ — არსებობდა ფაქტიური რედაქტორი „ლიახვისა“ და უნდა ჩამოეცილებინათ, რაკილა მისი არსებობა არაფრით არ ეპიტნავებოდა მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობას.

— ესეც თქვენი ხელმძღვანელობის პრივილეგია!..

სასაცილოდ არ ეყოფოდა მწერლის მოვალეობის ასეთი განსაზღვრება — მონანილეობა მიეღო ერთობლივ ღონისძიებებში, როგორც ორგანიზატორს, და საამისოდ კი მწერალთა კავშირის განყოფილებანი ვითომდა მარჯვე საშუალებად მოჩანდა, რადგანაც სინამდვილეში კვლავაც იმ სარგებლობას მოუტანდა „მშობელ ერსა და ქვეყანას“ ეს „ერთობლივი ღონისძიებანი“, რაც აქამდე მოუტანა.

ვაითუ ვინმეს ისეთი შთაბეჭდილება დარჩენოდა, თითქოს ოთარ ჩხეიძე წინააღმდეგი ყოფილიყო ადგილობრივი კულტურული ცხოვრების აღორძინებისა.

მისი მსჯელობიდან ყოველივე ნათლად ჩანდა, მაგრამ გამოჩნდებოდნენ ძალით გაბუნდოვანების მსურველნი და ამიტომაც უფრო მკვეთრად უნდა გამოთქმულიყო მისი პოზიცია, რომ: ყველა ქალაქში უნდა აღორძინებულიყო კულტურული ცხოვრება, ყველა ქალაქს უნდა ჰქონოდა თავისი სალიტერატურო ცხოვრება.

— გორის სალიტერატურო გაერთიანება და ალმანახი „ლიახვი“ მხოლოდ ამ მიზანს ისახავდა, როცა არსდებოდა, როცა იქმნებოდა. „ალაზანმა“ და „ენგურმაც“ უნდა შეასრულოს ეს როლი, სხვა ალმანახებმაც, რაც რო შესაძლოა დაარსდეს თანდათანობითა. ისიც არ არის დასავინწყებელი, რომ ეს „ალაზანი“, „ენგური“ და სხვა, განყოფილებებითა, გორის ანალოგიით შეგექმნათ, მაგრამ ამაზე ახლა არას ვამბობ. მხოლოდ იმას ვამბობ, იგივე როლი რომ უნდა შეასრულოს „ალაზანმაც“, „ენგურმაც“, იგივე და ისევე: ადგილზევე უნდა აღმოცენდეს სათანადო ნიჭისა და უნარის ბირთვი, ადგილზევე, ყოველგვარი ემისრებისა და განვევის გარეშე.

ამ სიტყვის — „განვევა“ — ხსენება ძალდაუტანებლად მოიყოლებდა კომმარულ ასოციაციებს, ნიშანდობლივს მწერალთაკავშირული ყოფისათვის, როგორც მისი არსის გამომხატველს:

— ოჰ, ეს განვევანი, რა უთაბოლობისა და რა სიავის გადმონათობა!..

ის, რომ ეს ალმანახები თავდაპირველად „მერანის“ ბაზაზე უნდა შექმნილიყო, ოთარ ჩხეიძეს ბუნებრივად მიაჩნდა, მაგრამ ჩვენი ცხოვრება იმ გზით მიდიოდა („ანთუ უბრუნდება იმ გზასა“), რომ უნდა გათავისუფლებულიყო — ჟურნალი იქნებოდა, გაზეთი თუ ალმანახი — ვისიმე მეურვეობიდან და თვითონვე შეენახა თავი, თანაც ეს ყოველივე დროულად უნდა მომხდარიყო, თორემ:

— მტკიცე შტატები, მტკიცე ხელფასები, მტკიცე ჰონორარი, მიუხედავად იმისა თუ რა პროდუქციას აწარმოებს, მხოლოდ მახეა, საცდურია, მხოლოდ იმისათვის გამოდგება, უფერული ლიტერატორები რომ გაამრავლოს, ქვეყნისათვის მართლაც სასარგებლო საქმიანობას მოსწავითოს ენერგიული ადამიანები, მხოლოდ განელოს და განელოს მწერალთა კავშირის წევრთა სიები, მხოლოდ განელოს და განელოს, სხვა რამ სიკეთის მოტანა არ მოუხერხდება.

რაკილა ამ საქმეს არსებული პერიოდიკაც წარმატებით ემსახურებოდა, განა რალა საჭირო იყო დამატებითი ღონისძიებანი ვითომდა „სადიდებლად სრულიად საქართველოსი“.

ვისაც ყური ასხდა სმენად, დაე გაეგონა, ვისაც თვალნი ასხდა

ხედვად, დაე დაენახა, ვისაც წრფელი განსჯა ენადა, დაე გონების კარი გაეღო ამ რეალობისთვის, პროცესის ამ გარდუვალი მსვლელობისათვის:

— განყოფილებებს რაც შეეხება, თუნდაც ასე ხელოვნურ განყოფილებებსა, თუნდაც ადგილებზე აღმოცენებულ განყოფილებებსა ნომენკლატურული მუშაეობითა და შტატებითა, — მოძველებული ფორმაა, თვით მწერალთა კავშირიც მოძველდა, მისი სტრუქტურა ძირეულ გარდაქმნას მოითხოვს.

ისეთ გარემოცვაში უხდებოდა ცხოვრება, შესაძლებელი გახლდათ ხელალებით დაებრალებინათ მისთვის, მომავალ პერიოდულ აღმანახს ებლაუჭებო? დაბეჯითებით თუ ვერ იკადრებდნენ ამის თქმას, ეჭვად მაინც გაეგრცვლებინათ?

ამიტომაც პირდაპირ განაცხადებდა:

— სამაგისო სურვილი არ გამაჩნია!..

ოლონდ ერთს კი მოითხოვდა:

— დაარქვით რაც გნებავთ თქვენს მიერ დაარსებულ აღმანახსა, მხოლოდ „ლიახვს“ დაეხსენით. „ლიახვი“ იარსებებს ისე, როგორც აქამდე არსებობდა.

და მოკლედ გაიხსენებდა მის ისტორიას, დაარსებისას გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის სახელით რომ გამოდიოდა და ერთხელ კულტურისა და დასვენების პარკსაც მიენერა, რაკილა გამოცემის ხარჯები იქიდან გაიღეს. და თუ ახლა გორის განყოფილება ეწერა, ეს მხოლოდ პირობითობა გახლდათ, რადგანაც ახლაც გამოქვეყნდება, თუ ვისი სახელით გამოცემულიყო, საშუალებასაც გამოქვეყნება სიცოცხლის გასახანგრძლივებლად.

თუ მწერალთა კავშირი მაინცდამაინც მდინარის სახელს მოინდომებდა თავისი პერიოდული აღმანახის დასასათაურებლად, ისიც უთუოდ იმ მდინარისა, გორს რომ ჩამოუდიოდა — აგერ წმინდანყალიცა და მეჯუდაც.

— ოლონდ „ლიახვს“ დაეხსენით. „ლიახვმა“ თქვენ ასოციაციები გაგიღვივათ და გეყოფათ. მიეცით მას არსებობის საშუალება, ახლა უფრო მეტი შესაძლებლობაა, უფრო მეტისა და კარგის გაკეთება მოუხერხდება.

იმ პასაჟის სიყალბესაც დეტალურად ამხელდა, ხუტა ბერულავას სახელით მწერალთა კავშირი თვალში ნაცრის შეყრას რომ ცდილობდა საზოგადოებისათვის, საერთო საქმისათვის მზრუნველობის ნილით კვლავდაკვლავ პირად გამორჩენას ეძიებდა და რეგიონთა პარ-

ტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელობის მიმხრობას იმედოვნებდა „ეროვნული საქმის განხორციელების“ ძახილით, მაგრამ ამჯერად იმ ტრაბახს დავეკვირვებოდით, ინტერვიუ რომ ირწმუნებოდა: მწერალთა კავშირში ყოველდღე მოდის უზარმაზარი ფოსტაო, — რათა ეს დასკვნა გამოტანილიყო: ქართველი ხალხი არასოდეს ყოფილა ასე ახლოს თავის მწერლობასთანო.

ოთარ ჩხეიძე ამ სიტყვებს უდიდეს შეცდომად მიუთვლიდა საკუთარ თავთან მოსაუბრე მდივანს:

— ქართველი ხალხი ყოველთვის თანაზიარი გახლდათ თავისი მწერლობისა და მწერლობაც ხალხის ბედს იზიარებდა, მთელს იმ სიმწარეს იზიარებდა და სწორედ ისე იზიარებდა, როგორც თვით ხალხი, როგორც ხალხის სისხლი და ხორცი... ქვეყნდება უამრავი დოკუმენტი იმისა, ქართველი ხალხი და ქართული მწერლობა ერთსულოვანი რომ იყო ყოველთვის, თვით უსაშინელესი ჟამიანობის დროსაცა.

ოლონდ მთავარი და უმთავრესი ეს გახლდათ:

— ქართული მწერლობა არასოდეს არ ეთანხმებოდა მწერალთა კავშირის პოლიტიკას, ყოველთვის მის წინააღმდეგ იყო მიმართული. დაე ლიტერატურული ფორმულის სახითაც ჩამოყალიბებულიყო ეს ჭეშმარიტება:

— ქართული მწერლობა და მწერალთა კავშირი დაპირისპირებული ძალებია.

ანკი სხვაგვარად როგორ იქნებოდა, როდესაც:

— მწერალთა კავშირი შეიქმნა როგორც იარაღი პოლიტიკური-იდეოლოგიური ძალადობისა მწერალთა მიმართ. ამ დანიშნულებას ის წარმატებით ასრულებდა. ბიუროკრატიულ-პრივილეგიურულ-ნომენკლატურული კასტა მწერალთა კავშირისა არაფერს არ დაპრიდება, რათა ჩაეხშო ყოველგვარი გამოვლინება რეალისტურისა და პატრიოტულისა ქართულ მწერლობაში, ჩაეხშო ყოველგვარი სტილური, მხატვრული თავისებურებანი, მოეხდინა სრული ნიველირება ლიტერატურისა, მწერლობისა, ექცია ერთობლივ მეხოტბედ უმკაცრესი რეჟიმისა. ეს იყო მისი ფუნქცია, ეს იყო მისი არსებობის გამართლება.

ეს ფუნქცია თვალდათვალ დაეკარგა.

მაგრამ კასტა რომ დარჩენილიყო?

დარჩენილიყო და ასპარეზს ეძიებდა მუხრან მაჭავარიანის თავკაცობით, რათა თავისი არსებობა გაემართლებინა. ამიტომაც ცდილობდა ჩარევას სალიტერატურო-საკადრო საკითხებში, თუმც ზემდ-

გომი ორგანოები ზოგჯერ დამაჯერებლად არ მიიჩნევდნენ მის რეკომენდაციებს; ამიტომაც შეითავსა ლიტვონდის ფუნქციებიც: ბინებისა და ავტომატქანების განაწილება და ალბათ ცემენტისა და პარკეტის განაწილებასაც მალე შეუდგებოდა. მაგრამ ეს ყოველივე რომ მეტად მცირე გახლდათ იმ გაქანებასთან შედარებით, წინარე ათწლეულებში რომ მოეხეჭა?

ამიტომაც ამოტივტივებულიყო განყოფილებები, მისიონები, რაც შეიძლება მრავლად და მრავლად, რითაც ინსპექტირებისა და კონტროლის უფლებებს გაიფართოვებდა მწერალთა კავშირი და ძალას მოიკრებდა, როგორც ხელმძღვანელი და სახელმწიფო დაწესებულება.

მე არ ვამტკიცებ, თითქოს ამას განგებ სჩადიოდეთო, მიმართავდა ინტერვიუს ერთპიროვნულ ავტორს, — პირადულ ინტერესებს ეროვნულის საბურველში რომ ხევეთ, ეს თავისთავად, ინერციით მოედინება, სხვა რომ ამჟამად თქვენს ადგილას იყოს, ისიც ამასვე ჩაიდენს, რადგანაც მწერალთა კავშირი ნაწილია ერთი მთლიანი სისტემისა, რომელსაც არ ძალუძს საკუთარი თავი უარყოს და ახალ-ახალ ამოცანებს სახავს წინააღმდეგობიდან თავდასაღწევადო.

— თქვენი ახალი ამოცანები მისიონებია და ჯერჯერობით ამითი გინდათ შეინარჩუნოთ ეგ თქვენი ბიუროკრატიულ-პრივილეგირებულ-ნომენკლატურული კასტა, ჯერჯერობით ეგება კიდეცაა მოახერხოთ. მაგრამ გარდუვალობა მაინც გარდუვალობაა. რას იზამ გარდუვალობაა.

ამ ვარაუდსაც გამოთქვამდა: თუ ყველაფერი მართლა ისე განვითარდა, როგორც დაიწყო, თუ რესპუბლიკამ მართლაც მიაღწია ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას, ანთუ მანამდისაც თუ ერთიან, მთლიან სამეურნეო ანგარიშზე გადავიდა, მაშინ ხელისუფლება ხელს აიღებს მწერალთა კავშირის დაფინანსებაზე, მის მეურვეობაზე, და ბიუროკრატიულ-პრივილეგირებულ-ნომენკლატურულ კასტასაც გამოეცლება დასაყრდენი. და მწერალიც გათავისუფლდება ამ დამატებითი სიძნელისა და სიმძიმისაგან, გათავისუფლდება და სრულ დამოუკიდებლობასაც მოიპოვებს, რაც ესოდენ აუცილებელია ჭეშმარიტი, მართლაც თავისი ერის მსახური მწერლისათვისო.

თუ აუცილებელი შეიქნებოდა მწერალთა გაერთიანება, ეს მხოლოდ საზოგადოებრივ საწყისებზე მოხდებოდა და ერთბაშად გაქრებოდა ის ინტრიგები, „ის მშრალი სისხლისღერა, რაც რომ მოსდევს სასახლის გადატრიალებებს და ამ წინა ხანებში ასე მოგვიმრავლდა“.

ამის ნაცვლად ის სულისკვეთება აღდგებოდა, გრიგოლ ორბელიანის პოეტურ ფორმულაში გამოხატული: მიეცი ნიჭსა გზა ფართო, თაყვა-ნისცემა ღირსებასო.

განყოფილებათა დაარსება ქალაქებსა და რაიონულ ცენტრებში იმ ფუჭ ნამოწყებად მოჩანდა, იმ პროლეტკულტის დროინდელ ლონისძიებად, რომლის მსგავსი ექსპერიმენტების ჟამიც, საბედნიეროდ, გასულიყო, არადა კინალამ ქართული ლიტერატურის კრახით დასრულდა, მწერალთა კავშირთან დაპირისპირებულ მწერლობას რომ არ გადაერჩინა ჩვენი სალიტერატურო ყოფა.

საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრება იმ გზით მიედინებოდა, რომ მწერლობასაც შეიძლება რალაც იმედები ჩასახვოდა, და თუ მწერალთა კავშირის ახალი ხელმძღვანელობა ცდუნებებს არ გამოეხსნებოდა, ის მაინც სცოდნოდათ, რომ ბიუროკრატიზმის საშუალებანი აღიკვეთებოდა, პრივილეგიებს ველარ შეინარჩუნებდნენ თანამდებობებით, ნომენკლატურები აღიკვეთებოდა ლიტერატურაში. ეს იქნებოდა შედეგი სრული სამეურნეო ანგარიშიანობისა და რესპუბლიკის ეკონომიკური დამოუკიდებლობისა.

ეეჭვებოდა, ისინი რაიმეს რომ დაკვირვებოდნენ, ამიტომ თავის მხრივ ყურადღებას მიაქცევენებდა იმ გარემოებასაც, ყველაფრის ნიველირებისათვის ამდენი ხნის დაჟინებულმა და ტოტალურმა მცდელობამ ის ნაყოფი მაინც რომ გამოიღო — პროვინციის ინტელიგენცია არაფრით არ ჩამოუვარდებოდა დედაქალაქის ინტელიგენციას, ასე რომ, მწერალთა კავშირის მისიონები იქ ამ მხრივ ვერავითარ ზეგავლენას ვერ მოახდენდნენ.

ღია წერილის ფინალში ამასაც დასძენდა: 29 აგვისტოს „კომუნისტში“ მწერალთა კავშირის თავმჯდომარემ თქვენს ინტერვიუს „მეტად საინტერესო საუბარი“ რომ უწოდა, ეს შეფასება თქვენთვის ისეთი მნიშვნელოვანი იქნება, რომ ჩემს შენიშვნებს ალბათ არც არაფრად ჩააგდებთო.

და მოადევნებდა: მაინც ვიფიქრებ, გამოვაქვეყნო თუ არა, გამოგიგზავნოთ თუ არაო.

წერილი 1 სექტემბრით დათარიღდებოდა, ყელქცეულიც წაენერებოდა, და... ჩაფიქრდებოდა ოთარ ჩხეიძე, მთლად საგონებელში ჩავარდებოდა, ნეტა თუ მომიხერხდება გამოქვეყნება, რის დემოკრატია და რა დემოკრატიაო.

— ეს კულტოო, ეს დათბობაო, ეს უძრაობაო, ეს გარდაქმნაო, — დაარქვი რაც გინდა, ნომენკლატურული კასტა მაინც შეუვალია, ერ-

თიშეორეზე გადაჯაჭვული მაინცა, ვერ გაარღვევ, ვერას გაიტან ეგრე ადვილადა, შესაძლოა რო ძნელადაც ვერაფერი გაიტანო.

მაინც იცელებოდა რალაც, მაინც ჩნდებოდა სასიკეთო ნიშნები, და თუ ეგრე ადვილადაც ვერ გაიტანდი მართალსა და ნრფელ აზრებს, ძნელად ხომ მაინც გააღწევდა ნომენკლატურულ სივრცეს, როგორც უნდა გადაჯაჭვოდა ეს კასტა ერთიშეორეს ჩვეული ყოფის შესანარჩუნებლად.

ეს წერილი მაინც რა იყო ამისთანა, მისი გამოიმზეურება შეუძლებელი რომ გამხდარიყო?

ოთარ ჩხეიძე რეალურად აფასებდა მოვლენებს და საკუთარ თავთან ბჭობას ამიტომაც მისცემოდა, ნეტა ეს კრიტიკული შენიშვნები ხელში შემრჩება თუ მიაღწევს მკითხველამდეო?!

თავი XIV

სტირაოტიპი — სახელი მისი

მოდი და ნუ მიეცემა საკუთარ თავთან ბჭობასა და გამოსავლის ძიებას, როდესაც ყოველ მხარეს დაბრკოლებას ხედავ, საითაც გაიხედავ.

აგერ, თუ არა:

„კომუნისტი“? დისკუსიას არ გააგრძელებდა, ტყუილად მიმართავდა.

„ლიტერატურული საქართველო“? მწერალთა კავშირზე იყო დამოკიდებული.

„თბილისი“? ეს ახალი რედაქტორი ერთხანს ედავებოდა მწერალთა კავშირს, ნევრად არ მიიღეს და ამას გაეგულისებინა. მაგრამ ის სხვა ხელმძღვანელობა გახლდა, ესენი ეგებ კიდეც დაპირდნენ მიღებას ან ეგებ თვითონვე იმედოვნებს, მიმიღებენო. საქმეს არ გაირთულებდა. თანაც... შვებულებაში გასულიყო — ოქტომბრამდე არ იქნებოდა, ხოლო მოადგილე აუტიკვარ თავს რატომ აიტკივებდა?!

„ახალგაზრდა კომუნისტი“? რედაქტორი თვალითაც არ ენახა, არც იცოდა, თუ რა კაცი იყო. მაინც თუ ცდაა, აქ უნდა ეცადა, გაიგებდა მაინც, თუ რას წარმოადგენდა. ახალგაზრდობა რომ თავს იღებდა ახალგაზრდობით, ენახა, ეს რა ახალგაზრდობას გამოიჩენდა.

ეს „არაფორმალებად“ სახელშერქმეულნი? საკუთარი თავი გასჭირებოდათ, კულმოკვეცილ გაზეთებს სცემდნენ დიდი დაგვიანებით, ამხელა წერილს ვერც დაატევდნენ და დააგვიანდებოდათ კიდეც... ჟურნალებსაც რომ აქვეყნებდნენ, იმათ უფრო მეტი დაგვიანებით. უარს არ ეტყოდნენ, მაგრამ ეს დაგვიანება ხელსაყრელი არ იქნებოდა.

ისევ „ახალგაზრდა კომუნისტის“ რედაქციაში სტუმრობას გადანიყვებდა.

ესეც შენი დემოკრატიზმი, ესეც შენი გარდაქმნაო, — დღიურში ჩაინიშნავდა, — ამ ტიპის რედაქტორები ხომ ყოველთვის იყვნენ, ყველაფრისა რომ ემინოდათ და, მათ შორის, საკუთარი ჩრდილისაც,

მხოლოდ იმას რომ ცდილობდნენ, როგორ მოეშორებინე თავიდან ან ისე გაეკრიჭათ შენი წერილი, თვითონ როგორც ენებათ, შაბლონს რომ არ გადასცილებოდაო.

ასეთი რედაქტორები ხომ კულტის დროსაც იყვნენ, ეგაა, მაშინ მხოლოდ ასეთი რედაქტორები იყვნენ.

რა იცვლებოდა?

რა შეიცვლებოდა?

ნომენკლატურული კასტა შეუვალი რჩებოდა და თუ არ დაირღვეოდა, არ დაიშლებოდა, საშველი არ იქნებოდა.

19 სექტემბერს ჯერ გივი გეგეჭკორი შეხვდებოდა:

— ვინც საქმის ვითარება იცის, აღშფოთებულია.

— რას იზამ, ბნელი ხალხი მართავს მწერალთა კავშირს, — ეს მიუგებდა.

— სამწუხაროდ.

მერე გიორგი ავალიანს გადააწყდებოდა:

— საკრებულოზე განიხილეს თქვენი წერილი. მეც გამოვედი სიტყვით. ბევრნი გამოვიდნენ. გმობენ მწერალთა კავშირის გადანე-ვეტილებას. წერილი შეადგინეს პროტესტისა, გამოუგზავნეს და კიდეც მიიღებდნენო.

ეს აუხსნიდა:

— საკრებულოს იმიტომ მივმართე, მეგონა „კომუნისტი“ არ დაბეჭდავდა ჩემს რეპლიკას და არ მინდოდა გორში ჰგონებოდათ, ვითომ მეც ჩაბმული ვიყო მაგათ უსინდისო თამაშში. რახან „კომუნისტ-მა“ დაბეჭდა, უკვე ნათელია, საკრებულო აღარ უნდა შენუხებულიყო.

— არა, რას ამბობ, აღშფოთებულები არიან, ომარ ჩუბინიძე ამბობს, არაფრით არ დავუთმობთო.

დაიმახსოვრეთ ეს ფრაზა, რაკილა ამ სიტყვებს პატიოსანი და პატრიოტი კაცი ამბობს, ოთარ ჩხეიძის დიდი პატივისმცემელი და მართლაც შეუვალი, როდესაც ჭეშმარიტ სულიერ ფასეულობებს ეხება საქმე.

ოთარ ჩხეიძეს აღარ სურს გახიახება — ამხილა მწერალთა კავშირის უკეთური ზრახვანი, არც „ლიახვის“ სახელწოდება დაანება თავიანთი გამოცემის სათაურად, და დავიდარაბა რატომღა უნდა გაგრძელდეს, მითუმეტეს:

— არც ისინი არიან დამთმობნი, თავიანთი ანგარიშები აქვთ, ბაზრულად როგორც იტყვიან, არ დაუშვებენ რო აერიოთ ანგარიშები.

— როგორ, ჩვენ აღარა გეკითხავენ? — უკვირს გიორგი ავალიანს, — ახლა ჰო ხალხს ეკითხებიან.

— როგორც ეკითხებოდნენ, ისევ ისე ეკითხებიან.

ხოლო „ახალგაზრდა კომუნისტის“ რედაქციაში შენუხებული დახვდებოდა რედაქტორი, უამრავ ბოდიშს მოუხდიდა. რა ექნა, არ შეეძლო. განა იმიტომ, რომ არ ეთანხმებოდა. არა, რა სათქმელია, ეთანხმებოდა, მაგრამ არ შეეძლო, თუ რატომ, გამხელა უძნელდებოდა. რაღაც-რაღაცები შეეცყო, ეგებ ჭორადაც, ოღონდ ეგონა, რომ გამართლდებოდა, და მაშინ ველარც ვერავინ დაძრახავდა ამ წერილის დაუბეჭდაობისათვის.

— არც ახლა გძრახავთ, — ოთარ ჩხეიძემ.

— არა, მე ვიცი, რომ ეს არ უნდა ჩავიდინო, ოთარ ჩხეიძეს წერილი უკან არ უნდა გავატანო, მაგრამ გამიგეთ...

ებოდიშებოდა, ეს ამშვიდებდა, და ის ჩაურთავდა: მაშინ დაგიჯერებთ, რომ მართლა არა მძრახავთ თუ რაიმე წერილს მოგვიტანთ უახლოეს დროშიო.

— რა წერილს?! — გაიოცებდა სტუმარი, — ეს ყველაფერი, რაც რო ახლა იწერება და იბეჭდება, დიდი ხანია დავწერე და დავბეჭდე კიდევაც, როცა არ შეიძლებოდა, მაშინ დავბეჭდე.

— ვიცი.

— აბა რალა გავიმეორო. სტერეოტიპებად იქცა, სტერეოტიპებში ვერ ჩავერევი.

— არა, თქვენ ორიგინალურად დაწერთ.

— აი, ორიგინალური, — ამას უკვე ხელში უჭირავს თავისი წერილი და დასამშვიდობებლად ემზადება, — აი...

— რა ექნა.

არა, გამტყუნებით არც გაუმტყუნებია... ეგაა, ცვლილება რომ ჯერ არაფერს ეტყობოდა.

2 ოქტომბერს რუსთაველზე ვიღაცას რომ ელაპარაკებოდა ოპერისაკენ გასაძრომის სიახლოვეს, ტარიელ ჭანტურია წამოადგებოდა თავს.

— ნავიკითხე შენი გამოკვლევა, — ისე ეუბნება, რომ ეს მიხვდეს მისახვედრს, თანამოსაუბრემ კი ვერაფერი გაიგოს.

— ერთგან უკვე უარი მითხრეს.

— ჩვენთან დიდია, — „მამულს“ გულისხმობს, მართლაც მცირე-ფორმატიან გაზეთს.

— დიდია, — ეს ეთანხმება.

— ლიტერატურულ გაზეთში შეიძლება. შენ არ იცი, რედაქტორი და ეგ გადაეკიდნენ ერთმანეთს.

— უკვე უდევს ვეება წერილი, — თამაზ წიწნავაძის წერილს იგულისხმებს. ტარიელ ჭანტურიას მისი არსებობაც სცოდნია, და ოთარ ჩხეიძე გაიფიქრებდა, მე რომ კოლეგიის სხდომაზე გამაცნეს, ამას დაწერამდეც ეცოდინებოდაო.

— რა წერილი? — ამის თანამოსაუბრე ჩაებმება.

— გაიგებ, — და გულში გაივლებს, თუ უნდა, ტარიელმა უთხრასო. ისე არ გაუკვირდებოდა, ამასაც რომ სცოდნოდა, დაფარული განა რა ყოფილა, ეგაა, თვითონ დაგვიანებით იგებდა ყველაფერს, ისიც ასე თუ გადასცემდნენ, როგორც კოლეგიის წევრს, და ეს იმიტომ, რომ არც მწერალთა კავშირში დადიოდა და სალაპარაკოდაც მაინც-დამაინც არავის უჩერდებოდა.

— მაინც ვნახოთ, — ამას უკვე მის წერილზე მიანიშნებს, — თუ გინდა საიანეროდ მივულოცოთ.

შორს გადადიოდა, მაგრამ სად დაბეჭდავდა?..

— შენ იცი. გაითვალისწინე, ეს რო მარტო მაგისტრის არ იქნება სანყენი.

— გასაგებია. მწერალთა კავშირი მაინც ინგრევა.

— რალა არ ინგრევა, — ის თანამოსაუბრეც ჩაერევა.

— ყველაფერი, — ტარიელ ჭანტურია უდასტურებს.

— ყველაფერი, — დასძენს ოთარ ჩხეიძეც.

და გუნებაში მიაღვენებს: ალბათ რო ყველაფერი, თორემ აქ გაჩერება ხომ არც შეიძლებოდაო.

და თვალწინ ამოჩნდება საბჭოური ხანისათვის ნიშანდობლივი სურათი.

გაიარეთ, ამხანაგო, — აქამდე ჩასძახებდათ მილიციელი, სამ ერთმანეთთან შეყოვნებულ ადამიანს თუ წაადგებოდა თავს, ხოლო თუ მაინც არ გაივლიდნენ, მერე უკვე ვინმე გადაცმული ჩასძახებდათ უფრო ავად, უფრო მუქარით. ესენიც გაივლიდნენ, სხვა რა გზა იყო, ანუ გაიფანტებოდნენ, თითქოს შეთქმულებისას შეისწრესო. იმას ხომ არ იტყოდნენ და არა: ყველაფერი ინგრევაო.

ახლა აღარავინ გეუბნება: გაიარეთო. არც გასაფრთხილებლად და, მითუმეტეს, არც ავი მუქარით. და ამასაც თამამად გამოთქვამ: ყველაფერი ინგრევაო.

— ან მართლა ინგრევა ყველაფერი, ან მართლა ეშველება რაიმე ადამიანსა...

თუმცა... საეჭვო რატომ მოჩანდა, ჩვენ რომ გვშველებოდა?

— ვერ გაიხარებს ვერავინა რუსების ხელშია, ვერც რო თვითონა, ვერც ვერავინა. ეს რა ხალხია!.. ყველა ერს შეუძლიან თვითონ მაინც

გაიხაროს, ამას არა, არაფერი არ შეუძლიან, მხოლოდ დაბყრობა შეუძლიან, მხოლოდ ძარცვა შეუძლიან, ნაძარცვი ილევა, ილევა, ანთუ დაილია და მორჩა, დასაბყრობიც აღარსად არის, ყველას თავისი პატრონი ჰყავს, ანთუ ვისაცა აქვს, იმას ვერ დაიბყრობ, ვისაც არა აქვს, დაიბყარი რამდენიც გენებოს, შენვე უნდა ათრიო, შენვე უნდა იკოლინო იმასთან ერთადა. რა ერია, რა უგნური ერია!..

ერზე რატომ განაზოგადებს ამ დაკვირვებას?

იმპერიალისტური ქვეყნები ხომ სხვანიც ყოფილან, დაუდიათ თავიანთი ტორები ამა თუ იმ ერისათვის და შთანთქმას უქადდნენ თავით ბოლომდის, გადაჯიშებასა და სრულ გაქრობას, აღარასოდეს რომ აღარ გასჩენოდათ სურვილი საკუთარი მეობის აღდგენისა?!

ვთქვათ, ინგლისზეც იტყოდა ამასვე: ეს რა უგნური ერიაო?!

და თუ არა, მაშ რუსებს ისეთი რა დაეშავებინათ?..

რა და:

ინგლისში გაყოფილიყო ხალხი და ხელისუფლება — იმპერიალისტური მისწრაფებებით ხელისუფლება სულდგმულობდა და მისი მომხრენი, ხალხისათვის კი გაუგებარი გახლდათ ყველა ეს დაპყრობითი ომი; და მწერლობაც, როგორც საუკეთესო გამომხატველი ხალხის გულისთქმისა, ყოველნაირად ეწინააღმდეგებოდა ასეთ სამთავრობო პოლიტიკას, ამოშენებულს უცხო ქვეყნებში შეჭრასა და მათი შემოერთება-შერწყმის მანიაკალურ წადილზე.

ხელისუფლება თუ უგნურებას იჩენდა, ხალხს რატომღა უნდა დაბრალებოდა ეს თვისება?..

აი, რუსეთში ასეთი გაყოფა, ასეთი გამიჯვნა არ არსებობდა, დიდ-ან-პატარაიანად ამ მანიაკალური სწრაფვით იყვნენ მოცულნი, მესამე რომობას იჩემებდნენ და მწერლობაც, როგორც სული და გული თავისი ხალხისა, არაფრით არ განსხვავდებოდა ხელისუფლებისაგან, როდესაც სხვათა დაპყრობა-გადაჯიშებაზე მიდგებოდა საქმე. არანაკლებ აღვივებდა, არანაკლებ აქეზებდა ამ სწრაფვას და... ამიტომაც გამოეკიდებოდა ხოლმე ჰაერში მათი ჭუმანიზმი, როდესაც რუსეთის იმპერიის გაძლიერება-განმტკიცების ოცნებას ასდევდნენ. კაცობრიობაც და თვითეული ადამიანიც მაშინ უყვარდათ, თუკი ამ მანიაკალურ ჟინს ხელს არ შეუშლიდნენ, თუ არადა — დაე პირნმინდად გამქრალიყვნენ, ამოძირკულიყვნენ, მათი გასაგისიც აღარ შემორჩენილიყო.

რა უგნური ერიაო...

ეს ის დროა, როდესაც ქართულ პერიოდიკაში გაუთავებლად ალაპარაკდებოდნენ ორ რუსეთზე — იმპერიალისტურსა და დემოკრატიულ-

ზე. თითქოსდა გაყოფილიყო ეს ორი რუსეთი, ერთმანეთს გამიჯვნოდა და იმპერიალისტური თუ ვერაფრისდიდებით ვერ ეგუებოდა თუნდაც საქართველოს სწრაფვას დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ამოსაგებად, დემოკრატიული მზად იყო შენეწნოდა მის ამ მისწრაფებას.

რასაკვირველია, ილუზია გახლდათ ამგვარი ფიქრი, ქვიშაზე აგებული — ამგვარი ოცნება, რადგანაც სინამდვილეში რუსეთი ერთი იყო, ერთი სულისკვეთებითა და ჟინით ანთებული და დემოკრატებად სახელდარქმეულნიც არანაკლებ ეწინააღმდეგებოდნენ რუსეთის იმპერიის რღვევას, ვიდრე იმპერიალისტებად გამოცხადებულნი.

ოდნავ, ბენვისოდენადაც არ გასხვავდებოდნენ ერთიმეორისაგან!..

შემთხვევითი კი არ არის, რომ საქართველოს „მცირე იმპერია“ უწოდა სწორედაც დემოკრატიისა და ჰუმანიზმის მამად გამოცხადებულმა ანდრეი სახაროვმა და კიდევ განამტკიცა იდეური საფუძველი ჩვენი ერისათვის სახელის გასატეხად და მისი ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის დასაკნინებლად.

რა ორი რუსეთი და რისი ორი რუსეთი!..

ერთი რუსეთი შემოგვყურებდა ამდენი წელი და საუკუნე, და მისი მზერა ისევ ისევ საზარელი იყო, როგორც თუნდ ალექსანდრე ყაზბეგი წარმოსახავდა თავის კავკასიურ ილიადაში, არაფერზე დატყობოდა ცვლილება, როგორი საბურველიც უნდა გადაეფარებინა დროისა და ეპოქის კვალობაზე და ეთამაშა ჰუმანისტი და ხალხთა სახსნელად შემართული, მე უფრო ვიცი, თქვენთვის რა სჯობს და კეთილი ინებეთ და დაემორჩილეთ ჩემს რჩევას, თუ არა, საკუთარ თავს დააბრალებთო.

კეთილისმყოფელი ნაკლები არ უნდა გყავდეს!..

მხსნელი ნაკლები არ უნდა გამოგიჩნდეს!..

ეს ყოველივე შესაძლოა აქამდეც ამოგეკითხათ ოთარ ჩხეიძის რომანებშიც, ნოველებშიც, პიესებშიც, ესეებშიც, გამჭვირვალე მინიშნებებით, მკაფიო ნართაულებითა თუ მარჯვედ მოხმობილი პარალელებით, ორიოდ წელიწადში კი ხელშესახებად წარმოჩნდებოდა მის ეპიკურ ტილოებზე, რომელთაგანაც „არტისტული გადატრიალება“, „თეთრი დათვი“ და „ბერმუდის სამკუთხედი“ დეტალური მხილებაა რუსულის აგრესიისა და მისგან მოსალოდნელი საშინელებებისა, უკვე ბრმა-ყრუთათვისაც გასაგები. და ასეთივე გასაგები გახლდათ „კლდეკარის“ პირველივე ნომერში გამოქვეყნებული პოლიტიკური ესეი „მრავალტანჯული რუსეთი“, რომელშიც გაქარწყლდებოდა ორი

რუსეთის არსებობის ილუზია და ეს იმპერიალისტური ქვეყანა გამოჩნდებოდა ისეთი, როგორიც სინამდვილეში იყო — კელავაც ავად დაღერილი თუნდ კავკასიის თავზე, მიუხედავად იმისა, რომ კლანჭები ცოტა შეეკვეცა და ნილაბიც მწყაზარი აეფარებინა, და გამორკვევით კი ვერაფრისდიდებით ვერ გამოერკვია, თუ ვინ მოაწყო 9 აპრილის სისხლიანი კალო თბილისში. ეძებდა, ეძებდა, მაგრამ... დამნაშავე ვერ აღმოეჩინა!..

ის, რაც ოთარ ჩხეიძის ჯერ იმ პოლიტიკურ ესეიში გაცხადდებოდა, დღიურის ფურცლებზე უკვე იწერებოდა თეზისურ მონახაზად.

მაგრამ ის „კლდეკარის“ ფურცლებზე უნდა მოხდეს, ეს სალიტერატურო ჟურნალი კი ჯერ არ დაარსებულა.

თუმცა ჟურნალს ვინ ჩივის, ლამის აღმანახიც აღარ შეარჩინონ.

და განმარტებას რომ ითხოვს, რა უფლებითო, ეს ღია წერილიც ვერა და ვერ დაუბეჭდავს.

რუსეთის სახელმწიფო სტრუქტურა კი ვერა და ვერ გასცილებოდა პირველყოფილ სახელმწიფო პრინციპებს: დაპყრობის პრინციპისა და ძარცვის ხელოვნებას. თუმცა... იპყრობდა და ველარ ძარცვავდა და ამიტომაც აღარ გააჩნდა არაფერი.

— და მაინც ხელს არ უშვებს არავისა, ეგება მოიპოვონ უიმისოდა, ეგება მოიპოვონ და მერე დაიბყროს ისევა, ხელმეორედ რო გაძარცვოს, ხელმეორედ, ეშინიან, რო ველარ დაიბყრობს, ეშინიან, ეშინიან და გათანგულა, ვერ ელევა ვერავისა, ხელიდან არ უშვებს, შიან და აშიმშილებს, შიშველია და გაუტიტვლებია ყველანი, მოსჭიდებია რო გადარჩეს და ილუპება იმათთან ერთადა, — ჩვენთან ერთადა რალა თქმა უნდა. როდის გამოერკვევა რუსეთი, ღმერთო, როდის გამოერკვევა?!

ესეც ზუსტი და ამომწურავი ზოგადი სურათი მაშინდელი ჩვენი ყოფისაც, რუსეთის მდგომარეობისაც და საერთაშორისო ვითარებისაც.

როდის გამოერკვევაო...

და ოთარ ჩხეიძე იმ გარემოებასაც დაუკვირდებოდა, რუსეთი ერთა თვითგამორკვევაზე დაუსრულებელივ რომ ლაპარაკობდა, გულისხმობდა მხოლოდ დაპყრობილ ერებს, საკუთარ თვითგამორკვევაზე კი არას ამბობდა, არც გულისხმობდა, არადა, თვითონ უნდა გამორკვეულიყო პირველყოფლისა, თორემ ჩვენ რა გვექონდა გამოსარკვევი:

— უნდა გავთავისუფლდეთ ამათგანა, ცხადია და ნათელია, ნათელია და ცხადია, უნდა გავთავისუფლდეთ, სხვა გამოსარკვევი აღარაფერია!..

აქ კი, სადაც თავზე აღარ წამოადგებოდით გადაცმული მუშაკი ავი მზერითა და მუქარით, დაიშალეთო, ტარიელ ჭანტურია ერთ ახალ ანეკდოტს გაიხსენებდა და უეცრად იტყოდა:

— იმან შეაცდინა, მტერს შეუჩნდა, ისეთია...

მერაბ ელიოზიშვილს იგულისხმებდა მუხრან მაჭავარიანის შემცდენად.

— თუ აჯილდოებს? — ოთარ ჩხეიძე ჩაეკითხებოდა.

— ჰოოო... ხმები უშოვნა.

მოტივი ისედაც ცხადი გახლდათ და ვითომ „ბებერი მეზურნეების“ ავტორი რატომ უნდა გამოეტოვებინა საერთო წრიდან — უშუალო ამალიდან თუ გარეშე მხარდამჭერთაგან, თავმჯდომარეობამდე რომ აღაზევეს ცენტრალური კომიტეტის მხურვალე თანადგომით.

— ბევრი სხვაც დააჯილდოვა მაგ დამსახურებისათვის, ყველას აბინავებს.

— ბინებითაც და თბილი ადგილებითაც, — ის მესამეც ჩაერევა.

ისიც მიმხედარიყო და სხვანიც, რაკილა დაფარული არც არაფერი დარჩენილა, მაინცდამაინც ეს რომ დარჩენილიყო:

— მეტს რო არც არაფერს აკეთებს მაჭავარიანი, რაც სათავეში მოექცა მწერალთა კავშირსა: აჯილდოებს, ვინც საარჩევნო კამპანიაში ეშველებოდა, ანთუ სასახლის გადატრიალებაში ვინც ეშველებოდა და ბრახუნობს, ბრახუნობს ამასთან ერთადა, ვითომ დიდ ეროვნულ საქმეს ვუდგევარ სათავეშიო... ღმერთო დიდებულო, თვალთმაქცობასაც საზღვარი რო არა აქვს!..

ოთარ ჩხეიძის „ღია წერილი“ არც „მამულის“ ფურცლებზე გამოქვეყნდებოდა. თუმც დაპირებით ახალწლისათვის დაპირდა რედაქტორი, ბოლოს მაინც ედიდებოდა და უარს შემოუთვლიდა.

* * *

გორი სრული დუმილით ან მხოლოდ ქუჩა-ქუჩა და დერეფან-დერეფან ლაპარაკით ვერ შეხედებოდა „კომუნისტის“ ფურცლებზე გამოსული პოლემიკას, უფრო ზუსტად, პოლემიკის ნილბით შებურულ ძალადობრივ აქტს, განუყოფელს მწერალთა კავშირის მმართველობის სტილისაგან.

არ კმაროდა, ასე უდიერად რომ მოექცნენ ოთარ ჩხეიძეს პედაგოგიურ ინსტიტუტში?!

ჯერაც ვერ მოენელებინა ქალაქს თავისი მაშინდელი გულგრილობა სათაყვანებელი მწერლის მიმართ, და ახლა პროტესტის განცდას საჯაროდაც უნდა ეჩინა თავი... და ახლა მაინც...

გაზეთ „გამარჯვების“ 1989 წლის 3 ოქტომბრის ნომერში გამოქვეყნდებოდა მკითხველის წერილი რედაქციისადმი, ასლი კი საქართველოს მწერალთა კავშირს უნდა გადასცემოდა. ხელს აწერდა ნმინდა ილია მართლის საზოგადოების გორის ფილიალის გამგეობის წევრი თემურ თანიაშვილი, ვინც გაკვირვებას გამოთქვამდა, მუხრან მაჭავარიანმა ხუტა ბერულავას ის სიტყვები ოთარ ჩხეიძისადმი გულწრფელი პატივისცემის გამოხატულებად რომ მიიჩნია, და ეპასუხებოდა: პატივისცემა მაშინ იქნებოდა, თუ მართლაც შეეკითხებოდნენ და კიდევ გაიზიარებდნენ მის შეთავაზებასო.

ვერც მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის იმ მტკიცებას გაიზიარებდა: რაც შეეხება არაპერიოდულ კრებულს, ის არავისთვის ჩამოგვირთმევია, ჩვენ შეექმენით ახალი პერიოდული გამოცემა — ალმანახიო.

მაშ სათაური „ლიახვი“ საიდან უნდა გაჩენილიყო იმ ვითომდა ახალი პერიოდული გამოცემის სახელწოდებად? სათაურები დაილია თუ რა!.. თანაც, განა პერიოდული ალმანახის გამოსვლა მექანიკურად არ გამოინვევდა სხვა ლიტერატურული ორგანოს დახურვას?

წერილის ავტორი მკითხველს შეახსენებდა, რომ არამარტო ალმანახი „ლიახვი“ შეექმნა ოთარ ჩხეიძის, არამედ გორის მწერალთა განყოფილებაც და მხოლოდ მისმა ავტორიტეტმა დაიცვა ის დახურვისაგან.

და კიდევ:

— ოთარ ჩხეიძის უშუალო ხელმძღვანელობითა და დამოძღვრით გამოვიდა ასპარეზზე მრავალი, დღეს ცნობილი, ქართველი მწერალი; მათ „ლიახვში“ აიღგეს ფეხი. ჩვენ მათი დუმილიც გვაკვირვებს.

რაც შეეხება წერილის საბოლოო დასკვნას, უშელავათო გახლდათ:

— პერიოდულად ქცეული ალმანახის რედაქტორად უნდა დარჩეს მწერალი ოთარ ჩხეიძე, სხვა კანდიდატურა მისდამი და მისი ღვაწლისადმი უპატივცემლობად მიგვაჩნია.

7 ოქტომბრის ნომერში კი გამოქვეყნდებოდა გორის საზოგადო საკრებულოს სხდომათა დარბაზში 11 სექტემბერს გამართული კრების მიერ შედგენილი სტატია მუხრან მაჭავარიანის სახელზე.

კრებას ვინ აღარ ესწრებოდა: რუსთაველის საზოგადოების გორის განყოფილების, სახალხო ფრონტის პირველადი ჯგუფის, დემოგრაფიული საზოგადოების საინიციატივო ჯგუფის, საისტორიო საზოგადოების გორის განყოფილების, ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა კვლევის ასოციაციის გორის განყოფილების, ეკოლოგიური და ექიმთა ასოციაციების, გორის დავით აღმაშენებლის საქველმოქმედო საზოგადოების საინიციატივო ჯგუფების, საზოგადოება „დასის“ (დე-

მოკრავი არჩევნები საქართველოში), ასოციაცია „ჯავახეთის“ გორის საინიციატივო ჯგუფისა თუ ქალაქის რაიონის პედაგოგთა, ეკონომიკური ინსტიტუტის წარმომადგენლებთან წარმომადგენლები.

სიტყვით ვილა გამოვიდნენ?

ანზორ კაპანაძე, ნუნუ ოქროპირიძე, ზაზა მეზაძე, გიორგი ჩიტაია, დავით კაპანაძე, ზურაბ ქარელი, ომარ ჩუბინიძე, გიორგი ავალიანი, თამარ ლამბაძე, თამარ ბუიძე, ფატი ფულარიანი, ზეინაბ მეტრეველი, რევაზ ხომასურიძე, გივი ხუროშვილი, ცირა საბაძე, ზურაბ საბაძე, მანანა ყორანაშვილი.

ვერც ისინი აღიქვამდნენ ხუტა ბერულავას სიტყვებს პატივისცემის გამოხატულებად და შეახსენებდნენ მის დამცველს — მუხრან მაჭავარიანს — რომ ოთარ ჩხეიძემ იმ ფრაზებს „ცილისნამება“ და საზოგადოების „დაბნევის“ ცდა უწოდა.

ანდა თუკი მართლა არავისთვის არაფერი ჩამოერთმიათ (იმავე სახელწოდებას ვითომდა ახალ აღმანახს თითქოსდა ისე არქმევდნენ!), ვინ მისცემდა გარანტიას ლიტერატურის მოყვარულთ, რომ არაპერიოდული კრებულის შენარჩუნებაც მოხერხდებოდა გორში და მას გამომცემლობათა კარი არ დაეხშობოდა?

იმ საჩოთირო საკითხზეც გაამახვილებდნენ ყურადღებას, სახელდობრ: აღმანახის ახალ რედაქტორს უნდა სცოდნოდა — ან თუ არ იცოდა, კეთილი ენება და გაეგო — თუ სად და რაზე უპირებდნენ დანიშნას, ვინ იყო ამ საქმის სულისჩამდგმელი, რომლის სათავეში ჩადგომაც ასე თამამად იტვირთათ.

და კიდევ:

როდესაც ხუტა ბერულავა სასახელო საქმედ მოიხსენიებდა ქართველ მწერალთა დასახლებას პროვინციებში, ხომ ვერ აუხსნიდა მკითხველს, რატომ მიეტოვებინა თავისი მშობლიური კუთხე მერაბ ელიოზიშვილს, მამა-პაპისეული კარმიდამო, სადაც იმჟამად ასე სტიკიოდა საქართველოს. განა ქართული ლიტერატურული ორგანოს დაფუძნება, ქართული სალიტერატურო ცხოვრების გამოცოცხლება ცხინვალში უფრო საჭირო არ იყო?

შეახსენებდნენ „ლიახვის“ დაარსებისა და არსებობის საგულისხმო მნიშვნელობასაც, ისეთი მასალების გამოქვეყნებას მის ფურცლებზე საკმაოდ მძიმე ჟამს, დღესდღეობით რომ იბეჭდებოდა ქართულ პრესაში და... გაბედულებად ითვლებოდა. და კიდევ იმას, რომ ეს აღმანახი ქართულ პერიოდიკას კვლავაც თამამად ედგა მხარში.

შეახსენებდნენ მწერალთა გორის განყოფილების შექმნაში ოთარ ჩხეიძის ღვაწლსაც და დასძენდნენ:

— მწერალთა კავშირის გორის განყოფილების სიჩუმე ამ შემთხვევაში ძალზე უცნაურად აღიქმება. რა უნდა დაერქვას ამ დუმილს — უმადურობა, დაუნახაობა თუ...

და ამასაც დაატანდნენ:

— როგორც ჩანს, გორის მწერალთა ერთი ნაწილი (ვინც განყოფილებაში მოღვაწეობს და მათი თანამდგომნი) საზოგადოებრიობის ნდობას დაკარგავს, ხოლო ნდობის დაკარგვიდან უნდობლობამდე ერთი ნაბიჯიღაა.

რაკილა უმადურობაზეც ჩამოვარდა სიტყვა:

— ბატონი ოთარ ჩხეიძე, უკიდურესი დატვირთულობისა და მოუცლელობის მიუხედავად, პროვინციაში, აუტანელ პირობებში ახერხებს გარკვეული ლიტერატურული ცხოვრების შენარჩუნებას და გამოდის, იმით ვუხდით მადლობას, რომ მისი „გულწრფელი პატივისცემით“, მის დაუკითხავად, ნაამაგარ საქმეს ვაცლით ხელიდან.

გორის საზოგადო საკრებულო ითხოვდა, რომ აღმანახის რედაქტორად დარჩენილიყო ოთარ ჩხეიძე.

და თუ იგი აღარ მოინდომებდა გაძლოლოდა მის მიერ შექმნილ აღმანახს?

მაშინ რედაქტორი გორის საზოგადოებას უნდა აერჩია ბატონი ოთარის რეკომენდაციის გათვალისწინებით.

სამართლიანი და პუმანური გადაწყვეტილება ეს იქნებოდა და მხოლოდ ეს.

„დადინჯებით განვსაჯოთ“ — ასე დასათაურებულიყო ეს წერილი, თუმცა საკრებულოს წევრებს იმის ილუზია სრულებით არა ჰქონიათ, რომ მათ გულწრფელ სურვილსა და თხოვნას მართლაც დადინჯებით განსჯიდნენ და, თუკი უარყოფდნენ, მხოლოდ გულმოდგინე ანონ-დანონვისა და სათანადო არგუმენტების მოხმობის შედეგად.

სად იყო ეს სათანადო არგუმენტები...

ან ვის სთხოვდი გულმოდგინე ანონ-დანონვას...

მწერალთა კავშირის გორის განყოფილების სიჩუმე რომ უცნაურად აღიქმებოდა, და უმადურობისა და დაუნახაობის ასოციაციებს იწვევდა, თურმე ისევე ეს სიჩუმე უჯობდათ, ვიდრე ის, რასაც ვაჟა დადიანიძე ჩაიდენდა -- მწერალთა კავშირს, ხუტა ბერულავასა და მუხრან მაჭავარიანს რომ დაუდგებოდა დამცველად და შეეცდებოდა თვალში ნაცარი შეეყარა გორის საზოგადოებისთვის, რომლის მოქალაქეთაგანაც ერთიც

არ გახლდათ ისეთი, ვინც ამ საქმეში არ ყოფილიყოს ჩახედული და... გაოგნებული არ დარჩენილიყოს, რადგანაც ვაჟა დადიანიძე ოთარ ჩხეიძის მონაფედ და უმცროს მეგობრად ეგულებოდათ. მას შემოეყვანა სამწერლო ასპარეზზე, გზა გაეკვალა, მამასავით პატრონობდა და...

მაგრამ როდესაც ალმანახის რედაქტორის მოადგილეობას გპირდებიან, ეტყობა, იოლად თუ ოდნავი შინაგანი ჭიდილის შემდეგ ამჯობინებ აღმზრდელს ზურგი შეაქციო და აშკარა უსამართლობას მიეკედლო.

გაზეთის ლამის მთელი გვერდია მისი გამოჭრა საპოლემიკო სარბიელზე 14 ოქტომბრის ნომერში, ისეთ შთამაგონებელ სათაურს რომ შეურჩევდა სტატიას — „აქა ამბავი ქოთნისა და ციცხვისა“ — თვითონვე აღტაცებული დარჩებოდა და დამაგვირგვინებელ აკორდადაც ამ ცნობილ ანდაზას მოიშველიებდა.

აშკარა უსამართლობას მიეკედლოო...

ასეთ დროს სხვა რა დაგრჩენია, თუ არა სოფისტიკისა და დემაგოგიის ილეთების გამოყენება, რითაც უხვად აღბეჭდილა ვაჟა დადიანიძის პოლემიკური გამოსვლა და კარგა ხანს უტრიალებს თუნდაც ამ შესიტყვებას — „საზოგადო საკრებულო“, და ცდილობს დაამტკიცოს მათი შეუსაბამობა.

ბრალს სდებს საკრებულოს წევრებს, რატომ არ ამოუდექით მხარში ბატონ ოთარს მაშინ, როდესაც აიძულეს ინსტიტუტი დაეტოვებინათ, და წამითაც არ ახსენდება, რომ თუ ვინმე გახლდათ მოვალე ხმის ამოღებისა მაშინ, ერთი უპირველესთაგანი სწორედ თვითონ, ახლა სულაც მბრალმდებლად რომ გამოცხადებოდა ოთარ ჩხეიძეს და — თუმც ტაქტიკური მოსაზრებით ზოგიერთ აღმატებულ ეპითეტსაც არ დაიშურებდა და თითქოს მისი დიდი ღვაწლის აღნიშვნასაც არ მოერიდებოდა — მთავარი ის იყო, რომ დითირამბებს აღაველენდა მწერალთა კავშირისა და მისი ახალი ხელმძღვანელობის მიმართ, და სავესებით მოიწონებდა მათ ამ უსამართლო და, იმავდროულად, კურიოზულ გადანყვებილებასაც, რომ „ლიახვი“ ახალ — მერე რა, რომ ამ საქმეში სრულიად გამოუცდელ — რედაქტორს უნდა გადაბარებოდა.

საგულისხმოა ერთი დეტალიც.

თემურ თანიშვილი აღნიშნავდა, რომ გორის განყოფილება ოთარ ჩხეიძის მიერ შექმნილიყო.

საკრებულოს მიერ შედგენილ სტატიაში მეორდებოდა ეს უდავო ფაქტი და, ამასთან, დაზუსტდებოდა, რომ ეს მოხდა მწერალთა კავშირის მაშინდელი ხელმძღვანელობის თანხმობითა და თანადგომით — გამჭვირვალედ იყო მინიშნებული გრიგოლ აბაშიძის თავგამოდება.

საპასუხო სტატიის ავტორი ცდილობდა ყველასათვის ცნობილი ეს ამბავიც სადავო გაეხადა და მისი გახსენება „საქმეში ჩაუხედავი კაცის განცხადებად“ მოენათლა:

— ბატონ ოთარს თავად არასოდეს დავინყებია თუნდაც ჩვენი სახელოვანი მწერლის, საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის იმჟამინდელი თავმჯდომარის, ბატონ გრიგოლ აბაშიძის თანადგომა.

თითქოს ამას პირველად თვითონ აღნიშნავდეს და რამდენიმე დღის წინათ ამავე გაზეთის ფურცლებზე საკრებულოს წერილში არ ყოფილიყოს მოხსენიებული.

უმადურობა და დაუნახაობა ნეტა სხვას რას ჰქვია?!

ოთარ ჩხეიძე თვითონ კი ემადლიერებოდა გრიგოლ აბაშიძეს იმ მხარდაჭერისათვის, მაგრამ ნუთუ რაიმე დოკუმენტზე ხელმოწერა და თავგადაკლული გარჯით შესაფერისი პირობების შექმნა ამა თუ იმ საქმის აღსასრულებლად რითიმე შეიძლება გათანაბრდეს?

„ბორიაცი“ შემოქმედი თვითონ რომ ვერც მოსწრებოდა განყოფილების გახსნას, მისი ღვაწლი მაშინაც განუზომელი იქნებოდა მის დაარსებაში და ფარატიწა ქალაქი მხოლოდ ოფიციალურად დაადასტურებდა მისი გარჯის ნაყოფს.

თვალეში ნაცრის შემყრელობას იქით დასწამებდა ვაჟა დადიანიძე საკრებულოს წევრებს, და მუხრან მაჭავარიანისაგან შექცების მოლოდინში სტატიას გამარჯვებულის ომახიანი ყიჟინით დაამთავრებდა:

— ბოლოს, მინდა, ერთი ხალხური სიბრძნე შევახსენო ჩემს ოპონენტებს: ქოთნის ფსკერის ამბავი ყველაზე უკეთ ციცხვმა იცის და, ჯობია, ყველამ თავის ქოთანს მოურიოს.

გეხამუშათ, ხალხურ სიბრძნესთან გადაბმული რომ იხილეთ როყიო (რბილად რომ ვთქვათ!) გამონათქვამიც? გამონათქვამი, რომელიც პირდაპირ მიანიშნებს მკითხველს იმ სკაბრეზულ „სიბრძნესთან“: ყველამ თავის ბოზ მამიდას მოუაროსო!.. ნუ გაგიკვირდებათ — გამარჯვების ყიჟინას სჩვევია ამგვარი ნამოძახილები და... მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობისგანაც ეს უფრო დაუფასდებოდა: რა მახვილგონივრულად მოუთავე ხელიო.

მაგრამ ისე მოხდებოდა, რომ გამარჯვების ყიჟინას უკანვე ჩაუბრუნებდნენ -- 2 ნოემბრის ნომერში ფხვენისელი ექიმის ეკა ჯაფიაშვილის წერილი რომ გამოქვეყნდებოდა „...ზოგჯერ თქმითაც დაშავების“, ქვა ქვაზე აღარ დარჩებოდა ციცხვისა და ქოთნის „თეორიისაგან“. ყველა სიცრუესა და ალოგიციზმს სად გაჰყოლოდა საპასუხი სტატიის ავტორი. ამიტომაც ზოგიერთ პასაჟს გამოარჩევდა ვაჟა და-

დიანიძის აშკარა მიკერძოებულობის ნათელსაყოფად, საღ აზრს ასერიგად რომ დაპირისპირებოდა.

იგი ვითომდა ქათინაურებს რომ არ იშურებდა ოთარ ჩხეიძისადმი, ეკა ჯაფიაშვილი იოლად გაშიფრავდა ამგვარი მოქმედების ქვეტექსტს, რაკილა დაუფარავად იკითხებოდა მსჯელობიდან: კი ბატონო, ღვანღმოსილი მწერალია, მაგრამ არც სხვები არიან ნაკლებიო.

სამწერლო ცხოვრებაში კარგად გარკვეული ექიმი არც გრიგოლ აბაშიძის ღვანღს დაამცირებდა გორის განყოფილების დაარსებაში, მაგრამ გადამწყვეტად მიიჩნევდა ოთარ ჩხეიძის მონდომებასა და ავტორიტეტს, ურომლისოდაც ეს კულტურული კერა შეუქმნელი დარჩებოდა.

საკრებულოს წევრებს გაცხარებით რომ ედავებოდა: აქამდე რატომ არ იცავდით ოთარ ჩხეიძესო, — ექიმი შეახსენებდა: ამ ადამიანებმა ახლა მაინც ამოიღეს ხმა, შენ კი მაშინაც ღუმდი, როდესაც ინსტიტუტი დაატოვებინეს, და ამჟამადაც ღუმილი არჩიე, როდესაც აღმანახი ჩამოართვესო.

ეპ, ნეტა მარტო ღუმილს დასჯერებოდა!..

თემურ თანიაშვილს რომ უკიჟინებდა: ჩვენმა ღუმილმა რატომ გაგაკვირვა, მოსულიყავი ჩვენს განყოფილებაში და აზრსაც მაშინ გეტყვოდიო, — პასუხად ამ სტრიქონებს წაიკითხავდა:

— თ. თანიაშვილმა მოკრძალებით გამოთქვა თავისი აზრი, რომ იმ მწერლებს, ვინც ბატონი ოთარის დამოძღვრით აიდგეს ფეხი, რამენაირად მაინც უნდა გამოეხატათ საკუთარი პოზიცია. ეს სავსებით ბუნებრივიცაა, ადამიანს, ვისაც უსამართლოდ მოექცნენ, პირველ რიგში, თავისივე მონაფეებისა და მეგობრების თანადგომა სჭირდებოდა, ხოლო, რაც შეეხება მწერალთა კავშირის გორის განყოფილებაში მოსვლას, რას გვიბრძანებთ, ბატონო ვაჟა, მარტო თ. თანიაშვილი მოვიდეს და მისგან გავიგოთ თქვენი პოზიცია, თუ სხვებმაც დაიკავონ რიგი მწერალთა კავშირის გორის განყოფილების კიბეებთან?

ვაჟა დადიანიძე რომ შეაგონებდათ: რატომ უნდა შევანუხოთ ხალხი ჩვენი ღია წერილებით, შევხვდეთ მათ, ვინც ჩვენი მეგობრები არიან, და მაშინ გეტყვიოთ სათქმელსო, — საპასუხო სტატიის ავტორი ამ შეთავაზებას ირონიულად „რკინისებურ ლოგიკად“ მოიხსენიებდა და მის ქვეტექსტსაც ადვილად გაშიფრავდა:

— ვფიქრობთ, ყველაფერი ცხადია. ვაჟა დადიანიძე და „თანამდგომნი“ მხარს უჭერენ ბატონი ოთარისათვის აღმანახის რედაქტორობის ჩამორთმევას და არც ცილისწამება მიაჩნიათ დანაშაულად.

და კიდევ:

— ჩვენ ვერც იმას დავიჯერებთ, რომ ვაჟა დადიანიძე ბატონ ოთარს ეწვია და „ყველაფერი გაარკვია“, რადგან წარმოუდგენელია, დაერწმუნებინა ბატონი ოთარი, კარგია ალმანახის რედაქტორობა რომ ჩამოგართევსო. ასე რომ მომხდარიყო, ბატონი ოთარი თავის რეპლიკაზე უარს იტყოდა.

ვაჟა ბატონი ვითომ პატივისცემით რომ აცხადებდა: გორელი მწერლები ოთარ ჩხეიძეს კეისარს ვეძახითო, — პასუხად ახალი ალთქმის სიბრძნეს შეახსენებდნენ:

— მიეცით კეისარისა კეისარს და ღმრთისა ღმერთს.

და ლუკას სახარების შესაბამის პასაჟსაც მიუთითებდნენ: 20, 25.

ხოლო წერილის ფინალის თაობაზე, დებიუტანტი პოლემისტი მეტაფორისტიკაში რომ გადაჭრილიყო, ღიმილით ამცნობდნენ: ქოთანს ქართულ მწერლობასთან რომ აიგივებ, გენიალური მიგნება გამოგივიდა, მითუმეტეს, შენ თვითონ ციცხვად თუ მოგაქვს თავი. ძალიან კი გაშინაურებულხარ ქართულ მწერლობასთან, მარამ როდის აქეთაა, რომ ქართული მწერლობის სატკივარი მარტო „მწერლებს“ განუხებთ. მწერალი მკითხველის გარეშე ხომ იგივეა, რაც ნავი უწყლოდო.

ისე რაკი „ციცხვად“ თვითგამოცხადებულ ავტორს ქართული ანდაზები ძალიან ჰყვარებოდა, საპასუხო სტატიასაც ანდაზით დაუმთავრებდნენ: ყველა ბუზი ბზუისო და ფუტკართან ყველა ტყუისო.

ორივე სტატია — როგორც თემურ თანიაშვილის, ისე ეკა ჯაფარიშვილის — ჩინებულადაა დაწერილი, სიმახვილე სიმახვილედ და არც კომპოზიციური ოსტატობა აკლია არცერთს და არც სტილური დახვეწილობა.

და ეს სავსებით ბუნებრივია, რადგანაც ორივე წერილის მომზადებაში მონაწილეობდა კიდევ ერთი პიროვნება — გია პაპუაშვილი, იმჟამად ახალგაზრდა კაცი, ვისაც ისედაც არ დასცალდებოდა სამზეოზე დიდხანს ყოფნა. კოლორიტულ პიროვნებადაც მიიჩნევდნენ გორში და განათლებულად ხომ აღიარებდნენ და აღიარებდნენ. ლიტერატურაც ძალიან იტაცებდა და სამწერლო ცხოვრებაშიც საკმაოდ გათვითცნობიერებულიყო.

და როდესაც თემურმა და ეკამ მასთან საუბრისას თავიანთი გულისწყრომა გამოთქვეს ოთარ ჩხეიძის მიმართ ჩადენილი კიდევ ერთი უსამართლობის გამო, მან შესთავაზათ: დაეწერათ თავიანთი მოსაზრებანი, დახმარებით კი თვითონ დაეხმარებოდა ცალკეული ცნობების მოძიება-დაზუსტების დროსაც და სტატიების საბოლოო სრულყოფისასაც.

კიდევ გულით მოეკიდებოდა ამ საქმეს, ისე, რომ ერთიც და მეორეც სთხოვდა: იმხელა წვლილი მიგიძღვის, თანაავტორად შენც აუცილებლად უნდა დაენერო.

მაგრამ გიამ თურმე უარი განუცხადათ: მე მხოლოდ წაგებმარეთ, ეგაა და ეგო. თავმდაბალი პიროვნება გახლდათ და გასაკვირი არ არის, რომ ამჯერადაც მორიდებოდა თავისი სახელის გამომზეურებას.

ბუზი ბევრი ბზუისო, მაგრამ ფუტკართან ყველა ტყუისო...

ესეც ჩვენი წუთისოფელი, თავისი უცნაური გამოცანებითა და პარადოქსებით.

ფუტკართან ტყუის ყველა ბუზი, მაგრამ მაინც მათ ბზუილს მიაქვს ქვეყანა... მიაქვს, მიაქვს...

* * *

18 დეკემბერს ლუკა ხუნდაძეს რომ ესტუმრებოდა გამომცემლობა „განათლებაში“, მოტეხილი მოეჩვენებოდა, შესაგებებლადაც გამოემართებოდა, ხელს მოხვევდა, მაგრამ იმ ძალისად ველარ, როგორც სჩვეოდა („თითქოს მხარზე ჩამომეკიდება, რომ არ დავარდესო“). დიდი ხანია აღარ ენახა და... ხანი შეტყობოდა თუ ავადმყოფობა გამოეწვია? ასაკი რა — ბევრად უმცროსი გახლდათ ოთარ ჩხეიძეზე, მაგრამ ეს გარეგნული იერი რაღაც... და ეს მიხვდებოდა, ტყუილად მოვედიო. თქმითაც ასევე მოახსენებდა:

— ეტყობა, არ უნდა მოვსულიყავი, ოღონდ ჩავთვალათ, რო სანახავად მოვედი, დიდიხანია რო აღარ შეგხვედრივარ.

— რაო, რაშია საქმე? — ისეთი რიხით იკითხავს, თითქოს ესაა, მხარში ამოგიდგებაო.

— რაშია და: ეგებ „ლიახვი“ გამოვცეთ შენთან.

და, რომ შეატყობდა, არაფერი გაუგია, რაც „ლიახვის“ გამოცემასა და მე გადაგვხდაო, თავიდან ბოლომდე მოუყვებოდა და... ძალიანაც შეაფიქრიანებდა:

— ოოო... ეგ დაპირისპირება გამოგვივა მწერალთა კავშირთან.

— არა, არაფერი საქმე არ გვექნება მწერალთა კავშირთან, — აუხსნიდა ოთარ ჩხეიძე, — იმათ გამომცემლობას იმიტომაც გამოვეცალე, თუმცა დაპირისპირება იქაც არ იქნებოდა: იმათ თავიანთი გამოსცენ, ჩვენ ჩვენსას გამოვცემთ.

— როგორ, გორს ორი კრებული ექნება? — გაოცებას ვერ ფარავს მასპინძელი.

— რას ითვლი? — ამ გაოცებას უკვე სტუმარი გამოთქვამს, — თუმცა არა: პო არაფერსა გთხოვ, მხოლოდ გიხსნი, თუ რატომ მოვედით, მეტი არაფერი.

ის დამშვიდდება: ვიფიქრებთო.

— არა, ნუ შენუხდები, — ეს გაუარაფრებს, — აგერ ჯანსუღ ჩარკვიანს ჩავუვლი, ალბათ ის არ შეფიქრიანდება.

გამომცემლობა „საქართველოს“ დაიგულეხს მომხრედ.

— პოო, ნანყენია ის მწერალთა კავშირზე.

— არაფერი არ მესაქმება მწერალთა კავშირთან, მე მხოლოდ „ლიახვის“ გაგრძელება მინდა.

ის კარამდე გამოჰყვებოდა, ლამის წელში ჩაქცეულიყო („ასე მგონია, აი და აჰა კიბეებზე ჩაიმტვრევამეთქი. რა დამართნია?.. რას სჩადის წლები?..“).

გინდა-არგინდა რკალში ექცეოდი და გასაქანს ველარ პოულობდი.

კიდევ კარგი, ჯანსუღ ჩარკვიანი მაინც ჩაუსახავდა იმედს, თორემ სამუდამოდ ერაზებოდა კარი აქამდე ჭაპანწყვეტით მოტანილ კრებულს.

* * *

30 დეკემბერს „ქართული ფილმიც“ უარს შემოუთვლიდა.

აქამდე დაიქაღნიდნენ, უსათუოდ დავებქდავთო, მაგრამ მიდგებოდა საქმე საქმეზე და...

— ესეც ასე, ესეც შენი თავისუფალი პრესა!..

არა, ეს წერილი მაინც რა იყო, ამის გამოქვეყნება ვის უნდა დაეშალა?!

ცენზურა აღარ არსებობდა და რაღას დაუშლიდა.

ცეკაც აღარ გამოედევნებოდა, საკუთარი თავი გასჭირებოდა და სულ ოთარ ჩხეიძის ამ სტატიის დაბრკოლების ჯავრი არა ჰქონდა!..

აბა, მაშ!

მიზეზს ამოცნობა უნდოდა და ესეც მიაგნებდა მის სათავეს:

— ბატონდებიან სტერეოტიპები, სტერეოტიპები იქცევიან ცენზურადა, ანთუ საკუთარი გონება თუ უგზურება გექცევა ცენზურადა და ესაა უფრო საშინელი, უფრო თავდაუღწეველი, ვიდრე ის კომუნისტური ცენზურა, მართლა საშინელი ცენზურა, რომელსაც რო თავი დავაღწიეთ, მაგრამ რად გინდა, ახლა რო სტერეოტიპების ბრჭყალებში აღმოვეჩნდით და ამისაგან რო თავდაღწევა აღარ მოხერხდება, — რად გინდა, რად გინდა?!.

იმ საზარელ მოვლენაზე, საბჭოთა ცენზურა რასაც წარმოადგენდა, უფრო უარესიც შეიძლება მოვლენოდა ქვეყანას. თანაც უფრო შეფარული, უფრო გამობეჭვული ზიზილ-პიპილებში, უფრო დამაბნეველი ადამიანებისათვის, რაკილა ამ ახალი საშინელების არსს ვერ ჩანვდომოდნენ და სიხარულისაგან აღარ იყვნენ, ცენზურა გაქრა და ველარასოდეს შეგვანუხებსო. იმასაც ატყობდნენ, რალაც მთლად რიგზეც ვერ იყო, რალაც კვლავ თრგუნავდა ირგვლივ ყველაფერს და საღ განსჯას ხელს უშლიდა, მაგრამ მიზეზი ვერ ამოეხსნათ და დროებით მოვლენად მიიჩნევდნენ, თვითონვე გაჰყვება თავის გზას და მის კვალსაც ველარსად ეპოვებთ, აბა, ჩვენთან რა ხელი აქვს, მითუმეტეს, სახელიც კი არა ჰქვიაო.

სახელი ერქვა, ეგაა, უნდა ამოგეცნო და ყველაფერი თავის ადგილას დადგებოდა.

ესეც ამოცნობა:

სტერეოტიპი სახელი მისი.

და დროულად თუ არ აღიკვეთებოდა, თავისით არსად წავიდოდა და მაჯლაჯუნასავით დაანვებოდა საზოგადოებრივ აზრს, რათა თავის ტყვეობაში მოექცია და ყოველგვარი ძიების სწრაფვა ჩაეხშო.

სტალინისათვის გეგინებიანა, რამდენიც გენება, ბერიასათვის გეგინებიანა, აქ აღარავინ გადაგიდგებოდა წინ და აღარც აღარავითარი აზრი ჰქონდა, გეგინებიანა და გეგინებიანა!.. გეძახა საქართველოს დამოუკიდებლობაც, რამდენიც გენება, იმდენი გეძახა და მოგეოხებიანა გული, აღარც ამ ძახილს ჰქონდა აზრი, რადგანაც ვერა და ვერ გასცილებოდა დეკლარაციებს და ეგებ ვერც ვერასოდეს გასცილებოდა, თუკი საერთაშორისო ვითარება ჩვენს სასიკეთოდ არ შეტრიალდებოდა!.. გეგინებიანა ისლამისათვის — ეს სტერეოტიპიც დაემკვიდრებინათ, და კიდევ რამდენი ასეთი...

მაგრამ თუ მართლა არსებითად შეეხებოდი რაიმეს?!

მართლა რაიმე არსებით ღონისძიებას მოინდომებდი?!

თვალებს გადმოკარკლავდნენ გაოგნებულნი, ეს რა მოვისმინეთო. თვალების გადმოკარკვლაც იმდენი არაფერი, გაუძლებდი როგორმე, საშუალება რომ მოგცემოდა, დაგერწმუნებინა ახალი მოსაზრების სისწორესა და მისი აღსრულების აუცილებლობაში.

— გონებაა დაკაბალებული, გონების ხსნაა გარდაუვალი, ჯერ ესაა მოსავლელი, მერელა შეიძლება რო მიჰხედო დანარჩენსა ადამიანმა... მერელა... მერელა... მერელა... ჯერ გონება ისე დაკაბალებულია. მონობა საშინელი რამ სენი გახლავთ, თავდალწევა ძნელია, გო-

ნება ბნელდება, ბნელდება, და არც მოხერხდება ადვილად მოედოს შუქი გონებასა.

ეს მსჯელობა „ქართული ფილმის“ უარმა რომ გამოიწვია, ეს მხოლოდ საბაბი აღმოჩნდებოდა, რათა რეალობა ძირისძირობამდე გადახსნილიყო და შესაფერის ლიტერატურულ ფორმულებშიც მოქცეულიყო, რათა თავისუფლების მოჩვენებითობა ხელშესახებად გამოკვეთილიყო.

სტერეოტიპთა ცვლილება განა სადაური თავისუფლება გახლდათ.

მწერალთა კავშირის სრული გარდაქმნისათვის, სამწერლო ცხოვრების მოსაწესრიგებლად შექმნილი საპროგრამო თხზულება განა ასე იოლად გასამეტებელი იყო?.. თუ ორივე ხელით უნდა მოჭიდებოდნენ და სულაც დისკუსია გაეშალათ ამ თემაზე, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ყოფისათვის არანაკლები მნიშვნელობა რომ ენიჭებოდა, ვიდრე სალიტერატურო ცხოვრებისათვის.

სტერეოტიპები იქცევიან ცენზურადაო...

არაფორმალთა გამოცემებისათვის ხომ არ მიეკითხა, მიუხედავად იმ სირთულეებისა, რაც იქ დახვდებოდა, ეგებ ისევ მათ გამოედოთ თავი — დავგიანებით ხომ მაინც გვიანდებოდა.

* * *

გურამ პეტრიაშვილი დაუსრულებლად რომ ედავებოდა რუსეთუმეებად მიჩნეულ ადამიანებს, ერთ-ერთ სტატიაში „ფიცი კი გვნამს, მაგრამ...“ („საქართველო“, 1990, 28 იანვარი) მსჯელობისას შემოიტანდა „ლიახვის“ ამბებსაც, უფრო ზუსტად, წერილს ამ ორ საყრდენზე ააგებდა: თავს რომ იღებთ, არ მოვითმენთ საქართველოს ღირსეულ მამულიშვილთა შეურაცხყოფასო, რატომ არ გამოექომაგეთ ან ოთარ ჩხეიძეს და ან ზვიად გამსახურდიასო.

ყურადღებას მიაქცევდა იმ გარემოებას, რომ ვინმემ კი არ დაუნერა, ნადი აღმანახიდანო, არც შეატყობინეს, ისე მოხსნეს. და მწერალთა კავშირის როგორც უნდა ეცადა ამ გადაწყვეტილების შერბილება, ფაქტი ფაქტად რჩებოდა: ოთარ ჩხეიძე აღარ იყო „ლიახვის“ რედაქტორი.

და ბუნებრივად უჩნდებოდა შეკითხვა:

-- როგორ გგონიათ, საჭირო იყო თუ არა ოთარ ჩხეიძის დაცვა?

და შემდეგ:

-- არც რომელიმე შემოქმედებით კავშირის და არც კულტურის სამინისტროს ხელი არ გამოგილიათ არც ოთარ ჩხეიძის და არც ზვიად

გამსახურდიას დასაცავად... ოთარ ჩხეიძე და ზვიად გამსახურდია არ არიან იმის ღირსნი, რომ გამოჰქომაგებოდით?

რაკილა იმათ ეს არ სცოდნიათ, გურამ პეტრიაშვილი ჯერ ოთარ ჩხეიძეზე ამცნობდა ორიოდ სიტყვას: ჭეშმარიტი ქართველი მწერალი, უმნიცვლო ადამიანი და ნამდვილი მოქალაქე. მას არ დაუნერია არცერთი ყალბი სტრიქონი, არ გადაუდგამს ოდნავადაც კი საჩოთირო ნაბიჯი. ზოგი თქვენგანივით ახლა კი არ გაახსენდა საქართველო, სულ დედასამშობლოს დასტრიალებდა მისი ფიქრებით.

— რა უფლება მაქვს ჩინ-მედლები ჩამოვარიგო, მაგრამ ერთი კი უნდა გითხრათ, კულტურის სამინისტროში და შემოქმედებითი კავშირების სამდივნოებში ბევრს რომ ჰქონდეს ოთარ ჩხეიძის ნაწერები ნაკითხული, ეგ სამინისტროც და სამდივნოებიც ბევრად უფრო ქართული და უკეთესი იქნებოდა.

ზოგიერთი მხოლოდ ცხრა აპრილის მერე გამოჩნდა და უკან მიდევნებული ლამპარივით ახლალა აგიზგიზებდა პატრიოტულ სიტყვებს?

— ბატონი ოთარი მანამდე იყო თავის ხალხთან. მაგალითად, შარშან, ოცდახუთ თებერვალს, როცა ზოგი თქვენთაგანი უცხოეთში დასეირნობდა, ზოგი შინ იჯდა გატრუნული და ზოგიც „ცეკაში“ თუ „ტეკაში“ იყო თათბირზე, ოთარ ჩხეიძე საპროტესტო აქციაში იღებდა მონაწილეობას.

ეს იყო პირველი, არ მეშინია ამ სიტყვის თქმისა, დიადი საპროტესტო აქციაო, — ირწმუნებოდა გურამ პეტრიაშვილი, — იმ დღეს ქართველმა ხალხმა იგლოვა ის თარიღი, რომელსაც მანამდე ძალით აზეიმებდნენ ხოლმეო.

სწორედ იმ დღეს დაიწყო საქართველოს გათავისუფლებათ, — ამ თარიღს გამორჩეულ მიჯნად თუ ნიშანს ეყრდნობდა და დასძენდა:

— არასოდეს დამავინწყდება, თუ როგორი სევდიანი, მაგრამ ბედნიერი ღიმილით იღიმებოდა იმ დღეს ოთარ ჩხეიძე.

პოეტს შეუძლებელიცაა გამორჩენოდა სევდისა და ბედნიერების ის ერთდროული ათინათი, მისთვის საყვარელ პროზაიკოსს რომ გადაჰკრავდა სახეზე.

და ეს იერი რომ ახსენდებოდა, კიდევ უფრო მოეკიდებოდა ცეცხლი: რატომ არ დაიცავით, იქნებ უწყებრივად არ გევალებოდათო?..

ოთარ ჩხეიძე ხომ დრამატურგიც გახლდათ და მისი რომანის („ბორიყა“) მიხედვით მხატვრული ფილმიც გადაეღოთ: „ახალგაზრდა კომპოზიტორის მოგზაურობა“.

და თუკი კინემატოგრაფისტები თეატრის რეჟისორს გამოსარჩელებოდნენ, აქ რაღას შეეშალა მათთვის ხელი? ხოლო თეატრის მოღვაწეთა კავშირისათვის განა მთლად უპრიანი არ გახლდათ, დრამატურგს რომ გამოქომაგებოდნენ?

მაგრამ... არ გამოქომაგებიან.

რატომ?

და ლაკონიურ პასუხში გურამ პეტრიაშვილი სარკაზმს გაურევდა:

— რატომ და იმიტომ.

ამით ყველაფერი იყო ნათქვამი.

სტატიის ბოლოს ჯერ მამულიშვილის ცნებას განუმარტავდა ოპონენტებს ანალიტიკური ნიუანსობრიობით, რათა შეეგონებინა, რომ ჰაიპარად ამ სიტყვის ძახილი არ ეგებოდა და ადამიანი, ვინც თუნდ შესანიშნავად ერკვეოდა თავის საქმეში, ხელოვანი, ვინც თუნდ ბრწყინვალედ ხატავდა, უკრავდა თუ მღეროდა, ჯერ კიდევ ვერ ჩაითვლებოდა მამულიშვილად.

— ისინი, ვინც თქვენ დაიცავით, სამინისტროვ და სამდივნოვო, არიან უდავოდ ჭეშმარიტი ნიჭით დაჯილდოებული დიდი პროფესიონალები, მაგრამ მამულიშვილებად მათი მონათულა ნაადრევია. მამულიშვილები ისინი არიან, ვინც თქვენ არ დაიცავით.

მღელვარე ამბების შუაგულში ძალდაუტანებლად ექცეოდა „ლიახვის“ ბედიც, ისედაც განამებული, ახლა მთლად გაქრობასაც რომ უქადდნენ.

საბოლოოდ „საქართველო“ გამოაქვეყნებდა „ლია წერილს“, ისიც ორ ნომერში: 1990 წლის 9 და 10 (13 მაისისა და 3 ივნისის) — გაგრძელებით, მანამდე კი არაერთხელ გადაიდებოდა, ხოლო მიზეზები არა და არ ილეოდა, თუკი რაიმე ხელმოსაჭიდი გამორჩნდებოდა, რედაქტორი მაშინვე ებლაუჭებოდა. არადა, არც უკან მატანდა — მე მიხდებოდა სიარული მისი ბედის გასარკვევად, და იყო ეს დაუსრულებელი ჭოჭმანი, ბოლოს გაბეზრებულმა ისიც რომ ვუთხარი: თუკი ოდესმე მართლა დაბეჭდავ, ალბათ მოგიწევს რუბრიკად წაანერო „მწერლის არქივიდან“-მეთქი. ხუმრობას ვერ მიმიხვდა მამუკა ფაჩუაშვილი თუ საპასუხოდ თვითონაც მეხუმრა, ყოველ შემთხვევაში, როდესაც გადაწყდა გამოქვეყნება და კორექტურის წასაკითხად ვესტუმრე რედაქციას, რუბრიკად მართლა ეს წარწერა დამხვდა: „მწერლის არქივიდან“.

წავაშლევინე, ცხადია.

და ბოლოსდაბოლოს ეღირსა „ლია წერილსაც“ მზის სინათლე, ეღირსა... ჩემი ხათრით. რა დრო დამდგარიყო!.. ჩემი ხათრი გამხდა-

რიყო საჭირო, ოთარ ჩხეიძეს პუბლიცისტური სტატია რომ გამოექვეყნებინა, ასეთი მწვავე, ასეთი სადღეისო და მომავლისათვის ასერიგად გასათვალისწინებელი.

სტატია — სამოქმედო პროგრამადაც ნაგულისხმევი, თუკი სწორი და ბუნებრივი გზით წარიმართებოდა სამწერლო ცხოვრება და ოდიოზური მწერალთა კავშირის ნანგრევებზე აღმოცენდებოდა მწერალთა თავისუფალი გაერთიანებანი — დასავლური სამწერლო ყოფის კვალობაზე, და ჩვენშიც აკი არსებობდა საამისო გამოცდილება, 20-იანი წლების დამდეგს სწორედ ამგვარი სალიტერატურო კლუბები ჩამოყალიბდა და ასეც გაგრძელდებოდა, საბჭოური პოლიტიკური რეჟიმის დამყარება რომ არა და ამ კლუბების მინგრევ-მონგრევა მწერალთა კავშირისათვის მტკიცე საფუძვლის შესაქმნელად.

ოთარ ჩხეიძე მადლიერი იყო მამუკა ფაჩუაშვილის — სხვაგან საერთოდ არ დაიბეჭდა ანდა არავითარი იმედი არ ჭიატებდა გამოქვეყნებისა.

ესეც საქმე იყო.

თავი XV

ესა იტყოდა სოლომონ ლიონიკე

ზაურ ნაქაძე ჯერ კიდევ იქიდან ახსოვდა — სოფლის კლუბიდან. გორის თეატრს სპექტაკლი ჩაეტანა.

ზაური იმხანად სცენის მუშა გახლდათ, აწყობდა და ვერც აწყობდა დეკორაციებს, აწყობდა და ვერც აწყობდა, კლუბის სცენა სხვა რა უნდა ყოფილიყო, თუ არა მოუხერხებელი, რამდენიც გინდა გენვალა, ვერც მიბმას შეძლებდი და ვერც მიჭედებას. ამანაც ვერ შეძლო, მაგრამ არ გამოსცლია — იდგებოდა მთელი სპექტაკლის განმავლობაში და ეჭირებოდა ხელით. და ოთარ ჩხეიძეს იმგვარი განცდა გაუჩნდებოდა, ისეთი უდრტვინველობით უჭირავს, ისეთი გულმოდგინებითა და უშფოთველობით, თითქოს სწორედ ასე უნდა იყოს, ესაა ბუნებრივი თუ არისო.

სხვაგვარად ვერ ხერხდებოდა?

მაშ ასე და მხოლოდ ასე უნდა მომხდარიყო.

ცხადია, ეს მაშინ, თუ საქმისადმი ერთგულებით გამოირჩეოდი.

ამ დეტალში ხელშესახებად გამოჩნდა ზაურ ნაქაძის პიროვნული ხასიათი, მისი ერთგულება და თავდადება ყველაფრის წინაშე, რასაც საკუთარ საქმედ იხამებდა.

ოთარ ჩხეიძე შემდგომ უკვე ლიტერატურის ერთგულებას დაუფასებდა, ქართული სიტყვისადმი ერთგულებას. „ლიახვის“ ერთგულებასაც, სადაც ფეხი აედგა, რომლის დინებასაც აჰყოლოდა და მწერლობაშიც იქიდან შემოებიჯებინა:

— თავისებური ხედვითა, თავისებური აღქმითა, თავისებური დაკვირვებითა სინამდვილისადმი, ამასთან თავისებური სტილითაცა, რაც რო იკვეთება თანდათანა, მკაფიოვდება თანდათანა.

განსაკუთრებით სტილურ ძიებებს მოუწონებდა, თავისებურებისაკენ სწრაფვისათვის შეაგულიანებდა, გავლენებისათვის იმთავითვე რომ ცდილიყო თავის არიდებას და აგერ მიეღწია კიდევ ორიგინალური მანერისათვის, უკვე ყველასათვის ცხადლივი რომ შექმნილიყო.

სოფლის კლუბის ეპიზოდს იმ მოკლე წინათქმაში მოიგონებდა ოთარ ჩხეიძე, ზაურ ნაქაძის მოთხრობების პირველ კრებულს — „მა-მა“ — რომ დაურთავდა, 1981 წელს გამოცემულს, საკმაოდ დაგვიანებით, ამ დაგვიანების მიზეზს კი ასე ახსნიდა, რომ ავტორი ბევრგვარად გამოეცადა ცხოვრებას და ისე მიეყვანა მწერლობამდე, ცხოვრებასა და გამოცდილებას მიეყვანა, თავისით არ მისულიყო, და წიგნის გამოსაცემადაც მეგობრებს შეეგულიანებინათ. უპირველესად მაინც მოძღვარს, მაგრამ ის ამჯობინებდა, რომ საკუთარი წელიწადი ზოგად „მეგობრებში“ მიემალა.

მისი ერთგულება და თავდადება ყველაფრის წინაშე, რასაც საკუთარ საქმედ იწამებდაო...

ოთარ ჩხეიძესაც თუ ვინმე უერთგულებდა, ერთი უპირველესთაგანი სწორედ ზაურ ნაქაძე, და ნიშანდობლივი და ბუნებრივია, რომ „კლდეკარის“ პასუხისმგებელ მდივნად მას მიიწვევდა და ჩააბარებდა გამოცემის საქმის მოგვარებას — სტამბებთან ურთიერთობაში საკმაოდ გამოცდილიყო და გამობრძმედილიყო და ჩვეული უდრტყინელობით, გულმოდგინებითა და უშფოთველობით მიჰყვებოდა ჟურნალის ახალ-ახალი ნომრის გამოშვებას, თუ საჭირო შეიქნებოდა, საკუთარი ხელითაც რომ აზიდავდა, სპექტაკლის დეკორაციისა არ იყოს, და იდგებოდა ასე, იდგებოდა ისე ბუნებრივად, თითქოს სხვაგვარად არც უნდა მომხდარიყო და სცენარის განვითარება თავისთავად მოითხოვდა მის ამგვარ პოზას.

რამდენ რაიმეს იწახავდა მისი მეხსიერებაც — ოთარ ჩხეიძესთან ურთიერთობის სურათები თუ ცალკეული დეტალები მაინც გაუზუნრად შემორჩენოდა, ვითომ წერილმანები, მაგრამ სინამდვილეში ეს წერილმანები ფასდაუდებელი გახდებოდა მკვლევართათვის — ლიტერატურისა იქნებოდა თუ პიროვნების ფსიქოლოგიისა. და, საბედნიეროდ, ეს სურათები და დეტალები კი არ მიმოიფანტებოდა ან სულაც განქარდებოდა, არამედ ორიგინალური ყაიდის წიგნში გადაინაცვლებდა: „შორია ოთარწმინდამდე, ოთარ!“ — მხატვრულ-დოკუმენტური ნოველების ციკლი რომ შეადგენდა, და თანდათანობით კიდევ უფრო შეივსებოდა.

გორს გაცდებოდი თუ არა, პირველ სოფლად თედონმინდა შემოგანათებდა.

ეს სახელწოდება აიყოლიებდა ზაურ ნაქაძეს და ვარიანს თვითონ შეარქმევდა იაკობწმინდას, იაკობ გოგებაშვილის ხსოვნის უკედავსაყოფად, ყელქცეულს კი ოთარწმინდად მონათლავდა. არ დაგიდევდა,

სხვანი გაიზიარებდნენ თუ არა, ან ხელისუფლება როგორ შეხედავდა ასეთ თვითნებობას, მწერალი გახლდათ და მწერლის უფლებით თავისი წიგნის სათაურადაც გაიტანდა, რათა უფრო ჩაებეჭდა მკითხველის შეგნებაში, შეეჩვია იმისი ყურთასმენა. და სჯეროდა, ამ აზრის გამზიარებელნიც უსათუოდ გამოჩნდებიან, ის კი არა, შეეხარბებათ კიდეც ჩემი, რატომ ჩვენ არ მოვიფიქრეთ, განა თედონმინდაში მასზე ნაკლებად გავგივლ-გამოგვივლიაო?!

ბედნიერ მიგნებად ესახებოდა ეს სახელწოდება და წიგნი ეგებ სულაც ამ მიგნებამ დააწერინა ასე ერთბაშად, გორს გამორიდებული ფხვენისში რომ ითქვამდა სულს, სხვათა შორის, ოთარ ჩხეიძის დედულეთში.

ეს სოფელი რომ არა, ველარც სამწერლო ცხოვრებით იცხოვრებდა, ახლა თანდათან რომ მიემატებოდა მოთხრობა მოთხრობას და რომანი რომანს — ეს „გარეთუბანიო“, ეს „ათოვდა თერგს და ათოვდა თრუსოსო“, ეს „ვაჟაფშაველიანაო“...

ერთ დილას კი ავტომანქანას რომ მოჰკრავდა თვალს ორლობეში და გამოეგებებოდა, ოთარ ჩხეიძე აღმოჩნდებოდა, ოღონდ პურმარილისა და ლეინის ხსენებაზე ხელებს გაატატანებდა და მასპინძელს სთხოვდა:

— სასწრაფოდ შინ შეტრიალდი, ჩაიცვი, გორში პრეფექტი გველოდება, მგონი ჩვენი ბედი გაიხსნა.

გახსნილიყო და ეგაა.

გორის პრეფექტობა ომარ ჩუბინიძეს რომ ჩაბარდებოდა, ერთ უპირველეს საქმედ გორის სალიტერატურო ჟურნალის დაარსებას დაისახავდა. ახლახან არ იყო, ოთარ ჩხეიძემ მას რომ მიმართა თხოვნით, როგორც საკრებულოს თავმჯდომარეს, გაეცნო გორელებისათვის რეალური ვითარება, თუ როგორ წაგლიჯეს ნაწევ-ნაამაგარი აღმანახი და სულაც მას გადააბრალეს ახალი რედაქტორის მოწვევა?! მაშინ რაც შეეძლო მხარში ამოუდგა, მაგრამ თავისი თანადგომა მეტად უკმარი ეჩვენებოდა და აჰა, მიეცა საშუალება, ერთგულება დაემტკიცებინა მოძღვარისათვის.

იმას არც უთხოვია ჟურნალის დაარსება. ეგონა, საამისოდ ვერ მოიცლის და უხერხულ მდგომარეობაში რატომ ჩაეყენო.

მწერალთა კავშირი იქადნებოდა: „ზეკარს“ დაეფუძნებთ, პერიოდულ აღმანახს, წელიწადში ოთხი ნომერი რომ გამოიცემაო?

დაე იმათ თავისი ეცადათ და სულაც თორმეტი ნომერი გამოეცათ, ოთარ ჩხეიძე კვლავაც ჭაპანწყევით შემატებდა „ლიახვის“ ისტორიას თითო-თითო კრებულს.

და უეცრად თითქოს ცა გაიხსნაო.

ომარ ჩუბინიძე ყოველგვარ შემწეობას სთავაზობდა და, რაკილა ძნელი გახლდათ გამოცემაზე ნებართვის აღება, ურჩევდა პირველი ნომრისათვის წაენერათ: გორის და გორის რაიონის პრეფექტურის სალიტერატურო-კრიტიკულ-პუბლიცისტური ჟურნალი.

რამდენი ხნის ნაოცნებარი ასე აღსრულდებოდა.

„თეზისების“ ფორმატს შეფარებული „ცისკარი“ „მერანისა“ და „ლიახვის“ ხანას რომ გამოივლიდა, „კლდეკარად“ გარდაისახებოდა და ჟურნალის სტატუსით მოევიწიებოდა მშობლიურ ქალაქს.

„ზეკარისა“ ერთადერთი ნომერი გამოვიდოდა, ვითომ გორის განყოფილების მიერ მომზადებული, მაგრამ ზედ ასე ეწერა: საქართველოს მწერალთა კავშირის აღმანახი.

რაც შეეძლო მწერალთა კავშირსა და მის მიერ შერჩეულ რედაქტორს, ესაა და ეს — ძალიან დაცილებული სალიტერატურო კრებულს, მისი გადათვალთვალებისას ისეთი შთაბეჭდილებაც კი შეიძლება დაგრჩეს, რომ „ზეკარის“ თაოსანთ არამცთუ არანაირი გამოცდილება არ გააჩნიათ აღმანახის თუ ჟურნალის შედგენისას, რიგიანად არც არასოდეს გადაუთვალთვალებიათ ამ ყაიდის გამოცემები.

მისი გამოსვლა რომ აღარ გაგრძელებულა, ანკი როგორ გაგრძელდებოდა!..

ბაქიბუქი არ შველის საქმეს.

სრულიად საქართველოს სადიდებლად ვერაფრისდიდებით ვერ გამოდგებოდა ამ დონის კრებულები.

და ამას თვითონაც კი მიხვდებოდნენ.

ნამოწყების შეწყვეტაც ამისა გახლდათ.

ჯემალ ინჯია იმ მხარეს მოყოლილიყო და ცალკე აღმოჩნდებოდა თავისი მოძღვარისაგან, „ზეკარის“ იმ ნომრის ერთ-ერთი ავტორი ისიც იქნებოდა, მაგრამ საერთო უფერულობაში ჩაიკარგებოდა და ველარ წარმოჩნდებოდა ისე, „ცისკრის“, „მერანისა“ და „ლიახვის“ ფურცლებზე რომ წარმოდგებოდა ხოლმე, და უთუოდ ღირსშესანიშნავ ადგილს დაიმკვიდრებდა „კლდეკარის“ ნომრებშიც, ურთიერთობის ის საბედისწერო გაბზარვა რომ არა. გაბზარვად ითქმის, მეტი არაფერი ყოფილა, მაგრამ ესეც სავსებით კმაროდა მათი გზების ასაცდენად.

ეს კი არის, „ზეკარის“ ავტორობაზე მეტს არ მოინდომებდა, თუმცა შეთავაზებით შესთავაზებდნენ რედკოლეგიაში შეყვანას:

— მე კატეგორიული უარი განვაცხადე იმ აღმანახის სარედაქციო კოლეგიის წევრობაზე, რომლის რედაქტორი ოთარ ჩხეიძე არ იქნებოდა.

გულდასაწყვეტია ყოველი უთანხმოება, თანამოაზრეთა ყოველი დაცილება, მეგობართა გზების აცდენა, წლების გულითადი ურთიერთობა წყალს რომ მიაქვს... მაგრამ ესეც ჩვენი ნუთისოფელია და ესეც ის ადამიანური გარემოა, რომელიც ვერ ითმენს მეგობრობას, ძმობას, შეკავშირებას და ყველგან ცდილობს ბზარის გაჩენას, რათა ეს ბზარები კიდევ უფრო გააფართოოს, გააღრმავოს და კეთილი ურთიერთობანი სრულიად შეუძლებელი გახადოს.

ამჯერადაც ეს მომხდარიყო.

კატეგორიული უარი განვაცხადეო...

სინანულისაა ეს სტრიქონები, ისევე, როგორც სინანულითვე განიმტყვალეოდა ორი ათეული წლის შემდგომ შექმნილი მისი მხატვრულ-დოკუმენტური თხზულება „ოთარ ჩხეიძის აბრისი“ — მოძღვარის აპოლოგია.

მაინც არსებობს რაღაც, რასაც ვერაფერი ნაშლის, ვერც ნაშლის და ვერც გააფერმკრთალებს.

„ზეკარი“ თავისთავადაც ვერ დაიკვეხნის მხატვრული დონით, და თუ კიდევ უფრო უბადრუკი მოჩანს, ეს, ცხადია, „კლდეკარის“ ფონზე, რომელიც ერთი აკერით გადააჭარბებდა თბილისურ გამოცემებს, თორემ აგერ „ცისკრისა“ და „მნათობის“ ნომრები, გულდასმითი ანალიზი ხელშესახებად რომ გამოაჩენს გორის სალიტერატურო ჟურნალის ღირსებებსაც და მის ღვაწლსაც, რაც იმ უმძიმეს წლებში შეძლო, სრულიად მოშლილი სამწერლო ყოფის ვითარებაში.

მანანა ჩიტიშვილის ლექსები ხსნის ჟურნალის პირველ ნომერს და საგულისხმოა, ერთი ნიმუში სტუდენტობასთან გამოთხოვების მღელვარე განცდებით რომ აღვსილა:

ის ხუთი წელი —

სიზმარი ხუთი

და თითებშუა გაცრილი თიხა...

შენ ვერცრით დასთმე ქალაქის მხუთრი,

მეც ჩემი მთების ტრფიალი ვიყავ.

და კიდევ გამოქვეყნდებოდა ეთერ თათარაიძის, მაია ჯალიაშვილის, მიხეილ ქელივიძისა და ტარიელ ხარხელაურის ლექსები, ზაურ ნაქაძის, ნოშრევან არაბულისა და ლია ყატაშვილის მოთხრობები, დასაწყისი გივი მარგველაშვილის რომანისა „მუცალი“, გერმანულენოვანი ქართული მწერლის, ვისი ბიოგრაფიაც მძაფრი დრამატიზ-

მით აღბეჭდილიყო და ქართული ენისაგან ერთგვარი გამანძილებაც ამ დრამატიზმს გამოენვია. ევროპული პროზისა და პოეზიის სიმაღლეს ძალდაუტანებლად აღწევდა მისი შემოქმედება, რომელიც დიდხანს იყო დაფარული ანტისაბჭოური თემატიკისა და მწვავე, დაუშომინებელი სულისკვეთების გამო. ჰა-და-ჰა, მზის სინათლეზე უნდა ამოელნია ამ სახელსაც და დიდებულ მხატვრულ სამყაროსაც და ამ პროცესს თავის ღვანლს დასდებდა „კლდეკარიც“, რომანის ამ ფრაგმენტის ნაირა გელაშვილისეულ თარგმანს რომ დაბეჭდავდა და იქვე მთარგმნელის მიერ შედგენილ სილუეტსაც შემოგვთავაზებდა გივი მარგველაშვილისას, სიმცირის მიუხედავად საკმაოდ რელიეფურად რომ წარმოაჩენდა ამ მხატვრული სამყაროს უმთავრეს თავისებურებებსა და მიღწევებს.

მარჯანიშვილის თეატრი გრიგოლ რობაქიძის რომანის – „გრაალის მცველნი“ — დადგმას რომ განიზრახავდა, რაკილა მისი ქართული ორიგინალი მიუკვლეველი რჩებოდა, ნაირა გელაშვილს სთხოვდნენ გერმანულიდან თარგმანასაც და მისი სცენური ვერსიის მომზადებასაც.

დადგმით დაიდგმოდა კიდეც, ტექსტი კი „კლდეკარის“ ორ ნომერში გამოქვეყნდებოდა გაგრძელებით.

კიდეც — ვრცელი მონაკვეთი ლადო სულაბერიძის, ნატანჯი მწერლის — ნატანჯისა როგორც გერმანელთა, ასევე საბჭოთა საკონცენტრაციო ბანაკებში — ავტობიოგრაფიული რომანიდან „ცხადსიზმარიანა“;

კიდეც — ვახტანგ ჭელიძის „კონსტანტინოპოლის დაცემა და ქართული ელჩობა“, თავი მისი გახმაურებული მრავალტომეულიდან „ქართლის ცხოვრების ქრონიკები“;

კიდეც — ოთარ ჩხეიძის პოლიტიკური ესეი „მრავალტანჯული რუსეთი“, მიხეილ მახარაძის ფილოსოფიური ნარკვევი „გაბრიელ ქიქოძე ადამიანის დანიშნულების შესახებ“ და ზურაბ კიკნაძის ესეი „თაისის სიმბოლო კულტურის მითოსში“;

და კიდეც — ბიბლიოგრაფიული ცნობები, რომელიც მოკლედ აღადგენდა „ცისკრიდან“ „კლდეკარამდე“ გამოვლილ გზას.

პირველივე ნომერი ათვალსაჩინოებდა, რომ მკითხველიც და ლიტერატურის ისტორიაც კიდეც ბევრჯერ დაისაჭიროებდა ამ ჟურნალს სალიტერატურო პროცესის მართალი, მიუკერძოებელი სურათის აღდგენისას, ცალკე მონოგრაფიულ შესწავლასაც რომ მოითხოვს ის 19 კრებული, სადამდეც გაწვდა მისი არსებობა.

ამჯერად ორიოდ დეტალის აღნიშვნა ვიკმაროთ.

ბოლოსდაბოლოს პავლე ინგოროყვას „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობის“ ფრაგმენტებს მაინც ხომ უნდა ღირსებოდა გამომზეურება, პოლიგრაფიული სიძნელენი რომ არა, თავით ბოლომდისაც გაეცნობოდა მკითხველი.

დაე ექილიკათ მოქილიკეებს: ფანტასტიკური რომანიაო.

სასიკეთო საქმე ხომ აღსრულდებოდა.

ნაწყვეტებიც რაღაცას ნიშნავდა: მეორე ნომერში — ეგვიპტურ და შუმერულ დამწერლობათა ფონეტიკური სისტემა წარმოჩნდებოდა, როგორც აუცილებელი ფონი ხეთური ფონეტიკური სისტემის ამოსაცნობადაც და მკითხველის აღქმის გასაადვილებლად; მესამე ნომერში კი — უშუალოდ ხეთური ფონეტიკა განიხილებოდა.

ისეთი დრო იყო, რაღაც განსაკუთრებული ხმაური არ გამოუწვევია ამ ფრაგმენტთა გამომზეურებას, თუმც 1986 წელს მთელი მონოგრაფიაც რომ გამოქვეყნებულიყო, არც მაშინ გახლდათ მოსალოდნელი უჩვეულო აჟიოტაჟი. საკუთარი ჩრდილისა არ უნდა გშინებოდა, ესაა და ეს... რაც არის და როგორც არის, „კლდეკარის“ ბიოგრაფია პავლე ინგოროყვას სახელითაც დამშვენდებოდა.

მრავალრიცხოვან მნიშვნელოვან ნიმუშთაგან არტურ რემბოს შედევრის — „მთვრალი ხომალდი“ — გიორგი ქავთარაძისეული თარგმანი მაინც უნდა მოვიხსენიო, ოთარ ჩხეიძის ერთიბენო მინაწერი რომ ახლავს, რომელიც მინიატურად წარმოდგება. ამ ლექსის მთარგმნელი ერთხანს ჟურნალ „ცისკრის“ გამომშვებად რომ მუშაობდა, ეს ყოველმხრივ წესიერი კაცი საქმესაც წესიერად უძღვებოდა, ოღონდ ზოგჯერ ანაწყობს მოუთმენლად რომ ელოდნენ რედაქციაში, სტამბა კი ატყობინებდათ: გამომშვებმა წამოიღო, — შეფიქრიანდებოდნენ ხოლმე, ხომ არაფერი დაემართათ. თურმე: გერმანელთა ტყვედ რომ ჩავარდნილიყო, დაეფიცა: ღმერთო, თბილისში დაბრუნება მაღირსე და სულ ფეხით ვივლი, ტრამვაიში აღარ ჩავჯდებიო. ვახტანგ ჭელიძე შეეცდებოდა გამოსავალი მოეძებნა, შენ რომ ომში წახვედი, იმხანად თბილისში ტრამვაის მეტი არაფერი დადიოდა, ახლა კი ხომ ხედავ, ტროლეიბუსებიცაა, ავტობუსებიც, ტაქსებიც, ჩაჯექი, რაშიც გენებოს, ტრამვაი რაღა მოსაგონარიო? — მაგრამ ვერ გადაათქმევინებდა: მე ფიცი დავდე, რომ ფეხით უნდა მევლო თბილისში და ფეხითაც დავდივარო.

რაოდენ ხელშესახებად გამოკვეთილა პანია ჩანაწერში პიროვნული ხასიათი, და რაკილა მინაწერი მინიატურას დამსგავსებოდა, ფინალური აკორდიც შესაფერისი უნდა მოძებნილიყო.

აი, ასეთი:

— და დადიოდა ფეხითა, ფეხით უვლიდა თბილისსა, ფიცის ერთ-გული, სიტყვის ერთგული, ფიცი რო აღარავისა სწამდა, პირობა რო აღარავის ახსოვდა.

ნეტა ისეთი დრო ყოფილიყო, ამისთანა ჩანანერებით გადაეცხო ყურნალი, და თუ პოლიტიკური ესეის ჟანრსაც მიმართავდა, ისეთი საბედისწერო მოვლენების ირგვლივ მაინც არ გაეშალა მსჯელობა, ახლა რომ უნედა.

„დავითისა მტერობისათვის რათ უნდა შეექმნათ მტერი ქვეყანასა!“ — სათაურიც ეს გახლდათ „კლდეკარის“ 1991 წლის მე-2 ნომერში გამოქვეყნებული ესეისაც და სულისკვეთებაც.

მოვლენები სწრაფად რომ იცვლებოდა, ამიტომაც ეს ვითარება 1991 წლის სექტემბრის მიხედვით ითქმოდა.

ბედისწერა კიდევ ერთხელ გვირეკდა კარზე!..

ის ჟამი შემოტრიალებულიყო, სოლომონ ლიონიძე ამ შეგონებით რომ ცდილობდა ქვეყნის ხსნას, ხსნა კი შინააშლილობის ჩაცხრომას უნდა მოჰყოლოდა, თუკი დავით ბატონიშვილის გამეფებას წინ არ აღუდგებოდნენ მეფობის სხვა მონადინენი. სოლომონ მსაჯული რას წარმოიდგენდა, დავით ბატონიშვილი ისე თუ მოწყვეტოდა საკუთარ ფესვებსა და ბაგრატიონთა სიამაყეს, რომ რუსეთის იმპერატორის ნებართვის გარეშე თავს ქვეყნის ხელმწიფედ არ გამოაცხადებდა. და მის ამ ქედმოდრეკილობასაც ემსხვერპლებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობა. მსაჯულს ეგონა, ოღონდაც მოქიშპენი არ გადაეღობონ და ყველაფერი რიგზე იქნება, დავითმა კი, ვინ უწყის, ღირსეულადაც ატაროს მეფის გვირგვინიო.

მაშინდელი ტრაგედია უკვე გარდასახულიყო პიესის მხატვრულ ქარგაში, ოთარ ჩხეიძეს 70-იან წლებში რომ დაენერა, და თუმც დადგმის იმედი არა ჰქონდა, ის ფიქრი მაინც ასდევდა: ეგდოს, ისე როგორ იქნება, ოდესმე ვინმემ არ გამოიყენოსო.

ალექსი ჯაყელი გორის თეატრის სცენაზე შეასხამდა ხორცს ამ პიესას, და თუმც ჩაეშლებოდა „ოთარ ჩხეიძის თეატრის“ შექმნის განზრახვა, ეს დადგმა საკმაო ხმაურს გამოიწვევდა თეატრალურ წრეებში.

ახალგაზრდა კაცის თავგამოდებას ანგარიშს გაუწევდა მწერალი, თორემ ამდენი ხნის მანძილზე გორის თეატრისაგან უმთავრესად უყურადღებობა და გულგრილობა რომ გამოეცადა, ამიტომაც აღარ სურდა იმ სცენაზე მისი რაიმე დადგმულიყო. აკი ამიტომაც განაცხა-

დებდა უარს, მისი პიესის — „დედა“ — დადგმას რომ შესთავაზებდნენ, და ეს უარი აღნიშნულია „დროა დროს“ 1976 წლის 5 აპრილის ჩანაწერში.

„ვისია ვისი“, რომლის მხიარულ კომიზმსაც ასე ასდევდა მაყურებელი და მეორმოცე დადგმაც ანშლაგით ჩაივლიდა, ქალაქის ხელისუფალთა ჩარევით ჩამოვიდოდა სცენიდან. „ჩვენი ნებიერი ბიჭი“ პრემიერის თამაშის შემდეგ მოიხსნებოდა. „თედორე“ აკი ლილი იოსელიანს მოაყოლეს თან, რადგანაც ეს ჩინებული რეჟისორი იქ აღარ დააყენეს. სპექტაკლებს ვინ ჩიოდა, გორის გაზეთში წერილების სერიას რომ წამოიწყებდა ეპისტოლურ ჟანრში — თეატრის დირექტორს სწერდა ღია ბარათებად და არამარტო ერთი თეატრის ცხოვრებას მიმოიხილავდა, არამედ ზოგადკულტურულ სატკივარსაც მწვავედ აშიშვლებდა, იმის გაგრძელების უფლებასაც არ მისცემდნენ. არადა, ერთი კარგი ნიგნი დაუქარგეს შთამომავლობას, ოთარ ჩხეიძეს ისეთი ექსპრესიით დაეწყო ეს ციკლი, საკმაოდ შორს განედებოდა. აკრძალვამ კი სხვა თხზულებებზე გადართო და ბარათების ოთხი ნიმუში რჩება შთამბეჭდავ, ოღონდ ნაკლულ თეატრალურ ესეებად.

თეატრიც იგივეა, შენობაც და დასიც იგივეაო, — მიმართავდა დირექტორს ფინალურ მონაკვეთში, — ოპტიმისტური სკულპტურული ფიგურებიც ისევე გადმომდგარან შენობის ფასადზე, მაგრამ შენობის შიგნით, სცენაზე აღარაა ოპტიმიზმი, თეატრი დაეშვა და მიექანება, მიზეზი ამისა კი მხოლოდ ისაა, ერთი ადამიანი რომ წავიდა თეატრიდან ანუ მთავარი რეჟისორი ლილი იოსელიანი აიძულეთ წასულიყო.

„ჩემ სავანეში“ სიმონ გაჩეჩილაძის მონათხრობს რომ გაიხსენებდა — თუ როგორ ირწმუნებოდა მატარებლით მგზავრობისას, გინეკოლოგი ვარო, საამისო ტერმინებიც რომ დაესწავლა, როგორ აჰყვებოდნენ ქალები ერთბაშად და როგორ იცინოდა სიმონი, გამომიტყდნენ, რჩევა მკითხეს, ვურჩიე, მისამართიც მთხოვეს, სადმე ბინა რომ მომახელთებინა, კარგი პრაქტიკაც მექნებაო — დასძენდა:

— ერთხელ კომედიაც მინდოდა დამენერა ამაზედა. მაგრამ აღარ ავჩქარებულვარ, რო არ მიმართლებდა თეატრი, არ ავჩქარებულვარ, გადავდე, გადავდე და გამებნა სიუჟეტი, სახეებიც გამებნა.

გული წყდებოდა, გორის თეატრი რომ ვერ თეატრობდა, და თუმც თავიდან მიაბიჭურად იმედოვნებდა, რეპერტუარს თუ შეევუსებ კომედიებითაც, დრამებითაც და ტრაგედიებითაც, კიდეც გავმართავ

ნელშიო, თანდათან დარწმუნდებოდა, რომ აქაც ფუჭად ლაპარაკობდნენ პიესების არარსებობაზე, რათა თავიანთი უმოქმედობა და უუნარობა რამენაირად გაემართლებინათ, ხოლო ვისაც შესაფერისი ნიჭი აღმოაჩნდებოდა, ან ძალიან შეევიწროებინათ და ან სულაც გამოეძევიებინათ იქიდან.

უმოქმედო გარემოში მსახიობთა ოსტატობაც ფრთებს ვერა შლიდა და უღიმღამო დინებას მიჰყვებოდა, ვიდრე საბოლოოდ დაიშლებოდა.

ლუარსაბ თათქარიძის საზოგადოებას კი შემატებოდნენ ისინიც, გორელი მსახიობები, თუმც ამ თავყრილობათა არტისტულ სულის მათზე არანაკლებ — და ეგებ მეტადაც — სხვანი უფრო ქმნიდნენ, შინაგანად რომ მოსდგამდათ ეს ბუნება და საკმაოდ წარმატებითაც თამაშობდნენ თავთავიანთ როლს ცხოვრების სცენაზე.

კარგი კი იქნებოდა, ძალიან კარგი, თეატრი მართლაც რომ ჩართულიყო ამ საზოგადოებაში და, როგორც სალიტერატურო წრე აღმოცენდა და განმტკიცდა ამ გარემოში, თეატრსაც საკუთარი თავი ეპოვნა და თვალსაჩინო კულტურულ კერად გარდაქმნილიყო, მაგრამ ვერაფერს გამოიწერდა იმ წრეში ისეთი, ამის განჭვრეტა რომ შესძლებოდა და შესაფერისი ძალ-ღონეც ჰქონოდა ამხელა მისიის აღსასრულებლად.

მაშინ გენახათ გორის კულტურული ცხოვრების აღმავლობა!..

ახლა კი ეს შენობა ისე განზე გამდგარიყო ოთარ ჩხეიძისაგან, თითქოს მას დრამატურგიასთან ოდნავი საერთოც კი არა ჰქონოდა. არც ეს ანუხებდა.

ის კი არა, აგერ დადგმის ჩაშლაზეც თანახმა გახლდათ.

მაგრამ ახალგაზრდა კაცისთვისაც როგორ შეეშალა ხელი.

და თუ აქამდე სოლომონ მსაჯული ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოემიდან „ბედი ქართლისა“ ახსოვდათ მონუმენტურ ფიგურად, ახლა ამ მონუმენტალიზმს სცენური სიცოცხლეც ეპოვნა და ერეკლე მეორის მრჩეველი არამარტო თავისი დროის პოლიტიკოსებსა და მოსახლეობას შეაგონებდა, არამედ ჩვენს ხანასაც, ასერიგად აჭრილსა და ქოტურს, უარესი და უარესი უბედურებისაქენ რომ მიექანებოდა, ვითომ ისე გვაკლდა სატკივარი და სათავეშისაცემო.

ქვეყნად ყველაფერი იცვლებოდა, — ძველ ფილოსოფოსთ დასესხებოდნენ დიდებულნი, მაგრამ სოლომონ ლიონიძეს ის ამწარებდა, შური და ღვარძლი რომ არ იცვლებოდა და რას არ ჩაეიდენდით, ოლონდაც წესი წესად არ ყოფილიყო და არ გვეყოლოდა ის, ვისაც შესწევდა

ძალა და უნარი, განეგო ყველაფერი რიგისამებრ, აემაღლებინა სიკეთე ქვეყნად და ადამიანიც აემაღლებინა; რას არ ჩავიდენდით, რომ არ ყოფილიყო სინმინდე ქვეყნად, პატიოსნება სასაცილოდ გაგვეხადა და ამაღლებულს ზედ შეედგომოდით.

ჰამლეტურ სიმძაფრეს აღწევს მსაჯულის განცდა — გაუნელებელი ჰამლეტური ფიქრებით მოცული.

რას არ ჩავიდენთო...

და დიდებულნი რომ შეეპასუხებიან, ყველანი ხომ არ ჩავდივართო, სოლომონმა ბიბლიური წინასწარმეტყველებით უნდა ამხილოს ადამიანის ქვენა ბუნებაც და დროის უკუღმართობაც და საბედისწერობაც:

თუ ერთპირობას არ დავიცავთ, ყველაზე ითქმის.
დავითის მტრობით ჩვენი ქვეყნის მტრებად ვიქცევით.
დავითის მტრობით გველუპება მეფობა, ხალხნო!
და თუ ჰგონია, ვინმე ამით რამეს იშოვის, —
ისე იშოვოს ჩვენმა მტერმა, დამანყევარმა.
დავფიქრდეთ ცოტა, გვედრებით, ჭკუას მოვუხმოთ,
დავითის მტრობა ამოვიღოთ, ისე დავფიქრდეთ,
თუ სინანული გვინერია, ახლა ვინანოთ,
თავს სინანული სჯობიან ბოლო უამს დანანებასო.

ახლა პოლიტიკურ ესეიშიც გამოჩენილიყო მისი ლანდი.

დავითისა მტერობისათვის რათ უნდა შეექმნათ მტერი ქვეყანასაო...

სოლომონ ლიონიძის ამ გაკვირვებულ ნათქვამს ოთარ ჩხეიძე რომ მიაღვენებდა: თითქოს ვერაფერი ველარ გაეგო და ასე მიმართავდა აღრეულ ხალხსაო, — ეს მხოლოდ პუბლიცისტური ხერხი გახლდათ, რაკილა მსაჯულს გაგებით ძალიანაც კარგად გაეგო, რაც ხდებოდა: იქით სარდლები იწევდნენ, აქეთ მეფის ძენი, მელიქი და სომხობა გველურად იქცეოდა...

— ჯვარცმულის მაღლმა, ილუპება ქვეყანა უშველებლადო, — გაეგო ცხადია და რალა თქმა უნდა, მაგრამ მეტად გაკვირვებულებიყო: დავითისა მტერობისათვის რათ უნდა შეექმნათ მტერი ქვეყანასაო, — გაკვირვებულებიყო, გაკვირვებულებიყო... სახელმწიფო ილუპებოდა, სამეფო ხელისუფლება ილუპებოდა, ერის დამოუკიდებლობა ილუპებოდა და აქამდის ველარ მიაღვენებდნენ ჭკუა-გონებასა დავითის მტრობით გახელებული ადამიანები.

აბსოლუტური მონარქიისა თუ პარლამენტური სამეფოს ირგვლივ რომ ატეხილიყო ცხარე სჯა-ბაასი და კამათი, ეს, რასაკვირველია, უბედურებად არ აღიქმებოდა, რაკილა ორივე ხელისუფლების წყობად ითქმოდა და თვითთულს თავისი დაჯგუფება შეეფერებოდა და:

— თუნდაც დიდი წინააღმდეგობის შემდეგ ბოლოსდაბოლოს რომელიმე ერთს აირჩევდა თუ გადასწყვეტდა იმდროისათვის ჯერ კიდევ კარგად გამობრძმედილი ერი პოლიტიკურსა თუ სახელმწიფოებრივ-დიპლომატიურ მოღვაწეობაში, კარგად გამობრძმედილი, ნაცადი საუკუნოებითა, უდიდეს ბრძოლებში გამოვლილი და გადარჩენილი 1801 წლამდისა.

რაკილა ამ დაჯგუფებებს პოლიტიკური პარტიები ეთქმოდათ მაშინდელ კვალობაზე, განსხვავებულ თვალსაზრისებსაც უნდა ესაზრდოებინა მათი არსებობა, ოღონდ უბედურება გახლდათ მათი სიმრავლე: თვითთული სარდალი, თვითთული უფლისწული და ყველა თვითთული (მელიქი და სომხობაც აკი ენერგიულად ჩარეულიყო ჩვენი ბედის გადანყვეტაში) თავის გარშემო რომ შემოიკრებდა მომხრეებს, ყველა თავისას გაიძახოდა:

— უფრო პირადულს რო გაიძახოდა, ვიდრე საქვეყნოსა, ანთუ ქვეყნიურის გარეგნობაში პირადული რო გამოსჭვიოდა. დაე ნუ წავართმევთ ქვეყნიურის დარდსაცა, პირადული მაინცა სძლედა. ან თუნდაც ასე ითქვას: ყველას ეგონა, რო თვითონ უკეთესად გადასწყვეტდა ქვეყნის ბედსა. ეგონა და რას იზამ, ეგონა და შეხლილიყვნენ ამ ნიადაგზედა.

სულ ვერაფერში შეთანხმებულიყვნენ?

როგორ არა — დავითი, კანონიერი მემკვიდრე, არ უნდოდა არავის მეფედ.

ხოლო სასახლე რომ დაშლილიყო:

— აჯანყებოდა საკუთარ არსებასა და ხელში უვარდებოდა რუს გენერლებსა თვალახვეული. სასახლე ჯაშუშებით გავსებულიყო, საიდუმლო რო აღარც აღარაფერი გახლდათ, ყველაფერი გამოტანილიყო სალაყბოზედა. და გუგუნებდა სალაყბოცა, მტრობით ატანილი, ერთიმეორის მტრობითა, და ველარც მიმხვდარიყვნენ თუ როგორ გასცემდნენ, თუ როგორ აბეზლებდნენ, თუ როგორა ჰყიდდნენ ერთიმეორესა და ყველანი ერთად ჰლუპავდნენ სამეფოსა, სახელმწიფოს აქცევდნენ, უძველეს სახელმწიფოსა, უუძველესსა, გამობრძმედილსა. და შესაძლოა რო უკვე გადარჩენილსა, რადგან უძველესი და უშმაგესი მტრები საქართველოსი უკვე გადიოდნენ საერთაშორისო ასპარეზიდანა.

ისტორიაში ყველაფერი რომ მეორდებოდა, ამ ესეიშიც აღინიშნებოდა, და ამ საკაცობრიო რიტმის სათავეც განიმარტებოდა: ისტორია ერისაა და ერი ბრუნავს თავისი თავის გარშემო.

ოთარ ჩხეიძე იზიარებდა თვალსაზრისს, რომ ჟამთა ტრიალისას მხოლოდ დეკორაცია იცვლებოდა, პერსონაჟები კი იგივენი რჩებოდნენ, გაუთავებლად მეორდებოდა ადამიანური ხასიათები, ყველას თავთავისი სულიერი მემკვიდრე გამოუჩნდებოდა და ასევე გაგრძელდებოდა უკუნითი უკუნისამდე, თუკი ადამიანის ბუნება რალაც მკვეთრ ცვლილებას არ განიცდიდა. ამ მხატვრულ მრწამსზე მწერალი ააგებდა ნოველის — „მანდილი“ — და პიესის — „უკვდავების ზღაპარი“ — სიუჟეტურ ქარგას, ამჯერად კი ამ კონცეფციით განმსჭვალავდა ამ პოლიტიკურ ესეისაც, რაკილა ხელოვნური ჩარევა სულაც არა სჭირდებოდა იმ რეალობის წარმოჩენას, თუ როგორ მეორდებოდა XIX საუკუნის დასაწყისის განკითხვის ჟამი საქართველოს ცხოვრების 1918-21 წლებსა და აგერ 90-იანი წლების დამდეგს.

არაფერი იცვლებოდა გარეგნული დეკორაციის გარდა.

პერსონაჟები იგივენი ჩნდებოდნენ.

მითუფრო თითქოს მარჯვედ უნდა აგველო ალლო საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენებისათვის, რადგანაც თვალსაჩინო მაგალითები გვედო წინ, თუ რა შეიძლება მოჰყოლოდა პარტიულ სიმრავლესაც და ერთი პიროვნების წინააღმდეგ ისეთ გააფთრებულ დაპირისპირებასაც, ოღონდ ის არა და რაც გინდა, ის მოხდესო... და რაოდენ საბედისწერო შეიქნებოდა სხვა სახელმწიფოს მონდომებული ჩარევა შენს შინაურ საქმეებში, თვითონვე რომ შეეცდებოდი იმისი ძალისა და გავლენის გამოყენებას, ოღონდაც პირადი განზრახვის აღსრულებისათვის მიგელწია. თითქოს საქვეყნო დარდიც არ მოგკლებოდა, მაგრამ ეს დარდი მაინც პირადულისათვის გენაცვალებინა... თუ როგორ შეიძლება დაქანებულიყო ყველაფერი თავქვე, თუკი ბრბოს ინსტინქტებს ნააქეზებდი და ხალხს კი გარიყვას დაუპირებდი...

ისტორია ერისაა და ერი ბრუნავს თავისი თავის გარშემო...

— ერი ხალხიცაა და ბრბოცაა ერი, ანუ ხალხი ცოტაა, ბრბო არის მეტი. გადამწყვეტ წუთებში თუ ბრბო ველარა მართე, განწირულია ყველაფერი. ბრბო უთუოდ გაუნათლებლობა არ უნდა იყოს. ბრბოული მიდრეკილებანი თავს იჩენს განათლებულთა შორისაცა. განათლებული ბრბო უფრო საშიშია. გაურკვევლობა და დაბნეულობაა უპირველესი ნიშანი ბრბოულობისა და თუ დაბნეულა ერის განათლებული ნაწილი, თუ დაწვრილმანებულა, ტრაგედია გარდაუვალია.

ამასვე ირწმუნებოდა თავის დროზე ხოსე ორტეგა ი გასეტი, როდესაც XX საუკუნის უმძიმესი კრიზისის მთავარ ნიშნად და უბედურებად მასის გაბატონებას მიიჩნევდა, მასობრივი ადამიანის აღმატებას, მასობრივი ადამიანი კი სულაც არ იყო აუცილებელი, მაინცდამაინც უბირი ყოფილიყო, განათლებული წრეები არანაკლები სიუხვით შობდნენ ადამიანის ამ ახალ ტიპს, რომლის ძალაუფლებაც უსაზღვრო ხდებოდა და სახიფათოც ამიტომ გახლდათ.

ხოლო ტრაგედია რომ გარდუვალი იქნებოდა, როდესაც ეს წინასწარმეტყველება ახდებოდა, განკითხვის ის ჟამი შთამბეჭდავად წარმოისახებოდა რომანში „არტისტული გადატრიალება“, და ამ პოლიტიკური ესეის ზემოთმოხმობილი სტრიქონები თითქოს ამ რომანის ანოტაციიად, წინასწარვე შედგენილი, რადგანაც საზოგადოებრივ-პოლიტიკური პროცესი სწორედ აქეთ მიისწრაფოდა -- ერთი კაცის სიძულვილს გადაჰყოლოდა ქვეყანა.

სოლომონ ლიონიძის აჩრდილი გამოეხმო ოთარ ჩხეიძეს მკითხველის დასარწმუნებლად და ხალხში იმ შეხედულებათა მოსაფენად, საბედისწერო გზას რაც აგვაცდენდა... მაგრამ როდის ყოფილა წინასწარმეტყველისათვის ყური დაეგდოთ თავის ქვეყანაში... ამიტომაც არც თანამედროვე მწერალს მოუსმენდნენ და არც გარდასული ჟამის სახელმწიფო მოღვაწეს, ზვიად გამსახურდიას ხომ არ მოუსმენდნენ და არა, შეუმცდარად რომ დახატავდა იმ მწარე რეალობას, რაც მოსალოდნელი გახლდათ საქართველოს პრეზიდენტის პოსტიდან მისი გადადგომისა და მითუმეტეს დამხობის შემდეგ.

ასე ზუსტად როგორ განჭვრიტაო, — უკვირდათ მერე, ყველაფერი თანმიმდევრულად რომ აცხადდებოდა, და ბევრი თავში მუშტის ცემასაც მოჰყვებოდა: ეს რა დამემართა, ასე რამ ამიხვია თვალი და ამიბნია გონება, რომ ზვიად გამსახურდიას სიძულვილით საქართველო დასაღუპავად გავწირეო.

თუ გონიერება არ გვეყოფა, იმავე უღელში გაგვაცოფინებენ თავს, საიდანაც გამოსხნას ვლამობთ, და აპეურებსაც ამოგვიჭერენ საგულდაგულოდო, — ათვალსაჩინოებდა მოსალოდნელ ჟამს ოთარ ჩხეიძე, სამოქალაქო ომისა თუ დემოკრატიული რევოლუციის საბურველის მიღმა კვლავ რუსეთის იმპერია რომ გვითრევდა თავის წიაღში.

იქ ეპტონ სინკლერის რომანს გაიხსენებდა, ქართველ დიპლომატთა გაშარჟებულ პორტრეტს, ერთა ლიგის კარს რომ მიწყდომოდნენ და თავიანთი უმწეობითა და უხეირობით სამასხროდ ქცეულიყვნენ დასავლეთის პოლიტიკოსთა თვალში, აქეთ ედგარ ლი მასტერსის

სტრიქონებს მოიხმობდა: როცა მესმოდა მხოლოდ პრესვიტერიელთა ზარის ხმა, ვიცოდი, რომ ეს პრესვიტერიელთა ზარი იყო. მაგრამ როცა მისი ხმა აირია მეთოდისტების, ბაპტისტების, კონგრაციონელებისა და სხვათა ზარების ხმაში, ველარაფერი ველარ გავიგე, ველარ გავარჩიე ერთიმეორისაგან, ველარც სიმართლე გავარჩიე სიცრუისაგან და ველარც ველარაფერი შევიტყე ცხოვრებისაო, — რათა ჩვენი დღეების შინაარსთან გაეიგივებინა:

— გვიხმობს ზარი უამრავი, გვიხმობს, გვიხმობს ყველა თავისკენა და აღარ გვეხმის, რო რეკს ზარიცა საბედისწეროი, ის რო მხოლოდ იდუმალადა რეკს.

ეგებ ველარც ველარაფერს გადავარჩინეთ?

მითუფრო გემართებდა, ახლა მაინც შეგვეწყნარებინა სოლომონ მსაჯულის აჯა და დავითის მტრობით ნუ გადავექცეოდით მტრად საქართველოს!..

მაგრამ ზრემი აუცილებლად უნდა გადაბრუნებულიყო.

და ზართა გაუთავებელ რეკვა-წყრიალში მაინცდამაინც საბედისწერო ზარს უნდა ემძლავრა.

ბევრი დრო კი აღარ რჩებოდა იმ წუთების დადგომამდე...

ამ ესეიში ისეთი თემები და მოტივებიც წამოჭრილიყო, რომლებიც განვრცობასა და გაღრმავებას ითხოვდნენ, ცალკე ანალიტიკურ განსჯას, და ჟურნალის ფურცლებს მსჯელობის გაგრძელების სარბიელად დაიგულებდა. თვალნათლივ კი ხედავ, რომ ყულფი სულ უფრო და უფრო მჭიდროდ გეტმასნება ყელზე და გამოსავალი არ მოჩანს, მაგრამ გირჩევნია თავს შეუნყრე: სკეპსისმა ასე როგორ დამრია ხელი, მართლა ასე უღვთოდ ხომ არ გავინირებითო, — და დარდი და წუხილი სულიერ განცდათა სიმძაფრეს უფრო მიაწერო, ვიდრე მოსალოდნელ გარდუვალობას.

რომ დასცლოდა, გერონტი ქიქოძის „ეროვნული ენერგიის“ ყაიდის წიგნი შეიქმნებოდა — თანადროულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენების განმსჯელი ესეები დიდ განზოგადებას რომ აღწევს და თავისებურ ქრესტომათიად წარმოდგება, თუნდ მიხაკო წერეთლის „ერი და კაცობრიობისა“ არ იყოს, ოღონდ ეს თავისი სტრუქტურით მონოგრაფია გახლდათ, „ეროვნული ენერგია“ პუბლიცისტური წერილების ციკლის გაერთიანებას შეედგინა.

ბევრი საერთო დადასტურდებოდა ამ წიგნებში, და განსხვავებანიც იმ საერთოს ვარაიაციებს უფრო დაემგვანებოდა, რაკილა ადამიანი უცვლელი რჩებოდა, ხოლო ისტორია ადამიანისა რომ გახლდათ, ისტორიაც თავისთავად უცვლელი უნდა დარჩენილიყო.

დაე ფილოსოფოსებს თავისი ემტიციებიანთ, ყველაფერი იცვლება, ყველაფერი მიმდინარეობსო.

ოთარ ჩხეიძესაც ხომ თავისი მოეხსენებოდა:

— უცვლელია ბედისწერა ერისა, როგორცა სჩანს, ჩვენი ერისა, აქამდე უცვლელია.

და როგორ გინდოდა ბედისწერის ამ უცვლელობისაგან დაგელნია თავი?!

— ნაციონალიზმი უბედურებად იქცა საქართველოშია. ჩვენი ბედი. ყველაფერი უკულმა მოგვექცევა ხოლმე, — ზედიზედ მესამე პოლიტიკურ ესეის აქვეყნებდა ოთარ ჩხეიძე „კლდეკარის“ ფურცლებზე. ამჯერად ნაციონალიზმისა და ინტეგრაციის შეპირისპირება განეზრახა, ყველაზე მწვავე ჭიდილი რასაც გამოენვია მთელს მსოფლიოში და საქართველო მთლად მის შუაგულში მოქცეულიყო სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ძიებისა და კიდევ მოპოვების გზაზე, შენარჩუნება კიდევ უფრო საძნელოდ რომ გამოიყურებოდა... მითუმეტეს, მწარედ შეგვახსენებდა თავს პირველი რესპუბლიკის უდღეური არსებობა, ის ეფემერა, რომლითაც განა როდემდე შეიძლება მოგეთქვა სული.

ნაციონალიზმის მსხვერპლი აღმოჩენილიყო ილია ჭავჭავაძე და მთლად მისი თაობა ნაციონალიზმს გადაჰყოლოდა.

— ნაციონალიზმი პოლიტიკურ დანაშაულად იქცა გასაბჭოების შემდგომაცა და ნაციონალიზმთან ბრძოლის მიზეზით დაიღუპა აურაცხელი ხალხი საქართველოში, უკეთესი და უკეთესი თაობები აგერ აჰაა აქამომდისა.

პერსპექტივა როგორი მოჩანდა?

— შესაძლოა რო აქაც არ დაესვას სამანი, მოვლენები როგორღაც ისე ვითარდება.

იქვე ხაზგასმას აუცილებლად მიიჩნევდა: „შესაძლოამეთქი“, — მაგრამ ეს სიმძაფრის ოდნავ შენელების მიზნით, რათა მკითხველი ძალიანაც არ დაეზაფრა, თუმც სათქმელს მაინც იტყოდა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ რეალობას თვალნათლივ გადაშლიდა, თუ როგორ ამოტივტივებულიყო ნაციონალიზმი როგორც საბაბი დაბრკოლებისა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის გზაზე, როგორ დაპირისპირებოდა დემოკრატიზმი ნაციონალიზმს და როგორ გამოცხადებულიყო, დემოკრატიზმი აუცილებელ პირობად იმ რესპუბლიკებისათვის, საბჭოთა იმპერიისაგან თავდაღწევას რომ ცდილობდნენ, როგორ გადაქცეულიყო დემოკრატიზმი ახალი იმპერიის იდეოლოგი-

ად და პოლიტიკად იმპერიის მოდერნიზებისათვის, როგორც შენარჩუნებოდა ნაციონალიზმს კვლავაც პოლიტიკის სტატუსი, როგორ გამოცხადებულიყო დემოკრატიზმი და ნაციონალიზმი მტრულ მხარეებად და როგორ აღმოეჩენილიყავით ქაოსის, ანარქიის წინაშე.

ან რალა წინაშე.

რაც 1991 წლის ნოემბრის დღეებში ხდებოდა, ანარქიად ითქმოდა.

— ანარქია და ქაოსი რას გაუყვია!..

ახალი ლოზუნგი რომ შემოცურებულიყო: ჯერ დემოკრატია და მერე დამოუკიდებლობაო, — ოთარ ჩხეიძე ანალიტიკურად დაშლიდა ამ ლოზუნგს და მის მზაკერულ სათავეს თვალნათლივ გააშიშვლებდა.

იმპერიული ძალები კვლავ გადარჩენას რომ გეგმავდნენ და კვლავაც იმპერიისაკენ მიისწრაფოდნენ, მეტად სამძიმო გახლდათ მცირერიცხოვანი ერებისათვის: ადგილობრივ უთანხმოებას აღვივებენო, — არბიტრობას ჩემულობდნენ იმპერიის შენარჩუნების მოსურნენი, რათა თავისუფლებისათვის მოუმზადებელი (იმდენი უნდა ეჩიჩინათ, საამისოდ მოუმზადებელნი ხართო, სიმხნევე უნდა წაერთმიათ და ეროვნული ნიჰილიზმითაც განემსჭვალათ!) ერები უმეთვალყურეოდ არ დაეტოვებინათ!..

ესეც იმპერია და მისი ლოგიკა: სადაც ანარქიაა, იქ დემოკრატიზმი შეუძლებელია, სადაც დემოკრატიზმი არ არის, იქ დამოუკიდებლობაზე ლაპარაკიც ზედმეტიანო.

ამ ლოგიკისაგან უნდა გამოჭრილიყო ახალი იმპერია, რომელმაც აქამდე თუ სოციალიზმით შემოინახა თავი, ახლა დემოკრატიზმით უნდა შემოენახა და ეგებ ან მაინც აღესრულებინა უშმაგესი მიზანი — საბოლოოდ გაენადგურებინა ამ უზარმაზარ საპყრობილეში მოქცეული ერები.

საქართველო ამ სიშმაგეს ეწირებოდა, ანარქია ანარქიად რომ ატრიალებულიყო და დემოკრატიზმის მოძღვრება მაცთუნებელ დოქტრინად იკიდებდა ფეხს, კიდევ ერთ დამაბნეველ ქადაგებად, გარეგნული ზიზილ-პიპილების მიღმა ვერაგულად რომ ჩასაფრებულიყო გადაგვარება-გადაჯიშების საფრთხე.

დამაფიქრებელი ის გახლდათ და ოთარ ჩხეიძეც გულდასმით ჩაუკვირდებოდა და ამ მიზეზსაც ამოხსნიდა, თუ რატომ მომხდარიყო, რომ რუსეთისათვის სასარგებლო მოძღვრება დასავლეთის ავტორიტეტით მოგველენოდა?..

— დასავლეთისთვის ეს შესაძლოა მართლაც საზოგადოებრივი თანხმობის, სამართლიანი სახელმწიფოებრივი ურთიერთობის სა-

ფუძველია, შესაძლოა, რუსეთისათვის სულ სხვა რამ გახლავთ: აქ ყველაფერი ტრანსფორმაციას განიცდის, ყველაფერი თავისებურ იდეოლოგიად იქცევა, შოვინიზმისა და იმპერიის იდეოლოგიად.

მართლმადიდებლობა იყო და — ამაღ ქცეულიყო.

სოციალიზმი იყო და — ამაღ ქცეულიყო.

ამოტივტივებულიყო დემოკრატიული მოძრაობა და — ისიც უსათუოდ ამაღ გადაიქცეოდა.

განა ვინ წასვლოდა საკუთარ ბუნებას?!

მითუმეტეს, მისთვის ასერიგად ხელსაყრელი თუ გახლდათ ყოველი ამგვარი ტრანსფორმაცია.

მაგრამ... შენ რატომღა უნდა აპყოლოდი, მცირერიცხოვანი ერი რომ გერქვა, რას და რატომ ეწირებოდი... თუ დამოუკიდებელი არსებობა ვერც წარმოგედგინა ან არ გეჭაშნიკებოდა და იმპერიის განაპირა პროვინციად უფრო მშვიდად და უხიფათოდ გრძნობდი თავს, უფრო აღმტაცად შეიგრძნობდი კეთილდღეობის ილუზიას?..

ჯერ დემოკრატია და მერე დამოუკიდებლობაო...

ავი ბედისწერა ამ ლოზუნგში გამოხვეულიყო, კიდეც ერთი ლოზუნგი რომ ამოეყენებინა საყრდენად:

— დემოკრატებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

პროლეტარებისა არ იყოს, ისე გამოდიოდა, თითქოს მთელი ქვეყნის დემოკრატები მაინცდამაინც საქართველოში უნდა შეერთებულიყვნენ!..

ამერიკის შეერთებულ შტატებს რაღა დამართოდა, ნუთუ დაბნეულიყო ჭრელი პოლიტიკური პროცესების შემყურე?

კომუნისტური მოძრაობა მთელ მსოფლიოში ნაციონალიზმით დაენგრია ამერიკას, სწორედაც რომ ნაციონალიზმით:

— ეროვნული თვითმყოფადობის მრწამსი შთაუწერგა ცივილიზირებული სამყაროსათვის აქამომდე უცნობ ხალხებსა, ტომები, თემები, გაერთიანებანი ერებად აქცია და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა მიანიჭა, დაპყრობილი, დაბეჩავებული, დაჩაივებული ძველი ერები გამოაფხიზლა, იმედი ჩაუწერგა და ნააქება თავისუფლებისათვის საბრძოლველადა... ნაციონალიზმითა, ამ მარად უკვდავი, ან თუ მარად ცოცხალი იდეითა, სწორედაც რო ნაციონალიზმითა პირველყოვლისა...

და ერთბაშად და უეცრად თვითონვე რომ დაპირისპირებოდა ნაციონალიზმს?

რასაც ამდენხანს ასეთი მიზანდასახულობითა და გულმოდგინებით აგებდა, ახლა თვითონვე რატომ უნგრევდა საძირკველს?

დაბნეულობა უნდა დარქმეოდა მის ამგვარ მოქმედებას, სხვა რა? თურმე არა:

პოლიტიკა და მხოლოდ პოლიტიკა.

ჩვენთვის საბედისწერო შეიქნებოდა ამერიკის ეს სახეცვალება?

რას დაგიდევდა, როდესაც კაცობრიობა ატომური ნგრევის წინაშე მიმდგარიყო, ალარც ნგრევის სხვა საიდუმლოებანი დარჩენილიყო საიდუმლოდ, და ყველას შეეძლო ქვეყნის ამაფეთქებელი იარაღის შექმნა, თუკი სათანადო ეკონომიკურ საფუძვლებს მოიპოვებდა.

ამიტომაც: ყველას გაშვება არ იქნებოდა თავის ნებადა, გადარჩენა მხოლოდ თანხმობით თუ მოხერხდებოდა, ხოლო თანხმობა სჯობდა ცოტაზე ყოფილიყო დამოკიდებული, ვიდრე უამრავზე, რათა ერთის ნაცვლად უეცრად თხუთმეტი არ შემოჯდომოდა მრგვალ მაგიდას.

ესეც მარტივი არითმეტიკა ამერიკის შეერთებული შტატებისა.

— როგორც არითმეტიკა მარტივია, ხოლო როგორც რო პოლიტიკა — გამიზნული, როგორც ტაქტიკა — ფრთხილი, ზომიერი.

და ამ გადასახედიდან მაინც ერთი პარტნიორი ერჩივნათ, უკვე გამოცდილი და შეთანხმებამდე მიყვანილი. თანამედროვე გამანადგურებლებისათვის სულერთი იყო, თუ ვინ ფლობდა, ვის ეპყრა ხელთ — დიდსა თუ პატარა ქვეყანას, მაგრამ დიდ ქვეყნებს მცირე სახელმწიფოები უფრო დაუნდობელი რომ ეჩვენებათ, უფრო გაბოროტებულნი და უღმობელნი, ესეც არ არის ძნელი ამოსაცნობი და თავისი ფსიქოლოგიური სარჩულიც მოეპოვება.

თუმც... ჩვენ რატომ უნდა შევწირვოდით პოლიტიკის ამგვარ სახეცვალებას?..

ჯერ დემოკრატია და მერე დამოუკიდებლობაო...

ეს ლოზუნგი ილია ჭავჭავაძის ეროვნულ მოძღვრებას რომ უარყოფდა?

ასე გახლდათ, ცხადია, მაგრამ ერიდებოდნენ ილიას სახელს, მისი ასე პირდაპირ უარყოფა წამგებიანი გახლდათ დემოკრატიზმის მებაირახტრეებისათვის ჩვენში და ამიტომაც ცდილობდნენ მისთვის გვერდის ავლას, თავისებურად განმარტებას ილიას ნაციონალიზმისას.

— ის სხვა დრო იყო, აი ამას ეჭიდებიან. სხვა დრო იყო და შესაფერისი იმისათვის, ერის დამოუკიდებლობისათვის, ერის თვითმოფადობისათვის რო ებრძოლა ადამიანსაო, ახლა სხვა დროა, სხვა მოთხოვნილებანი დაისახა ქვეყნიერების წინაშე, და ყველა ერი საერთო ფეხის ხმას უნდა აჰყვესო. ჰო: ის სხვაო, ეს სხვაო...

ამ ლოგიკით ცდილობდნენ გვერდის აელას არამარტო ილიასათვის, არამედ მთლად მისი თაობისთვისაც, ადრინდელ თაობათათვისაც და მერმინდელ თაობათათვისაც, რადგანაც:

— ეროვნული ძარღვი არასოდეს არ განყვეტილა საქართველოში, არასოდესა. ერთი ნუთითაც არა.

მართლა რაიმე შეცვლილიყო ჩვენს ქვეყანაში ილიას შემდგომ?

არაფერიც არ შეცვლილა, არაფერი, ბენვისოდენადაც არაო, — ირწმუნებოდა ოთარ ჩხეიძე.

ეს ორი საუკუნე რომ მოექცეულიყავით ერთი იმპერიის გამგებლობაში, ჩვენ გამოხსნა გვენადა და ის კი არ გვიშვებდა.

ესეც ჩვენი ყოფის თავი და ბოლო, არც არაფერი რომ მომატებოდა და არც არაფერი მოკლებოდა.

ილია ეს იყო.

და ჩვენი დროც ეს გახლდათ.

გაუნელებელი უბედურება, რომ არაფერი იცვლებოდა ჩვენში.

მწერლისათვის ასახსნელი იყო, რომ ბედისწერასაც თუ შეებრძოლებოდი, ძალას მორევით ვერ მოერეოდი, მაგრამ ჭკუით რატომღა უნდა ეჯობნათ ჩვენთვის, ეს უკვე ველარ გაეგო — ასე ადვილად რატომ უნდა გავებით მახეში?! თანაც თავდაუღწეველ მახეში...

ეს მახე ინტეგრაცია გახლდათ — სახელშეცვლილი და არა სახეშეცვლილი:

— სახე უცვლელია, სახე იმპერიისა. ნაციონალიზმია ჩვენი გადარჩენის იდეოლოგიური იარაღი და ერის გადარჩენა. ეს არის ერთადერთი აზრი, რაც შეიძლება რო გააჩნდეს სიცოცხლესა. აზრიც ეს არის და მიზანიცა. სხვაფრივ სიცოცხლე სიკვდილთან თამაში უფრო იქნება. ადამიანი არც უნდა ჩაერიოს ამ თამაშშია. არის სიცოცხლის სხვა სახეობანიცა, იქ ითამაშოს რამდენიცა ნებავეს, იმდენი ითამაშოს სიკვდილმა, — ითამაშონ, ითამაშონ სიკვდილ-სიცოცხლესა. ადამიანი არ უნდა მიეკედლოს, არ უნდა იცოცხლოს უაზროდა. აზრი ერია, — ერი, ერი, — აზრი ქართველია, აზრი საქართველოა, სიცოცხლის აზრი. ყველამ თავისი იცოდეს. ჩვენს მინა-წყალზე არც არავინ უნდა გამოიღოს თავი. იმპერია უნდა შეგვეშვას.

არ გეშვებოდა.

და ამერიკა — მისი დამჯაბნავი რამდენიმე ათწლეულზე გადაჭიმული ცივი ომის შემდეგ — პოლიტიკას ცვლიდა და ისევ რუსეთთან ამჯობინებდა მოლაპარაკებასა და მსოფლიო გადანაწილებას, იმ ახლებურ წესრიგს, რომელსაც უფრო თვითონ კარნახობდა, მაგრამ

დათმობასაც იჩენდა, ვაითუ ნამეტანი მომივიდეს და აწყობილი საქმე იმისმა გამძვინვარებამ სასწორზე შეაგდოსო.

ამ შეთანხმების გვერდის ავლა მოენდომებინა დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლებას, ამ სცილასა და ქარიბდას შორის გაძრომა, მაგრამ ვერ ჰგავდა ჩვენი სახელმწიფო ნავი ოდისევსის ხომალდს და უხიფათოდ ამიტომაც ვერ დაუსხლტებოდა ავ ბედისწერას.

დავითისა მტერობისათვის მტრად ნუ შეექნებით ქვეყანასაო, — აკი ამოა ღალადისად რჩებოდა სოლომონ მსაჯულის ვედრება, რამდენიც გინდა გემეორებინა და გემეორებინა.

ნრე უნდა შეკრულიყო.

და ზვიად გამსახურდიას დამხობილ ხელისუფლებასთან ერთად უნდა დაედო თავი, ეგაა, საერთაშორისო ვითარება ისე შეტრიალებულიყო და რუსეთსაც ისე გასჭირებოდა, ველარ ააშენებდა ახალსა და ძლევამოსილ იმპერიას დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ნილაბქევმ. ეჭიდებოდა და ველარ ინარჩუნებდა... მაინც არა და არ ეშვებოდა და უკეთესი დღეების იმედად ხვევდა მკლავებს.

საქართველოც უკეთესი დღეების იმედზელა დარჩენილიყო, სადღაც უკან გადატყორცნილი.

გლობალიზმი უტევდა... ინტეგრაცია სჭამდა და იმ ნაციონალიზმს აფარებდა თავს, არამცთუ რუსეთი, უკვე ამერიკაც რომ სახელს უტეხდა ახალი დემოკრატიული იდეოლოგიის შემოთავაზებით.

ჩვენც ხომ არ შევუცვალთ სახელი ნაციონალიზმს და დავარქვათ თუნდაც ახალი ნაციონალური მთლიანობაო, — მწარე იუმორით ცდილობდა ოთარ ჩხეიძე გულის მოოხებას: ახალი ახალია და ძალიან სადავო აღარ უნდა ჰქონდეთ, მაგრამ... შინაარსი ისევ ძველია, ძველია და ძველთაძველი: ბრძოლა იმპერიისაგან თავგამოხსნისაო.

რალა სოციალისტური ინტერნაციონალიზმი და რალა დასავლური კოსმოპოლიტიზმი!..

მათ შორის საკმაო სხვაობა კი არსებობდა, მაგრამ ჩვენთვის რა ბედენა გახლდათ, როდესაც ორივე ერთნაირად ემუქრებოდა ჩვენს თვითმყოფადობას. ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ურთიერთობებს რომ ვერ ავცდებოდით და არც უნდა ავცდენოდით, ეს ხომ არ ნიშნავდა, რომ აშკარა ხიფათსაც არ მოვრიდებოდით, ხიფათს, რომელსაც გარდუვალად მოასწავებდა მეტი და მეტი შერწყმისაკენ სწრაფვა, იმ მორევში ჩათრევა, რომლისთვისაც გინდ სოციალიზმი დაგერქმია, გინდ ინტეგრაცია და გინდ გლობალიზმი... ამას უნდა მოვრიდებოდით, ამისგან უნდა გადაგვერჩინა:

— ერი ჩვენი, ენაი ჩვენი, კულტურა ჩვენი, ხასიათი ჩვენი, ისტორია ჩვენი, როგორც რო უნიკალური, გამორჩეული გამორჩეულთა შორისა... მრავალ, მრავალ გამორჩეულთა შორისა, რადგან რო სილამაზე ნაირფეროვნება გახლავთ, ერთფეროვნება სილამაზე არ ყოფილა და რაღაა სიცოცხლე, ლამაზიც თუ აღარ იქნება?!

ერისა და სილამაზის დითირამბით ბოლოვდებოდა ესეი, მათი ურთიერთგანმსჭვალვითა და განუყოფლობით, „ლანდებში“ უაღრესად ლაკონიურ ფორმულაში რომ მოექცია და ახლა თითქოს მისი ვარაიაცია შეექმნა:

— მშვენიერება არის ერი!

ესეც გულისგული ოთარ ჩხეიძის მხატვრული მემკვიდრეობისა.

ესეც გულისგული მისი პოლიტიკური ესეებისა და თუნდ სტატიათა ამ რკალისა, „კლდეკარის“ ფურცლებზე რომ გამოქვეყნებულიყო და... კიდევ ისევე ახდებოდა ყველაფერი, ამ ესეებში როგორც გამოთქმულიყო.

ოთარ ჩხეიძეს კვლავ მოუწევდა დაბრუნება ჩვენი ისტორიის ამ უმწვავეს ჟამთან და თემატიკასთან „კლდეკარის“ ფურცლებზევე, როდესაც „თეთრი დათვის“ ირგვლივ დიალოგისას ბელა შალვაშვილს გასცემდა პასუხს შეკითხვებზე... თუმც ჯერ „თეთრი დათვი“ უნდა დანერილიყო, მანამდე კი „არტისტული გადატრიალება“ და სწორედ ამ რომანებში — ისევე, როგორც „ბერმუდის სამკუთხედში“ — განივთვლებოდა მისი პოლიტიკური შეხედულებანიც და სახელმწიფოებრივი იდეალიც, რომლის რეალურ ყოფაში დამკვიდრებისთვისაც შეენირა სიცოცხლე.

ჯერ დემოკრატია და მერე დამოუკიდებლობაო, — თავისი დაეჟინებინა იმპერიულ ლოზუნგს.

დავითისა მტერობისათვის რათ უნდა შეექმნათ მტერი ქვეყანასო, — თავისას ივედრებოდა ეროვნული მრწამსი, კიდევ ერთხელ რომ გამხდარიყო გადასარჩენი გაშმაგებული საერთაშორისო ჭიდილის ფონზე, ახალი მსოფლიო წესრიგის მორევში.

ხოლო მშვენიერება... ერი გახლდათ მშვენიერება უკუნიით უკუნისამდე და სხვა არც არაფერი, თუკი ჭეშმარიტების ძიება გენება და არა მირაჟებისა და ილუზიების დევნა: აცა, სადმე ეგებ ჩემთვის სახეიროს ჩაეავლოო!..

უკიდურესად დამძიმებულიყო ახალამოგებული სახელმწიფოს ყოფა. არანაკლები სიმძიმე წინ გვედო.

დავითისა მტერობისათვის... დავითისა მტერობისათვის!

თავი XVI

„ოთარ ჩხეიძე წინასწარმეტყველი იყო...“

1996 წლის 13 სექტემბრის დღიურში ჩაინერდა, რომ თინათინ თუშ-მალაშვილს წინო აბაშიძის მოგონებები გადაეცა „კლდეკარისათვის“.

— კარგად შეუნიშნავს წინო აბაშიძესა, 1924 წლის დეკემბრისათვის...
ნია და მართლაც კარგადაც შეუნიშნავს...

იმას ეს შეენიშნა:

— აფხაზეთიდან დეკემბრით, საცოდავები არიან რაღა თქმა უნ-
დაო, მაგრამ რა არის ეს დეკემბრობა, ჩვენ რო გვდეკემბრდნენ, იმასთან
შედარებითაო. ახლა მთავრობა მათთვისა ზრუნავს, ხალხი იმათთვის-
სა ზრუნავს, უცხოეთის დახმარებანი იმათთვისაა გადადებული, დეკ-
ემბრები ჩვენ ვიყავით, ყველაფერი რო წაგვართვეს, სახლ-კარი გა-
დაგვინვეს, ხალხი დაგვიხოცეს და არც არსად გვიშვებდნენ. არც
ლუკმას გვანჯდიდნენ, გვდეკემბრდნენ როგორც ცოფიან ძაღლებსა
ჩვენიანები და ჩვენივე ქვეყანაშიო.

კარგად შეუნიშნავსო, — გაიმეორებდა და დასძენდა:

— ტრაგიზმის არსი ეს არის, ტრაგედია ეს არის, მიგნებულია უბე-
დურების დედაარსი რაღა თქმა უნდა.

თვითონ მოგონებანი ვერ იყო ისე კარგად დანერგილი, იმ მღელ-
ვარე დღეებს რომ შეჰფეროდა. ამ მოსაზრებას გაუზიარებდა ავ-
ტორს. — მართალიაო, — ის მიუგებდა, — მაგრამ ახლა მეტი ვეღარ
შეეძელი ხანდაზმულობის გამოო, ადრე შიშმა არ დამანერინაო...

შენუხდებოდა ოთარ ჩხეიძე:

— მართალია. არც უნდა შემენიშნა. მოხუცებულა, მახსოვს პირველი
მოთხრობები რო გამოაქვეყნა, კარგად შეჰხვდნენ. მერედამერე ვეღარ
გამოიჩინა თავი. რაც არის, არის, მოგონებანი უნდა დაიბეჭდოს: ისევე
როგორც დაუნერია, — იყოს, იყოს, შესწორებები უფრო აბურღავს...
თუმცა გააჩნია თუ ვინ გაასწორებს?... მე თვითონ არ მინდა ხელი შევახო.

არც შეახებდა. მასალის, იშვიათი და მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი ცნობების თვალსაზრისით ნინო აბაშიძის მოგონებანი ძვირფასი აღმოჩნდებოდა ჩვენი ისტორიოგრაფიისათვის და კიდევ მალევე ჩაერთვოდა ლიტერატურულ მიმოქცევაში.

* * *

თამაზ ნატროშვილის არაერთი მასალა მოხიბლავდა ჟურნალ „კლდეკარის“ თვალისდევნებისას, მაგრამ 1996 წლის მე-2 ნომერში გამოქვეყნებული ფრანგი მეცნიერის მორის ბრიერის „მივლინება საქართველოში“ ისე დააინტერესებდა, რომ საგანგებო წერილით „შარდენის ნაკვალევზე“ გამოეხმაურებოდა („ლიტერატურული საქართველო“, 1997, 25 აპრილი) და გარდა ჟან შარდენისა, სხვა სახელებსაც წამოატივტივებდა — პიეტრო დელა ვალეს, არქანჯელო ლამბერტის, კრისტოფორო კასტელს — ჩვენი ისტორიული მოვლენების შესწავლას ქართულ წყაროებთან ერთად ამ უცხოელ მოგზაურთა თუ ჩვენს სამშობლოში კეთილი მიზნებით დამკვიდრებულ მისიონერთა ჩანაწერები თუ რელაციებიც რომ გვიადვილებდნენ.

ნეტა ჩვენს დროშიც თუ შექმნილიყო იმგვარი ყაიდის თხზულებანი, უცხოელთა თვალთ დანახულ თანადროულ სურათებსა თუ ცალკეულ ნიუანსებს ისე რომ შემოგვინახავდნენ, ძალიან წაგვდგომოდა ისტორიული პანორამის, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური თუ კულტურული რეალობის აღდგენისას?!

და აგერ მოულოდნელი სიურპრიზი — ფრანგი მეცნიერის „არც-თუ ვრცელი, მაგრამ უაღრესად შინაარსიანი და მრავალმხრივ საგულისხმო ინფორმაციის შემცველი ნაშრომი“, დაწერილი 1935 წლის ზაფხულისა და შემოდგომის შთაბეჭდილებებით და თარგმნილი ცისანა ბიბლიეიშვილის მიერ.

ამ დღიურების გულდასმით გაცნობა თამაზ ნატროშვილს დაარწმუნებდა, რომ მორის ბრიერი არ ჩამოუვარდებოდა თავის წინამორბედებს და მისი დაკვირვებული თვალიც ყველაფერს ამჩნევდა — კარგსაც და ავსაც, გულმოდგინედ იწერდა ცინცხალ შთაბეჭდილებებს, და ამიტომაცაა, რომ მისი დღიური:

— დღეს გვევლინება უნიკალურ დოკუმენტად, სამოცი წლის წინანდელი თბილისის ცხოვრებას რომ აცოცხლებს ჩვენს თვალწინ.

ფრანგ მეველევარს, როგორც ღრმად გარკვეულ პიროვნებას დღიურის ჟანრის თავისებურებებში, ჩინებულად მოეხსენებოდა, რომ არ არსებობს წვრილმანები, როდესაც გარემომცველი სინამდვილის დო-

კუმენტური სურათის შემონახვას ლამობ. ის, რაც დღეს წერილმანი გგონია, ხვალ ეგებ ყველაზე საგულისხმო და მრავლისმეტყველი დეტალი აღმოჩნდეს და უკეთესად ჩაგახედოს მოვლენათა დანაშრეებში, ვიდრე იმან, რაც გრანდიოზულად შერაცხულიყო და მიაშიტ ადამიანებს ეგონათ, სხვა არც არაფერია საჭირო ჩვენი ეპოქის გასაზრებლად.

თამაზ ნატროშვილს არ გამოორჩებოდა ფრანგი თანამოქალმის ეს მისწრაფება, ალლოთი ეგრძნო თითქოს წერილმანი, სინამდვილეში კი მნიშვნელოვანი რეალები და მათი აღბეჭდვის აუცილებლობა:

— ბრიერის ნაშრომში უხვად არის დამონმებული ის დეტალები, რომლებიც მრავალთა მეხსიერებას შემოუნახავს, მაგრამ იშვიათად აღბეჭდილა ქალაქდზე, აქ კი ერთად მოუყრიათ თავი და ქმნიან ჩვენი გუშინდელი ყოფა-ცხოვრების საუცხოოდ დახატულ სურათს.

სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელი ყაზარმას უფრო მოაგონებდა ადამიანს, სურსათ-ანოვაცის მაღაზიები მოსახლეობის უმრავლესობისათვის მიუწვდომელი იყო, ამიტომაც მოქალაქენი ყიდულობდნენ იმას, რასაც შენვდებოდნენ და არა იმას — რისი ყიდვაც სურდათ, პროფესორის ბინა 12 კვადრატულ მეტრს არ აღემატებოდა, იქ შესაძლოა ოთხ სულს ეცხოვრა და ეს ოთახი მეცნიერის კაბინეტიც ყოფილიყო და საწოლი ოთახიც...

თამაზ ნატროშვილი საილუსტრაციოდ საკმაო მასალას მოიხმობდა და... კიდევ შეფიქრიანდებოდა: ემანდ მთელი დღიურის გადმოწერამ არ მომიწიოსო, — ამიტომაც მკითხველს ამცნობდა: ბრიერის ჩანაწერებიდან კიდევ მრავალი საინტერესო ეპიზოდისა და მსჯელობის დამონმება შეიძლებოდა (იქვე ჩაურთავდა: რად ღირს თუნდაც ალავერდობის აღწერილობა!), მაგრამ, ცხადია, ყველაფერს ის სჯობს, თვითონვე გაეცნოთ ამ ნაშრომს, რათა იხილოთ ჩვენი არცთუ შორეული წარსულის შეუფერადებელი და ჭეშმარიტი სურათი.

შარდენის ნაკვალევზეო, — სტატიის ეს სათაური თავისთავად აღმატებულ შეფასებად გაისმოდა.

თამაზ ნატროშვილი იმთავითვე მაღლა აზიდავდა თამასას, რაკილა იცოდა, რომ უტყუარი შეფასების დამტკიცება არც ამჯერად გაუძნელდებოდა. მითუმეტეს, ყოველთვის ძალიან ხიბლავდა ვითომდა წერილმანები, სინამდვილეში ღრმა ცნობებს რომ იმარხავდნენ, მათ გამოწურვაზე ხშირად აუგია სრულიად ახლებური და გაბედული მტკიცებულებანი და ამიტომაც შეიცნობდა ფრანგ სწავლულში თანამოაზრეს, მისი დღიურის მნიშვნელობის წარმოჩენით კი — სარეცენზიო გა-

მოხმაურებაზე მეტად — წვრილმანთა თავისებურ აპოლოგიას შექმნიდა, ასერიგად ღირებულს ზოგადთეორიული თვალსაზრისითაც. ფასდაუდებელ წვრილმანთა აპოლოგიას.

* * *

1997 წლის 8 სექტემბრის დღიურის ჩანაწერი მრავალმხრივად დაზოგადებული. ისეთი შთაბეჭდილება გრჩება, თითქოს XIX საუკუნის მეორე ნახევარი იყოს, ქართული ჟურნალისტიკის ფეხის ადგმის ხანა:

— „კლდეკარის“ ანგარიშზე 150 ლარი ყოფილა. წრევანდელი პირველი ნომრის სასტამბო ხარჯები 410 ლარია. განსხვავებას დაფარვა უნდა. ჩემს ყელქცეულის ნაკვეთში ჩემს წილად ტონანახევარი ხორბალი მოსულა. ეგება სხვაობა დაფაროს. 1 ტონა 250 ლარად იყიდებაო. დაფარავს 1 ტონა და 500 კგ?.. დაფარავს... შემდეგი ნომრები???.. წრევანდელი მეორე ნომერიც დასტამბულა, — შეწყვეტით შეწყვეტით ჟურნალის გამოცემასა, მაგრამ ეს თანხაც ჰო გადასახდელია?!. მერმისის მოსავლამდის ვინ დამაცდის?!. როსტომი იმედოვნებს. იმედიც კარგი საქონელიაო.

ეს როგორ შემობრუნებულიყო დრო!..

არადა, შემობრუნებულიყო და ეგაა.

30 სექტემბერს სტამბას მიაკითხავად.

დაგვიანდა „კლდეკარის“ ნომრების გამოცემამო, — უსაყვედურება და სტამბის დირექტორს.

ამ კვირაში იქნებაო.

კიდევ ერთი ნომერი იყო გადაცემული და: სხვაგან წავიღებო, — ეტყოდა.

წუო, — სტამბის დირექტორმა, — დროზე გამიგიცემთ, ცოტა იაფადაც გამოგიცემთ. ესეც არ არის ძვირი, 2 ლარამდე ჯდება თითო ეკვემპლარიო.

50 თეთრად იყიდება. 250 ცალი ხარჯებს ვერ ანაზღაურებს, ახლაც ნახევარი მე თვითონ დავფარე. მეტს ველარც ავიტანო, — ოთარ ჩხეიძემ.

მაინც შეთანხმდებოდნენ და ახალ ნომერსაც დატოვებდა.

30 ოქტომბერს სტამბა მოითხოვდა თავის ვალს.

და დღიურის ჩანაწერში:

— ამა წლის მეორე ნომრის სასტამბო ხარჯები არ გადაგვიხდია. პირობით გამოგვატანეს. ველარც ითმენენ. პირველი ნომრისაც უმეტესი ნაწილი შინიდან დავფარეთ. მეორესიც ასევე მოგვინევს. თუმ-

ცა იყიდება ორივე ნომერი, მაგრამ ტირაჟი პატარაა, ფასი — მცირე, ვერ გაასწორებს სასტამბო ხარჯებსა. ველარც მე გავწვდები. ქალაქი კიდეც უნდა გვეყოს ორი ნომრისათვისა, ასევე მცირე ტირაჟითა რა-ღა თქმა უნდა, მაგრამ სტამბა?!. როსტომი ვარაუდობს, როგორმე დავფარავთო. ვნახოთ!..

* * *

„კლდეკარის“ განხილვას გორის უნივერსიტეტში ივანე ამირხა-ნაშვილის დოკუმენტური ნოველა — „შემოდგომის ფოტოსინთეზი“ — მიეძღვნებოდა, ერთი ყველაზე სახიერი ნიმუში მისი „თეთრი ჯვრის ხეობის“ ციკლიდან, ამ პასაჟსაც რომ ამოიკითხავდით: რამდენიმე წლის წინათ როგორ წარმოიდგენდი, თუნდაც წინასწარმეტყველს ეთქვა, 1996 წლის 9 ნოემბერს თბილისში საქართველოს ფეხბურთელთა ეროვნული ნაკრები ინგლისს ეთამაშება და შენ იმ დღეს სტადიონზე კი არა, გორში წახვალ ჟურნალ „კლდეკარის“ განხილვაზეო, გულიანად გამეცინებოდაო.

ფეხბურთის თავგადაკლული გულშემატკივარი ამ დეტალითაც მიაინჟნებს მკითხველს ამ განხილვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, არა პროვინციული ქალაქისთვის, არამედ ზოგადეროვნული, ზოგადლიტერატურული თვალსაზრისით.

ხომ იყო დრო, როდესაც ლიტერატურის ცენტრმა თბილისიდან გორში გადაინაცვლა?

ასე განმეორებულებოდა ის ხანა და გორს კვლავაც შეენარჩუნებინა ლიტერატურული ცენტრის როლიც და მოვალეობაც.

ფერმწერის ხელოვნებით მოხაზული შემოდგომის სურათი ყველაზე მარჯვე კამერტონი აღმოჩნდებოდა ამ დოკუმენტური ნოველის კომპოზიციის ასაგებად, გამოცეიებული მზე ქუჩიდან შინ რომ გინვევდა საფიქრალ-სამასლაათოდ, შინ კი, უნივერსიტეტის ერთ-ერთ კაბინეტში ლიტერატორთა მცირე ჯგუფი მწერლობაზე საუბრით ილამაზებდა ყოფას. ჩემი მხრივ ამასაც დავძენ, რომ: ეს იმ შეგნებით ხდებოდა, რათა შენარჩუნებულიყო კულტურის უწყვეტობა.

— შორიდან სხვანაირები ჩანდნენ, გეგონებოდა, არ უწყიან და არც აინტერესებთ, დაქცეული ქვეყანა რომ სამგლეთად ქცეულა. თავშენიერული ინტელექტუალი ასკეტები! — სხვა რა უნდა იფიქრო, როცა აქვე, ამათ სიახლოვეს ამაოების ბაზარი ფუთფუთებს...

მართლაც ამაოების ბაზარი!.. ეს შესანიშნავი მეტაფორა, მოხდენილი და ტრაგიკული, ჩვენს საზოგადოებრივ ყოფას უფრო შეჰფე-

როდა, ვიდრე უილიამ თეკერის დროინდელ ინგლისს, რომლის ცხოვრებაზე დაკვირვებამაც აპოვნინა ეს უკედავი სიტყვათშეთანხმება რომანის სახელწოდებად.

ოღნავადაც არაფერს გადააჭარბებდა ივანე ამირხანაშვილი, როდესაც გარემომცველ სინამდვილეს ასეთნაირად წარმოსახავდა, ვაჭრადქცეული პლები ფულებს გადაურევიაო, სიტყვა სავაჭრო საქონლად ქცეულაო, მოსამართლეები და პროკურორები განსასჯელებთან ვაჭრობენო, პოლიციელები — დამნაშავეებთანო, ექიმები ჰიპოკრატეს ფიცს ლატაკი ავადმყოფების უკანასკნელ გროშებზე ჰყიდიანო, მინისტრები უცხოეთის კრედიტებს ფლანგავენო, პარლამენტარები — ხაზინასო, ჰყიდიან ტყის მცველები ტყეებს და სამხედროები — იარაღსო, ჟურნალისტები ცარიელ სიტყვებს ასალებენო, მწერლები წიგნებს ვერ ჰყიდიანო, ახალგაზრდა პოლიტიკოსები დაპირებებით ვაჭრობენ, ყოფილი დიასახლისები — სხეულით, აფერისტები კი ლატარიითო...

ამაოება ამაოებათა და ყოველივე ამაო...

და კიდევ კარგი, რომ ყველა მაინც არ არის ჩათრეული ტრაგიკული აბსურდის ამ ორომტრიალში.

და დოკუმენტური ნოველის ავტორსაც იმედს ის უღვივებს, რომ თუნდაც ამ ჯგუფის წარმოდგენაა შეუძლებელი ამ ორომტრიალის მონანილედ, „როცა ერთად არიან, როცა თავიანთ „ასკეტურ“ თემებზე საუბრობენ... სენაკივით მყუდრო კაბინეტში...“

ბატონდებიან სტერეოტიპები, სტერეოტიპები იქცევიან ცენზურადო, — ახალი დროის ერთ-ერთ ნიშნად ამ გულსაკლავ ვითარებასაც ხედავდა ოთარ ჩხეიძე, და თუ ვინმე ცდილობდა სტერეოტიპთან თავდაღწევას, მათ შორის ივანე ამირხანაშვილიც, ვინც — ამ „ასკეტური“ შეხედრის შემსწრე — იგრძნობდა, მგონი ჩემშიც არსებობს რაღაც დოზით პროვინციის სტერეოტიპული ალქმა და რაც მალე დავაღწევ თავს, მით უმჯობესიო. და მზად გახლდათ ქედი მოეხარა გორის განათლებული საზოგადოების წინაშე:

— „მეტროპოლიიდან“ პროვინციას ჯერ კიდევ ძველი თვალთ ვუყურებთ ყოფილი პროვინციელები, რომლებიც „მეტროპოლიაში“ როგორღაც „ამოვედით“. გვგონია: რადგან პროვინცია პატარაა, აქ გულისტქმაც პატარაა, ნიჭიც პატარაა, თვალსაწიერიც — საპატარავო. სინამდვილეში იქ უფრო ძნელია კარგი ლიტერატორი გახდეს (ამას ტანითაც ვგრძნობთ დედაქალაქში „ამოსულები“), ვერ მოიტყუებ, რადგან ტყუილი მაშინვე გაგყიდის, ვერ ითამაშებ, რადგან

შენი თამაში არავის უნდა, სახელსაც ისე ვერ გაიკეთებ, ყველა კარგად გიცნობს.

„მეტროპოლიაში“ კი:

— რაც გინდა ქენი, თავდაყირა დადექი — სწორად გაგიგებენ, ითამაშე — აგყვებიან, იცრუე — გენდობიან, სახელის მოსაპოვებლად კი ტირაჟირებაც კმარა, ტირაჟი ხომ ყველაფერია.

გორს შეეძლო თუ შეეძლო დაენგრია სტერეოტიპული წარმოდგენები პროვინციაზე, გორს, რომლის კულტურას დიდი წყვეტილი და აჩნდებოდა რამდენიმე ათწლეულის მანძილზე და ეგებ ველარც ვერასოდეს აღედგინა სრულფასოვნად თავისი ტრადიციები, მისთვის ნიშანდობლივი, გამორჩეული იერით აღბეჭდილი, ოთარ ჩხეიძე რომ არა, არაფრისაგან რომ ქმნიდა არტისტულ გარემოს, სამწერლო ცენტრი გადმოჰქონდა თბილისიდან ამ პატარა ქალაქში და იმ სალიტერატურო გამოცემასაც მოუპოვებდა, ოდესღაც გიორგი და ელიზბარ ერისთავები ამაოდ რომ ლამობდნენ მის დაარსებას.

ახლა ის გამოცემა, კრებულად თუ ალმანახად სახელდებული, ჟურნალადაც გადაკეთებულიყო და მისი განხილვაც ვერაფრისდიდებით ვერ მოექცეოდა გაყინულ სქემებსა თუ ჩარჩოებში, ზერელეობის ნაკადს რაც ენება, მაგრამ, საბედნიეროდ, თავის წიაღში ყველაფერს ვერ ითრევდა.

„კლდეკარს“ შეჰფეროდა, რომ მისი განსჯა-შეფასება ლიტერატურული აზრის ზეიმად გადაქცეულიყო.

ამას კი — მონდომების გარდა — ინტელექტი, გემოვნება და ტრადიციით ზურგგამაგრება ესაჭიროებოდა?

— ეს ყველაფერი იქ იყო... ჩანდა, იგრძნობოდა, რომ ელდარ მამისთვალიშვილი, მარინა გიგაშვილი, თამილა გოგოლაძე, ზეინაბ მეტრეველი, დოდო ბიძინაშვილი, პაატა ჩხეიძე, ლალი მიქელაძე, ლიანა ბახტაძე და როსტომ ჩხეიძე მარტო „სიტყვით“ კი არ გამოდიოდნენ, თავისთავად (ეგებ თავისდაუნებურად) რაღაც დიდ ტრადიციას წარმოადგენდნენ.

კულტურის უწყვეტობა შენარჩუნებულიყო.

და მას სხვაგვარად აღარც იქნებოდა, რაღაც დიდი ტრადიციის ნაწილად რომ არ წარმოგედგინა თავი.

და ივანე ამირხანაშვილს რომ გაახსენდებოდა შვიდი-რვა წლის წინანდელი, მწერალთა კავშირის მრისხანე, მაგრამ არსებითად კომიკური გადანყვეტილება, ოთარ ჩხეიძე გაეთავისუფლებინა „ლიახვის“ რედაქტორობიდან, ჩამოერთმია ალმანახი, რომელიც ოფიციალურად

მის გარდა არავის ეკუთვნოდა, რადგან მისი შრომით იყო შექმნილი, მისი მოღვაწეობის ნაწილი და ფაქტობრივად — მისი ნაწარმოები, შეკითხვით მიმართავდა „ბორიაყის“ შემოქმედს, რათა მისი პასუხი თავისი დოკუმენტური ნოველის კომპოზიციურ ბირთვად ექცია.

ეს ბრძანება ხომ იმას ჰგავდა, მწერალი თავისი წიგნის ავტორობიდან მოგეხსნაო, — მაშინდელ ხუმრობას მოიგონებდა ივანე ამირხანაშვილი, ოთარ ჩხეიძეს კი გახსენებაც აღარ უნდოდა მაშინდელი ამბებისა, ვრცელი მსჯელობისგანაც თავს შეიკავებდა, როგორი შემგულიანებელიც უნდა ყოფილიყო ეს შეკითხვა საამისოდ, მოკლედ კი ამას ამცნობდა: მწერალთა კავშირი იმიტომ შეიქმნა, რომ მწერლისათვის შეეშალა ხელი — გზიდან აეცდინაო, ასეთია მისი სტრუქტურა, ასეთი იყო სამოცი წლის წინათაც, შვიდი-რვა წლის წინათაც და დღესაც ასეთია, მხოლოდ ესაა — დღეს დაკონსერვებულია მისი უნარი, დრო თუ დაუდგა, ისევ იფეთქებს. მაგრამ დამთავრდა. ის დრო აღარ მოვა, ჩაფერფელა უნერია ამ ერთ დროს ძლევამოსილ უნარს, ჩაფერფელა უნერია, რაკილა დრონი მეფობენო.

ამასაც დასძენდა:

— „თეზისების“ საფარით რო გადმოდიოდა გორის პირველი სალიტერატურო ალმანახი, უკვე ჩაფიქრებული იყო: რო ის ოდესმე სალიტერატურო ჟურნალად გადაიქცეოდა. ჩაფიქრებული-მეთქი!.. ოღონდ: როგორც ფანტასტიკა რალა თქმა უნდა!.. გეცინებათ. რალა თქმა უნდა, ახლა ჩემთვისაც სასაცილოა, მაგრამ მაშინ ეს არავის მოაფიქრებოდა, გარდა ფანტაზიორისა, და ეტყობა ზოგ ფანტაზიას ახდომა უნერია...

ესეც ჟურნალი.

მართალია შეკვეცილი პერიოდულობით, მაგრამ მაინც სრულყოფილი ჟურნალი.

იმედოვნებდა, მეტი სრულყოფაც შეიძლება, პერიოდულობის გაზრდაცო.

— აღარც „ცეკა“ უნდა, აღარც „ჩეკა“ და აღარც „მოსკოვი“, მადლობა ღმერთსა! მხოლოდ სახსრებილა უნდა. ამ ბოლო დროს მე მართოდ შევრჩი ამ უსახსრებო ქვეყანაში. როსტომილა მეშველება. თუ შევძლებთ, გავიტანთ, თუ არა და...

მწარე ხუმრობის გუნებაზეც დადგებოდა:

— თუ ვინმესა ნებავეს: ჩამომართვას!.. „ლიახვი“ ჰო დავთმე (ალმანახი, მდინარე არა), „კლდეკარიც“ დამითმია, სახელწოდება აღარ მოიძებნება?!.

დასრულებულიყო ჭადრის ტოტებზე ფოტოსინთეზი, სიცოცხლის მორიგი ციკლიო, — თავისას განაგრძობდა ივანე ამირხანაშვილი, —

გორის უმაღლესი სასწავლებლის კედლებში კი კულტურის ცოცხალი ტრადიცია ახალი სინთეზის გზას ეძებდაო.

მისთვის ჩვეულია ასეთი მოხდენილი, მახვილგონივრული ფრაზები, ადვილად რომ არ გავიწყებენ თავს.

და ძალდაუტანებლად ამოჩნდებოდა ელიზბარ ერისთავის სახე-ბაც ნოველის ფინალის — ყველაზე მარჯვე — დაგვირგვინებად.

* * *

1997 წლის 8 იანვარს ეტყოდნენ: მეთორმეტე სტამბაში მოხერხდება ჟურნალის გამოცემა დროულადაო.

უნდა მოეძებნოო, — დღიურში ჩაინიშნავდა.

პირველ სტამბას შარშანწინდელი წელიწადი ხომ სულაც ჩაეგდო, შარშანაც მხოლოდ ერთი ნომერი გამოეცა „კლდეკარისა“. და ამ წელს რას აპირებდა, ვინ უწყობდა!..

მეთორმეტე სტამბა უნდა მოეძებნა და ბარემ მოთავებულიყო კიდევ ორი ნომერი, ბარემ მოთავებულიყო. მერე კი... რაც იქნებოდა: ან სულაც დაანებებდა თავს და ან სხვა გზას დაადგებოდა.

სულაც დავანებებო, — წამოსცდებოდა და... იქვე წუხილიც მოერეოდა, დაენანებოდა და ძალიანაც დაენანებოდა დასახურად. როგორი შესაღწევია ეს ამდენი ხნის ნალოლიავებ-ნაამაგარი, თანაც ასეთ დავიდარაბებში გამოვლილი.

— მაინც ცოდოა ამ ჟურნალის მიტოვება, გაიმართება, შეიძლება საუკეთესო ჟურნალად დადგეს. ცოდოა. ვნახოთ. ვნახოთ. მდგომარეობა თუ გამოსწორდა, შესძლებს ჟურნალი, თავი რო გაიტანოს. ოღონდ კარგი ჟურნალი იყოს, შესძლებს. კარგიც იქნება, კარგი ავტორები თუ მოიყრიან თავსა, საიმედო ახალგაზრდობა წამოიზრდება. ყველანი ჰო არ გადაიკარგებიან უცხოეთში, ანთუ ყველანი ჰო იქ არ ჩარჩებიან?!

10 იანვრის ჩანაწერშიც კვლავ მეთორმეტე სტამბა ამოტივტივდებოდა: ნაკლებად უწყდება დენი და იქ უფრო ადვილად შეიძლება გამოვიდეს „კლდეკარის“ მომდევნო ნომერიო.

ლიფტი რომ მოძრაობდეს, ნავიდოდი, მანძილი იმდენი არაფერი, ეს კიბეები მძალავს, მაგრამ მაინც უნდა ნავიდე, ხვალვე თუ არა, ორშაბათს მაინცაო, — თავს რომ იმხნეებს, — თან თვითონვე სურს ამ საქმის მოგვარება, თორემ ამასაც მე დამავალებდა, — იქვე ეს ფიქრიც წამოეშლება:

— თუმცა და რაო: ჯერ ისევ გასაყიდა ნაწილი ორი ბოლო ნომრისა. ჯერ ისევ ვალად გვანევს გამოცემის ხარჯები.

არადა, არ უნდა გაუტყდეს ამ მწარე რეალობას:

— რა ვუყოთ!.. სჯობს, რო გამოვცეთ ახალი ნომერიცა, დროს რო ავყვეთ როგორმე. ჟურნალი ჟურნალია, დროს თუ ჩამორჩა, მიმზიდველობასა კჲარგავს. სჯობს რო გამოვცე — სჯობს რო დავენიოთ. თუმცაო და რას უნდა დავენიოთო; რაც არის, რაც რო დათქმულა, იმას — აი 1996 წელი. ჩვენ შარშანდელი ნომერი ჩამოგვირჩა, — იმასა, იმას, იმას უნდა დავენიოთ.

15 იანვარს ენვეოდა იმ სტამბას, დენი რომ არ უწყდებოდა.

არადა:

უკუნეთში შეაბიჯებდა.

— თუ არის ვინმე? — იკითხავდა.

— რა გნებაეთ? — გააგონებდნენ.

— რაღა უნდა მნებაედეს, როცა ბნელა, როცა არ ვიცი თუ ვის ევლაპარაკები.

სტამბის დირექტორი აღმოჩნდებოდა: დენის ხაზი ჩვენვე გაგვიფუჭდა, მალე აღვადგენთო.

მაგრამ ეს დაიმედებით ვერ დაიმედებულა, უკეთესობა ვერაფრისათვის შეუტყვია და უკუნს ისე გამომშვიდობებია, ვის ელაპარაკებოდა, სახეც არ დაუნახავს.

— საითაც გავიქეცი, იქით წავიქეციო. ასეა. უკეთესი რო არც შეიძლება საითმე იყოს. გაიქცევი, — წაიქცევი. გაიქცევი, — წაიქცევი და ვერც რო იდგომები ერთ ადგილასა, — უბედურებაც ეს არის.

იქვე სტამბასთან განათლების სამინისტრო იდგა — ნახანძრალი, გამომწვარი, გულგამომწვარი, კედლებიღა ალანძულიყო.

— აი სამინისტრო, რომელმაც არ იცის თუ რისთვის არის, რა უნდა აკეთოს. ესეც კიდევ ერთი უბედურებათაგანი ჩვენი. მინისტრიც ასეთი დაუსევს. ფერი ფერსა, მადლი ღმერთსაო.

მწარე ირონიით მოიოხებდა გულს და ვერც მოიოხებდა.

— შიგნით სიბნელე, გარეთ სიბნელე. კამოს ქუჩა ისევ კამოს ქუჩაა, — სახელი შეუცვალეს, მაინც ის არის. ის არის, ის არის. მაინც ის არის...

ამდენ გულისტკივილში ერთი კარგი საქმე მაინც მოენეოდა „კლდეკარს“ — მისი ბოლო ნომრის სასტამბო ხარჯებს გამომცემლობა „მერანი“ გაისტუმრებდა. სტამბას დაენერა შეცდომით და „მერანის“ ხელმძღვანელობაც აღარ ახირებოდა, გინდა თუ არა შეცდომააო.

28 იანვარს იოსებ მეგრელიძის დაკრძალვისას გადაეყრებოდა გურამ გვერდნითელს და მადლობას მოახსენებდა ამ თანადგომისათვის, თანაც დასძენდა ხუმრობით:

— ეს მე უკვე ვინინასწარმეტყველე, ყდაზე მივანერე ნომერს: „მერანის“ იმედილა გერჩება-მეთქი.

— მართლა? არ მინახავს, — ესიამოვნებოდა, ცხადია.

ამას კი ის გაეხარდებოდა: ჰონორარსაც გადავიხდით და ახალ ნომერზეც ვიზრუნებთ. ცოტა დახმარებაც კარგია, ერთბაშად ი გრძნობ შელავათსაო.

22 მარტს გორიდან ჩამოაკითხავდა დათიკო ფანქველაშვილი, თავისი დის — დარეჯანის — მეუღლე, და ამბავს ჩამოუტანდა: გამგებლობა განაწყენებულია შარშანდელი „კლდეკარიით“.

ერთადერთი ნომერი გამოსულიყო და იმასაც ასეთი გულისწყრომა გამოენვია.

— მე არც მეგონა, გამგებლობაში თუ იცოდნენ „კლდეკარის“ არსებობა, — მწარე ღიმილით მიუგებდა.

არადა, თურმე სარედაქციო მოსაწერი ენახათ, ოთარ ჩხეიძე რომ დაიჩივლებდა: ქალალდი ილევა და ჟურნალი ველარ გამოვაო.

თვითონ რისი მნახველები იყვნენ, უეჭველად ვილაც მიურბენინებდათ -- ერთგულების დასამტკიცებლად.

თანდათან ქრებოდა ომარ ჩუბინიძის მიერ ბოძებული ქალალდი. შეესება-შემომატება გამგეობას არ ანალელებდა, მაგრამ ეს დაჩივლებაც გულზე მოხვდებოდათ.

ახლა კი რედაქტორი თავის სიძეს ეტყოდა: თუ ნებავთ, რომ ჟურნალის არსებობა გაგრძელდეს, ქალალდით დაგვეხმარნონ, გასანაწყენებელი რა არისო.

მეც სწორედ ასე მოვახსენეო, — დათიკო ფანქველაშვილმა.

ესენი კი თანხმდებოდნენ, სიძე-მოყვარე, მაგრამ იქ თუ დამშვიდდებოდნენ, გამგეობაში?!

ოთარ ჩხეიძეს არ ანალელებდა იმათი გაგულისება, ოლონდ იმასაც დასძენდა: თვითონაც თავს არ მოიკლავნო.

— ერთი პირობა შეკრთებიან: ემანდ საშარო არაფერი მოჰყვესო. რა უნდა მოჰყვეს?!. ვის ედარდება „კლდეკარი“?!. შეკრთომა გაუვლით და ამით მოთავდება ეს ამბავი.

ასე სჯობსო. — დათიკო დამშვიდდებოდა.

ასე იქნებაო. — უფრო დაუბეჯითებდა მასპინძელი.

ჯერაც სულს ითქვამდა „კლდეკარი“.

ასე ითქმის: სულს ითქვამდაო.

1997 წლის 9 იანვრის დღიურში ჩაინერდა: რახან დაგვიანდა შარშანდელი მეორე ნომერი, შეიძლება დავურთო ერთი წერილიც: „ტრა-

დიციონალისტებისა“ და „მონარქისტების“ დამარცხებასთან დაკავშირებით ნოემბრის არჩევნებშიო.

— ეს გარდაუვალი იყო და ასეც მოხდა.

ოლონდ წერილის მიზანი სხვა უნდა ყოფილიყო: — ჩვენთვის რომ აუცილებელი გახლდათ საიმედო სამეფო ხელისუფლება. ამისათვის დიდი და გულმოდგინე სამზადისია საჭირო:

— დიდი და გულმოდგინე. გარდამავალ ხანაში მხოლოდ ორი პარტია უნდა მოქმედებდეს: ეროვნული და სოციალური, — რაც უნდა დაირქვან. მიზანი ეს უნდა იყოს. სოციალურიც ეროვნული იქნება და ეროვნულიც მოიცავს სოციალურსა, ოლონდ უპირველესად თუ რას მიიჩნევენ, მხოლოდ იმითი თუ განსხვავდებიან. საარჩევნო თუ სხვა რამ დაპირისპირებანი ამ ორ პარტიას შორის უნდა მიმდინარეობდეს, სამეფო ხელისუფლების პარტია არც უნდა ერეოდეს პარტიულ ბრძოლებში ამჯერადა, მხოლოდ იდეურად უნდა ამზადებდეს საზოგადოებას უკეთესი ხელისუფლებისათვისა, — სამეფო ხელისუფლებისათვისა. ეს ის ხელისუფლებაა ეკლესიასთან ერთად ერთ მთლიანობად რო გარდაქმნის მთელს ქვეყანასა და ამ მრწამსით შემზადებული ხალხი თვითონვე მოითხოვს სათანადო მმართველობასა.

ამ ყოველივეს ჯერ მომზადება სჭირდებოდა:

ეს პარტიები (დამარცხებულნი ამ არჩევნებში) ჯერ თვითონაც არ არიან მზად საამისოდ. წერიმალე პარტიული კინკლაობა არ გამოადგება გადამწყვეტ ღონისძიებებსა. სამეფო ხელისუფლების აღიარება არც ისე ადვილია ჩვენში. ორასი წელიწადია ბაგრატიონებს რო უტეხავენ სახელსა. ახლა ბაგრატიონებიც რო აიქენჩრნენ!!! თითქოს უკვე ტახტზე იწვევენო. პრეტენდენტები!..

22 იანვრის ჩანაწერში კი აღნიშნულია, თუ როგორ ეთქვა თამაზ ნიჭნივაძეს ედუარდ შვეარდნაძისათვის პირადი საუბრისას: მუხრან მაჭავარიანს რომ დაუძახო, სიხარულით მოირბენსო.

ვიციო, — გაიცინებდა, — კისრისტეხით მოირბენს, ოლონდ ამ სხვებს ეწყინებათ და არა პლირსო.

— იცის: პირველად იმან უწოდა დავით აღმაშენებელი. ეფერებოდა და ფეხქვეშ ეგებოდა. ამასაც არ დაუკლია იმისთვის არაფერი. პატივში ყყავდა. ახლაც იგივე განმეორდება, მაგრამ ამათ რალა ეუყოო...

— ზოგისთვის ასეა: პატივმოყვარეობა თუ კეთილდღეობა ყველაფერია. იდეები — არაფერი, ანთუ იდეებიც პატივმოყვარეობაა, ანთუ

ყველაფერი კეთილდღეობის წყურვილია. კეთილდღეობა — პატივ-მოყვარეობა — აი მძვინვარება მუხრან მაჭავარიანისა. სახეზე აწერია. ახატია სახეზე. მძვინვარედ ახატია.

თუმცა იქვე ამასაც დასძენს:

— რალაც ჰქონდა კარგი თავიდანა. რალაც. რალაცა!..

ოთარ ჩხეიძე ესაა — ვერ გაუმეტებია, მაინც ვერ გაუმეტებია.

რალაც კარგი ჰქონდა თავიდანაო...

ის კარგი ენანება და ძალიანაც ენანება.

ვახტანგ ჭელიძეს რომ გაუზიარებდა ამ აზრს, ის არ დაეთანხმებოდა. თავიდანვე არ ექნა ღმერთსაო. ჩემი შეჭედილი ხატის ამბავი მე უკეთ ვიცით.

პირველად მას მიეღო „ცისკარში“, — იქიდანვე ეტყობოდაო: იქიდანვეო.

დღიურის ჩანაწერი გრძელდება:

„მაინც მგონია:

ადრე თუ გვიანა, მიიზუზება ამ პრეზიდენტის კარზედაცა. მიიზუზება. დიდების კარზედა.

თუ გაუძლებს, მაშინ ეგებ რო არა ვცდებოდე: რალაცა ჰქონდა კარგიმეტქი, რო ვამბობ“.

რალაცა ჰქონდა კარგიო, ამ აზრსა და განცდას არა და არ ეშვება.

25 მარტის დღიურში გაიხსენებდა ლადო გუდიაშვილის გაცნობის დღეს: ჯერ კიდევ რომ დევნიდნენ და ჯვარს იყო გაკრული.

ზამთრის სუსხიანი სალამო დამდგარიყო, უფრო შუალამე იქნებოდა, სიმონ ჩიქოვანი და ოთარ ჩხეიძე „ორიანტის“ რესტორნიდან გამოვიდოდნენ („ახლა მინასთან რო გასწორებულა 1991-92-ის ზამთრის შედეგადა“). გამზირი შეცვლილიყო, კაცისშვილი არა ჭაჭანებდა. შემთვრალიყვნენ. სიმონა ხალისობდა. ჰყვებოდა. ჩერდებოდა. თითქოს შინ არც ერქარებაო. მათ დარჩენიათ თითქოს გამზირიო. ვილაცამ ჩაუქროლებდათ, უცებ, მოსხეპით („თითქოს ისარმა გაისროლაო“).

— ლადო არ არის ესა?! — შესძახებდა სიმონი. ოპერასთან იყვნენ.

ლადო აღმოჩნდებოდა. შეჩერდებოდა. მობრუნდებოდა. ჯერ სიმონს გაუწვდიდა ხელს, მერე — ოთარ ჩხეიძეს, და ხელს რომ ართმევდათ, მარცხენა ხელს გადაიტანდა მარცხენა ფერდისკენ, უფრო რალაც მოეფარებინა პალტოს შიგნით, — იმას მიაშველებდა. მალე გამოგვემშვიდობებოდათ, მოებოდიშებოდათ და წავიდოდა.

— სურათი თუ მიაქვს გასაყიდადა... ვილაცას შეუთანხმდებოდა...

— ამოიოხრებდა სიმონი, — არც მყიდველია სადმე... თუ გამოჩნდა,

ჩუმად უნდა მიიტანოს. აკრძალულია მაგისი სურათების გავრცელება, — ეს პო ასეა, საერთოდ მხატვრებს არცა აქვთ ნება თავიანთი სურათები რო გასცენ თუ გაჰყიდონ, — სახელმწიფო საკუთრებაა?!

შეჩერდებოდა. ვერ აეხსნა. ერთხანს იდგებოდნენ, მერე გასწევდნენ... ჰყინავდა, ჰყინავდა მშრალი ზამთრის ყინვითა.

— გავნიეთ, ოღონდ ნეტავ სადაო, არსად გზა რო არ ილანდებოდა!.. აღარ მოსჩანდა რო აღარც ლადოი... აღარა.

18 იენისს იორამ ღუღუშაური რომ ენევოდა — აკი ყოველთვისაც მოიკითხავდა, თბილისს ჩამოსვლა რომ მოუხერხდებოდა — ამჯერად გორსაც გაიხსენებდა. ჰკითხავდა: რამდენი დრო შეაღიე იქაობას და თუ დაგიფასდა, ვინმემ თუ ივარგაო?

— მანანა ჩიტიშვილმა, -- ეს მიუგებდა.

— მართალია, — დაუდასტურებდა იორამი, — ახლა ქალებში ეგრეთი პოეტი არა გეყავს. ანა აღარა წერს, ის უკვე წარსულის პოეტია.

— არამცთუ ქალებში... პოეზია რამ გაყო, რა უნდა პოეზიაში საქალებოსა და საკაცებოს... ანა მაშინ ყველაზე უკეთესად მოჩანდა, ახლა მანანას არავეინ არა სჯობიან.

სხვადასხვა დროს ორი ესეიც მიეძღვნა ოთარ ჩხეიძეს მანანა ჩიტიშვილის პოეზიისადმი „მცირე წიგნების“ ციკლში და: ასეთი წერილები იშვიათად წამიკითხავსო, — მოგვიანებით ამტკიცებდა გურამ დოჩანაშვილი.

ამჯერად კი ერთი ფრაგმენტი ვიკმაროთ ამ პოეტური ხილვების მაღლსა და თავისებურებას განზოგადებულად რომ წარმოსახავს:

„და ძალაც შესწევს იმდენიცა, სევდასაც რო გამოეხსნას, სიმართოვესაც რო გამოეხსნას, რო შეუერთდეს იმა ომახიან ალტკინებასა ერის გადარჩენის წყურვილი რომ ინვევს, — შესწევს, შესწევს, საამისო ძალღონეც შესწევს.

და ეს ორი მოტივი, უიმედობისა და იმედის მოტივი, ორი განსხვავებული მოტივი, ერთიმეორის გვერდითაა მანანას წიგნში, ერთიმეორის გვერდითაცაა და ერთ ლექსშიცაა ზოგჯერ მოხვედრილი, როგორც რო ფეთქევი ბუნებრივი, შეპირისპირებაი შეგრძნებათა, შიშისა და მხნეობის შეპირისპირებაი“.

10 იელისია.

ზაური აღარ მეხმაურებაო. ჩამოდის თბილისში, არც მირეკავს, არც მოდის, არც არაფერს მატყობინებს, — თუ გამზადდა „კლდეკარი“, სხვა რა, რა უნდა შემატყობინოსო?!

თვითონ ჩააკითხავდა გორში.

-- არ იყიდებარ, -- ზაურმა.

და დღიურში კი:

„თავისით როგორ გაიყიდებოდა?!. აღარ უნდა „კლდეკარის“ დავიდარაბაი. ვერც უარს მეუბნება. არა. უნდა რო ენეროს პასუხისმგებელ მდივნადა, ოღონდ გარჯა არ უნდა. „კლდეკარი“ არაფერს არ აძლევს. ჰონორარიც ველარ გაგვიცია, ხელფასზე ჰო ლაპარაკიც ზედმეტია, -- არაფერს არ აძლევს. აღარ უნდა“.

-- მე ნახვა არ მინდა, თუ რაიმე გვაქვს სალაროში. წლევანდელი ორი ნომერი უკვე იბეჭდება, სტამბის ვალი გვაქვს გადასახდელი.

-- 150 ლარი გვექნება.

-- რა მკედარი დაიმარხება 150 ლარით. ჩადი მაინც, ეგ ჩააბარე, დანარჩენი ვნახოთ, ეგება რაიმე მოვაგვარო.

-- ხვალვე ჩავალ.

-- უთუოდ ჩადი. უსათუოდ.

და მწარე სტრიქონები:

„აღარ გამოვა „კლდეკარი“. მენანება. მაგრამ რას ვიზამთ. თავს-ზევით ძალა როცა არ არისო“.

18 ივლისის დღიურში ასეთი ჩანაწერი გაჩნდებოდა:

„საბჭოს სხდომაზეო, -- რაღაც საბჭოები აქვთ მერიებთანა, გორის მერიასთანაცა რაღა თქმა უნდა: უზუცესია თუ რაღაც ასეთი, -- სად ვარკვიო უამრავი სახელწოდებები?!. -- საბჭოს სხდომაზეო ერთისიტყვითა: ბაგრატი გოცირიძე გამოვიდაო“.

განუცხადებია:

-- „კლდეკარს“ უნდა დავეხმაროთ, გორის სახელით გამოდის და გორი არაფერს არ მონაწილეობს იმის გამოცემაში.

და ვრცელი საუბრისა და მტკიცებობისას ესეც უთქვამს:

-- იგრძნოს რო ესმის გორსა, თუ რა მნიშვნელოვანი მოვლენაა ჟურნალის გამოცემა გორში.

ამასაც დათიკო ფანქველაშვილი ამცნობდა.

-- მერე რა უპასუხეს?

-- ქალაქის მერმა, -- არაფერიო. პრეზიდენტის რწმუნებულმა განაცხადაო: გაზეთებს დავეხმარებითო.

-- გასაგებია.

-- მათთან შეხვედრა არის საჭირო, -- მამაჩემისა და ძია დათიკოს ლაპარაკში მეც ჩავრეულვარ, ოღონდ მამამ:

-- არავითარი შეხვედრა, არავითარი მათხოვრობა. ლუკმაც რო გაგვიწყვეს, „კლდეკარს“ მაინც გამოვცემთ, ჟურნალი ჩვენი საქმეა.

ქალაქის მერი თუ პრეზიდენტის რწმუნებული თუ ვინც უნდა იყვნენ: მაფიოზები ვისი ტიკიტომრები არიან. რა იციან იმათ ანთუ ჟურნალის მნიშვნელობა, ანთუ ქალაქისა რა იციან, ანთუ საერთოდ რისი მაქნისები არიან.

აპილპილდებოდა.

მალევე დამშვიდდებოდა, ოღონდ ამას დაბეჯითებით გაიმეორებდა: ჩვენი ჩვენი მოვალეობა ვიცითო.

* * *

2000 წლის მე-2 ნომერი აღმოჩნდებოდა „კლდეკარის“ მე-19 ნიგნიც და... დამამთავრებელი აკორდიც. და ბოლო გვერდზე რედაქცია სინანულით იუწყებოდა: შეწყდება ჟურნალის გამოცემაო.

თავისი ვალი აღუსრულებელი არ დარჩენია.

იმ უმძიმეს 90-იან წლებში, როდესაც სახელმწიფო საძებარი გახლდათ სალიტერატურო გამოცემები, „კლდეკარი“ თავშესაფრადაც გადაიქცა მწერლობისათვის და სულის მოსათქმელადაც, იმ ასპარეზად, რომელმაც კვლავ გორში გადაინაცვლა და სალიტერატურო დუღილს იქიდან ამოძრავებდა.

რომ არა ფერადი საზოგადოებრივი ჟურნალის — „ომეგა“ — დაარსება, „კლდეკარს“ ეგებ კიდევ გაეძლო, მაგრამ ის მთავარი ბირთვი, რომელიც გორის სალიტერატურო ჟურნალის საყრდენს ქმნიდა, ახლა „ომეგას“ შუაგულში მოექცეოდა და ქართული პოლიგრაფიის ამ მიღწევით, რასაც ევროპული რანგის სტამბა „ომეგა თეგი“ განსაზღვრავდა, გააგრძელებდა მოღვაწეობის გზას — გაკვალულს უშუალოდ „ლიახვისა“ და „კლდეკარის“ გამოცდილებითაც.

მაგრამ ვალი ხომ აღსრულებული გახლდათ.

90-იანი წლებიც უკან მოტოვებული.

გაცილებით მეტი იმედები ჩნდებოდა „ომეგას“ შექმნითაც და მალევე გაზეთ „ჩვენი მწერლობის“ დაარსებითაც და „კლდეკარი“ კი დარჩებოდა ნიმუშად, თუ რას ნიშნავს ისეთ თხზულებათა გამოქვეყნება, რომელთაც მერეც და მერეც დაისაჭიროებდა ლიტერატურის ისტორიაც და მკითხველიც.

„ომეგას“ დაარსებისა და თანდათან დამკვიდრების დროინდელი განწყობილებანიცაა შემკრთალი ოთარ ჩხეიძის დღიურში, სახელდობრ 2000 წლის 10 იანვრისა:

— მადლობა ღმერთსა, „ომეგა“ დაარსდა, „ომეგა“ შეიფარებს ლიტერატურასა.

და 22 იანვრის ჩანაწერებში:

— გამოვიდა „ომეგას“ მეორე ნომერიცა. როსტომი ვერა ჰფარავს სიხარულსა. ნატო ჰფარავს. როსტომი ჩქარობს, მალე გამოუშვას იანვრის ნომერიცა, — მალე, დროზე, თებერვალში თუ არა მარტში წამოენიოს დროსა. ვარაუდობს: ყოველი თვის პირველი რიცხვისათვის ბაზარზე იყოს იმ თვის ნომერი. ევროპელებმა ვითომ როგორ უნდა გვაჯობონ ჩვენაო.

ალარ მახსოვდა, ამას თუ ვამბობდი. ისე რატომაც არა — რატომ უნდა დაგვეთმო თუნდ ამ შემთხვევაში და არ გავეთანასწორობოდით. იმათ არ უკვირდათ, თვის პირველივე დღეს ჟურნალის ახალი ნომერი ხელთ ჰქონოდა მკითხველს? ალარც ჩვენში უნდა გაკვირვებოდით.

ევროპელებს ვითომ როგორ უნდა ეჯობნათ ჩვენთვის?

და კიდევ უნდა გაგეთავისებინა მათი ყოველი მიღწევა, თუკი ძალაც შეგწევდა ქადილისა.

კმარა ეს ჟურნალიო, — „ომეგაზე“ განაცხადებდა ოთარ ჩხეიძე, და იქვე მოადვენებდა: შეიძლება რომ „კლდეკარს“ მივანებო თავიო. არ დაენანებოდა?

როგორ არა — და ძალიანაც დაენანებოდა:

— ის თავისებური ჟურნალია. საჭიროა ასეთი ჟურნალიცა, თანაც გორისა რო ჰქვიან!..

არადა... რომ გატყვენილიყვნენ გორელები, როდესაც ოთარ ჩხეიძე წამდაუნუმ შეახსენებდათ: „კლდეკარი“ და „კლდეკარიო“?!

არც ჰოს უთვლიდნენ და არც არას და ალარც ისე ერთგულად თანამშრომლობდნენ ამ გამოცემასთან.

ზაურ ნაქაძეს დაენყო ერთგულად, მაგრამ მასაც ველარ გაეძლო. ალექსანდრე ტაბატაძე კი შემორჩებოდათ.

ლელა სამნიაშვილი თბილისში გადმოსახლდებოდა.

ზეინაბ მეტრეველილა დარჩებოდა გორის ბურჯად.

დავით ახლოური კი შემოემატებოდათ, მაგრამ... სულ ესლა იყო „კლდეკარში“ გორი.

საჭირო ჟურნალიაო, ერთხელ რომ იტყოდა, იმავე ჩანაწერში მეორედაც აღნიშნავდა და იმასაც დასძენდა: კარგი ჟურნალიაო.

დანანებისაა ეს სიტყვები, გამოთხოვების წინ თქმული და ამიტომაც გაჟღენთილი გულისტკივილითა და სევდით, კიდევ როდის ეღირსება ამ ქალაქს თავისი საკუთარი გამოცემაო.

— აი შეწყდება და იგრძნობენ დანაკლისსა, დიდ დანაკლისს იგრძნობენ. ჟურნალმა გამოჰკვეთა სახეი თავისი. გაუმჯობესებაც მოსახერხებელია.

მაგრამ იქიდან ყურადღებას რომ ვერ გრძნობდა, ხელის ჩაქნევას აღარაფერი უკლდა.

„ომეგა“ რომ არ დაფუძნებულიყო, არაფრად ჩააგდებდა იმ უყურადღებობასაც და როგორმე შეინარჩუნებდა ამ გამოცემას, მაგრამ... თავმოყრილ მასალებს ორ ნომერში რომ მიუჩენდა ადგილს, მეტი ნომრის გამოსვლას აღარც ივარაუდებდა.

თან გულიც რომ ეთანალრებოდა?

— ვნახოთ მაინცა...

მაგრამ ისევ:

— არა!.. დავამთავრებთ. დავამთავრებთ.

შინაგანი ჭიდილი ორიოდ სტრიქონში ჩატეულა და... როგორ ცახ-ცახებენ ეს სტრიქონები.

ბოლოსდაბოლოს მაინც სინანულის განცდა უნდა გადაილახოს.

— როდისმე თუ ვინმე განაგრძობს, ღმერთმა მოუშართოს ხელი!..

და კვლავ ველარ დაფარავდა გულისწყრომას გორელებზე: აბა თუ ხმა ამოიღონ, რას ერჩით „კლდეკარსაო“?!

უკვირდა და... აღარც უკვირდა.

4 თებერვალს კიდევ უფრო სკეპტიკური ჩანანერი გაჩნდებოდა დღიურის ფურცლებზე:

— ვფიქრობდი: წლევანდელი ნომრებიც გამოგვეშვა „კლდეკარი-სა“. ვფიქრობდი. მგონია, რო აღარა ჰღირს. დამთავრდეს, გორიდანაც არავინ არ გვეხმაურება, წინააღმდეგი თუ იქნებიან, თუ სურთ, აუცილებლად თუ მიაჩნიათ. მოდუნდა ხალხი, მომჩვენარდა, მოჩოლო-ჩინდა, ადვილი აღარ არის რო: ვინმე აფორიაქდეს.

ყველგან ეს განწყობილება სუფევდა და აღარც გორი გახლდათ გამონაკლისი.

აქაურებს სულ ვერაფერი აამლელვარებდათ?

თურმე როგორ არა — სტალინს შეუძახებდი და... გაშმაგდებოდნენ.

კასპს თავისი კერპი აღემართა და... გადაირეოდნენ, გიორგი სააკაძეს თუ დაუძრახავდი.

— რაზეც რო შეიშლება ხალხი, შეიშლება და შეიშლება — ბრძოლაც ეს არის, — შეშლილი ხალხი. საზღვარი შუაში ბენვისოდენაა. მტარვალის სწყურიან, ბრძოლა ეს არის. „კლდეკარი“ ეის რა ჭირად უნდა?!

არაფერი იცვლებოდა.

დარღვეული შეგნება დარღვეულადვე რჩებოდა.

ვერა და ვერ გამოგეხსნა ხალხი მტარვალის მოვლინების წყურვილისაგან. თუ იქვე ვერ მოიძიებდნენ, ისტორიაში ხომ ეგულებოდათ

შესაფერისი ადამიანები, კერპად რომ იწამებდნენ და კვლავაც ისევე განიცდიდნენ, როგორც ცოცხალთ.

შენ კი... „კლდეკარს“ სთავაზობდი ამღვრეული ცნობიერების დასანმენდად.

და აღარც უნდა გაგკვირებოდა, თუკი სრულიად გაგიყუჩდებოდნენ — აუგსაც ველარ გადრებდნენ, მაგრამ არც „კლდეკარის“ მიერ დასახული საზოგადოებრივი თუ ესთეტიკური ორიენტირები ეჭაშნიკებოდათ.

ასეთ დროს დუმილი ყველაზე უკეთესი გამოსავალია, თუ ამასაც გამოსავალი ეთქმის.

საუკუნეთა გასაყარი აბოლოებდა „კლდეკარის“ არსებობას.

2000 წლის მე-2 ნომერი აღმოჩნდებოდა „კლდეკარის“ მე-19 ნიგნიც და... დამამთავრებელი აკორდიცო...

„კლდეკარის“ გამოსათხოვარი წერილის („ის მადლი დღემდე მაძლიერებს“) დაწერას ნინო ჩხიკვიშვილი ითავებდა და ლაკონიურად და ზუსტად შეაფასებდა ამ გამოცემის მრავალმხრივ მნიშვნელობას.

მათ შორის:

— „კლდეკარის“ ბოლო ნომერი მზადდება. ბოლო ნომერი და მორჩა, „კლდეკარი“ აღარ გამოვა. ჩემი და ჩემი თაობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის სტუდენტთათვის ყველაზე ძვირფასი და ახლობელი ჟურნალი.

— ვხვდები: ახლა ნამდვილად დავემშვიდობე ახალგაზრდობას!

— ისე მტკივა გული, თითქოს ახლობელ მეგობარს ვემშვიდობებოდე...

არაფერს აჭარბებს: თითქოს ახლობელ მეგობარს ვემშვიდობებოდეო.

ეს ემოცია, ეს მღელვარება სწორედ იმიტაა გამოწვეული, რომ უამრავი რამ გამოჩნდა ჟურნალის ფურცლებზე თავისებურ გზამკვლევად, თითქოს მოძღვარი ან უფროსი მეგობარი მიგიძღოდა.

იმასაც გაიხსენებდა, თუ როგორ ოცნებობდნენ თბილისის უნივერსიტეტის სპეცსემინარის მონაწილენი ოთარ ჩხეიძის, ამ სემინარის სულისჩამდგმელის, ფრაზის გაგონებას მას შემდეგ, რაც თავთავიანთ ნაწარმოებებს ნაიკითხავდნენ: იქნებ როგორმე გადაბეჭდოთ და მომანოდოთო, — რაც გულისხმობდა ამ ნაწარმოებთა გამოქვეყნებას „ლიახვის“ ფურცლებზე, თანაც „ნამდვილი მწერლებივით“ ჰონორარიც უნდა მიეღოთ.

— პირადად მე დღემდე ვინახავ იმ გაყვითლებული მუყაოს პატარა ბლანკებს, რომლის მეშვეობითაც ფოსტით ისეთ სოლიდურ ჰონორარს ვიღებდი, ახლაც რომ მოენატრება ბევრ ავტორს...

ისიც საგანგებოდ აქვს აღნიშნული: ყველაზე ხშირად ბუკა ჩუბინიძეს ეუბნებოდა იმ ფრაზას, რის გამოც ცოტა არ იყოს გვეხარებოდა მისიო.

მკითხველს იმასაც შეახსენებდა, რომ „ლიახვის“ ფურცლებზე არაერთი ისეთი ლიტერატურული თუ ისტორიული ნარკვევი გამოქვეყნდა, სხვა რედაქციების არქივებში რომ ძველდებოდა ანდა აზრიც არა ჰქონდა იქ მიტანას, რადგანაც არავინ გამოიღებდა თავს მათ დასაბეჭდად (ვთქვათ, ქუჯი ძიძიშვილის ესეი ნიკო სამადაშვილზე, გაიოზ იმედაშვილისა — იმავე ნიკოსა და ტერენტი გრანელზე, ლადო სულაბერიძისა — გაბრიელ ჯაბუშანურზე, თამაზ ნატროშვილისა — გიორგი სააკაძეზე, უშუალოდ კი მის მონაწილეობაზე ლუარსაბ მეორის მკვლელობაში... ოფიციალურად პირველად განმეორდა გრიგოლ რობაქიძის ლექსები, ისევე, როგორც ერეკლე ტატიშვილის ესეი საკია მუნზე...).

მოიგონებდა იმ მკაცრი კანონის არსებობასაც, საბჭოთა ცენზურა გულმოდგინედ რომ იცავდა: თუკი ესა თუ ის უცხოელი ავტორი რუსულად არ იყო თარგმნილი, ქართულად მათი თარგმნა იკრძალებოდა.

— აი, ასეთი ცენზურის დროს „ლიახვი“ მაინც ახერხებდა შესანიშნავი ევროპელი ავტორების ნაწარმოებები მიეწოდებინა ქართველი მკითხველისათვის.

ნინო ჩხიკვიშვილს თითქოს ყურში ჩაესმოდა ოთარ ჩხეიძისაგან მოსალოდნელი სიტყვები: ჩემი შრომა რა სალაპარაკოა, ამ გამოცემებს ხომ ჩემთან ერთად შესანიშნავი სარედაქციო კოლეგია ქმნიდა და ესეც ნუ დაგავიწყდებაო. და თავის მხრივ შეაგებებდა: მათი შრომა ნამდვილად დასაფასებელია, მაგრამ ბატონი ოთარის ღვაწლი მაინც ხომ გამორჩეულია. ყველას ახსოვს, რა სიმწარეც ანახეს მას სწორედ ამ აღმანახის გამო ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც „ლიახვის“ სახელწოდებით გამოდიოდა... თუმც „ლიახვი“ მაინც გადარჩა, „კლდე-კარად“ გარდაისახა და უფრო მეტადაც გაძლიერდაო.

ამ გამოსამშვიდობებელი წერილის გამოქვეყნებას კი ისეთივე მღელვარებით მოელოდა, როგორც მაშინ, თვრამეტიოდე წლის წინათ... გრძნობდა როგორც მოჰყვებოდათ ის მადლი, „ლიახვისაც“ და „კლდეკარისაც“, ახლაც ამხნევებდათ და აძლიერებდათ.

ისე მტკივა გული, თითქოს ახლობელ მეგობარს ვემშვიდობებოდეო...

ამ ფრაზას დაესესხებოდა გაზეთი „ჩვენი მწერლობა“ (2001, 15), როდესაც მკითხველს გორის სალიტერატურო ჟურნალის დახურვას აუწყებდა — „გამოთხოვება ჟურნალთან, როგორც მეგობართან“, და

საგანგებოდ შეახსენებდათ ომარ ჩუბინიძის ღვანლს, გორის პრეფექტისას 1991 წელს, მრავალმხრივ სასიკეთო კვალი რომ დააჩნია ამ ქალაქის ცხოვრებას და შემთხვევითი არც ის ყოფილა, რომ სწორედ მან გამოიღო თავი „კლდეკარის“ დასაარსებლად.

რამდენიმე წლის შემდეგ, როდესაც ჟურნალს დახურვის საფრთხე დაემუქრებოდა, უკვე ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება იდებდა თავს მის გადარჩენას და ღირსეულადაც მოიტანდა ბოლო დრომდე, და მაინც, ომარ ჩუბინიძე რომ არა, იქნებ „კლდეკარს“ დაარსება არც ღირსებოდა — „ლიახვი“ ეგებ ვერც ვერასოდეს გადაქცეულიყო სალიტერატურო პერიოდიკად.

2000 წლის მიწურულს გარდაიცვლებოდა ომარ ჩუბინიძე და თავისებურად სიმბოლური აღმოჩნდებოდა, რომ მაინცდამაინც ამ წელს დასრულდებოდა „კლდეკარის“ არსებობაც.

იქნებ ოდესმე კვლავ განახლებულიყო?

ანდა სულ სხვა სალიტერატურო ჟურნალიც გამოჩენილიყო გორის კულტურულსა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში?

ხვალისა დაე ხვალეს ეკითხა, დღეს კი „კლდეკარი“ ეთხოვებოდა თავის მკითხველს. ისტორიაში გადადიოდა და მიუკერძოებელ მკვლევართა იმედად რჩებოდა, რათა არ გადაშლილიყო მისი და მის წინამორბედ გამოცემათა ღვანლი, არ გაბნეულიყო ანდა ვინმე სხვას არ დაეჩემებინა, რისი მომსწრეც და მოწმეც ხშირადაა განუკითხავი საზოგადოებრივი და სამწერლო ცხოვრება.

საგულისხმო კი ისიც გახლდათ, რომ „კლდეკარის“ არსებობამ ბევრწლიად განსაზღვრა ამგვარ მკვლევართა, პირუთვნელ მეისტორიეთა მომრავლება, ჯერ ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოების ბირთვს რომ შეადგენდნენ, მერე კი საზოგადოებრივ ჟურნალ „ომეგასა“ და სალიტერატურო გაზეთ „ჩვენი მწერლობის“ ირგვლივ შემოიკრიბებოდნენ და ლიტერატურულ ცხოვრებასაც ააღორძინებდნენ და სალიტერატურო კრიტიკის არსებობასაც რეალობად აქცევდნენ.

არამარტო ეროვნული გმირობისათვის — იმ ეპიზოდისთვისაც, სალიტერატურო გამოცემის დაარსებაზე რომ ოცნებობდა, იმჟამად კი, „კლდეკარის“ ირგვლივ სჯა-ბაასი რომ გამართულიყო, ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება უკვე მიზანმიმართულად ცდილობდა ამ დიდებული სახელის ხელახლა და წარუშლელად დამკვიდრებას გორელთა ცნობიერებაში, და დოკუმენტური ნოველის ავტორის თვალწინ ცხადლივ იკვეთებოდა, თუ რა ენთუზიაზმით აპყოლოდნენ ამ ქალაქის მკვიდრნი ამ წამოწყებას, რომელიც თავის სასიკეთო ნაყოფს კიდევ გამოიღებდა.

ჯერჯერობით კი გორელები ამ ცნობილ სენტენციას რომ იმეორებდნენ: როცა წინაპრების სახებას ვნმენდთ დავინწყების ფერფლს, ამით მომავალში ჩვენ სახელს ვნმენდთ მტვერსო, — პირველ ყოვლისა ელიზბარ ერისთავის სახების გამობრწყინებას გულისხმობდნენ, თავისებური სიმბოლოსი გორის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების განახლებისა.

* * *

— ანაწყობსა ვკითხულობ „ჩემი სავანისა“. „მნათობში“ დაიბეჭდა, მაშინაც გადავიკითხე. მაშინაც მომენონა, ახლაც მომნონს.

2000 წლის 28 ივნისის ჩანაწერია.

„ჩემი სავანე“ ცალკე წიგნად გამოდიოდა იმ სერიით, ამერიკელები ჯიბის ფორმატს რომ უწოდებენ და ოთარ ჩხეიძის „მატიანე ქართლისა“ თავიდან ბოლომდე ასე ცალკე რომანებად უნდა ჩამორიგებულიყო წიგნის თაროზე — ტომების გამოცემამდე.

მაშინაც მომენონა, ახლაც მომნონსო...

თითქოს მოულოდნელი ფრაზაა, არა, მისგან?

ერიდებოდა თავის ნაწერებზე აზრის გამოთქმას, საქებად სიტყვას, ის კი არა, სხვის ქებასაც აირიდებდა ხოლმე, ისე უხერხულად გრძნობდა თავს... ახლა კი... ეს რომანი რაღაც სხვაგვარად მოჭდობოდა გულზე, ეტყობა. სხვაგვარად ალელვებდა...

და კიდევ: ეს ფრაზა სიხარულის გამოხატულებაცაა, იმედი რომ არ გაუცრუვდა, თან საკმაოდ რომ გაცდა სუბიექტურ განცდებს.

— დრო გასულიყო მაშინაცა, ახლაც დრო გავიდა, — ახალი ნაწარმოებებით მეჩვენება. რო ვწერდი, უკვე დამშვიდებული ვიყავი, მაშინვე რო დამეწერა, რო წამოვედი გორიდანა, უფრო მკაცრი გამომივიდოდა. ან ეს უფრო მკაცრი რა შუაშია, — ეს ჰო ხალისიანი ნაწარმოებია. თითქოს მართლაც რო სავანეო, არადა — სავანე — აქ ჰო მხოლოდ ირონიაა!.. რაც არის, არის, მგონია რო: ხალისით წაიკითხავენ.

მთავარიც ეს გახლდათ მისთვის: ხალისით წაიკითხავენო.

იუმორისტული ადგილები ისე უხვადაა, სატირასა და დრამატიზმზე უფრო მკვეთრად მოჩანს და ზოგად ტონალობასაც ის განსაზღვრავს.

— კარგია გამოდის, როსტომმა მოინდომა...

ჯერ სხვა რომანების გამოცემა ერჩივნა, „ჩემ სავანეს“ უფრო იქით, ბოლოსაკენ ვარაუდობდა, მაგრამ მე გამოვიდებდი თავს და დამთანხმდებოდა. ეტყობა, არცთუ დიდი ხალისით, მაგრამ ახლა კი კმაყოფილი დარჩებოდა. ეს ფრაზა სწორედ ამას გულისხმობს.

შოთა ასანიძე იმ ფრაზას გამოარჩევდა „ჩემი სავანიდან“: ოთარ ჩხეიძეს სატრფიალო ზოლის გამოტოვება რომ ენანებოდა: სიყვარული მაინც სხვა რამ გახლავს, მაინც ლაზათია რომანისაო, — და თავის მხრივ სთავაზობდა:

— თუკი ასეა, ჩაერთო ირინე მეფისაშვილისა და სიმონ გაჩეჩილადის დიალოგი საპროფესოროში... ზოგიერთი სხვა ეპიზოდზე „გიტარააბრაზნი“ (სიმონ გაჩეჩილადის გამოთქმა) ქალების შესახებ...

იმასაც გაიხსენებდა, თუ როგორ შეუჩივლია მისთვის არაერთხელ ოთარ ჩხეიძეს: სამსახურს თავი მინდა გავანებო, ხელს მიშლის ჩემს საქმეშიო, — და ეს კი როგორ უმეორებდა დაბეჯითებით: ასე არაფრით არ მოიქცე, ვინ იცის, როდის რას გამოგიცემენ და ჰონორარის შემყურეს ძალიან გაგიჭირდებაო.

ნიგნის კითხვისას თავი 30-40 წლის წინანდელ ინსტიტუტში მეგონა, ისეა წარმოდგენილი მაშინდელ ლექტორთა პორტრეტებით, — ირწმუნებოდა და ჩამოთვლიდა: ეს სოსო ხარშილადეო (მთელ რომანს რომ გასდევს თავიდან ბოლომდეო), ეს სერგი მაკალათიაო, ეს თედო ჟორდანიას, ეს ბიძინა დოლიძეო, ეს მანასე მიხელაშვილიო, ეს ლეონარდ ჯულაბაშვილიო, ეს იპოლიტე ვართაგავაო, ეს სიმონ გაჩეჩილადეო, ეს პოლიხრონ ცინცადეო...

— ყველა რა შესანიშნავადაა დახატული, დეტალებიც რა ზუსტად ახსოვს ოთარს...

ბევრი რამის მოგონება შეეძლო ოთარ ჩხეიძესთან ურთიერთობიდან, გულითადი მეგობრები იყვნენ და ხშირად უწევდათ თანამეინახეობაც ხან სად და ხან სად, თუ ვინმე გახლდათ ლუარსაბ თათქარიძის სახელობის საზოგადოების თვალსაჩინო წევრი, უდავოდ შოთა ასანიძეც, და ეგონა, მოყოლა თუ დავინყე, დილამდეც ვერ მოვრჩევიო... არადა, უთავებებოდა სათქმელი და უკვირდა, ეს რა ხდებაო... მწერლებს მოეხსენებათ მოგონების ეს თავისებურება, ხან რომ ისეთი ეპიზოდი მიეფარება თვალს, გგონია, ყველაფერი რომ დამავინყდეს, ეს არ დამავინყდებაო, ხან კი ისეთი ეპიზოდი ან დეტალი შეიძლება გამობრწყინდეს თვალისმომჭრელი ეფექტით, თავის დროზე რომ ვერც წარმოიდგენდი, რაიმე მნიშვნელობა თუ მიენიჭებოდა.

გარეგნულად ისე გამოიყურებოდა და ისე მეტყველებდა, ღუნედ, უნდილად, უძრავი სახით, ერთი შეხედვით იფიქრებდი, ამას ხუმრობა კი არა, სხვისი ხუმრობის გაგებაც არ შეეძლებაო. არადა, მეტად თავისებური იუმორი ჰქონდა, საკმაოდ ორლესული და ნიშანდობლი-

ვია, რომ მისი ის გამოსვლაც არაერთხელ გამოინვევდა სიცილს დარბაზში.

იგი ოთარ ჩხეიძის იმ ნოველის პერსონაჟი და შთამაგონებელი აღმოჩნდებოდა, ღრმა იუმორით რომ სუნთქავს: „შავი თუთა“. მთავარი გმირი ჰყვება, თუ როგორ გადმოდიან მის თუთაზე ასასვლელად იქვე მდგარი სამხედრო ნაწილის ოფიცერთა შვილები, ხოლო მათი დედები, ბავშვებს თვალი უნდა ვადევნოთო, ამას სტუმრობენ და აივნიდან აქცევენ ყურადღებას ბავშვებს, აცა, არ ჩამოცვივდნენ და არ გასკდნენ კვახივითო.

— ვართობ. ემასპინძლობ. მე ამისი პოსტულატები მაქვს. მაშინ მაინცა... ჰე, ჰე, ჰე... არავითარი ალტერნატივა. წყალიო თუ შეიძლებაო. ბატონი ბრძანდებიმეთქი: ცივცივ ლიმონათსაც ჰო არ ინებებმეთქი. ეგება რო ლიქიორსაცა?... კონიაკის მოსურნენიც გამოჩნდებოდნენ, შევდივარ ეშხში. ახლა ისინი?.. ჯერ რო უბრალოდ შემოდიოდნენ მეზობლურადა, ეზო ეზოს მიდგმოდა, მოკოპნიავდებოდნენ მერედამერე, მოირთევებოდნენ. მოიკაზმებოდნენ. მოლამაზდებოდნენ. მოკეკლუცობდნენ... მეც ვიჭიმები. ულვაშებს ვისწორებ, ვინკა-პავ წარბებსა. ვცუნცრუკობ. ვინმანნები. ჯენტლმენ!..

მაგრამ დიდხანს ეს სოფელი გაახარებს ვისმე განა?!

ამ სცენებს თვალს უნდა ადევნებდეს მთხრობელის სიდედრი, ვინც, ცხადია, ვერ აიტანდა ქალების (თანაც, ოფიცერთა ცოლების!) ამ დაუსრულებელ სტუმრობებს და თუთის მოხერხებას ჩაითქვამდა გაგულისებული. თუმც სიძე არ დაანებებდა: ამას მოჭრი და იმპიჩმენტი არ აგცდებო.

ამ ორიოდ ამონარიდში უთუოდ ყურს რომ მოგჭრიდათ უცხოური სიტყვებით გატაცება, ნოველის მარილი სწორედ ესაა — გამასხრება ამ ტენდენციისა, რომელსაც უღვთოდ წაელეკა ბუნებრივი ქართული მეტყველება და განსაკუთრებით კი პარლამენტს მოსდებოდა.

ასე განზოგადდებოდა შოთა ასანიძის სახალისო ნაამბობი სატირულ სურათად.

„ჩემ სავანეშიც“ გამოჩნდებოდა პერსონაჟად და პირველად მკითხველს თვალში ეცემა მისი ხმის დახასიათება, ცოტა დახშულისა თუ მოგუდულის, გაბრაზებულსაც და გახარებულსაც ერთნაირი რომ აქვს, მაინც უშლელი და ერთგვაროვანი.

მერე კი კომიკური იერით შეფერილი ეპიზოდის გმირიც აღმოჩნდებოდა, რომელიც მისთვის სულაც არა ყოფილა სამხიარულო, რაკი-ლა საკავშირო მასშტაბით გახმაურდა, როგორც საგანგაშო მოვლენა, აი, თურმე რა ხდება გორის ინსტიტუტშიო.

ნლიური თემა შეესრულებინა ჩვეულებისამებრ დროზე და პატი-
ოსნად და თბილისშიც ჩაეტანა თავის ხელმძღვანელთან სარეცენზი-
ოდ, მაგრამ ის გარდაცვლილი დახვდებოდა და კაცი კაცად რომ დაე-
ნანებოდა, თვითონაც გასაჭირში ჩაეარდებოდა — ჩაბარება ეჩქარე-
ბა, რეცენზიის დამწერი კი არავინ ჩანს.

და იძულებული შეიქნება თვითონვე დაწეროს.

ასე არაფრისდიდებით არ მოიქცეოდა, მაგრამ ინსტიტუტი აღარ
აცდიდა, აღარ იცოდა ვისთვის მიემართა და კოლეგებიც ურჩევდნენ:
შენვე დაწერე, ვინრო სპეციალური საკითხია, უშუალოდ შენი და შენ
უკეთ მოგეხსენება მისი ავიცა და კარგიც, ჩვენ მხოლოდ ხელს მოგი-
წერთო. რჩევადაც გაუზიარებდნენ და კიდევ ჩაანვეთებდნენ: ჩვენც
ასე ვიქცევით და სხვებისგანაც ასევე გვსმენია, აბა, ვინ დაგვინერს
რეცენზიებს, ვის სცალია ჩვენთვისო.

— შეიცხადა შოთამა, შორს დაიჭირა, იუარა, გაჯიქდა, არც გამი-
კეთებია ეგრეთი რამე და არც გავაკეთებო. გაჯიქდა. გაჯიქდა. იარა.
იარა. ატარა ის თავისი თემი. ატარა. ატარა. არავინ მოჰკიდა ხელი.
ვერ მოვასწრებთო. გაგზავნა. გამოგზავნა. დაუბრუნეს თავაზიანა-
და, ისევ ისევე. ვერ მოვასწრებთო. აღარც აცდიდნენ. დრო აღარ ით-
მენდა, ეს მაცდური დროი.

რალას იზამდა და თვითონვე დაწერდა რეცენზიას თავის ნაშრომ-
ზე, ხელსაც მოუწერდნენ, კათედრაც მიიღებდა, ფაკულტეტიც, ინს-
ტიტუტიც და ნავიდოდა ასე წესისამებრ, ყველა საბუთი რომ საბუთ-
ზე ეკერა.

ასე ხდებოდა წლების მანძილზე, ჩაითვლებოდა თემა შესრულე-
ბულად და დამტკიცდებოდა.

— ამჯერად რა მოჰხდა თუ საიდან დაიწყო, ძნელი სათქმელია,
ოღონდ ერთი რამ ცხადია და გამოაშკარავდა, რო თურმე ეს თემა,
შოთას თემა, არ შეიძლებოდა რო მიეღოთ, არ შეიძლებოდა თურმე,
იმდენი ნაკლი ეწერა რეცენზიაში.

— ეს რამ ჩაგადენინა? — უსაყვედურეს შოთას იმათ, ვინც ხელი
მოუწერა რეცენზიაზე. მაშინ წაკითხვითაც არ წაუკითხავთ, თორემ
ყურადღებას მიაქცევდნენ და ურჩევდნენ, ასე არ მოქცეულიყო.
თუმც გააგებინებდნენ და დაარწმუნებდნენ კი?

ახლაც თავისაზე დადგებოდა გაკვირვებული:

— მაშ რა მექნა? — მე ჰო არ ვაქებდი ჩემს ნაშრომსა. მე ნაკლი
დავწერე. ღირსება სხვებს უნდა აღენიშნათ.
ვინ სხვებს?

ეს უკვე აღარ იცოდა... თვითონ კი ვერ იზამდა და...

ვერ იზამდა და... ეცა ახლა თავში!..

ობიექტურობას შეუქებდნენ რეცენზენტებს, რომელთაც ნაუკითხავად მოუწერეს ხელი, კათედრას ჰკიცხავდნენ, რომ მაინც მიიღო ამდენი ნაკლის მიუხედავად... და კიდევ მოითხოვდნენ მკვეთრსა და გადამჭრელ ღონისძიებებს საკვლეო-სამეცნიერო მუშაობის გასაუმჯობესებლად. საკავშირო დადგენილება გამოვიდოდა საამისოდ, შოთა ასანიძის ნაშრომის რეცენზიაც მასში მოჰყვებოდა და იქცეოდა მაგალითად, სამინისტროს ბრძანებებშიც მოხვდებოდა, რათა ყველა ინსტიტუტს განეხილა, როგორც საგანგაშო მოვლენა, გორის ინსტიტუტს ხომ უპირველესად და თავზე ნაცარიც დაეყარა, რაკილა მისი თანამშრომელი აღმოჩნდა ამ ალიაქოთის შუაგულში.

ყველგან ყველაფერი დაწყობილ-დალაგებულია, ყველა თემაც შესანიშნავადაა შესრულებული, რეცენზიები ღალატებენ საბჭოთა მეცნიერული აზრის არნახულ წინსვლას ყველა სფეროში, პატარა რესპუბლიკის ასევე პატარა ქალაქის ინსტიტუტის ლექტორი კი თავისი დაუდევრობით, უპასუხისმგებლობითა და არაპროფესიონალიზმით ლაქას სცხებს საბჭოთა მეცნიერებაში გამეფებულ სრულ იდილიასა და უზადოობას.

შოთა ასანიძე თავისას იმეორებდა: ჩემი ნაშრომი მევე რანაირად მექოი!..

აქ კი, „ჩემი სავანის“ განხილვისას გული წყდებოდა სატრფიალო ზოლის გამოტოვების გამო, თუმცა ავტორიც აკი ამას განიცდიდა, თავიდანვე რომ რომანად ჩამეფიქრებინა, უამისოდ როგორ იქნებოდა, დამთავრებულში კი ველარ ჩავრთე ხელოვნურად.

ზოგი ტაძარში ისე შედის, ცას არ ახედავს, ღვთის ნიშანს არ დაელოდება, არ იკითხავს, ტაძარში შესვლის უფლება მაქვს თუ არა, — ამ მოხდენილი ფრაზით კლარა ელჩიბეგაშვილი ძალდაუტანებლად წარმოსახავდა დიდებულ წიგნთან მიახლების იდუმალ სანყისს, უმთავრესსა და აუცილებელს: რალაც ნიშანს უნდა დაელოდო, ჯერ შენთვის გაარკვიო, მზად ხარ თუ არა ამ სამყაროში შესასვლელად.

„ჩემ სავანესაც“, ცხადია, ასე თუ მიუახლოვდებოდი — ჯერ ნიშანს დალოდებოდი და მხოლოდ შემდეგ შეგეხსნა ამ სამყაროს კარი.

სხვებისა არ იყოს, მასაც ბევრი ფრაზა ჩარჩენოდა მეხსიერებაში ამ რომანიდან, წამოაგონდებოდა კიდევ და საუბრის დროსაც მოიშველიებდა, განსაკუთრებით კი ეს ფრაზა ჩარჩებოდა გულში: შინ მიბრუნებაც შეიძლებოდა მიყრუებული ჯავრითა.

-- თუ ვერაფერს გაუგებ ამ დიდებულ სამყაროს, რასაც ოთარ ჩხეიძის ბელეტრიტიკა, მისი სტილური არტიზმი ჰქვია, და უმეცარის გონებით რაიმე სააუგოს იტყვი, ბატონი ოთარი მხოლოდ შემოგხედავს თავისი მპატიებელი თვალებით და შინ მიბრუნდება „მიყრუებული ჯავრითა“.

ტაძარი და ზეციური ნიშანი მაინც რამ გაახსენა?

იმ განცდამ, რაც თავისთავად ეუფლებოდა ოთარ ჩხეიძის რომანებისა და სხვა ნაწარმოებთა კითხვისას: ყოველთვის რიტუალში მონაწილეობის შეგრძნება უჩნდებოდა და ფიქრობდა, რომ ყოველი საიდუმლო არამარტო ენასა შინა დამარხულიყო, არამედ ბგერასა შინაც.

— მის წიგნებში თვითეულ ბგერასაც დიდი დატვირთვა აქვს, ოღონდ მთავარია სილამაზის განცდის უნარი გქონდეს მომადლებული.

ასეთი ღრმა დაკვირვების, აღმტაცო შეფასების შემდეგ რალა უნდა გიკვირდეს, რომ მწერლის სტილს იმ მეციხოვნეს შეადარებდა, რომელიც არ განებებდა იოლად გადაგერბინა სტრიქონებზე, ბევრი საიდუმლოს დამტევ ღრმა და ძლიერ აზროვნებას ჰაიჰარად მოქცეოდი, რადგანაც მწერალი — თუკი აჰყვებოდი — უკან მოგაბრუნებდა ქართული ზმნით, ჩვენს გრამატიკაში ყველაზე უფრო მოქმედი და მძლავრი მეტყველების ნაწილით, ჩვენს ცხოვრებას რომ აირეკლავდა.

— ერთი ზმნა თუ არ გეყო, მეორე ზმნასაც მოიშველიებს მწერალი; თუ მეორე ზმნითაც ვერ შეგასმინა, მესამე ზმნასაც დაგახმარს... არა, არ არის ეს სტილის სიმძიმე, ესაა ღრმა და ნათელი აზროვნების ნაყოფი, დიდებული, შთამბეჭდავი თხრობის საყრდენი, სხივივით რომ მიგიძღვის სიღრმეებში.

ეს მაინც რა ბედნიერი მიგნებაა, ტაძარში შესვლა და დიდებული წიგნის გადაშლა ამ თვისებით რომ გაიგივდა -- ზეციურ ნიშანს უნდა დაელოდო.

და ბუნებრივია, რეპორტაჟული ყაიდის ჩანაწერი ყველაზე უკეთ ამ სათაურს რომ მოირგებდა, კლარა ელჩიბეგაშვილის გამოსვლიდან ნასესხებს: „ტაძარში შესვლამდე ცას უნდა ახედო“ („წვენი მწერლობა“, 2001, №3).

თავი ოთარ ჩხეიძის მონაფედ მიმართა, როგორც მწერალსო, — განხილვაზე ნუგზარ შატაიძეც გამოვიდოდა სიტყვით, — და თუმც ამ კედლებში არ მისწავლია, ყველაფერი ისე სახიერად და ცოცხლადაა წარმოჩენილი, იმგვარი განცდა მრჩება, თითქოს მეც გორის ინსტიტუტის სტუდენტი ვყოფილიყავიო.

ამასაც დასძენდა: ოთარ ჩხეიძის მოღვაწეობა შეიძლება შეფასდეს როგორც ზნეობრივი გმირობა პირუთენელობისა და შეუპოვრობისათვის, იმ იშვიათი ნებისყოფისათვის, უსასტიკეს პირობებშიც რომ შეგაძლებინებს შეინარჩუნო სულიერი დედოძარღვი და ქვეყანასაც შეუნარჩუნო.

ცოტა ხნის შემდგომ კი მცირე სტატიას რომ მიუძღენიდა ამ რომანს („ჩემი მწერლობა“, 2001, 34), აგებულს იმ დღის შთაბეჭდილებებზე, ცოტა არ იყოს უმაღლურ საქმედ მიიჩნეოდა რომანის საჯარო განხილვას, შესაძლოა უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდე ქება-დიდების მოსმენით.

— ეს, ეტყობა, ძალზე კარგად მოეხსენება ბატონ ოთარ ჩხეიძეს და ამიტომ თავისი ნიგნის განხილვას... არ დაესწრო... თანაც „ჩემი სავანი“ ძირითადად მისმა პერსონაჟებმა განიხილეს, რაც სიტუაციას უფრო მეტად ამძიმებდა.

ყურადღებას მიაქცევდა ვიღაცის იმ ფრაზას: ამ ნიგნს მე ცოტა სხვანაირად დავწერდი, რომანის ქარგაში, ბატონი ოთარისაგან განსხვავებით, ამა და ამ დეტალებს უსათუოდ შევიტანდიო, — და თავის მხრივ დასძენდა, რომ: ერთსა და იმავე ამბავს ყველა ადამიანი თავისებურად აღიქვამს, მაგრამ მწერალი (მითუმეტეს, ოთარ ჩხეიძის დონის მწერალი) იმით განსხვავდება სხვებისაგან, რომ იგი სამყაროს სხვა თვალთ ხედავს, სხვა ყურით უსმენს, სხვანაირად აფასებს და მომხდარი ამბავიც სხვანაირად გადააქვს ქალაღზეო.

— სწორედ ეს „სხვანაირობაა“ მწერლური ნიჭი და ის თვისება, რომელიც ოთარ ჩხეიძეს სხვებისაგან გამოარჩევს.

„ჩემი სავანის“ წარმატების საიდუმლოზე რომ ფიქრობდა, მის ამოსაცნობად მწერლისავე სიტყვებს მოიშველიებდა, ნიგნის შესავალშივე გამხელილს:

— მე აქ არა ვგულისხმობ მხოლოდ გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტსა, არა, — საერთოდ ინსტიტუტსა ვგულისხმობ, ადამიანთა დაჯგუფებასა ვგულისხმობ ერთი საქმიანობის გარშემო.

თურმე მარტო ამბის ჩანერა არა კმაროდა და მისი ქალაღზე გადატანა, მთავარი მაინც მოვლენის მხატვრული გაანალიზება გახლდათ, მისი განზოგადება, რაც მხოლოდ ოთარ ჩხეიძის კლასის დიდ მწერალს ხელენიფებოდა, და ნუგზარ შატიძეს როგორ არ ეამაყა, მის მოწაფედ რომ აცხადებდა თავს.

შეკრებას ჯემალ მონიავას გამოსვლაც თავისებურად დაამშვენებდა. არტისტიზმი ისედაც სჩვეოდა, მსახიობი რომც არ ყოფილიყო. სიტყვაც უჭრიდა, კალამიც, ერთ საუკეთესო მკითხველადაც აღიარებულიყო და

მის მოსაზრებებსა და შეფასებებს ყოველთვის გულისყურით ამიტომაც უსმენდნენ მწერლები. მხატვრული კითხვა ხომ შეეძლო და შეეძლო, ერთი მსახიობის თეატრალაც გადააქცევდა ხოლმე ამ ყაიდის გამოსვლებს და მსმენელის წინაშე ხელშესახებად წარმოსახავდა არამარტო თხზულების შინაარსს, არამედ იმ ფარულ ნიუანსებსაც, რისი ჩანვლმაც ცოტას თუ ხელენიფებოდა, მითუფრო — სახალხოდ წარმოჩენა.

და ამჯერადაც ეპიგრაფს რომ მიაქცევდა ყურადღებას: აქ არაფერია სხვაგან ნათქვამი, განმეორებულიც არაფერი, — საგანგებოდ იმსჯელებდა მხატვრულობისა და დოკუმენტურობის თავისებურებებსა და მათი შერწყმის სიძნელეებზე, ამ რომანში რომ ასეთი ჰარმონიისათვის მიეღწია, და — ფრენსის ბეკონისა არ იყოს — არც სხვაგან ნათქვამი გამოეყენებინა მწერალს და არც არაფერი გაემეორებინა.

ცხადია, ნაწყვეტსაც წაიკითხავდა იმ ხელოვნებით, დიდად რომ ვერ გავრცელებულიყო მსახიობთა შორის და მხოლოდ თითო-ორი ინარჩუნებდა, რაკილა მარტოდენ ესენი არ მოწყვეტოდნენ კითხვას და, რაც შეეძლოთ, ეშველებოდნენ ნამდვილ ლიტერატურულ ღირებულებათა დამკვიდრებას საზოგადოებრივ ცნობიერებაში. დაუფასებელ, უმადურ შრომას არ ერიდებოდნენ და ჯემალ მონიავაც ერთგულად მიჰყვებოდა თავის მოწოდებას — რაკილა ესეც დაკისრებოდა, მამ კიდეც უნდა ედო თავს ამ ტრადიციის უწყვეტობის შენარჩუნებაც...

ფრაგმენტს რომ ჩაამთავრებდა, დასძენდა: დიკენსის დრო რომ იყოს, მთელ რომანს ორ დღეში წავიკითხავდი საჯაროდ და მსმენელს არ მოწყინდებოდა მისი მოსმენაო. ტაში აჰყვებოდა მის ნათქვამს, ერთი-ორი წამოძახილიც: ვსინჯოთ და დავაბრუნოთ ის დრო, როცა ადამიანი არ მოიძებნება, სიამოვნებით რომ დაგიგდებდათ ყურს თავიდან ბოლომდე.

მაგრამ რამდენი კარგი ჩანაფიქრი ვერ განხორციელებულა... და ეს განზრახვაც მათ შეემატებოდა, თუმც ამისთანა ექსპერიმენტები უდავოდ ღირს, მითუმეტეს, თვითონ ოთარ ჩხეიძეს წლების წინათ წამიერად დაებრუნებინა დიკენსის დრო, როდესაც მწერალთა სასახლეში „ბორიაყი“ წავიკითხა არა ცალკეულ ფრაგმენტებად, არამედ სწორედაც თავიდან ბოლომდე.

ეგაა, აღარ განმეორდებოდა ის წამიერება!..

* * *

ყელქცეულში ჩააკითხავდა ალექსანდრე ტაბატაძე და მუხის ჩრდილქვეშ კვლავაც დიდხანს შეჰყვებოდნენ საუბარს. ეს საუბარი და ზოგიერთი გახსენება უბიძგებდა „ლიახველ“ პოეტს, რომ ჩაფიქ-

რებოდა მოძღვარის თავისებურ კალიგრაფიას, რომელიც მასაც და მის თანაკურსელებსაც წლების წინათ ერთნაირად გააოცებდათ.

— ისე მცირე, თანაბარი, შემჭიდროებული ასოებით იყო ნაწერი, რომ ძლივს ამოვიკითხეთ, რა ნიშნები გვეწერა და ვინ აწერდა ხელს. სიმონ გაჩეჩილაძის ხელმოწერის ადგილზე... ბატონი ოთარის ხუთი-ექვსი ხელმოწერა დაეტეოდა.

მერეც არაერთხელ მოუწევდა მისი ხელნაწერების ნახვა -- და დარწმუნდებოდა, რომ კალიგრაფია უცვლელი რჩებოდა.

ოთარ ჩხეიძის საწერი მაგიდაც კანთიელად დაამახსოვრდებოდა — განსხვავებული სხვა მწერალთა, მითუფრო რომანისტთა, მაგიდებისაგან, მემუარებიდან და კინოფილმებიდან რაც ჩარჩენოდა ცნობიერებაში. იქ თუ წიგნებისა და ნაწერების გორები იდგა, თვითონ მწერლის გარდა ვერაფერს რომ ვერ მიხვდებოდა, სად რა იდო, ოთარ ჩხეიძის მაგიდა ყოველთვის საოცრად მოწესრიგებული და დალაგებული გახლდათ. რემინგტონზე გადაბეჭდილი და სუფთა ფურცლებიც ისე იყო დალაგებული, ერთიც კი არ მოგეჩვენებოდა „მწყობრიდან“ ამოვარდნილად.

ხელნაწერი ფურცლები რომ გააკვირვებდა თავისი მოწესრიგებულობით, ძველ კალიგრაფისტთა ნახელავს მოაგონებდა:

— უხაზო ფურცლებზე ზუსტად არის დაცული მანძილი სტრიქონთა შორის, თავისუფალი მინდვრების ზომები, აბზაცები... ოთარ ჩხეიძის ნაწერი თუ ნაბეჭდი ფურცელი ყოველთვის მაქსიმალურად ეკონომიურადაა გამოყენებული. ხელნაწერის გავრცელებულ მოცულობასთან შედარებით მისი ნაწერი რამდენჯერმე უფრო ტევადია.

და იქვე საგულისხმო დაკვირვება, განზოგადებაში რომ გადადის:

— ჯერ კიდევ სტუდენტობისას ბატონი ოთარისაგან ხშირად მესმოდა, მწერლობა სტილიაო, და ამის გახსენებისას ყოველთვის მეჩვენება, რომ შემოქმედებითი სტილით მართლაც გამორჩეულ მწერალს ხელწერის საკუთარი სტილიც აქვს, თუმცა ამ სტილს, ცხადია, შემოქმედებითი დანიშნულება არ გააჩნია და მისთვის მხოლოდ ბუნებრივი ფორმაა.

თავიდან ჩვეულებრივი კალმით ვწერდით, — ამცნობდა უმცროს მეგობარს, — ასე დაიწერა „ბურუსიც“ და „მეჩეჩიც“ და ორივე კარნახით იქნა გადაბეჭდილიო.

მერე შეიძენდა რემინგტონს და „ცთომილნი“ პირველი ნაწარმოები აღმოჩნდებოდა, რომელიც პირდაპირ რემინგტონზე „დაიწერებოდა“.

გერმანულ საბეჭდ მანქანას 80-იან წლებში მოსკოვში ყოფნისას ერთი რუსი მწერლის რჩევით იყიდიდა, და კონსტანტინე ლორთქიფა-

ნიძე შემთხვევით რომ შეიტყობდა მის არსებობას, შეუჩნდებოდა, დამითმო. აბა, როგორ შეიძლებოდა, რომ მასზე უკეთესი საბეჭდი მანქანა იქნებოდა თუ რაც გნებავთ, ვინმეს ჰქონოდა.

განზრახულის აღსრულება ვერ შეეძელიო, — გამოცილებისას სინანულით იტყოდა ოთარ ჩხეიძე და ალექსანდრე ტაბატაძეს ველარ გაეგო, მეტი რაღა უნდა მოესწრო, როდესაც მონუმენტურ ლიტერატურულ მემკვიდრეობას ტოვებდა.

ეს ის დროა, როდესაც ჰგონია, „2001 წელი“ ჩემი უკანასკნელი რომანი იქნებო. არავითარი შესწორება აღარ შეეტანა ტექსტში, როგორც დანერდა, ისევეც დაიბეჭდებოდა და ამას მარტო წუთიერ დაღლილობად კი არა, შემოქმედებითი უნარის დაშრეტადაც აღიქვამდა. და სასაცილოდაც არ ეყოფოდა, ვინმეს რომ ეთქვა: კიდეც ორი რომანის დანერგას შეძლებ, ნოველებსა და ესეებზე რომ აღარაფერი ითქვასო.

— კიდეც ორი რომანი? — ალბათ ჩაიღიმებდა მისეზური ზრევულო ლიმილით, — მოვრჩი, დავამთავრე, რაღა დროს ჩემი წერააო.

უფაღმა უკეთ უწყოდა... და იდუმალი კარნახით, აუცილებელი კანონზომიერებით ის ორი რომანიც შეიქმნებოდა, „მორჩილი“ და „ლაზერშოუ“, ახალი ეპოქის გარიჟრაჟს მწერლური ძალითა და შთამბეჭდაობით რომ წარმოსახავდა და შესაფერისადაც დააგვირგვინებდა „მატიანე ქართლისას“ ციკლსაც და ოთარ ჩხეიძის მთელ შემოქმედებით ნაღვანსაც.

დოკუმენტური ფონია, რაც ეჭვს არ გიტოვებს, ახალი ასწლეულის დამდეგს რომ შეიქმნა ორივე, თორემ სტილური ძალმოსილება და არტისტიზმი, წარმოსახვის დაუშრეტელობა და აზრის სიღრმე, პერსონაჟთა გალერეის მრავალფეროვნება და ხასიათთა ნიუანსების ცხადლივი წარმოჩენა გაფიქრებინებდა, მოგვიანებით თუ გამოქვეყნდა გაცილებით ადრე დაწერილი რომანები, აბა, რვა ათეულ წელს გადაცილებული მწერალი ასეთ დაუშრეტელ უნარს კვლავაც როგორ შეინარჩუნებდაო.

არადა, იმდენი რამ არის გასაკვირი და აუხსნელი ოთარ ჩხეიძის პიროვნებასა და მხატვრულ მემკვიდრეობაში, დაე ეს გაოცებაც ამ აუხსნელ რიგს მივათვალოთ.

ვერ შევძელი განზრახულის აღსრულებას, — ნუხდა და ამ ნუხილით ეთხოვებოდა წუთისოფელს.

* * *

ჩვენი ცხოვრების ფარული ტრაგიზმის წარმოჩენას ერთ-ერთ ღირსებად მიუთვლიდა „ჩემ სავანეს“ ლია კუხიანიძე („წვეთში დანა-

ხული ოკეანე ანუ ჩვენთვის დრო ისევ დგას", „ჩვენი მწერლობა“, 2001, №17), ბრწყინვალე ოსტატობით რომ წარმოჩენილიყო ორ „პრივილეგირებულ“ კლასს შორის გამოჰყვლებილი, ინტელიგენციის ფენად ნოდებული ადამიანთა ჯგუფი.

— განვითარებული სოციალიზმით „აყვავებულ“, ძალადობის ბანგით გაბრუებული ქვეყნის სიმშვიდეში (ცის შორეული გრუხუნით ზოგჯერ მხოლოდ ზოგიერთთა ყურს რომ მიწვდებოდა სუსტად ამოხეთქილი, დაგუბებული შინაგანი პროტესტის ხმა) დაგვანახა ღრმა, ფარული მიზეზები იმ მომავალი მღელვარებების, შფოთის, ომების, სისხლის, ცრემლებისა და შეუფასებელი დანაკარგებისა, გამოაგნებელი ზათით რომ დაატყდა ქვეყანას თავს და რომელიც არ შეიძლება მოულოდნელი ყოფილიყო დიდი მწერლისათვის, რადგან ისტორიული ლოგიკის კანონზომიერებით, „ბორიაცს“, „ცხრანყაროს“ „მეჩეჩი“ და „ბურუსი“ უნდა მოჰყოლოდა, „ლანდებს“, „გამოცხადებას“, „ჩემ სავანეს“ კი „არტისტული გადატრიალება“ და „თეთრი დათვი“.

ამ რომანის „მრავალსატიკვირიანობასაც“ აღნიშნავდა და დასძენდა: მიუხედავად უკვე ისტორიადქცეული მოვლენების აღწერისა, მაინც სამომავლო წიგნიაო.

მიიჩნევდა: იმის ჩვენებით, „დროს რო ყველაფერი მოაქვს, ავიცა და კარგიცა, ანუ ავი მოაქვს, კარგი რო ისეა მიდევნებული, დასამშვიდებლად, რალა თქმა უნდა“, უამრავ კითხვას აღძრავს, გაფიქრებს, შინაგანი მოქმედებისაკენ გიბიძგებსო.

ხოლო ნინო ვახანია („ნეტა ყველა ინსტიტუტს თითო მემატთანე“, „ჩვენი მწერლობა“, 2011, №15) „ჩემი სავანის“ ღირსებას პერსონაჟთა გალერეის კოლორიტულობასა და მრავალფეროვნებაში იპოვნიდა, მათ ინდივიდუალურ, სხვათაგან გამორჩეულ თვისებათა ექსპრესიულ წარმოსახვაში. და მკითხველს ყურადღებას მიაქცევინებდა მთხრობელის კეთილგანწყობას პერსონაჟებისადმი, არსად დაცინვა, არსად მათრაზი და დაუნდობლობა რომ არ შეიმჩნეოდა.

— თვით ნაკლის მხილების დროსაც კი მხოლოდ სითბო და სიყვარული გამოსჭვივის ყოველი სიტყვიდან თუ ფრაზიდან. მაშინ კი, როცა შეგუება, შერიგება, თანაგრძნობა შეუძლებელია, მწერალი აზოგადებს პერსონაჟის („დარჩენოდა ასპარეზი ყალიჩავასა“) თვისებებს, ქმნის ტიპს, ხედავს და ხატავს ტენდენციას, როგორ მრავლდება ყველგან და ფეხს იკიდებს „ყალიჩავობა“. ეს განგამის ზარის შემოკვრავა.

აბა, სამომავლო წიგნი განგამის ზარის შემოკვრის გარეშე?

იმ სოციალურ მოვლენას, რომელმაც შებღალა ზნეობა უმაღლეს სასწავლებლებში და თანდათან ისე დასცა, საგანმანათლებლო კერათა სრული მოშლა და გადაგვარება რომ გამოიწვია, ოთარ ჩხეიძე „ყალიჩავობად“ მონათლავდა და მისთვის ჩვეული ანალიტიკური სიღრმით განსჯიდა ამ მოვლენასაც.

* * *

ეს ხასიათი უკვე ჩაეხატა სატირულად „კრიალოსანში“, მხიარულ გარემოში უეცრად სატანის ბრჭყალი რომ გაკვესავდა.

ჩვეულებისამებრ გახალისებულიყვნენ ლექტორები, ხუმრობდნენ, ქილიკობდნენ, თითქოს იუმორში ეჯიბრებიან ერთმანეთსო. ან რალა თითქოს — გაჯიბრებულიყვნენ თავისდაუნებურად, და მსმენელთა წრე ისე შემორკალულიყო, აცა, არ გამოგვრჩეს საუკეთესო მონაყოლი და შეუქებელი არ გავუშვათ დღევანდელი დღის გმირიო.

სევერიან ყალიჩავაც გამოიდებდა თავს.

ყოველთვის მოღუშული, ყოველთვის ქვეშეკვეშ გამომხედვარი თავს ვეღარ შეიკავებდა და ჩაერთვოდა სახალისო ფერხულში, თითქოს და: ამათ როგორ უნდა მაჯობონო!..

— მართალს გეტყვით მე, მართალს გეტყვით მე, — წინ გამოვარდებოდა.

ამისთანა მაინც რა წამოჰგონებოდა?

ტროცკისტობა რომ ყოფილა, მიხა ცხაკაია მიუნვევით უნივერსიტეტში, დისკუსიები გაშლილიყო ამ უმაღლეს სასწავლებელშიც და მიხას ცეცხლოვანი სიტყვა უნდა წარმოეთქვა, ტროცკისტთა გამანადგურებელი.

სევერიანი იმხანად მეორე კურსის სტუდენტი გახლდათ, კომკავშირელს რომ იტყვიან, სწორედ ის.

კომკავშირლები მოითათბირებდნენ: მაგ ტროცკისტებს როგორ არ უნდა ვაჯობოთ, კრება რომ დამთავრდება, ხელში ავიტაცოთ მიხა ცხაკაია და უნივერსიტეტის კარებამდე ეგრე მივიყვანოთო.

ოთხოთხს დააყენებდნენ. ესენიც აიტაცებდნენ.

თვითონ სევერიანი კი ერთგულად მოებლაუჭებოდა, გაამაყებულ, ეს რა ძვირფასი ტვირთი მიპყრიაო, მაგრამ ის სამნი მაშინვე გამოეცლებოდნენ, მიხა დაეცემოდა და...

სევერიანი იცინის, იცინის, ბჟირდება სიცხილით, გარშემომყოფთ ანიშნებს, ეს რა არის, მთავარი ახლა იწყებაო. და კარგად რომ დაოსდება, როდის-როდის გააგრძელებს:

მიხა რომ დაეცემოდა, ეს ზემოდან გადაემხოვოდა. ის წამოდგებოდა, დაიფერთხავდა და სევერიანს თავისთან მოიხმობდა: უულიკები არიან ეგენი, შენ გამიგე მაგათი გვარები და ხვალ მოდი ჩემთანაო.

და სიცილისაგან დაოსება ახლა უნდა გენახათ, სევერიანის გამობრუნება რომ ძალიან გაძნელდებოდა.

ოთარ ჩხეიძეს გააჟრიალებდა.

სხვანიც თვალეზაყყეტილნი მიაჩერდებოდნენ.

ალარავის ეცინებოდა.

და თუ მერე აჰყვებოდნენ მის სიცილს, ეს სულ სხვა სიცილი გახლდათ — ცრემლზე უფრო მწარე, აკაკი წერეთლისა არ იყოს, სიხალისეში დიდი კენესა რომ გამოხვეულა და რა წყალს მიეცე, აღარ უწყი.

ოთარ ჩხეიძე რასაც ფიქრობს, ატყობს, ამასვე ფიქრობენ სხვანიც:

— ვინ იყვნენ ის უბედურნი, სად ჩალუპე და ჩაჰყარე იმათი ძელე-ბი, და კიდევ რამდენი იმათგვარი გადაჰკარგე და გადაჰლუპე!..

მართლაც ვაი უბედურო ჩვენო ქვეყანავ!..

„კრიალოსანი“ შემოინახავდა ამ საზარელ ეპიზოდს, 30-იანი წლების ჩვეულ სურათს, ყალიჩავობის ზეობის ხანას... თუმცა როდის არა ჰქონია თავისი ჟამი ყალიჩავობას, მერე რა, რომ ხან უფრო ბნელში უჯობდა მოქმედება, ხან ხომ სააშკარაოზეც თამამად წარდგებოდა ხოლმე, თავმოძმონედ, ბიჭები ხართ და დამხვდითო!..

მაგათი გვარები გამიგე და ხვალ მოდი ჩემთანაო...

და ამას სიამით აუძგერდებოდა გული: ჩემი დროც დადგაო.

ბედსა წვეოდა მიხა ცხაკაიას იმ დანარცხებით.

ძელებსა და სისხლზე აგებდა თავის კარიერას, დაიმედებული, ვინ რას შეიტყობს, ვინ მამხელს, ვინც გამომაჭენებსო.

ისევ საკუთარი თავი.

ცოდვა არ დააყენებდა.

ამგვარ სახალისო შეჯიბრს ხშირად რომ შესწრებოდა, ალბათ მოსაყლოს აღარც დაიტოვებდა, ისე გადმოჰყენდა თავისი ცხოვრების გზას — იცინებდა, იხითხითებდა და დაელოდებოდა კუთვნილ ჯილდოს, საუკეთესო იუმორისტის სახელის მოპოვებას რომ მოჰყვებოდა ლექტორების წრეში.

არ დაელოდა ასეთი ეპიზოდები — ტანში რომ გასცრიდა ყველას.

კი ვიცოდით, ვინც ბრძანდებოდა და რისი მკადრებელიც გახლდათ, მაგრამ მაინც ძნელი მოსასმენია ამგვარი ბიოგრაფიით ტრაბახიო.

...გვარები გამიგეო, — აქეზებდა მიხა ცხაკაია.

ნეტა ან ისინი სად ჩალუპულიყვნენ, სად ჩაყრილიყო იმათი ძვლები. ქურდისთვის რომ ყური გეგდო, შენ მარტო ყური გეგდო, მატთანესავით გადმოგიფენდა ყველაფერს.

* * *

ყალიჩავობად მონათლავდაო...

მისთვის ჩვეული ანალიტიკური სიღრმით განსჯიდა ამ მოვლენასაცო...

საბჭოური ეპოქის ნაყოფი გახლდათ ეს სოციალური მოვლენა, ისევე, როგორც „ჯაყობა“ თუ „დამპატიჟება“. და თუ მიხეილ ჯავახიშვილი გამოგონილ პერსონაჟთა სახელებით განაზოგადებდა ამა თუ იმ მოვლენას, მისი სულიერი მემკვიდრე — თავისი სტილისტიკის შესაფერისად — რეალური ადამიანის გვარს დასახავდა მორალური დეგრადაციის სიმბოლოდ, იმ სევერიან ყალიჩავასი, ვისაც მართლაც დარჩენოდა ასპარეზი, რაკილა ჩექას წინაშე დამსახურებისათვის საკმაო გავლენა მოეპოვებინა, შიშიც დიდი დაეთესა და ინსტიტუტის საბჭოს სხდომებზე არავის აცლიდა ლაპარაკს („ყველა საკითხს ეხმაურებოდა. წინასწარ ხელი მაღლა ეჭირა, მე გამოვალო. ჯერ რო არაფერი ვთქვათ, ჯერ რო საკითხიც არ გამოცხადებულა, სულ მაღლა ეჭირა ხელი, ეტყობა ისედაცა, ჩვევად შერჩენოდა, პავლოვური ცდებისა არ იყოს“), არ აცდენდა ოქტომბრისა და მაისის დღესასწაულებს („იდგა პირველ რიგში, ტრიბუნის მხარესა და მიესალმებოდა ტრიბუნასა, ისე მხურვალედა, სხვა ისეთი რო არ გენახვება, ანთუ წარმოდგენაც რო არ შეიძლება თუ ის არ გინახავს, თვითონ ისა, არა, არა, არ შეიძლება და...“), უფრო დიდი დღესასწაული კი მისაღები გამოცდების დროს უდგებოდა („მისაღებ გამოცდებზეც ჩამობრძანდებოდა, უსათუოდო, უსიკვდილოდო, რადგან რო თურმე აუარებელი დისნულები ჰყავდა, აუარებელი, აუარებელი და თანაც ყოველ წელიწადს აბარებდნენ იმისი დისნულები, ყოველ ფაკულტეტზე, ყოველ განხრაზე აბარებდნენ, ჯგუფჯგუფად აბარებდნენ და ყურადღებას არ მოაკლებდა კეთილი ბიძაი, არა ცხადია და რალა თქმა უნდა“)... და გარდა შიშის დათესვისა, ადამიანების გულის მოგებასაც ცდილობდა და უზარმაზარ ბანკეტებს მხოლოდ ანგარების მიზნით მართავდა... და იპარპაშებდა, აბა, რა იქნებოდა ამხელა ასპარეზის მფლობელი.

„ყალიჩავობა“ ამ ყოველივეს რომ გულისხმობს, იმასაც ნიშნავს, არავითარი საყრდენი რომ აღარ მოეპოვება, როგორც კი რეპრესიების ტალღა შენელდება და, თუ მისი სახელი თავისთავად არ დაზაფ-

რავს ვინმეს, მას უკვე აღარ გააჩნია ძველებური ძალა, აღკვეთოს შემოტევა. მისი გამოფიტულობა და სულიერი სიცარიელე ერთბაშად გადმოფარჩავდება მისთვის მოულოდნელ სიტუაციაში და, ლამის ხელმწიფისტოლა კაცი, ისე შეიძლება ჩაიფუშოს, თითქოს ჩვარია და მეტი არაფერიო... ან რალა თითქოს — თავისი ნამდვილი სახით უნდა წარმოდგეს და ბოლომდე გაამჟღავნოს „ყალიჩავობის“ არსი.

რა გგონიათ, რა უნდა მომხდარიყო?

ჩვეული რიხით ერთმანეთს რომ აფარებს ყველას და დიდ მზრუნველობასა და ჭკუის დამრიგებლობას დაიჩემებს ერთ-ერთი სხდომისას, ოთარ ჩხეიძე უნდა წამოდგეს და სამი შეკითხვა დაუსვას:

— წელიწადში ერთხელ მაინც თუ შედიხართ აუდიტორიაში?

— თუ გიცნობენ თქვენი სტუდენტები?

— ხელფასს მაინც რა დროსა ღებულობთ?

რიტორიკულია, ცხადია, ეს კითხვები, გამჭვირვალედ მიანიშნებენ ყველას, რომ ამის პასუხი სვერიან ყალიჩავას არ მოეპოვება, და ამიტომაც ეს უკვე კითხვები კი არა, საჯარო მხილებაა.

დაიზაფრებოდნენ საბჭოს წევრები.

რექტორს სულაც უცნაური შეძახილი აღმოხდებოდა, რაკილა მიიჩნევდა, რომ ამ მხილებით ოთარ ჩხეიძემ თავი განირა.

ჰა, რა მოხდებოდა!..

კიდევ მოხდებოდა უჩვეულო, დაუჯერებელი რამ, ოღონდ ის არა, ის მსხდომნი რასაც მოელოდნენ.

დიახ, ნაცვლად მათი ავბედითი ფიქრისა:

— მხრები ჩამოსწყდა იმა ვაჟბატონსა, არწივივით რო მოზიდულიყო, ჩამოსწყდა უცბადა, ხმაც წაუვიდა, წაუვიდა, ჩაუნყდა, წაუვიდა, ჩაუნყდა ხმაცა, მერე ახივლდა, აწივლდა, ისე, გაუგებრადა, მერე დაეცა თავის სკამზედა, მოწყვეტით დაეცა, მერე ადგა და გაიძურნა. აღარ დაუცდია სხდომის დამთავრებისათვისა. აღარა.

წასულიყო ის დრო, სიცოცხლე რომ გაუმწარა ივანე ჯავახიშვილს, სხვა ბევრ ღირსეულ პიროვნებასაც გაუმწარა სიცოცხლე, მაგრამ ივანე ჯავახიშვილის დევნაში მონაწილეობა მაინც განსაკუთრებით ეამაყებოდა კარგა ხანს, ვიდრე არ შეიცვლებოდა ხელისუფლების დამოკიდებულება „ქართველი ერის ისტორიის“ შემოქმედისადმი და საპატიო სახელთა შორის მიუჩენდნენ ადგილს. მაშინ ყალიჩავაც ივანე ჯავახიშვილის თანამდგომად გამოაცხადებდა თავს და არც ტრაბახს დაიკლებდა, მისი გულისათვის რამდენი ტანჯვა გამოვიარეო.

გაიძურნებოდა, ველარც მობედავდა იქაურობას, ოთარ ჩხეიძეს კი რამდენიმე კოლეგა უსაყვედურებდა: ჩვენ რაღას გვერჩოდი, ბანკეტი რატომ დაგვაკარგინო...

* * *

ლიტერატურაშიც რომ მომძლავრებულიყო გლობალიზაცია, მაკა ჯოხაძეს ეს სულაც არ მიაჩნდა საგანგაშოდ — მთავარია, პოლიტიკას დაეღწია თავი გლობალიზმის თეორიისაგან და სახელმწიფოთა საზღვრები არ მოშლილიყო და დაე დარღვეულიყო ფორმები მწერლობაში. ეს ხომ ერთგვარი ექსპერიმენტი გახლდათ, თავისებური სისხლის გადასხმა, „მცდელობა ახალი, საინტერესო, დრამატული დროისა და მისი შინაარსის შესატყვისი ფორმადქმნადობის, რეალიზების“.

დაე უცნაურად გადასულიყო თეთრი ლექსი მოთხრობაში, მოთხრობა ნოველაში, ნოველა დეტექტივში... ხშირად რომანი ნამდვილ პოემას დამგვანებოდა, მინიატურა კი მთელ რომანს, ზოგჯერ კი ეტიუდი, ტრაქტატს რომ ეყოფოდა, ისეთი სიბრძნით გაჯერებულიყო.

საჩხრეკ-გასააზრებელი გახლდათ, რას გამოეხსნა და გაეთავისუფლებინა ჟანრის ამ კანონიკური არტახებიდან ტექსტი, მაგრამ ამჯერად მაკა ჯოხაძე იმის დადგენას შეეცდებოდა, თუ თვითონ რას გაეცნო „ჩემი სავანის“ სახით, რომელიც პირველი ნაკითხვისას იოლად შეირგო, შეიტკბო, ბევრიც იცინა და ცნობილი პიროვნებანიც თავიდან გაიცნო, მეორე ნაკითხვისას კი ამოცნობას შეეცადა, თუ რა ჩაემთავრებინა — ლექსი, რომანი, მოგონება, თავგადასავლადი, სიზმრად ქცეული ამბავი?

თვით ავტორს ჟანრობრივად ასე რომ განესაზღვრა — რომანი სატრფიალო ზოლის, სატრფიალო ძაფის გარემო?

და კიდევ აეშლებოდა ფიქრთა ნაკადი მაკა ჯოხაძეს:

— ორი ადამიანის უპერსპექტივო ურთიერთობის, ქალისა და მამაკაცის სიყვარულის გარეშე დარჩენილი რომანი ერთგვარი პაროლია, გასაღებია, მინიშნებაა იმაზე, რომ ინტიმი არა მხოლოდ ერთ კონკრეტულ წყვილში, ერთ კონკრეტულ დანესებულებაში, არამედ ზოგადად სამყაროში კედება. რომ სიყვარულის, პასუხისმგებლობის, ურთიერთპატივისცემისა და ანგარიშგანევის გარეშე გაჩენილ სიცარიელეს თავისი რადიაციული გამოსხივება გააჩნია, რომლის ტემპიც, სიმძლავრეც და ტრაექტორიაც სულ უფრო და უფრო იზრდება „ჩემს სავანეში“.

ამ ლოგიკურ მსჯელობას კი თავისთავად უნდა მოჰყვეს შემდგომი განზოგადება, თუ როგორ გადაშლის მწერალი ერთი ინსტიტუტის მაგალითზე სრული სისავსით საგანმანათლებლო სისტემის იმ მორალურ-ფსიქოლოგიურ, პოლიტიკურ-სოციალურ თუ ეკონომიკურ კოლაფსს, რომელიც უაღრესად აქტუალური შეიქნა დღევანდელი საქართველოსათვის და ჯაჭვური რეაქციით ებმის დანარჩენი სფეროებისა და დარგების გარდუვალი კრიზისი.

— „ჩემი სავანე“ მატარებელია იმ ჩუმი, ყრუ გუგუნისა, სმენაზე ადრე, ყურზე მეტად ხშირად ტანით რომ გრძნობს ადამიანი (ამ შემთხვევაში მწერალი). ამიტომ ცდილობს ზევს დაასწროს, დაასწროს ვულკანის ამოფრქვევას, განგაშის ზარი ჩამორეკოს, მიგახედოს, გაგაფრთხილოს, გამოგაფხიზლოს... თავისი საქმით, თავისი სიტყვით, თავის ტერიტორიაზე მაინც შეაჩეროს ყველაფრის მომშლელი და ნამლექავი მოვლენები, პროცესები, ასე ხელოვნურად რომ დაჩქარდა და მომწიფდა.

აქამდე კრიტიკულ-ესთეტიკური სტატიები თუ ეძღვნებოდა ამ რომანს, მაკა ჯოხაძისათვის „ჩემი სავანე“ სამეცნიერო ნარკვევის თემა აღმოჩნდებოდა — „სამშობლო“ — „ჩემი სავანე“ (რომანი „სატრფიალო ზოლის“ გარეშე) — და, გარდა უშუალო განსჯისა, იმ სააზროვნო ველსაც შემოხაზავდა, რა მიმართულებითაც შეიძლებოდა გაშლილიყო შემდგომი ძიება და მსჯელობა, საილუსტრაციო მასალის მოხმობისა და ზოგადი ისტორიული ფონის აღდგენის წყალობით სულაც მონოგრაფიად რომ შეიძლება გარდასახულიყო.

„ჩემი სავანე“ თავისი აზრობრივი შინაარსითაც და ორიგინალური არქიტექტონიკითაც ნოყიერ საზრდოს მიაწვდიდა მკვლევარს.

და კიდევ — წინასწარმეტყველური უნარითაც, რაც ოთარ ჩხეიძეს ასერიგად მომადლებოდა და ამ რომანშიც — გნებავთ პოემამიც, მოგონებაშიც, თავგადასავალშიც, სიზმრად ქცეულ ამბავშიც — ძალდაუტანებლად ეჩინა თავი.

მაკა ჯოხაძის ნარკვევი მწერლის ამ უნარის აპოლოგიით დაგვირგვინდებოდა.

წმინდანებს ხილვები აქვთ, ძირითადად მომავალს ხედავენ და უხმოდ გოდებენ, და ჩვენ, ჩვეულებრივ ადამიანებსაც გვაქვს ჩვენ-ჩვენი ხილვები, უფრო ზუსტად სურათ-ხატები თავდაპირველი სამშობლოდან — სამოთხიდან, ბავშვობიდან გამოყოლილი, და, როცა მათ ვხედავთ, ვიღიმებითო, — პოეტური გზნება რომ გაანათებდა ნარკვევის ფინალურ ნაწილსაც, ბუნებრივად მოებმოდა ეს სიტყვებიც:

— ოთარ ჩხეიძე წინასწარმეტყველი იყო, ხილვები ჰქონდა და წერდა, წერდა და წერდა...

ფორმულის სიღრმითა და ლაკონურობით გამოთქმული დაკვირვება... ან ეგებ თეზისი უფრო, ამ ძაფსაც რომ გაჰყვეს მომავალი მკვლევარი და ეს მიგნება სათანადო მაგალითებით დახუძლოს.

მასალა მოაკლდება თუ რა.

ერთი ხომ აგერ არის:

— ეს რომანი მომავლის მწარე წინათგრძნობით იწერებოდა. გორის გაუქმებული პედაგოგიური ინსტიტუტისა და ახლო მომავალში შუაგულ ქართლში წართმეული 158 სოფლის სიმწრითაც. „ჩემი სავანე“ ერთი მწარე ხილვაა და გაფრთხილება იმისა, რომ ეს უკვე იყო, ეს დღესაც არის და, ეს მომავალშიც გაგრძელდება. გაგრძელდება მარადღუამს, სანამ ადამიანი, სანამ ქართველობა თავის სახლს, კუთხეს, მიწას, სამშობლოს თავის სავანედ არ აქცევს.

აცხადებულიყო მიხეილ ჯავახიშვილის ხილვა.

ოთარ ჩხეიძის ხილვაც აცხადებულიყო.

მწარე და უმწარესი.

და კვლავაც განგაშის ზარად, ჩუმ, ოღონდ სულისშემძვრელ გუგუნად განიცდებოდა „ჯაყოს ხიზნებიც“ და „ჩემი სავანეც“ იმ ადამიანთა თვალთახედვაში, საკუთარი ქვეყნის საპატრონებლად ვისაც ერჩოდა გული და ეგრე ადვილადაც არ დაემორჩილებოდა ბედისწერის სასტიკ განაჩენს.

...ისე მაინც რა არის ეს „ჩემი სავანე“?

ლექსი თუ რომანი, მოგონება თუ თავგადასავალი, ხილვა თუ სიზმრად ქცეული ამბავი?

სიზმარში გადასული ამბის შეგრძნება მაკა ჯოხაძეს ისედაც გაუჩნდებოდა, მაგრამ სულ სხვაა, როდესაც უცნაურად აგებული თხზულების ჟანრის დადგენისას „ვეფხისტყაოსნის“ მაღლი გიმაგრებს ზურგს: გასრულდა მათი ამბავი ვითა სიზმარი ღამისაო.

ჯაილოგი

რამდენიმე ნაწყვეტი „ჩემი სავანიდან“ აღრევს რომ გამოქვეყნდებოდა, საათი ემცხეთებოდა მეორე ახალ რექტორს.

რომანი უკვე დასრულებულიყო, მაგრამ ამ მინანერის გარეშე უკვე აღარ ივარგებდა, თუ როგორ აელელებინა რექტორი გაჩერებული საათის ხსენებასა და მის ასეთნაირ განზოგადებას, დრო გაჩერებულა გორის ინსტიტუტთანაო; და კიდევ მოგლეჯდა და გადაადგებდა. მაგრამ ეს იმას, იქვე, ინსტიტუტის შესასვლელთან რომ იდგა.

თუმცა ხომ იყო მეორეც, არცთუ შორს, ინსტიტუტის გასწვრივ, სტალინის გამზირისა და ჭავჭავაძის ქუჩის კუთხეში, — ისევე რომ გაჩერებულიყო და ისევე რომ იდგებოდა, იდგებოდა და იდგებოდა?..

იცვლებოდნენ რექტორები, მდივნები, პრეფექტები, გამგებლები, იცვლებოდნენ და იცვლებოდნენ, საათი კი არა და არ იძროდა, დრო იდგა და იდგა, და ოთარ ჩხეიძეს უკვირდა, მას რატომ უნდა დაბრალდებოდა საათისა და დროის გაყინვა ერთ ადგილას. მან ხომ მხოლოდ აღნიშნა ეს საბედისწერო შეჩერება, იდუმალი კანონზომიერებით უბედურებათა წყებას რომ მიაინიშნებდა და სადამდე გაგრძელდებოდა ვარდნა, თუკი საათი არ ამოძრავდებოდა, დარწმუნებით ვერავინ იტყოდა.

იმედი აღარ ჰქონდა რაიმეს გამოსწორების, სიმბოლურად საათის ანიკნიკებას რომ უნდა მიენიშნებინა.

ემანდ ის საათიც არ მოგლიჯონო, — ამასლა ფიქრობდა.

მოსალოდნელი უფრო რაც იყო, იმას განიცდიდა ოთარ ჩხეიძე და ჯონათან სვიფტივით ნუხდა, თვეები და წლებიც რომ გადაიკეცებოდა და „ჩემი სავანე“ სასიკეთო ცვლილებებს ვერ შეიტანდა გორის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურსა და კულტურულ-საგანმანათლებლო ცხოვრებაში.

ცალკე რჩებოდა ეს რომანი.

ცალკე მიედინებოდა ის მოშლილი ყოფა.

ეგაა, ამ საათის ჩამოგლეჯას უკვე მოერიდებოდნენ, ამოძრავებაც ვერ მოეხერხებინათ და იდგა ისიც, იდგა და იდგა საბედისწეროდ გაყინული დროის სიმბოლოდ.

მოშლილი საათი აუცილებლად მოშლის ადამიანსაცო, — საიდან-
ღაც გამოცხადებულიყო ნიკოლოზ კანდელაკის აჩრდილი, ორატო-
რული ცეცხლი და გზნება ძველებური რომ შეენარჩუნებინა და ამ
მოთხოვნის დასაბუთების წყობაც ისევ ისეთი იყო, თანმიმდევრობით
და დანვრილებით რომ მისდევდა ყველა საინსტიტუტო შეკრებაზე და
არაფერს გამოტოვებდა.

— საათი უნდა მოიხსნას!..

კვლავაც კატონისებურ დაჟინებას გამოავლენდა, და ამ მღელვა-
რებაშიც არ ავიწყდებოდა, გარეგნულადაც შთამბეჭდავი ყოფილიყო.

აჩრდილიც ზრუნავდა გარეგნობაზე, პროფილით ხომ არა სჯობდა
დგომა, ხელები როგორ ეჭირა, ჰალსტუხი როგორ უხდებოდა...

რას იზამ, რაკილა ისე დატრიალებულა წუთისოფელი, რომ თვალი
ჭამს და თვალი სვამს... და თუ აჩრდილს კაცთა შორის გარევა ენება,
ძველი ჩვევები კვლავინდებურად უნდა შეენარჩუნებინა.

კაცთა შორის... და თუნდ ისეთ რეალობაში, როდესაც საქართვე-
ლო დამგვანებოდა სარაჯიშვილის სახლს, სადაც „პატიოსნებას გაჰ-
კივიან უპატიოსნონი და პატიოსნებს დუმილილა მართებთ“.

გაჩერებული საათის სიმბოლიკა ძალდაუტანებლად შემოცურდე-
ბოდა ღია კუხიანიძის ესეის ფინალში, რათა მკითხველისათვის შეეხ-
სენებინა, რომ საუკუნოვან ტკივილებს ერისას არაფერი მოკლებოდა
და გაჩერებული დრო, მარტო გორში კი არა, ქვეყნის თავზე ეკიდა და-
მოკლეს მახვილივით, იმ ქვეყნისა, რომლის სახეც გორის პედაგოგი-
ური ინსტიტუტის ბედიტა და გაჩერებული საათით თავზარდამცემი
სიციხადით გვიჩვენებდა საკუთარ თავს.

იყოს, იდგესო, — რალაცას მიგვანიშნებდა მწერალი.

და ლიტერატურის მკვლევარი ამ სიტყვებს იმ ახსნას უძებნიდა: ეს
აღბათ იმიტომ, რომ ხშირად და დაჟინებით უყურო და მისი მრავლის-
მთქმელი უძრაობისგან შეიძრე, შებარბაცდე, მორიელივით თავის
მჭამელმა საკუთარ თავს უბიძგო, მოჯადოებულ წრეს გადააბიჯო და
დაძრულ დროს თან გაჰყევო.

„ჩემი სავანის“ მომავლის წიგნობა ამას გულისხმობდა, რომ ის
სწორედ ამ ბიძგს წარმოადგენდა.

ცალკე რჩებოდა ეს რომანიო...

ისიც კიდევ ერთი წარმომჩენი მწერლის ირონიული სტილისტიკი-
სა, თუმც ერთგვარად განსხვავებულიც.

„ჩემი სავანის“ ირონია აკი მწერლის იმედგაცრუებასა და თვითი-
რონიას უფრო გამოხატავდა, და სუბიექტურიც მხოლოდ ეს უნდა ყო-

ფილიყო ამ თხზულებაში, სატრფიალო ზოლი რომ მოკლებოდა, მაგრამ არ მოკლებოდა სიმწვავე, მიუკერძოებლობა, დრამატიზმი და ტრაგიზმის შეგრძნება.

და ოთარ ჩხეიძე კიდევ ერთხელ გამოცდიდა ხელშესახებად, თუ რას აეფორიაქებინა ასე ძალიან ჯონათან სვიფტი...

აქ ხშირად უნევდა გავლა — მანქანითაც, ფეხითაც...

თუ მარტო იყო, გულში გაივლებდა, და თუ ვინმე ახლდა, აუცილებლად გადაულაპარაკებდა:

— მე ვერ მოვესწრები, თორემ ერთ დროს ეს აქ ხომ აღარ იდგმევია!..

თითქოს ისეთი უზარმაზარიც არ იყო ძეგლი, მაგრამ მთელ მოედანს კი ავსებდა ზედ დევივით გადმომხობილი და სუნთქვას უკრავდა იმ მიდამოებსაც და ქალაქსაც... ქვეყანასაც, ცხადია, მაგრამ ამჯერად მარტოდენ გორის დრამატული ხვედრის ხსენება ვიკმაროთ, ვერაფრისდიდებით რომ ვერ მოემორებინა ეს სულთამხუთავი და მინდობოდა ბედსა და ილბალს...

მე ვერ მოვესწრები, თორემ...

ოცნება გახლდათ, ცოტა შორს საგულეველი, მაგრამ ხელშესახები და გამოკვეთილი, და ახალი ჟამის მაუნყებელი.

ეს ძეგლი აუცილებლად უნდა ამოძირკველიყო.

ფესვიც არ ჩარჩენილიყო მიწაში, თორემ ის ფესვი, ვინ იცის, როგორ იბარტყებდა და რა ახალ უბედურებებს დაგვმართებდა.

მე ვერ მოვესწრები...

ვერც მოვესწრებოდა, მაგრამ მის აღსასრულს მალევე მიჰყვებოდა ძეგლის დანგრევაც, ორიოდ ძველი სტალინელის გამოკლებით მთელი გორი აღფრთოვანებული რომ შეეგებებოდა მაცოცხლებელი ნიავის დაბერვას.

ამოისუნთქებდა მოედანი და მთელი ქალაქიც ამოისუნთქებდა.

და ახლა უფრო ნათლად გაცხადდებოდა, თუ რამხელა სივრცე დაეკავებინა ძეგლს და როგორ ავინროებდა საზოგადოების ცნობიერებას, ჭყლეტდა თვითმუხლ საღ აზრს, სრესდა ყოველგვარ წრფელ მისწრაფებას და ანადგურებდა ყველა სასიკეთო წამოწყებას.

მაოხრებელი მკვდრის შემზარავი სახება სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისადაც“ შემოგვრჩენოდა და აკი საბედისწეროდაც ავციხდებოდა რეალურ ყოფაში 1956 წლის 9 მარტს.

მაოხრებელი ძეგლის შემზარავი სახება მთლად ჩვენი დროის მონაპოვარი გახლდათ.

მასაც უნდა მოსწეოდა ბედი მდევარი, ურმით ეჩოჩიალა, მაგრამ მაინც წადგომოდა თავზე და მისი გასაგისიც გაექრო იმ მიდამოდან.

მე ვერ მოვესწრები, თორემ...

სწამდა ეს გარდუვალობა და გული სწყდებოდა, იმ წუთების მონაწილე თვითონაც რომ ვერ იქნებოდა.

თუმც მისმა ამ რწმენამაც და საქართველოს სახელმწიფოს იდეალმაც, განფენილმა მის მონუმენტურ მხატვრულ მემკვიდრეობაში, განსაზღვრა ძეგლის ბედის გადანყვეტა ასე და მხოლოდ ასე.

ვითომ ცალკე რჩებოდა ეს ყოველივე, რაც მისი სახელით ალბეჭდილიყო?

და ვითომ ცალკე მიედინებოდა ეს მოშლილი ყოფა?

თურმე სადღაც უნდა გადაკვეთილიყო მათი გზები და... კიდევ ამოესუნთქა ქალაქს იმ შვებითა და სილალით, სულიერ თავისუფლებას რომ მოაქვს იდუმალი გზნებით.

მაშ საათიც უნდა ამოძრავებულიყო ადრე თუ გვიან.

და გაყინულ დროსაც დადგომოდა საშველი.

2011

14 მარტი-6 მაისი

შინაარსი

წინათქმის მაგიერ	3
თავი I	
გაცრუებულ იმედთა სავანე	7
თავი II	
იაკობ გოგებაშვილის მოლანდება	33
თავი III	
ლუარსაბ თათქარიძის საზოგადოება	61
თავი IV	
ოთხშაბათობით, საღამოყამსა	81
თავი V	
ბედნიერი იდეა: ცისკარი	99
თავი VI	
„ვინც შფოთავდა ლიახურად“	112
თავი VII	
თვალეები ბერნარდ შოუსი	131
თავი VIII	
შერისხვა „ლიახვისა“	149
თავი IX	
ნუ გარუსდები!... ..	172
თავი X	
ილიას ლექსი და საბჭოთა ცენზურა	190
თავი XI	
„საათი უნდა მოიხსნას!..“	208

თავი XII	
ხეთური იეროგრიფული დამწერლობა და... მრუდე ხელი ...	228
თავი XIII	
ორი პოლუსი: მწერალთა კავშირი და ქართული მწერლობა ..	253
თავი XIV	
სტერეოტიპი — სახელი მისი	276
თავი XV	
ესე იტყოდა სოლომონ ლიონიძე	298
თავი XVI	
„ოთარ ჩხეიძე წინასწარმეტყველი იყო...“	320
ეპილოგი :	359

**რედაქტორი
პაატა ჩხეიძე**

**მხატვარი
ნინო მამაცაშვილი**

**ოპერატორი
თამარ ჩიხლაძე**

**კომპიუტერული უზრუნველყოფა
თენგიზ რობიტაშვილი**